

Міністерство освіти і науки України

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (м.Київ, Україна)

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м.Київ, Україна)

Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль, Україна)

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м.Чернівці, Україна)

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м.Київ, Україна)

Національний університет біоресурсів і природокористування України (м.Київ, Україна)

Сухумський державний університет (м.Тбілісі, Грузія)

Університет імені Миколаса Ромеріса (м.Вільнюс, Литва)

Університет Мальмо (м.Мальмо, Швеція)

Воєнна академія імені Євгенія Березняка (м.Київ, Україна)

ДННУ «Академія фінансового управління» (м.Київ, Україна)

II МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПРОГНОСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ

24 січня 2025

Матеріали тез II Міжнародної науково-практичної конференції

УДК 338.27(043.2)
Е45

Редакційна колегія

Олена Ткаченко, професор, канд. екон. наук,
(Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна, Київ)
Ірина Кулага, доцент, канд. екон. наук,
(Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна, Київ)
Лариса Козловська, доцент, канд. філол. наук, завідувач кафедри бізнес-лінгвістики,
(Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна, Київ)

Рецензенти

Валерій Осецький, професор, д-р екон. наук,
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, Київ)
Зоя Галушка, професор, д-р екон. наук,
(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна, Чернівці)

*Рекомендовано до друку Науково-експертною радою КНЕУ імені Вадима Гетьмана
Протокол No 6 від 27.02.2025 р.*

Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості [Електронний
Е45 ресурс] : матеріали тез II Міжнародної науково-практичної конференції. Україна, Київ:
КНЕУ, 2025. 404 с.
ISBN 978-966-926-526-5

Матеріали тез укладені за результатами досліджень, що обговорювалися на II Міжнародній науково-практичній конференції «Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості», яка відбулася 24 січня 2025 року в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана. Висвітлено ключові макроекономічні виклики та механізми адаптації економічної аналітики, проблематику воєнної економіки та пов'язані з нею соціально-економічні зміни, використання економічної аналітики у стратегіях стійкості бізнесу та крихкості держави, розвиток аналітичної освіти та підготовку фахівців з новими компетенціями.

УДК 338.27(043.2)

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ забороняється*

*Авторська орфографія, пунктуація та стилістика збережені.
Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори*

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ. . . . 10

Gelashvili M. A category of poverty and methods of its measuring.	10
Klymenko K.V., Ukhmal N.M. Praxeological determinants of the transformation of the socio-economic system in the context of military confrontation	11
Miakota R.M. The role of economic analysis in the development of public debt restructuring scenarios.	13
Арзуманян О.А. Оптимізації бюджету за допомогою незалежних фіскальних установ та підготовка до післявоєнного відновлення.	14
Арич М.І. Регулювання ринку страхування в Україні: генетична інформація та оцінка страхових ризиків в особистому страхуванні.	17
Баластрик Л.О. Проблеми збалансування державного бюджету в умовах воєнної економіки . . .	18
Верба Д.В., Заболотний К.Є., Хіргій В.В. Оцінювання структурних зрушень в українській економіці в контексті аналітичного забезпечення розроблення політики резистентності до воєнних викликів	21
Гатілов А.Ю. Сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності в Україні.	23
Григорук М.В. Інноваційна модернізація в епоху макроекономічних викликів.	25
Долматов С.В. Аспекти вдосконалення аналітичної системи банку в умовах війни	27
Дмитренко Т.Л., Волкова В.М. Європейська інтеграція майнінгу криптовалют та ринку віртуальних активів в Україні та національний аспект імплементації європейських стандартів щодо протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом	29
Дмітрієва О.В. Міжнародні інструменти економічної аналітики водневої економіки та їх адаптація в Україні.	32
Зозуля О.В. Критерії оцінювання ефективності управління корпоративними правами державних підприємств	35
Івашук Ю.П., Козюк В.В., Гайда Ю.І. Цифрові валюти центральних банків: баланс між конфіденційністю та зручністю в контексті культурних та інституційних факторів.	37
Кириленко В.І., Котенок А.Г. Адаптація макроекономічних моделей до реалій світової економіки: виклики та інструменти аналітики	39
Кмитюк Т.Л., Шатарська І.Ф. Дослідження тенденції розвитку економіки як комп'ютерне моделювання та прогнозування	42
Кобєлєва Т.О., Копиця А.О. Макроекономічна аналітика: виклики сучасності та методи адаптації	44
Колядич О.І. Моделювання економічної стійкості та проблема відновлення української економіки	46
Котенок А. Г., Чередник В. М. Центральні банки в забезпеченні макроекономічної стабільності	49
Кравець О.В. Диджиталізація економіки: сучасні можливості та перспективи розвитку	51
Лиштва В.В. Ключові постулати відновлення транспортної інфраструктури України	53
Лисенко А.М., Ткачов М.М. Теоретико-методична сутність макроекономічної політики.	55
Мельник О.М. Особливості розвитку грошових відносин під впливом диджиталізації економіки	57
Мірошниченко І.С. Зростання державного боргу — значна перешкода сталого економічного розвитку	59
Михайлюк М.А. Інноваційно-відтворювальні аспекти повоєнного розвитку економіки України	60
Олійник Д.І., Кошкарів С.А., Ніжний Д.А. Деякі аспекти семантичної взаємодії: макроекономічні виклики	63
Опанасенко А.В. Тіньова економіка та податкове навантаження: виклики та шляхи подолання для України.	66
Осецький В.Л., Куліш В.А. Сучасні реалії інноваційного розвитку економіки України.	68

Петролюк Ю.С. Аналіз ринкового середовища як перший крок у розробленні конкурентної стратегії підприємства	70
Радіонова І.Ф., Хоменко М. Моделювання монетарної політики: порівняння досвіду України та Іспанії	72
Рубель К.В. Урахування аналітичних прогнозів розвитку ринку телекомунікацій у стратегіях стійкості бізнесу підприємств галузі.	75
Руденко В.В. Сучасні виклики макроекономічного податкового аналізу та напрями їх подолання	76
Руденко І.В. Стимулюючий інструментарій конкурентної політики на ринку інформаційних технологій України.	78
Слюсаренко Є.Р. Світова практика управління проблемними активами банків	80
Снігова О.Ю. Економічна аналітика для прийняття стратегічних рішень у сфері регіонального розвитку в умовах війни.	82
Ткаченко О.В., Лісняк І.А. Політика регулювання доходів домогосподарств і внутрішні ресурси подолання викликів воєнного часу	84
Ткаченко О.О. Інноваційний потенціал України як складник повоєнного відновлення	86
Товт Т.Й., Рашкевич О.А. Проблеми оцінювання територіального розвитку України в сучасних умовах.	87
Унінець І.М. Макроекономічна аналітика в умовах глобальних викликів: адаптація інструментарію та прогностичні стратегії стабільного розвитку	89
Федоров О.С. Оцінка ефективності впровадження цифрових технологій у державному секторі економіки України	90
Ходжаян А.О. Модернізація фіскальної політики України в умовах воєнного стану.	93
Хохич Д.Г., Овсяннікова Д.О. Особливості прогнозування інфляції в умовах макроекономічної нестабільності	96
Хохич Д.Г. Методологічні принципи розрахунку індексу споживчих цін у країнах з ринками, що розвиваються	98
Чумаченко О.Г. Методи оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами в умовах макроекономічної нестабільності	102
Шалденко Є.М. Адаптація економічної аналітики та її вплив на фінансове забезпечення судової влади в Україні	104
Штефан Л.Б. Кредитний портфель українських банківських установ в умовах війни.	105
Яворський О.А., Прохорович О.В. Європейські практики оподаткування тютюнових виробів — корисний досвід для України.	107

СЕКЦІЯ 2

ВОЄННА ЕКОНОМІКА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ. 110

Brykailo Yevgen, Wu Qian Analyzing the institutional factors of increasing the economic security of innovation activities.	110
Dimchohlo A. Recommendation for increasing the efficiency of cost management in crisis conditions.	111
Андрєєв А.О., Рибіцький О.Л. Фінансове регулювання процесів повоєнного відновлення економіки України	113
Бараник З.П., Дубинка С.В. Воєнна економіка та соціально-економічні трансформації: перспективи для агропідприємств України через впровадження ІТ-рішень	115
Бараник З.П., Лисаченко Б.В. Аналіз впливу військових дій на економічні показники України: структурні зміни у фінансових ринках.	117
Березовик В.М. Вплив цифрових технологій на діяльність банківських установ	118
Білошапка В.С., Кекух В.В. Ціннісні орієнтири сучасних банків: оновлення інтернет-банкінгу для корпоративних клієнтів	120
Бурковський М.Д. Адаптація підприємств до соціальних факторів в умовах невизначеності ...	122
Галабурда М.К., Стриця А.А. Цифрова економіка як фактор повоєнного відновлення України	124
Глущенко Я.І., Павленко А. В. Світовий досвід використання інструментів фіскального стимулювання розвитку макроекономічного середовища	126

Гмиря В.П., Нікітченко А.О. Технології та оборонна промисловість: реальні загрози, ризики чи нові (ринкові) можливості?	127
Грінченко Р.В. Особливості стратегічного управління публічною сферою в умовах війни ...	129
Гуденко Б.О. Добровольчі формування територіальної громади: питання соціально-економічного забезпечення та перспектив розвитку	131
Данилишин Б.М. Сутність і значення воєнної економіки в умовах повномасштабної війни ..	133
Демидов Г.М. Кредитування корпоративних позичальників в умовах воєнної економіки	135
Драчко-Єрмоленко Є.В. Принципи та структура корпоративного управління Ощадного банку	137
Кальченко Т.В., Овсянников Д.П. Методологія оцінювання соціально-економічної втоми суспільства в умовах війни: аналітичний підхід	139
Кміть В.М., Безушко М.Д. Податкове стимулювання як інструмент державної підтримки економіки в умовах воєнного конфлікту	141
Козарезенко Л. В., Сова А.В. Аналіз впливу соціальних факторів на економічну динаміку в Україні	143
Коляда Ю.В., Дронь М.Д. Комп'ютерне моделювання поведінки споживачів на ринку побутової електроніки	145
Котенок Д.М., Лук'яненко Г.Т. Стійкість економіки в умовах тривалої війни: зарубіжний досвід та уроки для України.	147
Красношанка Є.С. Роль та значення банків розвитку у контексті воєнної економіки.	149
Кульбачний С.В., Руженський М.М. Вплив повномасштабної війни на транспортну логістику і розвиток зовнішнього сектору економіки України.	151
Леонтович С.П. Особливості бюджетного фінансування економіки воєнного стану	153
Павлій О.В. Комплаєнс-орієнтоване управління стратегічними змінами в корпоративній культурі Пат «Полтаваобленерго»	156
Палієнко Т.П. Стратегічні аспекти функціонування воєнної економіки	157
Пахольчук В.В. Аналіз впливу ресурсної економіки на воєнну машину рф.	160
Підпригора Л.А., Бібік С.О. Фінансова доступність та соціально-економічні наслідки створення поштового банку в Україні в умовах воєнної економіки.	161
Перерва П.Г., Нечепоренко Д.А., Шеїн Є.С. Особливості економічних досліджень в умовах війни	164
Петрусевич Г.В. Довгострокове портфельне інвестування в економіку України: аналіз ринку шерингу	166
Петруха Н.М., Петруха С.В. Біоекономіка та агробудівельні кластери: питання інклюзії повоєнної реконструкції галузей аграрного сектору економіки	168
Погорелова К.А., Новіков К.С. Нейромережі для управління персоналом у період воєнної економіки: забезпечення стабільності та економічної безпеки підприємства	170
Романовська Л.В., Панченко А.В. Підтримка інновацій в оборонно-промисловому комплексі в умовах воєнного часу	172
Саричев В.І., Плавкова Д.Д. Розвиток людського потенціалу України в умовах воєнної економіки	175
Савків У.С., Любченко О.В. Вплив бізнес-планування на конкурентоспроможність бізнесу в умовах воєнного часу	177
Сидоренко С.Г. Облік, аудит і оподаткування об'єктів права інтелектуальної власності під час воєнного стану: огляд змін та викликів	179
Собкевич О.В. Тенденції в українській промисловості в умовах повномасштабної війни.....	180
Соколовська І.П. Фінансові джерела відновлення економіки України	183
Солосіч О.С., Сінайко М.Д. Війна та енергетична безпека: стратегічні пріоритети для України	185
Стець С.С. Управлінські зміни в організації для адаптації до роботи з ветеранами.....	186
Ткачова Н.П., Масалаб О.В. Дослідження особливостей воєнної економіки	188
Турчина С.Г., Шпетний В.В. Інтелектуальний потенціал і кадрова політика як чинники стійкості бізнесу в умовах війни	190
Ущенко П.Г., Яворський В.В. Вплив воєнних загроз на розвиток «зеленої» енергетики в Україні: виклики, можливості та перспективи	192

Хоменко І.О., Бойко А.Д. Особливості маркетингової логістики в умовах військового стану.....	194
Шиманська О.П., Барановський Ю.С. Роль військових ОВДП в умовах війни	196
Яхно Т.П., Кравець Л.В. Особливості формування соціальної відповідальності «Кернел» в умовах військового часу	198
Яценко В.О. Статистичний аналіз динаміки акцій українських аграрних компаній в умовах повномасштабного вторгнення та роль валютного курсу	200
СЕКЦІЯ 3	
ЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА У СТРАТЕГІЯХ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ ТА КРИХКОСТІ ДЕРЖАВИ	203
Khubua M., Chokhonelidze E. Aspects of sustainability reporting audit in Georgia	203
Dikhaminjia I., Beridze T. The green aviation era: the impact of SAF on LOW-COST airlines and global tourism	204
Dashutina L.O., Moses Ayobami Babalola Improvement of the management system at enterprise....	206
Kucheriava M.V. Analytical support for monitoring the implementation of circular economy principles (the case of IT companies).....	208
Nizhnikov I., Bulatnikov S. Ensuring social investment as a factor of sustainable socio-economic development of the region	209
Nizhnikov O. Analytical study of the structure of the innovation potential of an enterprise	211
Yurko I., Liu Yang Transformation of the region's intellectual capital in the conditions of fragility	213
Андрєєва В.А., Соколовський А.В. Фінансові механізми забезпечення стійкості підприємств у контексті запобігання банкрутству	214
Бабаченко Л.В., Макареця Ю.В. Аналітичні інструменти та методи маркетингу у цифровій економіці	215
Багмет В.С. Стратегічний розвиток підприємств харчової промисловості в умовах індустрії 4.0	218
Воробей С.І. Трансфертне ціноутворення у забезпеченні фіскального регулювання розвитку економіки України: Настанови ОЕСР	220
Галабурда М.К., Нейла А.С. Штучний інтелект у бізнес-прогнозуванні в умовах економічної нестабільності	221
Губанов В.Є., Плахотний Д.О. Стійкість державних фінансів в умовах економіки воєнного часу	223
Галушка З.І. Модифікація класичних методів стратегічного аналізу під впливом змін зовнішнього середовища бізнесу.....	224
Гриценко Р.А. Роль незалежної аналітики в розбудові якісного корпоративного управління	227
Грожин С.А. Економічна аналітика у стратегії розвитку інклюзивного підприємництва.....	229
Губенко В.В. Виклики та перспективи ринку нерухомості України під час воєнного стану: аналітичний підхід.....	230
Гутарева Ю.В., Дідовець Ю.С. Управління міжнародними ризиками підприємства в умовах воєнних конфліктів	232
Дмитренко А.І., Виняський А.М. Формування системи управління інформаційною безпекою та кібербезпекою бізнесу в умовах цифрової трансформації.....	234
Домбровська Н.Р. Застосування індексного методу в економіко-статистичному аналізі діяльності підприємства.....	237
Євдокимова Н.М., Богославець Я.І. Аналітичні інструменти стратегічного вибору підприємства.....	239
Євсєєв А.С. Аналітичні дослідження комерціалізації інновацій в Україні в умовах війни.....	241
Єременко А.В. Нематеріальні активи як об'єкт фінансової стійкості	243
Зюзя О.В. Методологічний інструментарій та завдання економічної аналітики у сфері забезпечення національної стійкості України.....	245
Касперович Ю.В. Економічна аналітика функціонування СМКОР ПДВ.....	247
Каспрук О.В. Оцінювання впливу капітальних інвестицій на розвиток підприємств з виробництва цементу	249

Кіржнер Д.Д. Значення економічного аналізу при закупівлі обладнання для реалізації екологічних програм під час воєнного стану в Україні.....	251
Клименко Т.В., Шадура-Никипорець Н.Т., Беляков С. В. Структурні зміни зайнятості населення в контексті соціально-економічних процесів в Україні	252
Климентова М.В. Аналітичні дослідження методів ціноутворення на науково-технічну продукцію.....	256
Клюс Ю.І., Гуменюк В.В. Можливості ІІІ в економічній аналітиці бізнесу та держави.....	258
Кондратенко Т.В. Прогнозування інноваційних рішень у міжнародній логістиці на основі штучного інтелекту з використанням SWOT-аналізу.....	260
Коневич С.П., Шпак Б.Я. Удосконалення системи просування продукції на цільових сегментах в умовах економічної стійкості бізнесу та викликів для державної безпеки.....	262
Корчак Н.В., Костецький М.В. Аналіз сучасного стану вітчизняного ринку особистого страхування.....	264
Косенко О.П., Косенко С.А. Економічна аналітика як фактор формування ефективних стратегій стійкості бізнесу.....	266
Котенок Д.М. Аналітика стійкості економічної системи.....	268
Котенок А.Г., Оніщенко Б. В. Кібербезпека та державні реєстри нерухомості	270
Краснюк М.Т., Краснюк І.М. Дескриптивний та предикативний інтелектуальний аналіз економічних даних в умовах кризи	272
Кроль В.В. Предиктивна HR-аналітика: сутність, значення та напрями застосування в управлінні людськими ресурсами.....	274
Кучерявий А.О. Розвиток інформаційного забезпечення аналізу операцій з віртуальними активами	276
Лісовий С.М. Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю ІТ-підприємств в умовах невизначеності.....	278
Лисенко І.В., Садченко О.М. Аналітичне моделювання інвестиційних ризиків в умовах нестабільності податкового законодавства.....	279
Макаренко І.О. Досвід ЄС-Україна у перевірці звітності про сталий розвиток	281
Мехович Є.С. Аналітичне дослідження українського ринку криптовалют	282
Мехович К.С. Аналітичне дослідження можливостей форсайт-технологій в інноваційному маркетингу	284
Могильна Л.М., Кривокоритов П.М. Впровадження заходів для підвищення ефективності управління інноваційною діяльністю деревообробних підприємств	286
Небісь В.П. Інформаційне забезпечення аналізу стійкості підприємств: стан та перспективи розвитку.....	288
Олійник М.О. Стратегічні напрями розвитку цифрової трансформації державного управління в Україні	289
Олійник О.М. Економічні аспекти інжинірингу бізнес-процесів підприємств харчової галузі в умовах цифровізації.....	290
Олійник О.О., Хомич Н.О. Прогнозування розвитку роздрібної торгівлі в Україні	292
Оменюк В.Я. Аналітичний алгоритм інноваційно-інвестиційного розвитку аграрних підприємств в умовах повоєнного стану	294
Пазинич В.О. Особливості забезпечення економічної безпеки підприємств у період військового стану в Україні	295
Пилип'як О.В., Костецький М.В. Сучасні тенденції розвитку вітчизняного ринку добровільного медичного страхування	297
Пономарьов В.Д. Аналітичні дослідження ефективності виробничої діяльності українських підприємств.....	299
Прокопів Д.О. Вплив економічної аналітики на формування стратегій стійкості бізнесу в умовах криз: аналіз інструментів та методів	301
Проценко В.О. Екосистемний підхід у впровадженні моделі індустріальних кластерів в Україні	303
Радченко О.Д. Вплив воєнного стану на фінансові ресурси аграрних підприємств.....	306
Рєпін М.С. Аналітика ринку транспортно-логістичних послуг.....	308
Рєпін К.С. Рейтингування органічних брендів в Україні	309

Сафронська І.М., Бойченко О.В. Використання економічної аналітики при формуванні стратегії управління ризиками в логістичних системах	311
Сегеда С.А., Лахай К.В. Роль бухгалтерського обліку в управлінні підприємством	313
Середа О.О. Аналітичне забезпечення стратегії підвищення ринкової активності підприємств	315
Сидор Г.В., Савків У.С. Фінансовий менеджмент у системі антикризового управління.....	317
Синявський В.В. Напрями удосконалення правил трансфертного ціноутворення в Україні.....	319
Скрипник Г.О., Римар А.В. Державна фінансова підтримка підприємництва в Україні.....	321
Соколов В.А. Удосконалення інформаційно-аналітичного механізму забезпечення стійкості функціонування національної економіки України в умовах воєнного стану.....	324
Солос М.М. Стратегії цифрової трансформації комерційних підприємств: можливості та виклики	326
Тимчак В.С. Виклики та проблеми ефективного тайм-менеджменту в нестабільному середовищі.....	328
Устенко А.О., Лаврентович Н.В. Роль мотивації та стимулювання персоналу в удосконаленні системи продажів	329
Федоренко Т.О., Федоренко Р.М. Управління проєктами під час невизначеності: роль аналітики у виявленні та мінімізації помилок.....	331
Федько І.В. Внесок малого і середнього бізнесу в забезпеченні стійкості економічного зростання в Україні.....	333
Філяр С.В., Немчиков Ю.М. Формування конкурентоздатних стратегій сільськогосподарських підприємств	336
Фролов А.Ю. Прогнозування розвитку ринку зелених облігацій в умовах геополітичних викликів.....	338
Хаустова В.В. Можливості розвитку відновлювальних джерел енергії в умовах війни та пов338оєнного відновлення.....	340
Хоменко І.О., Мельниченко Д.В. Стійкість бізнесу в умовах кризи: фактори успіху та приклади з України.....	342
Чжоу Муяо Аналіз інституційного середовища інноваційного розвитку підприємств	344
Чернишенко О.І. Аналітичне дослідження методів формування собівартості промислової продукції.....	345
Чигринський В.А. Аналітична й прогностична функції системи забезпечення національної стійкості: методико-процедурний аспект реалізації	347
Чумак В.П. Методи трансфертного ціноутворення в міжнародному бізнесі.....	349
Швагер А.В. Аудит звітності зі сталого розвитку як інструмент підвищення прозорості та достовірності інформаційного-аналітичного забезпечення	351
Швець Н.Р., Козловський С.В. Оцінка вуглецевих кредитів як фінансового інструменту декарбонізації бізнесу	352
Шевченко М.М. Роль ідей політичної комунікації, економічної та безпекової аналітики в емпіричних узагальненнях у сфері забезпечення національної стійкості	354
Шевчук Н.В., Гордін М.О. Критерії ідентифікації та оцінювання зростання підприємства.....	357

СЕКЦІЯ 4

РОЗВИТОК АНАЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

З НОВИМИ КОМПЕТЕНЦІЯМИ.....359

Moskalenko O.M. The Gap in Economic Education: Why Ukraine's Universities Struggle to Teach Economics and How to Address It	359
Андрєєв С.С., Деркач О.О., Шевченко М.М. Професійні компетенції фахівців-управлінців та аналітиків Міністерства оборони України у сфері реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці	361
Бортнікова О.Г. Методологічні засади формування аналітичної культури в системі забезпечення національної безпеки України	363
Брановицький В.В. Роль науково-дослідних установ та вищої освіти в забезпеченні цілей сталого розвитку	365

Великоіваненко Г.І., Коляда Ю.В. Адаптивне комп'ютерне моделювання — інструмент глибокої та своєчасної економічної аналітики	367
Гайдай Т.В. Методологічний дискурс економіко-теоретичного аналізу в умовах постмодерну	369
Горохова О.М., Данилюк Н.М. Формувальне оцінювання в системі аналітичної вищої освіти	371
Іванова В.М. Місце економічної аналітики в системі знань сучасного фахівця у сфері національної безпеки України	373
Клімов М.В. Аналітичні дослідження ринку освітніх послуг в Україні	376
Кобелєв В.М., Кобелєв І.В. Формування нових підходів до підготовки фахівців з аналітики	377
Козирицький А.П. Інтеграція інструментів big data та машинного навчання в освітні програми економічних спеціальностей	379
Козловська Л.С. Комунікативна культура як складник професійної компетентності майбутнього економіста	380
Корицька О.І., Колещук О.Я., Степура Т.М. Відкрита наука в Європейському Союзі: ключові рушії та ініціативи	382
Котова Л.В., Севост'янова К.А. Тенденції професійного розвитку працівників в умовах цифровізації через призму професій у сфері права	384
Кулага І.В., Ткаченко О.В. Розвиток аналітичної освіти та підготовка фахівців з новими компетенціями для цифрової економіки України	386
Мирошник Т.О. Аналітичне дослідження бренд-стратегій навчального закладу	389
Могиляк С.Р. Еволюція лідерських компетенцій у публічному управлінні: інтеграція аналітичної освіти для стратегічного прийняття рішень	391
Петренко Л.М., Красюк Ю.М. Цифрові аналітики: знання та навички	392
Погорелова К.А. Інтеграція нейромереж і концепцій сталого розвитку в підготовку фахівців нового покоління	394
Притоманова О.М. Концептуальні засади імітаційного моделювання економічної динаміки та особливості їх вивчення студентами бакалаврату	396
Романюк О.Н., Ціхановська О.М., Панечко Т.С. Сертифікація фахівців України в економічній галузі	398
Зайцев О.В., Попов М.О., Стефанцев С.С. Розвиток аналітичної освіти у сфері національної безпеки і оборони: використання методу агрегування інтервальних експертних оцінок з урахуванням їх надійності	401

СЕКЦІЯ 1

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ

Gelashvili M.
*Academic Doctor of Economy,
Associated Professor Sokhumi State University*

A CATEGORY OF POVERTY AND METHODS OF ITS MEASURING

The United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) defines the term «poverty» as «incapability to have or implement a choice or opportunity by a human being», deficiency of inclusivity that is expressed in scarcity of receiving food and clothes, education and health care for one's family. Threshold of the poverty is determined according to absolute demands and comparative social standards of an individual.

According to the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), there exists a clearly determined level of life (level of poverty) when a person might not consider himself as poor. A problem of poverty always was and will be a difficultly decisive task. It is noteworthy that in all epochs poverty was characterized by specific forms and manifestations which had been conditioned by history and tradition of a definite state. It is very difficult to find a universal method of settlement of this problem which may be applied on a global basis. A key role of resolving of this problem should be focused on overcoming of poverty defined by programs of related states, however they need international efforts supporting activities to be conducted on a national level as majority of states have deeply diversified attitudes in connection with determination of indicators of poverty. The Organization of the Economic Cooperation and Development Organization (OECD) proposed distinguished indicators to compare levels of poverty in different states [7].

A Doctor of Historical Sciences Gordon considers that a category of poor people is assigned to the layer of the population with the income not exceeding a definite minimal value; as a result of this their consumption is lower than definite minimal standards [5]. This standard may be grouped into one unit of consumers goods and their cost is calculated in the form of absolute indicators.

Different cost criteria of measuring of poverty are developed for international assessment and comparison:

1. Minimum standard of living: it is an indicator which had been the first method applied in separate states to describe conditions of life and later to determine a level of poverty by international organizations (such as World Bank, UNDP and others).

2. A concept of key demands: These demands include two elements: minimal demands of one's family and general communal (utility) service. This concept is a broaden version of the concept of minimal standard of living.

3. Relative deprivation (incapability to satisfy desires and needs of other people): definite standards of the poverty level have been developed which may be applied to identify a poor person. This may be expressed in availability of social benefits applied by majority of the population against the background of restriction of separate citizens [3].

4. Wealth: By means of accumulated wealth the population is able to overcome economic depression and crisis in a lighter manner. Using this indicator, the category of poor people excludes the category of people whose income from official labor sources of income is low due to using capital and informal incomes.

5. Deficiency of time: is characteristic for a kind of person who has a work and income enough for satisfaction of his demands, but only as a result of high involvement into the working process. All this abruptly limits his free time, — social life and opportunities to rest.

As it is difficult to measure a poverty level, special indexes are applied to compare poverty according to different criteria [1].

The European statistic agencies apply a multivariate rate of a risk of social exclusion and poverty (AROPE) to measure a multivariate poverty level. It takes into consideration poverty index according to incomes, different kinds of deprivation and does not participate in the market. The stated index reflects not only a problem of low incomes but much deeper problems resulted by social exclusion against the background of low incomes. Thus, poverty may be determined not only by low incomes of the population, but by other material or social pressure [6].

Assessment of poverty is a rather complicated task. From the very beginning it should be noted that it includes many conditionalities and is a result of large-scaled consensus [2].

References

1. Barros M.V., Salvador R., do Prado G. F. et al. (2021). Circular economy as a driver to sustainable businesses. *Cleaner Environmental System*, vol. 2, art. 100006. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.cesys.2020.100006>.
2. Gelashvili M., «State Regulation of Investment Activities in Georgia.» Nova Science Publishers. *Georgian International Journal of Science and Technology*. ISSN: 1939-5825 <https://www.novapublishers.com/catalog/index.php?cPath=125>; USA 2013; v. 5-9.
3. Gelashvili M., «Human resources and its Development Tendencies in Georgia». «*Ekonomisti*» #1, 2018; p. 55.
4. Gelashvili M., D. Burlachenko, «The strategy of growth of green economy in Georgia». *World Economy and International Economic relations International Scientific Collection*; Volume 4, CUL — 2021. p. 11.
5. Gordon L.A. (1994). Four Types of Poverty in Modern Russia. *Sotsiologicheskii journal — Sociological Journal*. no. 4, pp. 18–35 (In Russ.).
6. Stiglitz J.E., Sen A., Fitoussi J.-P. (2010). *Mis-measuring Our Lives. Why GDP Doesn't Add Up: The report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. New-York: The New Press. 212 p.
7. OECD (2011). *Towards Green Growth. A Summary for Policy Makers*.
8. UNEP (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*

Klymenko K.V.

*Ph.D. (Econ.), Senior Researcher,
Head of the Budget Policy and Finance of the
Institutional Economic Sectors Department*

Ukhmal N.M.

*Ph.D. (Econ.), Head of the Organizational
and Scientific Department
SESE «The Academy of Financial Management»*

PRAXEOLOGICAL DETERMINANTS OF THE TRANSFORMATION OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM IN THE CONTEXT OF MILITARY CONFRONTATION

The relevance of the study of praxeological determinants of transformation of the socio-economic system in the context of militaristic confrontation is due to the need for theoretical and methodological understanding and empirical verification of the mechanisms of adaptation of economic institutions to the extraordinary conditions of military confrontation, which determines fundamental shifts in the architectonics of socio-economic relations and leads to the formation of a specific model of the military economy with its inherent features of functioning and development.

The praxeological analysis of the transformation processes of the socio-economic system of Ukraine under conditions of full-scale military aggression demonstrates fundamental structural and institutional changes characterized by multidimensionality and systemic relationships of determination. The key vectors of transformation include:

1. Intensive militarization of the economy, indicated by the rapid growth of the defense sector and related industries, the reorientation of industrial capacities to military needs, and the formation of new production chains within the defense-industrial complex.

2. Geographical restructuring of the economic space, driven by the large-scale relocation of enterprises from the combat zone and the establishment of new industrial clusters in western regions, along with the transformation of logistics routes and transport corridors.

3. Institutional modifications, characterized by increased state regulation through the implementation of martial law and associated regulatory mechanisms, heightened control over strategic industries, and the introduction of new mechanisms for state support to businesses.

4. Transformation of the financial sector, which is reflected in the adaptation of the banking system to martial law conditions, the introduction of currency restrictions, and the development of new financial instruments to support the defense sector.

5. Significant changes in the labor market, resulting from extensive internal and external migration, shifts in the employment structure, and the emergence of new forms of employment.

6. Reconfiguration of foreign economic relations through a shift toward EU markets, the development of new transport corridors, and diversification of sources for critical imports.

7. Activation of international support mechanisms, encompassing the receipt of financial assistance, participation in programs for reconstruction, and deepening military-technical cooperation.

8. Development of business adaptation mechanisms through diversification of activities, implementation of anti-crisis strategies, and digital transformation.

9. Modernization of the public administration system through the introduction of new coordination mechanisms and the development of crisis management systems.

These changes reflect a dynamic response to the challenges posed by the ongoing conflict and aim to fortify the socio-economic foundations of Ukraine.

It is essential to study the impact of international sanctions as an instrument of external pressure on the nature of the transformation of the socio-economic system, which necessitates import substitution in critical industries, the search for alternative channels of international trade, and the development of mechanisms for adapting to sanctions restrictions. An important aspect of the study of praxeological determinants is the analysis of the transformation of the consumer market and social standards, which is manifested in the introduction of a card system for the distribution of essential goods, a significant restriction on the consumption of non-military goods, and a decrease in the real incomes of the population while increasing the tax burden, which creates specific socio-economic conditions for the reproduction of human capital.

From a methodological point of view, the study of institutional mechanisms for coordinating economic activity in the context of militaristic confrontation, characterized by the replacement of market mechanisms with administrative regulatory instruments, the formation of a specific system of financial incentives and sanctions, as well as the development of special forms of public-private partnership in the field of defense needs, is of particular importance.

The analysis of the praxeological determinants of the transformation of the socio-economic system allows for the identification of the key factors and mechanisms of adaptation of the economy to the conditions of military confrontation, which are important for the development of an effective economic policy of the state and ensuring national security in the context of geopolitical instability and military threats, with particular relevance to the development of theoretical and methodological foundations for assessing the effectiveness of transformation processes and forecasting their long-term socio-economic impact.

The analysis conducted allows us to formulate the following generalizations: first, military confrontation leads to fundamental structural shifts in the economy, accompanied by significant institutional transformations and changes in economic coordination mechanisms; second, the adaptation of the economic system to wartime conditions occurs through the formation of specific institutional mechanisms and the development of new forms of economic interaction; third, the

social consequences of military confrontation are manifested in a significant deterioration in the standard of living of the population and the growth of social inequality, which is partially compensated by the development of new mechanisms for social support; fourth, the effectiveness of the transformation of the economic system in conditions of military confrontation largely depends on the state's ability to provide adequate institutional support for adaptation processes and minimize the negative socio-economic consequences of military confrontation.

References

1. Nebrat, V.V. (Eds.). (2024). *State and market in economic development and post-war recovery: foreign experience*. Kyiv, 2024.

Miakota R.M.

PhD Student,

SESE «The Academy of Financial Management»

THE ROLE OF ECONOMIC ANALYSIS IN THE DEVELOPMENT OF PUBLIC DEBT RESTRUCTURING SCENARIOS

In the conditions of global economic instability and the growing debt burden of national economies, the issue of effective management of public debt is becoming particularly relevant. Public debt is not only a financial instrument, but also a key indicator of the country's economic stability. Given the complexity of modern challenges, the restructuring of public debt has become one of the key tools for ensuring macroeconomic stability. In this context, economic analysis serves as a foundation for the development of effective debt restructuring scenarios.

The purpose of this study is to analyze the role of economic analytics in the formation of effective scenarios for the restructuring of public debt and to assess its impact on the sustainability of public finances. The object of the study is the process of public debt management using modern methods of economic analysis. Special attention is paid to the application of economic forecasting tools to assess the consequences of restructuring at the macroeconomic level.

The study uses a systematic approach, methods of econometric modeling, scenario analysis, and methods of comparative analysis. The theoretical basis of the research was served by works on the theory of public finance and debt management, research on the stability of economic systems in general and public finance in particular, as well as reports of international statistical organizations. The use of the scenario analysis method made it possible to simulate various options for the development of events depending on changes in the key parameters of the debt policy and the needs of public finances.

Economic analytics, as a multifaceted research tool, provides an understanding of the key characteristics of the state's debt portfolio. In particular, the analysis of the debt structure, repayment terms, currency risk and service cost allows creating a comprehensive profile of debt obligations. Based on this profile, it is possible to develop restructuring scenarios that consider both macroeconomic conditions and the specifics of creditors [1–2].

Considering the practical aspects, it is worth noting that the use of econometric modeling makes it possible to predict the impact of restructuring on the main macroeconomic indicators, such as the level of GDP, inflation, the balance of payments and the credit rating of the state. As an example, the analysis of the restructuring scenario with the extension of debt repayment terms showed the possibility of reducing the annual burden on the budget by 15–20 %, provided that a stable macroeconomic policy is maintained [1].

Separate attention should be paid to the role of economic analytics in the assessment of restructuring risks. Modern approaches allow for sensitive analysis, identifying the most vulnerable points of the debt strategy. An important element of analytics is also the development of alternative

scenarios that consider external factors, such as changes in interest rates on global markets or economic sanctions.

In addition, economic analytics contributes to the development of communication strategies with creditors and international financial institutions, which increases trust in the debtor country [3]. This is confirmed by the successful experience of countries that used transparent and sound analytical approaches for negotiations with creditors, in particular Argentina and Greece. A careful analysis of debt obligations allows taking into account the interests of both creditors and the national economy, creating a basis for compromise decisions [4].

The use of big data and artificial intelligence occupies a significant place in modern economic analytics. Machine learning algorithms make it possible to detect hidden trends in debt indicators, which contributes to more accurate risk forecasting. In addition, the integration of blockchain technologies into the debt management process allows for increased transparency and trust between parties to debt agreements.

The role of international financial organizations in promoting the development of effective debt strategies deserves special attention [2; 5]. Institutions such as the International Monetary Fund and the World Bank provide expert support in creating restructuring models based on best global practices.

Thus, economic analytics plays a key role in the development of public debt restructuring scenarios, ensuring the objectivity and efficiency of management decision-making. It allows not only to optimize the debt load, but also to promote macroeconomic stability and economic growth. The use of modern tools, such as artificial intelligence, big data and blockchain, opens up new opportunities for improving the efficiency of debt management. Further research in this area could be aimed at integrating innovative technologies into economic analysis to improve the accuracy of forecasts and improve public debt management strategies.

References

1. Das, U.S., Papaioannou, M.G., & Trebesch, C. (2012). Sovereign debt restructurings 1950–2010: Literature survey, data, and stylized facts. IMF Working Paper. 2012. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Sovereign-Debt-Restructurings-1950-2010-Literature-Survey-Data-and-Stylized-Facts-25624>
2. International Monetary Fund (IMF). (2020). The role of state-contingent debt instruments in sovereign debt restructurings. IMF Policy Paper. <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2020/11/13/The-Role-of-State-Contingent-Debt-Instruments-in-Sovereign-Debt-Restructurings-49732>
3. Petrukha, S., Konovalenko, D., & Petrukha, N. (2024). Inclusive economy and public finance: current state and principles of post-war recovery. *Baltic Journal of Economic Studies*, 10 (2), 219-231. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-219-231>.
4. Petrukha, S., Petrukha, N., & Miakota, R. (2024). Debt policy of Ukraine in the conditions of modernization of public finances. *Baltic Journal of Economic Studies*, 10(3), 276-288. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-3-276-288>.
5. Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2010). Growth in a time of debt. *American Economic Review*, 100(2), 573-578. <https://doi.org/10.1257/aer.100.2.573>

Арзуманян О.А.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

ОПТИМІЗАЦІЇ БЮДЖЕТУ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕЗАЛЕЖНИХ ФІСКАЛЬНИХ УСТАНОВ ТА ПІДГОТОВКА ДО ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Оптимізація бюджету — це комплексний процес, який вимагає системного підходу та залучення різних зацікавлених сторін. Впровадження міжнародного досвіду дозволило Україні підвищити ефективність використання бюджетних коштів і створити прозорішу і справедливішу систему управління державними фінансами.

Враховуючи, що видатки є основним джерелом наповнення бюджету України, оптимізація видаткової частини бюджету є ключовим завданням як для України, так і для будь-якої держави, особливо в умовах обмежених ресурсів.

Враховуючи позитивний досвід розвинутих країн світу впровадження в бюджетний процес незалежних фіскальних установ, можна впевнено сказати, що такі установи особливо важливі сьогоднішніх реалій в Україні.

Незалежні фіскальні установи відіграють ключову роль у забезпеченні макроекономічної стабільності України, сприяючи прозорості, відповідальності та ефективності фіскальної політики. В умовах постійних викликів, таких як бюджетні дисбаланси, високий рівень державного боргу та потреба в довірі до фінансової системи, НФУ забезпечують аналітичну підтримку для розробки економічно обґрунтованих рішень, здійснюють моніторинг державних фінансів, а також слугують інструментом для зменшення політичного впливу на управління економікою. Удосконалення діяльності НФУ та їх гармонізація із європейськими стандартами є важливим кроком для інтеграції України до ЄС і забезпечення сталого економічного розвитку.

Основна роль незалежних фіскальних установ

Незалежні фіскальні установи (НФУ) відіграють ключову роль у сучасних системах державного управління. Їх основна мета — забезпечити ефективне збирання податків, прозорість бюджетного процесу та сприяти фінансовій стабільності країни.

Основні функції НФУ:

- збір податків: НФУ відповідають за розробку податкового законодавства, адміністрування податків і митних платежів, а також контроль за дотриманням податкового законодавства платниками;
- контроль за виконанням бюджету: НФУ здійснюють моніторинг надходжень до бюджету, аналізують виконання бюджетних програм і надають рекомендації щодо оптимізації бюджетних витрат;
- аналіз фінансової ситуації: НФУ проводять макроекономічні прогнози, аналізують фіскальні ризики та розробляють рекомендації щодо фіскальної політики;
- прозорість і підзвітність: НФУ забезпечують публічний доступ до інформації про бюджетні процеси, сприяють підвищенню довіри до державних інститутів.

Переваги створення НФУ:

- професіоналізм: НФУ комплектуються висококваліфікованими фахівцями, що забезпечує високий рівень експертизи у сфері фіскальної політики;
- незалежність: захищеність від політичного впливу дозволяє НФУ приймати об'єктивні рішення та уникати популістичних заходів;
- ефективність: спеціалізація на фіскальних питаннях дозволяє НФУ досягати вищих результатів у зборі податків та управлінні державними фінансами;
- прозорість: публікація фінансової інформації та звітів підвищує довіру громадськості до державних інститутів;
- стабільність: НФУ сприяє забезпеченню фінансової стабільності держави завдяки розробці та реалізації збалансованої фіскальної політики.

У табл. 1 наведено країни Європи які успішно використовують рекомендації НФУ.

Виклики та ризики:

- політичний тиск: незважаючи на формальну незалежність, НФУ можуть зазнавати політичного тиску;
- корупція: ризик корупції завжди присутній, особливо у сфері фінансів;
- опір змін: створення НФУ може викликати опір з боку існуючих структур;
- джерела фінансування НФУ.

На жаль, повномасштабне вторгнення росії на територію України та постійно перебування в стані активних бойових дій сповільнює оптимізацію та розвиток фінансової системи України.

Таблиця 1

ПРИКЛАДИ УСПІШНОГО ВИКОРИСТАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ НФУ

Країна	Назва НФУ	Рік заснування	Основні функції	Досягнення
Швеція	Шведський фінансовий рада	2007	Аналіз бюджету, оцінка фінансової політики, моніторинг боргу	Забезпечення прозорості бюджету; сприяння зменшенню дефіциту бюджету
Ірландія	Ірландський фінансовий консультативний рада	2011	Оцінка фінансової стратегії, моніторинг державних фінансів	Підвищення стійкості фінансів після кризи 2008 року; відновлення довіри інвесторів
Нідерланди	Бюро економічного аналізу (CPB)	1945	Економічні прогнози, аналіз впливу політики, оцінка бюджету	Надання уряду та парламенту науково обґрунтованих прогнозів; мінімізація політичного впливу на економіку
Німеччина	Німецька рада економічних експертів	1963	Оцінка економічної політики, рекомендації щодо реформ	Зниження бюджетного дефіциту; вплив на реформи соціального страхування
Іспанія	Незалежна установа з фінансової відповідальності (AIReF)	2014	Контроль бюджетної відповідальності, оцінка фінансової стратегії	Зменшення ризиків невиконання бюджетних цілей; підвищення ефективності витрат державного бюджету
Франція	Вища рада державних фінансів	2012	Оцінка макроекономічних прогнозів, контроль за виконанням бюджетних правил	Сприяння дотриманню фінансових правил ЄС, зниження дефіциту

Не зважаючи на бойові дії, я впевнений що потрібно готуватися до відновлення як економічної складової, так і соціально-промислової. Доречним буде взяти уваги досвід розвинутих країн світу післявоєнного відновлення.

Відновлення після конфлікту — це завжди індивідуальний шлях, який вимагає глибокого розуміння конкретної ситуації. Не існує універсального рецепту, оскільки кожен випадок має свої особливості: тривалість конфлікту, масштаби руйнувань, соціальні наслідки тощо. Хоча світовий досвід пропонує цінні уроки, його застосування вимагає адаптації до місцевих умов. Важливо враховувати, що кожна країна, яка пережила війну, має свій унікальний набір викликів і можливостей.

Післявоєнна відбудова — це не просто відновлення зруйнованого, а й можливість для трансформації. Світовий досвід показує, що успішні кейси відновлення характеризуються інноваційними підходами, які дозволяють не лише відновити втрачене, а й створити нові можливості для розвитку. Кожна країна, що пережила конфлікт, має шанс переосмислити свою модель розвитку та побудувати стійкіше та процвітаючіше суспільство.

Звісно, великі руйнування інфраструктури та промисловості мають дуже негативні наслідки, але й дають можливість для відбудови враховуючи сучасні технології та потреби, швидкий перехід з технологій 2.0 до технологій 5.0. потребує не аби яких зусиль і фінансів, тому дуже важлива співпраця з партнерами та висока довіра до керівництва держави та суспільства.

Враховуючи досвід післявоєнного відновлення Європи за допомогою широко відомого «плану Маршала» за рахунок підтримки США та партнерів, меценатів, було досягнуто високих результатів за відносно короткий термін. Тому вважаю що запровадження незалежних фінансових установ буде дуже позитивно сприяти підвищенню довіри до країни в цілому та допоможе швидко відновлюватись після активних бойових дій.

Незалежні фінансові установи відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності держави. Вони сприяють підвищенню ефективності збору податків, прозорості бюдже-

тного процесу та зміцненню довіри до державних інститутів. Однак, для успішного функціонування НФУ необхідна чітка законодавча база, достатнє фінансування та підтримка з боку політичної еліти.

Література

1. Науковий вісник Ужгородського національного університету http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/7_2_2016ua/22.pdf
2. Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо особливостей створення та діяльності незалежних фіскальних інституцій (парламентських бюджетних офісів) при парламентах у розвинутих державах світу <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32443.pdf>
3. Штучний інтелект

Арич М.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
заступник директора*

*Навчально-наукового інституту економіки і управління,
Національний університет харчових технологій*

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ГЕНЕТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ ТА ОЦІНКА СТРАХОВИХ РИЗИКІВ В ОСОБИСТОМУ СТРАХУВАННІ

Міжнародна практика оцінки страхових ризиків у сферах особистого страхування все більшою мірою залежить від сучасних технологій та інструментів оцінки стану здоров'я та його прогнозу розвитку [1, 2]. Разом з тим, особливо важливу роль у визначенні тенденцій розвитку і зміни стану здоров'я людини сьогодні відіграють технології генетичних досліджень та інтерпретації їх результатів з метою якісної оцінки страхових ризиків життя та здоров'я. Однак, поряд із перевагами (вдосконалення оцінки страхових ризиків), використання генетичної інформації людини для андерайтингу у страхуванні створює також ризики генетичної дискримінації людини [3, 4]. Тому, наразі багато високо розвинутих країн застосовують різні методи державного регулювання з метою, по-перше, уникнення ризиків генетичної дискримінації людини під час оцінки її страхових ризиків життя та здоров'я, та, по-друге, забезпечення для страхових компаній якнайраціональніших умов використання генетичних даних для андерайтингу у страхуванні.

У результаті дослідження встановлено, що наразі в Україні відсутні будь-які вимоги чи специфічне регулювання використання генетичної інформації людини для оцінки страхових ризиків [1]. Більше того, і міжнародне законодавство, яке визначало б особливості застосування генетичної інформації людини для цілей андерайтингу у страхуванні, також наразі є не ратифікованим Україною [3, 4]. Таким чином, ні прямої заборони, ні дозволу на використання генетичних даних людини для цілей страхування немає. Єдине наразі пряме обмеження щодо використання генетичних даних людини міститься в Законі України «Про захист персональних даних», а саме у статті 7 вказується на заборону обробки генетичних даних людини, а також доступу до них для третіх осіб без її згоди [5]. Однак страхові компанії успішно долають це обмеження, адже вимагають від страхувальників добровільну згоду на обробку їх персональних даних. При цьому, що стосується практики страхових компаній, то наразі відомо, що компанії, які надають послуги страхування життя можуть збирати деяку інформацію про історію хвороби та дані про (*health and family history information*), яка може розкривати певні особливості генетичної інформації страхувальника [1].

Щодо нової редакції Закону України «Про страхування» [5], то варто відмітити, що вона введена в дію в Україні із 01.01.2024 р. Однак і тут в контексті регулювання використання генетичної інформації людини для цілей андерайтингу нічого практично не змінилось.

Крім цього, більшість положень, які є найдотичнішими до генетичної інформації страхувальника, і визначають, наприклад [5]:

1) вимоги до страхувальника при укладенні договору страхування повідомити страховика «...відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику...» (підпункт 2, стаття 99);

2) підстави для відмови страховика у здійсненні страхових виплат, наприклад, коли страхувальник здійснив подання «...неправдивих відомостей про об'єкт страхування, обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, або про факт настання страхового випадку;» [абзац 3, пп. 2, стаття 104]; по суті залишилися без змін порівнюючи із старою редакцією закону України «Про страхування» [5].

Більше того, встановлено, що у новій редакції Закону України «Про страхування» з'явилась норма, де вказано, що «При укладенні договору страхування, за яким страхуються ризики, пов'язані із страхуванням життя та здоров'я, страховик має право призначити медичне обстеження застрахованої особи з метою оцінки фактичного стану здоров'я такої особи, якщо такий огляд передбачено загальними умовами страхового продукту.» (абзац 3 статті 93) [5]. Така норма законодавства розширює права страхової компанії на оцінку стану здоров'я застрахованої особи, що у свою чергу може також збільшувати ризик генетичної дискримінації під час доступу до страхової послуги.

Таким чином, встановлено, що законодавством України не передбачено регулювання щодо використання страховими компаніями генетичної інформації страхувальників.

Література

1. Arych, M.; Joly, Y. Genetic Discrimination in Access to Life Insurance: Does Ukrainian Legislation Offer Sufficient Protection against the Adverse Consequences of the Genetic Revolution to Insurance Applicants? *Laws* 2022, 11, 2.
2. Joly, Y., Huerne, K., Arych, M., Bombard, Y., De Paor, A., Dove, E.S., Granados Moreno, P., Ho, C., Ho, C.H., Van Hoyweghen, I., Kim, H., Lebet, A., Minssen, T., Ó Cathaoir, K., Prince, A., Nair, A., Otlowski, M., Pepper, M.S., Sladek, R., Song, L., Genetic Discrimination Observatory (GDO) (2021). The Genetic Discrimination Observatory: confronting novel issues in genetic discrimination. *Trends in genetics: TIG*, 37(11), 951–954.
3. Арич М. І., Щубелка Х. М., Волфсбергер В., Олексик Т. Х. (2024). Чи потрібне Україні специфічне регулювання використання генетичної інформації для оцінки ризиків у страхуванні?. *Фінанси України*, (2), 85–100. <https://doi.org/10.33763/finukr2024.02.085> <https://finukr.com.ua/index.php/journal/article/view/14>
4. Арич М., Щубелка Х., Волфсбергер В., Олексик Т. (2024). Використання генетичної інформації для оцінювання страхових ризиків в Україні: нормативно-правове забезпечення. *Економіка України*, 67(5(750)), 78–92. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.05.078>
5. Про страхування. Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>

Баластрик Л.О.

кандидат економічних наук,
економічний експерт,
Видавництво «Борівітер»

ПРОБЛЕМИ ЗБАЛАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Війна додає нових викликів, демонструє неспроможність вирішувати питання незалежності і безпеки силою без значних економічних, людських і екологічних втрат, які щоденно обчислюються мільярдами гривень (за три роки війни близько \$499 млрд складають непрямі

втрата України). Зруйнована інфраструктура й значні економічні витрати роблять необхідними проведення глибокого аналізу кризи та пошуку ефективних шляхів відновлення. Глибина кризового стану економіки України зумовлена макроекономічними диспропорціями, які були і є наслідком довгострокових системних суперечностей довоєнного періоду, війна тільки їх посилила.

До основних диспропорцій слід віднести такі:

- надмірна частка споживання і низький обсяг нагромадження, що в умовах національного ринку призвело до необхідності компенсувати надлишок внутрішнього попиту випереджачим зростанням імпорту в довоєнний період. Війна посилила диспропорції між споживчим попитом і пропозицією (7 млн українців виїхало за кордон, 20 % території було окуповано, що різко скоротило пропозицію товарів);

- вузька спеціалізація зовнішньої торгівлі, основою якої був і є низько технологічний експорт, що в умовах відкритої моделі економіки сформувало високу залежність економічної динаміки та фінансового стану від кон'юнктури зовнішніх ринків. Війна посилила негативні наслідки вузької спеціалізації експорту. Головним товаром залишилося зерно, реалізація якого на зовнішніх ринках є проблематичною;

- скорочення реальних доходів населення призвело до зменшення граничної схильності до заощадження, що зменшило обсяги внутрішніх інвестицій у країні. Щодо споживчого попиту, то він обмежується товарами першої необхідності і не стимулює виробництво інноваційних товарів. Підприємницький сектор в умовах війни не вкладає автономних інвестицій у виробництво: по-перше, через падіння доходів, по-друге, через високу вартість кредитних ресурсів; по-третє, через високі ризики та економічну невизначеність; по-четверте, відсутній попит на інноваційні товари як споживчі, так і інвестиційні.

В умовах обмежених внутрішніх інвестицій, кожна країна намагається залучити в економіку інвестиційний капітал. Обсяг іноземних інвестицій залежить від низки факторів, що впливають на прямі іноземні інвестиції. В Україні існує ряд перешкод для іноземних інвесторів:

- війна;
- незадовільний міжнародний рейтинг України;
- відсутність стабільності у владі і законодавстві;
- недостатньо розвинений внутрішній фінансовий ринок тощо.

Затягування війни призводить до необхідності переформатування пріоритетів економічної політики держави. На практиці це означає оптимізацію розподілу наявних ресурсів для підвищення обороноздатності країни та уповільнення падіння реальних доходів населення, а також створення умов для генерування цих ресурсів бізнесом.

За допомогою двох основних інструментів фіскальної політики, а саме:

втілення програм громадських робіт і інших програм, пов'язаних із витратами держави та реалізація перерозподільних програм «трансфертного типу» уряд повинен стримати падіння сукупного попиту. Задіяння третього інструменту — циклічні зміни рівня податкових ставок під час війни застосувати неможливо, бо держава потерпає від нестачі фінансових ресурсів, а основна частина бюджету на сьогодні збирається за рахунок податків» [1, с. 356].

Війна в Україні призвела до об'єктивних обмежень доходів державного бюджету. Але видатки, які мають характер обов'язковості та безперервності, суттєво зросли: на оборонний сектор (посилення обороноздатності держави для відсічі збройної агресії РФ, реформування оборонно-промислового комплексу, виробництво сучасних видів озброєння, зокрема морських дронів і безпілотників), сектор безпеки та правосуддя; виплати соціально незахищеним верствам населення таким як тимчасово переміщені особи, інваліди, безробітні (кількість яких зросла до 15 %) тощо. Від збалансованості доходів та витрат залежить фінансова стійкість національної економіки. Але критично важливий напрямок фінансування державних витрат — оборона, може зазнати в 2025 році різкого зменшення, що вплине на обороноздатність країни. Відповідно урядова політика щодо державного бюджету повинна базуватись на

оптимізації державних видатків та надходжень — забезпечити за меншої кількості державних витрат зменшення темпів падіння сукупного попиту та зубожіння населення і забезпечити збільшення надходжень у бюджет із найменш можливою шкодою для ділової активності. Від початку повномасштабного вторгнення видатки на фінансування оборони складають приблизно половину бюджету. Всі цивільні видатки держбюджету фінансуються за рахунок іноземної фінансової допомоги. У 2025 році потреба у такому зовнішньому фінансуванні складає \$38,4 млрд.

Серед основних джерел фінансових ресурсів до державного бюджету України у 2024 році були:

1. надходження з оподаткування доходів, власності та діяльності домогосподарств, фірм, банків (1490108,6 млн грн, або 56,21 %);
2. неподаткові надходження, такі як дивіденди від державних підприємств, штрафи та інші надходження, які не є податками (799894,3 млн грн, або 30,17 %);
3. державні запозичення у вигляді державних облігацій у національній валюті (за даними Депозитарію НБУ, упродовж 2024 року уряд України залучив від розміщення ОВДП на аукціонах 497 806,9 млн грн), або в іноземній валюті (2 728,1 млн доларів США та 754,9 млн євро. На погашення за внутрішніми борговими державними цінними паперами за цей період було спрямовано 245 437,9 млн грн, 2 476,6 млн доларів США та 918,3 млн євро;
4. грантова, безповоротна, допомога від інших урядів, яка у 2024 році склала \$41,6 млрд;
5. рошти з бюджету органів державного управління (кошти, що надходять з інших бюджетів) [2].

Воєнний період ставить перед бюджетом виклики: значно зменшити державні витрати на неперіоритетних напрямках і, відповідно, збільшити їх на пріоритетних; підвищити ефективність аудиту надходжень до державного бюджету (необхідно мінімізувати втрати потенційних податкових надходжень через значну частку тіньової економіки (за оцінкою експертів у 2024 році вона дорівнювала 43 % ВВП); пошук альтернативних джерел фінансування (емісія державних облігацій, кредитування міжнародних фінансових інститутів та урядів інших країн, залучення безповоротних надходжень або грантової підтримки). Але ці альтернативні джерела сприяють зростанню державного боргу, що є надзвичайно важливим питанням щодо реалізації фіскальної політики в умовах війни. Зростання дефіциту бюджету та залучення зовнішнього фінансування зумовить збільшення боргового навантаження в наступних роках, що актуалізує питання забезпечення ефективності управління державним боргом і необхідності підтримки міжнародних партнерів. Збільшення державного боргу є інструментом, який зможе в короткостроковому періоді компенсувати дефіцит надходжень у бюджет. Але одночасно постає питання на скільки уряд є самостійним у забезпеченні фінансування бюджету та запобіганні його дефіциту, що прямо впливає на можливість країни ефективно відповідати на макроекономічний шок війни.

Література

1. Баластрик Л.О. Моделювання механізму узгодження бюджетної політики з планами розвитку інституційних одиниць державного сектору. Монографія. Фінанси інституційних секторів економіки України / за ред. Т.І. Єфименко, М.М. Єрмошенка. — К.: ДННУ «Акад.. фін. управління». 2014. С. 354–369.
2. Мінфін [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>

Верба Д.В.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Заболотний К.Є.*
*здобувач вищої освіти,
Хіргій В.В.*
*здобувач вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ОЦІНЮВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ В КОНТЕКСТІ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗРОБЛЕННЯ ПОЛІТИКИ РЕЗИСТЕНТНОСТІ ДО ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Наше дослідження ґрунтується на вихідній гіпотезі щодо двох основних рушійних сил зміцнення резистентності національної економіки. При цьому саму резистентність для цілей аналітичного забезпечення розробки і реалізації державної економічної політики ми трактуємо як сукупність соціально-економічних характеристик, що забезпечують інклюзивність інноваційного зростання економіки та залучення вигід, що воно забезпечує для розширення кола інвесторів в людський капітал. Власне саме таке розширення інвестування в людський капітал, за збереження високої його комерційної ефективності стає, водночас, і результатом, і передумовою відтворення інноваційного характеру зростання.

Перша рушійна сила посилення такої резистентності передбачає динамічне оновлення галузевої структури національної економіки, що більшою мірою забезпечується стихійною адаптацією такої структури до високої насиченості якісним людським капіталом, ніж виступає результатом цілеспрямованої структурної політики уряду [1; 2]. Наведене не означає неважливості такої політики [3], лише обмежує її роль створенням умов, за яких комерційна мотивація спрямовує додаткові ресурси саме у галузі, що забезпечують інтенсивне використання досягнень науково-технічного прогресу та сходження національного виробництва по «сходах технологічного розвитку» [4]. Отже, перша рушійна сила — технологічний розвиток, витіснення «мальтузіанських, традиційних» видів економічної діяльності високотехнологічними, що передбачають інтенсивне використання не природних ресурсів, а досягнень науки. При цьому мотивація докладати зусилля та нести додаткові витрати для прискорення таких структурних зрушень вбудована у механізми ринкової конкуренції й виходить далеко за межі участі в державних програмах технологічного розвитку.

Друга рушійна сила — безпосередньо пов'язана з інклюзивністю зростання і стосується соціальних характеристик використання його результатів — постійне розширення кола бенефіціарів економічного зростання, підтримання постійно високої конкуренції між інвесторами в людський капітал завдяки залученню широких верств населення до фінансування таких інвестицій [5].

Відповідно, оцінювання наявного у чинній моделі української економіки потенціалу резистентності має враховувати спроможність національних ринків стимулювати розширення масштабів високотехнологічного виробництва, розширення інвестування в людський капітал, що супроводжується збільшенням питомої ваги високотехнологічного виробництва як у загальній місткості сфери зайнятості, так і в загальних обсягах створюваної доданої вартості.

Для оцінювання відповідності структурних зрушень, що відбуваються в економіці України, принципам сталого розвитку ми скористались інформаційною базою, що надає Держстат у зведенні даних про «Показники діяльності суб'єктів господарювання, згруповані за спеціальними агрегаціями, передбаченими у Регламенті (ЄС) від 30.07.2020 № 2020/1197 про європейську статистику підприємств» [6].

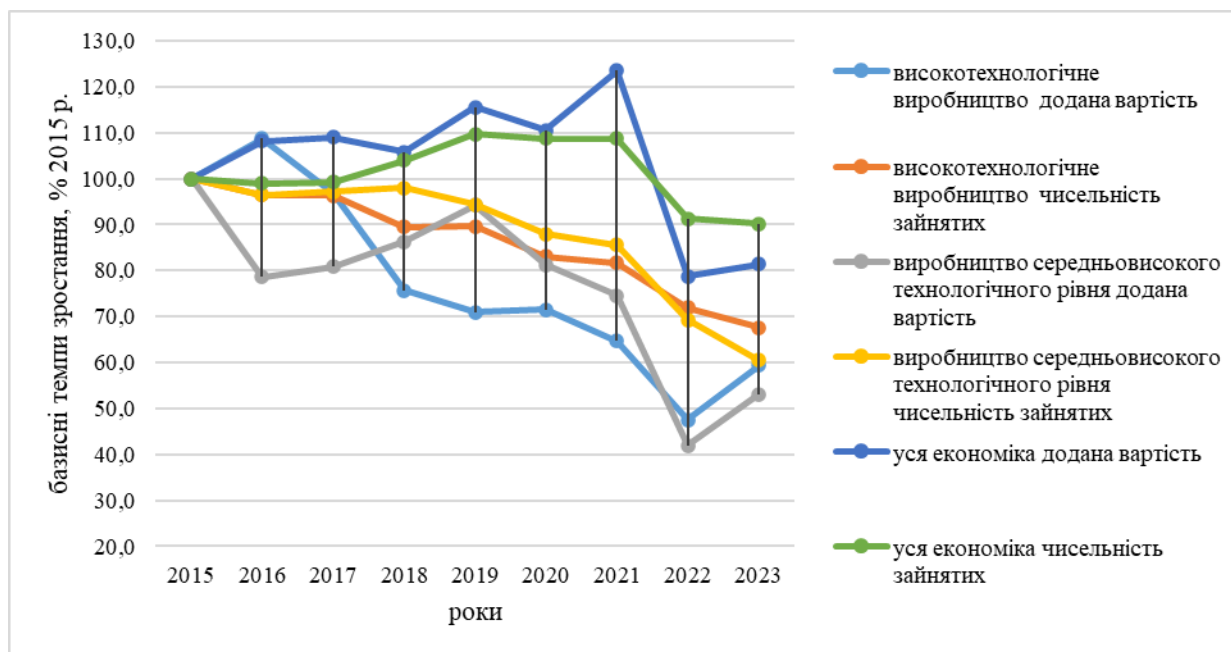

Рис. 1. Динаміка реальних (у постійних цінах 2015 р.) обсягів доданої вартості та чисельності зайнятих по секторах української економіки за роки після початку воєнних дій

Проведені нами розрахунки (рис. 1) свідчать, що, на жаль, ні стихійні ринкові процеси розподілу ресурсів між сферами використання, ні цілеспрямована державна політика технологічного розвитку не забезпечують позитивних структурних зрушень у національній економіці. Зокрема, сектор високотехнологічного виробництва характеризується вищими темпами скорочення доданої вартості (у 2023 р. до 59,4 % від рівня базисного 2015 р.), порівняно з середніми показниками по усій економіці (у 2023 р. до 81,4 % від рівня базисного 2015 р.). Сектор національного виробництва, що використовує технології середньовисокотехнологічного рівня, демонструє найвищі темпи скорочення доданої вартості (обсяги 2023 р. дорівнюють лише 53,1 % рівня базисного 2015 р.).

Аналогічна картина спостерігається і щодо чисельності зайнятих: темпи скорочення вищі саме у високотехнологічних галузях, тобто питома вага загальної місткості сфери зайнятості, що припадає на низькотехнологічні виробництва, збільшується з часом. Наведене виступає обґрунтуванням необхідності оновлення як пріоритетів, так й інструментів державної економічної політики в умовах викликів повномасштабного вторгнення.

Література

1. Stankeviciute, Z., & Kunskaia, S. (2021). Towards to sustainable development: theoretical research. *Research Journal*, 26, 202–220. doi: 10.13165/PSPO-21-26-01.
2. Sakarya, S., Bodur, M., Yildirim-Öktema, Ö., & Selekler-Göksena, N. (2012). Social alliances: Business and social enterprise collaboration for social transformation. *Journal of Business Research*, 65(12), 1710–1720. doi: 10.1016/j.jbusres.2012.02.012.
3. Adelman I. *Fallacies in Development Theory and Their Implications for Policy*. Frontiers of Development Economics, Oxford University Press. 2001. P. 103–134. URL: <https://dokumen.tips/documents/working-paper-no-887-fallacies-in-development-theory-and-in-development-theory.html?page=1>
4. Seuring, S., & Gold, S. (2013). Sustainability management beyond corporate boundaries: From stakeholders to performance. *Journal of Cleaner Production*, 56(1), 1–6. doi: 10.1016/j.jclepro.2012.11.033
5. Kudinova A., Verba D. (2015). 15 years of growth without development: what blocks the socio-economic progress of Ukraine? *Ukraine: aspects of labor*. No. 7. P. 3–10.

Гатілов А.Ю.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» «Зовнішньоекономічна діяльність — діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами» [1].

У глобальному розумінні стратегія розвитку ЗЕД підприємства повинна полягати у формуванні позитивного іміджу вітчизняної продукції та доброзичливого ставлення світової спільноти до України як до високотехнологічної країни.

Але, на даний час, зовнішньоекономічна діяльність підприємств України з огляду організаційних, економічних та управлінських аспектів проходить у складних геополітичних умовах, не сприятливих для народу країни, але сприятливих для транснаціональних корпорацій, інтереси яких зіткнулися та території України.

Велика автомобільна, залізнична, повітряна та морська інфраструктура України у поєднанні з перевагами її географічного положення робить країну важливим транзитним коридором для торгівлі та подорожей між Європою, Азією та Близьким Сходом.

Цілком зрозуміло, що основні виклики для бізнесу в Україні зараз пов'язані із військовими ризиками. Крім того, ключовими питаннями є стабільне енергопостачання, безпека працівників, збереження активів, дефіцит робочої сили, зростання цін на сировину та енергоресурси, висока вартість логістики та відсутність доступного фінансування.

Попри складну ситуацію Україна продовжує привертати увагу іноземних інвесторів, які бачать у ній великі можливості для розвитку. Державна підтримка, сприятливий інвестиційний клімат та перспективи відновлення після війни створюють умови для подальшого зростання інвестицій в Україну.

Хто найбільше інвестує в Україну? Прямих іноземних інвестицій у 2024 році надійшло з таких країн: Нідерланди — 1,19 млрд дол.; Кіпр — 1,13 млрд дол.; США — 361 млн дол.; Велика Британія та Ірландія — 297 млн дол.; Люксембург — 284,5 млн дол.; Австрія — 276,8 млн дол.; Франція — 263,7 млн дол.; Польща — 191,6 млн дол.; Швейцарія — 189,2 млн дол.; Угорщина — 101,9 млн дол. (дані на 29 липня 2024 р.) [2].

З початку війни іноземці створили понад 2,6 тисячі компаній в Україні. Лідером серед бізнесів є ТОВ «ТЕНСІМА» зі статутним капіталом у розмірі 1,28 млрд грн, засноване громадянином Вірменії. На другому місці АТ «Закритий недиверсифікований венчурний корпоративний інвестиційний фонд «Юген» із статутним капіталом у розмірі 700 млн грн, який належить громадянину США. Трійку лідерів замикає ТОВ «ЛФС» із статутним капіталом у розмірі 300 млн грн, головним власником якого є громадянин Польщі [3].

Згідно з опитуванням USAID, 89 % компаній, які інвестували в Україну до 2022 року, або досягли бізнес-цілей (49 %), або перевищили їх (40 %). Ці цифри вказують на перспективу відновлення України для тих, хто зараз інвестує.

Максимальний інтерес до України виявляють іноземні виробники зброї. Будувати на території країни виробничі потужності планують: виробники безпілотників Baykar та Quantum-Systems, а також німецький концерн Rheinmetall, який планує побудувати на території держави чотири заводи з виробництва снарядів, військової техніки та засобів ППО.

Чому так? Україна має певні переваги для транснаціональних корпорацій:

- 1) відсутність конкуренції у деяких секторах — низька конкуренція на вітчизняному ринку сприяє залученню іноземних інвесторів;
- 2) великий ринок збуту — західні підприємства бачать перспективи в Україні, тож намагаються наростити виробництво ще до завершення активної фази війни. Наприклад, компанія CRH інвестує у виробництво цементу та збільшує свою частку на вітчизняному ринку;
- 3) близькість до ЄС;
- 4) висококваліфікована робоча сила, яка є дешевшою, ніж у європейських країнах, що збільшує рентабельність потенційного виробництва.

Розміщення в Україні підприємств суттєво скорочує витрати на логістику. Компанії-інвестори матимуть можливість протестувати свої розробки в умовах реальної війни та оперативніше їх удосконалити, що впливає на конкурентну перевагу продукту.

Низка секторів економіки України залишається потенційно цікавою для інвесторів і здатна залучити мільярди доларів для відновлення держави, але підприємці завжди насамперед керуються можливістю отримати прибуток і етична сторона бізнесу їх не хвилює. Територія країни перетворилася на полігон для експериментів транснаціональних корпорацій. У рейтингу країн за якістю життя Україна посіла 66 позицію з 83 можливих (дані за 2024 рік).

Згідно Конституції, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності кожного громадянина України. Три американські гіганти Cargill, Dupont і Monsanto вже скупили 40 % орних земель в Україні (дані за 2024 рік).

За період війни в Україні закрилося 1261 аграрне підприємство, що є найвищим показником серед усіх галузей. У першому кварталі 2024 року закриття агрокомпаній становило 18 % усіх закритих фірм України. За аграріями йдуть оптова торгівля (закрилося 440 компаній), операції з нерухомістю (340 компаній) та будівництво (260 компаній). Особливо значно зросла частка закриття компаній, які надають юридичні послуги (9,8 % у першому кварталі 2024 року) [4].

Унаслідок військових дій в Україні значно скоротилася кількість населення: за даними ООН, з початку війни у лютому 2022 року понад 6 мільйонів людей залишили Україну, а Росія захопила нові території. Відповідно, загальна кількість населення на підконтрольній Києву території впала до 25–27 мільйонів [5].

Дефіцит кадрів і його негативний вплив на діяльність підприємств України істотно посилюються практично у всіх видах економічної діяльності. За даними НБУ, лідерами попиту залишаються робочі спеціальності, сфера обслуговування та роздрібна торгівля, а в регіональному вимірі — Київ, Львів і Дніпро.

Найповніший перелік принципів організації міжнародних економічних відносин є в «Хартії економічних прав і обов'язків держав», прийнятій IV Спеціальною сесією Генеральної Асамблеї ООН у 1974 році. У зазначеному документі вказано такі принципи: суверенітет; територіальна цілісність і політична незалежність держав; суверенна рівність усіх держав; ненапад і невтручання у внутрішні справи; взаємна і справедлива вигода; мирне співіснування; рівноправність і самовизначення народів; мирне регулювання спорів; усунення несправедливості, що виникає в результаті застосування сили та позбавляє націю засобів для її нормального розвитку; сумлінне виконання міжнародних зобов'язань; повага до прав людини та основних свобод; відсутність прагнення до гегемонії в сферах впливу; сприяння міжнародній соціальній справедливості; міжнародне співробітництво з метою розвитку; вільний доступ до морів для країн, що їх не мають. Втілення в життя принципів Хартії — яскравий приклад лицемірства та подвійних стандартів Заходу.

Зруйновані чисельні логістичні сполучення, заблоковані морські шляхи до українських портів, гострий дефіцит трудових ресурсів, зростання цін на сировину та енергоресурси, ймовірність нестабільного енергопостачання, комендантська година, корупція в умовах во-

енного стану, ембарго на торгівлю з Росією і Білоруссю — не легкий екзаме́н для українських підприємств, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю.

Література

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
2. Иностранные инвестиции в Украину растут: кто вкладывает больше всего средств в украинские компании? // URL: visitukraine.today/ru/blog/4424
3. С начала войны иностранцы создали более 2,6 тысячи компаний в Украине: кто чаще всего открывает бизнес/ URL: <https://visitukraine.today/ru/blog/3955>
4. Какой бизнес чаще всего закрывался в Украине за время полномасштабной войны? URL: <https://visitukraine.today/ru/blog/4034>
5. Общие потери Украины и России в войне достигли миллиона военных — WSJ. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2024/09/17/7475475/>

Григорук М.В.

здобувач PhD,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ІННОВАЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ В ЕПОХУ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Одним з найголовніших макроекономічних викликів сьогодення України є збереження країни, її стійкості та конкурентоздатності економіки. Також повоєнна відбудова є одним з найважливіших завдань загальнонаціонального рівня, яке потребує злагоджених зусиль не лише на державному, а й на міжнародному рівні. Війна в Україні спричинила значні руйнування в економіці країни: знищені інфраструктурні об'єкти, підприємства, житловий фонд, поглиблені структурні дисбаланси та економічна нестабільність. У цих умовах важливим завданням є не лише відновлення зруйнованого, а й побудова нової економічної системи, здатної забезпечити стійкий розвиток країни у довгостроковій перспективі. В епоху макроекономічних викликів актуальним для України є також інноваційність модернізації економіки, відновлення промислового потенціалу вже на новій технологічній основі.

Модернізація економіки України на інноваційних засадах повинна здійснюватися через структурні перетворення у науково-технічній сфері, розвиток високотехнологічних виробництв, зростання інноваційної активності підприємств та збільшення випуску інноваційної продукції. Невід'ємною складовою частиною переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку є формування в країні ефективної інноваційної системи. Можливість формування та ефективного функціонування національної інноваційної системи визначається наявністю відповідних інституційних умов, які забезпечують країні можливість здійснювати масштабні технологічні, інституційні та структурні зміни, а також сприяють результативно та ефективно здійснювати власну інноваційну діяльність. Дане твердження повністю відповідає висновкам, зроблених українськими ученими Л. Федуловою та М. Пяшutoю: «вирішальним досягненням століття у даній сфері є не просто те чи інше наукове або технологічне відкриття, яке дістало практичне застосування, а виникнення принципово нового сегмента сучасної економіки — інноваційної системи, що генерує зростаючий потік інновацій, які генерує зростаючий потік інновацій, які відповідають динамічно мінливим суспільним потребам» [2].

Прискорення інноваційної модернізації породжує широкий простір впливу шоків факторів на процеси формування та функціонування національної інноваційної системи.

Інноваційна модернізація економіки України повинна реалізовуватися через структурні зміни в економіці та політиці з орієнтацією на розвиток науково-технічної сфери, розширення високотехнологічного сектору та інноваційного виробництва. «Ключовим елементом

переходу економіки на інноваційний шлях є створення в країні ефективної інноваційної системи. Для її формування необхідно стимулювати попит на інновації з боку більшості галузей економіки, підвищити результативність у сфері генерації знань (фундаментальної та прикладної науки). Наразі існують виклики, такі як втрата наукових напрацювань попередніх років, старіння кадрів, зниження якості досліджень, слабка інтеграція у світову наукову спільноту та ринок інновацій, а також недостатнє врахування потреб економіки у наукових розробках» [1].

Оцінити рівень інноваційності економіки можна, зокрема, за допомогою оцінок Глобального індексу інновацій (GII). Індекс складається з майже 90 індикаторів, що характеризують інноваційну діяльність країн. У 2024 році Україна посіла найкращі позиції за показниками «знання та технологічні результати» — 34 місце в рейтингу, «складність бізнесу» — 45 місце в рейтингу, «людський капітал та дослідження» — 54 місце. Найгірші показники країна має за індикатором розвиненості та сприятливості інституційного середовища [3].

Таблиця 1

**SWOT-АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ**

СИЛЬНІ СТОРОНИ (STRENGTHS)	СЛАБКІ СТОРОНИ (WEAKNESSES)
1. Людський потенціал (високий рівень освіти, значна кількість висококваліфікованих фахівців у сфері ІТ, інженерії, науки). 2. Активний розвиток ІТ-сектору та діджиталізація. 3. Вільна економічна зона ІТ-індустрії (зокрема Дія.City). 4. Галузевий потенціал (зокрема розвиток інновацій в агро- та енергетичному секторі).	1. Війна та можливі ризики через нестабільну політичну та економічну ситуацію. 2. Інституційна слабкість. 3. Недостатнє фінансування R&D (надзвичайно низька частка ВВП виділяється R&D). 4. Пошкоджена та застаріла інфраструктура. 5. Відтік кадрів.
МОЖЛИВОСТІ (OPPORTUNITIES)	ЗАГРОЗИ (THREATS)
1. Розвиток оборонних технологій (виробництво безпілотних літальних апаратів, кібертехнологій тощо). 2. Розвиток технологічних галузей (інвестування у відновлювану енергетику, смарт-міста, цифровізацію, агротехнології, медичні інновації тощо). 3. Міжнародна співпраця (зокрема програми USAID, ЄС, ЛІСА забезпечують доступ до фінансування інноваційних проєктів). 4. Післявоєнна відбудова: Використання інноваційних підходів у відбудові інфраструктури та модернізації промисловості. 5. Цифрова трансформація: Подальший розвиток електронного урядування, е-комерції та автоматизації виробничих процесів	1. Політична та економічна нестабільність (військові дії та їх наслідки, макроекономічні ризики (інфляція, падіння інвестицій). 2. Зростання конкуренції. 3. Кадровий дефіцит, зокрема через війну. 4. Відсутність стабільної політики підтримки інновацій. 5. Недостатність міжнародної підтримки (зниження фінансування чи обмеження доступу до міжнародних програм). 6. Ризики кібератак.

Джерело: розроблено автором

Україна, навіть в умовах макроекономічних викликів, демонструє значний потенціал до інноваційної модернізації економіки. Проте для її успішної реалізації важливим є подолання основних перешкод та нівелювання загроз. Станом на зараз, рівень витрат на дослідження та розробки в країні є одним з найнижчих у Європі, однак є і значна міжнародна підтримка країни та її інноваційного розвитку (табл. 1).

В умовах війни країна зазнає значних інфраструктурних та виробничих руйнування. Інноваційні технології необхідні і для успішного протистояння, і для подальшої повоєнної відбудови країни. Впровадження інноваційних технологій та інноваційна модернізація оборонної сфери є надважливою складовою сучасної політики країни.

Ключовими напрямками інноваційної модернізації країни повинні бути: розвиток оборонних технологій (дронів, безпілотників, розробка систем захисту, кібербезпека), розвиток і

відбудова інфраструктури («розумні міста», цифрові технології, енергоефективні рішення, відновлювальні джерела енергії тощо), подальша цифровізація, освітні ініціативи тощо.

Однак для успішної реалізації інноваційної модернізації економіки необхідне залучення як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів: цілеспрямована ефективна державна політика та підтримка, державно-приватне партнерство та залучення міжнародного фінансування та досвіду (гранти, кредити від міжнародних організацій, передача технологій).

Інноваційна модернізація економіки України в умовах війни та інших макроекономічних викликів є не тільки вимогою часу, але й можливістю формування основ та створення сучасної, конкурентоздатної національної економіки. Використання інноваційного потенціалу, міжнародна підтримка та активізація науково-технічного, інноваційного розвитку стануть основою сталого, стійкого економічного зростання та зміцнення позицій України на глобальній міжнародній арені.

Література

1. Білик Р. С. (2019). Механізми інноваційної модернізації економіки в умовах глобального розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». Випуск 26. Частина 1. Ужгород. 135 с. С. 17–24. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/26_1_2019ua/5.pdf
2. Федулова Л., Пашута М. (2005). Розвиток національної інноваційної системи України. *Економіка України*. № 4. С. 35–47
3. The Global Innovation Index 2024: Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. (2024). by Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, Lorena Rivera León and Sacha Wunsch-Vincent [Eds.]. WIPO, p. 325. URL: [https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000 %20Global %20Innovation %20Index %202024_WEB3lite.pdf](https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf)

Долматов С.В.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ БАНКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Унаслідок вторгнення РФ у лютому 2022 року в країні змінились звичайні умови життя та діяльності всього, включаючи банківську діяльність. Постійні бомбардування території України, блекаути, втрата кваліфікованого персоналу та інші супутники війни створили нові суттєві виклики для роботи банку в цілому. До стандартного переліку передумов до модернізації наявної інфраструктури банку у вигляді забезпечення відповідної обчислювальної потужності, безперервності роботи банківських сервісів, автоматизації процесів, додалися критично важливі завдання щодо оптимізації системи резервного копіювання та відновлення, масштабування системи збереження даних, модернізації наявної інженерної інфраструктури ЦОД, забезпечення максимально потрібної швидкості передачі даних та оперативності відновлення роботи сервісів на резервному майданчику у разі будь-яких кризових обставин та перебоїв [1].

Якщо казати про аналітичну систему банку, яка є критично важливою особливо в умовах кризових ситуацій, то треба зазначити, що для неї, як і для інших критичних систем банку, виникають виклики, пов'язані з забезпеченням підтримки стабільності та безперервного функціонування аналітичної системи для спроможності здійснення аналізу великих обсягів даних з метою забезпечення оперативного прийняття стратегічних рішень.

Основні елементи аналітичної банківської системи

1. Система збору даних. Забезпечує агрегування інформації з різних джерел (операційні системи, банкомати, платіжні платформи тощо). В звичайних умовах дані у сховище дода-

ються один раз на день. Але зараз це не може забезпечити адекватно швидкої реакції на не-прогнозовані зміни в сучасних умовах, зокрема для аналізу кредитних ризиків, актуального прогнозування та безпеки операцій. Тобто, існує нагальна потреба у забезпеченні доставки даних до аналітичного сховища із мінімальною затримкою. Для цього можна розглянути варіант переходу від ETL до CDC реплікації даних з операційних систем у сховище в режимі «майже онлайн».

2. Сховища даних. Зважаючи на ризики фізичного знищення або пошкодження серверів, українські банки дедалі частіше використовують або розподілені географічно дата центри, або хмарні технології для зберігання даних. Крім основних переваг використання хмарної інфраструктури (як то швидка масштабованість, висока доступність, сумісність з новітніми технологіями) існують дуже суттєві недоліки, що присутні при використанні хмар, як то питання безпеки та конфіденційності, регуляторні вимоги та незрівнянно великі витрати, особливо якщо йдеться про великі обсяги інформації, що там зберігається.

3. Аналітичні інструменти. До таких інструментів належать платформи для аналізу великих обсягів даних (Big Data), інструменти штучного інтелекту та машинного навчання для прогнозування ризиків і поведінки клієнтів. Під час війни такі інструменти допомагають банкам оперативного адаптувати стратегії кредитування, управління ризиками та питання безпеки.

4. Звітування та візуалізація даних. Система звітування (на основі таких ВІ платформ як PowerBI, Tableau, QlikView) дозволяє формувати звіти про фінансові ризики, ліквідність і інші показники для керівництва банку та регуляторів. Автоматизація звітів спрощує моніторинг змін і дозволяє швидко реагувати на нові виклики. Для вирішення проблеми постійної доступності такі платформи теж повинні бути відповідно масштабовані або винесені в хмару.

Безперебійна робота та відмовостійкість: критичні аспекти в умовах війни:

Відмовостійкість у банківській аналітичній системі є надзвичайно важливою, адже військові дії призводять до регулярних пошкоджень інфраструктури, перебоїв з електропостачанням і збоїв у телекомунікаційних системах. Одним із рішень щодо забезпечення безперебійної роботи інфраструктури банку є міграція у хмари. Однак, для деяких систем банку, зокрема аналітичної системи, що працює на основі сховища даних (data warehouse), це буде досить дорогим рішенням, з огляду на гігантські розміри аналітичної бази даних, оскільки в такій базі зберігається дуже багато історичних даних з усіх інформаційних систем банку за багато років. Якими ж тоді можуть бути основні концепти побудови архітектури таких систем «на землі» для забезпечення безперебійної роботи та відмовостійкості?

Безперебійну роботу та відмовостійкість можна забезпечити завдяки таким заходам

- Резервне копіювання бази даних аналітичного сховища даних. Незважаючи на дуже великий розмір бази даних операцію резервування та відновлення (у випадку технічного збою або атаки) треба зробити досить швидко. Це можливо досягти за допомогою інтеграції з апаратним забезпеченням, зокрема, використовуючи технологію дискових стійок snapshot, яке дозволяє створити миттєвий знімок стану бази даних на момент резервування. Знімок бази даних це, по суті, статичне подання вихідної бази даних, в режимі read-only. Ключовий принцип полягає в тому, що знімок завжди буде відповідати цілісному стану вихідної бази даних, як на момент створення знімка [2]. В результаті, процес копіювання значно пришвидшується оскільки знімок стану створюється миттєво, а вплив на продуктивність системи мінімізується.

- Дублювання даних за допомогою постійної апаратної синхронізації даних у декількох географічно віддалених локаціях мінімізує ризик втрати інформації та вирішує питання постійної доступності. До того ж, це дозволяє зберігати резервні копії даних у декількох дата-центрах, що зменшує загрозу втрати даних.

- Системи безпеки та шифрування даних для захисту від можливих кібератак, які в умовах війни значно частішають.

Масштабування та його значення.

Наявність кількох дата-центрів у різних географічних регіонах підвищує стійкість до відмов, спричинених можливими пошкодженням, відключенням електроенергії чи збоями в одній конкретній локації. При розподілі навантаження між дата-центрами можлива автоматична передача обробки даних з одного центру до іншого у разі збою, що дозволяє забезпечити безперервність роботи. Також слід зазначити, що географічний розподіл сприяє використанню технологій, які забезпечують горизонтальне масштабування (розширення потужностей шляхом додавання нових серверів).

Аналітична система банку в умовах повномасштабної війни в Україні для забезпечення її безперебійної роботи має бути високовідмовостійкою та масштабованою. Забезпечення безперервності операцій, надійного захисту даних та своєчасної належної аналітичної інформації сприяє адаптації банківської сфери до сучасних викликів та підтримці їх стабільності, а значить і фінансової стабільності країни.

Література

1. Комплексна реновація IT-інфраструктури банку, що відповідає вимогам часу. IT інтегратор : веб-сайт. URL: <https://it-integrator.ua/projects/kompleksna-renovatsiia-it-infrastruktury-banku-shcho-vidpovidaie-vymoham-chasu> (дата звернення:12.11.2024).
2. Database Snapshots: How Do They Work? Medium : веб-сайт.
URL: <https://medium.com/@nebulagraph/database-snapshots-how-do-they-work-f19bf490ece3> (дата звернення:12.11.2024).

Дмитренко Т.Л.

*кандидат економічних наук, ст. дослідник,
завідувач відділу міжнародних фінансів
та фінансової безпеки відділення
глобальної економіки і міжнародних фінансів
НДФІ ДННУ «Академія фінансового управління»,*

Волкова В.М.

*здобувачка PhD,
ДННУ «Академія фінансового управління»*

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ МАЙНІНГУ КРИПТОВАЛЮТ ТА РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Україна активно інтегрується в європейський простір, зокрема в сфері регулювання ринку віртуальних активів. Важливим аспектом цього процесу є імплементація європейських стандартів щодо протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом (ПВК).

Є кілька причин, чому майнінг не вважається високоризиковою діяльністю, в тому числі відсутність безпосередньої взаємодії з клієнтами, оскільки майнери не надають фінансових послуг третім особам і не здійснюють операцій від імені клієнтів, що знижує ризик використання їхньої діяльності для відмивання коштів; прозорість транзакції — транзакції в блокчейні є публічними та доступними для перегляду, що ускладнює приховування незаконної діяльності; відсутність контролю над обігом активів, так як майнери не контролюють подальший обіг здобутих активів, що обмежує їхню можливість впливати на потенційно незаконні операції.

FATF рекомендує країнам впроваджувати ризик-орієнтований підхід до регулювання діяльності, пов'язаної з оборотом віртуальних активів, опосередковано, зокрема, майнінг. Це означає, що державні регуляторні органи повинні оцінювати потенційні ризики відмивання

грошей і фінансування тероризму, пов'язані з майнінгом, і вживати відповідних заходів для їх мінімізації.

Таким чином, хоча майнінг криптовалют сам по собі не підпадає під вимоги Рекомендацій FATF, важливо враховувати, що будь-яка додаткова діяльність, пов'язана з обігом віртуальних активів, може вимагати дотримання відповідних міжнародних стандартів і національних регуляторних вимог.

Україна здійснює кроки до інтеграції з європейськими стандартами щодо імплементації європейських стандартів протидії відмиванню доходів у сфері протидії відмиванню доходів. У 2020 році прийнято оновлений Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [1], який адаптує національне законодавство до норм четвертої Директиви ЄС 2015/849 [2] та Регламенту ЄС 2015/847 [3], а також 40 Рекомендації FATF.

У квітні 2023 року Європейський парламент схвалив регламент «Markets in Crypto-Assets» (MiCA) [4], який встановлює загальні правила нагляду та захисту прав споживачів щодо криптовалют.

Крім того, у 2024 році Європейський Союз ухвалив новий пакет правил боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму (ПБК/ФТ), який складається з чотирьох законодавчих пропозицій.

Зокрема, Регламент ЄС 2024/1620 від 31 травня 2024 року «Про заснування Управління з питань боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму та внесення змін до Регламентів (ЄС) № 1093/2010, (ЄС) № 1094/2010 та (ЄС) № 1095/2010» [5] передбачає створення органу для боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму (AMLA), та набирає чинності з 1 липня 2025 року, за винятком окремих положень, які набудуть чинності 26 червня 2024 року та 31 грудня 2025 року.

Регламент ЄС 2024/1624 від 31 травня 2024 року «Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму» [6] встановлює нові правила запобігання використанню фінансової системи для відмивання коштів та фінансування тероризму (ПБК/ФТ). Документ спрямований на посилення контролю над фінансовими операціями, розширення сфери дії регламенту на нові категорії суб'єктів та уніфікацію підходів у державах-членах ЄС. Регламент набирає чинності для більшості суб'єктів 10 липня 2027 року, 10 липня 2029 року — введення в дію нових зобов'язань для суб'єктів, які вперше підпадають під дію регламенту.

Директива ЄС 2024/1640 від 31 травня 2024 року «Про механізми, які мають запровадити держави-члени для запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Директиви (ЄС) 2019/1937, а також про внесення змін та скасування Директиви (ЄС) 2015/849» [7] встановлює механізми, які держави-члени повинні впровадити для запобігання відмиванню коштів і фінансуванню тероризму у фінансовій системі на національному рівні. Держави-члени повинні імплементувати цю директиву до 10 липня 2027 року. Документ визначає нові механізми для запобігання відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (ПБК/ФТ) у фінансових системах держав-членів ЄС. Основною метою директиви є забезпечення узгодженого та ефективного підходу до боротьби з фінансовими злочинами в рамках ЄС.

Директива (ЄС) 2024/1654 від 31 травня 2024 року «Про внесення змін до Директиви (ЄС) 2019/1153 щодо доступу компетентних органів до централізованих реєстрів банківських рахунків через систему взаємозв'язку та технічних заходів для полегшення використання записи транзакцій» [8] вносить зміни до Директиви (ЄС) 2019/1153, спрямовані на посилення доступу компетентних органів до централізованих реєстрів банківських рахунків через систему взаємозв'язку та впровадження технічних заходів для полегшення використання записів про транзакції.

Хоча майнінг сам по собі не є фінансовою послугою, нові правила можуть вплинути на діяльність майнінгові компанії, особливо якщо вони надають додаткові послуги, пов'язані з

обміном або зберіганням криптоактивів. У таких випадках вони повинні будуть дотримуватися вимог ПВК/ФТ, включаючи реєстрацію, проведення процедур Політики «Знай свого клієнта» (KYC) та звітність про підозрілі транзакції.

Україна планує врахувати ці нові європейські правила у своєму законодавстві, що сприятиме подальшій інтеграції у європейський фінансовий простір та підвищенню ефективності боротьби з відмиванням доходів.

Україна, як асоційований член ЄС, прагне гармонізувати своє законодавство з європейськими нормами. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) представила проєкт закону, який враховує положення MiCA [2], з метою запуску ринку віртуальних активів в Україні.

Інтеграція України в європейський простір у сфері регулювання віртуальних активів та протидії відмиванню доходів є важливим кроком до гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами. Це сприятиме розвитку ринку віртуальних активів в Україні, підвищенню довіри інвесторів та ефективній боротьбі з фінансовими злочинами.

Рекомендації FATF і МВФ є фундаментальною основою для регулювання віртуальних активів у контексті ПВК/ФТ. Їхня реалізація сприяє створенню прозорої, безпечної та підзвітної екосистеми цифрових активів. Однак ефективна імплементація цих стандартів вимагає узгодженості політик між країнами, співпраці з індустрією та активного впровадження технологічних інновацій.

В Україні майнінг криптовалют не вимагає отримання ліцензії на надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (Держспецзв'язку) зазначила, що майнінг не належить до ліцензованих видів діяльності, і питання про введення ліцензування для цього виду діяльності не розглядалося.

Майнінг як частина екосистеми обчислень інтегрує блокчейн-технології та штучний інтелект у віртуальні активи, забезпечуючи децентралізовані, масштабовані й ефективні обчислювальні потужності. У такій екосистемі майнінг не обмежується видобутком криптовалют, а стає ключовим компонентом для виконання завдань, пов'язаних із тренуванням та функціонуванням моделей ШІ, обробкою великих даних, рендерингом і підтримкою децентралізованих рішень.

Адаптація українського законодавства до нових європейських та міжнародних стандартів у сфері боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму ПВК/ФТ є критично важливою складовою для забезпечення прозорості фінансових операцій, захисту від ризиків фінансових злочинів та інтеграції у глобальний фінансовий простір.

Література

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 N 361-IX. ВРУ. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

2. Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) від 20.05.2015р. N 2015/849. КМУ. URL:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-2015849.pdf>

3. Про інформацію, що супроводжує грошові перекази, та про скасування Регламенту (ЄС) № 1781/2006. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) від 20 травня 2015 року № 2015/847. ВРУ. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_040-15#Text

4. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937 (Text with EEA relevance). Eur-Lex. URL:<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

5. Regulation (EU) 2024/1620 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism and

amending Regulations (EU) No 1093/2010, (EU) No 1094/2010 and (EU) No 1095/2010 (Text with EEA relevance). Eur-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1620/oj/eng>

6. Regulation (EU) 2024/1624 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing (Text with EEA relevance). Eur-Lex. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX % 3A32024R1624&qid=1725236451523](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1624&qid=1725236451523)

7. Directive (EU) 2024/1640 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the mechanisms to be put in place by Member States for the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Directive (EU) 2019/1937, and amending and repealing Directive (EU) 2015/849. Eur-Lex. URL <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1640/oj/eng>

8. Directive (EU) 2024/1654 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 amending Directive (EU) 2019/1153 as regards access by competent authorities to centralised bank account registries through the interconnection system and technical measures to facilitate the use of transaction records. Eur-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1654/oj>

Дмітрієва О.В.

здобувач PhD,

*Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

МІЖНАРОДНІ ІНСТРУМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ ВОДНЕВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇХ АДАПТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Геополітична та енергетична криза, з якою зіткнувся світ востанні десятиліття, вимагає альтернативних відновлюваних джерел енергії. В сучасних умовах глобалізаційних викликів водень як екологічне джерело декарбонізації набув особливої актуальності завдяки його потенціалу вирішення проблем зміни клімату, забруднення повітря та енергетичної безпеки [1]. В реаліях військового конфлікту в Україні цінність відновлюваних джерел енергії трансформувалась з більш екологічної на безпекову та економічну [3]. Сьогодні вітрова, сонячна, біо-, мала гідро- та воднева енергетики є запорукою енергетичної безпеки та незалежності держав, а її собівартість є значно нижчою за викопне паливо [4].

Воднева економіка виступає стратегічним пріоритетом забезпечення енергетичної безпеки, зниження вуглецевих викидів у світі та передбачає масштабну економічну трансформацію.

У світовій практиці інструменти економічної аналітики мають вирішальне значення для оцінювання стратегічного переходу до водневої економіки, зокрема для аналізу витрат, прогнозування наслідків і розробки ефективної політики. Міжнародними організаціями та урядами країн світу ключовими інструментами економічної аналітики визнано такі.

1. Економічний інструмент LCOH (Levelized Cost of Hydrogen) аргументовано світовою спільнотою визначальною методикою, яка активно використовується міжнародними агентствами IEA (International Energy Agency) та IRENA (International Renewable Energy Agency) для оцінки середньої вартості виробництва водню з урахуванням всіх витрат протягом його життєвого циклу. IEA висвітлює питання економічної оцінки виробництва водню через різні методи, надає керівництва по LCOH та систематично формує спеціалізовані публікації IEA Hydrogen [8]. IRENA публікує звіти, що включають аналіз вартості водню та методик LCOH, яка дозволяє здійснювати: оцінку економічної конкурентоспроможності на основі порівняння різних технологій виробництва водню; аналіз ефективності інвестицій водневих проєктів; обґрунтування оптимальних стратегій для субсидування та підтримки водневих технологій, зокрема для зниження вартості виробництва водню [7]. Європейський Союз вивчає LCOH як частину цільових показників для розвитку інфраструктури водню, для оцінки вартості виробництва водню з ВДЕ (сонце, вітер) та зниження вартості виробництва зеленого водню до 1–2 євро за кг до 2030 року [5]. Використання LCOH дозволяє урядам країн світу ефективно планувати розвиток водневої інфраструктури, забезпечити зниження вартості

водню та досягти кліматичних цілей, зокрема в таких країнах як США (Hydrogen Shot Initiative, 2021), Японія (Basic Hydrogen Strategy, 2017), Австралія (National Hydrogen Strategy, 2020), Німеччина (National Hydrogen Strategy, 2020), Південна Корея (Hydrogen Economy Roadmap, 2019), Китай (China Hydrogen Development Strategy, 2020) та інші [5; 7; 8; 9]. Україна також досліджує можливості розбудови водневої економіки і використовує LCOH як частину економічних досліджень для розрахунку вартості водню. Інститут відновлювальних джерел енергії — для проектів виробництва водню в Україні. Національна стратегія [2], що включає цей інструмент, але ще не повністю розроблена. Проте участь у міжнародних проектах з ЄС (у рамках Європейського зеленого курсу, Європейській водневій стратегії) і співпраця з міжнародними партнерами (IRENA, Hydrogen Europe) дають Україні можливість знижувати LCOH і реалізувати амбітні проекти в галузі водневої економіки [5; 7; 8]. Дослідження для виробництва водню з використанням сонячної енергії активно ведуться в Одеській області, використання LCOH для оптимізації вартості водню є логічним кроком для підвищення інвестиційної привабливості таких проектів [4].

2. Інструменти макроекономічного моделювання CGE-моделі (Computable General Equilibrium) оцінюють вплив змін (інноваційно-технологічних, фінансово-інвестиційних, політичних) на сектори економіки на основі аналізу загальної рівноваги та оцінки взаємодії економічних агентів (домогосподарств, компаній, уряду та ін.) на ринках товарів, праці та капіталу. Перші моделі CGE були розроблені американськими економістами Г. Скартом (1930–2015 рр.) і Л. Кляйном (1920–2013 рр.) у 1950-х роках, а сьогодні їх активно використовують Світовий банк, МВФ та ОЕСР [7;9]. Європейський Союз використовує CGE-моделі для аналізу переходу до водневої економіки в рамках Європейського зеленого курсу, для оцінки впливу різних політичних ініціатив на економіку та міжнародну торгівлю. Зокрема, СВМ (Carbon Border Adjustment Mechanism) відомий як механізм коригування вуглецевих мит на імпорتنі товари, що дозволяє уникнути «вуглецевих витоків» [7]. CGE-моделі є важливим інструментом аналізу переходу до водневої економіки в різних країнах: Німеччина (в рамках стратегії зеленої енергетики); Австралія (економічних вигід від інтеграції водню в енергетичну мережу, потенціалу експорту водню в Азію); Японія (моделювання впливу водню на енергетичну безпеку, стратегії з декарбонізації та сталого розвитку); Південна Корея (розвитку водневого транспорту, енергетики та автомобільної промисловості) [8; 9]. CGE-моделі використовуються в Україні для аналізу економічних ефектів від переходу на відновлювальні джерела енергії, водневі технології, відновлювальну енергетику. Інститут економіки та прогнозування НАН України активно працює над застосуванням CGE-моделей для аналізу економічних наслідків енергетичних реформ та використовуються для оцінки економічних змін Національною комісією регулювання енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП). Проект ПРООН (UNEP) сприяння сталому розвитку в Україні включає використання CGE-моделей для дослідження впливу екологічних і енергетичних змін на економіку країни.

3. Інструмент аналізу кліматичних ризиків TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures) дозволяє компаніям та урядам оцінювати вплив змін клімату на фінансову стабільність. TCFD була створена в 2015 році за ініціативою Фінансової стабільності (FSB), а розроблені під керівництвом М. Блумберга (мера Нью-Йорка, засновника компанії Bloomberg) рекомендації 2017 р. допомогли створити стандартизований підхід до розкриття кліматичних ризиків, що дозволило покращити ефективність фінансових рішень і сприяти глобальним зусиллям у боротьбі зі змінами клімату. Європейський Союз активно підтримує ініціативу TCFD, зокрема через свій Регламент таксономії сталих інвестицій (EU Taxonomy) як інструмент оцінювання інвесторами, компаніями і політиками інвестиційних проектів на відповідність сталим цілям досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року [6]. Країни активно впроваджують TCFD: Німеччина — у контексті своєї Національної водневої стратегії, інтегруючи в аналіз кліматичних ризиків для фінансових установ; Японія — для підтримки транспорту і водневих технологій у важкій промисловості; Австралія — для аналізу великих

експортних проєктів зеленого водню; Франція — у фінансування проєктів відновлювальної енергетики; Канада — для звітності у проєктах, пов'язаних із зеленими технологіями та експортом водню [7; 8]. В Україні використання рекомендацій TCFD поки що не набуло широкого поширення. Однак, з огляду на зростаючу увагу до питань сталого розвитку та інтеграції з європейськими стандартами, очікується, що українські компанії та фінансові установи поступово впроваджуватимуть ці рекомендації.

4. Інструменти стратегічного планування: сценарний аналіз та PESTEL-аналіз. Сценарний аналіз (Scenario Analysis) використовується для прогнозування різних припущень про майбутнє, для оцінки потенційних змін в умовах невизначеності. Методологія активно розроблялася неприбутковою дослідницькою організацією CSHARAND Corporation у 1950-х роках для військових стратегій, а пізніше адаптована для бізнесу й економіки [8]. RAND є важливим глобальним інститутом, який допомагає урядам, організаціям і компаніям розробляти стратегії та приймати обґрунтовані рішення в умовах глобальних змін, від національної безпеки до зміни клімату та інновацій у технологіях. ЄС активно використовує сценарний аналіз для оцінки потенціалу водневої економіки як частини Стратегії Європейського Зеленого Курсу та інших ініціатив щодо сталого розвитку [5; 9]. Для оцінки довгострокового потенціалу виробництва зеленого водню в Німеччині було розглянуто сценарії з різними рівнями інвестицій у водневу інфраструктуру, розвиток технологій електролізу та масштабів експорту до 2030 року. Австралійське агентство з відновлюваної енергетики (ARENA) провело сценарний аналіз для оцінки експорту зеленого водню у регіоні Азійсько-Тихоокеанського регіону. Японія використовує сценарний аналіз для прогнозування зростання ринку водневих паливних елементів у транспорті та житловому секторі до 2030 року. Україна має значний потенціал для використання Scenario Analysis у водневій економіці щодо оцінки перспектив: виробництва зеленого водню за допомогою сонячної та вітрової енергії; вартості експорту водню в ЄС; розвитку інфраструктури для транспортування водню (наприклад, використання існуючих газопроводів).

Інструмент стратегічного планування PESTEL-аналіз, який був створений професором Гарварду Ф. Агіларом у 1967 році, враховує політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні та правові фактори [8]. Економічна аналітика водневої економіки вимагає комплексного підходу до оцінки як внутрішніх факторів (ресурси, технології, інфраструктура через SWOT-аналіз), так і зовнішніх умов (ринковий попит, державна політика, міжнародні тенденції через PESTEL-аналіз). SWOT-аналіз використовується при розробці конкретних заходів для посилення позицій країни (інтеграція в європейський ринок, адаптація інфраструктури). PESTEL-аналіз дозволяє оцінити зовнішні фактори, що впливають на розвиток водневої економіки, і визначити, які політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні та правові чинники можуть підтримати чи обмежити цей розвиток у різних країнах. PESTEL-аналіз дозволяє оцінити зовнішні фактори, що впливають на реалізацію стратегічних ініціатив в ЄС. Досвід інших країн PESTEL-аналіз використовується на практиці для оцінки: Великобританія — політичних (зміни в уряді після Брекзиту), економічних (зниження глобальної конкуренції) і екологічних факторів (відповідність нормам щодо змін клімату); Німеччина — зовнішніх факторів, що впливають на стратегію енергетичної трансформації, енергетичну безпеку, соціальні фактори (підтримка громадськості для змін у енергетичному секторі) і екологічні фактори (зменшення викидів CO₂); США — політичних, економічних, технологічних загроз (конкуренція з Китаєм); Індія — факторів і потреби в сталому розвитку енергетичних ресурсів; Австралія — політичних і правових факторів зміни енергетичної політики, а також технологічних та екологічних факторів у галузі відновлюваних джерел енергії та водневих технологій [7]. PESTEL-аналіз є важливим інструментом для оцінки зовнішніх факторів, що впливають на розвиток водневої економіки в Україні, що враховано в проєктах: «Водневої стратегії України» (2021); програми H2 Ukraine використання сонячної енергії для виробництва водню в Одеській та Херсонській областях (2022), в рамках якої Україна може отримати фінансування для розвитку водневої інфраструктури. В Україні при сприятливих

Фонду енергетичних ефективностей і відновлювальних джерел енергії, в рамках Київського міжнародного форуму енергетики активно проводяться освітні та інформаційні кампанії (відкриті воркшопи, вебінари, конференції та форуми) для підвищення обізнаності щодо водневої енергетики та економіки серед громадян та бізнесу [3; 4].

Інструменти економічної аналітики є важливими для використання Форсайт-технологій в стратегуванні розвитку водневої економіки в Україні. Вони допомагають формувати обґрунтовані стратегії, враховувати за причинно-наслідковим зв'язком можливі зміни в конкурентному середовищі інноваційних технологій та ринку, а також оцінювати можливості і загрози для реалізації цих стратегій. Впровадження цих інструментів дозволить Україні стати конкурентоспроможною на глобальному ринку водню і ефективно інтегрувати водневу енергетику у національну економіку.

Література

1. Замазєєва Г. Водень: як світ розвиває енергетику майбутнього і як не відставати Україні. Економічна правда. 17.08.2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/17/703302/>
2. Воднева стратегія України: проєкт. Асоціація «Українська Воднева Рада». URL: <https://rea.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/ukrainian-hydrogenstrategy>
3. Конеченков А. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. Центр Разумкова. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/sektor-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pidchas-ta-pislya-viyny>.
4. Табахарнюк М. 10 перешкод для розвитку водневої економіки в Україні. Економічна правда. 16.05.2023. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/05/16/700162/>
5. A Hydrogen Strategy for a climate neutral Europe. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/865942/EU_Hydrogen_Strategy.pdf.pdf
6. EU taxonomy for sustainable activities. European Commission. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en
7. Global Hydrogen Trade to Meet the 1.5°C Climate Goal. IRENA. URL: <https://ec.europa.eu>
8. The Future of Hydrogen: Seizing Today's Opportunities. IEA. URL: <https://www.iea.org>
9. The path towards a European hydrogen eco-system step by step. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/commission/>

Зозуля О. В.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У контексті європейської інтеграції України та реформування системи державного управління особливої ваги набуває питання підвищення ефективності управління державною власністю, зокрема корпоративними правами державних підприємств. Це обумовлено тим, що державний сектор економіки продовжує відігравати значну роль у забезпеченні економічного розвитку країни та реалізації стратегічних національних інтересів.

Розробка та впровадження науково обґрунтованих критеріїв оцінювання ефективності управління корпоративними правами державних підприємств є важливим інструментом підвищення прозорості та результативності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки. Такі критерії мають враховувати не лише фінансово-економічні показники, але й соціальну відповідальність, екологічну безпеку та стратегічні пріоритети розвитку держави. У системі оцінювання ефективності управління корпоративними правами державних підприємств доцільно виокремити основні критерії (табл. 1).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Фінансово-економічні критерії	- Рентабельність активів та власного капіталу, що відображає ефективність використання майна та інвестованих коштів. - Показники ліквідності та фінансової стійкості, які характеризують платоспроможність підприємства та його залежність від зовнішніх джерел фінансування. - Динаміка чистого прибутку та показники його розподілу, включаючи обсяги дивідендних виплат державі. - Додана економічна вартість як індикатор приросту вартості підприємства.
Операційні критерії	- Продуктивність праці та ефективність використання виробничих потужностей. - Якість продукції та послуг, відповідність міжнародним стандартам. - Показники інноваційної активності та технологічного оновлення виробництва. - Ефективність системи управління витратами та ресурсозбереження.
Критерії корпоративного управління	- Прозорість структури власності та системи прийняття управлінських рішень. - Ефективність роботи наглядової ради та виконавчого органу. - Якість системи внутрішнього контролю та управління ризиками. - Рівень розкриття інформації та дотримання принципів корпоративної соціальної відповідальності.
Соціальні критерії	- Створення нових робочих місць та рівень оплати праці. - Інвестиції у розвиток персоналу та програми соціального захисту. - Вплив на розвиток регіону присутності. - Реалізація соціально значущих проектів та програм.
Екологічні критерії	- Дотримання екологічних норм та стандартів. - Впровадження енергоефективних технологій. - Мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище. - Інвестиції в природоохоронні заходи.
Стратегічні критерії	- Відповідність діяльності підприємства державним програмам розвитку. - Внесок у забезпечення національної безпеки та обороноздатності. - Роль у розвитку стратегічно важливих галузей економіки. - Конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Джерело: складено автором.

Інтегральна оцінка ефективності управління корпоративними правами має враховувати взаємозв'язок та взаємовплив усіх груп критеріїв, а також їх відносну значущість для конкретного підприємства залежно від його галузевої специфіки та стратегічних цілей розвитку.

Застосування даної системи критеріїв дозволяє, зокрема: здійснювати комплексну оцінку ефективності управління державними корпоративними правами; виявляти проблемні аспекти в діяльності підприємств; формувати обґрунтовані управлінські рішення щодо підвищення ефективності їх функціонування; забезпечувати баланс між соціальною відповідальністю та економічною ефективністю тощо. Важливо зазначити, що система критеріїв має бути достатньо гнучкою для врахування специфіки різних галузей економіки та періодично актуалізуватися відповідно до змін зовнішнього середовища та стратегічних пріоритетів держави.

Щодо державних підприємств, то відзначимо, що основна особливість в процесах прийняття керівництвом стратегічних й управлінських рішень, пов'язаних з діяльністю такого підприємства є наявність у таких організацій не тільки комерційної складової, такої, як отримання максимального економічного ефекту, а й у наявності соціально значущої складової. Планування діяльності такого підприємства має провадитись з урахуванням саме цих, додаткових ризиків, адже, приміром виконання державних замовлень, спрямованих на посилення соціальної складової суспільства (парки, дитячі майданчики, школи, соціальні програми, дороги, покращення екологічного стану в регіоні тощо) може бути неприбутковим чи збитковим. Зауважимо, що таких обов'язків, пов'язаних з незапланованими системними та несистемними ризиками, приватні підприємства не мають.

У результаті дослідження визначено та систематизовано ключові критерії оцінювання ефективності управління корпоративними правами державних підприємств, які охоплюють фінансово-економічні, операційні, корпоративного управління, соціальні, екологічні, стратегічні критерії. Уніфікована система критеріїв забезпечує комплексний підхід до оцінювання, враховує сучасні вимоги економічної трансформації та дозволяє об'єктивно оцінити ефективність управління державними корпоративними правами. Практичне застосування даних критеріїв сприятиме підвищенню транспарентності, результативності та конкурентоспроможності державних підприємств.

Література

1. Кравченко М., Голюк В. Прийняття управлінських рішень: сутність та сучасні тенденції розвитку. Економіка та суспільство. 2022. No 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-373>. Modern Techniques of Decision Making in Management. URL: <https://www.google.sir.com/techniques-of-deci-sion-making/>.
2. Шевчук Д.М. Напрями підвищення управлінських рішень в діяльності організації. Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ ДТЕУ, 2023. Вип. 180. С. 465–462.
3. Шульга О.А. Методичні засади прийняття управлінських рішень. Підприємництво та інновації. 2022. No 22. С. 54–58.

Івашук Ю.П.

кандидат економічних наук, доцент

Козюк В.В.

доктор економічних наук, професор

Гайда Ю.И.

доктор сільсько-господарських наук, професор,

Західноукраїнський національний університет

ЦИФРОВІ ВАЛЮТИ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ: БАЛАНС МІЖ КОНФІДЕНЦІЙНІСТЮ ТА ЗРУЧНІСТЮ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНИХ ТА ІНСТИТУЦІЙНИХ ФАКТОРІВ

В епоху цифрової трансформації, що охоплює світову економіку, центральні банки опиняються перед викликом інновацій та необхідністю адаптації монетарної політики до реалій цифрового простору. Одним із ключових напрямків цієї адаптації є розробка та впровадження цифрових валют центральних банків (CBDC), які мають потенціал не лише підвищити ефективність фінансових транзакцій та доступність фінансових послуг, але й суттєво вплинути на інструменти та механізми монетарного регулювання. Проте, впровадження CBDC не є простим технологічним оновленням, а радше комплексним процесом, що вимагає глибокого розуміння потреб і preferencies користувачів, а також врахування культурних та інституційних особливостей кожної країни.

Наше дослідження зосереджується на аналізі того, як саме культурні та інституційні фактори впливають на *preferences* користувачів щодо двох ключових характеристик CBDC: конфіденційності та зручності використання. Ми виходимо з припущення, що ці характеристики, хоч і є бажаними для більшості користувачів, можуть вступати в певну суперечність, особливо в контексті різних культурних цінностей і рівня довіри до фінансових інституцій.

Результати дослідження підтверджують, що культурні фактори справляють значний вплив на формування preferencies щодо анонімності та зручності CBDC. Респонденти з різних регіонів світу, що представляють різні культурні традиції та цінності, демонструють відмінності у ставленні до конфіденційності цифрових транзакцій та готовності пожертвувати певною мірою анонімності заради підвищення зручності використання CBDC. Це свідчить

про те, що культурні норми та цінності, притаманні певним суспільствам, безпосередньо впливають на сприйняття та оцінку цифрових валют, а отже, повинні бути враховані при розробці їх дизайну.

Водночас, інституційні фактори, такі як рівень довіри до центрального банку та фінансових регуляторів, також відіграють важливу роль у формуванні *preferences* користувачів. Респонденти з країн, де рівень довіри до фінансових інституцій є низьким, частіше схильні надавати перевагу зручності використання CBDC, навіть якщо це пов'язано з втратою певної міри анонімності. Це підкреслює важливість для центральних банків не лише розробляти технологічно досконалі цифрові валюти, але й активно працювати над зміцненням довіри громадськості до фінансової системи в цілому.

Наше дослідження також показало, що не існує універсального підходу до дизайну CBDC, який би задовольняв потреби всіх користувачів та був однаково ефективним в різних країнах. *preferences* щодо анонімності та зручності є досить різноманітними та залежать від множини факторів, включаючи культурні цінності, інституційні особливості, а також індивідуальні характеристики користувачів. Це означає, що центральні банки повинні проводити ретельний аналіз потреб і *preferences* користувачів у своїх країнах та адаптувати дизайн CBDC до специфічних умов, забезпечуючи баланс між конфіденційністю, зручністю та безпекою.

Важливим аспектом впровадження CBDC є необхідність знайти баланс між забезпеченням конфіденційності транзакцій та боротьбою з не законною діяльністю, такою як відмивання грошей і фінансування тероризму. З одного боку, високий рівень конфіденційності є бажаним для користувачів, з іншого він може ускладнити виявлення та запобігання фінансовим злочинам. Центральні банки повинні ретельно зважити ці два аспекти при розробці дизайну CBDC, забезпечуючи належний рівень анонімності для законних транзакцій, але водночас створюючи механізми для ефективного моніторингу та контролю підозрілої діяльності.

Впровадження CBDC може мати значний вплив на поведінку користувачів та структуру фінансового ринку. Поява нових платіжних інструментів може змінити способи здійснення платежів, управління фінансами та взаємодії з фінансовими інституціями. Центральні банки повинні бути готовими до таких змін та вживати заходів для забезпечення стабільності фінансової системи в умовах цифрової трансформації.

Освіта та інформування громадськості є ключовими факторами успішного впровадження CBDC. Люди повинні мати чітке розуміння того, як працюють цифрові валюти, які їхні переваги та ризики, а також як їх використовувати безпечно та ефективно. Центральні банки повинні проводити широкі інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення фінансової грамотності населення та формування позитивного ставлення до CBDC.

Міжнародна співпраця є необхідною умовою для забезпечення сумісності та інтеграції різних CBDC. Впровадження цифрових валют у різних країнах може призвести до фрагментації фінансового ринку, якщо ці валюти не будуть сумісними між собою. Центральні банки повинні активно співпрацювати на міжнародному рівні для розробки спільних стандартів та протоколів, що забезпечать інтеграцію різних CBDC і сприятимуть розвитку глобальної фінансової системи.

Впровадження CBDC є складним і багатогранним процесом, який вимагає ретельного планування, аналізу та врахування всіх потенційних наслідків. Центральні банки повинні оцінити вплив CBDC на монетарну політику, фінансову стабільність, конфіденційність та безпеку, а також розробити стратегії управління ризиками та забезпечення ефективного функціонування цифрових валют.

Дослідження *preferences* користувачів щодо анонімності та зручності CBDC є важливим етапом на шляху до успішного впровадження цифрових валют. Глибоке розуміння потреб та очікувань користувачів дозволить центральним банкам розробити дизайн CBDC, який буде відповідати вимогам суспільства та сприятиме розвитку фінансової системи.

Подальші дослідження в цій галузі є необхідними для поглиблення розуміння впливу CBDC на економіку та суспільство. Впровадження цифрових валют є новим та маловивченим явищем, тому важливо продовжувати дослідження в цій галузі для того, щоб максимально ефективно використовувати потенціал CBDC і мінімізувати потенційні ризики.

Література

1. Кириленко В. Банківська система: суть та перспективи її розвитку в Україні / В. Кириленко // Журнал європейської економіки. — 2010. — № 3. — С. 352–375.
2. Івашук Ю. П. Емерджентний інституційний порядок в економіці та його поведінкові підстави / Ю. П. Івашук // Економічна теорія. — №3. — С. 69–81.
3. Bordo, M., Levin, A. (2017). Central banks digital currency and the future of the monetary policy. *NBER Working Paper*, 23711, 1-30. Retrieved from https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/17104-bordo-levin_updated.pdf or <https://dx.doi.org/10.3386/w23711>
4. Borgonovo, E., Caselli, S., Cillo, A., Masciandaro, D., Rabitti, G. (2021). Money, privacy, anonymity. What do experiments tell us? *Journal of Financial Stability*, 56, 100934. <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2021.100934>
5. European Central Bank (2021). Euro system report on the public consultation on a digital euro. Retrieved from <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf>
6. Falicov, S.J. (2001). The cultural meanings of money. *American Behavioral Scientist*, 45(2), 313-328. <https://doi.org/10.1177/00027640121957088>
7. Henchoz, C., Coste, T., Wernli, B. (2019). Culture, money attitudes, and economic outcomes. *Swiss Journal of Economics and Statistics*, 155(2), 1-13. <https://doi.org/10.1186/s41937-019-0028-4>
8. Koziuk, V. (2021). Confidence in digital money: are central banks more trusted than age is matter? *Investment Management and Financial Innovations*, 18(1), 12-32. [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.18\(1\).2021.02](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.18(1).2021.02)
9. Koziuk, V. (2021). Readiness to introduce digital currency: is the central bank independence important? *Finance of Ukraine*, 3, 7-22. <https://doi.org/10.33763/finukr2021.03.007>
10. Koziuk, V., Ivashuk, Y. (2022). Does it matter for CBDC design? Privacy-anonymity preferences from the side of hierarchies and egalitarian cultural patterns. *Economics*, 10(1), 35-53. <https://doi.org/10.2478/eoik-2022-0008>
11. World Economic Forum (2021). Privacy and confidentiality options of central bank digital currency. *White Paper*. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_Privacy_and_Confidentiality_Options_for_CBDCs_2021.pdf

Кириленко В.І.

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії

Котенок А.Г.

*кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

АДАПТАЦІЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДО РЕАЛІЙ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ АНАЛІТИКИ

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується підвищеною турбулентністю, викликану глобальними кризами, пандемією COVID-19, військовими конфліктами та енергетичними потрясіннями (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка глобальних криз та їх вплив на ВВП країн світу*

*розроблено авторами на основі [5]

Як видно з рис. 1, у 2008–2009 рр. розвинені країни зазнали значного падіння ВВП через фінансову кризу, тоді як країни, що розвиваються, продемонстрували відносну стійкість. 2020 р. — пандемія COVID-19 завдала удару як розвиненим, так і країнам, що розвиваються. 2022–2023 рр. — війна в Україні та енергетична криза посилили нестабільність глобальної економіки. 2024 — очікувалось поступове відновлення з помірними темпами зростання. Ці чинники суттєво впливають на ефективність традиційних макроекономічних моделей, обмежуючи їхню здатність до точного прогнозування та стратегічного планування. Метою цієї роботи є аналіз викликів, що стоять перед макроекономічною аналітикою, та дослідження інноваційних інструментів, здатних адаптувати існуючі підходи до нових реалій.

Пандемія COVID-19 спричинила безпрецедентні зміни у глобальних ланцюгах постачання, рівні зайнятості та інфляційних процесах, тоді як воєнні конфлікти, зокрема війна в Україні, дестабілізували енергетичний ринок і створили додаткові виклики для глобальної фінансової системи. Одночасно зміни клімату посилили тиск на сільське господарство, міграційні процеси та стабільність національних економік. Під час пандемії COVID-19 багато країн зіткнулися з неточними прогнозами інфляції через різкі зміни у споживчих витратах і перебої в постачанні товарів. Моделі, які раніше демонстрували ефективність, виявилися неспроможними врахувати динаміку кризових умов.

Коливання валютних курсів і висока волатильність на фондових ринках значно ускладнюють прогнозування макроекономічних показників, створюючи додаткові ризики для фінансової стабільності. Одночасно зростання рівня державного боргу в багатьох країнах вимагає впровадження нових підходів до оцінки стійкості фінансових систем та управління борговими зобов'язаннями. Яскравим прикладом є різке підвищення облікових ставок Федеральною резервною системою США у 2022 році, яке спричинило ефект доміно для валют ринків, що розвиваються, і призвело до значних фінансових дисбалансів.

Традиційні макроекономічні моделі, такі як IS-LM або AD-AS, демонструють недостатню гнучкість у відображенні швидкоплинних глобальних шоків, оскільки їхній високий рівень абстракції часто не дає можливості точно враховувати локальні особливості та динаміку реальних економічних процесів [1]. Крім того, вони виявляються малоефективними при моделюванні багатофакторних криз, які поєднують фінансові, соціальні та енергетичні потрясіння. Наприклад, світова фінансова криза 2008 року наочно продемонструвала обмеження цих моделей, оскільки вони не змогли врахувати системні ризики, пов'язані з деривативами та нестабільністю банківського сектору [6].

Обробка великих обсягів даних у реальному часі забезпечує можливість отримання більш точних і своєчасних макроекономічних прогнозів, що є критично важливим у динамічних

умовах глобальної економіки. Аналіз соціальних мереж і пошукових запитів уможливорює виявляти споживчі настрої, інфляційні очікування та потенційні ризики задовго до їхньої офіційної фіксації в статистичних звітах. Наприклад, під час пандемії COVID-19 дані з пошукових систем допомагали спрогнозувати сплески попиту на товари першої необхідності, зокрема медичні маски та антисептики, що дало змогу бізнесу та урядам оперативно реагувати на нові виклики [2].

Технології штучного інтелекту уможливають створювати нелінійні моделі, які здатні ефективно враховувати випадкові та непередбачувані фактори, що часто ігноруються традиційними методами макроекономічного аналізу. Завдяки машинному навчанню можна виявляти приховані залежності та патерни у великих наборах даних, що підвищує точність прогнозів і дає змогу краще розуміти причинно-наслідкові зв'язки в економічних процесах. Наприклад, уряд Сінгапуру активно використовує алгоритми AI для аналізу податкових надходжень та виявлення потенційних макроекономічних ризиків, що допомагає ефективніше планувати державну політику.

Сучасні виклики вимагають поєднання класичних макроекономічних моделей з інструментами Big Data та AI, що дає можливість компенсувати їхні обмеження та підвищити точність прогнозування. Гібридні підходи забезпечують адаптацію моделей у реальному часі, оперативно враховуючи нові дані та зміни в економічному середовищі. Водночас гнучкі сценарні моделі уможливають створювати кілька альтернативних сценаріїв розвитку подій (оптимістичний, реалістичний, песимістичний), що дає можливість краще підготуватися до потенційних ризиків і можливостей. Наприклад, модель прогнозування МВФ, що включала кілька сценаріїв для енергетичних ринків під час воєнного конфлікту в Україні, допомогла сформулювати точніші та практичніші рекомендації для державної політики [3].

Ефективна адаптація макроекономічних моделей до сучасних реалій вимагає активного впровадження інструментів Big Data та штучного інтелекту для підвищення точності прогнозування й оперативного реагування на глобальні виклики. Важливим є також розвиток освітніх програм для підготовки фахівців, які володіють сучасними компетенціями в аналізі даних і роботі з інноваційними технологіями. Крім того, необхідно створити й впровадити системи раннього попередження для моніторингу глобальних макроекономічних ризиків, що дозволить завчасно ідентифікувати потенційні загрози та вживати превентивних заходів.

Отже, адаптація макроекономічних моделей до сучасних реалій вимагає поєднання традиційних підходів із сучасними інструментами аналізу. Інтеграція Big Data, штучного інтелекту та гнучких сценарних моделей забезпечує підвищену точність прогнозів та оперативність у реагуванні на глобальні виклики.

Література

1. Березюк В. О., Закревський А. В., Донець А. Д. Макроекономічні показники в Україні: поточний стан та тенденції змін. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2024. № 12. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.63> (дата звернення: 02.01.2025).
2. Гавриленко Н., Широкий Г. Перспективи світової економіки в 2023-2024 роках. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/perspektyvy-svitovoyi-ekonomiky-v-2023-2024-rokakh> (дата звернення: 02.01.2025).
3. Гордієнко К. Вплив штучного інтелекту на економічні моделі та стратегії. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. 2024. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-16.08.2024.003> (дата звернення: 02.01.2025).
4. Інфляційний звіт, жовтень 2024 року. Київ: Офіц. сайт НБУ. 56 с. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/report>.
5. Низькі темпи зростання стримують економічне відновлення в країнах з перехідною економікою в регіоні Європи та Центральної Азії. *Світовий банк*. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/04/11/sluggish-growth-delaying-economic-recovery-in-emerging-europe-and-central-asia>.

6. Пархоменко Б., Акименко А. Використання інформаційних моделей для прогнозування поведінки фінансових показників. *Technical sciences and technologies*. 2024. № 2(36). С. 173–180. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5363-2024-2\(36\)-173-180](https://doi.org/10.25140/2411-5363-2024-2(36)-173-180) (дата звернення: 02.01.2025).

Кмитюк Т.Л.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри математичного
моделювання та статистики*

Шатарська І.Ф.

*старший викладач кафедри математичного
моделювання та статистики
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЯК КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Навколишній світ є непередбачуваним і нелінійним — це аксіома. Його пізнання можливе лише на підставі комп'ютерного моделювання, адже економічні процеси часто піддаються значним внутрішнім коливанням та впливам зовні. Поведінку траєкторій еволюції економіки важко визначити заздалегідь, що робить точне прогнозування досить складним завданням. Ці виклики сьогодення й обґрунтоване передбачення розвитку реальної економіки складають загалом проблему, наукове дослідження якої є прерогативою комп'ютерного (математичного) моделювання нелінійної економічної динаміки (НЕД).

Економетричне моделювання, як традиційно важливий інструмент досліджень, потребує, по-перше, значного обсягу статистичних даних, що не завжди є можливим, а відсутність достовірних і повних даних може значно ускладнити моделювання, призвести до не просто неточних, а й недостовірних прогнозів.

По-друге, ця інформація відповідає певній економічній структурі в минулому, адже економічна система перманентно змінюється з часом, тобто важливе значення набуває фактор старіння інформації, що визначає невеликий горизонт прогнозу.

Як відомо, прогноз — це передбачення на рівні прикладної теорії: ґрунтується не лише на якісних, а й на кількісних параметрах, він виступає чинником, який орієнтує наявну практику на можливості розвитку в майбутньому, а прогнозування є інструментом для розроблення прагматичних планів на підставі цих кількісних оцінок [3].

Прогнозування дозволяє зменшити рівень невизначеності шляхом оцінювання можливих сценаріїв розвитку подій і підготовки до них, а також приймати обґрунтованіші рішення щодо інвестицій, кредитування, виробничих планів, менеджменту [4]. Вивчення впливу різних факторів на фінансову, виробничу, інвестиційну стабільність дозволяє ідентифікувати основні ризики та можливості для розвитку, сприяє формуванню ефективної стратегії, яка враховує специфіку як зовнішнього, так і внутрішнього середовища.

Якщо для часових рядів існують пакети прикладних програм, наприклад «Аркус прогнозу», який будує горизонти прогнозу значення економічного показника (рис. 1), то для складних економічних систем потрібно проводити спеціальні дослідження.

У складній багатоелементній системі використання прогнозів пов'язане з аналізом можливих ризиків або з нелінійними ефектами та реакцією на загрози, що виникають, і потребує математичного опису функціонування досліджуваного об'єкту, спершу — якісного, а потім — кількісного вивчення математичної моделі (ММ), що є парадигмою адаптації [2] моделювання складних нелінійних об'єктів господарювання.

Рис. 1. Динаміка ВВП в економіці України (у фактичних цінах, млн грн) та карта прогнозу

Так, наприклад, адаптивна модель нелінійної економічної динаміки, що враховує фактори насиченості й конкуренції в метаболічному процесі обсягів виробництва та обміну двох видів товарів, має вид:

$$\dot{u} = u - \frac{uv}{1+\alpha \cdot u} - \varepsilon \cdot u^2; \quad \dot{v} = -\gamma \cdot v + \frac{uv}{1+\alpha \cdot u} - \mu \cdot v^2,$$

де безрозмірні змінні u та v відповідно описують ці обсяги виробництва та обміну, а величини ε , α , μ — скалярні коефіцієнти, зміна значень яких має суттєвий вплив на сценарії розвитку економічних подій (рис. 2).

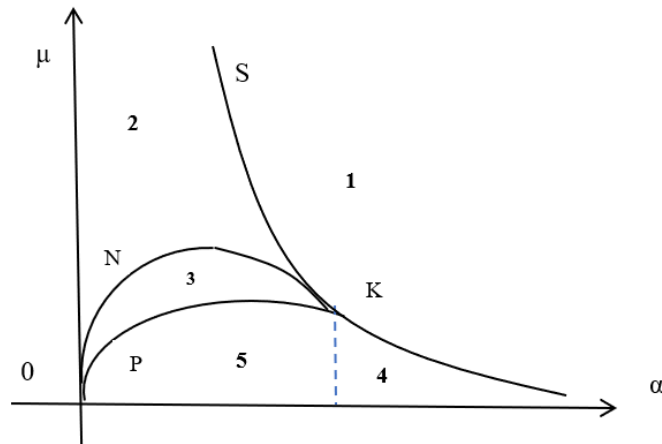

Рис. 2. Параметричний портрет адаптивної динамічної моделі

Перетинаючись в точці K , три криві: лінія сідло-вузлів $S = \frac{(1-\alpha)^2}{4\alpha}$, отримана з умови невід'ємності дискримінанта рівняння рівноважних точок; лінія нейтральності N і лінія P сепаратрисних циклів — визначають топологію параметричного портрета, який називають структурним.

Його використання є доцільним у виявленні адаптивної природи й механізму нелінійної економічної динаміки:

- ✓ на виході з області 2 до інших спостерігається так званий жорсткий зрив рівноваги навіть для малих значень змінних моделі 4
- ✓ на перетині межі областей 2 і 3 відбувається так званий м'який зрив або зародження автоколивань навколо єдиної точки рівноваги;
- ✓ на переході з області 3 до інших, крім 2, також може відбутися жорсткий зрив рівноваги з виходом на стійкий граничний цикл;

✓ на виході з області 5 до інших може відбутися як жорсткий зрив автоколивальних і перехід системи до стійкої рівноваги в середині граничного циклу, так і зародження великого циклу — начебто жорсткого збудження, але в зворотному напрямку рух по циклу припиняється.

Поняття жорсткого зриву цілком відповідає явищам дефолту або біржового обвалу, коли відбувається стрімке падіння показників на фоні попереднього плавного характеру їхньої еволюційної змінюваності.

Розрахунки нелінійних рівнянь динамічної моделі економічного явища або процесу надають інформацію щодо траєкторії поведінки складових об'єкта моделювання, ступеня взаємозв'язків між його елементами.

Достеменно цифровізація економіки можлива внаслідок раціонального якісного та кількісного дослідження НЕД, новітніх способів прогнозування віртуальних сценаріїв еволюції економічних чинників, ендогенної та екзогенної адаптації моделювання складних нелінійних об'єктів господарювання, що загалом розширює компетенції фахівців економічної аналітики, зменшуючи рівень невизначеності в прийнятті рішень [1].

Література

1. Г. Великоіваненко, Ю. Коляда, К. Семашко, І. Шатарська. «Цифровізація економіки української освіти (вищої школи)». — Матеріали Науково-методичної конференції «Цифрова екосистема сучасного університету: адаптація й розвиток за умов турбулентності освітнього середовища» КНЕУ ім. В. Гетьмана, 24-25.04.2024, м. Київ.

2. Коляда Ю.В. Адаптивна парадигма моделювання економічної динаміки: монографія. Вид. 2-ге, перероб. і доповн. К: КНЕУ, 2019. — 367 с.

3. Білик Т.О., Шатарська І.Ф. Прогнозування в економіці та управлінні. Електронний ресурс: навчальний посібник — К. : КНЕУ, 2018. — 244 с.

4. Кмитюк Т.Л., Шатарська І.Ф., Шевченко Я.Б. Економетричне моделювання та прогнозування фінансової діяльності провідних агрохолдингів України. Агросвіт: Науково-практичний журнал, № 16(2024). С. 79–89.

Кобелєва Т.О.

*доктор економічних наук, професор,
кафедра економіки бізнесу і
міжнародних економічних відносин*

Копиця А.О.

*здобувач PhD,
Національний технічний університет «ХПІ»*

МАКРОЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ТА МЕТОДИ АДАПТАЦІЇ

Макроекономічна аналітика — це систематичний аналіз загальних економічних процесів і тенденцій на рівні національної економіки або регіону. Вона використовується для оцінки стану економіки, прогнозування розвитку та розробки економічної політики [1–5]. Макроекономічна аналітика займається дослідженням ключових економічних показників, таких як ВВП, рівень інфляції, безробіття, державний борг, платіжний баланс [6, 9, 11] і спрямована на виявлення закономірностей функціонування економічної системи та факторів, що впливають на її розвиток.

Сучасна макроекономічна аналітика стикається з низкою викликів, які вимагають перегляду традиційних підходів і використання нових інструментів для оцінки економічної динаміки [7, 10, 12]. Основні виклики та шляхи адаптації можна розділити на кілька ключових напрямів.

1. *Волатильність глобальних ринків.* Сучасна економіка дедалі більше інтегрована, і зовнішні шоки (як-от пандемії, геополітична нестабільність чи природні катастрофи) мають значний вплив на макроекономічні показники. Виклики цього напрямку пов'язані з неочікуваними змінами попиту та пропозиції, порушення логістичних ланцюгів, нестабільність цін. Для вирішення питання адаптації до цього виклику слід займатися розробкою моделей, що враховують сценарії аналізу ризиків і стійкість до шоків. Наприклад, використання симуляцій Монте-Карло чи машинного навчання для прогнозування.

2. *Інфляція та її нові форми.* Традиційні моделі інфляції нерідко не відповідають сучасній дійсності через зміни в структурі споживання та вплив технологій. Виклики цього напрямку пов'язані з високою інфляцією або дефляційним тиском, який викликаний цифровізацією економіки. Для вирішення питання адаптації до цього виклику слід займатися Адаптація: Впровадження багатофакторних індексів та врахування впливу технологій на продуктивність і ціноутворення.

3. *Вплив кліматичних змін.* Екологічні виклики дедалі частіше включають у макроекономічні оцінки. Виклики цього напрямку пов'язані зі зміною клімату. Зміна клімату впливає на сільське господарство, енергетику, зайнятість та міграцію. Для вирішення питання адаптації до цього виклику слід займатися Розробка екологічних економічних моделей, таких як моделі «зеленого» зростання або аналіз вуглецевого сліду.

4. *Технологічні зміни та цифровізація.* Автоматизація та цифрові інновації радикально змінюють продуктивність, зайнятість і структуру економіки. Виклики цього напрямку пов'язані з різким зростанням продуктивності в одних секторах та занепадом інших. Для вирішення питання адаптації до цього виклику слід займатися вивченням впливу автоматизації на ВВП, соціальну нерівність та структуру зайнятості, використовувати Big Data для аналізу в реальному часі.

5. *Зростання нерівності.* Соціально-економічна нерівність загострює політичні та економічні ризики. Виклики цього напрямку пов'язані з нерівномірним доступом до благ і ресурсів. Для вирішення питання адаптації до цього виклику слід розробляти інклюзивні економічні стратегії, моделювати розподіл доходів та ефекту фіскальної політики.

6. *Політичні та регуляторні виклики.* Невизначеність через геополітичну нестабільність чи зміни у політиці. Виклики цього напрямку пов'язані з Непередбачувани зміни у регуляторному середовищі. Для вирішення питання адаптації до цього виклику слід використовувати динамічні моделі, що враховують політичні ризики та розробка сценаріїв «що, якщо».

В якості інструментів адаптації економічної аналітики рекомендуємо: аналіз великих даних (Big Data) (використання реальних показників таких, як мобільність, споживання енергії, для точних прогнозів; штучний інтелект: моделювання складних економічних систем; стійкі індекси: розробка нових індексів для врахування сучасних викликів (екологічні, цифрові); мультидисциплінарний підхід: врахування соціальних, технологічних та екологічних аспектів в економічному аналізі [8, 13].

Ефективна адаптація економічної аналітики до нових викликів вимагає як технологічного переозброєння, так і зміни мислення щодо традиційних економічних парадигм. Макроекономічна аналітика допомагає урядам та фінансовим інституціям приймати обґрунтовані рішення щодо економічної політики. Дає змогу прогнозувати економічні кризи та розробляти стратегії їхнього попередження. Сприяє підвищенню економічної стабільності та зростанню добробуту населення.

Література

1. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гаврись О.М., Погорєлова М.І. Харків: НТУ «ХП», 2004. 640 с.

2. Товажнянський В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / Товажнянський В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. — 703 с.
3. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
4. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
5. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // MIND Journal. № 5. 10 p.
6. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
7. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
8. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
9. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // *Маркетинг: підручник* / За ред. О.А. Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
10. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.
11. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорєлова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
12. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
13. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // *Навч. посібник для інж.-техн. вузів*. — Харків : «Основа», 1993. — 288 с.

Колядич О.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Економічна стійкість (resilience) передбачає здатність національної економіки протистояти внутрішнім і зовнішнім шокам, мінімізувати їх негативний вплив на ключові макроекономічні показники — ВВП, рівень зайнятості, рівень інфляції тощо. Її моделювання передбачає з'ясування основних зв'язків (залежностей) між макроекономічними змінними, врахування яких (залежностей) є критично важливим для відтворення втраченого під час війни економічного потенціалу.

Дослідження економічної стійкості повинне враховувати безперервну еволюцію економіки з урахуванням факту гістерезису [1, 2] — неповернення ринкових параметрів до тих значень, якими вони були до економічного шоку.

Економічна стійкість може вивчатись з інституційної та власне економічної сторони.

Інституційний зміст економічної стійкості, зокрема, досліджується в джерелі [3], автори якого акцентують увагу на неспроможності правових органів української влади вирішувати проблему економічної стійкості

Економічна сторона стійкості охоплює наведені в табл. 1 моменти.

Щодо кожного з презентованих аспектів економічної стійкості вже існують теоретичні обґрунтування та способи формалізації та моделювання. Ми деталізуємо лише два аспекти економічної стійкості — поглинання шоків і відновлення.

Поглинання шоків, за існуючими уявленнями, передбачає забезпечення ефективної взаємодії фіскальної та монетарної політики, формування необхідних резервів (валюти та страте-

гічних продуктів) та ефективну організацію інститутів влади. Всі згадані заходи мають виконувати роль буферів, здатних протистояти кризам та забезпечувати сталий розвиток.

Таблиця 1

**ЕКОНОМІЧНОЇ АСПЕКТИ СТІЙКОСТІ,
ЯКІ МАЮТЬ ВРАХОВУВАТИСЬ ПРИ ЇЇ (СТІЙКОСТІ) МОДЕЛЮВАННІ**

Аспекти економічної стійкості				
Поглинання шоків	Відновлення	Адаптивність	Фактори економічної стійкості	Інтеграція стійкості
оцінка впливу кризових явищ (економічних, політичних, кліматичних) на економіку; здатність економічної системи амортизувати шоки	час, повернення економіки до рівноважного стану після шоку; роль державної політики в стимулюванні швидкого відновлення	здатність економіки перебудовувати сектори, ринки, інститути у відповідь на тривалі або незворотні зміни умов; впровадження нових технологій та інновацій для підвищення продуктивності	диверсифікація, фінансова стабільність, інституційна ефективність, соціальна стійкість	врахування різних сценаріїв при прогнозуванні шоків; використання динамічних моделей загальної рівноваги (DSGE) з адаптивною поведінкою; інтеграція екологічних, соціальних і геополітичних ризиків при моделюванні

Джерело: розроблено автором на основі [4–7].

Спрощений підхід до моделювання поглинання шоків може спиратися на виробничу функцію Коба-Дугласа:

$$Y_t = A_t K_t^\alpha L_t^{1-\alpha}.$$

Для економіки, що стикається з певним шоком, наприклад, фінансовим чи політичним, параметр A_t (який віддзеркалює технологічний прогрес або рівень ефективності виробництва) може зменшитися, що відображає рівняння:

$$A_t = A_0(1 + \epsilon_t),$$

де A_0 — початковий рівень технології, ϵ_t — шок у часі t , наприклад, $\epsilon_t = -0,1$ в разі 10 % негативного шоку.

Економіка може адаптуватися до шоку через зміни в інвестиціях (I_t), у споживчих витратах (C_t), у ставках оподаткування (t), у ставках проценту за кредит (r) тощо

Для аналізу поглинання шоків важливим є те, як швидко економіка повертається до довгострокового стану рівноваги після зменшення технології або інших шоків. Це можна моделювати через динамічне рівняння для A_t :

$$\dot{A}_t = -\gamma(A_t - A_0),$$

де γ — швидкість відновлення рівня технології до початкового стану A_0 .

На основі спрощеного підходу до моделювання поглинання шоків можуть створюватися й складніші моделі з урахуванням ширшого кола змінних.

Відновлення є відображенням логіки повернення до «передшокового» (передкризового) стану. Зазвичай, у моделях відновлення враховується досвід фіскального регулювання економічної активності після криз і досвід монетарної політики, спрямованої на здешевлення кредитних ресурсів.

Моделі відновлення віддзеркалюють необхідність проходження таких фаз, як стабілізація економіки, її активне стимулювання, адаптація до нових умов через інновації та диверсифікацію.

Моделі відновлення враховують динаміку основних макроекономічних показників та їх взаємодію, а також вплив зовнішніх і внутрішніх шоків. В якості прикладу моделі відновлення може розглядатись модифікована версія динамічної стохастичної моделі загальної рівноваги (DSGE), яка доповнена з урахуванням «буферів, що впливають на відновлення. Основними в такій модифікованій моделі є такі рівняння:

- рівняння динаміки ВВП (Y):

$$Y_t = A_t \cdot K_t^{\alpha} \cdot L_t^{1-\alpha} + \phi G_t - \gamma S_t,$$

де A_t — змінна технологічного рівня, K_t — капітал, L_t — праця, ϕ — коефіцієнт ефективності державних витрат, γ — чутливість економіки до шоків;

- рівняння фіскальної політики:

$$G_t = G_{t-1} + \psi_1(Y^* - Y_t),$$

де ψ_1 — інтенсивність фіскального стимулювання, Y^* — потенційний ВВП;

- рівняння монетарної політики:

$$\dot{i}_t = \rho \dot{i}_{t-1} + (1 - \rho)(\pi_t - \pi^*) + \psi_2(Y^* - Y_t),$$

де: ρ — параметр інерційності, π_t — темп інфляції, π^* — темп очікуваної інфляції, ψ_2 — чутливість процентної ставки до відхилень ВВП;

- рівняння офіційних валютних резервів:

$$R_t = R_{t-1} + \eta(E_t - E_{t-1}), R_t = R_{\{t-1\}},$$

де: η — коефіцієнт впливу валютних інтервенцій, E_t — обмінний курс;

- рівняння диверсифікації:

$$D_t = \theta_1 D_{t-1} + \theta_2 I_t,$$

де: θ_1, θ_2 — параметри адаптації структури економіки, I_t — інвестиції у нові галузі;

- рівняння шоків:

$$S_t = \rho_s S_{t-1} + \epsilon_t,$$

де ρ_s — коефіцієнт інерційності шоку, $\epsilon_t \sim N(0, \sigma_s^2)$.

Література

1. Isaak D. Mayergoyz, Can E. Korman Economic Hysteresis and Its Mathematical Modeling / Theoretical Economics (29 Oct 2021). Cornell University. URL: https://arxiv.org/abs/2107.10639?utm_source=chatgpt.com
2. Pavel Krejci, Harbir Lamba, Dmitrii Rachinskii Global stability of a piecewise linear macroeconomic model with a continuum of equilibrium states and sticky expectation / Theoretical Economics (20 Nov 2017). Cornell University. URL: https://arxiv.org/abs/1711.07563?utm_source=chatgpt.com
3. Ю. Городніченко, Д. Боярчук. Пошук моделі економічної стійкості в умовах війни (15.07.2024). CASE Україна. URL: <https://cost.ua/poshuk-modeli-ekonomichnoyi-stijkosti-v-umovah-vijny/>
4. Стійкість економіки: оцінювання та забезпечення : монографія / А.В. Бойко, Д.Б. Шкуропадська, Ю.А. Гладка та ін. ; за ред. А.В. Бойко. — Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. — 444 с.
5. Штундер І.О. Природа стійкості соціальної сфери в умовах шоківих впливів. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 11. С. 11–16. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/2.pdf
6. Бойко А.В. Забезпечення стійкості національної економіки. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 4 (93). С. 16–27.
7. Кінаш І.П. Соціальна сфера як ресурс сталого розвитку. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2012. Вип. 8(1). С. 202–206.

Котенок А. Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної теорії*

Чередник В. М.

*здобувач вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ЦЕНТРАЛЬНІ БАНКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Роль центральних банків у підтримці макроекономічної стабільності є ключовою складовою економічної політики будь-якої держави. У сучасних умовах, що характеризуються високим рівнем глобальної невизначеності, економічними шоками та кризовими явищами, центральні банки відіграють вирішальну роль у забезпеченні стабільності фінансової системи та сталого економічного розвитку. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі сучасних викликів, які стоять перед центральними банками, зокрема в умовах війни та глобальних криз, а також у вивченні адаптації монетарних інструментів до нових економічних реалій.

Основним завданням центрального банку є реалізація монетарної політики, спрямованої на досягнення таких фундаментальних цілей, як підтримка стабільного рівня цін, забезпечення повної зайнятості та сприяння економічному зростанню. Для досягнення цих цілей центральний банк застосовує широкий спектр інструментів, включаючи регулювання облікової ставки, операції на відкритому ринку, зміну норми резервування та інші механізми впливу на грошово-кредитну систему.

Особливо важливим є вплив центрального банку на інфляційні процеси. Інфляція, як один із головних ризиків макроекономічної стабільності, може мати серйозні наслідки для купівельної спроможності населення, інвестиційної активності та загальної економічної динаміки. За допомогою політики таргетування інфляції центральний банк має можливість контролювати зростання цін і забезпечувати стабільність грошової одиниці. Високий рівень довіри до центрального банку та його здатність прогнозувати економічні тренди є критичними факторами успішної реалізації цієї політики.

Крім того, центральний банк відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності, особливо у періоди криз. Під час глобальних економічних потрясінь, таких як фінансова криза 2008 року чи пандемія COVID-19, центральні банки виступали як кредитори останньої інстанції, надаючи ліквідність фінансовим установам і запобігаючи системним ризикам. Політика кількісного пом'якшення (quantitative easing), яка широко застосовувалася у кризові періоди, стала ефективним інструментом стимулювання економічної активності через купівлю активів і зниження довгострокових процентних ставок.

Важливою складовою діяльності центрального банку є також регулювання валютного курсу. В умовах відкритої економіки коливання валютного курсу можуть значно впливати на конкурентоспроможність національної економіки, динаміку експорту та імпорту, а також рівень зовнішньої заборгованості. Центральний банк, використовуючи валютні інтервенції або політику фіксованого курсу, може мінімізувати вплив цих ризиків і підтримувати стійкість платіжного балансу.

Центральні банки відіграють визначальну роль у підтримці макроекономічної стабільності, забезпечуючи збалансованість економічних процесів, зменшуючи ризики фінансових криз і сприяючи сталому економічному зростанню. Їхній вплив охоплює широке коло функцій, серед яких ключовими є формування та реалізація монетарної політики, регулювання фінансових ринків, підтримка платіжних систем, а також виконання функції кредитора останньої інстанції.

Монетарна політика є основним інструментом, за допомогою якого центральний банк досягає макроекономічних цілей. Підтримка стабільності цін є однією з фундаментальних за-

дач центрального банку, оскільки висока інфляція або дефляція можуть негативно впливати на економічне зростання. У сучасних умовах більшість центральних банків дотримуються політики таргетування інфляції, встановлюючи конкретні інфляційні цілі (зазвичай на рівні 2 %). Це забезпечує передбачуваність цін і сприяє підвищенню довіри з боку населення та бізнесу.

Центральні банки використовують інструменти, такі як регулювання облікової ставки, контроль грошової маси та операції на відкритому ринку, щоб впливати на рівень економічної активності. Наприклад, підвищення облікової ставки використовується для стримування інфляції, зменшуючи кредитування, тоді як її зниження стимулює інвестиції та споживання.

Центральні банки виконують ключову роль у запобіганні фінансовим кризам шляхом моніторингу системних ризиків і забезпечення ліквідності фінансових установ. Наприклад, під час глобальної фінансової кризи 2008 року багато центральних банків, включаючи Федеральний резерв США та Європейський центральний банк, застосовували політику кількісного пом'якшення (quantitative easing) для підтримки ліквідності ринків. Це дозволило стабілізувати банківську систему та зменшити негативний вплив на економіку.

В умовах сучасних геополітичних викликів і посилення економічних шоків (як-от пандемія COVID-19 чи війна в Україні) центральні банки запроваджують спеціальні програми підтримки економіки. Наприклад, Національний банк України в умовах війни зміцнив інституційну незалежність, забезпечив контроль над валютним курсом і запровадив заходи для стримування інфляційного тиску.

У відкритій економіці стабільний валютний курс є важливою передумовою макроекономічної стабільності. Центральні банки регулюють валютний курс шляхом проведення валютних інтервенцій, використання золотовалютних резервів і впровадження політики обмеженого або плаваючого курсу. Наприклад, Європейський центральний банк активно втручався у валютні ринки у 2023–2024 роках для стабілізації євро в умовах енергетичної кризи.

У кризові періоди центральні банки часто виконують роль каталізатора економічного відновлення. Вони використовують нестандартні інструменти монетарної політики, такі як кількісне пом'якшення або спеціальні програми фінансування бізнесу. У 2024 році Європейський центральний банк і Банк Англії зосередили свої зусилля на підтримці «зелених» інвестицій, спрямованих на боротьбу зі зміною клімату.

У 2024 році центральні банки стикаються з новими викликами, такими як цифровізація економіки, інтеграція екологічних стандартів у монетарну політику та адаптація до впливу штучного інтелекту. Впровадження цифрових валют центральних банків (CBDC) відкриває нові можливості для підвищення ефективності платіжних систем, але також породжує ризики, пов'язані з кібербезпекою та впливом на банківську систему. Для ілюстрації впливу CBDC на обсяг грошової маси розглянемо табл. 1.

Таблиця 1

ВПЛИВ CBDC НА ОБСЯГ ГРОШОВОЇ МАСИ

Показник	До впровадження CBDC	Після впровадження CBDC
Обсяг готівки в обігу	Високий	Знижується
Обсяг безготівкових коштів	Стабільний	Зростає
Обсяг транзакцій з використанням	Відсутній	Зростає
Загальний обсяг грошової маси	Стабільний	Може змінюватися

Джерело: сформовано автором на основі [1–3]

Таким чином, впровадження CBDC може призвести до перерозподілу компонентів грошової маси, зменшуючи частку готівки та збільшуючи частку цифрових грошей, що, у свою чергу, вплине на монетарну політику та механізми її реалізації.

Центральні банки також змушені адаптувати свої стратегії до глобальних економічних змін. Зростання боргового навантаження, демографічні зміни та вплив геополітичних конфліктів вимагають від них більш гнучких підходів до управління економікою.

Таким чином, центральні банки залишаються ключовими інституціями у забезпеченні макроекономічної стабільності. Їхня здатність швидко реагувати на виклики, використовувати сучасні інструменти монетарної політики та підтримувати довіру з боку суспільства є визначальними для збереження стабільності та сталого розвитку.

Література

1. Заїчко, І., Мигович, Т., & Криховецька, З. (2024). Роль монетарної політики та банківського сектору в системі антикризового фінансового управління. *Економіка та суспільство*, (59).
2. Мещеряков А., Березовик В., Кіреєва К. Фінансова стабільність та банківська система України: виклики та можливості розвитку. *Ефективна економіка*. 2024. № 7. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.7.12>.
3. Тимошенко М.М. Макроекономічне моделювання параметрів монетарної політики центральних банків. *Ефективна економіка*. 2024. № 7. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.7.2>

Кравець О.В.

доктор філософії,
Львівський торговельно-
економічний університет

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Цифровізація економіки відкриває перед суспільством нові горизонти для розвитку. Вона не лише трансформує традиційні бізнес-процеси, але й сприяє формуванню інноваційних підходів до вирішення економічних завдань. У цьому контексті особливо важливо зосередитися на аналізі тих нових можливостей, які стають доступними завдяки впровадженню цифрових технологій, а саме:

1. підвищення ефективності бізнес-процесів: цифрові технології дозволяють автоматизувати рутинні операції, знижувати витрати та покращувати якість продуктів і послуг;
2. розширення доступу до глобальних ринків: завдяки цифровим платформам малі та середні підприємства можуть виходити на міжнародний рівень, залучаючи клієнтів з усього світу;
3. створення нових робочих місць: розвиток ІТ-сектора, електронної комерції та цифрових послуг сприяє появі нових професій;
4. зміцнення фінансового сектору: цифровізація сприяє розвитку фінтех-індустрії, що забезпечує спрощений доступ до фінансових послуг через мобільні додатки та онлайн-платформи.

Однак поряд зі значними перевагами, які приносить цифровізація, виникають і певні труднощі. Розвиток цифрових технологій ставить перед суспільством нові виклики, які потребують уваги для забезпечення сталого та безпечного впровадження інновацій, що відображено в табл. 1.

Попри існуючі виклики, цифровізація відкриває широкі перспективи для економічного та соціального розвитку. Важливо зосередитися на потенційних можливостях, які можуть забезпечити довгострокове зростання та підвищення конкурентоспроможності в умовах цифрової трансформації, а саме:

- розвиток «розумних» міст: інтеграція цифрових рішень у міське управління дозволить підвищити ефективність транспортних систем, енергозабезпечення та надання громадських послуг;

- розвиток блокчейн-технологій: використання блокчейну в фінансовій сфері, логістиці та державному управлінні забезпечить прозорість і зменшення бюрократії;
- зелена цифровізація: цифрові технології можуть сприяти зменшенню екологічного впливу через розвиток «зелених» інновацій, таких як енергоефективні системи та управління відходами.

Таблиця 1

ВИКЛИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

№ з/п	Виклик цифровізації	Характеристика виклику
1	Кібербезпека	Зростання обсягу даних і залежності від цифрових технологій підвищує ризики кібератак та втрати конфіденційної інформації
2	Цифровий розрив	Нерівний доступ до цифрових технологій між регіонами та країнами створює соціальні та економічні нерівності
3	Реорганізація ринку праці	Впровадження цифрових рішень призводить до автоматизації багатьох процесів, що може спричинити втрату робочих місць у традиційних галузях

Джерело: складено автором на основі досліджень

Цифровізація економіки є важливим рушієм змін у сучасному світі, відкриваючи значні можливості для економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності бізнесу та покращення якості життя населення. Вона сприяє впровадженню інноваційних технологій, автоматизації процесів і розширенню доступу до фінансових, освітніх та інших послуг, створюючи нові умови для розвитку суспільства.

Цифровізація є рушієм економічного зростання та ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності країн у сучасному світі [1].

Водночас цифровізація ставить перед країнами та бізнесами низку викликів. Зокрема, автоматизація загрожує скороченням робочих місць у традиційних галузях, що вимагає перепідготовки кадрів і адаптації до нових умов праці. Крім того, питання кібербезпеки та захисту даних стають критично важливими у світі, де інформація стає одним із найцінніших ресурсів. Для багатьох регіонів, особливо з недостатньо розвиненою інфраструктурою, цифровий розрив може посилити нерівність і сповільнити процес інтеграції в глобальну економіку.

Інтеграція цифрових технологій у бізнес-моделі дозволяє автоматизувати процеси, зменшувати витрати та створювати нові можливості для глобальної інтеграції підприємств [2].

Перспективи цифровізації залежать від того, наскільки ефективно країни, бізнеси та суспільства зможуть адаптуватися до нових реалій і максимально використати їхній потенціал. Для цього необхідно розробляти стратегії, які поєднують розвиток технологій із соціальними та економічними пріоритетами. Ключовими факторами успіху залишаються інвестиції в освіту, інновації та інфраструктуру, а також активна участь урядів, бізнесу та громадян у формуванні цифрового майбутнього.

Таким чином, цифровізація є не лише викликом, але й унікальною можливістю для створення сталого та інноваційного світу, в якому кожен зможе скористатися її перевагами.

Література

1. Гуткевич С.О., Тихонов О.В. Перспективи цифрової трансформації економіки України. *Економічний вісник*. 2022. № 3. С. 45–50.
2. Тебенко В., Бігун В., Почерніна Н. Цифровізація економіки: міжнародний досвід і перспективи для України. *Економіка і управління*. 2023. № 24. С. 39–49.

КЛЮЧОВІ ПОСТУЛАТИ ВІДНОВЛЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Інтеграція економіки України в європейський простір у післявоєнний період потребує динамічного й збалансованого розвитку всіх секторів, зокрема транспорту та транспортної інфраструктури. Відновлення цього критично важливого сектору економіки вимагає інноваційного підходу, який базуватиметься на вивченні та впровадженні передового європейського досвіду. Саме на такій основі можлива докорінна модернізація галузі, що сприятиме швидкому економічному зростанню країни та зміцненню її міжнародної конкурентоспроможності.

У передвоєнний період транспортна система України демонструвала значний прогрес в інфраструктурному розвитку. Державою було ухвалено Національну транспортну стратегію України до 2030 року, яка передбачала масштабне будівництво автобанів, скорочення часу перетину країни у всіх напрямках, збільшення кількості функціонуючих аеропортів та обсягів авіаперевезень, оновлення тягового та вагонного парку залізниці, підвищення середньої швидкості перевезень, зниження тарифів і спрощення процедур у морських портах [1]. Проте війна суттєво загальмувала реалізацію цих амбітних планів.

Найбільших руйнувань зазнала транспортна інфраструктура північних, східних і південно-східних регіонів країни [2, 3]. Величезна кількість проблем у транспортному секторі вимагає науково обґрунтованого підходу до визначення пріоритетів їх вирішення. Ці заходи мають бути інтегровані в загальнонаціональну програму післявоєнного відновлення України, що забезпечить системний підхід до подолання наслідків війни.

З огляду на все вище сказане слід звернутися до формулювання ключових постулатів відновлення транспортної інфраструктури України які визначатимуть пріоритети й умови її реконструкції та модернізації після війни. Вони базуються на науково обґрунтованих рішеннях, міжнародному досвіді, потребах держави та суспільства, а також націлені на створення стійкої, ефективної та інтегрованої транспортної мережі, що відповідає сучасним європейським стандартам і вимогам [4–6].

Ключові постулати відновлення транспортної інфраструктури України маємо розглядати з кількох причин, адже вони забезпечують системний і стратегічний підхід до вирішення завдань післявоєнного відновлення, зокрема:

- постулати допомагають визначити, які об'єкти мають бути відновлені першочергово, що дає змогу уникнути хаотичного використання ресурсів;
- постулати спрямовані на те, щоб максимально ефективно їх розподілити обмежені фінансові та матеріальні ресурси, забезпечуючи економічний і соціальний ефект;
- постулати враховують необхідність створення інфраструктури, яка дозволить Україні конкурувати на глобальному рівні, залучати іноземні інвестиції та бути частиною великих міжнародних логістичних мереж використовуючи транзитний потенціал країни;
- постулати визначають важливість створення інфраструктури, стійкої до воєнних і природних загроз у майбутньому;
- постулати спрямовані на впровадження екологічно чистих та інноваційних рішень у транспортній системі, що відповідають глобальним трендам сталого розвитку та потребам відновлення соціально-економічного простору України.

Отже, розгляд ключових постулатів дозволяє не лише швидко відновити транспортну інфраструктуру, але й зробити її основою для довгострокового розвитку України як сучасної, інтегрованої та конкурентоспроможної держави.

Ключові постулати відновлення транспортної інфраструктури України:

Постулат 1 «Пріоритетна реконструкція критично важливих об'єктів».

Стратегічна мета — зосередження зусиль на відновленні стратегічних транспортних вузлів, мостів, доріг, портів і залізничних шляхів, які забезпечують міжрегіональні й міжнародні перевезення, особливо для гуманітарних і військових потреб.

Постулат 2 «Євроінтеграція транспортної інфраструктури».

Стратегічна мета — гармонізація стандартів із вимогами Європейського Союзу: якість доріг, екологічність транспортних систем, інтеграція в Транс'європейську транспортну мережу (TEN-T) для забезпечення ефективної логістики та торговельних потоків [7].

Постулат 3 «Інноваційний розвиток і цифровізація».

Стратегічна мета — впровадження новітніх технологій для автоматизації перевезень, управління логістикою, безпеки на дорогах, а також створення «розумних доріг» (smart roads) із сучасною системою моніторингу.

Постулат 4 «Залучення міжнародної фінансової допомоги та інвестицій».

Стратегічна мета — розробка прозорих механізмів співпраці з міжнародними організаціями, банками й інвесторами. Створення спеціальних фондів для фінансування відновлення інфраструктури.

Постулат 5 «Екологічна модернізація».

Стратегічна мета — підтримка екологічно безпечного транспорту, перехід до електричних і гібридних транспортних засобів, будівництво зарядних станцій, використання відновлюваних джерел енергії для функціонування транспортної системи.

Постулат 6 «Підтримка національних виробників і залучення інноваційних технологій».

Стратегічна мета — максимальне залучення вітчизняних компаній до процесу відновлення інфраструктури, з акцентом на використанні сучасних матеріалів і рішень.

Постулат 7 «Розвиток мультимодального транспорту».

Стратегічна мета — інтеграція різних видів транспорту (автомобільного, залізничного, водного, авіаційного) для створення єдиної логістичної системи, що забезпечує ефективне перевезення вантажів і пасажирів.

Постулат 8 «Безпека та стійкість до загроз».

Стратегічна мета — врахування військових і природних ризиків при плануванні й відновленні інфраструктури. Проєкти мають бути спрямовані на підвищення стійкості до атак і катастроф, зокрема через будівництво резервних шляхів сполучення.

Постулат 9 «Розвиток транспортної освіти та науки».

Стратегічна мета — інвестиції в підготовку кваліфікованих кадрів, які зможуть реалізувати сучасні проєкти. Стимулювання наукових досліджень у сфері транспортних технологій і управління.

Постулат 10 «Залучення громадськості до планування».

Стратегічна мета — створення відкритих платформ для обговорення проєктів, де враховуватимуться інтереси громад, бізнесу та держави. Це підвищить довіру та забезпечить ефективне використання ресурсів.

Ці постулати створюють основу для системного, сучасного й ефективного відновлення транспортної інфраструктури України після війни.

Література

1. Кабінет Міністрів України. (2018). *Національна транспортна стратегія України до 2030 року*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.01.2025)
2. Світовий банк. (2022). *Оцінка впливу війни на транспортну інфраструктуру України*. <https://worldbank.org> (дата звернення: 10.01.2025)
3. OECD. (2022). *Recommendations for post-war recovery of Ukraine's infrastructure*. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/en/countries/ukraine.html> (дата звернення: 10.01.2025)

4. Проект стратегії для сектору інфраструктури 2025–2029 р. (2024) <https://www.ebrd.com/infrastructure-sector-strategy-ukrainian.pdf> (дата звернення: 10.01.2025)
5. Riepina, L. Ligonenko, O. Sadovnyk, L. Dzyubenko, V. Kovtun. (2022). IDENTIFICATION OF FACTORS RELATED TO TRANSPORT ENTREPRENEURSHIP INFLUENCING THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE. TRANSPORT PROBLEMS Volume 17 Issue 4 p. 151–163 Режим доступу: http://transportproblems.polsl.pl/pl/Archiwum/2022/zeszyt4/2022t17z4_13.pdf (дата звернення: 10.01.2025)
6. Маценко О.М., Рєпіна І.М., Пронович А.Р., Чорна Я.В. (2022) Інновації сфери транспортного підприємства при реалізації концепції смарт-міст. Збірник наукових праць «Вчені записки» — № 26 (1), стор. 103–119
7. TEN-T: Транс'європейська транспортна мережа (TEN-T), залізниці та Україна. (2022). <http://www.railwayhub.in.ua/2023/01/ten-t.html> (дата звернення: 10.01.2025)

Лисенко А.М.

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу і
міжнародних економічних відносин*

Ткачов М.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки бізнесу і
міжнародних економічних відносин
Національний технічний університет «ХПІ»*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА СУТНІСТЬ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Макроекономічна політика відіграє ключову роль у регулюванні економічних процесів на рівні національної економіки [1, 3, 9]. У доповіді розглядається сутність, актуальність і важливість макроекономічної політики, основні економічні теорії, що пояснюють її механізми, критерії ефективності та висновки щодо її застосування в сучасних умовах [2, 5, 12].

На наш погляд, макроекономічна політика — це комплекс заходів державного регулювання, спрямований на забезпечення економічного зростання, стабільності цін, повної зайнятості та збалансованості платіжного балансу. Вона включає фінансову (податково-бюджетну), монетарну (грошово-кредитну), зовнішньоекономічну та соціальну політики [4]. Макроекономічну політику також можна трактувати як систему заходів, які здійснює держава з метою регулювання загальнооекономічних процесів для досягнення економічного зростання, стабільності цін, повної зайнятості та рівноваги платіжного балансу. Слід зазначити, що існують різні трактовки цього поняття [6, 11]. Наприклад, міжнародний валютний фонд (МВФ) стверджує, що це політика, спрямована на стабілізацію економіки через монетарні та фінансові інструменти. Відомий економіст Дж. М. Кейнс підкреслював значення державних витрат і податків для регулювання попиту, М. Фрідман акцентував на регулюванні грошової маси для контролю за інфляцією.

Потреба в макроекономічній політиці зростає під час економічних криз, інфляційних хвиль і глобальних викликів (наприклад, пандемій або геополітичної нестабільності). Ефективне управління макроекономічними показниками сприяє забезпеченню стійкого економічного зростання, зниженню безробіття, контролю інфляції та підтримці соціальної стабільності. Різні економічні теорії дещо по-різному наповнюють термін «макроекономічна політика» теоретико-методологічним змістом [7, 8, 13]. Кейнсіанська теорія відстоює активне державне втручання в економіку. Основний акцент здійснюється на стимулювання сукупного попиту через державні витрати та зниження податків. Теорія монетаризму визначає контроль над грошовою масою як ключовий інструмент регулювання та наполягає на мінімізації втручання держави. Класична та неокласична теорії пропаганди принципів саморегулювання ринку, мінімізація ролі держави. Теорія раціональних очікувань стверджує, що економічні агенти

формують свої очікування на основі прогнозів майбутньої політики, що обмежує її ефективність. Визначаючи в цілому сутність макроекономічної політики, можемо стверджувати, що вона полягає в досягненні ключових макроекономічних цілей шляхом впливу на основні економічні показники.

До основних цілей макроекономічної політики слід віднести: економічне зростання, тобто стабільне збільшення реального ВВП; цінова стабільність, яка забезпечує контроль рівня інфляції; повна зайнятість, що сприяє зниженню рівня безробіття; рівновага платіжного балансу — дозволяє здійснювати контроль за зовнішньоекономічними потоками.

При оцінці макроекономічної політики слід звернути увагу на такі критерії ефективності: досягнення низького рівня інфляції; підтримка високої зайнятості; забезпечення економічного зростання; стабільність валютного курсу; збалансованість бюджету. Для досягнення необхідних показників ефективності макроекономічної політики рекомендуємо використовувати такі економічні інструменти:

- фінансова політика: державні витрати та податки; контроль за бюджетним дефіцитом;
- монетарна політика: регулювання грошової маси; процентні ставки та емісія грошей;
- зовнішньоекономічна політика: управління валютним курсом; митні тарифи та квоти;
- соціальна політика: підтримка рівня доходів населення.

Макроекономічна політика є важливим інструментом державного регулювання національної економіки, особливо під час кризових явищ. Її ефективність залежить від адекватного поєднання фінансних та монетарних інструментів, а також від здатності враховувати глобальні економічні тенденції. Вона забезпечує підтримку економічної стабільності, зростання та соціального добробуту. Для досягнення максимального ефекту важливим є збалансоване використання монетарних і фінансних інструментів, адаптація до глобальних економічних викликів та гнучкість у прийнятті рішень. Правильний баланс між втручанням держави та ринковим саморегулюванням є ключем до стабільності та процвітання економіки.

Література

1. Товажнянський В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / Товажнянський В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. — 703 с.
2. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорєлова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
3. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорєлова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
4. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
5. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
6. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // *MIND Journal*. №5. 10 p.
7. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
8. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
9. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с. — 401.
10. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // *Маркетинг: підручник* / За ред. О.А. Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
11. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.
12. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
13. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // *Навч. посібник для інж.-техн. вузів*. — Харків : «Основа», 1993. — 288 с.

Мельник О.М.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГРОШОВИХ ВІДНОСИН ПІД ВПЛИВОМ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

В нинішніх умовах потрібно чітко розуміти той факт, що вся сучасна економіка не тільки швидко глобалізується, а і діджиталізується (цифровізується). А це створює певну зовнішню рамку, у якій і розвиваються грошові відносини і до якої вони пристосовуються, породжуючи нові явища.

Гроші як особливий товар, що виступає загальним еквівалентом вартості (цінності) всіх інших товарів, пройшли довгий шлях. При цьому процес їх еволюції ще не закінчився, а тому і вони зазнають низки трансформацій під впливом діджиталізації. Але перш ніж почати говорити про ці трансформації, треба сказати кілька слів про найважливіші характеристики сучасних грошей.

Можна говорити про те, що сучасні гроші є *неповноцінними грошми*, тобто такими, для яких витрати на виготовлення їх матеріальної основи чи їх матеріального носія є значно меншими ніж той номінальний знак вартості, що на них позначений. Однією з причин такого становища стала необхідність полегшення, спрощення та зменшення витратності проведення платежів.

Крім того, сучасні гроші є також і *кредитними грошми*, тобто вони є борговими зобов'язаннями певних суб'єктів економіки. При цьому їхня кредитна природа не пов'язана із забезпеченням їх емісії золотом. Тобто сучасні гроші, крім того що вони є кредитними, ще *не є обмінними на золото* за фіксованим курсом. Ще однією важливою характеристикою сучасних грошей є і той факт, що офіційно емітувати грошові знаки у сучасних умовах має виключне право держава (в особі її центрального банку). Тобто сучасні гроші є державними, тому їх ще називають *фіатними* (від лат. fiat — декрет, наказ) [1; с. 28–29]. При цьому основою для використання таких грошей є, з одного боку, державний примус, а з іншого — довіра до держави. Суспільна довіра до таких грошей (як ще одна їх важлива риса) зумовила появу ще одної їх назви — *фидуціарні* (від лат. fiducia — довіра) гроші [2].

Для подальшої характеристики сучасних грошових відносин варто звернути увагу на елементи грошової маси. В ній виділяються готівкові та безготівкові гроші. І ті, і інші мають офіційний статус та обов'язкові до прийому на всій території певної країни. Відмінність між ними полягає у тому, що готівка матеріальна, а безготівкові гроші мають вигляд записів на банківських рахунках, звідки вони і перераховуються на інші банківські рахунки при проведенні платежів. При цьому безготівкові гроші хоча і випускаються суб'єктами банківської системи, але за чітко визначеними правилами, які встановлює держава. Вони номіновані у офіційний національний грошовий одиниці, що теж характеризує їх нерозривний зв'язок із традиційними фіатними грошми. Саме це дає підстави для такої характеристики безготівкових грошей як елементу регульованих державою фіатних грошей, що функціонують у загальній фінансовій системі держави в межах окремої платіжної (банківської) підсистеми.

А тепер можна перейти до характеристик новітніх тенденцій у сфері грошових відносин під впливом діджиталізації. І почнемо їх розгляд саме з появи електронних грошей. Нині можна стверджувати, що до понятійного визначення електронних грошей існує кілька різних підходів. Так, М. Дученко, Ю. Єрешко, О. Шевчук зазначають, що електронні гроші «являють собою умовну назву фінансових коштів, які використовує їх власник на основі електронної системи банківських послуг. Вони приводяться у рух завдяки запровадженню у сфері розрахункових операцій комп'ютерів і сучасних систем зв'язку. Носієм електронних грошей слугують пластикові картки» [3; с. 14]. Це визначення свідчить, що електронні гроші, з одного

боку, оскільки вони виражені у національній грошовій одиниці та є елементом національної системи розрахунків, то вони є проявом традиційних фіатних грошей. Але, з іншого боку, вони перетворились на цифровий формат цих фіатних грошей, оскільки стали наслідком запровадження у сфері розрахункових операцій комп'ютерів і сучасних систем зв'язку.

Крім того, сьогодні, характеризуючи зміни системи українських грошових відносин, не можна не відзначити того факту, що 01.08.2022 р. почав діяти Закон України «Про платіжні послуги». Важлива відмінність цього закону від попереднього в частині, що стосується електронних грошей, полягає у тому, що у новому законі порушена банківська монополія на емісію та обіг електронних грошей. Тобто там зафіксовано, що емітентами електронних грошей в Україні можуть бути не тільки банківські установи. Зокрема, стаття 57 цього закону розширює список емітентів електронних грошей, включаючи до їх переліку також і таких суб'єктів як: «філії іноземних платіжних установ; установи електронних грошей; оператори поштового зв'язку; органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [4]. Також тут важливо відзначити, що для виконання платіжних операцій з електронними грошима їх емітенти мають право відкривати користувачам не тільки традиційні банківські рахунки, а й електронні гаманці.

Ще одною важливою тенденцією у розвитку грошових відносин нині стала поява грошей, конкурентних до фіатних. Процес зростання глобального фінансового стеження у межах глобальної фінансової системи викликав у суспільстві бажання вийти з під цього контролю. Саме тому користувачі платіжних послуг почали активно використовувати децентралізовані системи розрахунків, що базуються на новітніх технологіях і застосовують при цьому не звичні фіатні гроші, а приватні гроші, які теж існують у цифровому форматі в інтернеті. Частіше за все такі гроші випускаються приватними компаніями чи навіть групами неідентифікованих осіб. Проте тут ми будемо говорити лише про ту частину феномену приватних грошей, яка пов'язана виключно з інтернетом і визначається його функціонуванням. По суті, такі приватні гроші, в умовах діджиталізації, перетворюються на ще один різновид цифрових грошей, який правильно було б назвати віртуальними на відміну від електронних, які є продовженням саме фіатних грошей. У схемах функціонування віртуальних грошей офіційна національна грошова одиниця змінюється на деяку іншу, яка має свій обмінний курс, що коливаються, оскільки цінність віртуальних грошей зазвичай базується на їх власному попиті та пропозиції, а це остаточно розриває їх зв'язок із традиційними фіатними грошми. Таким чином віртуальні гроші виступають, з одного боку, підвидом приватних (нерегульованих державою) грошей, а з іншого — їх цифровим форматом.

Крім того, варто звернути увагу також і на криптовалюти. Саме вони стали за останні роки найрозповсюдженішим різновидом віртуальних валют, хоча крім них є ще й інші види віртуальних грошей, які отримали назву мережевих. Спеціальна група ЄЦБ з криптоактивів визначила криптовалюту у якості нового типу активів, записаних у цифровому форматі, існування якого уможливлене за рахунок використання криптографічного захисту [5].

При цьому цей актив іноді не є та не представляє собою фінансового зобов'язання будь-якої ідентифікованої особи. Тобто найсуттєвішою відмінністю криптовалют від інших різновидів віртуальних валют є те, що за останніми стоїть конкретна приватна особа, котра прийняла на себе відповідні зобов'язання у зв'язку із випуском відповідних платіжних засобів і несе відповідальність за їх виконання. За криптовалютою ж (у сенсі чийхось зобов'язань і відповідальності) ніхто не стоїть. З цієї точки зору криптовалюти можна назвати *класичними фудуціарними, але не кредитними грішми*, хоча інші різновиди віртуальних валют іноді можна віднести саме до категорії кредитних грошей. В сенсі свого випуску та функціонування криптовалюти близькі до початкової форми грошей (грошей *продуктових*), які після своєї емісії повністю втрачали зв'язок зі своїм емітентом і не підлягали погашенню їх емітентом за номінальною вартістю. Проте назвати криптовалюту класичними продуктовими грішми теж не можна, бо вона не має жодного матеріального забезпечення та альтернативного напрямку використання.

Література

1. Wray, L. From the State Theory of Money to Modern Money Theory: An Alternative to Economic Orthodoxy, // Levy Economics Institute Working Paper, No. 792, p. 1–35.
2. Колесніченко В.Ф. Гроші та кредит // Навчальний посібник — Харків: Вид. ХНЕУ. — 2008. — 370 с.
3. Гроші та кредит Конспект лекцій. уклад.: М.М.Дученко, Ю.О.Єрешко, О.А. Шевчук. — Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. — 108 с.
4. Закон України Про платіжні послуги.: — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
5. Cryptoassets — Trends and Implications: website. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.ecb.europa.eu/paym/intro/mip-online/2019/html/1906_crypto_assets.en.html

Мірошніченко І.С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту авіаційної діяльності,
Українська державна льотна академія*

ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ — ЗНАЧНА ПЕРЕШКОДА СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Стабільне економічне зростання є ключовою метою кожної держави, адже воно забезпечує добробут громадян, зміцнює фінансову стійкість та створює передумови для довгострокового процвітання. Водночас збільшення державного боргу, яке є поширеним явищем у багатьох країнах світу, дедалі частіше викликає занепокоєння суспільства. Надмірне боргове навантаження може стати суттєвим гальмом для економічного прогресу, обмежуючи можливості держави для інвестицій у ключові сфери економіки, підвищуючи податковий тиск на бізнес і населення, а також посилюючи ризики фінансової нестабільності.

Проблема збільшення державного боргу є особливо актуальною для вітчизняної економіки, яка перебуває у стані економічної турбулентності, зокрема викликаною російською військовою агресією. У цьому зв'язку, управління державним боргом набуває особливого значення, адже ефективна боргова політика є ключовим інструментом для мінімізації негативних наслідків зростання боргового навантаження [1]. Управління державним боргом передбачає не лише контроль за його рівнем, але й оптимізацію структури, строків погашення, джерел фінансування та цільового використання запозичених коштів, особливо в умовах значного боргового навантаження.

Хоча, державний борг є невіддільною частиною фінансової політики багатьох країн, оскільки дозволяє забезпечувати фінансування стратегічно важливих проєктів, покривати бюджетний дефіцит і реагувати на економічні виклики, при надмірному зростанні може перетворитися на серйозну загрозу для економічної стабільності [2]. Коли обсяги запозичень перевищують рівень, який економіка здатна обслуговувати без ризику для свого функціонування, країна стикається з низкою проблем: зниженням темпів розвитку, зростанням податкового навантаження, втратою довіри інвесторів та ризиком боргової кризи.

Крім того, тіньова економіка є значною перешкодою для економічного розвитку, оскільки вона послаблює державні інституції, знижує податкові надходження, збільшує бюджетний дефіцит та підсилює соціальну нерівність [3]. Її наявність призводить до низки економічних і фінансових проблем, які змушують державу збільшувати запозичення для виконання своїх функцій.

Отже, зростання державного боргу стає значною перешкодою для стабільного економічного зростання, особливо коли управління запозиченими коштами не є ефективним і прозорим. Країни з високим рівнем боргу, без належного контролю за використанням позик, можуть стикатися із серйозними економічними труднощами. В умовах значного боргового навантаження важко забезпечити баланс між обслуговуванням боргу і фінансуванням необ-

хідних соціальних та економічних програм, що є важливим для підтримки сталого розвитку. Країни повинні зосередитися на раціональному використанні боргових коштів, їх інвестуванні у стратегічно важливі сфери, а також на запровадженні прозорих механізмів управління фінансами, щоб уникнути фінансової нестабільності та забезпечити довгострокове економічне процвітання, а саме:

- інвестувати у стратегічно важливі сфери такі як: енергетика, освіта та наука, охорона здоров'я, інфраструктура;
- підвищувати податкову ефективність;
- забезпечувати прозорість використання боргових коштів;
- розробляти довгострокову стратегію управління боргом;
- розвивати фінансову грамотність населення та бізнесу;
- стримувати надмірні витрати та дефіцит бюджету;
- вживати заходи щодо усунення корупційних ризиків при укладанні боргових договорів та витрачанні запозичених коштів;
- створювати стимули для легалізації бізнесу і скорочення частки тіньової економіки;
- оптимізувати структуру боргу, зокрема реструктуризувати борг за потреби для зменшення боргового навантаження.

Таким чином, зростання державного боргу становить важливу перешкоду для сталого економічного розвитку, оскільки обмежує можливості уряду для фінансування ключових соціальних та економічних програм, підвищує податковий тиск, знижує інвестиційну привабливість і збільшує ризик фінансових криз. Для забезпечення стабільного економічного розвитку необхідно впроваджувати ефективну політику заборгованості, спрямовану на зменшення боргового навантаження та забезпечення оптимального балансу між запозиченнями та інвестиціями.

Література

1. Петик Л.О., Козачук О.В., Себестянович І.С. Управління державним боргом України: проблеми та напрями оптимізації. *Бізнес Інформ*. № 11. 2022. С. 183–189. URL: https://www.researchgate.net/publication/367185026_Public_Debt_Management_in_Ukraine_The_Problems_and_Directions_of_Optimization (дата звернення: 21.12.2024)
2. Шелест О.Л. Державний борг України: механізм управління та обслуговування. *Економіка і суспільство*. Вип. 8. 2017. С. 710–715. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/118.pdf (дата звернення: 21.12.2024)
3. Miroshnychenko I.S., Vasylenko D.V., Nikolaev I.V. The Influence of the Shadow Economy of Ukraine on Macroeconomic Indicators and Economic Security of the State. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. Вип. 10(43). 2023. С. 51–61. [http://economics.kntu.kr.ua/pdf/10\(43\)/7.pdf](http://economics.kntu.kr.ua/pdf/10(43)/7.pdf) (дата звернення: 21.12.2024)

Михайлюк М.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ІННОВАЦІЙНО-ВІДТВОРЮВАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У сучасному світі трансформація соціально-економічного розвитку, його стрімкість, глибина, розмаїття та інтенсивність напряму пов'язана з такими аспектами, як інноваційно-

відтворювальні процеси. Саме завдячуючи цим процесам вдається подолати безліч проблем традиційних підходів і форматів економічної поведінки моделей бізнесу та взаємодії учасників ринку. Інноваційність у відтворювальних процесах формує прерогативу успішного поступу економіки будь-якої країни, і зокрема, це стосується в першу чергу вітчизняного економічного простору, який зазнає нищівних випробувань під час війни з росією. Інноваційно-відтворювальні процеси надають імпульс науково-технологічному прогресу, що забезпечує стаке економічне зростання, обумовлюють гнучкість і динамізм перетворень у темпах розвитку бізнесу, що пришвидшує ефективність реагування на зміни ринкових умов та ефективність використання ресурсів [1]. З огляду на зазначені переваги інноваційно-відтворювального розвитку, ми спробуємо пояснити їхню актуальність та доцільність у повоєнному розвитку економіки України.

Під інноваційною відтворювальністю економіки розуміють не лише широке коло та інтенсивність змін, що відбуваються у сферах економіки та суспільного розвитку внаслідок впровадження інноваційних технологій, але й їхню значущість і системний вплив на різні сфери діяльності суб'єктів господарювання, що охоплюють і економічні, і соціальні, і екологічні, і етичні аспекти. Тому, розглядаючи сценарії повоєнного розвитку вітчизняної економіки, ми вбачаємо, що вона повинна пройти швидке перезавантаження та відновлення, отримати належний рівень осучаснення економічних процесів, а отже варто звернути увагу на безальтернативність інноваційних аспектів процесу відтворення, їхню перспективність та випереджальний ефект впливу на подальші горизонти економічного становлення у висококонкурентному світовому просторі.

Важливим інноваційними пріоритетами щодо повоєнного розвитку України є:

- інвестиції в людський капітал через пріоритетність освіти, охорони здоров'я, стимулювання малого та середнього бізнесу державою;
- забезпечення зайнятості з урахуванням сучасних тенденцій ринку праці;
- впровадження циркулярної економіки (господарської системи замкнутого циклу, що мінімізує відходи, переробку, оновлення та повторне використання ресурсів);
- широке впровадження технологій «розумних міст» з розвитком відповідної інфраструктури, інноваційного планування та цифрового управління;
- секторальна диверсифікація у виокремленні та сприянні розвитку галузей економіки держави чи регіону у зменшенні залежності від імпорту та збільшення локалізації виробництва;
- стратегічні трансформації критичної інфраструктури, в тому числі енергетики, цифрових комунікацій, транспорту та ін., що забезпечують як підвищення загальної економічної ефективності та збалансованості системи, так і гарантують її стійкість у надзвичайних умовах;
- зовнішня системна інституційна підтримка експорту вітчизняної високотехнологічної продукції зі збільшенням питомої валової доданої вартості в кінцевому продукті та інші [2, с. 173–174].

Аналізуючи заходи підтримки інноваційних аспектів вітчизняної економіки західними партнерами, слід зазначити, що Європейська інвестиційна рада, враховуючи існуючі виклики та загрози для України у протистоянні з російським агресором, затвердила Робочу програму на 2025 рік. В ній передбачені можливості фінансування на суму понад 1,4 мільярди євро для стратегічних технологій та масштабування компаній, зокрема запроваджено нову схему STEP Scale Up з бюджетом: 300 мільйонів євро у 2025 році (з очікуваним збільшенням до 900 мільйонів євро у 2025–2027 роках). Фінансування: інвестиції від 10 до 30 мільйонів євро через фонд EIC Fund на компанію з приватними співінвестиціями на загальну суму 50–150 мільйонів євро. Фокус на усунення дефіциту фінансування для масштабування deep tech у Європі: цифрові технології, чисті та ресурсоефективні технології, включаючи досягнення цілей net-zero, біотехнології. Оновлені «Виклики EIC» (EIC Challenges). 120 мільйонів євро на підтримку технологій, таких вітчизняних технологій, як:

- автономні будівельні роботи;
- кліматостійкі сільськогосподарські культури;

перетворення відходів на матеріали;
медична діагностика [3].

Слід зазначити, що саме інноваційне відтворення забезпечить ефективне протистояння російській агресії як у поточному періоді, так і в повоєнний період. Аргументи цього твердження обумовлені світовим досвідом розвитку світових демократій у протистоянні з імперським тоталітаризмом як між Південною та Північною Кореями, чи між Китаєм і Тайванем. Враховуючи зазначені обставини, держава має системно підходити до розуміння важливості інноваційних трансформацій і надавати їм пріоритетного значення у формуванні економічної політики нашої країни у повоєнний період. Питання ж обмеженості фінансових ресурсів, зменшення економічної активності через війну, на яке часто посиляються вітчизняні урядовці, долається комплексом спеціальних заходів стратегії фінансового забезпечення інноваційних проєктів, де поєднуються зусилля держави та бізнесу у досягненні цієї стратегічної мети [4, с. 45].

Економічна ситуація в Україні має можливість змінитися зі зростанням інноваційної активності суб'єктів господарювання, використовуючи існуючий досвід розвинених західних країн, досягненням сучасної науки та новітніх технологій як головного засобу економічного зростання, що базується на широкій інтегрованості у світовий контекст науково-технологічного розвитку [5, с. 177–178].

Висновки. Інноваційно-відтворювальні аспекти розвитку економіки України у повоєнний період передбачають концентрацію зусиль держави та бізнесу у формуванні спільної парадигми безальтернативності науково-технологічному зростанню, що уможливило перезавантаження національної економіки на якісно нових перспективних засадах.

Формування системного інноваційного клімату та стимулювання інноваційних технологій є визначальними драйверами економічного зростання, досягненням вітчизняної економіки параметрів та стандартів країн розвиненого світу, підвищенням ефективності функціонування, зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної економіки та убезпечення її від існуючих загроз і викликів.

Інноваційно-відтворювальний розвиток економіки України розширює можливості протистояння і резистентності у військових та економічних конфліктах, що очікують вітчизняну економіку на тернистому шляху до євроінтеграційних трансформацій як у поточний період, так і в майбутньому.

Література

1. Яцкевич І. Інноваційна політика України у післявоєнний період // Економіка та суспільство. №39, 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-53>.
2. Солодкий В.О. Інноваційні стратегії та моделі забезпечення рівноважного розвитку економічних систем // Вісник національного університету водного господарства та природокористування м. Рівне, серія «Економічні науки», випуск 2(108) 2024 р., с. 170–177.
3. Офіс горизонт Європа в Україні: <https://horizon-europe.org.ua/uk/news/yeuropejska-innovacijna-rada-zatverdyla-robotchu-programu-na-2025-rik/>
4. Махначова Н. Стан інвестиційної привабливості України під час війни. Проблеми та перспективи інноваційної діяльності в Україні: виклики воєнного часу: тези доповідей XIV міжнародного бізнес форуму. Київ, 2023. С. 43–45.
5. Дем'яненко Т.І. Формування організаційно-економічного механізму стимулювання інноваційної діяльності на підприємстві, С. 171–178. Концептуальна інтенсивність трансформаційних процесів соціально-економічного розвитку суб'єктів господарювання в умовах цифровізації: колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Чобіток В.І. — Х.: вид-во Іванченка І.С., 2024. — 451 с.

Олійник Д.І.

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу секторальної економіки,
Національний інститут
стратегічних досліджень*

Кошкарів С.А.

*кандидат економічних наук, доцент,
викладач економічних і комп'ютерних дисциплін
Чернівецький кооперативний фаховий
коледж економіки і права*

Ніжний Д.А.

*здобувач вищої освіти,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СЕМАНТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: МАКРОЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ

Швидкі темпи технологічного прогресу, глобальні економічні зміни, зростання складності економічних систем і цифрові перетворення формують нові макроекономічні виклики в національному економічному ландшафті. За останні десятиліття темпи технологічних змін значно прискорилися, що призвело до появи абсолютно нових технологій, які пропонують широкий спектр технологічних можливостей. Платформа Всесвітнього економічного форуму для формування майбутнього цифрової економіки та створення нових цінностей націлює підприємства на використання інноваційних технологій для розробки цифрових бізнес-моделей, які забезпечують розвиток інклюзивної і стійкої економіки майбутнього та базуються на експоненціальному прогресі в широкому спектрі технологій, які включають квантові обчислення, штучний інтелект (ШІ) і біотехнології [1].

Проте тенденції до «оцифрування майже всього», розширення глобальних ланцюгів доданої вартості, доступність відкритих даних стали наріжним каменем для формування цифрових бізнес-моделей і можливостей розвитку усіх галузей господарського комплексу. Внаслідок цього стає все складніше створювати програми, які можуть функціонувати спільно в такому складному цифровому середовищі. Семантична сумісність в цьому аспекті розглядається як сумісність двох, або більше систем, чиї інформаційні моделі є різними і спрямовані на подолання викликів, пов'язаних з елементами вибору цифрових перетворень. Згідно з визначення американських учених Джеффа Хефліна і Джеймса Хендлера саме семантична сумісність є вимогою для забезпечення машинно-обчислювальної логіки, висновків, виявлення знань і об'єднання даних між інформаційними системами [2].

Іншим аспектом у цьому контексті є відсутність кращих семантичних практик для підтримки об'єктно-орієнтованого програмування, створення шаблонів програмного забезпечення та інтерфейсів програмування. Семантична модель слугує фундаментом для семантичної сумісності. Завдання на найближчу перспективу полягає у використанні вже існуючих інформаційних моделей, покращення їх взаємодії, виявлення умов, в яких нині застосовуються онтології на основі семантичних технологій та створення базової сумісності системи існуючих сценаріїв і тих, що ще будуть розроблені. Згідно з визначенням стандарту, розробленого технічним комітетом стандартизації Міжнародної організації стандартизації (ISO) та Міжнародної електротехнічної комісії (IEC) ISO/IEC 21823-3 «системи — це активи, тобто речі, які мають цінність у промисловій сфері» [3]. Прикладами можуть слугувати життєві цикли активів у виробництві, у тому числі в плануванні, введенні в експлуатацію, моделюванні, управлінні та обслуговуванні, які базуються на отриманні даних, їх аналізі та перевірці на основі інформаційних моделей. Для опису та перевірки структури та вмісту документів згідно рекомендацій Консорціуму Всесвітньої павутини (World Wide Web Consortium, W3C) існує

приблизно 45 простих типів даних, які представлені в інформаційній моделі для взаємодії між людьми та реальним світом і взаємодії між технічними активами, як тісно пов'язані з інформаційною моделлю [4].

Перехід від бінарної інформаційної моделі до квантових обчислень, де основною одиницею даних стає кубіт (квантовий біт), є одним з ключових аспектів таких цифрових трансформацій. Цей перехід відкриває можливості, які кардинально змінюють усі сфери життєдіяльності людства, започатковуючи новий тип існування — квантову еру цифрової цивілізації, що може призвести до суттєвих змін у створенні нових методів наукового моделювання. Нові квантові прориви змінюють уявлення про швидкість обчислень і відкривають шлях до досконаліших квантових систем. Формування квантової ери цифрової економіки створює нові економічні моделі, які працюють на різних принципах, незалежних від традиційних ринкових умов і потребують глибокого розуміння технологічних процесів — від упровадження генеративного ШІ до новаторських проривів у робототехніці та їх впливу на економічний розвиток. Так, наприклад, згідно повідомлення Google Willow, розроблений квантовий чіп за 5 хвилин вирішує завдання, яке б зайняло у найшвидшого комп'ютера понад 10 секстильйонів років [5]. У цьому контексті прогнозування економічних тенденцій є одним з ключових завдань, яке потребує глибокого розуміння економічної теорії цифрових перетворень, забезпечення сумісності економічних систем, які можуть працювати в поєднанні одна з одною та вивчення міжнародного досвіду, зокрема щодо впровадженні генеративного ШІ.

Пакт майбутнього та Глобальний цифровий договір ООН, ухвалений у вересні 2024 року, розглядається як перша всеосяжна глобальна структура цифрової співпраці урядів та управління ШІ до 2030 р. [6]. Технологічна конвергенція розглядається як переважаюча модель інновацій у різних галузях, оскільки вона дає змогу інтегрувати існуючі технології для створення нових гібридних технологій, змінюючи спосіб конкуренції фірм одна з одною. Покращення сумісності міжгалузевої взаємодії є ключовим для цифрового успіху та необхідною умовою для побудови цифрової економіки, яка базується на високоякісних електронних комунікаційних мережах і цифровій інфраструктурі, в яких технологія блокчейн розглядається як центральний стрижень аналогової та цифрової цивілізації.

Європейська програма «Цифрова трансформація для довгострокового зростання» [7] спрямована на прискорення нових цифрових бізнес-моделей, які створюють стійкі галузі майбутнього. Цьому сприяє ініціатива Європейської Комісії щодо створення спільноти семантичної взаємодії (SEMIC) і формування транскордонної семантичної сумісності мережевих та інформаційних систем між взаємопов'язаними системами електронного урядування. Відповідно до Акту про взаємодію у Європі SEMIC пропонує обмін існуючими найкращими практиками, інструментами, стандартами для сприяння семантичній сумісності транскордонного потоку даних [8]. Прикладами транс'європейських цифрових публічних послуг вже нині є послуги, які за допомогою транскордонного обміну даними дозволяють взаємно визнавати академічні дипломи або професійні кваліфікації, обмінюватися даними про транспортні засоби для безпеки дорожнього руху, доступу до даних соціального забезпечення та здоров'я, включаючи доступ до систем єдиного вікна, обмін інформацією, пов'язаною з оподаткуванням, митницею, акредитацією на публічних тендерах, цифровими водійськими правами або комерційними реєстрами, а також загалом усі ті послуги, які реалізують принцип «лише один раз» для доступу та обміну транскордонними даними.

Для пришвидшення процесу семантичної взаємодії у Web і встановлення загальних правил впровадження нормативних програм сумісності, як точку відліку в ЄС створено міжнародний портал (*Interoperable Europe Portal*). Нова стратегія розвитку Web4.0 (метавсесвіту) і віртуальних світів Європейської комісії націлена, перш за все, на спрямування ЄС через нову технологічну епоху і створення відкритого, безпечного та інклюзивного цифрового простору. Подальші наукові відкриття щодо квантових технологій у моделюванні мультивсесвітів, інтегрованих зі ШІ, згідно висловлювання засновника команди *Google Quantum AI* фізика

Хартмута Невена [6], підтверджує думку про те, що квантові обчислення відбуваються в багатьох паралельних всесвітах [9].

У прогнозі економіки ЄС до 2030 року цифровізація є одним з основних факторів, а Web 4.0 — важливим технологічним переходом, який створює взаємопов'язаний простір і визначається як цифрова симуляція багатовимірного простору, що дозволяє взаємодіяти з віртуальними об'єктами та середовищами у режимі реального часу. За оцінками Європейської комісії, обсяг світового ринку віртуальних світів зростає з 27 млрд євро у 2022 році до більш ніж 800 млрд євро до 2030 року [10]. Аналіз технологій, що забезпечують функціонування Web 4.0, включаючи ІІІ, блокчейн, розширену (AR) та віртуальну реальність (VR) і цифрові двійники, згідно рапорту IEEE, є технологічною основою Web4.0 та віртуальних світів і вимагає семантичної сумісності та надійності інформаційні моделі [11].

Показовим у цьому контексті є приклад Китаю, який нині активно формує власні стандарти для Web3.0 з метою їх поширення як на національному, так і міжнародному рівнях. У разі успішного впровадження технологій і стандартів у межах країни, Китай може запропонувати свою модель іншим державам, що може закріпити його домінування у сфері регулювання цифрових технологій. Проте, масштабне впровадження стандартів Web3.0 та ІІІ в управлінні, безпеці та економіці, використання великих даних і швидка експансія Китаю на глобальні ринки створює стратегічну загрозу, оскільки домінування у сфері інноваційних технологій надає вирішальні переваги для країни в економіці, обороні та геополітиці [12].

У зв'язку з цим, формування транскордонних стандартів Web3.0-4.0 є глобальною амбіцією України щодо формування регуляторного середовища на найближчу перспективу. Цей процес передбачає створення регуляторної основи для розробників, які працюють у сфері блокчейну, смарт-контрактів, незмінних токенів (NFT), децентралізованих додатків (DApps) і технологій взаємодії між блокчейнами та сприяння інтеграції у світові інноваційні процеси. Для України ці технології мають особливо важливе значення в умовах війни та повоєнного відновлення, оскільки вони можуть сприяти модернізації промислових підприємств оборонного комплексу, підвищенню конкурентоспроможності виробничих процесів, надійності систем та зменшенню витрат.

Література

1. The platform of the World Economic Forum for shaping the future of the digital economy. URL: <https://www.weforum.org/videos/how-are-the-forum-and-partners-shaping-the-future-of-digital-economy-and-new-value-creation>.
2. Jeff Heflin and James Hendler Semantic Interoperability on the Web. URL: <http://www.cs.umd.edu/projects/plus/SHOE/pubs/extreme2000.pdf>
3. ISO/IEC 21823-3:2021 Internet of things (IoT) — Interoperability for IoT systems Part 3: Semantic interoperability. URL: <https://www.iso.org/standard/83752.html>
4. Making the Web work. URL: www.w3.org/TR/xmlschema-2.
5. Pact for the Future, Global Digital Compact and Declaration on Future Generations Key Deliverables and U.S. Explanation of Position. URL: <https://usun.usmission.gov/pact-for-the-future-global-digital-compact-and-declaration-on-future-generations-key-deliverables-and-u-s-explanation-of-position/>
6. Accelerating Digital Transformation for Long Term Growth Digital business delivers for people, planet and prosperity. URL: <https://initiatives.weforum.org/digital-transformation/home>
7. Regulation (EU) 2024/903 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 laying down measures for a high level of public sector interoperability across the Union (Interoperable Europe Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32024R0903>
8. Quantum+AI in the multiverse future to come. URL: <https://inshorts.com/en/news/quantum-ai-in-the-multiverse-future-to-come-google-ceo-sundar-pichai-1733802976249>
9. Google claims quantum chip may prove existence of parallel universes. URL: <https://nypost.com/2024/12/15/science/google-scientist-believes-quantum-chip-could-prove-multiverses-existence/>

10. Towards the next technological transition: Commission presents EU strategy to lead on Web 4.0 and virtual worlds. URL: <https://fintechinsider.com.ua/yevrokomisiya-predstavyla-strategiyu-rozvytku-web-4-0-ta-virtualnyh-svitiv/>

11. The metaverse and its impact on human rights the rule of law and democracy. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/the-metaverse-impact-on-and-its-impact-on-human-rights-the-rule-of-law/1680ae6bce>

12. Artificial Intelligence (AI) companies in Web 3.0 in China. URL: https://tracxn.com/d/artificial-intelligence/ai-startups-in-web-3.0-in-china/___AFsVNL9QUiu3DBsg_tkWOPfYAYtIlwVwWhcqAsi0Zs/companies

Опанасенко А.В.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Тіньова економіка є однією з ключових загроз для економічного розвитку та фінансової стабільності багатьох країн світу. Вона підриває податкову базу, зменшує надходження до бюджету та створює нерівні умови для бізнесу. Для України ця проблема набуває особливого значення, враховуючи її значну частку тіньового сектору та потребу в пошуках додаткових джерел надходжень до бюджету без значного погіршення інвестиційного клімату та економічної активності.

Однією з основних причин існування тіньової економіки прийнято вважати податкове навантаження — рівень податків, що сплачується суб'єктами господарювання та населенням. Високі ставки податків, складність податкової системи та недостатня ефективність адміністрування податків часто змушують бізнес і громадян уникати легальної діяльності. Тому, пошуку балансу між забезпеченням фіскальних потреб держави та створенням сприятливих умов для економічної діяльності водночас із зниженням рівня тінізації є одним із ключових завдань для підвищення фінансової стійкості України та залучення інвестицій.

Оцінювання рівня тіньової економіки є складним завданням через саму її приховану природу. Саме тому немає єдиної загальноприйнятої методики, адже кожен підхід має свої обмеження та використовується в залежності від поставленої задачі та специфіки конкретної економіки. Загалом, підходи прийнято розділяти на прямі (опитування або перевірки податкових даних), непрямі (макроекономічні) методи та моделювання [1]. Серед найпопулярніших моделей, які також застосовує МВФ, є модель Dynamic General Equilibrium (DGE) та модель Multiple Indicators Multiple Causes (MIMIC). Ці моделі дозволяють враховувати як прямі, так і непрямі фактори, що впливають на тіньову економіку.

Згідно з оцінками МВФ, представленими у 2024 році побудованими на основі моделі DGE, рівень тіньової економіки у 2020 році значно варіюється між країнами світу. Найбільший відсоток неформального сектору економіки був зафіксований у Зімбабве (60,4 % ВВП), Грузії (58,2 %) та Нігерії (54,9 %). Україна, на жаль, займає шосте місце в цьому рейтингу з рівнем тіньової економіки 46,0 %, що вказує на серйозні недоліки в управлінні податковою сферою та регуляторній політиці [2].

У протиполог цьому, найменш «тінізованими» економіками є Швейцарія (7,9 %), США та Китай (по 8,0 % кожна), Люксембург та Австрія (по 9,1 %). Також серед лідерів із найнижчими показниками тіньової економіки перебувають Японія (10,2 %), Сінгапур (10,8 %) і Нова Зеландія (11,2 %), що підкреслює високий рівень прозорості економічної діяльності та ефективність державних інституцій у цих країнах.

Що ж спричиняє тінізацію економіки? Згідно дослідження Міжнародного Валютного Фонду (МВФ) є позитивний зв'язок між тіньовою економікою та безробіттям, корупцією і сіль-

ським господарством. Водночас, між тіньовою економікою та ВВП на душу населення, обсягом кредитування приватного сектору, податковим навантаженням, розвитком людського капіталу та регулюванням спостерігається негативний зв'язок. Ці взаємозв'язки є відносно стабільними з часом [3].

Неформальна економічна діяльність має різноманітні причини та наслідки, серед яких дослідники зі Світового банку виділяють такі [4]:

- обтяжливе регулювання (високі витрати на вхід до ринку, суворі трудові регуляції, високі податки, складні процедури тощо);
- низька інституційна якість (корупція, слабе верховенство права, відсутність підзвітності тощо);
- низький рівень людського капіталу;
- висока економічна нерівність;
- низький рівень довіри до інституцій;
- низька якість державних послуг (інфраструктура, соціальний захист);
- відсутність доступу до ресурсів (земля, кредит тощо);
- низький рівень моніторингу та забезпечення виконання регуляцій;
- індивідуальне прагнення до самостійної роботи.

Так само вони наголошують, що неформальна економічна діяльність має кілька потенційних економічних витрат: неоптимальні масштаби виробництва; низький рівень інвестицій; проблема «безкоштовного користувача» (надмірне використання державних благ, низький рівень збору податків); несправедлива конкуренція; низький рівень інновацій; велика частка бідного населення, незастрахованого від шоків доходів; працівники, які не захищені базовими стандартами безпеки.

Проте, податкове навантаження та якість податкового адміністрування є ключовими факторами, що пояснюють розмір тіньової економіки. Чим вище загальне податкове навантаження та/або чим нижчий рівень моніторингу й забезпечення виконання податкових зобов'язань, тим сильнішими є стимули до ухилення від сплати податків і недекларування зарплат.

Це підтверджується усередненими даними 28 досліджень, згідно яких збільшення ставок податків чи соціальних відрахувань має найбільший відсоток впливу 35–38 %, далі слідує податкова дисципліна — 22–25 % та інтенсивність регуляторної політики — 8–10 % [1].

Серед основних стратегій по зниженню тіньової економіки серед світового досвіду [5] для України можна імплементувати:

- спрощення податкових процедур — складність податкового адміністрування та надмірна бюрократія стимулюють ухилення від сплати податків. Розглянути спрощення оподаткування найманих співробітників або взагалі відмінити його для підприємств і перенести ці податки повністю на доходи фізичних осіб, а не розділяти на частку, яку платить фізична особа і частку, яку платить підприємство. Також приділити увагу спрощенню оподаткування та адміністрування малого і середнього бізнесу, адже в Україні досі не заповнена ніша між системою спрощеного оподаткування і звичайного, коли малий підприємець вже готовий перейти на вищий рівень, але все ще не готовий до викликів ведення великого бізнесу;
- цифровізація податкової системи — складність податкового адміністрування та надмірна бюрократія стимулюють ухилення від сплати податків. Також заплутаність системи стимулює корупцію у ній можливості тиску на білий бізнес. Сучасні системи визначення ризиковості транзакцій і рейтингів підприємств, і проведення перевірок на цих підставах без можливості ручного управління цим процесом можуть значно підвищити довіру до податкових органів;
- податкові пільги на першому етапі для бажаючих формалізувати свою діяльність.

Отже, тіньова економіка залишається однією з головних проблем, що перешкоджає економічному розвитку та фінансовій стабільності України. Аналіз причин її розвитку показує, що основним чинником є високе податкове навантаження, поєднане зі складністю адмініст-

рування та низьким рівнем довіри до державних інституцій. Ця ситуація не лише зменшує податкові надходження до бюджету, але й створює нерівні умови для бізнесу, посилюючи економічну нерівність. Міжнародний досвід демонструє, що зниження податкового навантаження, спрощення процедур адміністрування, цифровізація податкових систем (у тому числі із застосуванням великих даних і штучного інтелекту) та боротьба з корупцією є ефективними інструментами скорочення масштабів тіньової економіки.

Література

1. Schneider, Friedrich, 2005, Shadow Economies of 145 Countries all over the World: What Do We Really Know?, CREMA Working Paper Series, Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA), <https://www.crema-research.ch/wp-content/uploads/2022/01/shadow-economies-of-145-countries-all-over-the-world-whatdo-we-really-know.pdf>
2. Elgin, C., M. . Kose, F. Ohnsorge, and S. Yu. 2021. «Understanding Informality.» CERP Discussion Paper 16497, Centre for Economic Policy Research, London. <https://www.worldbank.org/en/research/brief/informal-economy-database>
3. Ben Kelmanson, Koralai Kirabaeva, Leandro Medina, Borislava Mircheva, Jason Weiss, 2019, «Explaining the Shadow Economy in Europe: Size, Causes and Policy Options», Working Paper No. 2019/278, <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/12/13/Explaining-the-Shadow-Economy-in-Europe-Size-Causes-and-Policy-Options-48821>
4. Oviedo, Ana Maria; Thomas, Mark R.; Karakurum-Ozdemir, Kamer. Economic informality: causes, costs, and policies — a literature survey (English). World Bank working paper; no. 167. Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/567571468331805356/Economic-informality-causes-costs-and-policies-a-literature-survey>
5. Awasthi, Rajul; Engelschalk, Michael. 2018. Taxation and the Shadow Economy: How the Tax System Can Stimulate and Enforce the Formalization of Business Activities. Policy Research Working Paper; No. 8391. © World Bank, Washington, DC. <http://hdl.handle.net/10986/29603>

Осецький В.Л.

*доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

Куліш В.А.

*доктор філософії
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Інновації в сучасній економіці стали не лише невід’ємною її складовою, а й обов’язковою і інституціональною умовами економічного розвитку. Україна належить до країн, які визнають важливість інновацій в умовах воєнного конфлікту та періоду післявоєнного відновлення. Війна створює значний тиск на інноваційну систему країн, що генерує зростаючий потік інновацій, які відповідають стратегічним потребам суспільства. Для теоретичного розуміння впливу війни на інноваційний розвиток важливо враховувати досвід інших країн. Наприклад, у післявоєнній Європі успіх економічного відновлення значною мірою залежав від впровадження плану Маршалла. Як зазначено в Плані Маршалла «Програма відновлення Європи», ключовою довгостроковою метою Плану було самозабезпечення європейських країн, тому американська допомога частково надавалася у вигляді прямих поставок промислових товарів, сировини та устаткування. Також великого значення мало набуття країнами, залученими до реалізації Плану, досвіду впровадження інноваційних технологій і методів реалізації виробництва, що дозволило підвищити продуктивність праці та перейти на якісно новий технологічний та управлінський рівень.

Водночас війна може створювати нові можливості для інноваційного розвитку. У статті «Економіка конфлікту: огляд літератури та посібник для іноземних донорів» Домініка Ронера [2] наголошується, що конфлікт інколи стимулює інновації в оборонній промисловості, енергетиці та ІТ-секторі. Ці галузі часто стають привабливими для інвесторів навіть у період війни. У випадку України — це підтверджується інноваційним розвитком військових технологій і зростанням ІТ-сектору, що став одним із визначальних факторів впливу на формування і функціонування національної інвестиційно-інноваційної системи.

Отже, вплив війни на інвестиційно-інноваційну систему включає сукупність економічних та інституційних чинників. В сучасних реаліях, ефективна адаптація ключових інститутів для стабілізації економічної ситуації потребує залучення міжнародного досвіду інноваційного розвитку, що може привести до радикальних структурно-технологічних змін в економіці та суспільстві. Відсутність структурно-технологічних змін у напрямі рішучого інноваційного розвитку означає не що інше, як визначення ролі нашої країни як «світової периферії». Загальний стан структурно-технологічних змін економіки України не може вважатися задовільним, оскільки його поділ на трансформаційний та трансакційний сектори опинився за межами інвестиційно-інноваційної системи. Більше того, зміни структури відбуваються спонтанно, тому що їх не вважають усвідомленими завданнями реалізації інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки України.

Мова йде про особливу значимість інвестиційно-інноваційної системи у забезпеченні збалансованого економічного розвитку. Будь-який розвиток як результат функціонування інвестиційно-інноваційної системи повинен мати зворотні зв'язки, величина та інноваційні зміни яких з часом визначають стійкість зазначеного розвитку. Таку стійкість можна розуміти і як здатність взагалі до розвитку, тобто якісних інноваційних змін, і як здатність розвиватися не спонтанно й дискретно (еволюційний підхід). На основі принципу зворотного зв'язку щодо інтерпретації теоретичного знання в економічній аналітиці, відкривається методологічний простір для переосмислення теорії інноваційного розвитку, оновлення її основних положень у воєнній економіці та їх практичного використання.

Найважливіший висновок цього напрямку теоретичного знання в економічній аналітиці полягає в тому, що ефект інноваційного розвитку досягається за умови, коли інвестиції та інновації взаємопов'язані не лише як категорії, а й як корінні структурно-функціональні фактори, якість співвідношення яких забезпечить структурно-технологічні зміни та формування і функціонування інвестиційно-інноваційної системи. Якщо структура інвестицій відповідає технологічній структурі виробництва, то тим самим забезпечується розширене відтворення, але в межах існуючої структури виробництва. Для того, щоб здійснити структурно-технологічні зміни та забезпечити інноваційний розвиток, необхідно, щоб інвестиції, забезпечуючи удосконалення усіх видів виробництва, пріоритетно зосереджувались на тих виробництвах і в тих галузях, які визначають інноваційний розвиток економіки, тобто поліпшення її структури на новій інноваційній основі. І навпаки, якщо інвестиції спрямовуються переважно у неперіоритетні технології, то її структура може погіршуватися. Різні види залежностей між структурою інвестицій і структурою економіки дають можливість моделювати ці процеси, встановлювати найоптимальніші і найефективніші співвідношення між ними як складовими інвестиційно-інноваційної системи [1].

Відображення сутності інноваційного розвитку дозволяє також збагатити методологію системного підходу з метою адекватного теоретичного відображення сучасних реалій. Відображення в теорії системної динаміки, а не тільки системно-структурної статистики за допомогою широкого використання категорії розвитку як тимчасової характеристики руху систем — це гідна відповідь учених-теоретиків на зростаючу стрімкість інноваційних змін. Так, структурно-динамічні практики є потребою постановки та вирішення проблеми не просто розвитку, а вже якості розвитку й інноваційного виміру розвитку, включаючи його інституційний аспект. Розвиток, як і інновації, це складний процес взаємопов'язаних цілісних змін як у системах різного рівня, так і в національній інноваційній системі, що інтегрує перші.

Процес інноваційного розвитку в Україні зумовлює необхідність системних інституційних перетворень економічної політики, формування сприятливого інноваційного клімату, рішучого прориву у сфері використання цифрових технологій, виникнення і активізації цифрових платформ з погляду інтересів загальної структурної реорганізації і модернізації економіки країни.

Для введення дієвої економічної політики в Україні потрібна нова теорія такої політики, яка по суті означає масштабні технологічні, інституційні та структурні зміни української економіки. Економічна політика має проводитися на користь інноваційного розвитку, тобто спрямована на підвищення ефективності промислового виробництва, отримання нових знань і технологій, зростання інвестицій у людський капітал.

Аналіз інституційних змін та економічної політики — основні напрями формування загальної теорії економічної еволюції і трансформації. Головною особливістю інституційних перетворень є поєднання механізмів інноваційної модернізації з формуванням нової економічної політики, в основі якої лежить інноваційний розвиток країни. Якість системного розвитку великою мірою визначатиметься здатністю держави проводити економічну політику інноваційного розвитку економіки, заснованого на знаннях. Здійснення поступальної економічної політики реформування інституційної структури економіки України та активної, орієнтованої на формування «економіки знань», забезпечуватиме системний, стійкий інноваційний розвиток економіки.

Повільний розвиток вітчизняних інститутів «нової інвестиційно-інноваційної системи» ускладнює для української економічної науки розроблення рекомендацій щодо ефективності руху до інституційного забезпечення оптимізації участі держави в інноваційному розвитку економіки. Із позицій ретроспективного аналізу світового досвіду, слабка інтенція до використання інституційної єдності економічної теорії та економічної політики, має наслідком додаткову економічну суперечність у суспільстві та не сприяє реалізації державної стратегії інноваційного розвитку.

Феномен інноваційного розвитку надає якісної смислової визначеності цілеспрямованій структурній політиці відповідно до сучасних інституційних форм державного регулювання інноваційного розвитку, підпорядковує собі все, що відбувається в межах національної інвестиційно-інноваційної системи.

Література

1. Осецький В.Л. (2003). Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики. Монографія. К. ІАЕ УААН. 412 с.

2. Rohner D. (2018). The Economics of Conflict: A Literature Review and Practitioner's Guide for the Foreign Aid Community. *Revue d'économie du développement*. Vol. 26. P. 5-25. URL: <https://shs.cairn.info/journal-revue-d-economie-du-developpement-2018-4-page-5?lang=en&tab=auteurs>

Петролюк Ю.С.

здобувач PhD,

ЗВО «Університет Короля Данила»

АНАЛІЗ РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПЕРШИЙ КРОК У РОЗРОБЛЕННІ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Аналіз ринкового середовища є першочерговим завданням для будь-якого підприємства, яке прагне розробити ефективну конкурентну стратегію. Це детальне дослідження усіх внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на діяльність компанії та її позицію на ринку.

Усвідомлення необхідності стратегічного управління в умовах динамічних змін пояснюється зростанням ролі стратегічного менеджменту в діяльності більшості українських підп-

риємств. З огляду на нестабільність ринкових процесів, посилення конкуренції і зростаючі запити споживачів на якість продукції, розробка і реалізація конкурентної стратегії, що дозволяє компанії досягати довгострокових конкурентних позицій у своєму секторі, займає особливе місце в системі стратегічного управління. «Розробка конкурентної стратегії — це, по суті, пошук чіткого формулювання того, як компанія буде конкурувати, якими повинні бути її цілі, і які ресурси і дії необхідні для досягнення цих цілей» [1]. «Стратегія встановлює певні рамки, що дозволяють виявити і оцінити умови трансформації внутрішнього середовища розвитку компанії як системи і викликані цим аспектом зміни необхідності розподілу ресурсів економічного процесу. Стратегія як засіб досягнення довгострокових цілей зосереджується на прогнозуванні поведінки зовнішнього середовища і, у зв'язку з цим, аналізі можливостей функціонування і розвитку підприємства» [2].

У результаті глибокого аналізу ринкового середовища підприємство отримує розуміння ринку, яке дозволяє краще визначити потреби клієнтів, тенденції розвитку галузі, конкурентів та інші ключові фактори, визначення сильних і слабких сторін для оцінки власних можливостей та обмежень у порівнянні з конкурентами, ідентифікацію загроз і можливостей для виявлення потенційних ризиків і нових напрямків зростання, а також основу для розробки ефективної стратегії, що сприятиме досягненню поставлених цілей.

Аналіз ринкового середовища є ключовим етапом у розробці конкурентної стратегії підприємства, оскільки він дозволяє оцінити зовнішні фактори, які впливають на діяльність організації, і знайти способи досягнення конкурентних переваг. Цей процес включає дослідження ринку, конкурентів, клієнтів та макроекономічних умов. Основні аспекти аналізу ринкового середовища:

1. аналіз макросередовища (PESTEL-аналіз), що передбачає оцінку глобальних факторів, які можуть впливати на ринок:

- політичні (законодавство, регулювання, стабільність уряду);
- економічні (рівень інфляції, валютні курси, економічне зростання);
- соціальні (споживчі звички, демографія, культура);
- технологічні (інновації, доступність нових технологій);
- екологічні (екологічні стандарти, зміна клімату);
- легальні (регуляції, ліцензування, трудове законодавство);

2. аналіз галузевого середовища (модель Портера), що визначає конкурентний тиск у галузі:

- загроза появи нових гравців;
- сила постачальників;
- сила покупців;
- загроза замінників;
- інтенсивність конкуренції;

3. дослідження конкурентів: порівняльний аналіз сильних і слабких сторін конкурентів, їх ринкових позицій, стратегій, цінової політики, інновацій;

4. аналіз споживачів: вивчення потреб, мотивації та поведінки клієнтів, сегментація ринку, визначення ключових факторів вибору продукту;

5. SWOT-аналіз — визначення сильних (Strengths) і слабких (Weaknesses) сторін підприємства, а також можливостей (Opportunities) і загроз (Threats) ринку.

Результати аналізу ринкового середовища дозволяють підприємству визначити свої конкурентні переваги, побудувати довгострокову стратегію, яка відповідає умовам ринку, знизити ризики, пов'язані з ринковою невизначеністю, а також спрогнозувати розвиток ринку й адаптувати бізнес-модель до можливих змін, забезпечуючи сталий розвиток і конкурентоспроможність [3].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що аналіз ринкового середовища є обов'язковою умовою успішної розробки конкурентної стратегії. Він забезпечує підприємству глибоке розуміння ринкової ситуації, дозволяючи ухвалювати обґрунтовані рішення та створювати

стратегії, які забезпечать сталий розвиток і конкурентоспроможність. Регулярний аналіз ринкового середовища є невід'ємною частиною успішного бізнесу. Він допомагає підприємствам краще зрозуміти свою позицію на ринку, виявляти нові можливості та мінімізувати ризики. Регулярний аналіз дозволяє компаніям адаптуватися до змін і залишатися конкурентоспроможними на довгий термін.

Література

1. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: управління, оцінка, стратегія: монографія / В.А. Павлова, О.В. Кузьменко, В.М. Орлова, Г.А. Рижкова. Дніпропетровськ: ДУЕП імені Альфреда Нобеля, 2011. 352 с
2. Барабась Д.О. Конкурентні стратегії підприємства. Стратегія економічного розвитку України: наук зб. Вип. 2–3. 2013. 208 с.
3. Арєф'єва, О., Пілецька, С., Лістрова, М. Формування конкурентної стратегії підприємства в системі антикризового управління. Економіка та суспільство, (43). 2022. URL:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-35>

Радіонова І.Ф.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії

Хоменко М.

здобувачка вищої освіти
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

МОДЕЛЮВАННЯ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ: ПОРІВНЯННЯ ДОСВІДУ УКРАЇНИ ТА ІСПАНІЇ

Порівняння досвіду моделювання монетарної політики в Україні та в Іспанії є важливим з кількох причин.

По-перше, обмеження інфляції в українській економіці, яка перебуває в стані екстраординарної невизначеності, що спричинена війною, передбачає використання інструментарію антиінфляційного регулювання успішних країн Європейського Союзу (ЄС).

По-друге, монетарна політика в Україні, так само, як і в країнах ЄС, ґрунтується на, так званому, «режимі таргетування інфляції», спосіб реалізації якого під час війни в Україні модифікувався, але від якого Національний банк України (НБУ) не відмовляється.

Автори цього дослідження виходять з припущення, що оскільки таргетування інфляції означає середньострокове передбачення темпів інфляції, остільки квінтесенція моделювання монетарної політики — це моделювання інфляції.

Як відомо, таргетування інфляції стає офіційним змістом монетарної політики країн ЄС в 1999 р., відтак, воно триває вже 25 років. Натомість, в Україні режим таргетування інфляції запроваджено з 2016 р., тобто охоплює лише 8 років. Причому, саме політика інфляційного таргетування в Україні, на думку багатьох аналітиків політики, демонструвала найкращі (в порівнянні з іншими політиками) результати.

Аналіз досвіду моделювання інфляції через досвід окремої країни — Іспанії є обґрунтованим, передусім тому, що, за «усереднення досвіду» всіх країн ЄС, втрачається предметність та конкретність узагальнень. Як свідчать численні дослідження фахівців Банку Іспанії (Banco de España), монетарна політика цієї країни, крім загальних принципів та підходів, властивих всім членам ЄС, має важливі національні особливості [1–4].

Результати монетарної політики двох країн — України та Іспанії — можна оцінити на основі інформації про фактичні показники темпу інфляції (рис. 1 і 2).

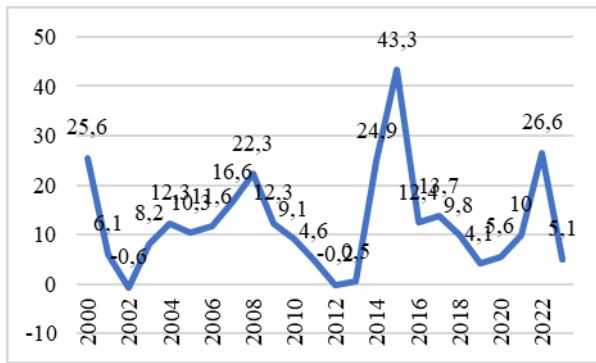

Рис. 1. Річний темп інфляції в українській економіці в 2000–2023 рр.

Джерело: створено авторами на основі даних [5]

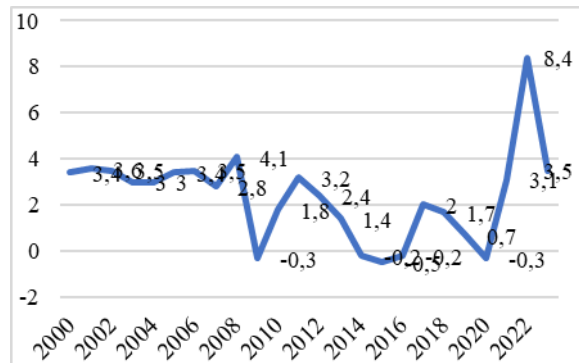

Рис. 2. Річний темп інфляції в іспанській економіці в 2000–2023 рр.

Джерело: створено автором на основі даних [6]

Дані про темп інфляції в українській економіці в 2000–2023 рр. свідчать, що до запровадження в 2016 р. режиму таргетування інфляції українська інфляція виходила за межі помірної (перевищувала 10 %) та демонструвала значні відхилення в бік галопуючої. Вже в перші роки після початку реалізації політики таргетування інфляції — 2017–2020 рр. — показники входять у межі помірної інфляції. Це дає підставою для висновку про успішність монетарної політики цього періоду.

Дані про динаміку інфляції в Іспанії за 2000 — 2023 рр. свідчать про період стабільності до 2007 року, різке зниження у 2009 році після фінансової кризи 2008 року, повільне підвищення до 2019 року. Негативний вплив пандемії COVID-19 у 2020 році асоціюється зі стрибком темпу інфляції до 8,4 %. У 2022 р. відбувається стрімке зниження до 3,5 %, а також до 4 % у 2023 році. Оцінювати ефективність монетарної політики в іспанській економіці доцільно з огляду на цілі, які визначає Європейський центральний бане (ЄЦБ). Ці цілі, як відомо, в 1999 р. були визначені як досягнення темпів інфляції, що не перевищують 2 % річних. Нині обґрунтовуються інші показники інфляції — такі, що перебувають у межах 2 % — 3,5 % [7].

Досвід моделювання інфляції в іспанській економіці можна, на думку авторів тез, стисло подати так:

- Банк Іспанії при оцінюванні рівня інфляції вилучає ті складники індексу споживчих цін, які демонструють найвищу волатильність й тому є найменш прогнозованими. Це можуть бути не лише продукти харчування, а й енергоносії. Зрозуміло, що такий аналітичний прийом впливатиме і на показники економетричних моделей;

- у моделюванні і прогнозуванні використовують і прості (одновимірні) моделі [8], і багатофакторні моделі [9, ст. 53–54]. Фахівці Банку Іспанії вважають, що поєднання кількох моделей забезпечує точніші прогнози, ніж використання однієї моделі;

- Центральний банк Іспанії аналізує близько 120 компонентів при моделюванні та прогнозуванні інфляції. Причому, багатофакторні моделі дають можливість змодельовати передавальні (трансмисійні) механізми впливу на інфляцію інших макроекономічних змінних, а також — інфляції на інші макроекономічні змінні.

Фахівці НБУ мають значний досвід моделювання інфляції та монетарної політики. Зокрема, він узагальнений у [10].

З використанням досвіду центральних банків країн ЄС, українські аналітики послуговуються і одновимірними моделями, і багатофакторними моделями, і моделями векторної авторегресії (VAR), і моделями коригування похибки (ECM) тощо. Досягнуті певні успіхи в

моделюванні трансмісійних механізмів монетарної політики [11] та в побудові моделей монетарної політики з використання «машинного навчання» («machine learning»).

Які питання щодо використання досвіду моделювання монетарної політики та інфляції, нагромадженого Банком Іспанії, Європейським центральним банком, можуть стати предметом обговорення при побудові моделей для української економічної політики? На наш погляд, це, передусім, такі питання:

- способи імплементації в традиційні та модифіковані моделі, застосовувані в країнах ЄС, тих елементів, що виявляють «українські особливості» й пов'язані з невизначеністю, спричиненою незавершеністю економічних реформ до війни, та економічною невизначеністю власне періоду війни;

- можливість реалізації монетарної політики, здійснюваної в режимі таргетування інфляції, в межах моделі «економіки війни», яку має вибудувати в найближчі роки Україна.

Література

1. The effects of the ECB's unconventional monetary policies from 2011 to 2018 on banking assets / G.P. Dwyer et al. Banco de España. 2024. *Documentos de Trabajo N.º 2416*. URL: <https://www.bde.es/wbe/en/publicaciones/analisis-economico-investigacion/documentos-trabajo/the-effects-of-the-ecb's-unconventional-monetary-policies-from-2011-to-2018-on-banking-assets.html>
2. García-Escudero E.E., Romo González L.A. Why a central bank's bottom line doesn't matter (that much). *Economic Bulletin*. 2024. 20 March. URL: <https://repositorio.bde.es/bitstream/123456789/36255/1/be2402-art01e.pdf>
3. García-Hiernaux A., González-Pérez M. T., Guerrero D. E. How to measure inflation volatility. A note. *Working Papers*. 2314. 2023. URL: <https://www.bde.es/wbe/en/publicaciones/analisis-economico-investigacion/documentos-trabajo/how-to-measure-inflation-volatility--a-note.html>
4. Evaluating central bank asset purchases in a term structure model with a forward-looking supply factor / J. Equiza et al. *Working Papers*. 2303. 2024. Banco de España. URL: <https://www.bde.es/wbe/en/publicaciones/analisis-economico-investigacion/documentos-trabajo/evaluating-central-bank-asset-purchases-term-structure-model-with-forwardlooking-supply-factor.html>
5. Індекс інфляції в Україні (2023). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2023/>
6. Річний рівень інфляції, у % до попереднього року. *European Health Information Gateway*. URL: https://gateway.euro.who.int/ru/indicators/hfa_31-0220-annual-average-rate-of-inflation/#id=18838
7. The ECB's new inflation target from a short- and long-term perspective / P. Benigno et al. *Journal of Policy Modeling*. 2023. Volume 45, Issue 2. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0161893823000261>
8. Proyecciones e informe trimestral de la economía española. Diciembre 2024. *Banco de España*. URL: <https://www.bde.es/wbe/es/publicaciones/analisis-economico-investigacion/proyecciones-macro-informe-trimestral/proyecciones-e-informe-trimestral-de-la-economia-espanola-diciembre-2024.html>
9. Kaserer C. Multi-Factor Asset Pricing Models for the Spanish Stock Market. Munich, 2018. URL: [https://m.riunet.upv.es/bitstream/handle/10251/143594/Aledo %20-%20Modelos %20multifactoriales %20de %20valoraci %C3 %B3n %20de %20activos %20para %20el %20mercado %20de %20valores %20espa %C3 %B1ol.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://m.riunet.upv.es/bitstream/handle/10251/143594/Aledo%20-%20Modelos%20multifactoriales%20de%20valoraci%C3%B3n%20de%20activos%20para%20el%20mercado%20de%20valores%20espa%C3%B1ol.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
10. Шаповаленко Н. Комплекс моделей для прогнозування індексу споживчих цін. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2021, No. 252. URL: https://journal.bank.gov.ua/uploads/articles/252-1_ukr.pdf
11. Nikolaychuk S., Zholud O., Lepushynskiy V. The Effectiveness of the Monetary Transmission Mechanism in Ukraine since the Transition to Inflation Targeting. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2019. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=N4iTX30AAAAJ&citation_for_view=N4iTX30AAAAJ:Wp0gIr-vW9MC
12. Катуніна О., Кваша Н. Прогнозне моделювання рівня інфляції в Україні на базі інструментів машинного навчання. 2021. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/zb_mise/101/9.pdf

Рубель К.В.
здобувач PhD,
Навчально-науковий інститут
менеджменту та підприємництва
Державний університет інформаційно
-комунікаційних технологій

УРАХУВАННЯ АНАЛІТИЧНИХ ПРОГНОЗІВ РОЗВИТКУ РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ У СТРАТЕГІЯХ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ

Своєчасне урахування глобальних і національних трендів розвитку галузі та грамотний аналіз ринку дає можливість підприємствам ефективніше розподіляти ресурси та приймати обґрунтовані рішення. Функціонування підприємств в умовах непередбачуваності воєнного стану актуалізує проблему формулювання параметрів стійкості та їх відображення у стратегіях розвитку як окремих підприємств, так і галузі в цілому. Показники стійкості підприємства сприймаються як конкурентна перевага стратегічного менеджменту підприємства. Пропонуємо результати огляду ринкових трендів, які можуть бути враховані вітчизняними підприємствами телекомунікаційної галузі при формуванні власних бізнес-стратегій, зокрема комунікаційних стратегій у поточному періоді.

У традиційному щорічному глобальному звіті «Прогнози щодо розвитку галузі високих технологій, медіа та телекомунікацій» від компанії «Делойт» висвітлюються основні тенденції галузі ТМТ та їхній вплив на бізнес і на споживачів на глобальному рівні. Перевагою досліджуваного прогнозу є те, що компанія завжди надає порівняльний аналіз результату розвитку ринку у минулому році із прогнозованими трендами та проводить корегування наявних даних. Так, компанія пов'язувала 2024 рік із такими основними факторами впливу на стан ринку, як розвиток генеративного штучного інтелекту, зростання електроспоживання, що ним породжується, а також із такими явищами, як дефіцит рідкоземельних елементів, необхідних для вироблення чіпів, необхідність для виробничих кампаній зниження рівня вуглецевих викидів. Зокрема прогнозувалось, що у сфері телекомунікацій з'являться інноваційні стратегії монетизації поза традиційними пропозиціями послуг, наприклад завдяки розвитку монетизованого геймінгу [1].

Проте, результати розвитку галузі у 2024 році призвели до суттєвої кореляції прогнозних сценаріїв на 2025 рік. Відзначимо основні глобальні треки, які на наш погляд можуть мати прояви на національному ринку телекомунікацій. Прогнозуються проблеми із окупністю інвестицій телекомунікаційних підприємств у розвиток автономних мереж 5G, що у свою чергу буде затримувати розвиток технологій 6G. Суттєвого прориву впродовж 2024 року не відбулось: за даними аналітиків статистичних показників галузі лише 49 компаній з майже 600 великих операторів глобального ринку перейшли на автономні мережі 5G. На 2025 рік прогнозується стримані оцінки щодо бажання операторів ринку інвестувати у технології 6G. Стриманими є прогнози щодо розвитку мереж відкритого радіодоступу (Open RAN).

Прогнозується, що ринок послуг програмного забезпечення, яким користується телекомунікаційна галузь, буде зростати набагато швидше, ніж власно технологічні потреби телекомунікаційних підприємств, відповідно на 22 % і 18 % у рік.

Найневтішнішим є прогнозування закріплення на більшості світових ринків телекомунікаційних послуг такої тенденції: невеликі компанії — постачальники послуг демонструють низькі прибутки, мають борги, страждають від поглинань. Консолідації бізнесів і поглинання на ринках можуть допомогти, але не вітаються регуляторами. Опитані експерти стверджують, що у країнах Європи та Азії домінує погляд на те, що ринки безпроводного зв'язку занадто фрагментовані та нестабільні. Такий показник стійкості галузі, як кількість чистих нових підключень домогосподарств є невеликим і прогнози щодо його зростання не виправдовуються. Як висновок, компанії, які досліджують ринки телекомунікацій, рекомендують регуляторам дозволяти та навіть сприяти поглинанням та консолідаціям бізнесів [2].

У реаліях вітчизняного ринку телекомунікацій ми можемо прогнозувати, що «зникнення» великого суб'єкту в умовах воєнного стану буде сприйматись як іміджевий показник відсутності стійкості галузі. Тому потенційно передбачимо, що в разі появи на ринку глобального інвестора, здатного купити відповідний бізнес, бажаним є збереження бренду, до якого звикли українські споживачі.

Література

1. TMT Predictions 2024. URL:
<https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/technology/technology-media-and-telecom-predictions.html#introduction> (дата звернення 10.12.2024).
2. TMT Predictions 2025. URL:
<https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/technology/technology-media-and-telecom-predictions.html#introduction> (дата звернення 15.01.2025).

Руденко В.В.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Вінницький навчально-науковий
інститут економіки ЗУНУ*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ПОДАТКОВОГО АНАЛІЗУ ТА НАПРЯМИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У сучасних умовах глобалізації, економічної нестабільності та стрімких соціально-економічних змін макроекономічний податковий аналіз стає невід'ємним елементом формування ефективної податкової політики. Виклики, пов'язані з наслідками економічних криз, пандемій, кліматичних змін, цифрової трансформації та геополітичних конфліктів, потребують системного підходу до оцінки впливу податків на макроекономічні показники.

Вважаємо, що макроекономічний податковий аналіз є системним підходом до дослідження впливу податкової політики на макроекономічні показники, такі як економічне зростання, зайнятість, інфляція, інвестиції, державний борг і рівень добробуту населення. Він спрямований на оцінку взаємодії між податковими надходженнями та бюджетними видатками, їх впливу на структурні зміни в економіці, а також на забезпечення фіскальної стабільності та досягнення соціально-економічних цілей.

Макроекономічний податковий аналіз базується на використанні економетричних методів, моделей загальної рівноваги, аналізу «витрати-вигоди» та статистичних досліджень, які дозволяють прогнозувати наслідки податкових змін на різних рівнях економіки.

Основними завданнями такого аналізу є [1, с. 83]:

- оцінка ефективності податкової політики в контексті економічного зростання;
- визначення оптимального рівня податкового навантаження;
- аналіз впливу податкових змін на розподіл доходів і економічну нерівність;
- прогнозування фіскальних наслідків реформ податкової системи.

Наразі макроекономічний податковий аналіз стикається із викликами, які впливають на ефективність, прозорість і адекватність аналізу податкової політики з точки зору її впливу на суспільні процеси. Серед ключових викликів можемо виокремити:

1) глобалізація та міжнародна податкова конкуренція. Умови відкритої економіки створюють виклик для держав, які змагаються за залучення капіталу та інвестицій. Це призводить до зниження ставок корпоративного оподаткування, ухилення від сплати податків через офшорні юрисдикції та трансфертне ціноутворення. Макроекономічний податковий аналіз має враховувати взаємодію національних і міжнародних податкових систем;

2) діджиталізація економіки. Швидке зростання цифрової економіки змінює традиційні бази оподаткування, особливо через появу глобальних цифрових компаній, що можуть працювати без фізичної присутності в країнах. Макроекономічний податковий аналіз потребує розробки механізмів оподаткування цифрових послуг та справедливого розподілу податкових надходжень між країнами;

3) економічна нестабільність і кризові явища. Наслідки пандемій, геополітичних конфліктів, енергетичних криз та економічних спадів створюють нестабільність формування доходів бюджету. Макроекономічний податковий аналіз повинен оцінювати як оптимально забезпечити фінансову стабільність у складних умовах;

4) посилення нерівності доходів. Зростаюча соціальна нерівність потребує оцінки розподільчих ефектів податкової політики. Викликом є забезпечення соціальної справедливості через прогресивне оподаткування, зберігаючи при цьому стимули до праці та інвестицій [2];

5) кліматичні зміни та зелений перехід. Боротьба з кліматичними змінами ставить питання впровадження екологічних податків, таких як податок на викиди діоксиду вуглецю. Макроекономічний податковий аналіз має враховувати їх вплив на економічне зростання, структуру економіки та конкурентоспроможність;

6) зростання державного боргу. У багатьох країнах високий рівень державного боргу вимагає макроекономічного податкового аналізу для забезпечення податкових доходів бюджету без посилення економічного навантаження на бізнес та населення;

7) розширення неформальної економіки. Висока частка тіньового сектору ускладнює адміністрування податків і зменшує ефективність податкової політики. Макроекономічний податковий аналіз повинен включати оцінку методів зменшення ухилення від сплати податків та інтеграції неформального сектора в офіційну економіку;

8) швидкі технологічні зміни. Інновації у фінансових технологіях, зокрема криптовалюти, ускладнюють контроль за податковими надходженнями. Необхідно розробляти нові методи макроекономічного аналізу та регулювання для забезпечення оподаткування нових активів;

9) нестабільність валютних курсів та інфляція. Коливання валютних курсів та високий рівень інфляції впливають на реальні податкові надходження та економічну стабільність. Макроекономічний податковий аналіз має враховувати ці фактори для адаптації податкової політики до мінливих умов;

10) інтеграція цілей сталого розвитку. Податкова політика повинна враховувати соціальні та екологічні аспекти, зокрема скорочення нерівності, підтримку інновацій та захист довкілля. Викликом є інтеграція цих цілей без зменшення конкурентоспроможності економіки.

Сучасні виклики макроекономічного податкового аналізу вимагають комплексного підходу до їх подолання, що враховує новітні тенденції, глобальні процеси та потреби сталого розвитку. Зазначене необхідно для забезпечення ефективності та справедливості податкової політики в умовах мінливого середовища. До шляхів усунення сучасних викликів макроекономічного податкового аналізу пропонуємо відносити:

- використання великих даних, штучного інтелекту та машинного навчання, що дає змогу підвищити точність прогнозів і виявляти складні залежності між податковою політикою та макроекономічними показниками;

- удосконалення існуючих моделей загальної рівноваги, динамічних стохастичних моделей та моделей міжчасового аналізу, що сприятиме більш детальному оцінюванню впливу змін у податковій системі на економіку в різних сценаріях;

- інтеграція макроекономічного податкового аналізу із дослідженнями інших економічних секторів, таких як ринок праці, фінансові ринки та зовнішньоекономічна діяльність, для оцінки кумулятивного впливу податкових змін;

- збір та аналіз деталізованих даних про доходи, витрати, зайнятість і сплату податків, що уможливить формування точніших моделей і врахування специфіки окремих регіонів чи секторів;

– удосконалення макроекономічного податкового аналізу через включення поведінкових аспектів (наприклад, реакції платників податків на зміну ставок), що дозволить прогнозувати не тільки прямі, а й непрямі ефекти податкових змін;

– вивчення успішних практик інших країн і адаптація їх до національних умов, що сприятиме розробці ефективної податкової політики, зокрема щодо боротьби з ухиленням від сплати податків, стимулювання інвестицій та забезпечення сталого розвитку;

– поєднання макроекономічного податкового аналізу з елементами соціології, психології та екології, що дає змогу враховувати ширший контекст впливу податкової політики на суспільство;

– розробка інтерактивних платформ для обміну даними, дослідженнями та моделями між державними органами, університетами та приватним сектором, що сприятиме підвищенню ефективності аналізу.

Таким чином, сучасні виклики макроекономічного податкового аналізу вимагають від держав застосування інноваційних підходів до моделювання податкової політики, тісної міжнародної співпраці та використання новітніх технологій для збору та аналізу даних. Застосування цих підходів дозволить покращити якість макроекономічного податкового аналізу, зробити його ефективнішим і релевантнішим для прийняття рішень у сучасних умовах.

Література

1. Радіонова І. Ф., Усик В. І. Макроекономічний аналіз національної економіки : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2015. 302 с.

2. Dabla-Norris E., Lima F. Macroeconomic Effects of Tax Rate and Base Changes: Evidence from Fiscal Consolidations : IMF Working Paper. Washington : International Monetary Fund, 2018. 47 p. URL: https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/09/28/Macroeconomic-Effects-of-Tax-Rate-and-Base-Changes-Evidence-from-Fiscal-Consolidations-46250?utm_source=chatgpt.com (date of application: 12.01.2025).

Руденко І.В.

здобувач PhD,

Державний торговельно-економічний університет

СТИМУЛЮЮЧИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ НА РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УКРАЇНИ

Український ринок інформаційних технологій поступово зміцнює свої позиції як один із ключових драйверів економічного зростання держави. Ринок не лише забезпечує суттєвий внесок у формування валового внутрішнього продукту, а й виступає важливим елементом зовнішньоекономічної діяльності України, навіть в умовах повномасштабної війни. Попри виклики, пов'язані з воєнним станом, національний ринок інформаційних технологій продовжує демонструвати високу фінансову дисципліну, своєчасно виконуючи свої податкові зобов'язання. Більше того, окремі компанії на ринку йдуть навіть здійснюють авансові сплати податків, що є прикладом їхньої солідарності та прагнення підтримати економічну стабільність і державні інституції в цей критичний для держави період.

Держава теж, зі свого боку, вдається до різноманітних стимулюючих практик, аби допомогти розвитку та зростанню ринку інформаційних технологій в Україні, зокрема й через механізми реалізації конкурентної політики — через діяльність Антимонопольного комітету України, держава активно реалізує заходи, спрямовані на підтримку розвитку ринку інформаційних технологій та зміцнення конкурентоспроможності його учасників. Значну роль у цьому процесі відіграє застосування стимулюючого інструментарію конкурентної політики на ринку інформаційних технологій, що реалізується у вигляді державної допомоги суб'єктам господарювання.

Однією з наймасштабніших державних ініціатив, що також виступає в якості стимулюючого інструментарію конкурентної політики, став спеціальний податковий режим «Дія.City», який виступає у якості унікальної правової моделі та діє для компаній на ринку інформаційних технологій в Україні. Запуск цієї програми відбувся у лютому 2022 року, перед цим отримавши дозвіл Тимчасової Адміністративної колегії АМКУ у жовтні 2021 року. Даний правовий режим передбачає спеціальні умови оподаткування його резидентів, а компанії на ринку інформаційних технологій отримують гнучкі умови працевлаштування співробітників та окремий порядок взаємодії з державними контролюючими органами [1]. На додачу, від вищезазначених функцій, підтримка має на меті також допомогти компаніям на ринку інформаційних технологій в Україні залучити фінансування з боку іноземних інвесторів через механізми венчурного інвестування, що працюють у Дія.City, а також забезпечити гарантії захисту інтелектуальної власності за замовчуванням під час укладення контрактів із контрагентами.

Впроваджуючи дану програму, Уряд України мав на меті: 1) зростання кількості інноваційних проєктів і робочих місць на ринку інформаційних технологій; 2) підвищити конкурентоспроможність ведення бізнесу на ринку через спрощення умов оподаткування та альтернативну модель найму; 3) збільшити інвестиційну привабливість українських компаній і стартапів завдяки інструментам англійського права (окремі види інструментів фінансування); 4) збільшення частки високотехнологічних продуктів у структурі ВВП тощо.

Перевагами програми «Дія.City», зокрема пільговими податковими умовами, користуються не тільки маленькі компанії, але й великі такі, як Ciklum, SoftServe, EPAM, які щонайменше генерують 28,7 млрд грн виручки на ринку інформаційних технологій, але тим не менш не порушують норми конкурентного законодавства, складаючи частку в загальному обсязі реалізації до 11 %. Це доводить той факт, що програми «Дія.City» гармонійно розподіляє свої преференції як серед великих, так і серед маленьких та середніх гравців, тим самим маючи проконкурентний характер своєї реалізації.

Наразі до учасників програми «Дія.City» вже долучилось чимала кількість українських компаній на ринку інформаційних технологій навіть попри виклики повномасштабної війни, яка розпочалася незабаром після запуску програми. Зокрема, протягом 2022 р., резидентами програми стали 430 компаній [2], вже у квітні 2024 р. ця спільнота виросла до 880 компаній [3, с. 45], а вже у липні того ж року налічувала 1250 компаній [4], що складає більше половини учасників ринку (майже 56 % усіх працюючих компаній на ринку інформаційних технологій в Україні). Також, варто зазначити, що завдяки спеціальним податковим умовам, що значно підсилюють конкурентоспроможність резидентами було сплачено до державного бюджету 4,0 млрд грн та 8,5 млрд грн у 2022-2023 рр. відповідно [5].

Реалізація даної програми відображає активізацію ролі державних інституцій у розвитку ринку інформаційних технологій України, зокрема АМКУ через стимулюючий інструментарій конкурентної політики. З точки зору широкого підходу до визначення конкурентної політики, який включає механізми стимулювання розвитку конкуренції, Антимонопольний комітет проявив досить зважений і продуманий підхід до розгляду питання розвитку ринку інформаційних технологій в Україні. Зокрема, надання згоди на реалізацію програми «Дія.City» демонструє, як інституції, відповідальні за забезпечення конкуренції, можуть ефективно сприяти створенню конкурентних умов для учасників ринку. Цей приклад є важливим прецедентом, що ілюструє проактивну роль АМКУ у формуванні та реалізації державних програм, спрямованих на стимулювання розвитку учасників ринку інформаційних технологій. Програма має потенціал значного впливу як на прямий розвиток ринку, так і на формування середовища, сприятливого для появи нових гравців та інновацій.

Література

1. Дія.City — унікальний правовий та податковий простір для IT-компаній в Україні. DiiaCity. 2024. <https://city.diia.gov.ua/>

2. Резиденти «Дія.City» за три квартали сплатили на 2 млрд грн більше податків, ніж за весь минулий рік. Це все ще менше від усіх ІТ-податків в Україні. Forbes. 2023. <https://forbes.ua/innovations/rezidenti-diyacity-za-tri-kvartali-splatili-na-2-mlrd-grn-bilshe-podatkov-nizh-za-ves-minuliy-rik-tse-vse-shche-kaplya-v-mori-vid-usikh-it-podatkov-v-ukraini-28122023-18204>

3. Digital Tiger. The Power of Ukrainian IT. IT Ukraine Association. 2024. https://itukraine.org.ua/files/ITU_GT.pdf

4. Кількість компаній у спецрежимі Дія.City зросла до 1355. Голова комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики України. 2024. <https://t.me/getmantsevdanil/7496>

5. Резиденти «Дія.City» сплатили 8,4 млрд грн податків за перше півріччя. Forbes. 2024. <https://forbes.ua/news/rezidenti-diyacity-splatili-84-mlrd-grn-podatkov-za-pershe-pivrichchya-12082024-22955>

Слюсаренко Є.Р.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

СВІТОВА ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ АКТИВАМИ БАНКІВ

Проблемні активи банків є однією з ключових загроз стабільності фінансових систем у багатьох країнах світу. Ефективне управління такими активами дозволяє не лише стабілізувати роботу банківських установ, але й сприяє загальному економічному зростанню держави. Світова практика пропонує різноманітні підходи до вирішення цієї проблеми, котрі базуються на поєднанні інституційних, регуляторних та ринкових інструментів.

Розглянемо ключові підходи до управління проблемними активами банків у світі.

Створення спеціалізованих компаній (агентств) для роботи з проблемними активами банків. У багатьох країнах створюються агентства з управління активами (Asset Management Companies, AMC) [1]. Наприклад, у США після фінансової кризи 2008 року була створена програма TARP (Troubled Asset Relief Program), яка допомогла банкам реструктуризувати активи [2]. У Європі схожі функції виконують установи на зразок SAREB (Sociedad de Gestión de Activos Procedentes de la Reestructuración Bancaria) в Іспанії [3].

Механізми реструктуризації боргів. Одним із ключових інструментів є реструктуризація боргів через переговори між банками та боржниками. Це може включати зміну умов кредиту, відтермінування виплат або часткове списання боргів. Наприклад, в Італії активно використовуються способи реструктуризації шляхом створення «поганих банків» («bad banks») Іспанії [4].

Юридична підтримка та регуляторна база. Ефективне управління проблемними активами банків потребує розвиненої юридичної інфраструктури, яка включає законодавчі акти про банкрутство, захист прав кредиторів та ефективне судове врегулювання спорів. Німеччина та Швеція розробили чіткі механізми для швидкого розгляду судових справ, пов'язаних із проблемними активами банків.

Використання ринкових механізмів. У багатьох країнах проблемні активи банків продаються на відкритих аукціонах чи передаються інвестиційним фондам. Наприклад, у Греції значна частина проблемних активів банків була реалізована через спеціалізовані платформи з продажу активів.

Фінансова підтримка з боку держави. Уряди багатьох країн надають фінансову підтримку банкам у вигляді субсидій, гарантій або прямого капіталізування. Так, у Швеції під час фінансової кризи 1990-х років уряд викупив значну частину проблемних активів банків через створення спеціалізованих фондів.

Світова практика управління проблемними активами банків демонструє різноманітність підходів і механізмів, ефективність яких значною мірою залежить від специфіки економічного середовища та інституційної спроможності держави.

На основі аналізу міжнародного досвіду можна виокремити три базові варіанти вирішення питань із проблемними активами банків: збереження status quo [5], списання проблемних активів та їх реструктуризація або продаж. При цьому найбільш перспективним виявляється останній варіант, котрий може реалізовуватися через різні інституційні механізми.

Першим механізмом є створення «поганого» банку для окремої фінансової установи, що передбачає капітальне вирішення проблеми через передачу токсичних активів на баланс іншої юридичної особи. Такий підхід було успішно реалізовано в Латвії при реструктуризації ПарексБанку (Parex Bank) [5], коли після націоналізації банк було розділено на «поганий» і «хороший», що дозволило ефективно управляти проблемними активами.

Другий механізм полягає у використанні наявної інфраструктури Фонду гарантування вкладів, що було продемонстровано досвідом Туреччини, де SDIF (The Savings Deposit Insurance Fund) отримав розширені повноваження для роботи з проблемними активами [5].

Третім механізмом є створення спеціалізованої компанії з управління активами (КУА) державної або змішаної форми власності, успішність якої значною мірою залежить від однорідності активів та можливості їх адекватної оцінки. Показовим прикладом є досвід Ірландії, де NAMA (The National Asset Management Agency) ефективно працювала з проблемними кредитами під нерухомість, та Швеції, де Securum за чотири роки успішно завершила реструктуризацію проблемних активів [5].

Четвертим механізмом є створення окремого підрозділу для роботи з проблемними активами банку всередині фінансової установи, що довело свою ефективність у німецькому державному банку BayernLB. Важливо відзначити, що успішність управління проблемними активами банків значною мірою залежить від інституційної спроможності та політичної підтримки. Це демонструє досвід Індонезії, де IBRA, попри наявність широких повноважень, не змогла досягти поставлених цілей через недосконале управління, слабку інституційну спроможність та відсутність політичного консенсусу [5].

Натомість позитивним прикладом є досвід Малайзії, де Danaharta успішно реалізувала комплексну стратегію управління проблемними активами завдяки сильному корпоративному управлінню, професійному персоналу та ефективній системі стимулів для банків [5].

Ключовими факторами успіху в управлінні проблемними активами банків є: чітка стратегія, адекватна оцінка активів, прозорість процесу, професійне управління, належна правова база та ефективна судова система. При цьому особливу увагу слід приділяти специфіці проблемних активів, оскільки підходи, що ефективні для однорідних іпотечних кредитів, можуть виявитися неефективними для складних корпоративних портфелів банків.

Важливим аспектом є також часовий фактор — раннє втручання та робота на випередження, як показав досвід Малайзії [5], значно підвищують шанси на успішне вирішення проблеми токсичних активів. Досвід різних країн також демонструє важливість синергійного підходу, який передбачає не лише роботу з проблемними активами банків, але й паралельне впровадження заходів щодо зміцнення банківської системи, вдосконалення регулювання та розвитку ринкової інфраструктури.

Отже, світова практика управління проблемними активами банків демонструє важливість комплексного підходу, котрий включає використання як інституційних, так і ринкових механізмів. Для країн із високим рівнем проблемних активів банків ключовими завданнями є створення ефективної законодавчої бази, розвиток ринкових інструментів і впровадження найкращих світових практик.

Література

1. Asset Management Company (AMC) Definition and Exmpl. URL: https://www.investopedia.com/terms/a/asset_management_company.asp
2. About TARP. URL: <https://home.treasury.gov/data/troubled-assets-relief-program/about-tarp>

3. Sociedad de Gestión de Activos Procedentes de la Reestructuración Bancaria. URL: <https://www.bde.es/webbe/es/estadisticas/recursos/glosario/conceptos/sociedad-gestion-activos-procedentes-reestructuracion-bancaria.html#>

4. Italy's bad bad bank. URL: <https://www.euromoney.com/article/b12kny5vw1tl2p/italys-bad-bad-bank>

5. Як державним банкам позбутися поганих боргів. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/NPL-resolution-in-state-banks-050318.pdf>

Снігова О.Ю.

*доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу торговельної та
промислової політики
ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»*

ЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах війни регіони та громади зіштовхнулись з низкою проблем, вірогідність інформації про які потребують відображення та аналітичної оцінки при оновленні стратегій розвитку регіонів як для встановлення напрямів і обсягів державної допомоги, так і для опрацювання підходів та власної системи заходів для протидії загрозам.

Прийняття рішень як на державному, так і на регіональному рівнях відбувається в умовах зростання потреби у доступі до оперативної інформації. Між тим, навіть до війни надходження даних регіональної статистики мало певний лаг у порівнянні з загальноекономічною інформацією без регіональної диференціації. Така ситуація ускладнює як саму ефективність прийнятих рішень, так і розуміння їх адекватності з точки зору відстеження наслідків.

Проте зараз збільшилося не лише відставання між економічним явищем та надходженням інформації щодо нього. Необхідність проведення аналізу економічного та соціального розвитку областей з урахуванням наслідків війни, переосмислення ситуації для урахування реальних потреб регіонів і громад на рівні державної політики потребує аналітичної обробки інформації щодо низки вкрай неординарних соціально-економічних подій та явищ. Це, перш за все, стосується інформації щодо релокації підприємств за видами їх економічної діяльності та регіонами переміщення, міграції населення; втрати регіонами соціального, економічного та експортного потенціалів територій: обсягів вилучення земель з господарського обігу внаслідок окупації, мінування та воєнного забруднення територій; руйнування інженерних мереж та промислових об'єктів, соціальної інфраструктури, житлового фонду, дорожньої та логістичної інфраструктури; якості та доступності адміністративних та інших публічних послуг; надходження податків (зокрема від великих платників податків та ФОП), стану та спроможності до функціонування у нових умовах ключових галузей регіональних економік тощо.

Змінилися умови здійснення економічної аналітики. Ці зміни полягають у:

- недостатності офіційної статистичної інформації за окремими напрямами соціально-економічного розвитку регіонів;
- зміні швидкості надходження інформації та загостренні необхідності оперативної інформації для прийняття рішень;
- зміні способів отримання інформації;
- компенсації браку оперативної та своєчасної статистичної інформації застосуванням «ручних» засобів її отримання (щодо певного економічного явища або стану об'єкту у регіоні);
- відтермінуванні подачі статистичної інформації (згідно з пунктом 1 Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного

стану або стану війни» фізичними особами, фізичними особами-підприємцями, юридичними особами під час воєного стану або стану війни протягом трьох місяців після його припинення мають право не подавати статистичну та фінансову звітність) [4];

- закритті доступу до статистичних даних, що є частиною оборонної та безпекової стратегії України.

Оновлення у серпні 2024 р. Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки з позиції врахування впливу повномасштабної війни РФ проти України, євроінтеграційних зобов'язань України та інших викликів сьогодення зумовило й необхідність приведення у відповідність до її положень й стратегій розвитку регіонів [1–3].

У ході цієї роботи регіональним органам влади необхідно:

- оновити SWOT-аналіз, який дозволить встановити зміни продуктивних сил регіонів і міжгалузевих зв'язків під впливом появи/підвищених воєнних ризиків для деяких регіонів;

- встановити перспективні складові потенціалу регіону, які створювали б синергетичних соціально-економічний ефект від його реалізації.

Зростає необхідність стратегічного планування тимчасово окупованих територій як процесу формування бачення системних змін регіональної економіки на момент відновлення територіальної цілісності, що має бути закладено до Концепції відновлення та розвитку регіону.

Моніторинг виконання стратегій має передбачати внутрішнє та зовнішнє оцінювання індикаторів досягнення визначених нею цілей, результативності, ефективності та впливу виконання Стратегії і плану заходів на розвиток регіонів, територіальних громад та функціональних типів територій.

Недостатність офіційної статистичної оперативної інформації за окремими напрямками соціально-економічного розвитку регіонів в таких умовах можливо певною мірою компенсувати за рахунок використання даних:

- експертно-аналітичних оцінок;
- оперативних доповідей і висновків аналітичних центрів, що ґрунтуються як на застосуванні даних власних дослідженнях на підставі опитувань, так і на підставі доступу до державних даних з основних публічних реєстрів для громадян та бізнесу;
- збору та аналітики відкритих даних;
- аналітики ДУ «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» та інших даних, що є доступними на цифрових платформах для бізнесу;
- здійснення експертного аналізу наявних адміністративних даних, моніторингових звітів, контрольних перевірок;
- проведення додаткових обстежень (опитувань) тощо.

Література

1. Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів: постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2023р. № 816. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-2023-%D0%BF#Text>

2. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 13.08. 2024 р. № 940. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#Text>

3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

4. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закону України від 03.03.2022 р. № 2115-IX. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>

Ткаченко О.В.
*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії*
Лісняк І.А.
*здобувач PhD,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ І ВНУТРІШНІ РЕСУРСИ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Традиційне бачення політики економічного розвитку [1; 2] передбачає, що поліпшення добробуту домогосподарств є кінцевою метою та відповідно важливим критерієм оцінювання результативності державного втручання у господарське життя суспільства. Проте менше уваги у вітчизняній науковій літературі та аналітичному обґрунтуванні політики приділяється зворотному зв'язку: досягнутий рівень добробуту домогосподарств (достатньо репрезентативної, представницької їх частини) обумовлює можливості й обмеження щодо темпів економічного зростання, джерел залучення додаткових ресурсів та приросту ефективності їх використання, загальної траєкторії розвитку економіки [3]. Зокрема для України вкрай важливою є проблема сконцентрованості споживчих видатків домогосподарств на товарах першої необхідності, зокрема продуктах харчування [4]. В результаті, по-перше, у домогосподарств практично не залишається ресурсів для інвестування в накопичення людського капіталу, що перекладає надмірне навантаження на бюджет та позбавляє соціальну сферу тих стимулів підвищення ефективності, які притаманні комерційним відносинам. По-друге, така ситуація робить домогосподарства вкрай вразливими до негативних впливів, що, зокрема обмежує й можливості реагування економіки на виклики воєнного часу. Мілітаризація, що необхідна для виживання країни, стикається із потужними обмеженнями, як через невисоку просторову, соціальну і професійну мобільність домогосподарств (всі вони іманентно притаманні низьким доходам), так і через проблематичність збереження критично необхідних параметрів функціонування галузей цивільної сфери — їх можливості маневру щодо цін продуктів і ресурсів також обмежені через нестачу платоспроможного попиту домогосподарств і високу частку зайнятих із заниженим рівнем оплати праці (подальше скорочення фізіологічно неможливе без прямої шкоди здоров'ю й працездатності працівників).

Ми вбачаємо у відставанні усіх соціальних норм і гарантій, що ґрунтуються на розмірі законодавчого ПМ від реальних потреб домогосподарств (табл. 1), визначальний важіль легітимізації усунення переважної більшості домогосподарств від участі в акумуляції ресурсів для розвитку. Крім того, таке відставання означає, по суті, відмову уряду від використання притаманних йому важелів впливу на участь широких верств населення у фінансуванні інвестицій в людський капітал. У двосекторній моделі Льюїса [5] це означає свідоме заниження «інституціональної зарплати» — головного, за згаданою моделлю, важеля пришвидшення позитивних структурних змін в економіці й розширення сфери зайнятості у високотехнологічних капіталомістких галузях.

Показники динаміки споживчих видатків та основних соціальних стандартів свідчать про типовий сценарій розмивання ресурсів домогосподарств: випередження темпів зростання інфляції порівняно з темпами зростання номінальних доходів і витрат веде до скорочення чи до стагнації економічних можливостей домогосподарств.

Замість того, щоб стримувати інфляцію через сприяння зростанню еластичності пропозиції (усуваючи штучні обмеження розвитку національного виробництва, обумовлені нестачею внутрішнього платоспроможного попиту, критично завищеними цінами кредитних ресурсів і адміністративними бар'єрами входу на низку принципово важливих для економіки ринків), уряд обрав політику жорстких фінансових обмежень — просто тому, що її реалізація висуває менші вимоги до якості інститутів її реалізації [7]. Остання, звісно простіша у реалізації і

краще узгоджується з цілями вилучення політичної та адміністративної ренти, бо створює загальні обмеження, які можна вибірково пом'якшувати для непрозоро обраних представників «пріоритетних галузей», проте, по суті є безперспективною, бо орієнтована на короткострокові цілі поточної фінансової стабілізації і водночас блокує позитивні структурні зрушення, без яких неможливе зростання ефективності [8].

Таблиця 1

**СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ Й ЕКОНОМІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ
У 2014–2021 РР., РЕАЛЬНІ (У ПОСТІЙНИХ ЦІНАХ) ПОКАЗНИКИ**

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Реальна купівельна спроможність, втілена в законодавчому прожитковому мінімумі, грн в місяць	1176,0	790,9	785,3	796,9	791,1	799,2	851,3	840,3
Реальна купівельна спроможність, втілена в фактичному прожитковому мінімумі, грн в місяць	1217,0	1033,0	1465,4	1408,5	1455,7	1485,0	1587,5	1579,3
Реальна купівельна спроможність мінімальної зарплати, грн в місяць	1218,0	855,0	849,3	1651,5	1732,6	1799,8	2022,3	2319,3
Споживчі витрати домогосподарств, грн в місяць	3338,3	2747,9	2673,6	2932,5	3138,0	3457,6	3362,1	3650,4
Середньомісячні еквівалентні витрати на особу, грн на особу в місяць	951.3	708.2	984.2	964.1	992.8	1030.4	1104.7	1184.3
інфляційний тиск (ІСЦ), % до рівня цін попереднього року	112.1	148.7	113.9	114.4	110.9	107.9	102.7	109.4
розрив між витратами на особу по «бідних»** домогосподарствах і власне ПМ, у % витрат (глибина бідності на мікрорівні)	27.9	45.9	48.9	46.1	46.6	44.1	43.7	33.4
частка домогосподарств із середньодушовими еквівалентними загальними доходами нижче прожиткового мінімуму, %	7.0	5.1	48.2	32.5	26.4	23.3	29.5	23.5

* — розраховано авторами за даними [6].

** — бідними згідно (МСПУ, 2017а) вважаються домогосподарства з середніми душевими еквівалентними доходами меншими за ПМ.

У результаті «приборкана» інфляція все одно залишається домінуючим чинником обмеження та розмивання ресурсів для розвитку, проте, як побічний наслідок жорстких фінансових обмежень, сукупна пропозиція втрачає як цінову еластичність, так і еластичність за доходами, адже базова для механізмів розвитку послідовність «збільшення доходів і сукупних витрат — розширення національного виробництва — зростання доходів і витрат — збільшення виробництва» в українській економіці заблокована саме державною політикою суворої фінансової стабілізації й розмивання соціальних стандартів.

Література

1. Sen A. (1999). Development as freedom. New York: Anchor Books, Random House, Inc.
2. Deaton, A. (1997). The Analysis of Household Surveys: A Microeconomic Approach to Development Policy. The World Bank

3. Heyets, V. (2023). Restructuring the Socialization of Ukraine's Population Under Instability and in Post-Stabilization Period. *Science and Innovation*, 19(6), 3–18. <https://doi.org/10.15407/scine19.06.003>
4. Verba, D., Kudinova, A., Tkachenko, O., & Samiilenko, A. (2023). CONSTRUCTION OF ENGEL CURVES FOR THE COMMODITY GROUPS «FOOD» AND «EDUCATION» IN THE CONTEXT OF ASSESSING THE WELFARE OF UKRAINIAN HOUSEHOLDS. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(49), 228–238. <https://doi.org/10.55643/fcapter.2.49.2023.3974>
5. Lewis, W.A. (1954) Economic Development with Unlimited Supplies of Labour. *The Manchester School of Economic and Social*, 22, 139-191.
6. State Statistics Service of Ukraine. Demographic and social statistics / Income and living conditions access mode: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Halaburda, M. (2017). Methodology of analysis of economic dynamics and post-socialist transformation. Kyiv: KNEU. — P. 61–62. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/21522/61-62.pdf;jsessionid=7637B9E05F12B266F26C68360FF47348?sequence=1>
8. Мороз, Є., Галабурда, М., Кудінова, А., & Галета, П. (2023). ДИНАМІКА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(48), 229–237. <https://doi.org/10.55643/fcapter.1.48.2023.3954>

Ткаченко О.О.

здобувач PhD,

Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДНИК ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Україна нині бореться не лише за свою незалежність, а й формує нову економічну модель, яка поєднує інновації, соціальну відповідальність та технологічний розвиток. Соціальне підприємництво та імпакт-економіка стають важливими механізмами відновлення країни, адже вони спрямовані не лише на отримання прибутку, а й на вирішення актуальних соціальних та екологічних проблем.

Особливо зараз, коли перед державою стоять виклики відновлення інфраструктури, інтеграції ветеранів у мирне життя, підтримки ВПО та розбудови сталої економіки, соціальні ініціативи відіграють ключову роль. Українські стартапи активно розвивають військові технології, реабілітаційні сервіси, агротехнології, екологічні ініціативи та освітні платформи.

Технології стають потужним інструментом трансформації соціальної економіки, і Україна вже демонструє світові, як цифровізація може змінювати суспільство. «Дія» — яскравий приклад того, як державні сервіси можуть бути зручними, швидкими та інклюзивними, а українські AI-стартапи у сфері ментального здоров'я — це справжній прорив у доступності психологічної підтримки.

Варто відзначити активність у розвитку українських фінтех- і блокчейн-рішень, які допомагають прозоро розподіляти гуманітарну допомогу та донати для ЗСУ, а EdTech-проекти роблять освіту доступнішою навіть під час війни.

Кількість компаній, які прагнуть інтегрувати соціальний вплив у свою бізнес-модель, зростає надзвичайно швидко і свідчить про зміну мислення українських підприємців. Вони все більше усвідомлюють, що прибутковість і соціальна відповідальність не суперечать одна одній, а навпаки — взаємно підсилюють одна одну.

Програми на кшталт Impact Business Accelerator, ініційовані Impact Force та SILab Ukraine, дають молодим підприємцям реальні інструменти для розвитку, залучення інвестицій і масштабування. Окрім того, підтримка міжнародних акселераторів, венчурних фондів і глобальних технологічних компаній допомагає Україні інтегруватися в світову екосистему імпакт-інновацій.

Особливо важливо, що технологічні компанії та соціальні підприємства приділяють увагу освіті, реабілітації ветеранів, інтеграції ВПО, підтримці жінок у бізнесі та STEM-сфері. Саме ці напрямки можуть закласти фундамент для нового етапу розвитку України.

Україна справді перетворюється на інноваційний хаб, де народжуються рішення, які можуть стати світовими проривами. Як колись Ізраїль став «країною стартапів», так і Україна має всі шанси стати країною імпакт-інновацій.

Той факт, що імпакт-економіка може додати \$250 млн до ВВП протягом 5 років, говорить про реальний потенціал цього сектору. Але головна цінність навіть не в цифрах, а у довгострокових змінах, які це принесе — відновлення країни, нові робочі місця, покращення якості життя, інклюзивність.

І головне, що долучитися до цього процесу може кожен економічний суб'єкт:

- технологічні компанії — через інвестиції, менторство, створення партнерських рішень;
- молоді підприємці — через запуск інноваційних проєктів зі соціальним впливом;
- державні структури — через підтримку цифровізації та прозорих механізмів розподілу ресурсів;
- кожен українець — через підтримку локальних соціальних ініціатив та підприємств.

Україна дійсно зараз є лабораторією майбутнього, де можуть народитися рішення, які змінять світ.

Відновлення України не можливе без прискореного економічного зростання, і головними рушіями цього процесу стануть саме українські підприємці. Держава та міжнародні організації можуть і повинні створювати сприятливі умови, але ключову роль відіграватимуть бізнеси, які готові брати на себе відповідальність і впроваджувати інновації.

Товт Т.Й.

кандидат економічних наук, доцент,

Рашкевич О.А.

здобувач PhD,

Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У контексті сучасних світових тенденцій посилюються такі процеси, як локалізація і децентралізація, які надають ширші повноваження органам місцевого самоврядування, сприяючи свободі в прийнятті важливих управлінських рішень, пов'язаних зі стратегічним розвитком територій. Завдяки реформі децентралізації в Україні територіальні громади отримали повноваження щодо планування свого розвитку. Однак, початок повномасштабної війни у 2022 році суттєво змінив пріоритети, фокусуючи увагу на відновленні постраждалих територій.

Сучасні підходи до оцінювання територіального розвитку залежать від ряду критеріїв, серед яких особливого значення має економічна та соціальна результативність. Основна мета дослідження полягає у визначенні економічних механізмів, що сприяють оцінюванню результативності відновлення територій та підвищення ефективності їх розвитку. Такий підхід дозволяє врахувати потреби окремих регіонів і забезпечити збалансованість між соціально-економічними і екологічними аспектами.

На основі аналізу сучасного соціально-економічного розвитку України можна визначити основні проблеми, які потребують постійної координації регіональної політики з політикою відновлення та галузевими політиками, акцентуючи увагу на території:

- збройна агресія Російської Федерації, тимчасова окупація частини території України та втрата інституційної спроможності влади на місцевому рівні;
- збільшення кількості територій, які потребують державної підтримки;

- знищення і значні пошкодження інфраструктури та її невідповідність актуальним потребам людини, економіки та вимогам безпеки;
- різкі просторові та структурні зміни в економіці, втрата експортного потенціалу регіонів;
- втрата людського капіталу та прискорення депопуляції;
- зміна клімату та погіршення екологічної ситуації внаслідок бойових дій на території України;
- неготовність системи управління регіональним розвитком до процедур та кращих практик ЄС.

В умовах повномасштабної війни норми державної регіональної політики України [1] розробляються з використанням територіального і безпекового підходів, що передбачає визначення таких функціональних типів територій (ФТТ), які потребують особливих заходів з боку держави. До них належать:

- території відновлення,
- території з особливими умовами для розвитку,
- регіональні полюси зростання,
- території сталого розвитку.

Беручи до уваги попередні статистичні дані про значні економічні втрати України, спричинені збройною агресією РФ, на думку В.М. Гейця [2] і Е. Лібанової [3], можна припустити, що через значне руйнування інфраструктури і зменшення населення в Україні деякі локальні території не відновлюватимуться після війни, тобто сформуються «території тимчасового невідновлення» (ТТН), які будуть відновлені, але згодом. При цьому, як вважають автори, переважно відновлення і розбудова територій відбуватимуться за повним або скороченим треком розвитку.

Повний трек розвитку ФТТ передбачає трансформацію територій відновлення в території сталого розвитку через території з особливими умовами для розвитку й регіональні полюси зростання. Короткий трек розвитку ФТТ — це трансформація територій відновлення в території сталого розвитку через розбудову регіональних полюсів зростання. Безумовно, інші короткі треки розвитку також матимуть місце на практиці, зокрема перехід територій сталого розвитку в регіональні полюси зростання та ін.

Саме тому особливу увагу слід приділити територіям, які постраждали від війни, адже саме вони потребують комплексного підходу до відновлення та інтеграції до загального економічного простору.

Оцінювання територіального розвитку передбачає використання комплексного підходу, що включає:

- кількісні методи (статистичний аналіз для визначення тенденцій розвитку; економетричні моделі для прогнозування показників; оцінка ВВП на душу населення, рівня зайнятості та ін.);
- якісні методи (SWOT-аналіз для виявлення сильних і слабких сторін регіону; експертні опитування для збору думок фахівців; соціологічні дослідження для визначення впливу соціальних і екологічних факторів та ін.).

Сучасний етап розвитку України супроводжується численними викликами у сфері оцінювання територіального розвитку. До яких можна віднести:

- по-перше, відсутність єдиної методики оцінювання, яка враховувала б специфіку різних територій;
- по-друге, обмеженість фінансових, людських та інших ресурсів для збору та аналізу необхідних даних;
- по-третє, непередбачуваність змін внаслідок триваючих військових дій.

Проте перспективи включають адаптацію кращих міжнародних практик і впровадження інноваційних технологій. Зокрема, це стосується цифровізації процесів моніторингу, що дозволить отримувати актуальні дані в режимі реального часу. Інтеграція геоінформаційних систем також сприятиме точнішому плануванню та оцінюванню ефективності заходів.

Оцінювання територіального розвитку в сучасних умовах є ключовим інструментом для стратегічного планування та відновлення України. Врахування специфіки регіонів, ефективне використання ресурсів і впровадження сучасних методів дозволить забезпечити сталий розвиток територій. Водночас необхідно розробити єдину національну методику оцінювання, яка враховуватиме як економічні, так і соціально-екологічні аспекти, забезпечуючи баланс між потребами територіальних громад і загальнодержавними цілями.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України № 2389-IX від 09.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
2. Геєць В.М. Про оцінку економічних втрат України внаслідок збройної агресії РФ. Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 30 березня 2022 року. Вісник Національної академії наук України. 2022. № 5. С. 30–38. <https://doi.org/10.15407/visn2022.05.030>
3. 40 млн населення вже не буде. Або це будуть не українці: Елла Лібанова. Лівий Берег. 2024. 29 січня. URL: https://lb.ua/news/2024/01/29/595959_ella_libanova_40 mln_naselennya_vzhe.html (дата звернення: 15.01.2025).

Унінець І. М.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

МАКРОЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: АДАПТАЦІЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ТА ПРОГНОСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Сучасна світова економіка стикається з масштабними викликами, які впливають на макроекономічну стабільність. Глобалізаційні процеси, кліматичні зміни, пандемії, цифровізація та геополітична нестабільність створюють нові ризики для національних економік. Ефективна макроекономічна аналітика є основою для прийняття управлінських рішень, але традиційні інструменти не завжди здатні адекватно реагувати на швидкі зміни та невизначеність. Виникає необхідність в адаптації макроекономічного інструментарію до умов зростаючої турбулентності [1].

Аналізуючи основні виклики, які стоять перед макроекономічною аналітикою в сучасних умовах, щодо інфляційного тиску та нестабільності валютних курсів слід зазначити, що енергетичні кризи, порушення глобальних ланцюгів постачання та політична напруженість спричинили суттєве підвищення інфляції, що вимагає нових підходів до аналізу макроекономічних ризиків. Постійні зміни на міжнародних ринках, коливання валютних курсів та інфляційні процеси ускладнюють оцінку макроекономічних ризиків [2]. Перехід до низьковуглецевої економіки супроводжується змінами у світовій енергетиці, які потребують врахування довгострокових впливів на національні економіки, зокрема структуру інвестицій та зайнятості. Переорієнтація енергетичних ринків та впровадження «зеленої» економіки створюють потребу у врахуванні нових факторів у моделюванні [3]. Цифровізація економіки (диджиталізація та «великий вибух даних») характеризується використанням нових технологій, включаючи інтеграцію Big Data у макроекономічне прогнозування, штучний інтелект та блокчейн значно змінюють підходи до аналізу макроекономічних процесів. Зростання ролі цифрових платформ і фінансових технологій (FinTech) потребує інтеграції нових джерел даних у макроекономічний аналіз [4]. Глобальна турбулентність характеризується зростанням геополітичної нестабільності та вимагає нових інструментів оцінки ризиків для міжнародної торгівлі та фінансових потоків [5].

Адаптація інструментів макроекономічного аналізу відбувається за допомогою: 1) використання великих даних (Big Data). Аналітика великих даних сприяє побудові моделей, які здатні точно враховувати складні зв'язки між економічними змінними. Це дозволяє швидше реагувати на зовнішні шоки [6]; 2) штучного інтелекту (AI) та машинного навчання. Використання AI забезпечує більш ефективний аналіз даних, виявлення прихованих закономірностей та створення адаптивних прогнозних моделей [7]; 3) динамічних стохастичних моделей загальної рівноваги (DSGE), які дозволяють аналізувати вплив зовнішніх шоків та оцінювати ефективність макроекономічної політики в умовах нестабільності [8]; 4) системи раннього попередження, яка характеризується розробкою систем моніторингу для ідентифікації потенційних криз, що сприяє зменшенню їх впливу на економіку [9].

Розглядаючи прогностичні стратегії для стабільного розвитку, можна виділити:

1) сценарне моделювання, в основі якого побудова сценаріїв розвитку економіки, що враховує можливі варіанти зовнішніх шоків та адаптацію до них [10];

2) фокус на довгострокові тренди, який супроводжується аналізом впливу кліматичних змін, цифровізації та демографічних процесів, що забезпечує формування стійкої економічної політики;

3) інтеграція міжнародної співпраці, яка характеризується обміном даними між країнами, що сприяє підвищенню точності макроекономічного прогнозування та стабільності фінансових систем [11].

Отже, можна зробити висновок, що макроекономічна аналітика в умовах глобальних викликів потребує інтеграції інноваційних технологій, модернізації інструментарію та посилення міжнародного співробітництва. Використання Big Data, AI та адаптованих економетричних моделей сприятиме підвищенню ефективності прогнозування та прийняття рішень у сфері економічної політики. Інтеграція передових технологій, зокрема штучного інтелекту, разом із вдосконаленням традиційних методів дозволить підвищити стійкість національних економік і забезпечити їх адаптацію до нових реалій.

Література

1. IMF. Global Economic Outlook 2023. Washington: International Monetary Fund, 2023.
2. World Bank. Global Economic Prospects 2023. Washington: World Bank, 2023.
3. Stern N. The Economics of Climate Change: The Stern Review. Cambridge: CUP, 2007.
4. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age. New York: Norton & Company, 2014.
5. OECD. Economic Outlook 2023. Paris: OECD Publishing, 2023.
6. Chen N.F., Roll R., Ross S.A. Economic Forces and the Stock Market // Journal of Business, 1986.
7. Blanchard O. Macroeconomics. 8th edition. Pearson Education, 2020.
8. Korinek A., Stiglitz J. Artificial Intelligence and Its Implications for Income Distribution and Unemployment. NBER, 2020.
9. Reinhart C.M., Rogoff K.S. This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly. Princeton University Press, 2009.
10. OECD. Policy Responses to COVID-19. Paris: OECD Publishing, 2021.
11. G20 Economic Monitoring Reports, 2023.

Федоров О.С.

здобувач PhD,

*Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Цифровізація державного сектору є важливим фактором підвищення ефективності управління, прозорості та доступності державних послуг [1, с. 12]. Впровадження цифрових технологій

сприяє оптимізації процесів, зменшенню бюрократії та покращенню взаємодії між державою та громадянами [2, с. 45].

Серед ключових переваг цифровізації державного сектору варто виділити:

- підвищення ефективності. Автоматизація процесів сприяє скороченню часу та ресурсів, необхідних для виконання адміністративних завдань [3, с. 78];
- прозорість та підзвітність. Цифрові платформи забезпечують відкритий доступ до інформації, що знижує ризики корупції та підвищує довіру громадян [4, с. 23];
- доступність послуг. Онлайн-сервіси дозволяють отримувати державні послуги без фізичної присутності, що особливо актуально під час пандемій або для віддалених регіонів [5, с. 56].

Прикладом успішної цифровізації може слугувати впровадження системи e-Estonia, яка включає електронне резидентство, електронне голосування та інші послуги, що зробило Естонію лідером у сфері цифрового урядування [6, с. 34].

В Україні запуск платформи «Дія» забезпечив громадянам доступ до широкого спектру електронних послуг, що сприяло зростанню довіри до державних інституцій та підвищенню ефективності управління [7, с. 89]. Відкриття в Києві у 2024 р. другої у світі (після німецької GGTC Berlin) платформи GovTech-центру, яка провадитиме цифрову трансформацію уряду й розвиток електронного врядування та цифрових навичок, стало можливим завдяки домовленостям про партнерство з розвитку цифровізації між Міністерством цифрової трансформації України та ВЕФ. Завдяки GovTech-центру українські стартапи та інноватори зможуть обмінюватися досвідом з іноземними партнерами та прискорювати цифрові реформи в Україні, попри виклики повномасштабної війни. [16].

Міністерство цифрової трансформації України спільно з Громадською спілкою «Віртуальні активи 2030» провело дослідження «Web3 для України: діалог із засновниками» [4], мета якого полягала в ідентифікації основних чинників, що обмежують розвиток web3-індустрії в Україні. Як інноваційна галузь цифрової економіки web3 прогнозує значний технологічний прогрес для України та сприяння її повоєнного відновлення на основі технології блокчейн. Остання дає змогу зберігати дані в безпечній, розподіленій мережі, взаємодіяти й створювати інноваційні додатки та сервіси завдяки використанню смартконтрактів. Технологія базується на економічних концепціях децентралізації (передавання значних повноважень і бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування) та токенизації (процес заміни конфіденційного елемента даних неконфіденційним еквівалентом-маркером) і сприяє управлінню цифровими активами, криптовалютою, торгівлею токенами та використанню централізованих сервісів, зокрема у сфері фінансів, страхування, освіти та розваг [17].

Проте цифрова трансформація стикається з низкою викликів, зокрема:

- зростанням обсягу цифрових даних, що підвищує ризики кібератак і вимагає посилення інформаційної безпеки [8, с. 47];
- необхідністю адаптації законодавства до цифрових реалій, включаючи захист персональних даних і регулювання електронних транзакцій [9, с. 65];
- значними фінансовими витратами на впровадження цифрових технологій, що може стати проблемою для країн з обмеженими ресурсами [10, с. 102];
- різним рівнем доступу до інтернету та цифрових навичок серед населення, що може поглибити соціальну нерівність [11, с. 58].

Сучасні тенденції розвитку цифрових технологій, такі як штучний інтелект, великі дані та блокчейн, відкривають нові можливості для державного управління. Впровадження цих технологій може призвести до ефективнішого прийняття рішень, покращення якості послуг і підвищення довіри громадян до державних інституцій [15, с. 110].

Оцінка ефективності впровадження цифрових технологій у державному секторі проводиться за такими показниками:

- рівень задоволеності громадян. Опитування показують, що в країнах з високим рівнем цифровізації, таких як Естонія, рівень задоволеності громадян державними послугами перевищує 90 % [12, с. 77];

- зменшення витрат. Автоматизація процесів дозволяє скоротити адміністративні витрати та підвищити продуктивність [13, с. 88];

- підвищення прозорості. Відкритий доступ до інформації знижує рівень корупції та підвищує довіру до державних інституцій [14, с. 99].

Таким чином, цифровізація державного сектору сприяє підвищенню ефективності, прозорості та доступності державних послуг. Для успішної цифрової трансформації необхідно враховувати виклики, пов'язані з кібербезпекою, правовими аспектами, фінансовими витратами та соціальною нерівністю. Вирішальними факторами успіху є ретельне планування, інвестиції в інфраструктуру та підготовка кваліфікованих кадрів.

Література

1. Українська Л.О., Шифріна Н.І. Розвиток цифрових технологій у державному управлінні // Економіка та держава. — 2021. — № 7. — С. 12–19.
2. Петренко І.В. Проблеми і переваги цифровізації місцевого самоврядування // Регіональна економіка. — 2020. — № 3. — С. 45–53.
3. Лопушинський І.П. Цифровізація державного управління: виклики та перспективи // Державне управління: теорія та практика. — 2019. — № 2. — С. 78–85.
4. Сидоренко, О.В. Прозорість та підзвітність у цифровому урядуванні // Публічне управління та адміністрування. — 2022. — № 5. — С. 23–30.
5. Коваленко Т.М. Доступність державних послуг в умовах цифрової трансформації // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2021. — № 4. — С. 56–64.
6. Рейнсалу Т. Електронне урядування в Естонії: досвід та уроки // Електронне врядування. — 2018. — № 1. — С. 34–42.
7. Федорчук А.В. Платформа «Дія» як інструмент цифрової трансформації в Україні // Інформаційне суспільство. — 2020. — № 6. — С. 89–97.
8. Захарченко М.С. Кібербезпека в державному секторі: сучасні виклики // Безпека інформаційних систем. — 2019. — № 3. — С. 47–55.
9. Іванова Л.В. Правові аспекти цифровізації державного управління // Юридичний вісник. — 2021. — № 2. — С. 65–73.
10. Гончаренко О.П. Фінансові витрати на впровадження цифрових технологій у державному секторі // Фінанси України. — 2020. — № 8. — С. 102–110.
11. Мельник Н.Ю. Соціальні бар'єри та цифрова нерівність у доступі до державних послуг // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2022. — № 1. — С. 58–66.
12. Тамм Д. Рівень задоволеності громадян електронними послугами в Естонії // Електронне врядування. — 2017. — № 2. — С. 77–85.
13. Семенюк В.Г. Економічна ефективність автоматизації державних процесів // Економічний вісник. — 2019. — № 5. — С. 88–95.
14. Бойко Д.М. Вплив цифровізації на прозорість державного управління // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2021. — № 3. — С. 99–107.
15. Кравчук О.М. Цифрова трансформація публічного управління в Україні: виклики та перспективи // Державне управління: теорія та практика. — 2022. — № 4. — С. 22–35.
16. Офіційний сайт. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/> (дата звернення: 14.01.2025).
17. Жахалов Я. Розвиток web3 в Україні. Основні проблеми і способи вирішення — дослідження Мінцифри. Офіційний сайт LIGA.Tech. URL: <https://tech.liga.net/ua/technology/novosti/rozvytok-web-3-v-ukraini-osnovni-problemy-i-sposoby-vyrishennia-doslidzhennia-mintsyfy> (дата звернення: 14.01.2025).
18. Кабінет міністрів України. Офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 14.01.2025).

Ходжаян А.О.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії,
макро- і мікроекономіки,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В процесі своєї еволюції фінансова політика зазнала безліч різноманітних видозмінень і залишається центральним елементом економічної політики держави. Адаптуючись до нових економічних, соціальних і політичних умов інструментарій фінансової політики постійно вдосконалюється відповідно до завдань і пріоритетів державного регулювання. Поряд з класичними фінансовими інструментами макроекономічної стабілізації, стимулювання економічного зростання й зайнятості, такими як податки і державні видатки, сучасна фінансова політика, орієнтована на реалізацію поточних і стратегічних цілей розвитку економіки, серед яких: структурні трансформації, інклюзивний розвиток, боротьба зі змінами клімату, розбудова цифрової екосистеми національної економіки та управління кризовими ситуаціями. З'явилися нові інструменти, такі як соціальні трансфери, державні інвестиції в інфраструктуру, податкові стимули для бізнесу, гібридні інструменти фінансування проєктів через публічно-приватне партнерство, боргове фінансування видатків державного бюджету тощо.

Повномасштабне вторгнення РФ стало серйозною проблемою для України, що вимагало мобілізації фінансових ресурсів для забезпечення оборони, соціального захисту населення, підтримки бізнесу та відновлення критичної інфраструктури. Запровадження адаптивних заходів, таких як прямі виплати населенню, податкові пільги для бізнесу, тимчасове скасування мит і податків на імпорт критично важливих товарів, а також державне фінансування відбудови зруйнованих об'єктів, продемонструвало гнучкість та ефективність сучасної фінансової політики. Ці заходи дозволили забезпечити економічну стійкість і соціальну підтримку навіть в екстремальній ситуації.

Водночас затяжна війна на виснаження з мілітарною державою і невизначеність зовнішньополітичної ситуації провокують масштабні виклики, які стоять перед Україною і фінансовою системою зокрема у фінансуванні оборони і відновленні економіки. Для порівняння масштабів фінансових потреб економіки України та можливостей державного бюджету варто відзначити, що загальні доходи державного бюджету за 2022–2024 роки сумарно склали \$151,2 млрд. Водночас загальні непрямі втрати, завдані Україні внаслідок війни, оцінені в \$1,164 трлн (за обсягом виручки) або понад \$385 млрд (за доданою вартістю) [1]. Ці цифри демонструють величезний розрив між реальними фінансовими втратами та доступними ресурсами бюджету.

Основна проблема у реалізації фінансової політики України в умовах повномасштабного вторгнення РФ полягає в необхідності забезпечення фінансової стабільності країни і виконання критично важливих бюджетних зобов'язань на фоні суттєвого скорочення доходів бюджету за рахунок внутрішніх джерел та залежності від зовнішньої фінансової допомоги.

Фінансова система України в умовах воєнного стану має такі особливості:

по-перше, *зростання показників перерозподілу ВВП через державний бюджет*. В кризових умовах, таких як воєнний стан, це є закономірним явищем і обумовлено необхідністю фінансування державою військових витрат, соціальних програм підтримки населення, відновлення критичної інфраструктури, підтримки економічної діяльності. У 2022 році частка видатків державного бюджету у ВВП зросла майже удвічі з 52,12 % проти середнього значення 14 річного періоду, що передувало повномасштабному вторгненню 27,20 % [2];

по-друге, *суттєве зменшення бюджетних надходжень за рахунок внутрішніх джерел*, що стало наслідком втрати контролю над частиною території, що унеможливило збір податків з цих регіонів; падіння економічної активності через руйнування підприємств, логістики

та інфраструктури; зменшення прибутків релокованих підприємств; зменшення надходжень від експорту через обмеження транспортних шляхів (зокрема, блокування портів). Частка податкових надходжень в структурі доходів Державного бюджету у 2023 році зменшилась до 45 % проти 85 % у 2021 році [2];

по-третє, *значне збільшення державних видатків*. Основними статтями видатків в умовах протидії військовій агресії РФ є: фінансування обороноздатності, відновлення зруйнованих або пошкоджених критично важливих об'єктів інфраструктури, підтримка релокованих та пошкоджених підприємств; соціальний захист населення, підтримка внутрішньо переміщених осіб, виплати пенсій і соціальної допомоги, забезпечення життєдіяльності медичної системи, компенсації для відновлення житла;

по-четверте, *у 2022 році дефіцит державного бюджету покривався переважно за рахунок емісійного фінансування*, незважаючи на ризики цінової дестабілізації. Усі заходи державного регулювання в умовах повномасштабного вторгнення були спрямовані на забезпечення фінансування сектора безпеки й оборони. Емісійне фінансування є інфляційним і заборонено в Україні з 1996 року. Однак у 2022 році, з огляду на надзвичайні умови, Верховна Рада тимчасово скасувала цю заборону. Завдяки цьому уряд залучив близько \$12 млрд шляхом грошової емісії та ще \$2,6 млрд за рахунок перерахування доходів НБУ за 2021 та 2022 рр. [3]. Збільшення грошової маси спричинило зростання інфляції до 25 %. Попри це, такі заходи були необхідними для фінансування критично важливих оборонних і безпекових потреб країни;

по-п'яте, *зміна моделі фінансування видатків державного бюджету*, зорієнтована на зовнішнє фінансування. Традиційно основним джерелом доходів державного бюджету є податки. Стиснення економіки в період повномасштабного вторгнення призвело до зменшення бази оподаткування. Водночас 26,9 % від усіх доходів Державного бюджету (481,1 млрд грн) становили офіційні трансферти (гранти) від міжнародних партнерів (МФО, Європейського Союзу, донорських установ та окремих країн). У 2024 році обсяги міжнародної допомоги зменшились у 1,5 рази (336230,7 млн грн) і становлять 12,68 % доходів Державного бюджету.

У 2022 році більшу частину дефіциту державного бюджету було профінансовано за рахунок зовнішніх запозичень, які забезпечили фінансування 61,8 % дефіциту бюджету, у 2023 році цей показник зріс до 81,4 % [2].

Міжнародна фінансова допомога, надана у формі грантів або кредитів і зовнішні запозичення для фінансування дефіциту бюджету, є вкрай важливими для підтримки економіки України та забезпечення функціонування державних інституцій в умовах воєнного стану при зменшенні внутрішніх джерел наповнення бюджету. Однак, орієнтація на зовнішні джерела фінансування супроводжується певними ризиками: фінансової залежності; зростання боргового навантаження; нерівномірності і затримки фінансування; залежності від геополітичних факторів.

Фіскальна політика, орієнтована на забезпечення стабільності державних фінансів і виконання критично важливих бюджетних зобов'язань в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України передбачає поетапне проведення адаптивних (короткострокових) і стратегічних (довгострокових) заходів податкового і бюджетного регулювання.

Адаптивні заходи податкового і бюджетного регулювання застосовуються тимчасово і орієнтовані на підтримку населення і адаптацію бізнесу до екстремальних умов господарювання. Заходи податкової лібералізації, що були проведені в Україні у лютому 2022-липні 2023 року, мали на меті сприяння адаптації бізнесу і підтримку населення в екстремальних умовах воєнного часу. Серед переліку податкових послаблень і пільг зокрема такі: зменшення ПДФО з 18 % до 9 %; зниження ставки єдиного податку з обороту до 2 % для окремих категорій ФОП та юридичних осіб; звільнення від сплати єдиного податку для ФОП 1-ї та 2-ї груп; тимчасове зменшення ПДВ з 20 % до 7 % по операціях імпортування пального та послуг повітряного транспорту для внутрішніх перевезень; звільнення від акцизу з пального;

тимчасове звільнення від сплати ЄСВ для ФОП, які провадять незалежну професійну діяльність і членів фермерських господарств; спрощення порядку ввезення гуманітарних товарів і благодійної допомоги; звільнення від оподаткування ПДФО допомоги постраждалим від військової агресії рф [4].

Водночас, використання дискреційних фіскальних стимулів має обмежені часові рамки застосування, оскільки невідворотно призводить до розбалансування державних фінансів через зменшення податкових надходжень до державного бюджету на фоні зростаючих витрат на оборону, соціальну підтримку населення, відновлення зруйнованої критичної інфраструктури.

Аналіз світового досвіду фіскальної політики в екстремальних макроекономічних умовах (світової фінансової кризи 2007-2010, пандемії COVID-19, військових конфліктів) засвідчує, що на початкових етапах кризових процесів провадиться ліберальна фіскальна політика: зниження податкових ставок, податкові преференції, підтримка малого бізнесу, окремих галузей, збільшення державних видатків на фінансування соціальних програм, часткове звільнення від митних платежів, страхових фондів, інфраструктурних проєктів. Ліберальна фіскальна політика, орієнтована на підтримку бізнесу, збереження робочих місць, зниження безробіття, допомогла країнам в екстремальних ситуаціях запобігти погіршенню кризи та сприяла економічному відновленню, водночас призвела до збільшення державного боргу, що вимагало подальших заходів для його зменшення та забезпечення фіскальної стабільності. Після завершення кризових ситуацій уряди країн зосереджуються на відновленні економіки та стабілізації державних фінансів, проводячи політику бюджетної консолідації, орієнтованої на зменшення дефіциту державного бюджету і державного та гарантованого державою боргу [4].

Стратегічні заходи модернізації фіскальної політики зорієнтовані на забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності, стимулювання економічного зростання, ефективної структури економіки, приведення показників дефіциту державного бюджету і державного боргу до оптимальних значень з точки зору економічної безпеки. Ключовими напрямками оптимізації доходів бюджету є розширення податкової бази, впровадження прогресивного оподаткування, боротьба з тіньовою економікою, забезпечення прозорості податкової системи, раціоналізація видатків, що передбачає аудит бюджетних витрат, зменшення неефективних витрат, пріоритетне фінансування стратегічних секторів економіки.

Окремі заходи реформування фіскальної політики, що стосуються удосконалення управління доходами, задекларовані в Національній стратегії доходів України і передбачають поетапну модернізацію податкової і митної системи до 2030 року [5]. Зміни передбачають приведення податкового законодавства України до стандартів ЄС (гармонізації ПДВ, уніфікація ставок акцизів; запровадження системи BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) — протидії ухиленню від сплати податків, деофшоризації, контролю за трансфертним ціноутворенням); вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб на основі прогресивної шкали; реформування оподаткування майна на основі запровадження єдиної методики оцінки нерухомого майна; розширення бази оподаткування за рахунок включення об'єктів розкоші.

Отже, фіскальна політика є ключовим інструментом для реагування на короткострокові виклики і забезпечення довгострокового розвитку країни. В умовах воєнного стану фіскальна політика адаптується до викликів, спричинених війною, і реалізується в нових нестандартних рішеннях щодо акумулювання і розподілу обмежених фінансових ресурсів, забезпечуючи адаптацію української економіки до нестандартних умов функціонування: нарощення фінансування оборонних потреб, збереження виробничого потенціалу, соціального захисту населення та підготовки до повоєнного відновлення.

Модернізація фіскальної політики України має містити систему заходів для забезпечення можливостей фінансування потреб економіки в екстремальних умовах, таких як економічні кризи, військові дії чи інші катаклізми. Адаптивність і гнучкість забезпечується через відпрацювання механізмів автоматичних вбудованих стабілізаторів, створення страхових фондів, а також розвиток гнучких інструментів бюджетного планування.

У цілому модернізація фіскальної політики має забезпечити баланс між короткостроковими потребами стабілізації та довгостроковими цілями розвитку економіки.

Література

1. Звіт про непрямі фінансові втрати економіки внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 липня 2024 року. / Д. Андрієнко, Д. Горюнов, Л. Задорожня, Ю. Маркуц, Т. Маршалок, Р. Нейтер, І. Піддубний, І. Студеннікова, Д. Топольсков. Звіт Київської школи економіки (KSE) спільно з Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/10/30.09.24_Losses_Report-ua.pdf
2. Державний бюджет. Міністерство фінансів України URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget>
3. Бугрим О. Емісія — крайній захід: НБУ не бачить підстав для запуску «друкарського верстака». Інформаційне агенство УНІАН. 14.12.23. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/druk-groshey-nbu-ne-bachit-pidstav-dlya-emisiynogo-finansuvannya-byudzhetu-12483729.html>
4. Ходжаян А., Шеін О. Модернізація державної фіскальної політики в межах національної стратегії доходів до 2030 року та її роль у забезпеченні економічної безпеки. Економічний аналіз. 2024. Том 34. № 1. С. 326–336. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.01.326>
5. Національна стратегія доходів до 2030. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/government_approved_national_revenue_strategy_2024-2030-4364

Хохич Д.Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії*

Овсяннікова Д.О.

*здобувачка вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОГНОЗУВАННЯ ІНФЛЯЦІЇ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Прогнозування інфляції є ключовим для економічної політики в умовах макроекономічної нестабільності. В умовах воєнного стану в Україні точні прогнози дозволяють коригувати політику та підтримувати стабільність. З огляду на сучасні виклики, адаптація методів прогнозування до швидко змінюваних умов є надзвичайно актуальною. Це сприятиме не лише стабілізації економіки, а й створенню основи для її подальшого відновлення. Мета цього дослідження — визначити ключові особливості прогнозування інфляції в умовах макроекономічної нестабільності, а також виявити найефективніші підходи і методи, які дозволяють забезпечити точність прогнозів та своєчасність економічних рішень в умовах сучасних викликів.

Макроекономічна нестабільність — це стан економіки, який характеризується коливаннями економічної активності, такими як зміни в рівні виробництва, зайнятості та цін [9]. Ця нестабільність може бути викликана різними факторами, включаючи політичні кризи, зовнішні шоки та зміни в глобальній економіці. Макроекономічна нестабільність в Україні викликається зовнішніми шоками, такими як війни, глобальні кризи, і внутрішніми чинниками, що впливають на рівень інфляції. Ці фактори значно впливають на рівень інфляції та економічні процеси в країні. Макроекономічна нестабільність та інфляція взаємопов'язані. Політична нестабільність і зовнішні шоки, наприклад зміни цін на нафту, спричиняють інфляційний тиск. Фінансова нестабільність обмежує кредити та підвищує їхню вартість, посилюючи інфляцію. Прогнозування інфляції в умовах макроекономічної нестабільності має велике практичне значення, оскільки воно дозволяє уряду та центральному банку вчасно реагувати на економічні виклики та приймати зважені рішення.

Точне прогнозування інфляції є ключовим інструментом для коригування монетарної та фінансової політики, що дозволяє знизити ризики різких коливань цін і підтримувати макроекономічну стабільність, особливо в умовах нестабільності. Під час війни інфляційні процеси стають більш волатильними через вплив зовнішніх і внутрішніх шоків, зокрема військових дій, політичної нестабільності та економічних криз [1]. У таких умовах основними чинниками інфляції виступають немонетарні фактори, такі як війна та логістичні проблеми, які значно знижують ефективність монетарних інструментів контролю [3]. Водночас прогнозування інфляції ускладнюється необхідністю враховувати численні фактори впливу на цінові процеси, що потребує використання адаптивних та більш складних економетричних моделей. У таких умовах важливим є вибір методів прогнозування, розглянемо основні.

Методи прогнозування інфляції під час нестабільності:

- вектор-авторегресійний метод (VAR): Цей метод використовується для побудови короткострокового прогнозу інфляції шляхом аналізу взаємозв'язків між різними економічними змінними [2];
- сценарне прогнозування: Дозволяє оцінювати різні сценарії економічного розвитку та їхній вплив на інфляцію, що є корисним для довгострокового планування [4];
- моделі часових рядів (ARIMA та GARCH): Моделі ARIMA використовуються для аналізу та прогнозування часових рядів інфляції, забезпечуючи можливість передбачення майбутньої динаміки цін. GARCH моделі дозволяють оцінити волатильність інфляційних процесів і передбачити ризики [5].

Для короткострокового прогнозування інфляції найчастіше застосовуються методи, що дозволяють досягти високої точності. Одним із таких є метод покомпонентного прогнозування, який оцінює рівень впливу різних факторів на окремі компоненти споживчого кошика, підвищуючи точність прогнозу індексу споживчих цін [4]. Веб-скрепінг також використовується для збору даних про динаміку споживчих цін, що забезпечує оперативну та точну оцінку інфляції за короткий період [6]. Крім того, широко застосовуються методи експертних оцінок, які, хоча й є простішими, потребують значного досвіду фахівців для точного прогнозування за умов обмеженості доступних даних. Ці методи застосовуються в Національному банку України та інших фінансових інституціях для короткострокового прогнозування інфляції. У щоквартальному Інфляційному звіті НБУ за квітень 2024 року зазначено, що очікується помірне пришвидшення інфляції у 2024 році до 8,2 %, з подальшим зниженням до 6 % (попередній прогноз — 5,8 %) у 2025 році та до 5 % у 2026 році [7]. Для підвищення точності прогнозів і адаптації до викликів макроекономічної нестабільності потрібно впроваджує новітні підходи та технології. Зокрема, вдосконалюються економетричні моделі (VAR, ARIMA, GARCH), які дозволяють точніше враховувати взаємозв'язки між економічними змінними. Важливим напрямом є використання технологій машинного навчання для аналізу великих масивів даних і виявлення прихованих закономірностей, які впливають на інфляційні процеси. Крім того, особлива увага приділяється розробці сценарних моделей, які враховують потенційні зовнішні шоки, такі як енергетичні кризи чи геополітичні конфлікти.

Отже, прогнозування інфляції в умовах макроекономічної нестабільності є складним, але надзвичайно важливим процесом для забезпечення економічної стабільності та ефективного управління фінансовими ресурсами. Вдосконалення методів прогнозування, таких як застосування складних економетричних моделей, машинного навчання та сценарного прогнозування, дозволяє точніше враховувати взаємозв'язки між економічними змінними та адаптувати політику до швидко змінюваних умов. А завдяки використанню сучасних підходів і технологій прогнозування можна досягти кращої адаптації економічної політики до реалій, зберігаючи макроекономічну стабільність і сприяючи економічному відновленню в умовах кризових ситуацій.

Література

1. Рощина Н.В., Мельничук В.Е., Нестеренко В.І. Особливості інфляційних процесів в Україні. Економічний вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут, 2017, № 14, С. 61–67.
2. Петрик О.І., Половнєв Ю.О. Аналіз чинників інфляції та її прогнозування в Україні. Економіка і прогнозування, 2003, № 11, С. 91.
3. Прасад А. НБУ пояснив перевищення прогнозу інфляції у 2024-му і очікує її подальшого прискорення. Forbes.ua. URL: <https://forbes.ua/news/nbu-poyasniv-perevishchennya-prognozu-inflyatsii-u-2024-mu-i-ochikue-ii-podalshe-priskorennya-13012025-26247> (дата звернення: 16.01.2025).
4. Скрипенко М.І. Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку. Інститут економіки та прогнозування НАН України, Київ, 2012, 720 с.
5. Фесюк Р.В., Ковальчук В.М. Моделювання та прогнозування інфляції в Україні. ББК 65 С 88, 2008, 183 с
6. Про методи та форми прогнозування макроекономічних показників економічного і соціального розвитку України, а також монетарної політики : Рішення Нац. банку України від 28.01.2019 № 1-рд. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr001500-19#Text> (дата звернення: 16.01.2025).
7. Національний банк України. Інфляція залишатиметься помірною, а економіка надалі відновлюватиметься у 2024–2026 роках — Інфляційний звіт НБУ. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiya-zalishatimetsya-pomirnoyu-a-ekonomika-nadali-vidnovlyuvatimetsya-u-20242026-rokah--inflyatsiyniy-zvit-nbu> (дата звернення: 16.01.2025).
8. Лук'яненко І. Особливості прогнозування інфляційних процесів за умов економічної нестабільності. Розділ монографії, 2017, 155 с.
9. Кульков В.М., Теняков И.М. «Макроэкономика.» 2016, 375 с.

Хохич Д.Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,*

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ РОЗРАХУНКУ ІНДЕКСУ СПОЖИВЧИХ ЦІН У КРАЇНАХ З РИНКАМИ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Розуміння інфляції на основі моделей споживчих витрат дозволяє краще зрозуміти це явище та покращити політичні реакції на негативні процеси підвищення цін на споживчих ринках. Нижче наведена коротка характеристика наборів товарів і послуг, що беруть участь у розрахунку базової інфляції окремих національних статистичних служб країн з ринками, що розвиваються (табл. 1).

Таблиця 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ РОЗРАХУНКУ ІСЦ/БАЗОВОЇ ІНФЛЯЦІЇ В КРАЇНАХ З РИНКАМИ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Країна	Методологічні принципи розрахунку ІСЦ/базової інфляції
Азербайджан	Розраховується методом виключення сезонних товарів та послуг, ціни на які адміністративно регулюються (комунальні платежі, послуги транспорту, зв'язку, банківські послуги і т.д.), паливо (бензин).
Вірменія	Розраховується методом виключення товарів, ціни на які зросли на світових ринках, або ріст цін був зумовлений погодними умовами (наприклад, в окремі роки розрахунок проводився з виключенням цін на комунальні послуги, або без врахування товарів сільськогосподарського призначення, ріст цін на які був результатом несприятливих погодних умов.

Країна	Методологічні принципи розрахунку ІСЦ/базової інфляції
Казахстан	Розраховується методом виключення з фіксованого переліку товарів (послуг) ІСЦ окремих його складових (фрукти та овочі, бензин і вугілля, дизельне паливо, житлово-комунальні послуги, залізничний транспорт, зв'язок). Одночасно розраховується базова інфляція з використанням методу виключення цінових змін із ранжованого ряду складових ІСЦ (по п'ять максимальних і мінімальних, по вісім відсотків максимальних і мінімальних, всі, крім одного, що знаходяться в середині ряду). Ці методи застосовуються для аналітичних і прогностичних цілей. Застосування даних методів, що реалізуються в комплексі, складають ефективну систему показників, котрі відображають монетарну «поведінку» інфляції.
Киргизстан	З групи «Харчові продукти та безалкогольні напої» виключаються молоко та плодоовочева продукція, ціни на які впливає сезонний фактор, а також цукор. З групи «Алкогольні напої та тютюнові вироби» виключаються окремі види алкогольних напоїв та тютюнових виробів, динаміка цін на які пов'язана з адміністративним впливом. З групи непродовольчих товарів і послуг виключаються паливно-мастильні матеріали, окремі види матеріалів для утримання та ремонту житлових приміщень, електроенергія, газ та інші види послуг, послуги пасажирського транспорту, зв'язку та інші послуги, ціни на які регулюються.
Таджикистан	Розраховується методом виключення сезонних продуктів, комунальних платежів, послуг транспорту, ритуальних послуг та ін., палива.
Україна	Використовується метод виключення з ІСЦ постійного переліку товарів (послуг). З переліку виключаються сезонні товари, продукти харчування, що піддаються інтенсивній обробці, послуги, ціни на які адміністративно регулюються. З 2 січня 2020 р. набули зміни у методології розрахунку інфляції [1]. Згідно із затвердженими змінами враховуються показники номенклатурних позицій тільки в обласних центрах та деяких містах.

Джерело: побудовано на основі аналізу офіційних сайтів державних органів статистики

Серед пострадянських країн найцікавіший досвід формування споживчого кошику та оцінка його вагової структури для вимірювання ІСЦ спостерігається в Азербайджані. Це пояснюється тим, що частка нафти і нафтопродуктів у структурі експорту Азербайджану складає майже 91 %, що є найбільшим показником серед інших країн СНД.

Методологія розрахунку ІСЦ в Азербайджані спирається на індекс цін Ласпейреса з метою обчислення абсолютного і відносного внеску кількох категорій товарів і послуг у загальну інфляцію [2]. Декомпозиція ІСЦ та його внесок в загальний рівень інфляції дозволяє краще зрозуміти інфляційний тиск відповідно до доходів від нафти. Для визначення зв'язку між інфляційними тенденціями та надходженнями від нафти Державний комітет статистики Азербайджану використовує індекс Пааше, а також кореляційні та емпіричні моделі. Результати таких досліджень за 2011–2022 рр. показують, що як у міських, так і в сільських районах Азербайджану категорія споживчих витрат на продукти харчування домінувала, таким чином сприяючи динаміці інфляції більше, ніж будь-яка інша категорія. Загальна картина інфляції не має суттєвих відмінностей щодо відносного внеску моделей споживання: категорія продуктів харчування була найбільшою статтею витрат домогосподарств і в докризовий період. Однак міські жителі витрачають більше на одяг і взуття, тим часом витрати на комунальні платежі (вода, електроенергія, газ) були вищими в сільській місцевості. Тенденція інфляції в Азербайджані пов'язана з надходженням доходів від нафти з міжнародних сировинних ринків та відрізняється в розрізі міського та сільського населення. Економічна політика уряду Азербайджану за сучасних умов має бути спрямована на географічно диференційовані категорії витрат, які можуть аномально реагувати на нафтовий шок, завдаючи шкоди довгостроковому споживанню домогосподарств та звичкам заощаджувати.

Методи Ласпейреса (або базового зваженого індексу) та Пааше (або поточного зваженого індексу) були використані для вимірювання динаміки інфляції на основі ІСЦ і ВВП відповідно в міській та сільській місцевостях Азербайджану у період з 2001 по 2020 рр. (для індексу Пааше період 1990–2020 рр.). ІСЦ за період t є середньозваженим значенням цін на товари та

послуги за період t , де вага кожного товару представляє його частку в загальному кошику за базовий рік. На рис. 1 зображено структуру споживання в докризовий 2014 рік, яка визначила ваговий елемент для розрахунку ІСЦ у містах (панель а) та в сільській місцевості (панель b).

панель (а)

панель (b)

Рис. 1. Основні категорії споживчих витрат (товарів і послуг) в Азербайджані в міській (панель а) та сільській місцевостях (панель b)

Джерело: [3]

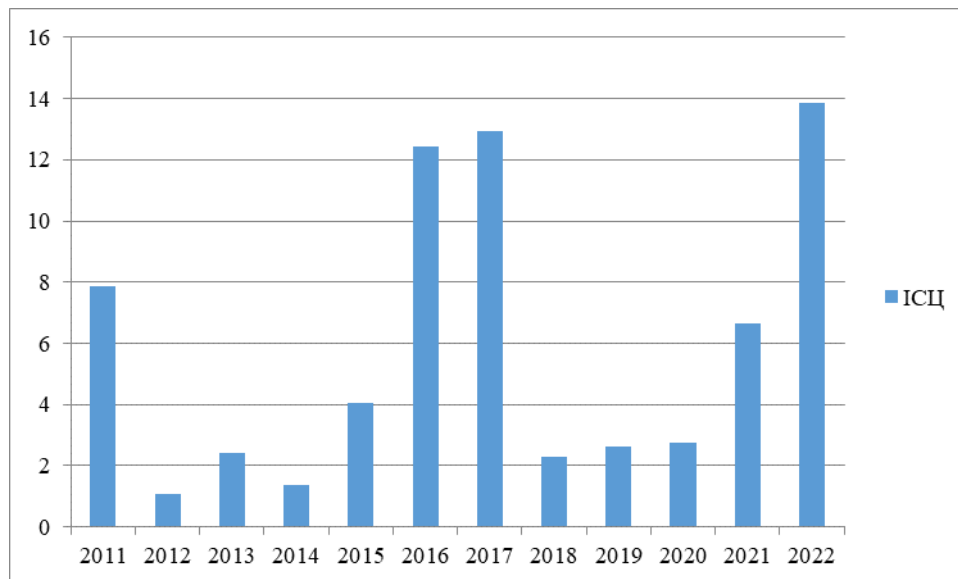

Рис. 2. Динаміка ІСЦ у період 2011–2022 рр.

Джерело: [3]

Як бачимо на рис. 2, у 2017 році спостерігався високий рівень інфляції — 12,94 %. Висока інфляція була викликана падінням цін на світових товарних ринках і девальвацією азербайджанського манату. Як для міського так і сільського населення, категорія продуктів харчування займала найбільшу питому вагу в структурі споживання (рис. 1). У 2022 році рівень інфляції склав 13,9 %, що є найбільшим за останні десять років. Як показано на рис.1, витрати на продукти харчування у містах і сільській місцевості займають найбільшу питому вагу. Натомість внесок алкогольних і тютюнових виробів у загальний рівень інфляції є незначним, як у містах, так і селах. Протягом 2014-2020 рр. питома споживчих витрат домогосподарств на алкогольні та тютюнові вироби наближалася до 0 %. Інша категорія витрат — одяг і взуття, мала більш-менш стабільний характер (від 0 до 0,07 %) внесок в інфляцію у сільській місцевості. У містах показники були вищими (найбільше значення спостерігається у 2016 році — 3,25 %). У середньому ця категорія витрат становила 0,58 % у 2017-2020 роках. Не вдаючись у деталі, відмітимо, що комунальні та інші послуги; предмети побуту та щоденного вжитку; транспорт та медичні послуги, мали стабільну питому вагу в динаміці інфляції з 2013 року як у міській, так і в сільській місцевостях. Піковий показник спостерігався у 2012 році, що не дивно після бурхливого зростання доходів від продажу нафти, яке призвело до збільшення державних видатків і шоків пропозиції. Порівняно з сільською місцевістю, міста витрачають більше коштів на освіту в перерахунку на душу населення. Особливо це помітно під час пандемії, коли спостерігається тенденція до зростання питомої ваги споживчих витрат на освіту в загальний рівень інфляції. Подібні тенденції спостерігалися у сфері відпочинку та культурних послуг як у містах, так і в сільській місцевості в Азербайджані протягом 2017-2020 рр. Цікаво, що у період пандемії у сільській місцевості категорія споживчих витрат «Готелі, кафе та ресторани» зробила більший внесок в інфляцію, ніж у містах, починаючи з 2017 року (в середньому на 0,55 % у сільській місцевості, на 0,31 % у містах).

Отже, можна зробити висновок, що після періоду нафтового буму в Азербайджані спостерігалися нестабільні інфляційні тенденції. Такі компоненти інфляції, як комунальні послуги та інші товари (послуги); предмети побуту та домашнього вжитку; транспорт та медичні послуги були відносно стабільними у період пандемії. З точки зору відносного внеску в інфляцію, категорія продуктів харчування домінувала як у міській, так і в сільській місцевостях. Витрати на одяг та взуття мали більший відносний внесок у містах, ніж у сільській місцевості. В той же час у сільській місцевості зросла роль водопостачання, газу, електроенергії

та інших послуг у загальній інфляції. Таким чином, не спостерігається стійкої тенденції як в абсолютному, так і у відносному внеску визначених категорій товарів і послуг в інфляцію у період пандемії. Однак, безумовно, вплив окремих категорій є помітнішим, ніж вплив інших категорій, наприклад продуктів харчування та освітніх послуг.

Література

1. Наказ Державної служби статистики України від 29.08.2016 № 158 (зі змінами затвердженими наказом Державної служби статистики від 17 грудня 2019 р. № 401). Методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунків індексів споживчих цін.
2. Niftiyev, Ibrahim (2020): Analysis of Inflation Trends in Urban and Rural Parts of Azerbaijan: Main Drivers and Links to Oil Revenue, SSRN, Rochester, NY, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3727013>
3. Офіційний сайт Комітету статистики Азербайджану URL: <https://www.azstat.gov.az/MetaDataInd/>

Чумаченко О.Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів,
університет КРОК*

МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В сучасних умовах макроекономічної нестабільності та інформаційної турбулентності ефективність управління фінансовими ресурсами є ключовим фактором для забезпечення стабільності підприємства та його здатності адаптуватися до змінюваного економічного середовища. Оцінка цієї ефективності дозволяє визначити наскільки раціонально і доцільно використовуються фінансові ресурси для досягнення стратегічних та оперативних цілей підприємства. Методи управління фінансовими ресурсами допомагають досягти оптимального використання доступних ресурсів, забезпечити ефективне їх розподілення та контролювати фінансові потоки. Для цього використовуються різноманітні методи, кожен з яких має свої особливості та призначення. Вибір і застосування цих методів залежить від стратегічних цілей підприємства, його фінансового стану та умов зовнішнього середовища. Зупинимося на деяких.

Одним із важливих методів є метод фінансової стабільності, який оцінює здатність підприємства забезпечувати стабільність фінансових потоків та ефективно використовувати свої ресурси в довгостроковій перспективі. Для цього використовуються коефіцієнти фінансової незалежності та фінансового левериджу, які показують, наскільки підприємство залежить від зовнішніх джерел фінансування і наскільки його власні ресурси здатні забезпечити стабільність діяльності [1, с. 107].

Метод бюджетування та прогнозування також є важливим інструментом для оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами. За допомогою складання фінансових планів і прогнозів підприємство може оцінити, як ефективно будуть розподілені фінансові ресурси в майбутньому, що дозволяє своєчасно коригувати стратегії та підвищувати рівень досягнення фінансових цілей. Бюджетування включає визначення джерел фінансування, витрат, а також прогнозування надходжень і витрат на основі аналізу поточної діяльності та майбутніх можливостей підприємства [32, с. 168].

Оцінка коштів та їх витрат є ще одним важливим методом. Важливо здійснити детальний аналіз витрат на виробництво, маркетинг, логістику та інші сфери діяльності, а також оцінити, як ці витрати впливають на ефективність використання фінансових ресурсів. Застосування

таких показників, як витрати на одиницю продукції чи послуги, дозволяє порівняти витрати з отриманими доходами та визначити ефективність ресурсного забезпечення.

Метод коефіцієнтів ефективності використовує різноманітні фінансові коефіцієнти, які дають змогу оцінити як загальний рівень ефективності фінансового управління, так і ефективність використання окремих джерел фінансування. Зокрема, коефіцієнти обіговості активів і власного капіталу дозволяють зрозуміти, наскільки швидко підприємство використовує свої ресурси для отримання доходу [2, с. 134].

Одним із найважливіших методів є планування фінансових ресурсів, яке охоплює складання фінансових планів, бюджетів і прогнозів, що дозволяє організувати раціональний розподіл ресурсів і забезпечити стабільність підприємства. Аналіз фінансових ресурсів дозволяє оцінити фінансовий стан підприємства, виявити можливі проблеми та знайти шляхи для їх усунення. Контроль фінансових ресурсів забезпечує виконання фінансових планів, виявлення відхилень від них і їх корекцію для підвищення ефективності управління.

Фінансова стратегія, яка включає розробку довгострокового плану, дає можливість підприємству забезпечити максимізацію прибутковості і зменшення фінансових ризиків. Одним із важливих аспектів є оптимізація структури капіталу, що включає пошук оптимального співвідношення власних та позикових коштів для зниження витрат на обслуговування боргу. Управління грошовими потоками дозволяє підтримувати ліквідність підприємства і забезпечує його безперервне фінансування.

Диверсифікація фінансування через різні джерела, такі як акціонерний капітал, кредити та облігації, дає змогу знизити залежність від одного джерела та підвищити фінансову стійкість підприємства. Управління фінансовими ризиками включає оцінку та мінімізацію ризиків, таких як валютний чи процентний, що можуть мати негативний вплив на фінансову ситуацію підприємства. Постійний фінансовий моніторинг дозволяє своєчасно реагувати на зміни у фінансових показниках і коригувати стратегії для збереження стабільності підприємства. Нарешті, інвестиційне планування спрямоване на вибір найбільш вигідних інвестиційних проєктів, що забезпечує розвиток і зростання підприємства.

Методи управління фінансовими ресурсами є важливими інструментами для досягнення фінансової стабільності і успіху підприємства. Застосування цих методів дозволяє оптимізувати використання ресурсів, мінімізувати фінансові ризики та забезпечити ефективне планування і контроль фінансових потоків. Системний підхід до управління фінансами на основі цих методів сприяє покращенню фінансових показників підприємства, його здатності адаптуватися до змінюваних умов і досягати довгострокових стратегічних цілей. Ефективне управління фінансовими ресурсами передбачає застосування комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію їх використання та забезпечення фінансової стійкості підприємства. До таких заходів можна віднести [3, с. 89]: оптимізацію структури капіталу; раціональне використання внутрішніх ресурсів; диверсифікацію джерел фінансування; систематичний аналіз та контроль.

Аналіз фінансових ресурсів дозволяє оцінити фінансовий стан підприємства, виявити сильні та слабкі сторони, а також розробити рекомендації щодо підвищення ефективності управління. Контроль фінансових ресурсів включає перевірку правильності використання коштів і досягнення поставлених фінансових цілей. Розробка фінансової стратегії дозволяє підприємству забезпечити стабільність фінансових потоків, оптимізувати структуру капіталу та мінімізувати фінансові ризики. Вибір стратегії залежить від цілей підприємства, його фінансових можливостей і ринкових умов [4, с. 45]. Оптимізація фінансових ресурсів включає використання сучасних фінансових інструментів, таких як лізинг, факторинг, інвестиційні фонди, що дозволяє залучати додаткові кошти для розвитку підприємства. Управління фінансовими ресурсами повинно передбачати заходи щодо мінімізації ризиків, пов'язаних із залученням позикових коштів, інвестиційними операціями, а також змінами в економічному середовищі.

Отже, для оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами в сучасних умовах господарювання використовуються різні методи, кожен з яких дозволяє отримати унікальну

інформацію про фінансову діяльність підприємства. Вони допомагають з'ясувати сильні та слабкі сторони, що є основою для подальшого вдосконалення фінансової стратегії підприємства, підвищення його фінансової стійкості та конкурентоспроможності на ринку.

Література

1. Калиніченко Ю. Стратегічний розвиток підприємства: теоретичні та практичні аспекти. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 4(29). С. 106–115.
2. Бердар М. Управління процесом формування і використання фінансових ресурсів підприємства на основі логістичного підходу. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. № 5 (83). С. 133–138.
3. Пилип'як О.В., Майор О.В., Попович Ю.Г. Теоретичні аспекти формування і використання фінансових ресурсів на підприємстві в сучасних умовах. *Економіка і управління*. 2022. № 1. С. 88–95.
4. Румик І.І. Фінансове забезпечення підприємств: можливості використання когнітивного. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2(66). С. 44–52.

Шалденко Є.М.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

АДАПТАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах реформування судової системи України фінансове забезпечення судової влади стає важливим індикатором її ефективності та незалежності. Економічна аналітика, як інструмент підтримки управлінських рішень, відіграє ключову роль у формуванні прогнозованих і ефективних механізмів фінансування. Необхідність адаптації економічної аналітики до потреб фінансового забезпечення судової системи України обумовлена потребою у ефективному розподілі бюджетних коштів, забезпеченням ефективного контролю за витратами, забезпеченням незалежності судової гілки влади через належне фінансове забезпечення.

Економічна аналітика є потужним інструментом, що може забезпечити ефективне управління фінансовими ресурсами судової системи України. Її прикладне застосування можна розглянути через три ключові аспекти: планування, розподіл і використання фінансових ресурсів.

Впровадження цифрових інструментів економічного аналізу для досягнення основних цілей економічної аналітики являється сучасним і ефективним інструментом для визначення основних критеріїв оцінки ефективності використання бюджетних коштів, аналізу стану фінансового забезпечення судової системи, виявлення ключових проблем і планування фінансових потреб. Зокрема, в системі бізнес-аналітики широко використовується Business Intelligence (BI) — комп'ютерні методи і інструменти, що забезпечують збір, аналіз, зберігання та обробку фінансової інформації в форму, придатну для швидкого та аналізу, а також засоби для роботи з обробленою таким чином інформацією, як інструмент прийняття управлінських рішень.

Business Intelligence спочатку займається очищенням, консолідацією даних, перетворенням їх у зручний для аналізу формат, такі завдання інтерпретувати велику кількість даних, загострюючи увагу лише на ключових факторах, що впливають на ефективність, моделювати результат різних варіантів дій, відстежувати результати прийняття рішень [1].

Ефективна адаптація економічної аналітики із застосуванням методів і інструментів Business Intelligence відкриває широкі можливості для потреб фінансового забезпечення судової системи України, що сприятиме забезпеченню прозорості, справедливості та незалежності судової влади в Україні. Використання сучасних інструментів дозволить оптимізувати фінансові ресурси, забезпечивши високу якість роботи судової системи.

Література

1. BI — бізнес-аналітика. URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technologyinnovation/business-intelligence-bi>.

Штефан Л.Б.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської
справи та страхування,
Вінницький навчально-науковий
інститут економіки Західноукраїнського
національного університету*

КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна значно вплинула на платоспроможність як фізичних, так і юридичних осіб. Багато підприємств припинили або скоротили свою діяльність через руйнування інфраструктури, втрату активів, порушення логістичних ланцюгів. У результаті частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківських портфелях суттєво зросла. Станом на 1 жовтня 2024 р. частка NPL у банківському секторі України становила 32,3 % [1]. Згідно з даними НБУ, ця частка досягла критичних значень у регіонах, які найбільше постраждали від бойових дій. Банки з високою концентрацією кредитів у регіонах, які знаходяться в зоні бойових дій або були тимчасово окуповані, зазнали найбільших збитків. Позичальники з цих регіонів часто втратили можливість обслуговувати свої кредити через пошкодження чи втрату активів.

Багато громадян втратили роботу або значну частину доходів через війну. Це вплинуло на їхню здатність обслуговувати кредити, особливо іпотечні та споживчі. Крім того, населення, яке змушене було залишити свої домівки, часто втратило доступ до заробітку, що ще більше ускладнило ситуацію.

Велика кількість компаній, особливо малий і середній бізнес, постраждали від руйнувань інфраструктури, падіння попиту та втрати кадрів. Це знизило їхню здатність обслуговувати кредити. Найбільше постраждали сектори, залежні від експорту (металургія, агросектор), логістики та роздрібною торгівлі.

Банки запровадили кредитні канікули для підтримки клієнтів, але це мало тимчасовий ефект і не завжди дозволяє зберегти платоспроможність позичальників у довгостроковій перспективі. Масштабна реструктуризація боргів стала необхідною, але створює додаткове навантаження на банки.

Зростання непрацюючих кредитів змусило банки формувати значні резерви, що скоротило їхні прибутки або призвело до збитків. Це послаблює фінансову стійкість банків і зменшує їхню можливість здійснювати нове кредитування [2].

Головними ризиками для кредитного портфеля банків в умовах війни є:

1) зростання частки непрацюючих кредитів банків. Погіршення платоспроможності позичальників, як бізнесу, так і фізичних осіб, через втрату джерел доходу. Руйнування активів, які виступають заставою за кредитами, знижує можливість погашення боргів. Зростання частки реструктуризованих кредитів, які можуть перейти в категорію непрацюючих через погіршення економічної ситуації;

2) кредитні ризики у секторальному розрізі. Найбільше постраждали сектори, орієнтовані на експорт (металургія, аграрний сектор, транспорт). Ризик втрат у сегментах малого та середнього бізнесу через скорочення попиту на їхні товари та послуги. Високі ризики у сфері комерційної нерухомості через падіння орендної плати та зниження попиту;

3) географічні ризики. Найвищі ризики зосереджені в регіонах, що постраждали від бойових дій або перебували під окупацією. Банки, які мають значну частку кредитного портфеля в цих регіонах, стикаються зі зростанням проблемних активів;

4) ризик валютних коливань. Динаміка валютного курсу впливає на валютні кредити, особливо для бізнесу, що має обмежений доступ до валютної виручки. Висока волатильність гривні може збільшувати фінансовий тиск на позичальників;

5) втрата заставного майна. Значна частина заставного майна (нерухомість, обладнання, транспортні засоби) пошкоджена, зруйнована або втрачена, що знижує можливість компенсації втрат банків;

6) скорочення обсягів нового кредитування. Високі кредитні ризики стримують банки від активного видавання нових кредитів, особливо для бізнесу в зонах підвищеного ризику. Високі ставки за кредитами ускладнюють доступ до фінансування для позичальників;

7) фінансові ризики банківської системи. Зростання потреби у формуванні резервів під проблемні кредити зменшує прибутковість банків. Ризик ліквідності через зниження рівня повернення кредитів і збільшення витрат на підтримку клієнтів (реструктуризація, кредитні канікули);

8) репутаційні ризики. Нездатність банків ефективно вирішувати проблеми з кредитами може призвести до втрати довіри клієнтів. Ризик негативного впливу на репутацію через судові суперечки з позичальниками;

9) регуляторні ризики. Посилення вимог НБУ до формування резервів, капіталізації банків та управління кредитними ризиками. Вплив обмежень і санкцій на кредитні операції;

10) системні ризики. Ризик дестабілізації банківської системи в умовах тривалого економічного спаду. Посилення залежності від зовнішніх запозичень і міжнародної допомоги для підтримки ліквідності банків. Обмеження самостійності банків у прийнятті рішень через залежність від державних або міжнародних умов. Ризик скорочення програм підтримки у разі зміни політичної або економічної ситуації. Залежність від міжнародних фінансових організацій може створювати додатковий зовнішній тиск на економічну політику країни. Необхідно поступово зменшувати залежність банків від державних програм через розвиток інструментів управління ризиками та капіталізації. Державна та міжнародна підтримка є критично важливою для збереження стабільності кредитного портфеля українських банків під час війни. Проте довгостроковою метою має бути створення умов, за яких банківська система стане більш автономною, стійкою та здатною самостійно долати макроекономічні виклики.

Війна створила безпрецедентний тиск на якість кредитного портфеля українських банків. Для зменшення ризиків важливо забезпечити ефективну співпрацю між банками, урядом і міжнародними фінансовими організаціями, а також впровадити сучасні інструменти управління ризиками та адаптації до нових умов.

Для адаптації банківської політики в умовах війни необхідно запроваджувати кредитні канікули, гнучкі умови для різних категорій клієнтів, зокрема для тих, хто постраждав від бойових дій. Робити перегляд умов кредитних договорів із врахуванням фінансових можливостей позичальників. Подовжувати строки погашення кредитів, зменшувати розмір щомісячних платежів або знижувати відсоткові ставки. Використовувати індивідуальний підхід до кожного клієнта, щоб уникнути судових спорів і втрати заставного майна.

Крім того, потрібно зосередитись на державній підтримці стратегічних секторів економіки, які сприяють економічній стійкості та відновленню (агропромисловість, енергетика, логістика, ІТ). Формувати додаткові резерви для покриття потенційних збитків від непрацюючих кредитів. Посилювати аналітичні підходи до оцінки ризиків і кредитоспроможності позичальників. Застосовувати прогностичні моделі для управління ліквідністю в умовах підвищеної економічної невизначеності.

Розширювати онлайн-інструменти для кредитування, що знизить витрати на обслуговування клієнтів. Запровадити автоматизовані системи для оцінки заявок і управління ризиками. Підвищувати зручність доступу клієнтів до банківських продуктів, особливо в умовах

міграції населення. Банки мають готуватися до активізації кредитування після завершення війни, орієнтуючись на відновлення економіки.

Ефективна державна підтримка, стабілізація економічної ситуації та реструктуризація боргів можуть допомогти банківському сектору поступово відновити якість кредитного портфеля після завершення війни. Важливо також впровадження сучасних підходів до управління кредитними ризиками.

Таким чином, післявоєнний період створює унікальні можливості для відновлення кредитного портфеля українських банків. Активізація кредитування стане ключовим елементом економічного зростання та відбудови країни. Водночас важливо забезпечити ефективне управління ризиками, прозорість кредитної політики та залучення міжнародної допомоги для досягнення стійкого розвитку банківської системи.

Література

1. Частка непрацюючих кредитів в Україні. Національний банк України: офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kreditiv-u-bankah-skorotilasya-za-devyat-misyatsiv-2024-roku-do-32?utm_source=chatgpt.com

2. Дробязко А.О., Камінська О.С., Борщук О.С. Кредитний портфель українських банків: аналіз впливу воєнного стану. Фінанси України. 2023. № 7. С. 99–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2023_7_7.

Яворський О.А.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

Прохорович О.В.

здобувач PhD,

Державний торговельно-економічний університет

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ОПОДАТКУВАННЯ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ — КОРИСНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Врахування практик країн Європейського Союзу, насамперед з числа держав постсоціалістичних, є важливим для подальшої імплементації Україною європейського законодавства у сфері оподаткування підакцизних товарів згідно проголошеного євроінтеграційного курсу.

Зміни ставок акцизного податку на тютюнові вироби в Україні, які мають набути чинності на початку 2025 року, створюють певні ризики для розвитку відповідного вітчизняного ринку.

Досвід країн ЄС засвідчує низку негативних прикладів, коли різке підвищення акцизу призводило до збільшення нелегального ринку сигарет із одночасними втратами податкових надходжень до бюджету.

У Болгарії в 2008–2010 рр. мінімальне акцизне податкове зобов'язання (далі — МАПЗ) на сигарети зросло з 35,08 до 75,67 євро за тис. шт. або у 2,2 разу (у 2010 р. на 48,5 % порівняно з 2009 р.). Результат не змусив чекати — в 2010 р. нелегальний ринок сигарет сягнув 30 % з відповідним зниженням надходжень до державного бюджету. Як реакція на таку ситуацію, ставки акцизу на сигарети залишалися без змін протягом 5 років, до 2016 р., коли ставку підвищили на 8,8 %, а подальше регулювання акцизного оподаткування сигарет враховувало динаміку доходів населення та індекс доступності тютюнових виробів. Такі заходи дозволили змінити негативний тренд на ринку і забезпечили поступове зниження частки нелегальної торгівлі сигаретами та зростання надходжень акцизу до державного бюджету.

У Латвії в 2008–2009 рр. МАПЗ збільшилося в 3,2 разу до 67,73 євро за тис. сигарет, що відразу відобразилося на обсягах легальної частини ринку і надходженнях до бюджету.

Надходження від акцизного податку з тютюнових виробів зменшувалися два роки поспіль більш ніж на 20 %, а частка нелегального ринку сигарет при цьому сягнула 37 % у 2010 р. Такі наслідки змусили уряд ініціювати замороження планів із подальшого підвищення акцизів до загальноприйнятого рівня в ЄС. Збільшення ставок акцизного податку на сигарети було відновлено 2012–2013 рр. у підсумку протягом 4-х років зростання акцизу склало лише 10 % за інфляції на рівні 5,7 %. Ці заходи дозволили поступово змінити тренд на ринку в бік зниження частки нелегального ринку тютюнових виробів і збільшення надходжень акцизу від цієї продукції.

Підвищення ставки акцизного податку на сигарети у Литві в 3 рази за три роки — до рівня 64 євро за тис. сигарет, у 2010 р. мало наслідком досягнення частки нелегального сегменту фантастичних 40 % і цілком логічне зниження надходжень акцизного податку на понад 20 %. Урядом країни, змушеним адаптуватись до такої ситуації, ставки податку було заморожено на 2 роки. Поступове їх підвищення на 5 % щороку на найближчі 2 роки почалося у 2013 році за інфляції 12,5 %. Після того ставки взагалі не індексувалися навіть на інфляцію протягом 4-х років. ,

Утім, результатом призупинення зростання податкового навантаження на сигарети стало поступове зниження частки нелегального обігу і збільшення фіскальної результативності акцизного податку.

В Угорщині в 2008–2009 рр. мінімальне акцизне зобов'язання підвищилося на 31,9 % до 62,8 євро за тис. сигарет. Це спричинило зростання нелегального ринку та падіння доходів бюджету від акцизного податку у 2010 р. на 25,4 %. Реакцією стало зниження темпів зростання акцизу — до 5,5 % за 2010–2012 роки. Проте вже у 2013 році Угорщина повернулася до «шокової терапії» підвищення акцизів на сигарети без урахування об'єктивних економічних реалій — на 32 %. Надходження від акцизного податку на сигарети знову почали знижуватися — 2 роки поспіль — у 2013 та 2014 рр. Нелегальний ринок теж зріс суттєво — до 8,8 %. Ситуацію допомогло вирівняти лише повторне замороження підвищення ставки акцизного податку в 2014–2015 рр. Цей захід дозволив відновити зростання бюджетних доходів з 2015 р. і зменшити обіг нелегальної продукції до рівня 4,3 %.

Підвищення ставки податку не завжди є фактором забезпечення більших доходів бюджету. Досвід країн Східної Європи — членів ЄС свідчить, що різкі підвищення ставок акцизу на сигарети як правило потребував радикальної реакції урядів для стабілізації бюджетних надходжень і стримування зростання частки нелегального ринку. Цей досвід слід враховувати Україні при формуванні та реалізації політики у сфері оподаткування тютюнових виробів у 2026–2028 рр. після суттєвого підвищення акцизного податку з 2025 р. В іншому випадку, Україна має всі шанси повторити досвід східноєвропейських країн та наражатиметься на критику ключових міжнародних партнерів, зокрема міжнародних фінансових організацій щодо неефективної податкової політики [1].

Існують ризики розвитку негативних сценаріїв на ринку тютюнових виробів у 2025 і наступних роках.

1. Відновлення тенденції зростання нелегального ринку сигарет. Якщо середньорічний показник нелегального ринку сигарет у 2025 р. досягне позначки 20 %, втрати бюджету оцінюються у сумі 32 млрд грн, з урахуванням зростання ціни за рахунок суттєвого збільшення ставки акцизного податку.

Ще більш негативним варіантом розвитку подій може бути зростання частки нелегального ринку до максимальних історичних рівнів жовтня 2023 р. — 25,7 %, за даними Kantar [2]. Втрати бюджету в такому випадку зростуть до 40 млрд грн. Можливі кризові тенденції, через які проходила низка країн — нових членів ЄС — зниження доходів і зростання частки нелегального ринку.

Зростання ставок акцизного податку, яке відбудеться з початку 2025 року з урахуванням диференціації акцизів на сигарети і тютюнові вироби для електричного нагрівання (ТВЕН) на рівні 9,7 % з поступовим її збільшенням до 20 % відповідає підходам до оподаткування

тютюнових виробів у країнах ЄС. Такий підхід, за рахунок незначної різниці цін легальних сигарет і ТВЕН, може зменшити ризики зростання нелегального ринку сигарет. Перехід курців сигарет до вживання ТВЕН, ринок яких є повністю легальним, є кращою альтернативою для державного бюджету порівняно з потенційним переходом до вживання нелегальної продукції. Збільшення обсягів нелегальної торгівлі тютюновими виробами забезпечує вигоди виключно учасникам тіньових схем.

2. Швидке масштабування нелегального ринку рідин для електронних сигарет. За оцінками КМІС, рівень споживання електронних сигарет (16 %) і ТВЕН (18 %) у структурі споживання тютюнових виробів є майже ідентичним. Неналежний контроль за ринком електронних сигарет суттєво посилює ризики розвитку такого сценарію.

У 2023 р. надходження акцизу від ТВЕН (за даними Державної податкової служби України щодо реалізованих марок акцизного податку — 12,63 млрд грн) були майже у 30 раз вищі порівняно зі сплаченим акцизом із рідин для електронних сигарет (0,43 млрд грн) [3]. У 2024 р. ця тенденція все ще мала місце, що підтверджує факт функціонування лише легального і майже повністю нелегального ринків підакцизних товарів.

Гравці нелегального ринку дуже зацікавлені у формуванні цінової переваги для продукції вейпінгу. За умови, якщо акциз на ТВЕН зростатиме на рівні акцизу на сигарети, існує ризик, що споживачі традиційних сигарет і ТВЕН найчастіше обиратимуть як альтернативу нелегальні вейпи, що призведе до додаткового зниження обсягів легальної реалізації тютюнових виробів. Відповідні втрати можна оцінити на рівні близько 30 млрд грн за період 2025–2028 рр. Важливо забезпечити ефективну протидію нелегальній торгівлі рідинами для електронних сигарет для запобігання переходу як курців сигарет, так і споживачів ТВЕН до вживання продукції вейпінгу по мірі підвищення ставок акцизного податку на сигарети і ТВЕН. В Україні важливо уникати значного цінового розриву між ТВЕН та рідинами для електронних сигарет.

Література

1. Ukraine: Fourth Review of the Extended Arrangement under the Extended Fund Facility, Request for Modifications of a Performance Criterion, and Financing Assurances Review-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. IMF Country Report. 2024. № 24/199. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/06/28/Ukraine-Fourth-Review-of-the-Extended-Arrangement-under-the-Extended-Fund-Facility-Request-551207>.

2. Моніторинг нелегальної торгівлі тютюновими виробами в Україні 2024: Хвиля 3. Kantar, 2024. URL: <https://www.kantar.com/ua/Inspiration/AIT/AIT-WAVE-3>.

3. Нелегальна торгівля рідинами для електронних сигарет: передумови, тенденції, заходи протидії. Кошук Т., Пасічний М. / за заг. ред. Т. Кошук. Growford Institute, К: 2024. URL: <https://www.growford.org.ua/research/nelegalna-torgivlya-ridynamy-dlya-elektronnyh-sygaret-peredumovy-tendentsiyi-zahody-protidyti>.

СЕКЦІЯ 2
ВОЄННА ЕКОНОМІКА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ

Brykailo Yevgen
PhD Student,
Wu Qian
PhD Student,
Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University

**ANALYZING THE INSTITUTIONAL FACTORS OF INCREASING
THE ECONOMIC SECURITY OF INNOVATION ACTIVITIES**

In the new economic environment, new approaches to the formation of the internal institutional environment are needed. Among the internal institutions in economic systems, a special place is given to the institutions of management of economic security of innovation activity, which are responsible for reflecting the principle of economic security of innovation in the mission of the system, developing an appropriate innovation strategy, determining the purpose of producing new knowledge, taking into account its dual impact on the economic system. These institutions can be classified based on their main management functions. They can be represented as a set of components that form a management system: planning, organization, coordination, stimulation, control, adaptation. Each of these components in the new conditions should define the rules and create preconditions for improving the economic security of innovative activity of economic systems based on their survivability through the prevention of innovative industrial risks.

The analysis of institutional factors of improving the economic security of innovation activity will be incomplete without considering the mechanisms of interaction of internal institutions in this process. Within the framework of the institutional concept, these interactions are the result of innovation processes of economic systems. They are carried out within the framework of the institutional system and are directly influenced by it. The institutional system of economic management is a certain form of combination of formal and informal, normative and organizational institutions that are closely interconnected and influence each other. Normative institutions, according to the subject of the study, determine the general rules of behavior in the field of innovation development security, the size and properties of organizational structures, the organizational localization of related business units that is effective in terms of innovation security, and the mechanisms of coordination and subordination within the framework of industrial innovation risk management. In turn, organizational institutions provide material prerequisites for the implementation and reproduction of the established formalized norms: formation of financial readiness to improve the economic security of innovation activity, creation of prerequisites for managing innovative industrial risks at the planning level, development of a strategy to ensure the viability of the economic system based on improving the efficiency of industrial risk management of innovation activity.

There are two ways to change the institutional conditions for innovative development of economic systems.

First, in the process of establishing an innovative type of development, old organizational and economic forms of activity (organizational institutions) are restructured, while new organizational structures are formed and strengthened, which, in the absence of coordination mechanisms, leads to a decrease in viability, resulting in an uncontrollable stochastic effect. However, this process is extended in time due to the incompleteness of radical transformations of normative institutions and their formal consolidation. It is accompanied by the existence of various transitional, 'immature' organizational and economic forms, which, due to the prolonged impact of unresolved disturbances, reduce the economic security of the innovation activity of the economic system.

Secondly, it is the way of substitution, the displacement of old institutions by institutions of a new type. However, this path is based on the contradictory interaction of old institutions being eliminated and new ones being transplanted and may be accompanied by deep conflicts and contradictions that require harmonization and adaptation mechanisms to be resolved. Otherwise, if the introduced institution is incompatible with the cultural traditions and institutional structure of the economic system when using 'shock' technology, transplantation dysfunctions are likely to occur: atrophy and degeneration of the institution, rejection as a result of the activation of alternative institutions, and institutional conflict [2].

All of the above will lead to a loss of effectiveness of the implemented changes in institutional conditions. It seems that the first way is preferable, although it is longer, but it should not be delayed, because, as in the second case, negative effects may occur [4].

In general, the introduction of organizational innovations stimulated by various changes initially contributes to the adaptation of existing organizational structures to the changes taking place, but in the course of development requires a qualitative change in the integrity of the organizational and economic elements of the economic system, which implies a fundamental change in the principles of their construction, the loss of the former principles of the system-forming role.

References

1. Klius Y, Ivchenko Ye, Ivchenko Y. (2019) Viniknennya strukturnih zrushen ta yihniy vpliv na ekonomichnu bezpeku promislovih pidpriemstv regionu vnaslidok postkonfliktnoyi transformatsiyi [Analysis of institutional factors for increasing economic security of innovation activity of industrial enterprises in the region]. *Visnik Odeskogo natsionalnogo universitetu. Seriya: Ekonomika*. vol. 5(78), p. 75–81.
2. Mikitiuk P.P., Senov, B.G. (2009), *Innovatsiyna diyalnist: navch. posib.* [Innovative activity: teaching manual], Kyiv, Tsentr navch. lit. (in Ukraine).
3. Ivchenko Ye., Pogorelov Yu. (2017), Economic security of enterprises in the Luhansk region in conditions of post-conflict transformation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017, vol. 3, pp. 358–367.

Dimchohlo A.
PhD Student,
Volodymyr Dahl East
Ukrainian National University

RECOMMENDATIONS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF COST MANAGEMENT IN CRISIS CONDITIONS

The cyclical development of the theory and practice of cost management will be primarily driven by scientific and technological progress and, globally, by changes in technological modes. Based on the above provisions, various structures, methods and models of cost management have been developed and practically tested by leading scientists and experts.

The assessment of economic efficiency of cost management of enterprises in this study is based on the general theory and methodology of determining economic efficiency, set out in the works of foreign and domestic authors. In the most general form, efficiency is defined as the ratio of the result (effect) to the costs of obtaining it [2].

The cost-effectiveness of cost management should be assessed by correlating the costs of material and moral incentives to the total costs of staff motivation. Moreover, moral incentives should be taken into account in the cost dimension by multiplying the time spent by specialists in quality circles, developing new ideas, etc. By the average hourly wage of this category of specialists of the enterprise. Another indicator of efficiency is the degree of dependence of costs on the income received in the current period. However, this indicator is advisable to use in the short term in a crisis.

The quality of cost management in an unstable operating environment largely depends on the flexibility of the management system. The ratio of the levels of centralization and decentralization of leading enterprises operating in a similar environment to the parameters of the enterprise being assessed can provide an estimate of quality.

Profitability, one of the most studied and most frequently used indicators, is assessed by the authors in different ways. P. Drucker believes that 'profit is not a primary goal and serves as a social limiter for economic activity, below which it loses its meaning, but does not act as a maximized value and the only criterion of efficiency' [4]. Qualitatively, the criterion of profitability can be determined by comparing decisions made on the basis of the full cost accounting system and the direct-costing system for the long-term and short-term periods.

The criterion of the quality of working life in assessing the effectiveness of the cost management system is determined by the degree of involvement of the company's employees in the process of developing and implementing innovations with minimal time and resources at the stages of production and operation.

This indicator should be determined for each responsibility center, with the degree of delegation of authority determined. For cost centers, the productivity criterion has the highest proportion.

The classic indicators of productivity are indicators of resource use: output, capital efficiency, material efficiency. At present, the use of marginal income or value added is relevant. Assessing the efficiency of enterprise cost management involves a certain sequence of actions.

Some scholars cite the following stages of finding economic efficiency:

- determining the content of the event;
- identification of sources of effect formation;
- selection of an object for comparison;
- calculating the effect for each source;
- determination of the total effect;
- calculation of the costs of the measure;
- determination of economic efficiency.

The next step is to develop ways to improve efficiency. In order to improve the efficiency of cost management at Ukrainian enterprises, it is necessary to: focus on controlling costs at the point of their occurrence; process data on different costs differently; reduce excessive activities; assess both the state of the enterprise as a whole and the situation in all areas of activity; analyze the cost system in an inseparable connection with the analysis of the system of development and implementation of innovations.

The multiplicity of efficiency assessment methods allows for a subjective approach to selection, depending on the professional characteristics of the evaluators, the objectives of the assessment, and the external and internal environment of the enterprise.

A significant role in the selection and implementation of a cost management efficiency assessment system is played by the following: existing accounting and control systems, the enterprise information system, and the visibility of the system's advantages in terms of costs and results.

References

1. Sosnovska O.O., Dedenko L.V. (2018), Napryami stiykogo funktsionuvannya pidpriemstva v umovah nevznachenosti [Trends of sustainable functioning of the enterprise in conditions of uniqueness]. Zbirnik naukovih prats Universitetu Derzhavnoyi fiskalnoyi sluzhbi Ukrainy, no 2, pp. 369–383. (in Ukrainian)
2. Lagunova I.A. (2018), Sutnist ta printsipi kontseptsiiy rizik-menedzhmentu. [Essence and principles of risk management concept]. Aktualni problemi derzhavnogo upravlinnya, no 1 (53), pp. 44–52. (in Ukrainian)
3. Dyadyuk M. A. (2017), Upravlinnya rizikami: konsp. lekts. [Risk Management: cons. lectures]. Harkiv: Fort. [Online], pp. 165, available at: <http://elib.hduht.edu.ua/jspui/handle/123456789/1893>.
4. Posohov I.M. (2017), Suchasni mizhnarodni standarti rizik-menedzhmentu [Modern international standards of risk management]. Suchasni tendentsiyi rozvitku svitovoyi ekonomiki: zb. materialiv 9-yi Mizhnar. nauk.-prakt. konf., Harkiv : HNADU, Tom. 2, pp. 77–78. (in Ukrainian)

Андрєєв А.О.
здобувач PhD,
ДННУ «Академія фінансового управління»
Рибіцький О. Л.
здобувач PhD,
ІНЦ «Інститут аграрної економіки»

ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Довоєнну економіку України важко назвати збалансованою — перевага сировинної складової та продукції первинної переробки, занепад машинобудування, руйнація старих виробничих ланцюгів внаслідок розпаду Радянського Союзу та незначна кількість нових, низька енергоефективність та інші фактори не дозволяли в повну міру реалізувати економічний потенціал країни. Анексія територій з 2014 року та повномасштабна війна з 2022 року нанесла масштабні збитки і без того несильний економіці. Руйнування промислового комплексу та інфраструктури, значні людські втрати (як військові, так і міграційні), необхідність прийняття нової реальності в бюджетній політиці, коли саме оборонні питання є пріоритетними, ставить низку викликів перед політикою повоєнного відновлення України, яка, задля власної успішності, повинна утримувати баланс між оборонною, економічною, соціальною та екологічними складовими. Фінансове регулювання є невід’ємною складовою будь-якого відновлення (після стихійних лих, екологічних катастроф, економічних криз тощо), в тому числі й повоєнного. Тому в даному питанні є значний міжнародний і внутрішній досвід, який може і повинен бути врахований при розробці політики відновлення України від наслідків війни.

Метою цього дослідження є визначення ролі фінансово-економічного стимулювання у повоєнному відновленні України та обґрунтування інструментів, які можуть сприяти цьому процесу. Дослідження базується на матеріалах інших дослідників, які спеціалізуються на даній тематиці, і представлені в наукових роботах [1–6]. У роботі використано методи системного аналізу, економічного моделювання, а також порівняльний аналіз кращої світової практики.

Повоєнне відновлення не може бути простим відтворенням втрачених активів, адже потребує значного переосмислення нашої економіки та її майбутнього бачення. Політика відновлення в першу чергу повинна відповідати на питання «Економіка України через 10 років, яка вона?», а вже потім формувати інструменти під її реалізацію. При цьому вона повинна бути всеохоплюючою та збалансованою, мати значну соціальну складову, уникати як популістського, так і «чорно-білого» підходів у своїй реалізації [1]. Незважаючи на визначну роль держави та державних фінансів у політиці відновлення, дана політика повинна бути побудована на засадах ринкової економіки, де держава виконує роль направляючого, а не жорсткого детермінанта. Як раз побудова системи фінансового регулювання має сприяти тому, щоб ринок та його учасники були замотивовані рухатись у визначеному державою руслі, маючи свободу в прийнятті рішень. До фінансового регулювання відноситься доволі широкий інструментарій, серед яких основними виділяють податковий, митний, кредитний, компенсаційний, інвестиційний і програми державно-приватного партнерства.

В умовах сьогодення основним фокусом політики відновлення повинно стати створення конкурентної економіки з високою доданою вартістю, що буде відповідати критеріям сталого розвитку, забезпечить обороноздатність країни, соціальну складову, інвестиційну та міграційну привабливість [2]. Визначення пріоритетних напрямків(завдань) є першим кроком до впровадження пакету фінансово-економічних стимулів, адже їх реалізація повинна сприяти виконанню цих завдань, і мати, окрім власних впливів, ще й кумулятивний ефект [3].

Використання такого інструменту регулювання, як створення державно-приватного партнерства, дозволяє ефективно взаємодіяти у сфері відновлення інфраструктури, дає змогу залучити необхідний капітал і стати каталізатором регіонального розвитку. Інфраструктурне

відновлення є одним з пріоритетних напрямків відновлення, тому потребує додаткового стимулювання. Використання інструменту програм державно-приватного партнерства може бути рішенням не лише для інфраструктурних проєктів, а й для інших стратегічних галузей, таких як зелена енергетика, оборонна промисловість, експортно-орієнтовні галузі.

Наступним кроком є створення на базі інфраструктури індустріальних парків як вузького, так і широкого профілю, що дозволяє підняти економічну активність у регіоні та направляти розвиток в обраному напрямку. Створення індустріального парку — це не лише інфраструктурна складова, а це й про використання податкових і митних стимулів [4]. Податкові пільги можуть бути спрямовані на розвиток галузей з високою доданою вартістю, а митні стимули направлені як на підвищення енергоефективності та частки доданої вартості шляхом спрощення митних процедур і зниження митних ставок (або їх відміни) на імпорту обладнання та технологій, необхідних для модернізації виробництва і підняття рівня його технологічності, так і підвищення конкурентоспроможності продукції на міжнародному ринку. Даний стимул спрямований на збільшення частки доданої вартості в кінцевому продукті, що безумовно буде в пріоритетних цілях повоєнного відновлення.

Необхідність забезпечення обороноздатності країни та фокус на високу додану вартість робить пріоритетним розвитком виробництва товарів та послуг подвійного призначення. Враховуючи значний потенціал України в цьому напрямку, даний напрямок потребує особливої уваги у політиці відновлення з необхідністю надання низки стимулів — від створення окремих індустріальних парків, податкових і митних стимулів до інвестиційного стимулювання стартапів й впровадження фінансування програм науково-дослідної роботи.

Створення інвестиційних хабів як один з інструментаріїв стимулювання, дозволить залучати та направляти фінансові ресурси в економіку України. Поєднання інвестиційних хабів з індустріальними парками матиме позитивний кумулятивний ефект, що прискорить відновлення та розвиток цільових галузей, а також відкриває можливості для ефективного використання таких інструментів як «зелені облігації» [5], інвестиційні фонди соціального напрямку тощо. Проте не слід забувати, що важливою складовою надходження іноземних інвестицій є впевненість інвестора в своїй захищеності, тому подальша дебіюрократизація та цифровізація державних послуг є необхідною складовою успіху.

Стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу шляхом впровадження податкових стимулів на створення нових робочих місць, спрощення адміністрування податків шляхом цифровізації надання послуг, надання цільових дешевих кредитів на розвиток і підняття ефективності, створення стимулів до реінвестування прибутку у розвиток, створення за участі держави бізнес-інкубаторів та акселераторів сприятимуть підняттю як економічної, так і інвестиційної та міграційної привабливості.

Фінансове регулювання є одним із найефективніших інструментів для прискорення економічного відновлення. Україна, використовуючи міжнародний досвід, може досягти сталого зростання шляхом впровадження інноваційних механізмів, розвитку інфраструктури та підтримки підприємництва. Проте лише скоординовані зусилля уряду, бізнесу та громадянського суспільства здатні забезпечити економічну стабільність і процвітання України в довгостроковій перспективі. Держава має стати ключовим гравцем у впровадженні стимулюючих програм. Важливими елементами є забезпечення прозорості розподілу ресурсів, впровадження ефективних механізмів моніторингу та оцінки, а також створення платформ для діалогу між бізнесом і владою. Крім того, важливо зменшити рівень бюрократії, що сприятиме пришвидшенню реалізації програм стимулювання.

Література

1. Даниленко А.І., Ершова Г.В. Повоєнне відновлення економіки: основні фактори впливу та світовий досвід для України. *Фінанси України*. 2023. № 6. С. 10–33. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.06.010>

2. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Українська незламність — стійкість державних фінансів в умовах війни. Вчені записки Університету «КРОК». 2024. № 3. С. 56–72. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-56-72>

3. Шубалий О.М., Петруха С.В., Косінський П.М., Петруха Н.М. Фінансово-економічне стимулювання розвитку переробної промисловості на основі природно-ресурсного потенціалу регіонів у повоєнний період. Фінанси України. 2023. № 3. С. 55–74. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.055>

4. Petrukha N., Klymenko K., Petrukha S., Miakota R. Orthodox-Innovative Exposition of Financial Mechanisms of the Post-War Reconstruction of the Economy of Ukraine. Economics, Finance and Management Review. 2024. № 2(18). P. 101–120. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-2-101-120>

5. Petrukha S., Konovalenko D., Petrukha N. Inclusive Economy and Public Finance: Current Condition and Principles of Post-War Recovery. Baltic Journal of Economic Studies. 2024. Vol. 10 No. 2. P. 219–231. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-219-231>

Бараник З.П.

доктор економічних наук, професор

Дубинка С.В.

здобувач вищої освіти,

*Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ВОЄННА ЕКОНОМІКА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ АГРОПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ІТ-РІШЕНЬ

Воєнна економіка, яка виникає в умовах збройних конфліктів, є важливим інструментом для забезпечення функціонування держави та її ключових галузей. Для України, яка протистоїть масштабній військовій агресії, особливого значення набуває аграрний сектор — стратегічна складова економіки, що забезпечує продовольчу безпеку країни та є вагомим джерелом валютних надходжень. Проте в умовах війни галузь стикається зі значними викликами: знищенням інфраструктури, скороченням виробничих потужностей, логістичними проблемами, нестачею фінансових ресурсів і технологічного забезпечення.

Разом із тим, глобальна цифровізація економіки відкриває нові можливості для розвитку агропідприємств навіть у складних умовах. Інформаційні технології (ІТ) можуть стати потужним інструментом підвищення ефективності діяльності підприємств, забезпечення їхньої стійкості до зовнішніх шоків та адаптації до швидкозмінного середовища. Унікальність воєнного часу полягає у прискореній трансформації економічних відносин, що створює передумови для впровадження інновацій у всі сектори економіки, зокрема в агропромисловий комплекс.

Економіка України продемонструвала надзвичайну стійкість на тлі масштабних викликів, спричинених повномасштабною війною. Попри значні пошкодження інфраструктури, порушення роботи ключових галузей промисловості та фінансові труднощі, країна демонструє поступове відновлення та адаптацію до умов воєнного часу.

За перші одинадцять місяців 2024 року валовий внутрішній продукт (ВВП) України зріс на 4 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Листопадове зростання становило 0,9 %, що свідчить про стабільність позитивної динаміки [1]. Основними рушіями економічного зростання стали транспорт, будівництво, виробництво та внутрішня торгівля. Окрему роль у цьому відіграв аграрний сектор, де врожай ранніх зернових культур перевершив очікування. Національний банк України прогнозує подальше зростання ВВП завдяки зменшенню дефіциту електроенергії та стабілізації виробничих процесів.

Міжнародна допомога стала ключовим чинником підтримки макроекономічної стабільності в Україні. З моменту вторгнення держава отримала майже 100 мільярдів доларів зовні-

шньої фінансової підтримки, що допомогло покрити бюджетні дефіцити, підтримати фінансову систему та забезпечити критичні витрати. Проте прогнозований дефіцит бюджету на 2025 рік становить 35 мільярдів доларів, що вимагає подальших переговорів із міжнародними донорами, зокрема Міжнародним валютним фондом [2].

Інфляція залишається одним із головних викликів для економіки. У серпні 2024 року її рівень становив 7,5 % у річному обчисленні. Національний банк України активно використовує інструменти монетарної політики, зокрема коригування облікової ставки, щоб зменшити інфляційний тиск і підтримати стабільність національної валюти.

Сільське господарство демонструє стійкість та адаптивність у нових умовах. Високий рівень врожайності, диверсифікація експортних маршрутів і відновлення енергетичної інфраструктури сприяють зміцненню галузі. Успішне функціонування агропромислового сектору підтримує національну економіку, забезпечує продовольчу безпеку та зберігає експортний потенціал.

Попри позитивні тенденції, економічні перспективи України залишаються умовно оптимістичними. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) прогнозує зростання ВВП на 3,0 % у 2024 році та 4,7 % у 2025 році. Проте подальше відновлення залежатиме від міжнародної підтримки, стабілізації безпекової ситуації, ефективної політики відновлення інфраструктури та вирішення питань бюджетного дефіциту [3].

Технології точного землеробства (Precision Farming) відкривають для українських агропідприємств нові горизонти оптимізації виробничих процесів. Використання сенсорів, дронів, супутникових даних та аналітичного програмного забезпечення дозволяє проводити точний моніторинг стану ґрунтів, рослин і метеорологічних умов. Це забезпечує зменшення витрат на добрива, насіння та паливо, водночас підвищуючи врожайність і якість продукції. Для агропідприємств України, які працюють в умовах обмежених ресурсів і нестабільного ринку, такі технології стають не лише інструментом підвищення ефективності, але й засобом забезпечення конкурентоспроможності.

GPS-трекінг надає можливість агропідприємствам України впроваджувати прозорість і контроль на кожному етапі виробничого циклу. Моніторинг руху сільськогосподарської техніки, транспортування продукції та точне визначення місця проведення польових робіт сприяють зниженню операційних витрат і мінімізації ризиків шахрайства. Крім того, аналіз зібраних даних дозволяє краще планувати логістику, що є надзвичайно важливим для забезпечення ефективного експорту та внутрішнього постачання в умовах війни.

Метод Grid Soil Sampling, який передбачає ґрунтове зонування та аналіз характеристик ґрунту в окремих ділянках поля, має великий потенціал для українських агропідприємств. Це дозволяє ефективніше використовувати ресурси, наприклад, визначати, де необхідно застосовувати добрива чи проводити зрошення. Завдяки такому підходу можна зменшити витрати на виробництво та водночас покращити якість і обсяг врожаю. Впровадження цієї технології також допоможе підприємствам краще адаптуватися до змін клімату та нерівномірності ґрунтів.

Сучасні ERP-системи здатні стати центральним елементом управління для агропідприємств України, об'єднуючи фінансовий, логістичний, виробничий і маркетинговий аспекти діяльності в єдину платформу. Ці системи дозволяють автоматизувати планування виробництва, прогнозувати витрати, управляти ланцюгами постачання та аналізувати ключові показники ефективності. В умовах, коли підприємства стикаються з потребою оперативно адаптуватися до ринкових змін, ERP-рішення допомагають зменшити адміністративне навантаження і покращити стратегічне планування.

В умовах воєнної економіки та глобальних викликів, що постали перед Україною, агропромисловий сектор залишається ключовою складовою економіки країни. Використання сучасних інформаційних технологій, таких як точне землеробство, GPS-трекінг, Grid Soil Sampling та ERP-системи, є ефективним інструментом для підвищення продуктивності, оптимізації ресурсів і та зниження витрат. Впровадження цих рішень дозволяє агропідприєм-

ствам адаптуватися до складних умов, зберігати конкурентоспроможність на міжнародному ринку та підтримувати продовольчу безпеку країни. Успішна цифрова трансформація галузі стане основою для її сталого розвитку в післявоєнний період та сприятиме економічному відновленню України загалом.

Література

1. Центр економічної стратегії. Економіка під час війни. URL: <https://ces.org.ua/en/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 23.12.2024).
2. Reuters. Ukraine's talks with IMF are difficult, prime minister says. 10.09.2024. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-talks-with-imf-are-difficult-prime-minister-says-2024-09-10/> (дата звернення: 23.12.2024).
3. Європейський банк реконструкції та розвитку. EBRD lowers Ukraine 2025 growth forecast to 4.7 per cent. 2024. URL: <https://www.ebrd.com/news/2024/ebrd-lowers-ukraine-2025-growth-forecast-to-47-per-cent.html> (дата звернення: 23.12.2024).

Бараник З.П.

доктор економічних наук, професор

Лисаченко Б.В.

здобувач вищої освіти

*Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ УКРАЇНИ: СТРУКТУРНІ ЗМІНИ У ФІНАНСОВИХ РИНКАХ

Оцінювання впливу військових дій передбачає аналіз ключових макроекономічних показників, динаміки валютного та фондового ринків, а також обсягів інвестицій. Війна спричинила суттєве погіршення економічної ситуації, зокрема різке падіння ВВП, високі темпи інфляції, зростання державного боргу та збільшення рівня безробіття. У 2022 році фінансова система України опинилася під значним тиском через руйнування інфраструктури, порушення виробничих та логістичних ланцюгів, а також втрату значної частини експорту. Ключовим аспектом дослідження стало визначення залежності між військовими ризиками та фінансовою стабільністю. Аналіз валютного ринку показав, що різке падіння курсу гривні у перші місяці війни було спричинено панічними настроями серед населення та інвесторів, що посилювало тиск на резерви Національного банку України (НБУ). Завдяки введенню жорстких валютних обмежень, стабілізації міжбанківського ринку та міжнародній фінансовій допомозі вдалося уникнути неконтрольованої девальвації. На фондовому ринку ситуація була ще складнішою. Фондовий індекс UX впав до історичних мінімумів, що пояснюється відтоком капіталу, скороченням активності інвесторів та загальним зниженням довіри до українських активів. Разом із тим, починаючи з 2023 року, спостерігається поступова стабілізація, зумовлена міжнародною підтримкою та адаптацією економіки до умов воєнного стану. Особливу увагу було приділено аналізу динаміки інвестицій. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) скоротилися до мінімуму у 2022 році, але у 2023 році їх обсяг почав зростати завдяки покращенню політичної ситуації та впровадженню програм державної підтримки інвесторів. Структура інвестицій значно змінилася: зросла частка державних та міжнародних грантів, тоді як приватний капітал залишався обмеженим через високі ризики. Згідно з моделями прогнозування (ARIMA, GARCH), у 2024 році можливе збереження стабільності ключових показників за умови відсутності нових економічних та політичних шоків. Це підкреслює важливість продовження міжнародної співпраці, зокрема у сфері фінансової підтримки.

Пропозиції щодо покращення фінансової стабільності: моделювання сценаріїв розвитку та заходи економічної політики.

Проведене дослідження окреслило кілька ключових сценаріїв розвитку фінансових ринків України у 2024 році, в основу яких покладено зміни в макроекономічних показниках, рівні міжнародної підтримки та ефективності державної політики. Базовий сценарій передбачає поступове відновлення економіки за рахунок збільшення обсягів експорту, активізації інвестиційної діяльності та стабілізації валютного курсу. Песимістичний сценарій включає затяжний військовий конфлікт, що може спричинити подальше погіршення економічних показників і відтік капіталу. Для мінімізації негативних наслідків війни та забезпечення сталого розвитку фінансових ринків запропоновано низку стратегічних заходів. Зокрема, необхідно продовжувати впровадження програм підтримки малого та середнього бізнесу, оскільки саме цей сектор є основою економіки та найбільш адаптивним до змін. Стимулювання експорту, особливо у галузях агропромислового комплексу та ІТ, дозволить підвищити валютні надходження та зменшити залежність від зовнішнього фінансування. У банківській системі важливо забезпечити достатній рівень ліквідності, зокрема через збереження доступу до міжнародних фінансових ресурсів і запровадження програм реструктуризації проблемних кредитів. Аналіз показав, що міжнародна допомога є ключовим фактором стабілізації банківського сектору, оскільки вона дозволяє підтримувати обіг капіталу навіть у кризових умовах. Моделювання залежності макроекономічних показників від обсягів міжнародної допомоги продемонструвало, що за умов її збереження Україна зможе досягти зростання ВВП на рівні 3–5 % у 2024 році. Водночас необхідно впроваджувати системні реформи у сфері податкової політики, антикорупційного законодавства та розвитку інфраструктури. Досвід інших країн, що перебували у стані військових конфліктів, підтверджує важливість довгострокового планування та прозорості економічних процесів. Врахування найкращих практик дозволить Україні ефективніше відновлювати фінансову систему та стимулювати зростання.

Література

1. Кияк В.М., Бурак О.Л. «Фінансові кризи: причини, наслідки, шляхи подолання». Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. — 272 с.
2. Тарасенко О.М. «Державне регулювання економіки в умовах воєнного стану». Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2021. — 485 с.
3. Гетьман О.О., Юрій С.І. «Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів». Київ: Науковий світ, 2019. — 215 с.
4. Черняк В. К. «Економічний аналіз у державному управлінні». Київ: КНЕУ, 2021. — 442 с.

Березовик В.М.

*кандидат економічних наук, директор ТОВ «Профін Консалтинг»,
член Наглядової ради Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Впровадження нових технологій — це глобальний процес, що пронизує усі аспекти життя людства. Особливо активно останніми роками відбувається розвиток цифрових технологій у бізнесі, в тому числі в банківському та фінансовому секторах економіки.

Тема має актуальне значення для вивчення, адже банки та фінансові установи автоматизують бізнес-процеси, використовують штучний інтелект, блокчейн технології і технології Big Data для зберігання, систематизації та аналізу даних. Цифрові технології дають можливість обробляти настільки великі та складні масиви інформації, для роботи з якими застосування традиційних методів було б неможливим. Отримані за допомогою вказаних технологій дані дозволяють банківським установам робити точніші і якісніші прогнози та оперативно приймати управлінські рішення.

Автоматизація дозволяє банківським установам підвищувати операційну ефективність, зменшувати витрати та знижувати ризики. Виконання рутинних операцій, таких, як ідентифікація і верифікація клієнтів, обробка документів, аналіз клієнтських даних, здійснення облікових операцій здійснюється автоматично згідно встановлених правил і затверджених процедур. Проведення процедур фінансового моніторингу, кредитного скорингу та прийняття рішень про видачу кредитів за стандартизованими продуктами також здійснюється автоматично без участі банківських працівників. Це дозволяє знизити ризики прийняття невірних рішень при видачі кредитів і здійсненні інших банківських операцій.

Технології штучного інтелекту та машинного навчання використовуються банками для аналізу великих масивів даних, визначення тенденцій на фінансових ринках, формування управлінських звітів і виявлення аномальних значень і атипової поведінки клієнтів.

Штучний інтелект використовується для створення віртуальних помічників, що дозволяє банкам зменшувати штат кол-центрів, обробляти звернення клієнтів в автоматичному режимі та виміряти в режимі онлайн рівень задоволеності клієнтів.

Перехід до електронного документообігу скорочує час прийняття рішень та зменшує витрати на обробку та зберігання документів. Блокчейн технології дозволяють децентралізовано зберігати значні масиви даних, що підвищує стійкість роботи банківських систем і забезпечує безпеку проведення операцій.

Окрім цього, цифровізація банківського бізнесу змінює характер взаємодії банків і клієнтів. Клієнти дистанційно здійснюють банківські операції, в тому числі відкривають рахунки, розміщують депозити, отримують і погашають кредити.

Масовий перехід клієнтів на дистанційні канали банківського обслуговування відбувся в Україні під час пандемії COVID-19 та прискорився з початком широкомасштабної агресії росії проти України у 2022 році. Ця тенденція вплинула на рішення банків адаптувати власні бізнес-моделі до уподобань клієнтів і змусила оптимізувати власну мережу. Так, за останні шість років банки скоротили кількість відділень на 41,1 %, зменшивши їх кількість з 8509 станом на 01.01.2019 року до 5011 відділень станом на 01.01.2025 року [3].

Специфіка формування альтернативних цифрових каналів продажу банківських продуктів через інтернет, мобільні застосунки, термінали самообслуговування, з одного боку, змінює бізнес-моделі роботи банківських установ та дозволяє банкам суттєво економити на утриманні мережі відділень та персоналу, а, з іншого боку, вимагає здійснювати інвестиції у розвиток цифрових технологій та захист ІТ інфраструктури від кіберризиків.

Так, річний обсяг ринку тільки штучного інтелекту у банківському бізнесі в США у 2021 році оцінювався у 5,13 мільярда доларів США. За оцінками спеціалістів цей ринок тільки в Сполучених Штатах щорічно зростає в середньому на 32,36 % і досягне у 2030 році обсягу у 64,03 мільярда доларів США [4].

Розвиток цифрових технологій створює нові загрози та ризики. Банки мають постійно вдосконалювати власні системи захисту банківських та клієнтських даних, забезпечувати безперервність функціонування інформаційних систем, запобігати шахрайству та протидіяти кібератакам. Нещодавні кібератаки на Київстар та державні реєстри Міністерства юстиції України ще раз підкреслили необхідність інвестування у інформаційну безпеку та показали вразливість цифрових технологій у сучасному світі.

Розвиток цифрових технологій посилив конкурентну боротьбу на ринку фінансово-банківських послуг і привів до появи так званих «необанків» — банків, які взагалі не мають відділень. Одним з лідерів на банківському ринку є Монобанк, який на початку 2024 року (за сім років з моменту свого заснування) зміг зайняти в Україні друге місце після державного Приватбанку за кількістю активних платіжних карток [2].

Ще більше можливостей для клієнтів, банків і фінтехкомпаній відкриє впровадження в Україні у серпні 2025 року відкритого банкінгу [1]. Національний банк України у 2023 році затвердив Концепцію відкритого банкінгу в Україні, якою передбачено обмін даними надавачами фінансових послуг (банками і небанківськими установами) через відкриті API. Клієнти

зможуть обирати зручний спосіб використання своїх рахунків за допомогою цифрових технологій, а банки і фінансові компанії отримають синергію від кооперації.

Відкритий банкінг вимагатиме від учасників ринку впровадження інноваційних технологічних рішень, буде сприяти розширенню фінансової та банківської екосистеми. Відкритий банкінг підвищить конкуренцію на фінансово-банківському ринку, забезпечить поступове зменшення тарифів для користувачів банківських послуг, дозволить клієнтам мати доступ до своїх рахунків у всіх банківських і фінансових установах через один мобільний застосунок. Очікується, що завдяки відкритому банкінгу мають з'явитись нові персоналізовані продукти та сервіси, включаючи управління інвестиціями, рекомендації по заощадженню і накопиченню коштів.

Одночасно із впровадженням нових технологій зростуть вимоги до стандартів кібербезпеки. Банкам необхідно буде забезпечити конфіденційність персональних даних клієнтів і протистояти кібератакам і спробам шахрайств з використанням доступів до відкритих API.

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що цифрові технології кардинально змінюють бізнес-моделі діяльності банківських установ, приводять до зростання конкуренції на фінансово-банківському ринку, розширюють можливості гравців для впровадження нових продуктів. Клієнти отримують додаткові переваги у оперативному доступі до банківських сервісів та здешевленні банківських послуг. З іншого боку, цифрові технології потребують додаткових інвестицій у розвиток і та захист від кібератак і шахрайських дій. Ті фінансові установи, які зможуть адаптуватись до сучасних вимог і викликів, матимуть суттєві переваги для розвитку у майбутньому.

Література

1. Затверджено концепцію відкритого банкінгу в Україні. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-kontseptsiyu-vidkritogo-bankingu-v-ukrayini> (дата звернення: 12.01.2025).
2. Кількість діючих платіжних карток в Україні за 2023 рік зросла на 4,9 %, або на 5,34 млн — до 115,14 млн карток, водночас приріст активних (щонайменше одна операція за останній місяць) становив 12,6 %, або 5,83 млн — до 52,13 млн карток. <https://biz.nv.ua/ukr/finance/platizhni-kartki-nbunazvav-top-5-bankiv-lideriv-za-prirostom-koristuvachiv-kartkami-50399094.html> (дата звернення: 11.01.2025).
3. Кількість структурних підрозділів банків. Наглядова статистика Національного банку України. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#5> (дата звернення 13.01.2025).
4. AI In Banking Market Size And Forecast. <https://www.verifiedmarketresearch.com/product/ai-in-bankingmarket> (дата звернення: 15.07.2024).

Білошанка В.С.

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри банківської
справи та страхування,*

Кекух В.В.

*здобувач PhD,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНИХ БАНКІВ: ОНОВЛЕННЯ ІНТЕРНЕТ-БАНКІНГУ ДЛЯ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ

У будь-яких компаніях-клієнтах банків — великих і малих — працюють люди, і вони хочуть отримувати найкращий сервіс незалежно від того, чи працюють у ролі ФОП чи є фінансовим директором у крупній корпорації. Клієнтам подобається користуватися сучасними сервісами. Якими би суворими не були правила у великих корпораціях, вони все рівно

сучасні користувачі, які живуть в один час з нами і знають, як виглядають сучасні цифрові сервіси і з задоволенням будуть користуватися ними.

Проте, оновлення інтернет-банкінгу для бізнес-сегмента починається з малого бізнесу. Цих клієнтів багато, взаємодію з ними треба автоматизувати, щоб зменшити вартість обслуговування. Цей сегмент є висококонкурентним [1, 2]. Тому за такими клієнтами полюють ті самі «необанки», які не мали технологічної спадщини, і які робили свої банківські сервіси з нуля відразу на хорошій технічній архітектурі, з хорошим клієнтським досвідом. Тому клієнти малого бізнесу першими мігрують на нові системи.

А що із великим корпоративним сегментом? Тут постає проблема — треба інвестувати величезні гроші для оновлення інтернет-банку під найбільших клієнтів (КІБ). І всі починають замислюватися: а чи точно це треба. Таких клієнтів не так багато, жорстка автоматизація, можливо, і не потрібна — є спокуса скористатися старим софтом (*англ.: software «програмне забезпечення»*). Але це не найбільша проблема. Бо тут є ще й внутрішня політична проблема. Власники сегменту малого бізнесу вже зробили новий інтернет-банк для себе, і хтось має робити для крупних корпоративних клієнтів. Якщо це робитиме інший департамент, то виникнуть продуктові конфлікти, треба якось це централізувати. Тобто віддати. А цього ніхто не хоче, тому в сегмент великого корпоративного бізнесу інновації впроваджуються повільно, і клієнти користуються рішеннями, розробленими дуже давно [3].

Звичайно, тут доступні всі базові фінансові інструменти, але жодних інновацій, ідеального клієнтського досвіду, супер зручного та плавного інтерфейсу, біометрії немає. А найсумніше, що через те, що системи різні, реалізувати омніканальний досвід не виходить. Побудований старий софт, як правило, на монолітній архітектурі. Це означає, що якось втрутитися, щоб щось покращити, практично неможливо.

Якщо банку раптом захочеться покращити користувацький досвід для великої компанії або впровадити додатковий рівень безпеки, він неминуче зіткнеться з тим, що вартість доробок щодо поліпшення клієнтського досвіду або інтеграція з різними каналами, наприклад, мобільним додатком — катастрофічно висока. Крупні корпоративні клієнти користуються старим інтернет-банком, а мобільний додаток прикручений до чогось модного та сучасного. Омніканальності між ними досягти не вийде, і тому треба все переписати.

Бувають кейси, коли статусна модель документів не синхронізована, тому що бізнес-логіка в моноліті інтернет-банку і в новому модному мікросервісі реалізована по-різному. Це призводить до того, що надісланий платіж на проміжних стадіях обробки може бути невидимим у якійсь із систем. Кінцеві статуси збігаються, ніщо ніде не втрачається і платежі доходять, але все, що стосується моніторингу грошових потоків у динаміці, працює по-різному у старому та новому софті. Це просто незручно. І ще важливо, що з погляду інформаційної безпеки, програмно та апаратно все старе. Немає всіх інновацій щодо інформаційної безпеки.

Тому банкам потрібно наразі приймати досить складне з погляду ресурсів рішення: створити єдиний інтернет-банк для всіх. Це непросто, тому що потрібно врахувати дуже багато факторів, аби інтернет-банк працював як одна платформа на всі випадки бізнесу.

Умовна корпорація «Укрпромвіннер» отримає доступ до супермодного інтерфейсу, яким користується малий бізнес, а ФОП зможе споживати ті сервіси, які банк створював для найбільших корпорацій. І завдання департаменту розвитку цифрових каналів банку полягає в синхронізації роботи всіх трьох сегментів, щоб усі отримали доступ до найкращих сервісів.

Більшість вітчизняних банків не пішли у цей бік створення єдиної платформи, бо це не ймовірно складно: складно перебудуватися та навчитися створювати продукт з урахуванням триразового ускладнення вимог, але при великому бажанні можна впоратися.

І ще одне — коли банк створює єдине рішення для всіх сегментів бізнесу, приходиться адаптувати інтерфейс під потреби кожного клієнта [3]. Тому потрібно створити складну рольову модель, яка використовується для персоналізації кожного елемента.

Наприклад, навігаційне меню у кожного клієнта практично ніколи не повторюється і виглядає по-різному залежно від тих сервісів, які використовує клієнт. Ну, хіба воно може виглядати однаково у нових клієнтів.

Кожен клієнт має свій набір швидких дій, які формуються з багатьох чинників: які продукти в нього підключені, які права в нього є працювати з цими продуктами (якщо у компанії є рольова модель роботи з банком), обсяг бізнесу тощо. Крім того, можна зібрати свій персональний набір. А віджети на екранах змінюються залежності від того, який бізнес у клієнта. Якщо це малий бізнес, віджети показують залишок за рахунками конкретної компанії та бізнес-карти. Якщо це група компаній, то вони вже показуватимуть агреговану інформацію щодо цієї групи з деталізацією по оборотах усередині дня, що важливо для бухгалтера.

В якості висновку вкажемо, що головною умовою оновлення та успішного розвитку інтернет-банкінгу в Україні є насамперед інформування потенційних клієнтів про можливості цього виду обслуговування, його переваги та можливості для самих клієнтів. Також завданням для банків є розробка найнадійніших систем захисту інформації, впровадження та постійна модернізація сучасного технічного та технологічного забезпечення.

Література

1. Козак А.Р. Роль та місце малого бізнесу в економіці України та світу. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2021. Том 2. № 13. С. 236–241. U
2. Сидорук І.С. Аналіз стану та проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. Підприємство та інновації. 2021. № 18. С. 67–72.
3. Семенов А.Ю., Пахненко О.М., Шалда А.А. Необанки в Україні: особливості, тренди та перешкоди розвитку. *Modern Economics*. 2023. № 39. С. 131–137.

Бурковський М.Д.

здобувач PhD,

Український державний університет науки і технологій

АДАПТАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ ДО СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Сучасний суб'єкт підприємництва функціонує в умовах постійних змін, зумовлених, зокрема, соціальними факторами. Ці фактори створюють додаткові виклики для підприємств, змушуючи їх шукати нові підходи до управління та організації роботи. Глобалізація, технологічний прогрес і зміна суспільних цінностей формують нові виклики для бізнесу, що вимагають гнучких рішень. Умови невизначеності, характерні для сучасного світу, ускладнюють прогнозування та підвищують ризики для економічної діяльності. Тому здатність підприємств адаптуватися до змін стає вирішальною для їхньої стійкості та розвитку.

Соціальні фактори є важливими детермінантами змін, що впливають на функціонування підприємств. До основних соціальних чинників належать демографічні зрушення, зміна трудових цінностей, соціальні тренди та розвиток технологій, які формують нові вимоги до бізнесу [1]. Швидкі демографічні та соціальні зміни можуть суттєво впливати на структуру попиту та пропозиції на ринку. Старіння населення в багатьох країнах змінює структуру споживання та створює потребу в товарах і послугах для старших вікових груп. У свою чергу, молоде покоління, яке входить на ринок праці, надає перевагу роботодавцям із гнучкими умовами праці, корпоративною соціальною відповідальністю та орієнтацією на екологічну нейтральність. Соціальні тренди, такі як урбанізація та глобалізація, також впливають на

підприємства, створюючи нові ринки та розширюючи конкуренцію [2]. Поряд із цим, технологічний прогрес, який часто супроводжує соціальні зміни, змінює не лише характер праці, але й очікування споживачів щодо якості та швидкості обслуговування. Так розвиток цифрових технологій вимагає від бізнесу інтеграції онлайн-сервісів і впровадження інновацій, спрямованих на задоволення потреб сучасного клієнта.

Одним із ефективних підходів виробничої адаптації є реорганізація внутрішньої структури підприємства з акцентом на її гнучкість. У сучасних умовах швидких змін бізнес-середовища рекомендовано впровадження децентралізованих управлінських моделей, що дозволяють швидко приймати рішення на місцях. Розвиток дистанційної роботи, який був відповіддю на пандемію COVID-19, наразі став ефективним засобом підвищення адаптивності підприємств [3]. Такий підхід дозволяє залучати кваліфікованих працівників незалежно від їхнього місця проживання та оптимізувати витрати на утримання офісів.

Для прогнозування соціальних змін і визначення потенційних ризиків необхідно проводити аналітичну роботу для моніторингу поведінки споживачів, вивчення ринкових трендів і прогнозування можливих змін у попиті. Аналіз демографічних даних допомагає визначати нові перспективні сегменти ринку, а моніторинг соціальних мереж дозволяє швидко реагувати на зміну настроїв споживачів. Використання штучного інтелекту та біг дати дозволяє отримувати якісну інформацію, заощаджуючи на кількості людино-годин.

Готовність до змін є важливою рисою управління, що визначає успішність підприємств у сучасних умовах. Соціальні зміни, викликані розвитком технологій, демографічними зрушеннями та зміною суспільних цінностей, створюють нові виклики, на які підприємства повинні оперативно реагувати. У цьому контексті здатність до адаптації стає не лише конкурентною перевагою, але й необхідністю для виживання. Підприємства, які готові до змін, можуть швидко реагувати на нові фактори ринкових умов і використовувати їх для свого розвитку. Наприклад, компанії, які своєчасно впроваджують цифрові інструменти, отримують доступ до ширшої аудиторії та підвищують ефективність своїх процесів. Так само, орієнтація на екологічну стійкість дозволяє бізнесу відповідати на запити суспільства та дотримуватися нових регуляторних стандартів, водночас залучаючи нових клієнтів. Готовність до змін також передбачає розвиток корпоративної культури, яка сприяє гнучкості та інноваціям. Підприємства, що створюють середовище, де заохочуються нові ідеї, навчаються на помилках і підтримують розвиток персоналу, значно краще адаптуються до нових викликів. Така культура сприяє не лише підвищенню ефективності, але й залученню талановитих працівників, для яких важливі перспективи розвитку та підтримка з боку роботодавця.

Таким чином, адаптація підприємств до соціальних змін — це багатогранний процес, який потребує не лише оперативності, але й стратегічного підходу. Узагальнюючи розглянуті підходи до адаптації підприємств, можна відзначити, що основними складовими успішного реагування на соціальні зміни є гнучкість, інноваційність та орієнтація на потреби суспільства. Здатність швидко змінювати організаційні структури, впроваджувати сучасні технології та адаптувати управління персоналом дає можливість підприємствам ефективно функціонувати навіть у найскладніших умовах.

Література

1. Ансофф І. Стратегічне управління / І. Ансофф; пер. з англ. — К. : Ніка-Центр, 2005. — 519 с.
2. Балабанова Л.В. Управління маркетинговою діяльністю: навч. посібник / Л.В. Балабанова. — К. : Знання, 2011. — 367 с.
3. Барановський, О.І. Соціально-економічні аспекти розвитку підприємств в умовах глобалізації / О.І. Барановський // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2021. — № 75. — С. 59–66.

Галабурда М.К.
*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної теорії*
Стриця А.А.
*здобувач вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ЯК ФАКТОР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Стан економіки України сьогодні є надзвичайно складним, оскільки війна завдала нищівного удару по ключових секторах національного господарства. Проблеми, які накопичуються зараз, стануть викликом для країни й після завершення війни. Насамперед, це руйнування інфраструктури, яке торкнулося майже всіх сфер економічного життя: промислових підприємств, енергетичних об'єктів, транспортної мережі. Зокрема, вугільнодобувна система, яка раніше забезпечувала значну частину енергетичного балансу, зазнала катастрофічних втрат через анексію територій і фізичне знищення та спустошення шахт. Агросектор, який є основою експорту, стикається з проблемою замінованих земель, що не лише унеможливорює обробку полів, а й загрожує життю працівників. На додачу, зруйновані об'єкти зрошувальної системи значно ускладнюють сільськогосподарське виробництво, особливо в південних регіонах. Значна частина виробничих потужностей переміщена або втрачена, що позбавляє мільйони людей робочих місць і стабільних джерел доходу. Інвестиційна привабливість України в умовах війни також на рекордно низькому рівні, що ставить під загрозу довгострокову перспективу відновлення. Водночас міграція населення, особливо молоді та висококваліфікованих спеціалістів, сприяє дефіциту робочої сили, що стане серйозною перешкодою для відновлення країни. Усе це створює контекст, в якому економіка після війни потребуватиме не просто відновлення втраченого, а повного перезавантаження — зі зміною акцентів, пріоритетів і шляхів розвитку [3, 5].

Повоєнне відновлення України залежатиме від багатьох факторів, які мають сформувати стійкий фундамент для економічного зростання та стабільності. Відновлення інфраструктури, залучення інвестицій, розвиток агропромислового комплексу та енергетичного сектору залишатимуться критично важливими. Не менш значущими є соціальні аспекти, зокрема повернення громадян, які виїхали за кордон, та інтеграція ветеранів у мирне життя. Проте усі ці напрями потребують значних ресурсів — як матеріальних, так і територіальних, багато з яких зазнали серйозних пошкоджень або стали недоступними через воєнні дії. І саме тут цифрова економіка вирізняється своєю унікальною стійкістю та адаптивністю. На відміну від традиційних галузей, її розвиток не залежить від відновлення фізичної інфраструктури або доступу до великих територій. Вона базується на інтелектуальному капіталі та сучасних технологіях, що дозволяє розвиватися незалежно від фізичних ресурсів і територіальних обмежень. Це дозволяє будувати економіку майбутнього навіть у періоди криз. Крім того, цифрові технології відкривають нові можливості для оптимізації інших секторів: smart-рішення в аграрному виробництві, цифрова трансформація енергетики через впровадження відновлюваних джерел, автоматизація логістики та комунікацій. Завдяки цифровізації Україна вже здобула репутацію одного з лідерів у сфері е-урядування, і цей успіх можна масштабувати. Розвиток ІТ-галузі, стартапів, електронної комерції та фінтеху створює нові робочі місця, залучає інвестиції й відкриває глобальні ринки. Більше того, цифрова економіка є інструментом прозорості й ефективності, що допомагає знизити рівень корупції, яка роками стримувала економічне зростання. Таким чином, цифрова економіка не лише сама по собі є рушієм відновлення, а й стає основою для розвитку інших галузей, даючи Україні унікальну можливість не просто повернутися до довоєнного рівня, а якісно змінити модель економічного розвитку [3, 4].

Але все ж, попри очевидний потенціал цифрової економіки, на її шляху в Україні постає чимало серйозних перешкод, більшість із яких тісно пов'язані з наслідками війни. Однією з головних проблем є значний відтік людського капіталу. Мільйони українців виїхали за кордон у пошуках безпеки, і навіть після завершення війни чимала частина цих людей, зокрема висококваліфікованих фахівців, навряд чи повернеться, адже вони вже адаптувалися до нового життя в інших країнах. Це створює дефіцит кадрів, необхідних для розвитку цифрових технологій, стартапів і ІТ-індустрії. Ще одна складність полягає в тому, що значна частина тих, хто залишився, мобілізована до лав Збройних Сил України, і їхня участь у відбудові цифрової економіки відкладається на невизначений термін. Брак кваліфікованих кадрів доповнюється ще однією проблемою — нестачею ресурсів для навчання та перекваліфікації. Через руйнування освітньої інфраструктури і зниження фінансування державних програм підготовки фахівців у сфері цифрових технологій створення нового покоління спеціалістів відбувається значно повільніше, ніж цього вимагає реальність. До цього додаються перебої з інтернет-зв'язком і енергопостачанням, які обмежують як можливості для роботи з цифровими продуктами, так і сам розвиток ІТ-інфраструктури. Зрештою, у суспільстві все ще існує певна недовіра до цифрових інструментів, що загалом сповільнює їхнє впровадження у бізнесі, державному секторі та повсякденному житті. Ці фактори разом створюють серйозні виклики, які стримують розвиток цифрової економіки, незважаючи на її стратегічний потенціал [2].

Подолання перешкод на шляху до розвитку цифрової економіки в Україні потребує не просто технічних рішень, а глибокого переосмислення підходів до людського капіталу, ресурсів і цінностей. Перш за все, необхідно створити умови, які заохочуватимуть українців, що виїхали за кордон, повертатися додому, або, як мінімум, співпрацювати з Україною дистанційно. Для цього держава має запропонувати не лише економічні стимули, але й середовище, де люди почуватимуться потрібними, захищеними та мотивованими. Водночас слід зосередитися на відновленні освітньої системи, яка могла б швидко готувати нових фахівців, пристосованих до викликів сучасного світу. Інвестиції в освітні технології, програми перекваліфікації та міжнародну співпрацю в цій сфері стануть ключем до подолання дефіциту кадрів. Проблема інфраструктури — від енергозабезпечення до інтернету — може бути вирішена через інтеграцію з міжнародними проєктами і створення розподілених, більш стійких мереж, що здатні функціонувати навіть за умов кризи. Але технічні рішення працюватимуть лише тоді, коли суспільство в цілому буде готове прийняти цифрову трансформацію як щось необхідне і корисне. Потрібно змінювати свідомість, боротися зі страхом перед новим і створювати культуру довіри до технологій, пояснюючи їхню цінність і безпеку. Важливо також заохочувати співпрацю між державою, бізнесом і міжнародними партнерами, адже цифрова економіка потребує комплексного підходу та об'єднання зусиль. І хоча цей шлях здається складним, він є шансом не лише вирішити проблеми сьогодення, але й створити економіку, яка буде стійкою, конкурентоспроможною і здатною адаптуватися до будь-яких викликів майбутнього [1].

Література

1. Лема Г., Марценюк А., Коханчик О. Фактори формування цифрової економіки та розвитку іт-галузі в Україні. Економіка та суспільство. 2024. № 61. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-95>
2. Лук'янова О.М. Проблеми та перспективи цифровізації економіки України. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2023. № 83. С. 140–147. URL: <https://doi.org/10.18664/btie.83.300298>
3. Пічкурова З. Розвиток цифрової економіки України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2023. № 58. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-73>
4. Череп А., Сарбей Л. Цифровізація як інструмент відбудови економіки України в повоєнний період. Молодий вчений. 2023. № 12 (124). С. 184–188. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-4>
5. Ushakova N.G., Androsova T.V. Digitalization as a Catalyst to Overcome the Negative Consequences of the Pandemic and Martial Law. Business Inform. 2022. Vol. 11, no. 538. P. 113–120. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-11-113-120>

Глушенко Я.І.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки*
Павленко А. В.
*здобувач вищої освіти
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»*

СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ФІСКАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

На сьогоднішній день, однією з ключових проблем забезпечення стійкого розвитку національної економічної системи залишається проблематика подолання широкомасштабних і поліаспектних наслідків дії правового режиму воєнного стану, що виявляє себе у наявності об'єктивної потреби у застосуванні прогресивних інструментів державної регуляторної політики з метою стабілізації стану макроекономічного середовища. Активні бойові дії істотно вплинули перш за все на підприємницький сектор, спричинивши масові закриття підприємств, скорочення ділової активності, зміни прийнятих конфігурацій в організації ланцюгів постачань і загалом обмеження фінансово-господарського потенціалу. Враховуючи тісний взаємозв'язок процесів функціонування національного макроекономічного середовища та підприємницького сектору, варто зауважити, що одним з найвпливовіших факторів, що здатних забезпечити поживлення або напрооти пригнічення ділової активності підприємницького сектору залишається проблематика розбудови ефективних фіскальних механізмів, націлених на створення фінансових передумов розвитку підприємницьких утворень. Одним з актуальних напрямків формування сучасної фіскальної політики прогресивних країн світу є фіскальне стимулювання, що полягає в конструюванні специфічних параметрів бюджетно-податкової політики (за рахунок використання фіскальних стимулів), здатних активізувати розвиток пріоритетних сфер національної економічної системи. У ролі фіскальних стимулів можуть виступати такі інструменти, як податкові знижки, податкові кредити, специфічні умови застосування знижених податкових ставок, пільги тощо, які застосовуються у визначених нормативно-правовими актами умовах. Дана практика набула широкого поширення серед розвинутих країн світу.

Прикладом ефективного застосування інструментарію фіскального стимулювання є Ірландія. Фіскальна політика Ірландії загалом характеризується сприятливими податковими умовами для підприємницького сектору (ставка податку на прибуток складає 12,5 %). У якості фіскальних стимулів уряд Ірландії застосовує систему пільг, які застосовуються для стартап-проектів інноваційного спрямування, а також проектів, націлених на зростання кількості робочих місць [1, с. 206].

Варто також розглянути особливості фіскальної політики Чехії, специфіка якої полягає у орієнтованості на розвиток підприємницьких суб'єктів малого та середнього сегментів і загалом низькому рівні податкового навантаження. Більш того, урядом Чехії застосовуються відповідні фіскальні стимули для залучення іноземного інвестування. До прикладу, суб'єкти малого бізнесу, а також іноземні інвестиційні фонди, що залучають кошти у відкриття підприємств на території Чехії сплачують ПДВ на рівні 5 % (при стандартизованому рівні ПДВ у межах ЄС, що складає 19 %) [2, с. 128].

Окремої уваги заслуговує підхід уряду Канади у частині використання інструментарію фіскального стимулювання, що включає розгалужену систему податкових пільг і податкових знижок, націлених на активізацію процесу залучення іноземного інвестування та фінансування інноваційних розробок національними підприємницькими утвореннями. Зокрема, підприємство може застосовувати податкову знижку у розмірі 20 % на величину обсягу приросту інвестицій у науково-дослідницькі розробки та інноваційні проекти у випадку якщо відповідна сума витрат не є більшою 50 % за обсяг залучених інвестиційних ресурсів [3, с. 38].

Фіскальна система Франції побудована переважно на застосуванні непрямих податків, саме тому застосування фіскальних стимулів у більшій мірі орієнтовано саме на даний вид податкових платежів, і представлено різноманітними формами пільг і зменшених податкових ставок. Прикладом може слугувати специфіка застосування знижених ставок ПДВ, адже при загальній ставці податку на рівні 20 %, в окремих випадках ПДВ може стягуватися за ставками 10 % (продукція фармацевтичної галузі, продукти харчування) та 5,5 % (спеціальні прилади та медичне устаткування для людей з обмеженими можливостями, книги тощо) [4].

Таким чином, представлений аналіз світового досвіду використання інструментів фіскального стимулювання дозволяє стверджувати, що застосування тих чи інших засобів фіскального впливу на макроекономічне середовище, базується перш за все на структурно-функціональних особливостях конкретної фіскальної системи, визначених пріоритетних векторах розвитку національної економіки, формуючи собою предметне поле для здійснення подальших досліджень, зокрема у частині можливостей до інтеграції відповідних практик фіскального стимулювання у межах вітчизняної регуляторної політики та макроекономічного середовища в цілому.

Література

1. Воловін О.Г. Міжнародний досвід податкового стимулювання підприємництва. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. № 12. С. 205–210. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2023/12/12-2.23._topic_-Oleg-H.-Volovin-205-210.pdf (дата звернення 28.12.2024).
2. Худoley В.Ю., Беспалов М.О., Тульчинська С.О., Тульчинський Р.В., Холявко Н.І. Фіскальне стимулювання просторового розвитку: кейс країн ЄС. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. № 1(36). С. 124–132. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i36.227676> (дата звернення 28.12.2024).
3. Осьмак Д.І., Кушал І.М. Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційної діяльності підприємств. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2023. № 4 (280). С. 36–40. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/782> (дата звернення 28.12.2024).
4. Worldwide Tax Summaries Online. PwC. 2024. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/> (дата звернення 28.12.2024).

Гмиря В.П.

кандидат економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник

Нікітченко А.О.

молодший науковий співробітник
Державний науково-дослідний
інститут випробувань і сертифікації
озброєння та військової техніки

ТЕХНОЛОГІЇ ТА ОБОРОННА ПРОМИСЛОВІСТЬ: РЕАЛЬНІ ЗАГРОЗИ, РИЗИКИ ЧИ НОВІ (РИНКОВІ) МОЖЛИВОСТІ?

Тенденції військових витрат показують, що гонка оборонних технологій залишається в центрі оборонних закупівель у західному світі. Незважаючи на закінчення холодної війни, оборонні дослідження і розробки поглинають значну частку оборонних витрат, хоча жодна країна не в змозі кинути виклик Сполученим Штатам або країнам НАТО в галузі оборонних технологій, принаймні у сфері оборонних технологій, принаймні в середньостроковій перспективі.

Конфлікти з 1990-х років можна визначити як низькотехнологічні війни. Війни в Перській затоці I і II продемонстрували це, довівши, що найнебезпечніші вороги або розбурхувачі конфліктів не володіють високотехнологічним потенціалом; і що між країнами НАТО і більшістю інших країн існує значний технологічний розрив.

Хоча технологія не є ні унікальною відповіддю, ні ефективною сама по собі, вона сприймається як важливий інструмент для аналізу загроз і підтримання військового домінування. Це є причиною того, що просте підтримання технологічних зусиль не розглядається як варіант, а є необхідністю для протидії нестабільності, а іноді і непередбачуваним ворогам. За даними Європейського оборонного агентства, протягом останнього десятиліття США і Європа продовжують витратити понад 65 мільярдів євро на оборонні дослідження і розробки.

Збереження технологічної переваги вимагає ефективної технологічної політики як з точки зору операційних, так і з точки зору бюджетних наслідків. Це є причиною того, що на дослідження і розробки припадає від чверті до половини витрат на озброєння великих країн НАТО. Така політика може здаватись дорогою, і можна поставити під сумнів, чи технологічно орієнтована парадигма все ще актуальна для оборонних місій.

У світлі анексії Криму росією в 2014 році та подальшого розв'язання війни на Донбасі, НАТО почало приділяти значно більше уваги зміцненню обороноздатності своїх членів. Саме тоді країни-члени Альянсу домовилися поступово збільшувати витрати на оборону до 2 % від ВВП, що стало ключовим політичним рішенням для адаптації до нових викликів безпеки.

На саміті НАТО в 2023 році, який відбувся в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну, це питання набуло нового значення. Лідери країн НАТО заявили, що витрати на оборону в розмірі 2 % від ВВП більше не мають сприйматися як ціль, а як мінімальний стандарт, необхідний для підтримки безпеки і реагування на загрози. Це відображає зростаюче розуміння того, що сучасні виклики вимагають значного посилення оборонних можливостей, а також постійної модернізації армій.

Значний вплив на це рішення мала війна в Україні, яка стала наочним прикладом того, як важливо бути готовим до протистояння агресору. Багато країн НАТО, зокрема Польща, країни Балтії, а також США, вже вийшли за межі цього показника, інвестуючи значні ресурси в оборону.

Це також створює нові можливості для України, яка активно співпрацює з НАТО, зокрема в питанні військової підтримки. Зростання оборонних витрат Альянсу може сприяти подальшому розширенню допомоги Україні у вигляді зброї, техніки та тренувань для українських військових.

Витрати країн НАТО на оборону демонструють динаміку, що відображає зростаючу увагу до колективної безпеки та реагування на сучасні виклики. У 2014 році загальні військові витрати членів Альянсу склали 943,2 млрд доларів. Однак у 2015 році спостерігалось єдине за цей період зниження витрат — на 5 %, до 895,7 млрд доларів, що, ймовірно, було зумовлено фінансовими обмеженнями окремих держав.

Починаючи з 2016 року, витрати поступово зростали. У 2016 році вони досягли 911,7 млрд доларів (+1,8 %), а в 2017 — 918 млрд доларів (+0,7 %). Значне збільшення відбулося в 2018 році — на 5,9 %, до 972,4 млрд доларів, що відображає акцент на модернізації армій та підвищення рівня готовності. Тенденція продовжувалась в 2019 році, коли витрати перевищили трильйон доларів (1 трлн 52,6 млрд, +8,2 %), і в наступні роки: у 2020 році вони склали 1 трлн 96,6 млрд (+4,2 %), у 2021 — 1 трлн 153,6 млрд (+5,2 %), у 2022 — 1 трлн 172,8 млрд (+1,7 %). У 2023 році спостерігалось суттєве зростання на 7,8 %, до 1 трлн 264,1 млрд доларів.

Важливим показником стало досягнення витрат на оборону в розмірі 2 % ВВП. У 2023 році лише 11 країн НАТО змогли виконати це зобов'язання. Серед них лідером стала Польща, витративши 3,9 % ВВП на оборону (29,1 млрд доларів), що демонструє її стратегічний акцент на захисті. Сполучені Штати залишаються найбільшим вкладником, виділивши 860 млрд доларів (3,49 % від ВВП). Греція, традиційно орієнтована на високі оборонні витрати, витратила 3,01 % ВВП, що склало 7,1 млрд доларів.

Зростання цих показників свідчить про перехід від політики обмежених витрат до активного інвестування в забезпечення обороноздатності, враховуючи геополітичну напругу та необхідність підвищення рівня колективної безпеки.

Країни НАТО зосереджують свою відповідь переважно на технологічних інноваціях і перевазі в озброєннях, зокрема, розробці багатоцільових систем. Хоча багатоцільові системи рідко бувають такими ж ефективними, як одноцільові, вони можуть мати найбільший сенс

через велику невизначеність щодо передбачуваних загроз. Тим не менш, одноцільові системи залишаються актуальними, коли стратегічне середовище стає більш зрозумілим і визначаються конкретні загрози.

Стратегії закупівель повинні бути переглянуті і змінені, щоб інтегрувати ці нові обмеження, залишаючи більше місця для нових або нетрадиційних програм.

Цикл «ідентифікована загроза/відповідна технологія» видається необхідним, але недостатнім, і збройні сили більше не можуть покладатися на чисті оборонні технології. Більш ніж будь-коли збройні сили мають запобігати військовим «сюрпризам». Останні були локалізовані в технологічних галузях, але сьогодні виникають з різних напрямів.

Це може призвести до збільшення, а не скорочення оборонних досліджень і розробок як засобу посилення технологічної розвідки та підвищення обізнаності щодо можливих стратегічних порушень.

Тому виникає питання, чи може поточна політика у сфері НДДКР досягти своїх цілей, чи її слід переглянути, особливо для того, щоб вирішити суперечності між можливостями, необхідними негайно, і розробкою передових систем, на яку можуть піти роки або навіть десятиліття. Коли Збройні сили США були розгорнуті в Іраку і Афганістані, Пентагон звинувачували в нехтуванні захистом сухопутних військ, виділяючи фантастичні бюджети на такі програми, як винищувач F-22, який не мав жодного відношення до цих операцій.

Можна піддати критиці два аспекти визначення оборонних програм: збройні сили зосереджуються на поступових інноваціях, які стають дедалі дорожчими; і як збройні сили, так і промисловість схильні надавати перевагу технологічним рішенням, що не завжди є найкращим способом вирішення проблем.

Таке відношення спонукає до мовчазної згоди з оборонними компаніями, які сприяють оновленню існуючих систем, спираючись на активи, технології і ноу-хау, якими вони володіють. Ця стратегія може бути корисною для підтримки оборонної промислової і технологічної бази, але вона має сильні негативні наслідки, особливо в епоху невизначеності та геополітичної нестабільності.

Дійсно, принцип наслідування надає перевагу існуючим системам перед новими, які не мають такої ж підтримки з боку фірм, збройних сил і осіб, які приймають рішення, з економічних, оперативних і політичних причин. Більше того, такі програми розвитку вимагають величезних кредитів, а потім зменшують наявний бюджет для інших програм. Тут ефект виселення може бути сильним (і часто є таким), особливо коли менш геополітичний контекст підриває обґрунтування оборонних видатків під час бюджетних дебатов.

Тенденції на ринках оборони і безпеки підкреслюють упередженість, яка може бути привнесена фірмами, коли їм вдається структурувати такі ринки. Це змушує замислитися над тим, як питання про те, як можна регулювати такі ринки, керовані державою і зосереджені на державі, де конкурентний тиск не може бути єдиним чинником, що дозволяє уникнути маніпуляцій.

Дійсно, оборона і безпека є специфічними ринками, оскільки вони не є ринками, де панує конкуренція. Тому такі ринки потребують спеціального регулювання, що зберігає промислову базу і водночас тримає фірми під контролем.

Грінченко Р.В.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри ЕП та ОПД*

Одеський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНОЮ СФЕРОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

Розвиток стратегічного управління публічної сфери в Україні стикається на сучасному етапі з низкою викликів. Військова агресія на території країни та політична нестабільність

створюють негативні передумови для розвитку та взагалі можливостей впровадження інноваційних підходів до стратегічного управління. У сучасних умовах стрімких змін соціально-економічного та політичного середовища стратегічне управління стає ключовим елементом ефективного функціонування публічної сфери. Україна, перебуваючи на шляху інтеграції до Європейського Союзу, стикається з численними викликами, які потребують нових підходів до стратегічного управління.

На основі власних досліджень і вивчення наукових праць авторів [1–5] можна узагальнити такі особливості стратегічного управління публічною сферою в Україні.

Стратегічне управління публічною сферою відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку держави. У пострадянський період Україна зіткнулася з численними викликами, що вимагали розробки нових підходів до управління. Зокрема, після здобуття незалежності головним завданням стало створення ефективної системи управління, здатної забезпечити стабільність і розвиток у соціальній, економічній та політичній сферах. Після Революції Гідності (2013–2014 роки) Україна суттєво прискорила реформи у публічній сфері. Одним із ключових досягнень стало впровадження децентралізації, яка створила умови для стратегічного планування на місцевому рівні. Україна активно переймала досвід Європейського Союзу, США та інших країн, адаптуючи їх моделі стратегічного управління до своїх реалій. Передача повноважень на місцевий рівень стала однією з найуспішніших реформ, що створила умови для підвищення ефективності управління. Використання технологій спростило процеси стратегічного планування, моніторингу та комунікації між різними рівнями влади.

Військова агресія РФ проти України, що почалася у 2014 році та досягла нових масштабів у 2022 році, істотно вплинула на стратегічне управління публічною сферою в Україні. Публічна сфера України зазнала суттєвих трансформацій у відповідь на військову агресію. Стратегічне управління стало одним із ключових інструментів мобілізації ресурсів, підтримання стабільності та реагування на численні виклики, серед яких руйнування інфраструктури, масова міграція населення, економічні втрати та зростання соціальної напруженості. Війна поставила перед Україною завдання не лише забезпечити обороноздатність держави, а й зберегти керованість, стійкість державних інституцій та ефективність управління у критичних умовах.

На сучасному етапі з'явилися нові виклики для розвитку стратегічного управління публічної сфери України, основними з яких виступають:

- 1) забезпечення безпеки як головного пріоритету. Стратегічне управління та планування держави зосередилося на забезпеченні національної безпеки, включаючи військову, інформаційну та економічну складові. Одним із прикладів дій держави у цьому напрямку виступає прийняття «Стратегії національної безпеки України» (2021 р.) [6], спрямованої на мобілізацію ресурсів для протистояння агресії;

- 2) вирішення проблем масової внутрішньої та зовнішньої міграції. Понад 8 млн громадян були змушені покинути країну, а близько 5 млн стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) [7]. Це вимагає стратегічних рішень щодо розподілу ресурсів, забезпечення житлом, робочими місцями та соціальною підтримкою;

- 3) руйнування інфраструктури. Пошкодження транспортної, енергетичної, медичної та освітньої інфраструктури вплинуло на пріоритети стратегічного управління;

- 4) економічна нестабільність. Різне скорочення ВВП (на 29 % у 2022 р., незначне зростання на 5,3 % у 2023 р.) [7], блокування експорту та зростання витрат на оборону стали викликом для стратегічного управління економікою.

Військова агресія значно вплинула на розвиток стратегічного управління в Україні, змусивши державу адаптувати свої підходи до кризових умов. Децентралізація, цифровізація, міжнародна підтримка та впровадження кризового управління стали ключовими елементами нової системи. У майбутньому розвиток стратегічного управління має бути спрямований на відновлення країни, посилення національної безпеки, сталий розвиток регіонів та інтеграцію України до ЄС і НАТО.

Узагальнюючи, слід підкреслити, що перспективи розвитку стратегічного управління публічної сфери в Україні залежать від таких ключових факторів:

- формування єдиної стратегії розвитку держави;
- впровадження сучасних інструментів моніторингу та оцінювання результатів;
- підвищення кваліфікації управлінських кадрів;
- інтеграція цифрових технологій у процеси управління.

Стратегічне управління публічної сфери є невід'ємною складовою модернізації державного управління в Україні. Його впровадження сприятиме підвищенню ефективності функціонування державних інституцій, зміцненню довіри громадян і забезпеченню стійкого розвитку країни. З огляду на глобальні виклики та внутрішні потреби, стратегічне управління має стати основою реформ публічної сфери.

Література

1. Зверяков М., Кухарська Н., Клевцевич Н., Шараг О. Стратегування регіонального розвитку: теорія, методологія, концепція : монографія. Одеса : Атлант BOI COIY, 2019. 241 с.
2. Луциків І., Котовська І. (2018). Стратегічне управління як інструмент розвитку суб'єктів публічної сфери в Україні. *Галицький економічний вісник*. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/54/5.pdf> (дата звернення 03.01.25)
3. Романюк С. Теорія та практика стратегічного управління: монографія. Київ : НАДУ, 2019. 232 с.
4. Мунько, А.Ю. (2024). Особливості застосування стратегічного підходу в публічному управлінні у фінансово-економічній сфері України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, (11). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-06> (дата звернення 08.01.25)
5. Zakharchenko N.V., Horbachenko S.A., Hrinchenko R.V., Topalova I.A., Fialkovska A.A. (2021). Formation principles of the organizational and economic management mechanism of the regional enterprise's creative potential. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, vol. 4 (39), 405–414. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3474> (дата звернення 25.12.24)
6. Стратегія національної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення 10.01.25)
7. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.01.25).

Гуденко Б.О.
здобувач PhD,
ДННУ «Академія фінансового управління»

ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ

Добровольчі формування територіальної громади (ДФТГ) відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки, стабільності та стійкості суспільства в умовах сучасних викликів. Протягом останнього десятиліття Україна зазнала значних соціально-економічних змін, що були обумовлені наслідками військової агресії, економічних криз і трансформацій у структурі національної економіки [1]. В умовах війни з РФ роль ДФТГ значно зросла, адже вони стали не лише інструментом захисту громад, а й важливим елементом у підтримці соціальної згуртованості.

Воєнна економіка, що склалася в Україні після 2014 року, наклала відбиток на функціонування як державних, так і локальних структур. Добровольчі формування стають інструментом, який мобілізує людський потенціал і ресурси на рівні територіальних громад, формуючи

основу для локального самозабезпечення безпеки. Однак ефективне функціонування цих структур вимагає належного соціально-економічного забезпечення, що є одним із викликів для національної економіки. Це питання набуває особливої актуальності в контексті зростання вимог до обороноздатності держави, адаптації ринку праці та підтримки соціальної інфраструктури в громадах.

Дослідження соціально-економічних аспектів діяльності ДФТГ дозволяє не лише оцінити їхній сучасний стан, а й визначити перспективи розвитку, які сприятимуть інтеграції цих формувань у систему національної безпеки та економіки.

ДФТГ є новою формою організації оборони на локальному рівні. Їхній розвиток базується на принципах добровільності, територіальної прив'язаності та інтеграції до існуючих інституцій безпеки. Основні завдання ДФТГ включають [3, 4]:

- забезпечення охорони об'єктів критичної інфраструктури;
- підтримання громадського порядку в кризових умовах;
- захист територій від зовнішніх і внутрішніх загроз.

З соціально-економічної точки зору, ДФТГ виконують важливу роль у забезпеченні зайнятості, підвищенні рівня соціальної згуртованості та розвитку місцевих громад. Особливо це актуально для сільських територій і малих міст, де існує дефіцит робочих місць і низький рівень інвестицій [2; 5].

Добровольчі формування сприяють зміцненню соціальних зв'язків у громадах шляхом залучення громадян до спільної діяльності. Це створює умови для формування довіри між громадянами та місцевою владою, підвищення рівня громадянської активності, вироблення почуття відповідальності за спільну безпеку.

Окрім того, діяльність ДФТГ позитивно впливає на реінтеграцію ветеранів бойових дій, які мають досвід військової служби та можуть стати лідерами у своїх громадах.

З економічної точки зору, створення добровольчих формувань сприяє:

- розвитку локального ринку праці через створення нових робочих місць (наприклад, у сфері навчання, постачання та логістики);
- стимулюванню місцевих економік через державні та благодійні фінансування на підтримку діяльності ДФТГ;
- залученню ресурсів приватного сектору до розробки інноваційних рішень у сфері безпеки (дрони, засоби зв'язку, медичне обладнання).

Проте, функціонування добровольчих формувань потребує значних витрат, що створює додаткове навантаження на бюджети громад і держави. У цьому контексті необхідно розробляти моделі співфінансування та партнерства між державними, громадськими та приватними структурами через залучення додаткових ресурсів для фінансування ДФТГ, інтегрування інноваційних рішень у сфері безпеки та створенні нових економічних можливостей для громад [2; 4].

Однією з ключових проблем функціонування ДФТГ є нерівномірність фінансування. Багато громад не мають достатніх ресурсів для забезпечення необхідного рівня матеріального та технічного оснащення. Це особливо актуально для віддалених регіонів, де рівень доходів населення та місцевих бюджетів є низьким. В умовах воєнного часу такий дефіцит існує на сучасне обладнання, зокрема засобів зв'язку, транспортних засобів, захисного спорядження та медичних матеріалів.

Формування ДФТГ відбувається в умовах відносної невизначеності законодавчих норм, що регулюють їхню діяльність. Це створює перешкоди для ефективного управління, залучення фінансування та взаємодії з іншими суб'єктами безпеки.

Багато учасників ДФТГ зіштовхуються з труднощами психологічної адаптації, особливо ті, хто має досвід бойових дій. Відсутність програм психологічної підтримки може негативно впливати на мотивацію та ефективність їхньої роботи.

Добровольчі формування повинні стати органічною частиною системи національної безпеки. Для цього необхідна звісно чітка законодавча база, яка регламентуватиме їхню діяль-

ність і забезпечення координації між ДФТГ та іншими структурами оборони, такими як Збройні Сили України та Національна гвардія.

Навчання членів ДФТГ повинно включати не лише військову підготовку, а й навички кризового управління, медичної допомоги та комунікації. Це сприятиме підвищенню їхньої ефективності та адаптивності до різних ситуацій.

Добровольчі формування територіальних громад є важливим елементом соціально-економічного та оборонного розвитку України. Їхній потенціал можна реалізувати через:

- підвищення ефективності управління: розробка законодавчої бази та механізмів координації з державними структурами;
- розвиток фінансування: залучення державно-приватного партнерства та міжнародної допомоги;
- інвестиції у людський капітал: забезпечення навчання та психологічної підтримки учасників ДФТГ;
- інтеграція сучасних технологій: впровадження інноваційних рішень для підвищення ефективності формувань.

У майбутньому розвиток ДФТГ може сприяти не лише посиленню обороноздатності країни, але й створенню умов для сталого соціально-економічного зростання в територіальних громадах.

Література

1. Петруха Н.М., Петруха С.В. Державне регулювання інтегрованих корпоративних об'єднань в умовах структурно-інституціональної та функціональної трансформації сільської економіки: проблеми методології, теорії, соціально-економічної та секторальної політики : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Професіонал», 2020. 496 с. + 1 електрон. опт. диск.

2. Петруха Н.М., Плахотній Д.О., Чухній О.Ю. Стан демографічної безпеки та вплив демографічних змін на економічні процеси. Агросвіт. 2024. № 16. С. 100–109. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.16.100>.

3. Про основи національного спротиву: закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

4. Роз'яснення фінансування добровольчих формувань територіальних громад. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN073476>.

5. Petrukha S.V., Tripak M.M., Petrukha N.M., Konovalenko D.V. Modernization of Public Finances and Resilience of Veteran Business. The problems of economy. 2024, № 3 (61). С. 249–260. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-249-260>.

Данилишин Б.М.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри регіоналістики і туризму,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

В останні роки, особливо після російського вторгнення в Україну і намагання анексії суверенних українських територій, питання глобальної безпеки набуло особливого значення.

Розвиток економіки в умовах воєнного часу потребує чіткої державної стратегії, злагодженої системної державної економічної політики, її націленості на конкретні показники якісних чи кількісних змін.

Крім того, маємо враховувати і довоєнні прорахунки як в економічному розвитку так і політиці. Ключовими з них виступають:

Низька продуктивність української економіки в довоєнний період. Одна з ключових причин низьких темпів зростання у міжвоєнний період — жорстка монетарна та фіскальна політика. Державний бюджет переважно зводився з первинним профіцитом, а реальна ключова процентна ставка в окремі періоди досягала 10 % річних. Однак, зниження рівня інфляції та зниження рівня дефіциту державного бюджету не стали стимулом для широкого залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

Україна є найслабшою економікою в регіоні. Станом на початок 2022 р. ВВП України за паритетом купівельної спроможності (ПКС) у розрахунку на душу населення був вдвічі нижчим середнього рівня країн Східної Європи з ринками, що формуються (13 тис. дол. проти 27 тис. дол. відповідно). З початком війни цей розрив рівня доходів став уже трикратним (оцінки МВФ).

Переважає частина доходів українців витрачається на споживання. Низький рівень внутрішніх заощаджень — основна причина інвестиційної стагнації економіки. За останні 15 років рівень валового нагромадження основного капіталу скоротився з 25 % ВВП до 12 % ВВП, що суттєво нижче рівня країн з ринками, що формуються (25–30 % ВВП). У 2022 р. реальні інвестиції впали на 34 % порівняно з 2021 роком.

Напередодні воєнного вторгнення рф економіка України знаходилась в затяжній стагнації. Причинами цієї стагнації були як зовнішні фактори (агресивна політика рф, ковід-криза 2020–2021 років), так і надміру рестрикційна державна макроекономічна політика. В результаті рівень внутрішніх заощаджень і рівень інвестування впали до історично рекордних показників.

Тому в умовах повномасштабної війни важливо не тільки забезпечити виживання країни, але й сформувати адекватну економіку, яка б підтримувала ВПК у забезпечувала відтворювальні процеси в країні.

Ключове завдання воєнної економіки — максимально ефективна мобілізація матеріальних, фінансових і людських ресурсів суспільства для виробництва товарів і послуг, потрібних для підтримки збройних сил, включаючи належне функціонування економічного тилу.

Воєнна економіка — це економіка домінуючого державного попиту і потужних державних стимулів. Тому першочергове завдання у забезпеченні її функціонування належить державній політиці. Від того, наскільки ефективно держава сформує комбінацію державних інструментів, у кінцевому підсумку і залежить ефективність економічної моделі воєнного суспільства, його здатності підтримувати життєдіяльність і забезпечувати фронт усім необхідним.

Виключно ринкова мотивація воєнної економіки є пригніченою із-за переважання безпечових ризиків. Тому не слід надмірно покладатися на дію ринкових сил і приватного сектору для розв'язання вузьких місць воєнної економіки. Жоден прибуток не окупить втрачене життя чи зруйнований ракетною виробничий комплекс.

Водночас, воєнна економіка формує специфічний попит на товари та послуги, задоволення яких частково може і повинне здійснюватися приватним сектором на ринкових засадах. Для ефективного задіяння приватного сектору потрібно раціонально каналізувати обороти фінансових ресурсів економіки, насамперед через залучення банківського фінансового посередництва та гарантійної і грантової підтримки держави.

В широкому сенсі «воєнна економіка» розуміється як економічна діяльність, що ведеться у країні під час війни, та включає мобілізацію, виробництво і розподіл економічних ресурсів на військові заходи, а також функціонування цивільних виробництв для підтримки життя людей. Іноді термін «воєнна економіка» вживається у вузькому сенсі і включає військово-економічні відносини, що складаються в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів військового призначення.

Що зробила Україна для переходу економіки на воєнні рейки?

1) Суттєво нарощено фінансування матеріального й кадрового забезпечення ЗСУ і органів безпеки.

2) Вдалося залучити безпрецедентні обсяги військової та економічної допомоги від зовнішніх союзників.

3) Із суттєвим запізненням і повільно, але все ж таки почалося відродження військових виробництв в Україні.

4) Створено кластер оборонних технологій у галузі Defense Tech — «Brave1», що пропонує гранти підприємцям на нові технічні рішення у сфері оборони та здійснює організаційний супровід розробок компаній: від концепції до кодифікації та контракування.

Що не зроблено: найгостріші проблеми?

На жаль, упродовж 2-х з половиною років повномасштабної війни військове господарство так і не стало ключовою сферою економічного життя країни. Відповідні виробництва національних галузей не вдалося повною мірою поставити на військові рейки. Зберігаються проблеми із завантаженням виробничих потужностей, підприємства Укроборонпрому, Міноборони та Державного космічного агентства місяцями простоюють в очікуванні державного оборонного замовлення. Будівельні підприємства активно задіюються на будівництві багатоквартирних будинків у м. Києві, тоді як лінія оборони ЗСУ страждає від недостатності інженерних укріплень. Закладених у державному бюджеті коштів вистачає на контракування та оплату лише половини продукції, яку потенційно можуть виробляти вітчизняні підприємства ОПК.

Ключові завдання воєнної економіки

Країна потребує максимізації залучення внутрішніх і зовнішніх ресурсів для підтримки воєнної економіки. Збільшення платоспроможного попиту на товари військового призначення має відбуватися, здебільшого, через державне оборонне замовлення та залучення зовнішнього фінансування в ОПК України. У сфері державних фінансів додаткові ресурси на закупівлі озброєння й військової техніки можуть бути мобілізовані як через підвищення податкових ставок для суб'єктів економіки України, так і зменшення частки поточних витрат на утримання ЗСУ при одночасному зростанні інвестиційних витрат.

Збільшення обсягу фінансових ресурсів для закупівель озброєння та військової техніки можливе і через ініціювання українською владою питання щодо надання частини зовнішньої військової допомоги (до 25 % її загального обсягу) шляхом внесків до спеціального фонду з використанням його коштів на купівлю товарів військового призначення в Україні.

Симбіоз держави і приватного сектора у справі посилення вітчизняного ОПК на сьогодні виглядає оптимальним рішенням. Але такий симбіоз має ґрунтуватися на підвищенні ролі держави в управлінні і контролі за використанням різних видів ресурсів.

Для ефективного задіяння приватного сектора у воєнній економіці держава повинна представити чітку економічну доктрину, яка має включати три блоки: доступ до ринків збуту, доступ до трудових ресурсів, доступ до фінансування.

Важливо досягти гармонійного поєднання ринкових принципів управління матеріально-фінансовими ресурсами з адміністративними можливостями держави по акумуляції ресурсів.

Переведення частини національної економіки на військові рейки — ключове завдання найближчого часу. Вирішення цього завдання має спиратися на застосування комплексу економіко-управлінських важелів, домінуючим серед яких є державне оборонне замовлення.

Демидов Г.М.

здобувач PhD,

*Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

КРЕДИТУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Процес банківського кредитування корпоративних позичальників останнім часом стикається з певними труднощами і проблемами, що закономірно впливають з характеру внутрішніх і зовнішніх економічних причин.

Банківська система залишалася міцною і діяла без будь-яких функціональних обмежень протягом усіх трьох років війни, незважаючи на масштабні наземні та повітряні операції. Було зупинено відтік капіталу, запроваджено фіксований обмінний курс і вжито ще низку необхідних антикризових заходів. Крім того, майже всі банки, а не лише системно значущі, продовжили свою діяльність. Це велика перевага для України. Завдяки цьому здійснюється фінансова та платіжна підтримка воєнної економіки, що, як і раніше, повноцінно функціонує.

Проте, потреби в кредитних ресурсах у більшості галузей виробництва набагато перевищують обсяги коштів, які надаються банками [1, 2]. Цей факт обумовлений особливостями виробничо-комерційного циклу суб'єктів господарювання відповідної галузі, їх рентабельністю, оборотністю активів. Найбільш привабливими для кредитування є підприємства торгівлі або виробничі підприємства, які випускають споживчу продукцію. Потреби галузей, що належать до переробної промисловості, сільського господарства набагато перевищують обсяги кредитних ресурсів банків.

Впродовж 2024 року різні галузі економіки показували різну динаміку. За даними НБУ, розмір доходів компаній за дев'ять місяців 2024 року навіть трохи перевищив рівень довоєнного 2021 року, що пов'язано зі зростанням цін. Серед галузей, які демонструють найкращий фінансовий стан, переважають ті, що орієнтовані на внутрішній ринок. За січень-вересень 2024 року ключові галузі показали таку динаміку зростання порівняно з аналогічним періодом 2023 року:

- будівництво — на 20,4 %;
- роздрібна торгівля — на 14,9 %;
- промвиробництво — на 2,4 % [3].

Економічні дослідження показують, що українські компанії залишаються досить стійкими, незважаючи на фінансові труднощі, перерваність бізнес-процесів і логістики.

Структура кредитних вкладень у підприємства реального сектора економіки в цілому по Україні характеризується низькою часткою довгострокових кредитів, яких, як правило, не вистачає на оновлення та технічне вдосконалення виробництва.

Завданнями вдосконалення кредитування підприємств реального сектору економіки є:

- формування довірчого середовища між кредитором і підприємством — позичальником;
- створення довгострокових відносин між банком і потенційним позичальником;
- усунення асиметрії інформації на ринку кредитування;
- стимулювання конкуренції;
- використання сучасних методів аналізу позичальника, розробка схем кредитування з урахуванням специфіки галузі та оперативна інформаційна підтримка клієнта за рахунок сучасних технологій.

Асиметрія інформації — це ситуація, при якій позичальник і кредитор мають різну за якістю та достовірністю інформацію про ціну грошей. На ринку кредитування асиметрія інформації виникає внаслідок того, що банк не знає позичальника, його фінансових можливостей та особистісних якостей. Тому банку потрібна система, що розмежовує різних клієнтів — корпоративних позичальників за різними групами.

Асиметрія інформації на ринку кредитування виявляється у тому, що корпоративні позичальники з мінімальним ризиком невиклати мають переплачувати. Ця ситуація утворюється внаслідок недосконалої методик оцінки кредитоспроможності.

При ідеальній оцінці кредитоспроможності кожен позичальник платить за кредит із високим ступенем диференціації, тобто платить лише за ризик, пов'язаний із невиклатою саме його кредиту. Насправді ж позичальники змушені покривати ризик, що склалася загалом на ринку. Як бачимо, асиметрія інформації згубна як банку, так і для клієнтів із високим рівнем кредитоспроможності, і через завдання збитків даним суб'єктам завдає шкоди всій економіці загалом, гальмує розвиток. Для подолання асиметрії повинні розроблятися та постійно вдосконалюватись методики оцінки кредитоспроможності.

Загалом робота над відновленням кредитування в Україні є чинником адаптивної здатності воєнної економіки та важливою передумовою повоєнної відбудови країни.

Шляхами вдосконалення кредитування саме для корпоративних позичальників реального сектору економіки є:

- формування компетентного штабу працівників, диференціювання підходів до позичальника й створення ефективної банківської інфраструктури;
- консультативна робота із позичальником і надання йому оптимальних умов кредитування;
- державна підтримка економіки шляхом впровадження доступних програм кредитування пріоритетних галузей;
- розвиток кредитних бюро, рейтингових агенцій;
- впровадження ІТ-технологій, моніторинг діяльності позичальника для контролю та виявлення специфіки та циклічності його діяльності.

Світовий досвід демонструє, що залучення банківських позик для розвитку промисловості відіграло вагомий роль у повоєнному відновленні країн. Розроблені ініціативи створюють передумови для підтримки вітчизняної промисловості у період війни й повоєнного відновлення економіки. Пріоритетами подальших змін мають бути за рахунок зростання потенціалу банківського кредитування такі:

- розбудова транспортної логістики постачань української продукції;
- стимулювання впровадження енергозберігальних та енергоефективних технологій на підприємствах;
- пошук і визначення альтернативних джерел енергетичного забезпечення промислових підприємств;
- залучення підприємств для роботи в умовах забезпечення потреб ЗСУ.

В якості висновку вкажемо: політика вітчизняних банків останнім часом дедалі більше набуває ознак патріотичного та соціально відповідального бізнесу, що намагається якнайшвидше відновлювати економіку та відбудовувати країну за допомогою механізму активного кредитування ключових галузей господарства і підприємств регіонів, які постраждали. Це істотно підвищує довіру підприємців і населення до банківського сектору, сприяє зміцненню соціальної згуртованості, підвищує економічну стійкість країни.

Література

1. Заславська О.І. Проблеми та перспективи функціонування іпотечного ринку України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Університету, Серія Економіка*. 2023. № 1 (61). С. 9–14.
2. Лапішко, М., Винник, А.. Проблеми ринку кредитування України в умовах воєнного стану. Проблеми і перспективи економіки та управління, 2023. № 3 (31), С. 180–189.
3. Національний банк. Статистика фінансового сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
4. Ларіонова, К., & Капінос, Г. Проблемна заборгованість банків України в умовах воєнного стану. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 1. С. 98–104.

Драчко-Єрмоленко Є.В.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

ПРИНЦИПИ ТА СТРУКТУРА КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОЩАДНОГО БАНКУ

Кодекс корпоративного управління АТ «Ощадний банк» визначає корпоративне управління як систему відносин між акціонерами та іншими зацікавленими особами, яка забезпечує організаційну структуру та механізми, через які визначаються цілі банку, способи досяг-

нення цих цілей, а також моніторинг їх виконання. Корпоративне управління визначає спосіб розподілу повноважень і відповідальності між органами управління, а також способи прийняття ними рішень [1].

Мета дослідження — розкрити принципи та структуру корпоративного управління АТ «Ощадний банк», шляхи досягнення цілей банку на найближчу перспективу.

Принципи корпоративного управління визначаються намірами банку здійснювати свою діяльність відповідно до визначеної статутом стратегії. Принципи корпоративного управління зводяться до таких:

1) гарантії прав та інтересів акціонера, яким є держава (функції з управління корпоративними правами держави у банку здійснює Кабінет Міністрів України, який також виконує функції Вищого органу управління банку);

2) ефективного управління, що зводиться до дієвої системи внутрішнього контролю банку для забезпечення здійснення стратегічного, оперативного та поточного контролю за його фінансово-господарською діяльністю;

3) ефективного розподілу повноважень та відповідальності між органами управління (виконавчий орган Правління банку підзвітний Наглядовій раді, що визначає їх координацію у процесі прийняття рішень);

4) ефективного контролю за фінансово-господарською діяльністю;

5) ефективного управління ризиками;

6) запобігання конфліктам інтересів;

7) наявність незалежної системи внутрішнього контролю за фінансово-господарською діяльністю банку;

8) корпоративної соціальної відповідальності, що передбачає дотримання передбачених чинним законодавством прав і законних інтересів клієнтів і партнерів;

9) інформаційної відкритості, забезпечення розкриття інформації та прозорості діяльності банку;

10) дотримання законів та етичних норм відповідно до чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів банку;

11) справедливої винагороди, що визначається за результатами діяльності банку з урахуванням стратегічних цілей і поточних потреб;

12) наявність незалежного рівня підзвітності, який передбачає подання звітності органу, якому підпорядковується орган управління банку;

13) наявність належного рівня системи стримування та протидії, розподілу повноважень між органами управління та підрозділами банку.

Структура управління банком включає органи управління, що забезпечують ефективну систему управління та внутрішнього контролю [2]. Органами управління банку є:

1) Кабінет Міністрів України — вищий орган, який здійснює управління корпоративними правами держави;

2) Наглядова рада — колегіальний орган управління банку, що в межах своєї компетенції здійснює стратегічне управління банком і контролює діяльність правління з метою реалізації стратегії розвитку банку;

3) Правління — виконавчий орган, що здійснює поточне управління діяльністю банку.

Стратегічні засади діяльності АТ «Ощадбанк» полягають у розподілі повноважень між Наглядовою радою та Правлінням, які забезпечують ефективне управління та прийняття керівниками банку узгоджених рішень, підвищення відповідальності, уникнення конфлікту інтересів, сприяння розкриттю інформації та її прозорості, а також підвищенню надійності банку і захисту інтересів вкладників та інших кредиторів [3].

В умовах воєнного стану АТ «Ощадбанк» продовжує функціонувати як універсальний банк, зміцнюючи свої позиції в роздрібному кредитуванні та комісійних продуктах, зберігаючи провідні позиції в сегментах корпоративного бізнесу, мікро-, малого та середнього бізнесу (ММСБ). Досягнення стратегічних цілей банку зосереджено на сучасному розвитку

лінійки цифрових продуктів, включаючи галузеві продукти, що надаються через цифрові канали та автоматизовані процеси. Зменшення рівня операційних і капітальних витрат шляхом оптимізації мережі та централізації функцій та операцій є прерогативою збалансованої роботи органів управління банку.

Стратегічні та оперативні цілі АТ «Ощадбанк» на найближчу перспективу визначають:

- 1) посилення системи управління ризиками, що забезпечить зростання кредитування за рахунок зваженої кредитної політики;
- 2) розвиток системи ІТ, що забезпечить ефективне та своєчасне виконання стратегічних цілей;
- 3) врегулювання рівня непрацюючих активів і послідовне скорочення їх частки завдяки жорсткій стратегії управління такими активами;
- 4) забезпечення вступу міжнародних фінансових організацій до капіталу банку, що спричинить мажоритарну або повну приватизацію до кінця 2030 року.

Дорожня карта з досягнення цих цілей буде міститись в окремій стратегії, над якою Ощадбанк працює разом з Міністерством фінансів. Цей документ передбачає стабілізацію фінансового результату, рамкову угоду про взаємодію між акціонером і банком, розробку та затвердження кодексу етики, окремі плани фінансової та організаційної трансформації банку, план по роботі з проблемною заборгованістю та непрацюючими активами тощо.

Література

1. Принципи (кодекс) корпоративного управління акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» затверджено рішенням Наглядової ради АТ «Ощадбанк» від 19.01.2023 (протокол №2 від 19.01.2023). URL: [principi_kodeks_korpupravlinna_2023.pdf](#) (дата звернення 19.01.2025).
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2121-III від 07.12.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 19.01.2025).
3. Закон України «Про акціонерні товариства» № 2465-IX від 27.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення 19.01.2025).

Кальченко Т.В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародного менеджменту*

Овсянников Д. П.

*здобувач вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ВТОМИ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ: АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД

Війна, як багатовимірне явище, здійснює потужний вплив на всі аспекти суспільного життя, від економічних структур до індивідуального психологічного стану. В умовах сучасних конфліктів особливу актуальність набуває розуміння соціально-економічної втоми населення, адже цей феномен визначає здатність суспільства протистояти кризам і долати їх наслідки. Відсутність ефективної методики оцінки цього явища суттєво обмежує можливості розробки дієвих стратегій підтримки населення.

Соціально-економічна втома від війни є складним і багатогранним явищем, яке виникає внаслідок тривалого впливу бойових дій, економічної нестабільності, втрати соціальних зв'язків і загального відчуття невизначеності. Традиційно, для оцінки такого роду явищ використовуються соціологічні опитування та психосоціальні дослідження. Проте у воєнних умовах ці методи мають низку обмежень. Люди можуть надавати соціально бажані відповіді через страх суспільного осуду, державних санкцій або з інших причин. Наприклад, на почат-

ку війни піднесений дух солідарності та оптимізм маскували реальні проблеми. Водночас, навіть у критичних умовах, респонденти можуть заявляти про свою готовність терпіти труднощі, не відображаючи реального рівня втоми [1].

Інший підхід базується на аналізі макроекономічних даних. Зниження ВВП, зростання безробіття чи збільшення витрат на оборону є очевидними показниками негативних тенденцій, але вони не дають змоги оцінити емоційний стан населення, рівень соціальної напруженості чи ступінь адаптації до викликів. Таким чином, існує потреба в інтегративному підході, який враховуватиме як об'єктивні дані, так і психологічні та соціальні аспекти.

Втома в такому розумінні — це не просто суб'єктивне відчуття, а об'єктивний стан суспільства, який можна виміряти через конкретні показники та який має системний вплив на функціонування всіх суспільних інститутів.

Ключова особливість соціально-економічної втоми — це її кумулятивний ефект: вона накопичується поступово і може проявлятися несподівано через досягнення певних критичних порогів у різних сферах суспільного життя.

Методологія оцінки соціально-економічної втоми від війни повинна бути побудована на трьох ключових компонентах: економічних показниках, соціологічних даних і соціально-економічній поведінці. Такий підхід дозволяє створити багатовимірну модель, що мінімізує вплив суб'єктивних спотворень і враховує специфіку воєнного часу.

До економічної групи входять індикатори, які відображають фінансове та матеріальне становище населення: реальний наявний дохід домогосподарств (індекс до довоєнного періоду), рівень безробіття, індекс споживчих цін, обсяг заощаджень домогосподарств, курс національної валюти, обсяг міжнародної допомоги (динаміка). Соціальні показники фіксують стан соціальної сфери: кількість волонтерських ініціатив, обсяги благодійних внесків, рівень злочинності, кількість звернень до психологів/психіатрів, динаміка розлучень/шлюбів, рівень еміграції та внутрішньої міграції, частота звернень до соціальних служб, кількість отримувачів гуманітарної допомоги, динаміка показників громадського здоров'я, включаючи психічне здоров'я. Поведінкові тренди демонструють справжні наміри населення, а саме: обсяги споживання товарів тривалого користування, динаміка пошукових запитів щодо виїзду за кордон, відвідуваність розважальних закладів, динаміка транзакцій в роздрібній торгівлі, підприємницька активність, динаміка на ринку праці. Також варто враховувати соціально-інституційні індикатори [2–4].

Однією з основних перешкод для реалізації методики є дефіцит достовірних даних у зоні бойових дій або на окупованих територіях. Крім того, політична кон'юнктура може впливати на доступність і точність інформації. У цьому контексті важливим є використання великих даних (Big Data), зокрема інформації з мобільних операторів, комерційних платформ і соціальних мереж. Проте, знову-таки, ми стикаємося з протистоянням аналізу об'єктивних показників, яких дуже багато та їх складно обробляти комплексно, зі суб'єктивною думкою респондентів опитувань.

Різні експериментальні математичні моделі та формули показали високу кореляцію як з об'єктивними економічними показниками, так і з динамікою суспільних настроїв. Моделі показали результати від середнього до високого рівня соціально-економічної втоми.

Запропоновану методику можна адаптувати для інших типів криз, наприклад, економічних чи екологічних катастроф. Вона також може слугувати основою для міжнародних порівнянь у сфері оцінки соціальної стійкості суспільств. Також методологія забезпечує можливість регіонального, за рівнем доходу, вікового або ж статевого порівняльного аналізу. Вона дозволяє попередити про наслідки погіршення соціально-економічних умов, бо погіршення психосоціального стану настає лише через деякий час. Коефіцієнт кореляції показує сильний прямий зв'язок між розрахунковими даними та результатами соціологічних опитувань. Це свідчить, що запропонована методика оцінки соціально-економічної втоми адекватно відображає реальні настрої населення.

При наближенні індексу соціально-економічної втоми до критичної, суспільство входить у критичний стан:

Економічні наслідки: перехід бізнесу у тіньову економіку, виведення капіталу за кордон, закриття підприємств, відмова від інвестицій, масове ухилення від податків, падіння надходжень до бюджету, неможливість фінансувати критичну інфраструктуру, зрив соціальних виплат.

Соціальні наслідки: атомізація суспільства, втрата довіри до інституцій, криміналізація, радикалізація настроїв, відтік кваліфікованих кадрів, розпад громад, демографічна криза, втрата людського капіталу.

Політичні наслідки: делегітимізація влади, зростання протестних настроїв, поява альтернативних центрів влади, ризик територіальної дезінтеграції.

Все це може призвести до економічного колапсу, соціальних заворушень, політичної кризи, втрати державності. Ця методологія дозволяє системно підходити до аналізу соціально-економічної втоми, що є необхідним для ефективного планування заходів з її подолання.

Література

1. Aall P., Crocker C. A. Building resilience and social cohesion in conflict. *Global policy*. 2019. Т. 10, S2. С. 68–75. URL: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12681> (дата звернення: 10.01.2025).
2. Ökonomische Folgen: Was Kriege die Welt kosten / J. Federle та ін. *Wirtschaftsdienst*. 2024. Т. 104, № 4. С. 283–286. URL: <https://doi.org/10.2478/wd-2024-0075> (дата звернення: 10.01.2025).
3. Pettinger T. Economic impact of war. *Economics Help*. URL: <https://www.economicshelp.org/blog/2180/economics/economic-impact-of-war/> (дата звернення: 10.01.2025).
4. The external costs of war / J. Federle та ін. *SSRN electronic journal*. 2023. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4559293> (дата звернення: 10.01.2025).
5. Thies C. F., Baum C. F. The effect of war on economic growth. *Cato Institute*. URL: <https://www.cato.org/cato-journal/winter-2020/effect-war-economic-growth> (дата звернення: 10.01.2025).

Кміть В.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту

Безушко М.Д.

здобувач вищої освіти
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Війна росії проти України, що почалася 24 лютого 2022 року, спричинила масштабну гуманітарну та економічну кризу. Руйнування інфраструктури, падіння виробництва, масове переселення громадян і втрати на полі бою створили безпрецедентні виклики для української держави. У таких умовах забезпечення економічної стабільності стало одним із ключових пріоритетів уряду. Одним із головних інструментів підтримки економіки під час війни стало податкове стимулювання, спрямоване на підтримку бізнесу, населення та стратегічно важливих секторів економіки.

Податкове стимулювання — це комплекс заходів, спрямованих на зменшення податкового навантаження, спрощення податкового адміністрування та створення фінансових стимулів для бізнесу й громадян. Мета таких заходів — стимулювати економічну активність, підтримати платоспроможність населення, забезпечити відновлення підприємств і залучення інвестицій у ключові сектори економіки. У контексті війни податкове стимулювання набуває особливого значення, адже воно допомагає забезпечити мінімальний рівень функціонування економіки навіть за умов масштабних руйнувань та ризиків.

Виклики для України на початку війни:

- падіння доходів державного бюджету: через зупинку багатьох підприємств, втрату податкової бази на тимчасово окупованих територіях і загальне зниження економічної активності надходження до бюджету різко скоротилися;
- руйнування інфраструктури: знищення транспортної, енергетичної та промислової інфраструктури значно ускладнило роботу підприємств і логістичні зв'язки;
- масова міграція населення: мільйони українців були змушені залишити свої домівки, що призвело до втрати трудових ресурсів і зниження споживчого попиту в постраждалих регіонах;
- дефіцит валютних ресурсів: втрата експортних ринків, блокада портів і зменшення обсягів валютних надходжень посилили тиск на платіжний баланс країни;
- потреба у фінансуванні оборони: витрати на військові потреби значно перевищували попередні розрахунки, створюючи додатковий тиск на державний бюджет.

Методи податкового стимулювання в Україні

Для подолання цих викликів уряд України запровадив низку податкових реформ і стимулів, спрямованих на підтримку економіки:

- спрощення системи оподаткування:
 - запроваджено єдину ставку оподаткування для малого бізнесу — 2 % від обороту замість стандартного податкового навантаження [1];
 - дозволено спрощену систему оподаткування для більшої кількості підприємств, включаючи середні та великі компанії [1];
- відтермінування та скасування податків:
 - у регіонах, де тривають бойові дії, підприємства отримали право на відтермінування сплати податків [2];
 - тимчасово скасовано податки на ввезення критично важливих товарів, зокрема пального, техніки та обладнання [2];
- податкові пільги для релокованих підприємств:
 - компанії, які переміщували свої потужності з зони бойових дій у безпечніші регіони, отримали податкові пільги та державну допомогу на перевезення обладнання [2];
- стимулювання волонтерської та гуманітарної діяльності:
 - звільнення від оподаткування гуманітарної допомоги [3];
 - надання податкових пільг для організацій, які займаються волонтерством та підтримкою постраждалих [3];
- підтримка населення:
 - скасування ПДФО для внутрішньо переміщених осіб, які втратили основне джерело доходу [2];
 - надання пільг для тих, хто займається самозайнятістю у зонах, які постраждали від бойових дій [2];
- інвестиційні стимули:
 - запроваджено амортизаційні пільги для підприємств, які оновлюють обладнання або інвестують у відновлення зруйнованої інфраструктури [2];
 - податкові канікули для інвесторів у ключові галузі економіки, зокрема оборонну, медичну та енергетичну.

Запроваджені реформи сприяли збереженню функціонування малого та середнього бізнесу навіть у складних умовах, підтримці платоспроможності населення та пом'якшенню соціальної напруги, а також частковій релокації підприємств із зони бойових дій, що зменшило втрати економіки. Проте деякі проблеми залишаються актуальними. Зниження податкових надходжень посилює фінансову нестійкість і залежність бюджету від зовнішньої фінансової допомоги. Недостатній контроль за використанням пільг створює корупційні ризики та можливість для зловживань. Водночас масштабні фінансові стимули призвели до підвищення цін і зростання інфляційного тиску.

Податкове стимулювання стало одним із ключових інструментів підтримки економіки України в умовах війни з Росією. Введені реформи допомогли забезпечити базову економічну стабільність, підтримати бізнес і соціально незахищені верстви населення. Однак для довгострокової стійкості економіки необхідно вдосконалювати механізми контролю за податковими пільгами, забезпечувати прозорість їх використання та стимулювати відновлення внутрішнього виробництва.

Успіх цих заходів значною мірою залежатиме від подальшої міжнародної підтримки та ефективного управління ресурсами всередині країни.

Література

1. Податки під час війни: все, що треба знати бізнесу URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/7/685375> (дата звернення: 17.12.2024).
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20> (дата звернення: 17.12.2024).
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування благодійної допомоги, зібраної волонтерами: Закон України від 16 листопада 2022 № 2747-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-20#Text> (дата звернення: 17.12.2024)

Козарезенко Л. В.

доктор економічних наук, професор

Сова А. В.

здобувач вищої освіти,

Державний торговельно-економічний університет

АНАЛІЗ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА ЕКОНОМІЧНУ ДИНАМІКУ В УКРАЇНІ

Соціальні фактори є важливим елементом, який визначає економічну динаміку будь-якої країни, і Україна не є винятком. Сучасна економіка не існує ізольовано, адже її розвиток безпосередньо залежить від стану суспільства, його цінностей, поведінкових особливостей, демографічної структури та рівня соціальної згуртованості. Аналіз впливу цих факторів дозволяє не лише оцінити актуальний стан економіки, але й визначити перспективи її зростання та стабільності. Наразі у всьому світі соціально-економічна стабільність визначається нерівністю доходів і для забезпечення добробуту націй в глобальному масштабі вирішення проблем нерівності доходів і бідності є критично важливими [1, с. 153].

Одним із ключових соціальних факторів, що впливає на економічну динаміку в Україні, є демографічні зміни. Зменшення чисельності населення через низький рівень народжуваності, міграцію та старіння населення створює значний тиск на трудові ресурси, пенсійну систему та соціальні програми. Це знижує потенціал економічного зростання, адже зменшується кількість економічно активного населення, здатного створювати додану вартість. Крім того, трудова міграція спричиняє відтік кваліфікованих кадрів, що ускладнює розвиток високотехнологічних секторів економіки. Відмітимо також, що війна має значний вплив на психологічний стан населення, включно з працівниками. Це може впливати на продуктивність праці та загальний рівень добробуту [2].

Ще одним важливим аспектом є соціальна нерівність, яка залишається гострою проблемою для України. Нерівномірний доступ до ресурсів, освіти, медицини та інших базових послуг створює передумови для соціальної напруги, що негативно впливає на інвестиційний клімат і економічну стабільність. Високий рівень нерівності може стримувати економічне

зростання через зниження купівельної спроможності значної частини населення, а також через відсутність мотивації до розвитку у маргіналізованих груп.

Важливу роль у формуванні економічної динаміки відіграє рівень освіти та професійної підготовки населення. Україна має потужний інтелектуальний потенціал, проте недостатнє фінансування освіти, застаріла матеріально-технічна база та невідповідність освітніх програм вимогам сучасного ринку праці створюють серйозні бар'єри для реалізації цього потенціалу. Інвестиції в людський капітал є критично важливими для забезпечення інноваційного розвитку економіки, проте ці інвестиції потребують стратегічного підходу та системної підтримки. Людський розвиток загалом є критично важливим для формування економічних відносин, сприяючи як індивідуальному добробуту, так і загальному економічному прогресу та розвитку національної економіки [3]. Соціальна сфера має відігравати роль автоматичного стабілізатора для системи публічних фінансів за рахунок оптимізації видатків бюджету на соціальні програми та забезпечення соціального прогресу, в тому числі за рахунок інвестицій у людський капітал [4].

Соціальна згуртованість і довіра також мають вагоме значення для економіки. Низький рівень довіри до державних інститутів та один до одного перешкоджає ефективному функціонуванню економіки, особливо в умовах кризи. Відсутність соціальної згуртованості може знижувати ефективність економічної політики та стримувати розвиток підприємництва. Навпаки, суспільства з високим рівнем довіри зазвичай демонструють більш стабільний економічний розвиток (рис. 1).

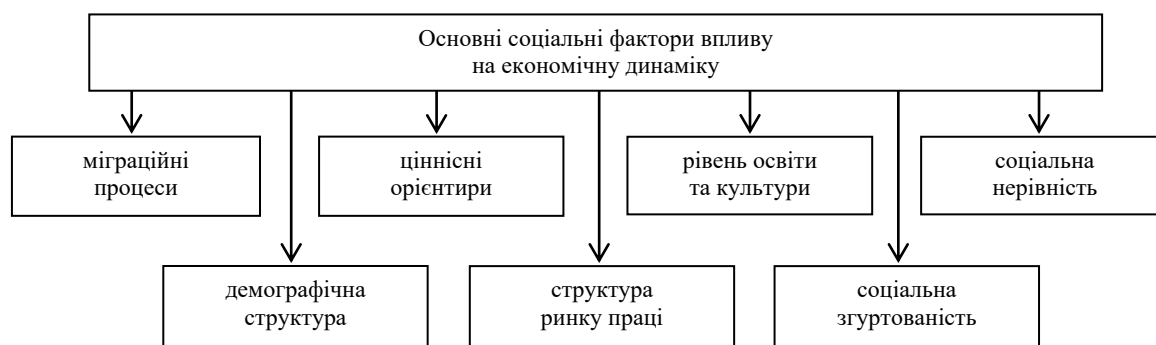

Рис. 1. Соціальні фактори впливу на національну економіку України

Джерело: складено на основі дослідження.

Таким чином, соціальні фактори є не лише пасивним відображенням економічних процесів, але й активною силою, що формує динаміку розвитку. Аналіз цих факторів у контексті України вимагає комплексного підходу, що враховує історичні, культурні та соціальні особливості. Розуміння впливу соціальних чинників є ключовим для розробки ефективної економічної політики, яка базується на принципах соціальної справедливості, інклюзивності та сталого розвитку.

Література

1. Лебединська О.С. Вплив факторів глобалізації на людський розвиток. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 2. С. 151–156. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-2-25>
2. Трофанюк Р.І. Проблеми використання трудових ресурсів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-24>
3. Голубев О.В. Вплив людського розвитку на економічні та суспільні відносини. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 13. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-03-05>
4. Козарезенко Л.В. Фінансова складова соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2024. № 2. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.3>

Коляда Ю.В.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри математичного
моделювання та статистики,*

Дронь М.Д.

*здобувач PhD,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ НА РИНКУ ПОБУТОВОЇ ЕЛЕКТРОНІКИ

Будь-який ринок, зокрема побутової електроніки в Україні, потребує якомога глибокого розуміння поведінки членів суспільства, їх споживчих уподобань. Комп'ютерне моделювання поведінки споживачів стає невід'ємним, вкрай потрібним інструментом успішного бізнесу, який прагне ефективно взаємодіяти зі своєю аудиторією, узгоджуючи стратегії маркетингу з прогнозованими тенденціями.

Моделювання поведінки споживачів у сучасних умовах на українському ринку побутової електроніки характеризується значною нелінійною динамікою та залежністю від зовнішніх і внутрішніх факторів, таких як: економічна ситуація, розвиток технологій, культурні уподобання, ефективність маркетингових стратегій, екологічна свідомість споживачів і локальні особливості [1; 2].

Дослідники відзначають, що вибір товарів залежить від рівня доходів, впливу реклами, знижок, рекомендацій оточення, а також зростаючої ролі онлайн-продажів. Українські покупці демонструють болісно високу чутливість до цін і схильність до превентивного аналізу, хоча емоційні та імпульсивні рішення також мають місце. Особливістю є попит на енергоефективну техніку та локальні бренди, а персоналізація пропозицій і екологічна свідомість стають ключовими факторами лояльності клієнтів [3].

Наразі, взявши до уваги основні фактори моделювання поведінки українського споживача, можна охарактеризувати вплив кожного із них на попит протягом періоду 2023–2024 років наступним чином:

1. Економічний стан. Рівень доходів споживачів та економічна стабільність мають значний вплив на попит. У період економічної кризи спостерігається зниження попиту на бюджетну техніку на 15 %. Приклади компаній: Samsung, Xiaomi, LG.

2. Технологічний прогрес. Інновації та впровадження нових функцій у побутових пристроях стимулюють зростання інтересу до «розумної» техніки. У 2023–2024 роках попит у цьому сегменті зріс на 20 %. Провідні виробники: Apple, Dyson, Philips.

3. Культурні та соціальні аспекти. Сімейні традиції та національні особливості впливають на популярність певних брендів. Однак зміни в попиті залишаються незначними. Приклади: Sony, Samsung.

4. Маркетингові кампанії. Реклама, акції та програми лояльності мають потужний вплив на вибір споживачів, особливо серед молоді. У зв'язку з цим попит на техніку через маркетингові заходи зріс на 25 %. Основні компанії: Rozetka, Comfy, Eldorado.

5. Екологічна свідомість. Зростання уваги до енергоефективності та екологічних сертифікатів сприяло збільшенню попиту на енергоощадні пристрої на 10 %. Провідні бренди: Bosch, Miele, Gorenje.

6. Локальні особливості. Сезонність, кліматичні умови та географічні чинники спричинили стабільно високий попит на кондиціонери в літній період. Водночас загальні зміни в попиті залишаються незначними. Основні виробники: Panasonic, Daikin, LG.

Аналіз чинників, що впливають на поведінку споживачів, показав, що ключову роль на ринку побутової електроніки в Україні відіграють економічний стан, маркетингові кампанії і технологічний прогрес. Економічна нестабільність зумовлює високий попит на доступні та

бюджетні товари, тоді як інновації та впровадження нових технологій стимулюють споживачів до купівлі сучасних «розумних» пристроїв. Маркетингові стратегії, зокрема акції та програми лояльності, мають найбільший рівень впливу, забезпечуючи зростання попиту на 25 %. Водночас екологічна свідомість і локальні особливості залишаються важливими для окремих категорій товарів, таких як енергоощадні пристрої та кондиціонери. Ці дані дозволяють зробити висновок, що для ефективного впливу на споживачів компаніям необхідно адаптувати свою стратегію до конкретних ринкових умов.

Споживачі демонструють різні типи поведінки залежно від своїх потреб, фінансових можливостей, маркетингового впливу, звичок і відображають різні підходи до прийняття рішень про купівлю техніки [4; 5]. На ринку побутової електроніки в Україні можна спостерігати таке розподілення між моделями:

1. Раціональна поведінка — споживачі обирають техніку на основі функціональності, ціни та якості. Частка таких споживачів становить 40 %, середня вартість покупки — 18 000 грн. Основні бренди: Bosch, Samsung, LG.

2. Емоційна поведінка — покупки здійснюються під впливом емоцій або маркетингових стимулів, наприклад, придбання модних гаджетів завдяки рекламі. Частка споживачів — 20 %, середня вартість покупки — 12 000 грн. Основні бренди: Apple, Sony, Dyson.

3. Імпульсивна поведінка — незаплановані покупки, часто під час розпродажів або акцій. Частка споживачів — 15 %, середня вартість — 2 500 грн. Основні бренди: Xiaomi, JBL, Samsung.

4. Соціальна поведінка — вибір техніки під впливом рекомендацій друзів, родичів або блогерів. Частка споживачів — 10 %, середня вартість — 20 000 грн. Основні бренди: Apple, Sony, Philips.

5. Залежна поведінка — прив'язаність до певного бренду або товарної лінійки. Частка споживачів — 10 %, середня вартість — 25 000 грн. Основні бренди: Apple, Samsung.

6. Традиційна поведінка — орієнтація на звичні бренди, що довели свою надійність. Частка споживачів — 5 %, середня вартість — 10 000 грн. Основні бренди: LG, Electrolux, Panasonic.

Вербальний аналіз моделей поведінки споживачів на ринку побутової електроніки демонструє значну різноманітність у прийнятті рішень про купівлю. Найбільшу частку займає раціональна поведінка (40 %), яка характерна для споживачів, що обирають техніку, орієнтуючись на її функціональність, ціну та якість. Це свідчить про те, що більшість покупців цінує практичність і довговічність товарів. Водночас емоційна та імпульсивна поведінка охоплюють 35 % ринку, що підкреслює важливість маркетингових стратегій та акцій для стимулювання продажів.

Інші моделі поведінки, такі як соціальна та залежна, хоча й мають меншу частку (по 10 %), відіграють важливу роль у формуванні споживчих уподобань. Соціальна поведінка свідчить про зростаючий вплив соціальних мереж, відгуків і блогерів на рішення про купівлю, що вигідно використовують компанії, такі як Apple та Sony. Залежна поведінка є характерною для преміальних марок, які створюють навколо своєї продукції екосистему, що стимулює споживачів залишатися в межах одного бренду.

Традиційна поведінка, хоч і становить лише 5 %, показує стабільність певних груп споживачів, які обирають перевірені бренди. Це підкреслює важливість репутації для компаній.

Узагальнюючи, комп'ютерне моделювання поведінки споживачів на українському ринку побутової електроніки має сприяти кращому розумінню нелінійної динаміки споживчих уподобань і адаптації стратегії бізнесу до сучасних викликів. Аналіз показав, що ключовими чинниками впливу є економічна ситуація, маркетингові кампанії та технологічний прогрес, які формують попит на енергоефективну техніку, «розумні» пристрої та доступні за ціною товари. Поведінка споживачів варіюється від раціонального вибору до емоційних і соціально залежних рішень, що вимагає системного підходу до формування пропозицій. Для компаній важливо інвестувати в інновації, персоналізацію пропозицій, розширення онлайн-продажів і

підтримку лояльності, щоб залишатися конкурентоспроможними та ефективно задовольняти потреби різних сегментів споживачів.

Література

1. Косар Н.С., Мамчин М.М., Баран А.О. Дослідження зміни поведінки споживачів у сучасних умовах. Економіка та суспільство, 2022. Вип. 45.
2. FoxtrotGroup. Тренди воєнного часу: Ринок побутової техніки та електроніки сьогодні є стабільним, а попит — прогнозованим.
3. Булик О., Гаврилюк І. Вплив війни на купівельну поведінку споживачів. Підприємництво та соціальні аспекти аграрної політики, 2023.
4. Герасименко В. Г. Поведінкові аспекти споживачів на ринку електроніки. Економіка та управління. 2024. Том 15. № 3. С. 121–126.
5. Філіппова Т.С., Фісун Ю.В., Борисенко О.С. Реалізація стратегії холістичного маркетингу омніканального ритейлу на прикладі мережі «Фокстрот». Збірник наукових праць «Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві». Категорія Б переліку наукових фахових видань України. 2023. С. 34–44.

Котенок Д.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцентка кафедри економічної теорії,*

Лук'яненко Г.Т.

*здобувачка вищої освіти
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

СТІЙКІСТЬ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Військові конфлікти за своєю природою несуть значні ризики для економічної стабільності країн, впливаючи на її ключові сектори та загострюючи вже існуючі проблеми. Руйнування інфраструктури, скорочення виробничого потенціалу та зростання соціального тиску здатні паралізувати економічний розвиток навіть найбільш стійких економік. Водночас, міжнародний досвід показує, що за умов належного управління економічна система спроможна зберігати життєздатність і навіть закладати основи для подальшого відновлення. У цьому контексті для України актуальними є дослідження економічної стійкості під час війни та досвіду інших країн, зокрема Ізраїлю.

Поняття економічної стійкості відображає здатність системи адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх шоків, зберігаючи при цьому функціональність. В умовах війни ця здатність набуває критичного значення, оскільки економіка стикається з невизначеністю, руйнуванням ресурсів і порушенням ланцюгів постачання. Ключовими факторами тут є диверсифікованість економіки, наявність фінансових резервів, інноваційна спрямованість розвитку та соціальна згуртованість. Саме тому аналіз цих чинників, на нашу думку, є основою для визначення стратегічних напрямків зміцнення української економіки.

Ізраїль є унікальним і водночас дуже подібним для нас прикладом країни, яка з самої появи на політичній карті світу й впродовж всієї історії становлення і розвитку вела безкомпромісну боротьбу за власне виживання в несприятливому зовнішньополітичному оточенні. Попри тривалі військові конфлікти, країна зуміла не лише забезпечити економічну стабільність, але й стати одним із провідних центрів інновацій. Незважаючи на те, що Ізраїль не входить до великих економічних груп, він демонструє вражаючі показники розвитку: у 2024 році ВВП на душу населення перевищував рівень Великобританії та Франції [1], а переважну частину ВВП формують високотехнологічні галузі (48 % експорту — високотехнологічні товари) [2]. Центральним елементом стійкості економіки Ізраїлю можна вважати інвестиції в

технології, зокрема оборонні, що мають широкий комерційний потенціал. Розробки у сфері кібербезпеки, дронів і систем протиповітряної оборони забезпечують значні експортні доходи і навіть попри триваючу війну експорт зброї в 2023 році досяг рекордного рівня і продовжує зростає щороку [4]. Водночас державна підтримка інноваційних кластерів, таких як «Силіконова долина» у Тель-Авіві, сприяє розвитку стартапів і залученню іноземних інвестицій. Гнучкість ринку праці також відіграє важливу роль: програми перепідготовки допомагають ветеранам війни інтегруватися до цивільного сектору, забезпечуючи стабільність зайнятості.

Одним із ключових економічних агентів, що відіграють роль стабілізуючого фактору відновлення після важких періодів, є Центральний банк Ізраїлю. Створений у 1954 році, він змінював свою політику валютного курсу відповідно до зовнішньоекономічної ситуації та внутрішніх економічних викликів. Після переходу до вільного курсоутворення в 1974 році Ізраїль зіткнувся з високою інфляцією, яка в середині 1970-х років досягла 100 % на рік, а в 1980-х роках — 250 % [2]. Перманентні воєнні конфлікти вимагали від Ізраїлю здійснювати постійне монетарне фінансування економіки. Перехід до вільного курсоутворення в умовах постійного фіскального дефіциту не зміг забезпечити стабілізацію обмінного курсу на ринковому рівні, що поступово дестабілізувало ізраїльську економіку та в решті решт закінчилось фінансовою кризою. Однак, незважаючи на високі темпи інфляції та девальвації, реальний та номінальний ВВП Ізраїлю зростали впродовж усіх кризових років, зокрема через державні видатки, рівень яких перевищував 75 % ВВП. [2] Через потужне фіскальне фінансування економіка Ізраїлю була вкрай «перегрітою»: державні видатки стимулювали ВВП, а ВВП стимулював інфляцію. Тоді, у 1985 році Ізраїль запровадив програму стабілізації, яка передбачала: фіксацію обмінного курсу до долара США, зниження рівня державних видатків і збільшення незалежності центрального банку. Паралельно з цим уряд стимулював розбудову інноваційного потенціалу економіки через розвиток венчурного капіталу та підтримки технологічних стартапів. Ця стратегія дозволила Ізраїлю стати одним із найбільших у світі центрів інновацій, а також утримувати високі темпи економічного зростання, навіть в умовах постійних військових загроз [2].

Звичайно, ситуація в сучасній Україні має свої відмінності. ВВП дуже поволі повертається до свого довоєнного рівня; рівень безробіття в 2022 році досяг позначки в 30 % ([3]) і за офіційними даними у 2024 році знизився майже вдвічі (на нашу думку, це не скільки позитивний сигнал, скільки результат небажання населення ставати на облік у центрі зайнятості); основні драйвери інфляції не пов'язані з додатковим попитом, як це було в Ізраїлі, а зростають через витрати на війну та зовнішні фінансові труднощі; ключова ставка не має суттєвого впливу на інфляцію. Проте, одним із важливих уроків був імplementований у національну монетарну політику: контроль обмінного курсу, який не розганяє інфляцію.

Ще один важливий урок для України — узгодженість процентних ставок державних заборгованостей, темпів зростання реального ВВП і ставок кредитування бізнесу. У період з 1986 по 1989 рік в Ізраїлі ставки державних позик становили 2,5 % річних, при цьому реальний ВВП зростав у середньому на 3,7 % щорічно. Це дозволяло уряду ефективно здійснювати реформи, створювати стимули для бізнесу, надавати пільгові кредити стратегічно важливим галузям економіки і водночас зберігати стійкість державних фінансів. Водночас реальні процентні ставки банківських кредитів для бізнесу становили близько 30 % річних [2].

Критично важливим кроком підтримки реального сектора економіки можна вважати бюджетні програми компенсацій бізнесу за втрачені доходи, причому на перших етапах війни в найкоротші терміни. Це дозволяє зберегти важливі виробничі потужності і не дозволяє економіці зупинитись. Ізраїль також застосовував схожі механізми під час останнього загострення, що дозволило країні зберегти ключові підприємства.

Найголовнішим уроком для України, на нашу думку, є те, що пріоритетом у часи війни є не стільки боротьба з інфляцією, скільки збереження робочих місць. Як показує досвід Ізраїлю, під час війни та економічних труднощів саме збереження зайнятості є критично важливим для

забезпечення стійкості економіки. [5] В Україні війна вже призвела до гендерних трансформацій професій, поглибила дефіцит робочої сили, і в поєднанні з наявною демографічною кризою актуалізували питання перебудови ринку праці.

З огляду на результати проведених досліджень, першочерговими заходами для України, окрім збалансованої монетарної та фінансової політики, вираженого політичного та дипломатичного управління, мають бути заходи, спрямовані на розвиток людського капіталу і підтримку економічної активності населення: залучення робочої сили, підтримка постраждалого бізнесу та створення сприятливих умов для його відновлення та релокації: спрощення адміністративних процедур, доступність освітніх послуг для здобуття потрібних навичок зміни/оновлення кваліфікації, зниження корупційних ризиків. Стимулювання підприємств до збереження та прирощення виробничих потужностей має стати одним із основних пріоритетів економічної політики на період війни. Лише комплексний підхід у подолання економічних і соціальних викликів може забезпечити відновлення стійкості економіки України як в умовах війни, так і повоєнного відновлення. Уроки міжнародного досвіду надають цінні орієнтири, які за належного їх осмислення та застосування здатні зміцнити українську економіку.

Література

1. World Economic Outlook (October 2024). *International Monetary Fund*.
2. Данилишин Б. Як досвід Ізраїлю може допомогти у відновленні економіки України. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/k-dosvid-izrayilyu-mozhe-domogti-vidnovlenni-1676462289.html>
3. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни. *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
4. Seth J. Frantzman. Israel's defense sales top \$13B as 2023 becomes another record year. *Breaking Defense*. URL: <https://breakingdefense.com/2024/06/israels-defense-sales-top-13b-as-2023-becomes-another-record-year/>
5. Демографічна стратегія: чи є надія? *Ціна держави — проект CASE Україна*. URL: <https://cost.ua/demografichna-strategiya-chy-ye-nadiya/>

Красношапка Є.С.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ БАНКІВ РОЗВИТКУ У КОНТЕКСТІ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Участь банків розвитку у міжнародній фінансовій допомозі є важливою складовою забезпечення стабільності та розвитку економік, які постраждали від різних кризових ситуацій, включаючи війни, природні катастрофи та економічні спади. Банки розвитку відіграють значну роль у наданні не лише фінансування, а й технічної, консультативної та організаційної підтримки.

Основними напрямками участі банків розвитку у міжнародній фінансовій допомозі можна вважати: фінансування відновлення та розвитку; забезпечення технічної допомоги та консультацій; формування механізмів публічно-приватного партнерства; гарантії та страхування; відновлення соціальних секторів; впровадження інноваційних фінансових інструментів; формування довгострокових стратегій відновлення; залучення міжнародних донорів і фінансових ресурсів; відновлення фінансового сектору.

У рамках фінансування відновлення та розвитку банки розвитку надають пільгові кредити країнам, які потребують фінансування для відновлення після криз, війни чи стихійних лих. Це можуть бути як довгострокові позики, так і кредити на сприятливих умовах для стимулювання відновлення інфраструктури, соціальних та економічних систем. Наприклад, МБРР надає країнам, які перебувають у складних економічних умовах або постраждали від

війни, пільгові кредити для відновлення та розвитку інфраструктури, соціальних секторів і економічних систем. Його програми фінансування часто орієнтовані на: відновлення інфраструктури після конфліктів або стихійних лих; стимулювання економічного зростання через інвестиції в освіту, охорону здоров'я, енергетику, водопостачання та інші критичні сфери. Це особливо важливо у післявоєнний період для забезпечення нормального функціонування економіки.

В контексті відновлення соціальних секторів банки розвитку не лише надають фінансування, а й активно підтримують країни за допомогою технічних консультацій і стратегічного планування. Вони допомагають визначити пріоритети для відновлення, пропонують інноваційні підходи до економічного відновлення і створення нових робочих місць. Наприклад, Світовий банк або Європейський банк реконструкції та розвитку можуть надати експертів для розробки планів економічної стабілізації та відновлення.

Для покриття великих фінансових потреб у відновленні інфраструктури, банки розвитку часто ініціюють та підтримують механізми публічно-приватного партнерства (PPP). Це дозволяє залучити приватні інвестиції та технології для реалізації великих проєктів, знижуючи навантаження на державний бюджет. Такий підхід часто використовують для розвитку енергетичних проєктів, будівництва доріг або відновлення житлових масивів.

На нашу думку, важливим фактом у наданні міжнародної фінансової допомоги є те, що банки розвитку можуть надавати гарантії або страхування для зменшення ризиків, пов'язаних із інвестиціями у країни, які постраждали від війни або кризи. Це створює можливості для залучення приватних інвесторів у високоризикові проєкти. Наприклад, ЄБРР активно використовує механізми гарантій, щоб заохотити приватний сектор інвестувати в розвиток малого та середнього бізнесу в постконфліктних регіонах.

Особливу увагу банки розвитку приділяють відновленню соціальної інфраструктури, такої як охорона здоров'я, освіта та житлові умови. Вони можуть фінансувати проєкти, що забезпечують доступ до базових послуг для постраждалого населення, що є критичним для стабілізації ситуації в країні. Наприклад, проєкти з відновлення лікарень, шкіл або доступу до чистої води є важливими в післявоєнний період.

У рамках впровадження інноваційних фінансових інструментів банки розвитку розробляють нові фінансові інструменти для підтримки відновлення після війни, зокрема зелені облігації, соціальні облігації, позики з низькими відсотковими ставками та інші спеціалізовані продукти для фінансування проєктів відновлення. Ці інструменти дозволяють забезпечити довгострокове фінансування та підтримку стабільного економічного росту.

Банки розвитку також допомагають країнам, що зазнали війни чи економічного колапсу, у розробці довгострокових стратегій відновлення, які включають планування економічного зростання, створення нових індустрій і секторів, підтримку інновацій. Вони працюють із державними та приватними структурами для розробки стратегії розвитку на наступні десятиліття, щоб забезпечити економічну стійкість і прогрес.

Банки розвитку відіграють важливу роль у залученні додаткових фінансових ресурсів для країн, що постраждали від воєнних дій. Вони можуть співпрацювати з урядами інших країн, міжнародними організаціями та донорськими фондами для створення комбінованих фінансових пакетів для допомоги.

Однією з важливих сфер, де банки розвитку активно працюють, є відновлення фінансового сектору. Після війни або кризи багато національних фінансових установ можуть бути ослаблені або зруйновані. Банки розвитку надають допомогу в реструктуризації та відновленні цих установ, створенні нових фінансових інструментів та механізмів, що сприяють відновленню довіри до фінансової системи.

Таким чином, проблематика міжнародної фінансової допомоги за участю банків розвитку у контексті воєнної економіки є надзвичайно актуальною темою, враховуючи потребу країн, що перебувають у стані збройного конфлікту, в ресурсах для підтримки економіки, відновлення інфраструктури та забезпечення соціального захисту.

Кульбачний С.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

Руженський М.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри транспортного будівництва та управління майном,
Національний транспортний університет*

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ НА ТРАНСПОРТНУ ЛОГІСТИКУ І РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Попри значні виклики, перебудова транспортної логістики України в умовах війни створює унікальні можливості для модернізації економіки. Інтеграція з ЄС, залучення інвестицій та розвиток інновацій дозволять Україні не лише відновити інфраструктуру, але й створити стійкішу та ефективнішу транспортну систему.

На рис. 1 розглядається вплив повномасштабної війни на транспортну логістику і зовнішньоекономічну діяльність України [1]. Наведене на рисунку дає уявлення про вплив блокади морських портів, зміну транспортних шляхів і зміну експортної структури зовнішньоторговельної діяльності країни.

До повномасштабного вторгнення значна частка українського експорту (особливо зернових і металургії) постачалася морськими шляхами. Блокування морських портів різко скоротило можливості експорту через цей канал. Значною мірою зростає значення автомобільного та залізничного транспорту. Продовження війни загрожує подальшою дестабілізацією транспортної системи.

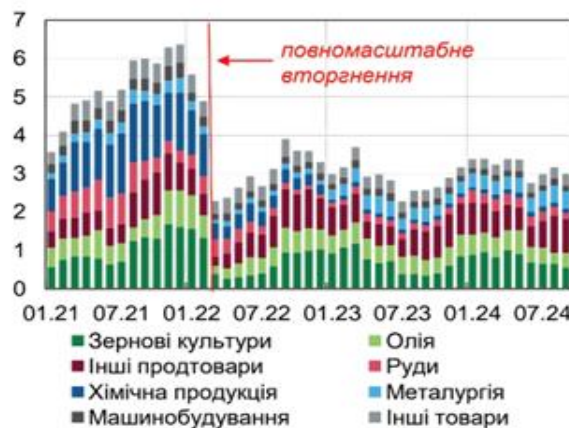

Рис. 1. Експорт товарів (млрд дол.)

Джерело: НБУ

Обсяг експорту (у млрд доларів) після початку війни різко впав, особливо в першій половині 2022 року. Часткове відновлення спостерігається у 2023–2024 роках, але обсяги залишаються значно нижчими порівняно з 2021 роком. Розрив традиційних експортних ланцюгів призводить до збільшення витрат на транспортування, що зменшує конкурентоспроможність української продукції.

Значні пошкодження залізничних колій, мостів, доріг і портів обмежують ефективність транспортування. Підвищення витрат на транспортування через довші маршрути, обхід зон

бойових дій, зростання вартості пального. Руйнування інфраструктури та перехід на менш ефективні способи транспортування обмежують обсяги експорту [2].

Експорт у менших обсягах негативно впливає на зовнішньоторговельний баланс, що, в свою чергу, впливає на платіжний баланс країни. Відбулася суттєва трансформація товарної структури експорту: 1) зростання частки аграрної продукції (до 52 % у 2023); 2) скорочення частки металургійної продукції через руйнування виробничих потужностей.

Відбулися й зміни в структурі імпорту: 1) зростання частки нафтопродуктів через руйнування внутрішньої інфраструктури; 2) збільшення імпорту машинобудівної продукції для військових потреб; 3) значними стали обсяги гуманітарної допомоги. Посилилися дисбаланси платіжного балансу. У поточному рахунку відмічається:

- формування значного дефіциту торгівлі товарами;
- нетиповий для України дефіцит торгівлі послугами через масштабну міграцію;
- зростання надходжень за статтею «вторинні доходи» завдяки міжнародній допомозі.

Фінансовий рахунок свідчить про:

- значний приплив капіталу за державним сектором через кредити міжнародних партнерів;
- стійкий відплив капіталу за приватним сектором через: а) накопичення торгових кредитів; б) зростання обсягів готівкової валюти поза банками; в) обмежений доступ до зовнішніх позик.

На стан та перспективи міжнародних резервів впливають такі чинники:

- стабільне нарощування резервів з 2016 року;
- значна міжнародна фінансова підтримка;
- досягнення рівня 36.6 млрд дол. станом на жовтень 2024 р.;
- поліпшення структури зовнішнього боргу за рахунок зростання частки довгострокових зобов'язань.

Разом з тим актуальними лишаються ризики:

- залежність від регулярності надходження міжнародної допомоги;
- високий попит на готівкову валюту;
- потенційні ризики через подальші руйнування експортної інфраструктури;
- сезонні коливання видатків бюджету.

Зазначені чинники створюють серйозний тиск на платіжний баланс України, знижуючи експортний дохід і збільшуючи витрати на транспортування. Це поглиблює дефіцит платіжного балансу та створює ризики для макроекономічної стабільності країни. Серед загроз можна також зазначити таке. Інші країни можуть запропонувати альтернативні шляхи для глобальних товаропотоків, що знизить роль України. Є й екологічні ризики: руйнація інфраструктури може призвести до екологічних катастроф, зокрема через розливи нафтопродуктів, руйнування ГЕС тощо.

Серед інших загроз — дефіцит кадрів. Втрата кваліфікованих працівників через мобілізацію, еміграцію чи загибель. Постійна загроза атак на критичну інфраструктуру ускладнює довгострокове планування, посилює невизначеність.

У складній ситуації, в якій опинилася наша країна, можна вказати ряд перспективних напрямків діяльності уряду — залучення іноземних інвестицій у відновлення логістики. Це може стати привабливим напрямком для міжнародного фінансування та партнерства. Розвиток інноваційних рішень сприятиме впровадженню екологічно чистого транспорту, зокрема електровантажів, розвитку водного транспорту на Дунаї тощо. Втрата доступу до морських портів і руйнування інфраструктури стимулює розвиток залізничного, автомобільного та авіатранспорту, а також нових міжнародних транспортних коридорів (наприклад, через Польщу, Румунію).

На регіональному рівні Україна може стати ключовим транзитним вузлом між Європою та Азією, інтегруючись у глобальні ланцюги постачання. Україна активно інтегрується в транспортну мережу ЄС, зокрема через угоди про транспортну лібералізацію та «Шлях солідарності» [3; 4].

Війна стимулює уряд до впровадження реформ у транспортній сфері, що може підвищити прозорість та ефективність. Також перспективним є впровадження сучасних цифрових технологій у логістиці, таких як GPS-контроль, системи управління перевезеннями тощо. Перебудова логістики активізує внутрішні резерви та покращує адаптивність українського бізнесу. Водночас для реалізації цих перспектив реформи мають бути комплексними, необхідні міжнародна підтримка та стратегічне планування.

Підсумовуючи, можна зробити загальний висновок. Незважаючи на значні воєнні шоки, зовнішній сектор економіки України демонструє відносну стійкість завдяки масштабній міжнародній підтримці та адаптації бізнесу до нових умов. Водночас зберігаються суттєві структурні дисбаланси та ризики, що потребують постійного моніторингу та відповідного коригування економічної політики.

Література

1. Онлайн-семінар на тему «Практичні аспекти формулювання та реалізації монетарної політики» для викладачів грошово-кредитної політики економічних ЗВО України (29 листопада 2024 року). URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/onlayn-seminar-na-temu-praktichni-aspekti-formulyuvannya-ta-realizatsiyi-monetarnoyi-politiki-dlya-vikladachiv-groshovo-kreditnoyi-politiki-ekonomichnih-zvo-ukrayini-29-listopada-2024-roku?fbclid=IwY2xjawG-ct1leHRuA2FlbQIxMAABHTcriFbrHwFPZqLJR5WbJlot6x1Tv5iyxO4e5jJBDenOoiHBF_cy8BoXCQ_aem_eb7oBOeRy5um0M7_pQNmhQ.
2. Обстріли портів, блокада експорту зерна та божевільна логістика — чим запам'ятається аграріям липень-2023. URL: <https://elevatorist.com/blog/read/859-obstrili-portiv-blokada-eksportu-zerna-ta-bojevilna-logistika--chim-zapamyatayetsya-agrariyam-lipen-2023>.
3. Погляд з Польщі на антиукраїнські протести на кордоні: за яких умов блокада може завершитися. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/11/16/7173708/>.
4. Спільна заява за результатами Міжнародного установчого саміту International Summit on Food Security. 26 листопада 2022 року. URL: https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-rezultatami-mizhnarodnogo-ustanovchogo-sami-79453?utm_source=chatgpt.com

Леонтович С.П.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри оборонного менеджменту
Національний університет оборони України*

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ВОЄННОГО СТАНУ

Бюджетне фінансування економіки воєнного стану за обсягами і структурою є основним індикатором національних пріоритетів і вибором загальної стратегії розвитку. Бюджетний процес за джерелами доходів і видатків сприяє стабілізації економіки і прямо впливає на обороноздатність країни та формує рівень іміджу для міжнародної спільноти, яка опирається на нього при наданні кредитів, грантів і партнерської допомоги. Дослідниками визнано, що основною складовою національної економічної стратегії України є розвинена військова економіка [4]. Зміни бюджетного фінансування за структурою доходів Державного бюджету та окремих статей видатків за 2020–2024 рр. приведено на рис. 1.

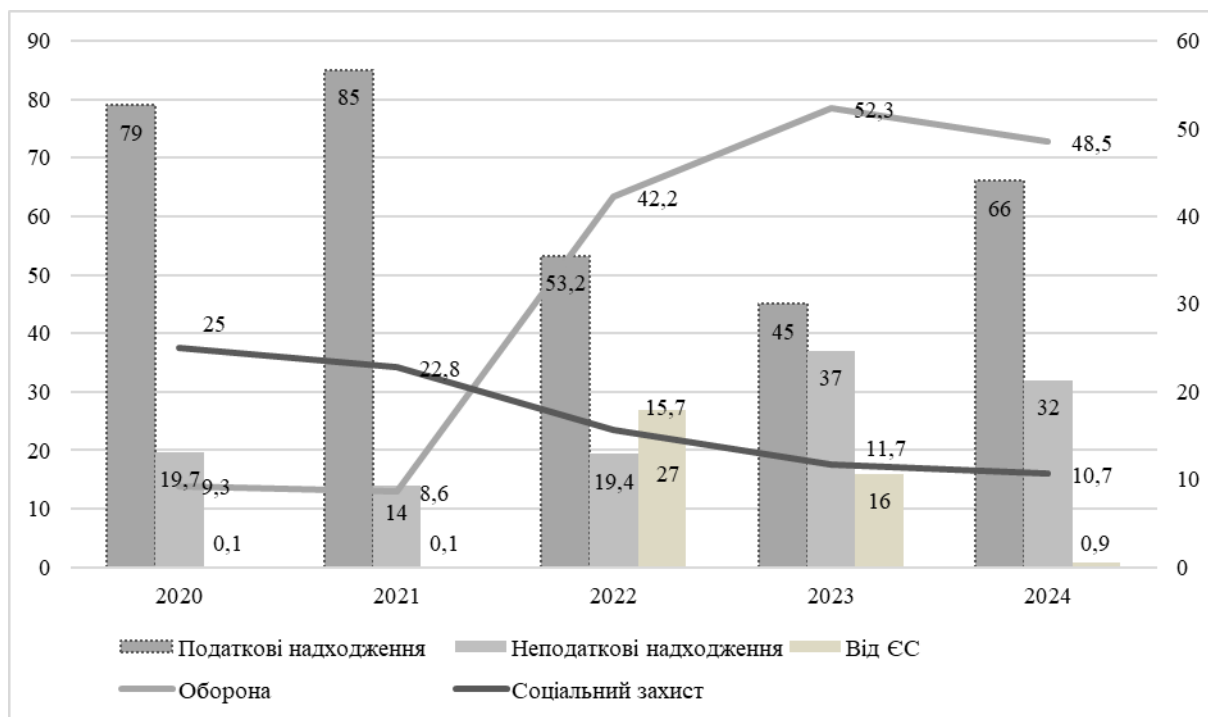

Рис. 1. Структура доходів Держаного бюджету України й окремих видатків за 2020–2024 рр., %.
(2024 рік — прогностні показники річного плану Державного бюджету України)

Джерело: складено за даними: Відкритий бюджет <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>

Особливості бюджетного фінансування стосуються структури джерел формування доходів. Податкові надходження, які у 2020–2021 рр. сягали в середньому 82 %, за перші два роки воєнного стану знизились до 49 %, решту доходів покривала партнерська допомога і позики. Дається взнаки значна обмеженість бюджетних ресурсів і безпрецедентні виклики, спричинені збройною агресією рф. На 2024 рік обсяги міжнародної підтримки знизились, і внутрішні податкові надходження зросли до 66 %.

Видатки на оборону з 9,3 % у 2020 році зросли до 48,5 % у 2024 році, а у 2023 році вони сягали 57,3 %. Видатки на соціальний захист з 25 % у 2020 році знизились до 10,7 % у 2024 році, і таке зниження притаманне практично для всіх інших видатків бюджету — економіки, освіти, охорони здоров'я тощо. Забезпечення потреб національної безпеки і оборони є головним, що і формує структуру видатків.

Для оцінювання ефективності бюджетного фінансування застосовують показники та індикатори, окремі з яких приведені у табл. 1.

Аналіз приведених даних свідчить, що у першому півріччі 2024 року зберігається загальна позитивна динаміка майже за всіма показниками. Фактичне значення 2023 року у порівнянні з 2020 роком показує зростання показника валовий внутрішній продукт (ВВП) на 56 %, у доларовому еквіваленті — на 15 %, значно вирівнялись темпи приросту ВВП. Доходи Державного бюджету зросли у 2,48 разу, частка їх у ВВП зросла на 60 %, податкові надходження зросли за обсягами, але їх частка знизилась, як це показано на рисунку вище. Капітальні інвестиції збільшились на 23,4 %, кредитування — на 4 %. Порівняння показників 2023 року з 2022 роком показує збереження тенденцій росту ВВП, доходів бюджету, капітальних інвестицій. Але частка податкових надходжень у доходах бюджету знизилась на 15,4 %, майже не акумулювались інвестиції.

Таблиця 1

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ЗА 2020–2024 рр., млрд грн, %

	2020	2021	2022	2023	2024
ВВП номінальний	4194	5460	5191	6538	2305
ВВП \$млрд	156	200	162	179	59
Темпи приросту номінального ВВП, % до попереднього року	105,5	130,1	95,1	125,9	81,5
Доходи Держбюджету	1076	1296	1787	2672	1317
Частка доходів у ВВП, %	25,7	23,7	34,4	40,9	57,1
Податкові надходження	851	1107	950	1203	792
Частка податкових надходжень у доходах бюджету, %	79,1	85,4	53,2	45,0	60,4
Капітальні інвестиції	508	673	409	627	214
Кредити (на кінець року)	944	1029	990	982	1044

2024 рік — фактичні дані за перше півріччя.

Джерело: складено за даними: Відкритий бюджет <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>; Держстат <https://www.ukrstat.gov.>; НБУ <https://bank.gov.ua/ua/statistic>; Мінфін <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

За висновками провідних фінансових інституцій, насамперед НБУ, Україна на даний час здатна контролювати основні макроекономічні показники, з опорою на внутрішні фінанси, але також закладаючи в бюджетний план значну міжнародну підтримку, зокрема закладено \$38,4 млрд, що відповідає рівневі фактичної допомоги у 2024 році.

Тенденції бюджетного фінансування у 2025 році [1], крім забезпечення оборонної сфери, свідчать про підтримку економіки. Заплановано збільшити видатки майже на 40 % у порівнянні з 2024 роком — до 332 млрд грн [3]. Така структура видатків свідчить про необхідність посилення внутрішніх джерел фінансування бюджету, і для цього закладають підтримку економічних галузей. Проте, цей процес досить суперечливий — одночасно із закладенням бюджетної підтримки економіки прийнято ряд змін до оподаткування, що досить суттєво збільшує оподаткування, а отже є ризики переходу підприємництва у тінь.

Таким чином, особливості бюджетного фінансування економіки воєнного стану показують, що необхідна акумуляція фінансових ресурсів бюджету за принципами системності та збалансованості [2], пріоритетністю джерел, розподілу ресурсів за основними напрямками фінансування: забезпечення національної безпеки та підтримки економіки. Особливо важливим є формування іміджу країни для залучення фінансової допомоги від країн-партнерів України, збільшення обсягів кредитування економіки та інвестицій.

Література

1. Закон України від 19.11.2024 № 4059-IX «Про Державний бюджет України на 2025 рік». URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2025-770
2. Леонтович С. Вплив воєнного конфлікту на стан фінансової системи України. Матеріали III Міжнародного форуму EFBM 3.0 «Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління. Від відновлення до зростання». XVII Міжнародна науково-практична конференція «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» / за заг. ред. проф. А.І. Ігнатюк : Київ : Видавництво Ліра-К, 2024. С. 88–90. URL: https://www.efbm.org/stpr_24/
3. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
4. Ситник Й. Розвинена військова економіка — складова національної економічної стратегії України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2023. № 7 (1). URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/apr/30049/vse5-39-56.pdf>

КОМПЛАЄНС-ОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ ЗМІНАМИ В КОРПОРАТИВНІЙ КУЛЬТУРІ ПАТ «ПОЛТАВАОБЛЕНЕРГО»

Комплаєнс-орієнтоване управління стратегічними змінами в корпоративній культурі ПАТ «Полтаваобленерго» передбачає впровадження принципів комплаєнсу для забезпечення відповідності законодавчим та нормативним вимогам. Це включає здійснення внутрішнього контролю та моніторингу дотримання правил і стандартів, що сприяє зниженню ризиків і підвищенню ефективності управління. Важливим аспектом є формування команди провідників змін, які підтримують стратегічні ініціативи та сприяють їх реалізації [1].

Для успішного впровадження стратегічних змін необхідно вдосконалити корпоративну культуру, орієнтуючись на ринковий тип, що передбачає досягнення результатів і конкурентне лідерство [2]. Це включає розвиток інноваційності, гнучкості та адаптивності, а також заохочення творчих підходів і новаторства серед працівників. Підвищення рівня довіри та залученості персоналу, а також створення умов для самоуправління та ініціативності сприятимуть успішній реалізації стратегічних змін і забезпеченню стабільного розвитку компанії.

Корпоративна культура ПАТ «Полтаваобленерго» характеризується домінуванням ієрархічного типу з чітко формалізованими процедурами та структурованими місцями роботи, де керівники є раціональними координаторами. Вона також включає середній рівень кланового та ринкового типів культури, з найслабше вираженим адхократичним типом, який важливий для впровадження стратегічних змін. Корпоративна культура є неоднорідною та незбалансованою, що вимагає сумісності з вимогами зовнішнього середовища для забезпечення стабільності та розвитку компанії.

В цілому корпоративну культуру товариства можна охарактеризувати як домінування ієрархічного типу, де робочі місця формалізовані та структуровані, а управління персоналом здійснюється за допомогою формалізованих процедур. Керівники є раціональними координаторами, що забезпечують стабільність і надійність поставок. Хоча присутні елементи кланового та ринкового типів культури, адхократичний тип виражений найслабше, що ускладнює впровадження стратегічних змін. Корпоративна культура потребує сумісності з вимогами зовнішнього середовища для забезпечення стабільності та розвитку компанії.

Ми виявили бажану корпоративну культуру ПАТ «Полтаваобленерго» за допомогою експертного методу, використовуючи розроблену анкету та оціночну таблицю. Спочатку було оцінено поточний стан корпоративної культури на основі анкетування, а потім визначено бажаний стан через п'ять років, враховуючи виявлені проблемні зони. Оцінка ґрунтувалась на зібраній та узагальненій експертній думці працівників управлінського апарату.

Бажана корпоративна культура ПАТ «Полтаваобленерго» орієнтована на ринковий тип, де головною турботою є виконання поставлених завдань і досягнення результатів. Лідери та керівники підприємства мають бути тверді, вимогливі та непохитні, спрямовані на конкуренцію та перемогу. Успіх визначається проникненням на ринки, збільшенням ринкової частки та лідерством на ринку, що вимагає конкурентного ціноутворення. Працівники повинні бути цілеспрямованими та змагатися між собою, що сприятиме підвищенню ефективності та продуктивності. Фокус перспективної стратегії має бути налаштований на конкурентні дії та вирішення поставлених завдань, забезпечуючи стабільний розвиток і зростання компанії.

Для удосконалення корпоративної культури товариства необхідно підвищити рівень адхократичної культури, що передбачає створення умов для динамізму, заохочення творчих альтернатив, формування гнучкості та пристосованості, перевірку нових ідей та спрямування колективу на інноваційний напрямок роботи [3]. Це також включає заохочення новаторства,

креативності та інноваційності серед працівників, терпиме відношення до помилок, здійснюваних вперше, та уважніше вислуховування споживачів і вивчення їх потреб.

Водночас, необхідно знизити рівень ієрархічної культури, вдосконалюючи організаційну структуру в бік зменшення бюрократизованості, усунення некорисних формальних правил і процедур, послаблення мікроменеджменту та збільшення децентралізованих рішень. Підвищення рівня ринкової культури передбачає орієнтацію керівництва на досягнення результатів, конкурентне ціноутворення, лідерство на ринку, підтримку прагнення перемагати та розроблення системи ефективної мотивації працівників. Це сприятиме підвищенню ефективності та продуктивності компанії, забезпечуючи її стабільний розвиток і та зростання.

Для формування корпоративної культури, яка б сприяла впровадженню та реалізації стратегічних змін у ПАТ «Полтаваобленерго», необхідно вдосконалити роботу Навчального центру товариства, щоб підготувати персонал до роботи в нових умовах. Це включає оновлення інформації на корпоративному сайті та удосконалення загальної системи управління, формуючи систему менеджменту змін і команду провідників змін. Проведення роз'яснювальної роботи щодо стратегічних змін через семінари та збори також є важливим кроком.

Крім того, необхідно залучити противників змін до планування процесу стратегічних змін, аналізувати та класифікувати причини і види опорів, а також розробити заходи для їх подолання. Визначення філософії та розробка Політики стратегічних змін підприємства, а також розробка програми адаптації персоналу до стратегічних змін сприятимуть успішній реалізації змін. Запровадження принципів комплаєнсу для здійснення внутрішнього контролю та моніторингу недотримання вимог законодавства та нормативних документів також є важливим елементом у цьому процесі.

Література

1. Лозова О.В., Тимошенко І.С. Управління стратегічними змінам підприємства: проактивний підхід та кадровий потенціал // *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2024. № 5 (75). С. 51–58. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No5/51.pdf>
2. Шимановська Л.М., Сосян М.М. Управління стратегічними змінами вітчизняними підприємствами під час війни та в поствоєнний період // *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2024. № 6 (76). С. 126–135 URL: <https://economics.net.ua/676-2>
3. Лозова О.В., Кужель Н.Л., Кужель О.В. Управління стратегічними змінами підприємства в контексті довгострокового розвитку вітчизняних компаній під час війни та в поствоєнний період // *Бізнес Інформ*. 2024. № 8. С. 386–392. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-8-386-392>

Палієнко Т.П.

доктор філософії з економіки,
старший викладач кафедри економічної теорії,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Воєнна економіка є важливим аспектом функціонування держави в умовах війни, яка включає не лише забезпечення військових потреб, але й адаптацію ключових галузей економіки до нових викликів.

Поняття воєнної економіки можна трактувати як систему, що охоплює процеси виробництва, управління та розподілу ресурсів і товарів, необхідних для забезпечення обороноздатності держави та підтримку життєдіяльності населення [1]. Дана економіка включає кілька ключових складових, які важливі для забезпечення національної безпеки та ефективності збройних сил.:

- Виробництво військової техніки та зброї. Основними видами техніки є бронетранспортери, танки, системи протиповітряної оборони («Бук», «IRIS-T SLM»), безпілотні літальні

апарати («Bayraktar TB2», «SHARK», «Лелека-100») та артилерійські системи («Богдана», «CAESAR», «M777»). Для їх виробництва використовуються найсучасніші технології, зокрема у сфері матеріалознавства, електроніки та систем автоматизації.

- Управління ресурсами в умовах дефіциту. Прикладом є обмеження доступу до енергетичних ресурсів через руйнування ТЕС, ГЕС, що змусило Україну впроваджувати екстрені програми енергоощадження та імпорту електроенергії з країн ЄС. Ще одним прикладом є перерозподіл пального для потреб військової техніки, що призвело до тимчасового дефіциту пального для цивільного транспорту. Крім того, суттєвими є виклики у забезпеченні населення продуктами харчування, особливо у регіонах, які перебували в зоні бойових дій. Для розв'язання цих проблем держава використовує програми міжнародної гуманітарної допомоги та внутрішнього перерозподілу ресурсів.

- Залучення людських і фінансових ресурсів для підтримки стабільності. У контексті війни людські ресурси включають мобілізацію працездатного населення як для військових, так і для цивільних завдань. Наприклад, значна частина населення була залучена до волонтерських ініціатив, виробництва військового обладнання та реабілітації зруйнованої інфраструктури. Фінансові ресурси забезпечувалися через міжнародні донорські програми, такі як гранти ЄС на відновлення інфраструктури, а також внутрішні державні програми підтримки малого бізнесу, який адаптувався до умов війни.

- Інфраструктура, яка включає військові бази для розміщення підрозділів і їх тренування, склади для зберігання боєприпасів та техніки, а також навчальні центри для підготовки до виконання бойових завдань.

- Логістика є критично важливою для забезпечення оперативності збройних сил дозволяючи швидко доставляти необхідні матеріали на передову, що є ключовим для успіху операцій. Вона охоплює транспортування військової техніки, постачання боєприпасів, паливно-мастильних матеріалів тощо.

- Підготовка і навчання військовослужбовців є важливою складовою воєнної економіки. Це включає як базову підготовку, так і спеціалізовані курси для операторів техніки, тактиків, медиків і стратегів, що забезпечує високий рівень кваліфікації особового складу.

- Наукові дослідження у сфері оборони сприяють створенню інноваційних технологій і вдосконаленню існуючих, наприклад розробка нових видів озброєння, технології захисту від кіберзагроз, удосконалення зв'язку і розвідки.

Зважаючи на значущість військової економіки та її складових, важливо звернути увагу на показники потужності армій у світовому контексті. Одним із авторитетних джерел, яке оцінює військові сили країн, є рейтинг Global Firepower, який враховує чисельність військових, наявність техніки, фінансові витрати на оборону, транспортну інфраструктуру та доступ до енергоресурсів.

Таблиця 1

ПОКАЗНИКИ ПОТУЖНОСТІ АРМІЙ ЗА ВЕРСІЄЮ GLOBAL FIREPOWER, 2022–2025 рр.

Країна	2022 рік		2023 рік		2024 рік		2025 рік	
	Місце	Значення	Місце	Значення	Місце	Значення	Місце	Значення
США	1	0,0453	1	0,0712	1	0,0699	1	0,0744
Росія	2	0,0501	2	0,0714	2	0,0702	2	0,0788
Китай	3	0,0511	3	0,0722	3	0,0706	3	0,0788
Індія	4	0,0979	4	0,1025	4	0,1023	4	0,1184
Південна Корея	6	0,1261	6	0,1505	5	0,1416	5	0,1656
Україна	22	0,3266	15	0,2516	18	0,2598	20	0,3755

Джерело: створено автором на основі [2]

Дані у таблиці засвідчують, що США стабільно займають перше місце з показником, який зріс на 64,2 %. Росія та Китай також зберігають свої позиції, з незначним зростанням значення: Росія з 0,0501 до 0,0788 (+57,3 %), а Китай з 0,0511 до 0,0788 (+54,2 %). Тенденції зростання військової потужності США, Росії та Китаю пояснюються збільшенням фінансування оборони та модернізацією техніки, наприклад, інвестиціями США у літаки F-35. Країни, такі як Індія та Південна Корея, активно впроваджують нові технології, що покращує їхню військову потужність. Індія, наприклад, розвиває власні системи озброєння, такі як ракети «Агні», що сприяє зростанню її військової спроможності. Україна хоча й піднялася з 22-го до 15-го місця у 2023 році, однак тривалі бойові дії, економічні труднощі та зовнішній тиск негативно позначилися у 2025 році на потужностях армії та знизили щабель у рейтингу до 20-го місця, з показником 0,3755, що на 14,9 % більше, ніж у 2022 році (0,3266).

Варто відзначити, що повномасштабна війна в Україні не лише змінила військовий баланс, але й суттєво вплинула на ключові сектори економіки країни:

Енергетичний сектор. Російські атаки спричинили руйнування значної частини енергетичної інфраструктури України. Знищення ТЕС, ГЕС і АЕС призвело до енергетичної кризи, яка вплинула на виробництво, транспорт і життя. Прямі втрати енергетичного сектору оцінюються у 56 млрд дол. США [3].

Транспортна інфраструктура. Руйнування доріг, мостів, портів та залізничних вузлів ускладнили логістику і доступ до зовнішніх ринків. Зокрема, було знищено і пошкоджено 344 мости, 19 аеропортів, а також понад 25 тисяч кілометрів доріг [4]. Ці втрати значно ускладнили експорт зернових і металургійної продукції, що є критично важливими для української економіки.

Аграрний сектор. Скорочення посівних площ через бойові дії та руйнування техніки значно знизило аграрне виробництво. Фермери переорієнтовуються на продукцію з доданою вартістю, вирощуючи овочі та інвестуючи у переробку, наприклад, у виробництво консервів, для забезпечення продовольчої безпеки.

Соціально-економічні наслідки для населення. Масова еміграція та внутрішнє переміщення населення спричинили скорочення робочої сили. За оцінками, понад 6,5 млн людей виїхали за кордон, а ще близько 3,5 млн стали внутрішньо переміщеними особами [5]. Це значно зменшило кількість працюючих, посиливши тиск на економіку та соціальні програми. За оцінками, понад 50 % працездатного населення втратило роботу. Це створило додаткове навантаження на соціальну сферу та погіршило рівень життя.

Також воєнний стан посилив економічні виклики, зокрема зростання інфляції, дефіцит бюджету, девальвація гривні. Уряд залучив у 2024 році понад 41,7 млрд дол. США міжнародної допомоги, що стало ключовим фактором стабілізації, але боргове навантаження залишається високим [6].

Отже, воєнна економіка України зазнала значних змін через повномасштабне вторгнення. Аналіз основних секторів економіки показує, що ефективне управління ресурсами, залучення міжнародної допомоги та впровадження нових технологій є критично важливими для подолання економічних викликів війни та сприятимуть посиленню обороноздатності та відновленню країни після війни.

Література

1. Sytnyk Y. Developed military economy as a component of Ukraine's national economic strategy. *Journal of Lviv Polytechnic National University. Series of Economics and Management Issues*. 2023. Т. 7, № 1. С. 37–53. URL: <https://doi.org/10.23939/semi2023.01.037>
2. Global Firepower. World Military Strength Rankings. *GlobalFirepower.com*. URL: <https://www.globalfirepower.com> (дата звернення: 13.01.2025).
3. Kyiv School of Economics. Збитки та втрати енергетичного сектору України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії перевищили \$56 млрд — оцінка KSE Institute станом на травень 2024 року. *Kyiv School of Economics*. URL: <http://surl.li/ndfkkm> (дата звернення: 13.01.2025).

4. Kyiv School of Economics. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київ, 2024. 38 с. URL: <http://surl.li/hesynx> (дата звернення: 13.01.2025).

5. NV Life. «Ми не хочемо, щоб це стало ще однією забutoю війною». Інтерв'ю з Елізабет Арнсдорф Хаслунд з Агентства ООН у справах біженців в Україні. *life.nv.ua*. URL: <http://surl.li/ozkwju> (дата звернення: 13.01.2025).

6. Ukrinform. Україна отримала \$41,7 мільярда допомоги від партнерів у 2024 році – Марченко. *Укрінформ*. URL: <http://surl.li/akgjgj> (дата звернення: 13.01.2025).

Пахольчук В.В.

*доктор філософії з фінансів, старший викладач,
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

АНАЛІЗ ВПЛИВУ РЕСУРСНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ВОЄННУ МАШИНУ РФ

Російське повномасштабне вторгнення 2022 року стало продовженням експансіоністської політики у максимально радикальній формі з точки зору реалізації її зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних інтенцій. Однак екзистенційна боротьба із загарбником для України почалася значно раніше. Можна вважати, що першими проявами намірів були територіальні диспути за прибережні території, а квінтсенцією реалізації намірів у гібридній формі була анексія кримського півострову та окупація східних регіонів. Така діяльність потребує значних фінансових ресурсів з боку держави.

Вторгнення 2022 року зумовило інтенсифікацію перерозподілу доходів держбюджету та використання природної ренти на надра. Статистика свідчить, що на сьогодні російська федерація прямує шляхом СРСР суттєво нарощуючи видатки на оборону не тільки прямі, які реалізуються через бюджет сектору безпеки та оборони, а й непрямі та приховані, через бюджети інших міністерств і відомств. Кумулятивний ефект подібний тектонічним зсувам кори літосфери у царині економіки та фінансів. Забезпечуючи високі темпи економічного зростання ВВП і ВНП імплементуючи військову Кейнсіанську політику органам державної влади вдається підтримувати зростання економіки. Хоча політичний та економічний естемблшмент розуміє, що більшість створеної доданої вартості таким шляхом утилізується на полі бою. Здавалося б, що балансувати у такому режимі чотири року поспіль для економіки доволі складно. Для України, як і для росії джерелом сили у даному випадку виступає комбінація бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики. Центральним банкам країн вдається підтримувати економіку держав, але без належного фінансування навіть геніальні менеджерські зусилля будуть марними.

Об'єктивна оцінка стану економік рф після лютого 2022 року майже неможлива з огляду на викривлення офіційної статистики та закриття доступу до цілого ряду реєстрів. Багато міжнародних інституцій намагаються використовувати велику кількість різноманітних джерел інформації для формування оцінки максимально близької до реальності. Серед них варто виділити такі установи, як Brugel, Carnegie Endowment, BOFIT, CEIC, CREA тощо.

Дані «Russian crude oil tracker» від Brugel Institute свідчать, що обсяг надходжень від експорту росією нафти до 38 найбільших партнерів суттєво зріс із початку 2019 року до початку 2022 року майже удвічі з близько 15 мільярдів доларів США майже до більш ніж 30 мільярдів доларів США на місяць. Впродовж усього 2022 року відбувалося поступове зниження обсягу постачань у зв'язку із агресією рф. Однак варто зауважити, що обсяг експорту залишився на досить високому рівні і коливався у діапазоні 15–20 мільярдів доларів США на місяць. Статистика відображає доволі цікаву динаміку, яка підтверджує тезу, що мінерали займають надзвичайно велику частку від загального обсягу експорту і їхня роль починаючи з лютого 2022 року тільки зростає. Експорт інших товарів впав з майже 20 мільярдів до менш ніж 10,

що становить обсяг навіть менший за період до 2019 року. Це лакмусовий папірець, який показує довгострокову орієнтованість економіки РФ та її трансформацію у ресурсного експортера. Водночас ми розуміємо, що внутрішні виробничі спроможності повністю переорієнтовані на забезпечення потреб армії, що призводить до скорочення виробництва іншої продукції і експорту іншої продукції [1].

За оцінками Carnegie Endowment бюджетні надходження від експорту нафти та газу все ще складають найбільшу частку державного бюджету. У видатковій частині беззаперечно лідирує оборонка, яка за оцінками певних аналітиків може сягнути обсягів радянського союзу у розмірі 40 % з урахуванням прямих, не прямих і прихованих видатків. Варто зазначити також зростання надходжень і видатків у абсолютному вираженні. Адже бюджет виріс із 6.3 до 29,1 трильйона рублів, тобто майже у 5 разів, за період з 2009 року. А частка нафтових доходів у різний період варіювалася навіть у межах майже 50 % [2].

Кремль має інструменти, які допоможуть забезпечити м'яку посадку економіки зважаючи на турбулентність і кризу виробництва. Двозначні процентні ставки та мета утримання інфляції на рівні близько 4 відсотків залишають значний простір для зниження ставок, що пожвавить споживчий попит. Державні виплати солдатам і тим, хто пов'язаний із оборонним сектором, можуть бути поступово скорочені. Після війни російські запаси зброї потрібно буде поповнити, підтримуючи зайнятість. Згодом інфляція компенсує високі зарплати, а спектр можливостей для особистих інвестицій скоротиться (наприклад, буде скасовано величезні програми іпотечних субсидій і не буде доступу до іноземних фондових бірж).

Найімовірнішим результатом є те, що роздутий військовий державний сектор Росії заблокує будь-які скорочення, але високі відсоткові ставки зменшать інфляцію. В економіці, підпорядкованій політичним імперативам, мало стимулів для сталого розвитку. Рано чи пізно це завдасть шкоди добробуту громадян. Іншими словами, тимчасові рішення та зниження рівня життя посилять політичні та економічні перешкоди, з якими стикається Кремль. Однак, враховуючи існуючі запаси міцності та характер західних санкцій, Росії може знадобитися багато років, щоб вичерпати свої можливості щодо подолання подібних труднощів.

Література

1. Russian foreign trade tracker. *Bruegel Datasets*. URL: <https://www.bruegel.org/dataset/russian-foreign-trade-tracker>
2. Is the Kremlin Overconfident About Russia's Economic Stability? *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/03/is-the-kremlin-overconfident-about-russias-economic-stability?lang=en> (дата звернення: 14.01.2025).

Підпригора Л.А.

кандидат економічних наук, доцент,

Бібік С.О.

здобувач вищої освіти

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова

ФІНАНСОВА ДОСТУПНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ СТВОРЕННЯ ПОШТОВОГО БАНКУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

«Укрпошта» має найрозгалуженішу мережу відділень по всій Україні, особливо в невеликих містах і селах, де банківська інфраструктура обмежена або зовсім відсутня. Тому «Укрпошта» активно працює над отриманням банківської ліцензії, що дозволить їй надавати повноцінні банківські послуги.

У 2020 році Верховна Рада зробила важливий крок уперед, ухваливши у першому читанні законопроект, який дозволяє «Укрпошті» надавати основні банківські послуги. Одним із варіантів отримання банківської ліцензії «Укрпошта» серйозно розглядала придбання діючого банку. У 2021 році компанія оголосила тендер на оцінку потенційних банків, що відповідають критеріям: невеликий розмір, чистий кредитний портфель і мінімальна кількість відділень [1].

Прогнозувалося, що угоду може бути завершено на початку 2022 року. Одним із потенційних об'єктів була покупка невеликого банку, наприклад, «Альпарі» або інших фінансових установ зі схожими характеристиками [2]. Однак повномасштабна війна, яка розпочалася у 2022 році, внесла корективи в ці плани. Незважаючи на це, «Укрпошта» продовжує розглядати можливість отримання банківської ліцензії через придбання фінансової установи, що залишає відкритими перспективи розширення її послуг у фінансовому секторі України.

В листі на наш запит CEO Укрпошти Ігор Смілянський відповів, що їхня мережа відділень уже більша ніж усі банки разом. Тож доступність є перевагою. Станом на сьогодні банки та банкомати присутні у 4 % населених пунктів України, а Укрпошта в 100 %. Більше 20 % пенсіонерів в Україні отримують пенсії та соцвиплати через Укрпошту. А якщо казати про прифронтові регіони, там цей % у рази вище. Для прикладу 1000 гривень зимової підтримки. Хто крім Укрпошти може надати їх людям, які живуть там, де немає ДІА та зв'язку. В сільській місцевості України багато людей відчують невідкладну потребу у банківських послугах. Відсутність банківських відділень у селах створює значні незручності для жителів, особливо для літніх людей, які не можуть сплачувати по рахунках, отримувати допомогу від своїх дітей. Створення банківських відділень у селах стане проривом у ХХІ століття, відкриє нові можливості для цих людей, полегшивши їм життя та дозволивши ефективніше розпоряджатися своїми фінансами.

У компанії підкреслюють, що поштовий банк — це по суті повноцінний суб'єкт господарювання зі своєю стратегією, процесами, балансом. І працювати цей банк буде за всіма законодавчими нормами і правилами регулятора. По суті, відмінність поштового банку від будь-якого іншого банку в Україні тільки в тому, що він зможе надавати послуги через широкую фізичну інфраструктуру «Укрпошти» багатомільйонній аудиторії клієнтів по всій країні.

В Національному банку придумали, як задовольнити нестримне бажання державної «Укрпошти» мати свій банк і на цьому заробляти, отримати згоду на це з боку Міжнародного валютного фонду і, нарешті, надати шанс жителям 96 % населених пунктів країни, не охоплених наразі банківськими послугами, оцінити переваги фінансової інклюзії [3].

НБУ змушений був кардинально змінити свою позицію щодо ідеї створення в Україні так званого «поштового» банку. Аргументи голови НБУ Андрія Пишного прості й зрозумілі: часи змінились, і регулятор повинен адаптуватися до нових умов.

Попри те, що в законопроекті немає ані слова про «Укрпошту», на ринку є переконання, що «закон писався під «Укрпошту», щоб нарешті дати державному поштовому оператору законну можливість надавати банківські послуги [4].

Законопроект розроблявся лише з однією метою — надати «Укрпошті» можливість отримати банківську ліцензію. Існує ймовірність, що це може бути досягнуто шляхом придбання одного з невеликих банків, які стали державними після початку повномасштабного вторгнення.

Обмежена банківська ліцензія навряд чи буде цікава для більшості діючих сьогодні банків. Але для нефінансових компаній з розвиненою мережею, зокрема поштових операторів, це може відкривати принципово нові можливості.

Очільник Укрпошти говорить, що банки нічого не будуть стимулювати (ставати банками фінансової інклюзії — ред.), бо це по суті «банк мінус», тобто обсяг діяльності менше, ніж у стандартного банку. Навряд чи хтось добровільно матиме бажання обмежити свою сферу роботи. А от для небанківських інституцій з великою мережею (роздрібні мережі, поштові оператори) такий проект може бути цікавим.

Слід зазначити, що наприкінці вересня, поточного року, НБУ представив законопроект, який дозволить компаніям отримувати обмежену банківську ліцензію. Але 3 грудня 2024 року Верховна Рада України відхилила законопроект про щодо розвитку фінансової інклюзії в Україні, Про це повідомив народний депутат Ярослав Железняк [6]. Відмова у схваленні законопроекту свідчить про недостатню підтримку серед депутатів і, ймовірно, про наявність серйозних сумнівів або суперечливих позицій щодо доцільності такого кроку.

Використовуючи статистичні дані презентації «Global Panorama on Postal Financial Inclusion 2023», можна побачити, що у 135 країнах 44 Пошти мають (33 %) більше постійних відділень, ніж відділення комерційних банків у своїх країнах.

Таблиця 1

ПОШТОВИЙ МУЛЬТИПЛІКАТОР В СВІТІ

Поштовий мультиплікатор у світі	
Україна	123,28
Канада	3,52
Єгипет	1,36
Словачія	1,36
Росія	1,35
Німеччина	1,68
Фінляндія	6,17

Кількість поштових відділень (поштовий мультиплікатор) може бути різною за розміром, від майже однакового охоплення та до України, де поштових відділень в 124 рази більше (10 478), ніж відділень комерційних банків (85).

Ключовим аспектом поштових фінансових послуг є здатність поштових відділень використовувати свою розгалужену фізичну інфраструктуру для охоплення клієнтів у віддалених, сільських і традиційно маргіналізованих/недостатньо обслуговуваних громадах. Здатність поштових відділень забезпечувати доступ до фінансових послуг через фіксовану інфраструктуру додатково розширюється за рахунок поштових працівників, які можуть надавати банківські послуги верствам населення як у країнах з перехідною економікою, так і в країнах з розвинутою економікою [5].

На 2024 рік перспектива розвитку «Укрпошти» як поштово-банківської установи залишається актуальною, особливо враховуючи поточні економічні та соціальні виклики в Україні. Ключовою подією в цьому контексті стане процес отримання банківської ліцензії, який уже активно обговорюється та планується до реалізації. Цей крок може суттєво змінити не лише модель роботи підприємства, але й посилити його роль у забезпеченні фінансової доступності для населення.

Крім того, в умовах триваючого відновлення України після повномасштабного вторгнення, «Укрпошта» може відігравати важливу роль у фінансовій підтримці громадян і малих бізнесів у постраждалих регіонах. Її доступність і довіра населення створюють передумови для успішного виконання цієї функції. Якщо вдасться ефективно інтегрувати це рішення, «Укрпошта» може не лише збільшити свою рентабельність, але й суттєво вплинути на економічний розвиток країни у 2025 році, ставши прикладом успішної модернізації державних підприємств.

Хоча законопроект не вдалося ухвалити, це не означає повного закриття можливостей для «Укрпошти» у сфері фінансових послуг. Підприємство може зосередитися на:

- розширенні співпраці з комерційними банками та фінтех-компаніями;
- впровадженні цифрових фінансових рішень, таких як мобільні платформи для платежів і переказів;
- лобіюванні змін у законодавстві для повторного розгляду ініціативи.

Література

1. Forbes / Укрпошта може отримати обмежену банківську ліцензію. Законопроект вже є у Верховній Раді / URL: <https://forbes.ua/news/ukrposhta-mozhe-otrimati-obmezheni-bankivsku-litsenziyu-zakonoproekt-vzhe-u-verkhovniy-radi-20092024-23737>
2. Forbes Ukraine / Складна мрія Смілянського. «Укрпошта» має примарні шанси отримати власну фінустанову. Що заважає їй створити поштовий банк в Україні / 20.04.2023 / URL: <https://forbes.ua/money/skladna-mriya-smilyanskogo-ukrposhta-mae-primarni-shansi-otrimati-vlasnu-finustanovu-shcho-zavazhae-iy-stvoriti-poshtoviy-bank-v-ukraini-20042023-13212>
3. РБК-УКРАЇНА / Як «Укрпошта» може стати ще й банком і чому НБУ змінив точку зору / 04.11.2024 / URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/rozvorot-180-gradusiv-k-ukrposhta-mozhe-stati-1727966981.html>
4. Уніан / «Укрпошта» на порозі змін: чому компанія може стати банком і як це вплине на життя українців / 27.04.2024 / URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/ukrposhta-na-porozi-zmin-chomu-kompaniya-mozhe-stati-bankom-i-yak-ce-vplyne-na-zhittya-ukrajinciv-12234516.html>
5. Universal Postal Union / Презентація «Global Panorama on Postal Financial Inclusion 2023» / URL: [Global-Panorama-on-Postal-Financial-Inclusion-2023.pdf](https://www.upu.net/global-panorama-on-postal-financial-inclusion-2023)
6. UA.NEWS / Рада провалила законопроект про банк для «Укрпошти» / URL: <https://ua.news/ua/ukraine/rada-provalyla-zakonoprojekt-pro-bank-dlya-ukrposhty>

Перерва П.Г.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу і
міжнародних економічних відносин*

Нечепоренко Д.А.,

здобувач PhD,

Шейн Є.С.,

здобувач PhD,

Національний технічний університет «ХПІ»

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Економічні дослідження в умовах війни мають низку унікальних особливостей, обумовлених високим рівнем невизначеності, руйнуванням інфраструктури, мобілізацією ресурсів і зміною пріоритетів держави та суспільства. У таких умовах традиційні методи аналізу економіки доповнюються спеціальними підходами, які враховують специфіку кризового періоду [1, 4, 11].

При підготовці доповіді нами визначено основні складнощі при проведенні економічних досліджень під час війни, до яких, зокрема, пропонуємо віднести [2, 7, 12]:

- невизначеність і турбулентність: неможливість точного прогнозування через швидку зміну політичних, економічних і соціальних умов; значний вплив зовнішніх факторів, таких як санкції, міжнародна підтримка чи геополітична ситуація;
- обмеженість даних: втрата доступу до офіційної статистики у зонах конфлікту; неповнота або спотворення даних через міграцію населення та руйнування інфраструктури [3];
- зміна структури економіки: збільшення частки військових витрат у бюджеті; скорочення окремих галузей (наприклад, туризму, виробництва) і швидке зростання інших (військово-промисловий комплекс, логістика) [5];
- гуманітарні та соціальні аспекти: вплив війни на рівень зайнятості, доходів та соціальної нерівності; значне зростання витрат на підтримку переселенців та відновлення інфраструктури [8, 13].

Наявність вказаних викликів і складнощів передбачає формування, обґрунтування та використання особливих методів і підходів до проведення економічних досліджень. До такого роду особливих методів економічних досліджень в умовах війни пропонуємо віднести такі.

1. *Адаптація традиційних моделей.* Короткострокові прогнози: фокус на оцінці найближчих перспектив (від 3 до 6 місяців), оскільки довгострокові прогнози стають менш надійними; моделі ризик-аналізу: оцінка сценаріїв з урахуванням військових ризиків, наприклад, через симуляції Монте-Карло.

2. *Використання альтернативних джерел даних.* Супутникові дані: аналіз зруйнованої інфраструктури, мобільності населення та змін у виробничих ланцюгах; великі дані (Big Data): збір інформації з мобільних мереж, соціальних медіа та транзакцій для оцінки споживчої активності та міграційних потоків; акцент на гуманітарній економіці: оцінка людського капіталу: вплив війни на здоров'я, освіту та навички робочої сили; соціальні дослідження: вивчення потреб переселенців, зайнятості та забезпечення базових потреб.

3. *Зосередження на основних напрямках досліджень під час війни.* Фіскальна і монетарна політика: оцінка можливостей фінансування військових потреб без гіперінфляції; аналіз наслідків міжнародної допомоги та кредитування; відновлення економіки; визначення пріоритетних галузей для відбудови; розробка програм стимулювання приватного сектору; ринок праці: дослідження зміни зайнятості внаслідок мобілізації; оцінка наслідків переміщення робочої сили у безпечні регіони; міжнародна торгівля: аналіз наслідків економічної ізоляції або змін у торговельних маршрутах; вивчення впливу санкцій на експортно-орієнтовані галузі.

Інструменти для економічних досліджень в умовах війни також у певній мірі змінюються. Пропонуємо в більшій мірі використовувати методи і моделі сценарного аналізу, в рамках якого може проводитися розробка можливих сценаріїв розвитку економічної ситуації з урахуванням військових і політичних факторів. Використання економетричних моделей дозволяє визначати втрати національного ВВП через руйнування інфраструктури та міграцію населення. Інструменти GIS (геоінформаційні системи) дають змогу створити карту розташування пошкодженої інфраструктури та зон економічної активності. Інтерв'ю та опитування сприяють вивченню потреб бізнесу, переселенців та громадян у кризових умовах.

Нами також сформовано практичні приклади застосування економічних досліджень в умовах війни. Це може бути розрахунок збитків у транспортній, енергетичній і житловій сферах; розробка програм підтримки бізнесу: надання пільг, кредитів і грантів для малих і середніх підприємств у постраждалих регіонах; планування відбудови: створення довгострокових планів інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади; значення міжнародної співпраці: фінансова допомога міжнародних організацій, таких як МВФ, Світовий банк чи ООН, забезпечують доступ до даних і фінансових ресурсів; обмін досвідом: використання кращих практик відбудови економік після війни (приклади Німеччини чи Японії) [10].

Економічні дослідження в умовах війни потребують адаптивних, інноваційних і багатофакторних підходів, які враховують як внутрішні, так і зовнішні чинники. Їх результати сприяють ефективному управлінню ресурсами, зниженню втрат і побудові основ для стійкого відновлення економіки.

Література

1. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
2. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриць О.М., Погорелова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
3. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. — 703 с.
4. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
5. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с. 401.
6. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // *Маркетинг: підручник* / За ред. О.А.Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.

7. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.
8. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А.Меховича, М.І.Погорєлова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
9. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // Навч.посібник для інж.-техн.вузів. — Харків : «Основа», 1993. — 288с.
10. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
11. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
12. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // *MIND Journal*. № 5. 10 p.
13. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.

Петрусевич Г.В.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

ДОВГОСТРОКОВЕ ПОРТФЕЛЬНЕ ІНВЕСТИВАННЯ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ РИНКУ ШЕРИНГУ

Пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення агресора спричинили значні втрати економіці України. Кризовий стан спонукає до вибору перевіреної часом економічної моделі з дієвими інструментами фінансового управління, що сприяють покращенню соціальних відносин і посиленню відчуття актуальності виснаження ресурсів. Саме таким критерієм відповідає «економіка спільного використання» (з англійської — шерингова економіка), котра відома ще з часів Великої рецесії. Походження назви від англійського дієслова *to share*, що означає «ділитися», відображає ідею спільного використання речей, товарів і послуг.

Метою даної публікації є аналіз особливостей становлення та розвитку шерингової економіки в Україні.

Світова економічна криза початку 2000-их років призвела до зміни парадигми бездумного споживання у повсякденному житті на раціональне. Людство було змушене шукати розв'язання, що допомагало би економити ресурси та час. На допомогу прийшли новітні технології та стрімкий розвиток пірингових соціальних мереж, що кардинально збільшило загальний рівень довіри до шерингу в суспільстві. Головну комунікаційну роль на себе взяли шерингові Інтернет-платформи, що об'єднали величезну кількість односторонніх, створивши можливість у режимі онлайн ділитися знаннями, навичками, контентом, даними, файлами, документами, грошима, товарами, майном, житлом та іншими різноманітними споживчими цінностями. Вони утворили надійні зв'язки між будь-якою кількістю людей, зменшивши транзакційні витрати, час і відстань майже до нуля, створюючи комунікаційний простір, який миттєво доступний зі смартфона чи комп'ютера в будь-якому місці і в будь-який час. Їх діяльність спонукала зростанню «градусу довіри» у людей, чим повернула їм здатність робити ще значніший внесок у суспільство та економіку.

Вже у 2010 році всесвітньо відомий журнал *Time* відзначає шерингову економіку серед 10 ідей, які змінять світ [1]. А дані досліджень PwC свідчать, що об'єм глобальних доходів від шерингової економіки у 2015 році оцінювався в 15 мільярдів доларів США, значна частка котрого припадала на транспортну галузь, а вже у 2025 року — ця цифра зросте до 335 мільярдів [2].

Шеринг в Україні розвивався під дією локальних особливостей, що напряду пов'язані з основними рушійними силами шерингової економіки.

Першою рушійною силою можна сміло назвати економічну кризу, котра своїми негативними проявами змушує людей відмовлятися від зайвого, непотрібного, часто непродуманого та надмірного споживання, а от гроші — витратити раціональніше.

Пірингові соціальні мережі та технології реального часу являються другою рушійною силою шерингової економіки, розвиток якої в Україні співпав з початком активної розбудови по всій країні провайдерів та операторів мобільного й проводового зв'язку своїх мереж передачі даних зі швидкісним доступом до мережі Інтернет. То ж, з огляду наявності необхідної технологічної бази для потреб шерингової економіки, в нашій країні створено ледь чи не ідеальні умови [1].

Яскравими представниками українського шерингу, що досягли значних успіхів, можна сміло назвати OLX, BlaBlaCar Україна, Prometheus, Кабанчик, Френдлішеа.

OLX (www.olx.ua).

Працює в Україні з 2014 року. Цим майданчиком зручно користуватися під час купівлі/продажу, оренди та безоплатних пропозицій різноманітних товарів і послуг. Його база налічує майже 11 млн оголошень і щомісяця з'являється 3 млн нових. Протягом року на порталі продається товарів на суму понад 1 млрд доларів США, що становить 50 % ринку e-commerce України [3].

BlaBlaCar Україна (www.blablacar.com.ua).

Працює в Україні з 2014 року, поглинувши на старті єдиного гравця на ринку того часу — український стартап «Подорожники». Цим майданчиком зручно користуватися під час райдшерингу — спільних подорожей автомобілем чи автобусом, заповнюючи порожні місця у транспорті [4].

Prometheus (prometheus.org.ua).

Працює з 2014 року та вважається найбільшою в Україні платформою з безкоштовними онлайн курсами, професійними програмами та взаємопов'язаними циклами занять з найактуальніших для країни тем (бізнес, ІТ, іноземні мови, право, історія) від викладачів КНУ, КПП, Києво-Могилянської академії тощо. Весь матеріал викладено українською мовою, що виділяє його на Заході, але мовний бар'єр перешкоджає масовому просуванню в інших країнах [1, 5].

Кабанчик (kabanchnik.ua).

Працює з 2012 року та допомагає з пошуком серед зареєстрованих приватних на онлайн-платформі майстрів і фахівців з метою вирішення побутових і бізнес задач. Сервіс наразі працює у всіх великих містах України та Казахстані. Дещо епатажна назва платформи передає ключову ідею всього проекту — максимально швидке виконання замовлень [1, 6].

Френдлішеа (friendlyshare.com.ua)

Платформа допомагає українському користувачу заощадити на групових підписах популярних сервісів YouTube Premium, Netflix Premium, Spotify Premium, Apple Music, Chat GPT тощо [7].

І нарешті третьою рушійною силою стало повномасштабне вторгнення, котре дало нашому народу можливість не тільки вистояти, коли постійно нещадно нищиться телекомунікаційна та енергетична системи в різних куточках нашої країни, а й спільними зусиллями все ж таки вдалося створити такі умови, що дозволили Україні зі 102-го місця у світі в 2018 році злетіти аж на 5 місце у 2024 році за розвитком цифрових державних послуг [8]. Адже, саме завдяки чіткій безперебійній роботі телекомунікаційної та енергетичної системи країни й відлагодженої та зарезервованої роботи онлайн-порталу державних послуг «Дія» мільйони наших біженців і внутрішньо-переміщених осіб змогли скористатися перевагами цифровізації нашої країни навіть за відсутності у них при собі паперових чи пластикових документів, а за допомогою функції «шеринг» — отримали змогу надсилати електронні копії документів через «Дію» в системи необхідних установ [9]. Вже на початку 2023 року Україна посіла 4 місце в Європі, хто має цифрові водійські права, і першою країною у світі, в якій цифровий паспорт має таку ж силу, що й паперовий чи пластиковий аналог [10].

Результати дослідження відображають досить радикальні зміни в поведінці суспільства в реаліях сьогодення — люди охоче діляться житлом, майном, речами, знаннями, навичками, тощо, інвестуючи, порою, саме дорогоцінне в створення спільного блага. Міняється парадигма традиційного володіння. Тому не дивно, що кількість користувачів шерингових інтернет-платформ щороку збільшується — і наша країна не є виключенням.

Література

1. Шерингова економіка: аналіз сучасного стану та можливостей її розвитку в Україні URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/4085/sheryngovaekonomika.pdf>
2. The sharing economy. URL: <https://www.pwc.com/us/en/industry/entertainment-media/publications/consumer-intelligence-series/assets/pwc-cis-sharing-economy.pdf>
3. Про нас. URL: <https://blog.olx.ua/pro-nas-uk/>
4. Про нас. URL: <https://blog.blablacar.com.ua/about-us/>
5. Про Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/about-us/>
6. Про нас. URL: <https://kabanchik.ua/ua/about>
7. Про нас. URL: <https://friendlyshare.com.ua/uk/page/about>
8. Україна посідає 5 місце у світі за розвитком цифрових держпослуг. URL: <https://suspilne.media/84049>
9. Налаштування отримання цифрових копій. URL: <https://paperless.diia.gov.ua/instruction/sering>
10. Федоров М. Дії 3 роки. Як Україна отримала місце у цифровій історії цифровізації. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/02/14/697034/>

Петруха Н.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту в будівництві*

Петруха С.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту в будівництві
Київський національний університет
будівництва і архітектури*

БІЕКОНОМІКА ТА АГРОБУДІВЕЛЬНІ КЛАСТЕРИ: ПИТАННЯ ІНКЛЮЗІЇ ПОВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ГАЛУЗЕЙ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Інклюзивний розвиток галузей аграрного сектору економіки позиціонується через призму процесу забезпечення їх комплексної взаємодії на основі рівнозначності економічних, соціальних, екологічних та інституціональних аспектів з урахуванням рівня взаємозалежності стейкхолдерів в аграрній системі, яка орієнтована як на задоволення взаємних потреб, так і досягнення цільових тригерів повоєнного відновлення [1; 5]. Зовнішня складова інклюзії відтворюється через результати імплементації біоекономічних засад розвитку галузей аграрного сектору економіки, встановлення регуляторних пріоритетів щодо створення агробудівельних кластерів, зокрема в Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року з урахуванням необхідності відшукування місця деокупованих, прифронтових і відносно безпечних сільських територій у національній системі поділу праці в межах необхідності подолання асиметрії загальної соціально-економічної динаміки на селі, внутрішня складова — у реалізації стратегічних і тактичних цілей, спрямованих на забезпечення продовольчого суверенітету в умовах правового режиму воєнного стану, конкурентоспроможності наявної ресурсної бази та її адаптивності до подальшої інституціоналізації агробудівельних кластерів в умовах пануючої невизначеності й безпекових ризиків.

Дослідження питань інклюзії в процесі повоєнної реконструкції галузей аграрного сектору економіки, особливостей подальшого територіального поділу за пріоритетністю розвитку галузей сільського господарства і розміщенням підприємств переробно-харчової промисло-

вості з урахуванням регуляторного наближення до Спільної аграрної політики ЄС та Європейського зеленого курсу свідчать про невідворотність переходу до біоекономічних засад й аграрнобудівельних кластерів у контексті досягнення синергетичного ефекту повоєнної реконструкції [2–4]. Ця взаємодія передбачає формування довгострокових тенденцій економічного зростання та стійкості агропродовольчих ланцюгів створення доданої вартості до аграрних криз на основі балансу цільових інтересів усіх учасників цього ланцюга, визначення інструментів їх досягнення, реалізації потенціалу, спектру повноважень й відповідальності керуючої та керованої підсистем у складі складної економічної системи повоєнного відновлення галузей аграрного сектору економіки на засадах біоекономіки та агробудівельних кластерів.

Водночас в сучасних умовах управління інклюзією галузей АПК виступає одним із основних напрямів загальнодержавного та галузевого регулювання в межах реалізації Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року в цілому й випрацюваного в Плані для Ukraine Facility стратегії соціально-економічного розвитку сільської економіки. При цьому вдосконалення організаційно-економічної взаємодії всіх учасників агропродовольчого ланцюга створення доданої вартості з урахуванням сучасних пріоритетів щодо повоєнної реконструкції у цілому та галузей аграрного сектору економіки зокрема передбачає підвищення ефективності системи стратегічного планування аграрною політикою, її координації з іншими нішовими програмними документами, передусім Стратегіє реформування системи управління державними фінансами на новий програмний період — після 2025 року.

Регулювання галузевого розвитку базується на комплексному застосуванні програмно-цільового та проектного підходів, стратегічного та індикативно-тригерного планування, балансового методу тощо, які в сукупності дозволяють структурувати очікуваний результат, провести рамковий аналіз досягнення поставлених цілей у біоекономіці та агробудівельних кластерах. При цьому подальша реалізація актуальних завдань аграрної політики на національному рівні вимагає їхньої адаптації до ресурсної бази, яка міститься в Національній стратегії доходів до 2030 р. та регіональних програмах повоєнного соціально-економічного відновлення з формуванням локальних, галузевих, територіальних та інших точок сталого повоєнного зростання. Для підтримки гнучкості процесу імплементації біоекономіки та агробудівельних кластерів з урахуванням необхідності повоєнної консолідації інтересів усіх включених сторін існує потреба узгодженого використання ортодоксального набору інструментарію в межах [1; 3; 5]:

формування «дерева цілей» — ієрархічно структурована сукупність цілей програми з генеральною метою (вершина дерева), підпорядкованих їй цілей першого, другого та інших рівнів (гілки дерева), пов'язані з відповідними показниками;

індикативне планування — інструмент стратегічного управління, що забезпечує та водночас утримує конкурентні переваги з урахуванням змін зовнішнього середовища, передбачає застосування системи показників в основу якої покладено стан й розвиток економіки галузей аграрного сектору економіки у довго-, середньо- та короткостроковій перспективах відповідно до аграрної політики, пронизання її технологіями біоекономіки та агробудівельними утвореннями;

SWOT-, PEST-аналіз — інструменти структурованого планування з урахуванням сильних і слабких сторін, можливостей і загроз, тенденцій розвитку макросередовища з метою випрацювання комплексу заходів, спрямованих на підвищення економічної ефективності функціонування галузей аграрного сектору економіки, їх дотичності до біоекономічних засад та кластерних утворень різного ієрархічного рівня;

форсайт-технологія — інструмент об'єднання діяльності галузевих інститутів аграрного сектору економіки, органів державного регулювання та науки в контексті спостереження й аналізу зовнішнього середовища, прогнозування його розвитку, визначення пріоритетів у

напрямку проактивного реагування на виклики воєнної економіки або повоєнного періоду з широким застосуванням технологій біоекономіки та агробудівельних кластерів.

При цільовому означенні інклюзивності в розвитку галузей аграрного сектору економіки та визначенні напрямів досягнення біоекономічних й агробудівельних кластерних орієнтирів розробка дорожньої карти як інструмента стратегічного управління передбачає: встановлення галузевих особливостей застосування біоекономічних технологій у процесі повоєнної реконструкції аграрного сектору економіки, виокремлення ролі агробудівельних кластерів у цьому процесі; формулювання цільових орієнтирів і завдань біоекономічної трансформації галузей аграрного сектору економіки, формування на цих засадах агробудівельних кластерів; аналіз ресурсного забезпечення системи управління державними фінансами з урахуванням динаміки зовнішнього та внутрішнього середовища; оцінку застосовуваних агротехнологій; створення сценаріїв розвитку агробудівельних кластерів і термінів їх реалізації; налагодження каналів галузевої та між кластерної взаємодії задля отримання синергії аграрної та будівельної економік в сільській місцевості; управління змінами в контексті поєднання біоекономіки та переформатування латифунцій у агробудівельні кластери; розробку необхідних управлінських рішень, способів реалізації та контролю.

Література

1. Петруха Н.М., Петруха С.В. Державне регулювання інтегрованих корпоративних об'єднань в умовах структурно-інституціональної та функціональної трансформації сільської економіки: проблеми методології, теорії, соціально-економічної та секторальної політики : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Професіонал», 2020. 496 с. + 1 електрон. опт. диск.
2. Шубалий О.М., Петруха С.В., Косінський П.М., Петруха Н.М. Фінансово-економічне стимулювання розвитку переробної промисловості на основі природно-ресурсного потенціалу регіонів у повоєнний період. *Фінанси України*. 2023. № 3. С. 55–74. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.055>.
3. Bioeconomy for food and agriculture: A global stocktaking study. FAO. URL: <https://openknowledge.fao.org/items/e863b3a6-63bc-4d36-ba0c-32aa1f9ebd4a>
4. Gorokhova T., Firstenko O., Chopyk Y., Voitsitska K., Petrukha N. Strategies for Ukraine's Post-War Economic Recovery within the Framework of Sustainable Development Goals. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*. 2024. Volume 5, Issue 1. DOI: <https://doi.org/10.47172/2965-730X.SDGsReview.v5.n01.pe03350>.
5. Petrukha S., Klymenko K., Petrukha N. Rural economy and public finances: the effects of mutual reconstruction. *Finance of Ukraine*. 2024. № 9. P. 77–98. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2024.09.077>.

Погорелова К.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри публічного адміністрування,
менеджменту та маркетингу

Новіков К.С.

здобувач PhD,
Східноукраїнський Національний
Університет імені Володимира Даля

НЕЙРОМЕРЕЖІ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ПЕРІОД ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний період воєнної економіки висуває нові виклики до управління персоналом, які мають значний вплив на економічну безпеку підприємств. Компанії змушені функціонувати в умовах підвищеної невизначеності, постійних соціально-економічних змін і фізичних загроз, які ускладнюють їхню діяльність. Одним із найбільш актуальних викликів для українських

підприємств є мобілізація працівників, що призводить до втрати ключових кадрів і значного кадрового дефіциту. Додаткові труднощі створює міграція, через яку багато кваліфікованих працівників змушені покинути країну або змінювати місце роботи.

У таких умовах процес онбордингу нових співробітників стає не просто інструментом адаптації, а ключовим елементом збереження продуктивності підприємства. Однак воєнна реальність часто не залишає часу та ресурсів для ретельної адаптації персоналу. Повітряні тривоги, регулярні відключення електроенергії та психологічний стрес, викликаний зовнішніми обставинами, роблять роботу нових співробітників особливо складною. Відсутність ефективного онбордингу в таких умовах призводить до затримки в освоєнні нових обов'язків, втрати мотивації та, зрештою, до підвищення плинності кадрів, що лише посилює загальну нестабільність.

Інтеграція технологій штучного інтелекту, зокрема нейромереж, відкриває нові можливості для вирішення цих проблем. Завдяки здатності аналізувати великі обсяги даних і швидко адаптуватися до мінливих умов, нейромережі можуть стати інструментом для автоматизації та персоналізації онбордингу. Це дозволяє підприємствам ефективніше розподіляти обмежені ресурси та скорочувати час адаптації новачків.

Одним із перспективних підходів є використання нейромереж для аналізу даних про нових співробітників, включаючи їхній професійний досвід, психологічні особливості та рівень підготовки до виконання завдань у складних умовах. На основі цих даних створюються персоналізовані програми адаптації, які враховують індивідуальні потреби кожного працівника. Наприклад, компанія IBM вже успішно використовує такі системи для автоматизації онбордингу. Їхня технологія дозволяє не лише забезпечити доступ до навчальних матеріалів, але й персоналізувати план розвитку кожного співробітника залежно від його потреб. У воєнних умовах цей підхід може бути адаптований для моніторингу емоційного стану співробітників, враховуючи фактори стресу та високої невизначеності [1].

Додатковим інструментом є інтеграція чат-ботів на основі ШІ, які можуть забезпечувати підтримку нових співробітників у реальному часі. Це особливо корисно в умовах відсутності фізичного доступу до керівництва чи колег, спричиненого віддаленим режимом роботи або перериванням зв'язку через відключення електроенергії. Чат-боти можуть відповідати на питання новачків, надавати доступ до бази знань і допомагати з орієнтацією в новому робочому середовищі, що значно знижує рівень стресу під час адаптації. Ролі чат-ботів у процесі онбордингу персоналу візуалізовано на рис. 1.

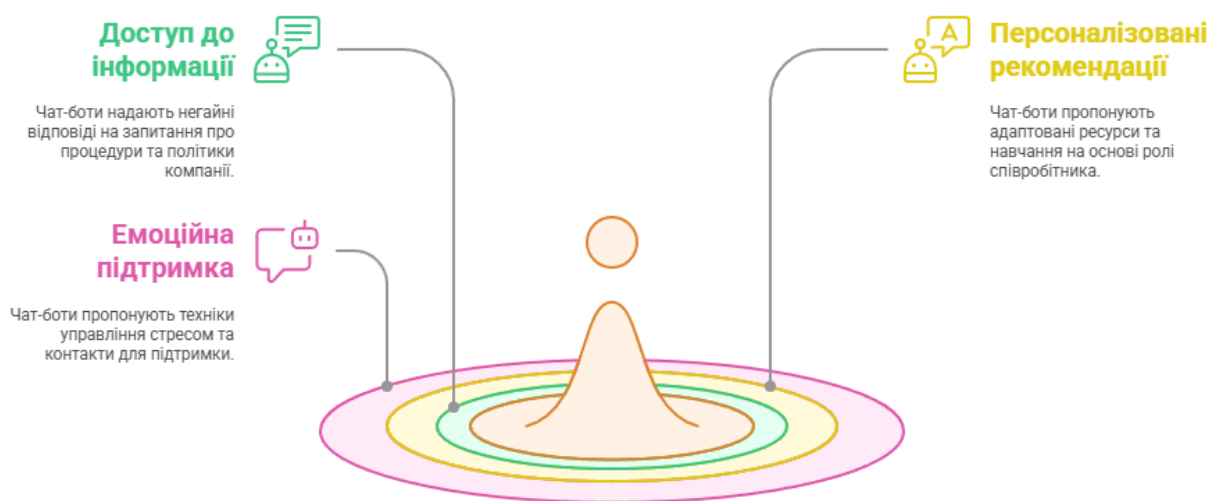

Рис. 1. Ролі чат-ботів у процесі онбордингу персоналу

Чат-боти, інтегровані в систему управління персоналом, можуть виконувати широкий спектр завдань. Однією з основних функцій є забезпечення доступу до базової інформації. Наприклад, новий співробітник може в будь-який момент отримати відповіді на запитання щодо організаційних процедур, розкладу роботи, правил безпеки чи використання внутрішніх систем компанії. Окрім цього, чат-боти можуть надавати персоналізовані рекомендації, адаптовані до профілю співробітника. Наприклад, новачкам у відділі продажів чат-бот може надавати посилання на відеоуроки чи тренінги, які відповідають їхнім завданням, тоді як технічним фахівцям він запропонує доступ до документації чи бази знань компанії.

Окремо слід виділити функцію емоційної підтримки. У складних умовах роботи, зокрема під час стресових ситуацій, таких як тривалі повітряні тривоги чи переривання робочих процесів, чат-боти можуть нагадувати про техніки управління стресом, пропонувати короткі вправи для розслаблення або навіть забезпечувати доступ до контактів психологічної підтримки, якщо це передбачено внутрішньою політикою компанії.

Компанія Amazon активно використовує чат-боти для підтримки нових співробітників, особливо в умовах віддаленої роботи. Їхні боти, інтегровані в внутрішню HR-систему, допомагають новачкам швидко знайти необхідну інформацію, відповідають на стандартні запитання та надають персоналізовані рекомендації щодо навчання. Як наслідок, час адаптації нових працівників скоротився на 25 %, а рівень задоволення від онбордингу зріс на 18 % [2]. Їхній підхід до онбордингу, навіть у складних умовах, дозволяє зберігати високу ефективність роботи та знижувати витрати на навчання персоналу [3].

Використання нейромереж також сприяє посиленню економічної безпеки підприємств. За даними Global AI Index, компанії, які впроваджують інструменти ШІ в управління персоналом, демонструють на 20 % вищі показники стабільності та продуктивності під час кризових періодів. У контексті українських реалій це означає зниження витрат, пов'язаних із плинністю кадрів, мінімізацію втрат продуктивності через стрес співробітників та забезпечення сталого розвитку бізнесу навіть у нестабільних умовах [2].

Таким чином, використання нейромереж у процесі онбордингу не лише оптимізує управління персоналом, але й стає важливим фактором забезпечення економічної безпеки підприємств у період воєнної економіки. Інноваційні технології допомагають адаптуватися до нових реалій, зберегти кадровий потенціал і створити умови для стабільної роботи підприємств навіть у кризовому середовищі.

Література

1. Russell, S., & Norvig, P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Pearson, 2020. 1136 p.
2. Tortoise Media. The Global Artificial Intelligence Index 2024. Available at: <https://www.tortoisemedia.com/2024/09/19/the-global-artificial-intelligence-index-2024> (accessed: 14.01.2025).
3. Freeman, R.E., Harrison, J.S., & Wicks, A.C. Managing for Stakeholders: Survival, Reputation, and Success. Yale University Press, 2007. 200 p.

Романовська Л.В.

старший науковий співробітник

Панченко А.В.

науковий співробітник

*Державний науково-дослідний
інститут випробувань і сертифікації
озброєння та військової техніки*

ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах сучасної російсько-української війни Україна перебуває в ситуації, де інновації стають не просто важливими, а критично необхідними для забезпечення перемоги та національної безпеки.

У сучасних війнах технології відіграють вирішальну роль. Це стосується як розробки нових видів озброєння, так і покращення існуючих систем. Україна вже демонструє прогрес у сфері БПЛА, радіоелектронної боротьби та програмного забезпечення для військових потреб. Продовження інвестування в ці напрямки є життєво важливим.

Обмеження ресурсів, постійний тиск через бойові дії та міжнародні санкції проти агресора створюють унікальне середовище для швидкого впровадження інновацій. Важливо зберегти цей імпульс і після перемоги.

Ефективна співпраця між державою та бізнесом може прискорити створення інноваційних рішень. ІТ-сектор України, який уже зарекомендував себе на світовій арені, може бути інтегрований у процес модернізації оборонно-промислового комплексу (далі — ОПК).

Тісна співпраця з країнами-партнерами відкриває доступ до передових технологій, навчання кадрів і спільних проєктів. Це не лише сприяє модернізації, але й зміцнює стратегічні зв'язки.

Інновації залежать від знань і навичок. Розвиток науково-дослідної бази, підтримка молодих інженерів і науковців є основою для довгострокового зростання та посилення обороноздатності.

Сучасна Україна — це приклад, як навіть у надскладних умовах можна активізувати інноваційний потенціал. Успішна реалізація цих можливостей забезпечить не лише перемогу у війні, а й тривалу стабільність і розвиток у мирний час.

Одна з ключових проблем ОПК сучасності — забезпечення надійності та стійкості ланцюгів поставок. У контексті України та світових тенденцій можна виокремити кілька аспектів і підходів до вирішення цих викликів.

Навіть провідні країни, зокрема США, стикаються із залежністю від критично важливих матеріалів, зокрема рідкоземельних металів, які значною мірою імпортуються з інших держав. Для України ця проблема ще гостріша через обмежений доступ до певних технологій і матеріалів унаслідок війни.

ОПК потребує висококваліфікованих кадрів — інженерів, програмістів, аналітиків. Еміграція кваліфікованих фахівців, зменшення кількості студентів технічних спеціальностей і вплив війни на демографію ускладнюють ситуацію.

Багато країн, зокрема Україна, стикаються із застарілістю або руйнуванням виробничих потужностей, що зменшує можливість швидкого нарощування оборонного виробництва.

Конкуренція у сфері високих технологій і контроль за їхнім поширенням (експортні обмеження) створюють додатковий бар'єр для країн, які намагаються модернізувати свої ОПК.

Для України, яка знаходиться в стані війни, питання стійкості ОПК — це не лише економічний виклик, а питання виживання. Розвиток локальних виробництв, максимізація використання внутрішніх ресурсів і залучення міжнародної підтримки є ключовими шляхами до зміцнення національної безпеки.

Сучасні конфлікти переносяться в площину технологій. Інновації в оборонній сфері — це не лише потужна зброя, а й засоби розвідки, кіберзахисту та управління, які забезпечують домінування на полі бою. Наприклад:

- БПЛА (дрони): ефективні в розвідці та точкових ударах;
- системи РЕБ: для блокування ворожих комунікацій і дронів;
- Штучний інтелект: використовується для аналізу даних, прогнозування та автоматизації процесів.

Інновації дозволяють досягати більшого за рахунок менших ресурсів. Наприклад, високоточна зброя зменшує витрати на боєприпаси, підвищуючи ефективність кожного удару.

Інформаційна війна стає важливим аспектом сучасних конфліктів. Захист критичної інфраструктури, даних і комунікацій є необхідністю для забезпечення стабільності держави.

Розробка власних технологій зменшує залежність від іноземних постачальників і гарантує безперервність постачання озброєнь навіть в умовах санкцій чи блокад. Сильний оборонний комплекс з інноваційними технологіями стає джерелом доходу для держави через експорт зброї, технологій і послуг. Це зміцнює економіку і позицію країни на міжнародній арені.

Важливість інтеграції та інтероперабельності військових систем у контексті розвитку оборонно-технологічних інновацій в Україні є надзвичайно актуальним. Оборонні технології самі по собі мають обмежений потенціал, якщо вони не є частиною ефективної системи, що дозволяє максимально реалізувати їх можливості.

Ключові аспекти інтеграції та інтероперабельності:

1. створення єдиної екосистеми військових систем:

- інтеграція різних платформ і систем (наприклад, систем управління військами, БПЛА, артилерійських установок і засобів радіоелектронної боротьби) дозволяє оптимізувати обмін інформацією та координацію дій;

- впровадження стандартів НАТО, що спрощують інтеграцію з міжнародними партнерами та їхніми системами;

2. цифровізація оборонних процесів:

- використання централізованих платформ управління даними, які об'єднують інформацію з розвідки, дронів, супутників та інших джерел у режимі реального часу;

- розробка систем підтримки прийняття рішень на базі штучного інтелекту;

3. швидке впровадження інновацій:

- прості процедури тестування, сертифікації та прийняття нових технологій на озброєння сприяють їх оперативному використанню;

- використання прототипів та їх швидка адаптація на основі зворотного зв'язку від військових;

4. співпраця з технологічними компаніями:

- взаємодія оборонного сектору з приватними технологічними компаніями є критично важливою для створення сучасних рішень. Приклади з України — розробка дронів, аналітичних платформ для управління боєм і кіберзахисту;

- важливо створити сприятливі умови для таких компаній через державну підтримку, податкові стимули та участь у програмах спільного фінансування;

5. кіберзахист і комунікації:

- розробка захищених каналів передачі даних і забезпечення безперебійного зв'язку між усіма елементами військових систем;

- інтеграція засобів захисту від кібератак як невіддільної частини будь-якої технологічної інфраструктури.

Приклади позитивного розвитку в Україні:

- співпраця із приватними компаніями: Розробка та активне використання українських БПЛА (як-от PD-2 чи «Лелека-100»), які вже інтегровані в систему бойового управління;

- ініціативи цифровізації: створення систем, таких як «Кропива» чи «Delta», які забезпечують взаємодію між військовими підрозділами та допомагають ефективно координувати дії на полі бою;

- адаптація стандартів НАТО: робота над інтеграцією українських систем до стандартів альянсу, що підвищує сумісність із союзниками.

Шляхи подальшого вдосконалення:

1) розробка спільних стандартів: Запровадження уніфікованих вимог до розробки, тестування та використання нових технологій. Це спростить інтеграцію та поліпшить взаємодію між системами;

2) міжнародна співпраця: Україна може розширити партнерство з країнами НАТО для спільних досліджень і розробок;

3) освітні ініціативи: підготовка фахівців з інтероперабельності, кіберзахисту та управління сучасними системами;

4) інвестиції в R&D: збільшення державного фінансування наукових досліджень і розробок у сфері оборони.

Україна вже зробила значні кроки в цьому напрямку, але потенціал для подальшого вдосконалення залишається величезним. Інтеграція сучасних технологій у системну інфраструк-

туру допоможе не лише зміцнити обороноздатність, але й позиціонувати країну як сильного гравця на світовому ринку оборонних технологій.

Саричев В.І.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та економічної безпеки*

Плавкова Д.Д.

*здобувачка PhD,
Університет митної справи та фінансів*

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах збройного конфлікту, що триває в Україні, національна економіка пізнає суттєві зміни та обмеження, які мають безпосередній вплив на розвиток людського потенціалу країни. Військова економіка потребує від суспільства швидкої адаптації до нових реалій, де на першому плані виходять питання національної безпеки, відновлення та модернізації промисловості, підготовки кваліфікованих кадрів, а також мобілізації громадян.

Людський потенціал України в умовах воєнної економіки набуває стратегічного значення, оскільки саме людський капітал є основою для відновлення та сталого розвитку держави. На сьогодні перед українським суспільством постають унікальні виклики, пов'язані з відтоком населення, змінами у сфері праці, забезпеченням підвищення кваліфікації та перенавчання, забезпеченням психологічної підтримки, адаптацією системи освіти та охорони здоров'я населення. без того, зростає потреба в посиленні патріотичного виховання, що сприяє консолідації громадян у боротьбі за національну незалежність і відновлення економіки [1].

В умовах економічної нестабільності спричиненої зовнішніми факторами, доступ населення до якісної освіти та професійного розвитку суттєво ускладнюється. Економічні обмеження посилюють нерівність в освітніх можливостях і негативно впливають на формування професійних навичок, для ще більшої адаптації до ринку праці.

Зниження державного фінансування освітніх установ є одним із найбільших відчутних наслідків економічних обмежень. Скорочення витрат на освіту повністю до недостатнього матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів, брак кваліфікованих педагогів, зниження якості навчального процесу. Це особливо відчутно для регіонів, які постраждали від активних бойових дій, руйнування інфраструктури та зменшення кількості освітніх кадрів забезпечують доступ до навчання ще складнішим. У таких умовах забезпечення рівних можливостей для отримання якісної освіти стає проблематичним, що в довгостроковій перспективі може статися подальше поглиблення соціальної та економічної нерівності.

Крім того, фінансові обмеження суттєво впливають на рівень доступності вищої та професійно-технічної освіти. Зростання витрат на навчання, транспорт і проживання є бар'єрами для багатьох сімей з низькими доходами. Відсутність можливості отримати освіту негативно позначається на майбутній зайнятості молоді, хоча без доступу до професійного навчання шанси на гідну зайнятість і конкурентоспроможність на ринку праці суттєво знижуються. Таким чином, для економіки це може стати додатковим фактором загострення проблем трудової міграції, коли молоді фахівці шукають кращих можливостей за кордоном [2].

В умовах обмежених ресурсів і значного зовнішнього тиску на економіку України розвиток людського потенціалу є довгостроковою інвестицією з високим потенціалом для стабілізації соціально-економічної ситуації. Крім того, інвестиції в освіту мають бути спрямовані на створення доступних і якісних освітніх програм, адаптованих до сучасних потреб ринку праці. Це включає вдосконалення навчальної інфраструктури, запровадження сучасних технологій і методів навчання, розвиток дистанційної освіти, що дозволяє залучати до навчання студентів навіть у віддалених регіонах. Зростання інвестицій у систему професійної освіти та

перепідготовки кадрів є необхідним для підвищення мобільності робочої сили та сприяння зайнятості, особливо серед населення, що постраждало також від економічної кризи.

Для ефективного розвитку людського потенціалу України в умовах економічних обмежень критично збільшується інвестиція в три ключові сфери: освіту, охорону здоров'я та професійні навички. Кожна з цієї сфери відіграє стратегічну роль у формуванні конкурентоспроможного та стійкого людського капіталу, здатного сприяти відновленню економіки, адаптації до сучасних ринкових умов та забезпеченню соціальної стабільності.

У табл. 1 узагальненою основні напрямки інвестицій у цю сферу, їх очікувані результати та довгостроковий вплив на економіку, демонструючи, як кожна інвестиція може стати кроком до відбудови та стабільного

Таблиця 1

**ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ІНВЕСТИЦІЙ, ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ
ТА ДОВГОСТРОКОВИЙ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ**

Сфера інвестицій	Основні напрями	Очікувані результати	Довгостроковий вплив на економіку
Освіта	1. Розвиток дистанційної освіти	Розширення доступу до навчання в умовах кризи	Зростання кваліфікованих кадрів, здатних сприяти інноваціям та продуктивності
	2. Підтримка освітньої інфраструктури	Підвищення якості освіти та кваліфікації молоді	
Охорона здоров'я	1. Інвестиції в профілактику та психічне здоров'я	Зниження рівня захворюваності	Збільшення тривалості продуктивного віку
	2. Підвищення доступності медичних послуг	Підтримка фізичного та психічного здоров'я населення	Підвищення економічної активності
Професійні навички	1. Програми перепідготовки	Підвищення мобільності робочої сили	Зростання конкурентоспроможності робочої сили
	2. Розвиток м'яких навичок	Здатність працівників адаптуватися до сучасних викликів	Покращення умов зайнятості

Паралельно з інвестиціями в освіту, охорона здоров'я є ще одним стратегічним напрямком, завдяки чому здоров'я населення впливає на продуктивність праці та економічну активність. Забезпечення доступу до якісних медичних послуг, профілактичних програм, а також підтримка психічного здоров'я набувають особливого значення в умовах воєнної та економічної нестабільності. Вкладення в охорону здоров'я допомагають знизити рівень захворюваності, зберегти тривалість працездатного віку, що дозволяє громадянам активно брати участь у відновленні країни.

Крім того, розвиток професійних навичок є фактором, що забезпечує адаптацію робочої сили до сучасних викликів і нових технологій. Інвестиції в перепідготовку, набуття нових професійних компетенцій і розвиток м'яких навичок сприяють формуванню конкурентоспроможних працівників, здатних ефективно виконувати завдання навіть у складних економічних умовах. Таким чином, інвестиції в освіту, охорону здоров'я та професійний розвиток виступають не тільки як запорука стійкості української економіки в короткостроковій перспективі, але й як ключ до її розвитку на глобальному рівні в майбутньому [3].

Отже, розвиток людського потенціалу України в умовах воєнної економіки є стратегічним завданням, від якого залежить лише відновлення, але й подальший розвиток країни. Війна створює численні виклики для освіти, охорони здоров'я та професійного розвитку, проте ці умови відкривають можливості для трансформації підходів до управління людським капіталом. Інвестиції в підвищення кваліфікації, розвиток освітньої та медичної інфраструк-

тури, підтримку психологічного здоров'я та зміцнення громадянської активності сприяння адаптації до нових реалій і підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Економічні обмеження, викликані війни, підкреслюють використання раціонального використання ресурсів та активного залучення міжнародної підтримки. Пріоритетність інвестування в людський потенціал дозволить Україні не тільки відновитися після кризового періоду, але й створити основу для стабільного розвитку в умовах глобальних економічних і технологічних викликів. Стратегічна орієнтація на людський капітал як головний ресурс економіки забезпечити поступове підвищення рівня життя громадян, відновлення робочих місць і зміцнення держави на міжнародній арені.

Література

1. Герасимчук, Н.М. Збереження людського потенціалу в умовах війни / Н.М. Герасимчук // Економіка та суспільство. — 2023. — № 34. — С. 45–50. — Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2371>.
2. Томчук, О.В. Проблеми збереження людського потенціалу України в умовах війни / О.В. Томчук // Економічні дослідження. — 2022. — № 10(15). — С. 126–135. — Режим доступу: https://economicscience.net/wp-content/uploads/2022/10/10.22._topic_Olesya-V.-Tomchuk-126-135.pdf.
3. Мельник, І.А. Людський капітал України в умовах війни: втрати та надбання / І.А. Мельник // Економіка та суспільство. — 2023. — № 35. — С. 60–68. — Режим доступу: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1312/1266>.

Савків У.С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і маркетингу,*

Любченко О.В.

*здобувач PhD,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ВПЛИВ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Воєнний час значно трансформує економічний ландшафт, впливаючи на функціонування підприємств у різних галузях. Бізнесу доводиться адаптуватися до нових реалій, які супроводжуються підвищеними ризиками, обмеженнями та нестабільністю ринків.

Компанії, які прагнуть зберегти конкурентну перевагу, повинні постійно вдосконалювати свої продукти та послуги, враховуючи мінливі потреби споживачів і технологічний прогрес [1].

Основним завданням управлінців усіх рівнів влади є розробка відповідних стратегічних планів і забезпечення їхньої ефективної реалізації [2].

Бізнес-планування в умовах воєнного часу набуває особливого значення, оскільки допомагає підприємствам адаптуватися до нестабільного середовища та забезпечити свою життєздатність. У цей період компанії стикаються з численними викликами: порушенням логістичних ланцюгів, зниженням купівельної спроможності, відтоком кадрів, фізичним знищенням активів тощо. Грамотно сформований бізнес-план стає дієвим інструментом для управління ризиками, планування ресурсів і визначення пріоритетів у діяльності.

Основна цінність бізнес-планування полягає в тому, що воно дозволяє чітко оцінити реальні можливості підприємства, виявити слабкі місця та знайти способи їх мінімізації. Це особливо важливо у кризових умовах, коли кожне рішення може вплинути на подальше існування бізнесу.

Планування бізнесу дає змогу:

- розробити стратегію та визначити перспективні напрямки діяльності;

– розрахувати необхідні ресурси — фінанси, матеріали, людські ресурси, які потрібно ефективно використовувати для підтримки операційної діяльності підприємства;

– підвищити гнучкість бізнесу та передбачати можливі сценарії розвитку подій, щоб вчасно реагувати на зміни;

– сприяє залученню інвесторів, партнерів чи можливості отримання державної допомоги.

В умовах воєнного часу бізнес-планування є орієнтиром, який допомагає керівникам приймати соціально відповідальні рішення, підтримувати працівників і сприяти відновленню економіки, що не лише забезпечує стабільність окремих підприємств, але й допомагає зберегти робочі місця, підтримати громади та зробити свій внесок у післявоєнне відновлення країни.

В умовах війни бізнес-планування та конкурентоспроможність стають нерозривно пов'язаними, оскільки ефективне планування допомагає підприємствам не лише виживати, але й зберігати чи навіть зміцнювати свої позиції на ринку.

Конкурентоспроможність підприємства залежить від його здатності адаптуватися до нестабільного середовища, швидко реагувати на виклики та знаходити оптимальні шляхи розвитку.

Основними аспектами взаємозв'язку є:

– бізнес-планування починається з аналізу ринку, включаючи оцінку попиту, змін у поведінці споживачів і дій конкурентів, що у воєнний час допомагає компаніям визначити основні конкурентні переваги, такі як доступність, швидкість адаптації чи здатність працювати в умовах обмежених ресурсів;

– оптимізація ресурсів дозволяє ефективно розподіляти наявні ресурси (фінансові, людські, матеріальні), що є критично важливим в умовах їхнього дефіциту. Компанія, яка оптимізує свої витрати, може запропонувати продукцію чи послуги за конкурентними цінами, підвищуючи свою привабливість на ринку;

– бізнес-план враховує можливі сценарії розвитку подій, що дозволяє підприємству бути готовим до змін у воєнній ситуації. Гнучкість у реагуванні на зовнішні виклики є важливим чинником конкурентоспроможності, адже вона дозволяє зберігати актуальність пропозиції навіть у умовах кризи;

– планування стимулює пошук інноваційних підходів, які можуть стати основою для формування конкурентних переваг. Це може бути впровадження нових технологій, змін у логістиці чи освоєння нових ринків, що особливо важливо в умовах воєнних обмежень;

– конкурентоспроможні підприємства, які мають чіткий бізнес-план, отримують доступ до фінансової допомоги, грантів та інвестицій, що дозволяє їм зберігати стійкість і розвиватися у складні часи.

– в умовах війни бізнес, який інтегрує у свій план соціальні ініціативи (підтримка працівників, допомога громаді, державі, армії), отримує довіру споживачів і партнерів, що посилює його конкурентоспроможність.

Бізнес-планування в умовах війни є основою для забезпечення конкурентоспроможності, оскільки дозволяє підприємствам адаптуватися до нових реалій, ефективно використовувати ресурси та розвивати стратегічні переваги. Конкурентоспроможність, у свою чергу, стимулює підприємства до якісного та продуманого планування, що забезпечує їхню стійкість і перспективність у складних умовах.

Література

1. Любченко О.В., Савків У.С. Стратегії конкурентного розвитку підприємництва. Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, 21-22 травня 2024 р.). Кам'янець-Подільський : НРЗВО КПДІ, 2024. С. 59–60.

2. Савків У.С., Лещук Г.В., Сидор Г.В. Державне управління соціально-економічною стабільністю країни та особливості застосування антикризових заходів в умовах воєнного часу. *«Актуальні питання у сучасній науці (Серія Економіка)»*: журнал. 2024. Вип 20. Т.1. С. 390–403.

ОБЛІК, АУДИТ І ОПОДАТКУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ОГЛЯД ЗМІН ТА ВИКЛИКІВ

В умовах воєнного стану, введеного в Україні через збройну агресію Російської Федерації проти України, питання обліку та підтримки чинності об'єктів права інтелектуальної власності набуває особливої актуальності. Системні зміни законодавства, економічна нестабільність вимагають адаптації існуючих підходів до управління об'єктами права інтелектуальної власності, їх обліку, аудиту, оподаткування. Функціонування сфери інтелектуальної власності залежить від економічного середовища в державі. І воєнний стан впливає на безпечність підприємницької діяльності, на можливості інновацій і виробництва технологій. Водночас воєнний стан обумовлює нові виклики та потреби, наприклад, у сфері безпеки, кібербезпеки і оборони держави.

Під час воєнного стану прийнято Закон України від 01.04.2022 № 2174-IX «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану» (далі — Закон) [1], яким внесені суттєві зміни у сфері інтелектуальної власності. Цим законом передбачено зупинення перебігу строків, які пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності, а також процедурами набуття цих прав, що визначаються низкою законів України: «Про охорону прав на промислові зразки» [2], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [3], «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» [4], «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [5], «Про правову охорону географічних позначень» [6], «Про авторське право і суміжні права» [7], «Про охорону прав на сорти рослин» [8]. У той же час варто зауважити, що зупинення перебігу строків може впливати на податкові зобов'язання власників інтелектуальної власності, оскільки відтермінування сплати зборів може призвести до змін у податковому обліку об'єктів права інтелектуальної власності.

Зміст Закону передбачає можливість сплатити збори за продовження строку дії патенту протягом 90 днів, наступних за днем припинення чи скасування воєнного стану. Тож важливо враховувати зазначені зміни при плануванні податкових платежів і звітності суб'єкта господарювання.

Крім того, набуло чинності розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 № 943-р «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності» [9], відповідно до якого на державну організацію «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» покладено виконання функцій Національного органу інтелектуальної власності.

Під час дії воєнного стану прийнято новий Закон України «Про авторські і суміжні права» [7], відповідно до якого до об'єктів, що не охороняються авторським правом, додано проекти офіційних документів політичного, законодавчого, адміністративного та судового характеру: проект закону, указу, постанови, рішення, державного стандарту тощо.

Воєнний стан створює і низку викликів для проведення аудиту об'єктів права інтелектуальної власності: можливі труднощі з доступом до необхідних документів через необхідне переміщення або фізичне знищення офісів та архівів суб'єкта господарювання. Водночас зміни, які зазначає законодавство у цій сфері, вимагають від аудиторів швидкої адаптації до умов та оновлення знань і навичок. Тож для належного та своєчасного проведення аудиту об'єктів права інтелектуальної власності рекомендується перехід на електронний документообіг і використання хмарних сервісів для належного зберігання даних, а також систематичне відстеження змін у законодавстві у сфері інтелектуальної власності та оподаткування.

Воєнний стан також обумовлює необхідність запровадження податкових пільг і спрощення процедур для суб'єктів, які активно використовують або створюють об'єкти права інтелектуальної власності зокрема у сфері безпеки, кібербезпеки та оборони держави. Тому воєнна економіка держави в цій галузі має бути орієнтована на ефективне використання об'єктів

права інтелектуальної власності, їх комерціалізацію та стимулювання процесів їх створення і правової охорони.

У той же час, на думку І. Коваль, на державному рівні потрібне комплексне розуміння економіко-правових механізмів, які сприятимуть створенню підґрунтя для очікуваного економічного ефекту від інтелектуальної власності як економічного ресурсу у відновлювальних процесах [10, с. 110].

Узагальнюючи викладене вище, слід зазначити, що аудит і оподаткування об'єктів права інтелектуальної власності під час воєнного стану стикаються з низкою викликів, пов'язаних із законодавчими змінами та економічною ситуацією в державі. Адаптація до умов воєнної економіки та використання сучасних технологій сприятимуть ефективному управлінню інтелектуальною власністю та забезпеченню економічної стабільності.

Література

1. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану : Закон України від 01.04.2022 року № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
2. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 № 3688-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
4. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів : Закон України від 05.11.1997 № 621/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
5. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
6. Про правову охорону географічних позначень : Закон України від 16.06.1999 № 752-XIV. URL: (дата звернення: 17.01.2025).
7. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення: 17.01.2025). (дата звернення: 17.01.2025).
8. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21.04.1993 № 3116-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
9. Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 № 943 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
10. Коваль І. Роль права інтелектуальної власності в умовах війни і відновлення. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 5. 2022. С. 109-114. DOI: <https://doi.org/10.33731/52022.270914> (дата звернення: 17.01.2025).

Собкевич О.В.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу,
Національний інститут
стратегічних досліджень*

ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Втрати у промисловості України [1] внаслідок повномасштабної російської агресії нараховують щонайменше 426 великих і середніх підприємств, що були пошкоджені або зруйновані. У розрізі галузей найбільше постраждала металургія. Зокрема, зруйновано три підприємства, які є найбільшими в переліку пошкоджених/зруйнованих — ПрАТ «Металургійний комбінат Азовсталь», ПрАТ «ММК ім. Ілліча» та ПАТ «Авдіївський коксохімічний завод».

У 2022 р. промислове виробництво скоротилося на 36,7 %. Проте вже у 2023 р. вдалося започаткувати відновлювальний тренд у промисловості, що стало можливим завдяки попиту на внутрішньому ринку, у т.ч. на продукцію для потреб ЗСУ та для інфраструктурного відновлення країни, покращенню забезпечення електроенергією споживачів, релокації виробництв, лібералізації доступу українських товарів на ринки інших країн, зокрема ЄС, диверсифікації шляхів експорту українських товарів. За підсумками 2023 р. промислове виробництво зросло на 6,8 % порівняно з 2022 р., а у I півріччі 2024 р. — на 8,1 % порівняно з відповідним періодом попереднього року.

За підсумками 6 міс. 2024 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року у *металургії* зростання склало 29,8 %. За даними ОП «Укрметалургпром», за січень-вересень 2024 р. виробництво чавуну зросло на 21,9 %, сталі — на 28,2 %, прокату — на 22,7 % [2]. У світовому рейтингу виробників чавуну Україна за підсумками січня-вересня 2024 р. піднялася на 13 місце порівняно з 16-м у 2023 р., у рейтингу виробників сталі — на 20 місце порівняно з 24-м у 2023 р. [3].

Відновлення у металургійному виробництві підтримувалося стабільним функціонуванням морського коридору, що дозволило наростити експорт металопрокату за 9 міс. 2024 р. на 55,1 % порівняно з відповідним періодом 2023 р. (з 2142 до 3323 тис. т). Частка експорту в обсягах виробництва металопрокату зросла за цей період з 54,5 до 68,9 % [4]. Чинниками підтримки внутрішнього попиту на продукцію галузі залишаються активність у будівництві, ГМК, машинобудуванні, включаючи ОПК.

У *машинобудуванні* за результатами 6 міс. 2024 р. відбулось падіння на 0,9 % порівняно з відповідним періодом 2023 р. в основному унаслідок проблем з доступом підприємств до електроенергії (тривалих відключень споживачів від енергопостачання), що особливо вплинуло на енергоємні виробництва, потреби яких складно забезпечити засобами автономного живлення (важке машинобудування). Водночас, державне, у т. ч. оборонне замовлення сприяло збільшенню виробництва транспортних засобів (залізничних локомотивів і рухомого складу — на 13,7 %, військових транспортних засобів — на 7,9 %).

Високі врожаї, стабільний внутрішній попит, налагодження експортної логістики (стабільне функціонування морського коридору) підтримують перероблення у *харчовій галузі*, де зростання за 6 міс. 2024 р. склало 15,9 %. Найвищими темпами зростали такі виробництва: цукру (39,4 %); олії та тваринних жирів (37,4 %); з перероблення та консервування фруктів і овочів (30,1 %); з перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків (10,4 %).

За даними асоціації «Укроліяпром», в Україні виробництво соняшникової олії в 2023/2024 МР зросло на 13,7 % до 6,6 млн т, а експорт збільшився на 17 % до 6,2 млн т. Крім того, українські виробники досягли успіху у переробці інших олійних культур. Уперше в історії країни було перероблено 1 млн т ріпаку, а експорт ріпакової олії досяг рекордних 424 тис. т [5].

За даними асоціації «Укрцукор», у 2023/2024 МР в Україні вироблено 1826 тис. т цукру, внутрішнє споживання склало 921 тис. т, експортовано 692 тис. т (з них до країн ЄС — 77 %). Найбільшими споживачами українського цукру в ЄС є Італія, Болгарія, Угорщина і Румунія.

Зростання виробництва *хімічних речовин і хімічної продукції* за 6 міс. 2024 р. становило 3,9 %, *гумових і пластмасових виробів* — 7,5 %. Незважаючи на воєнні ризики, хімічна галузь зберегла суттєву частину потенціалу та стійкість завдяки адаптації та стабілізації роботи підприємств, а також внутрішньому споживчому попиту. Позитивною тенденцією стало зростання обсягів виробництва гумових і пластмасових виробів, що змінило структуру галузевого виробництва на користь більш високотехнологічної продукції кінцевого призначення (у січні-вересні 2024 р. частка гумових і пластмасових виробів у структурі реалізації вітчизняної хімічної продукції перевищила 50 %). Утім, цей сектор практично повністю працює на імпортній сировині (її частка у виробництві становить 95-96 %), адже в Україні майже не здійснюється випуск первинних пластмас [6].

У виробництві *іншої неметалевої мінеральної продукції* відбулось зростання на 19,9 %. Так, виробництво вогнетривких виробів збільшилось на 38,2 %, будівельних матеріалів із глини — на 22,9 %, цементу, вапна та гіпсових сумішей — на 24 %, виробів із бетону, гіпсу та цементу — на 25,1 %. Ресурси галузі мобілізовані в основному для задоволення потреб внутрішнього ринку у новому будівництві, відбудові і реконструкції, які відбуваються у т. ч. завдяки реалізації державних програм «5-7-9», «ЄОселя» та «ЄВідновлення».

Стабільний внутрішній попит і поживлення зовнішньоекономічної діяльності сприяли збільшенню виробництва у *фармацевтичній галузі* — обсяг виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів збільшився на 6,8 %. За підсумками 9 міс 2024 р. загальні обсяги продажу товарів «аптечного кошика» становили 139,7 млрд грн, що на 18,3 % більше порівняно із аналогічним періодом минулого року. У структурі роздрібної реалізації товарів українського та зарубіжного виробництва відзначається збільшення частки вітчизняних препаратів у грошовому вираженні порівняно із показниками за аналогічний період 2023 р. (37 % проти 36,5 %) [7]. Важливим чинником відновлення фармацевтичної галузі стало збільшення кількості працюючих аптечних закладів (у I півр. 2024 р. додалось 336 діючих аптек).

У *легкій промисловості* у I півр. 2024 р. відбулося падіння виробництва на 3,9 %; у виробництві одягу воно становило 10 %, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів — 1,1 %, текстильне виробництво зросло на 1,9 %. Негативні тенденції зумовлені браком іноземних замовлень (які забезпечували роботу значної частини підприємств галузі), перебоями з електроенергією (придбання засобів автономного живлення виробниками галузі, в якій переважають МСП, знижує конкурентоспроможність продукції порівняно з іноземними товарами), дефіцитом працівників (технічних спеціалістів — інженерів, операторів спецобладнання).

Таким чином, зростання у промисловості України у I півріччі 2024 р. тривало, але дещо сповільнилось з початку року. Довгі відключення електроенергії внаслідок масованих атак РФ призвели до гальмування активності у низці енергоємних секторів і галузей, загострилась проблема кадрового дефіциту для всіх без виключення видів діяльності. Подальші функціонування і розвиток промисловості залежать насамперед від швидкості відновлювальних робіт в енергетичній системі (і, відповідно, наявності/відсутності нових ударів з боку РФ), повернення мігрантів та їх економічної реінтеграції, а також знаходження можливостей залучення наявної робочої сили до економічної діяльності (у т. ч. працевлаштування ВПО, молоді, жінок, осіб літнього віку) у спосіб навчання, підвищення кваліфікації, перекваліфікації тощо. Не менш важливими напрямками є подальше розширення експортних можливостей для підприємств, пришвидшення євроінтеграційних процесів, а також продовження адаптаційних змін на мікрорівні в умовах наявних проблем та обмежень.

Література

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року, URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf/
2. Результати діяльності металургійної галузі України за 9 місяців 2024 р., URL: <https://www.ukrmetprom.org/rezultati-diyalnosti-metallurgiyanoi-47/>
3. Україна у світовому металургійному виробництві за 9 місяців 2024 р., URL: <https://www.ukrmetprom.org/ukraina-u-svitovomu-metallurgiyному-v-44/>
4. Виробництво та споживання металопрокату в Україні за 9 місяців 2024 р., URL: <https://www.ukrmetprom.org/virobnictvo-ta-spozhyvannya-metalopro-37/>
5. Україна різко наростила виробництво та експорт соняшникової олії, URL: <https://112.ua/ukraina-rizko-narostila-virobnictvo-ta-eksport-sonasnikovoi-olii-40858>
6. Аналітична оцінка ситуації у хімічній промисловості України та на внутрішньому товарному ринку хімічної продукції за підсумками січня-вересня 2024 року, «Черкаський НДІТЕХІМ», URL: http://www.niitehim.ck.ua/wp-content/uploads/2024/10/HPU_vyp.3_2024.pdf
7. Аптечний продаж за підсумками 9 міс 2024 р., URL: <https://www.ap>

ФІНАНСОВІ ДЖЕРЕЛА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Попри продовження воєнної агресії РФ проти України предметом наукових дискусій майже з початку повномасштабного вторгнення стало питання перспектив повоєнного відновлення національної економіки. Такі обговорення у колах науковців, представників бізнесу, державних і міжнародних установ свідчать як про високу актуальність даної проблематики, так і про незаперечну впевненість у збереженні української державності [1]. Серед важливих аспектів реалізації сценаріїв майбутнього національного відновлення поряд із першочерговою умовою досягнення безпекових чинників є акумуляція фінансових джерел його забезпечення.

У сучасних умовах повномасштабної війни та надвисокого рівня загальних втрат української економіки в результаті дій агресора (лише інфраструктурні втрати за приблизними оцінками KSE становили 155 млрд дол. США на початок 2024 р.), ключовим питанням економічної стійкості є стан фінансової системи. Відтак її стабілізація, формування механізмів відновлення грошово-кредитного обігу, пошук і диверсифікація джерел інвестування економіки вимагають синергії держави і ринку [2, с. 208].

Загальновідомо, що в умовах війни та повоєнної відбудови на державні фінанси лягає важкий тягар забезпечення як воєнних, так і соціально-економічних потреб. Тому можливості держави щодо відшкодування збитків бізнесу та відновлення економіки за рахунок бюджетних коштів достатньо обмежені. Також вичерпним є шлях наповнення бюджету через підвищення податкового тиску — під впливом різкого скорочення бази оподаткування фіскальний ефект таких заходів є значно нижчим від очікуваного.

В умовах повномасштабної війни потужним джерелом фінансування необоронних видатків бюджету стали кошти міжнародних партнерів, обсяги яких за 2022-2024 рр. перевищили 115 млрд дол. США. Разом з тим залежність від зовнішньої допомоги вносить елемент невідзначеності, що лише посилюється із затягуванням воєнних дій. Вже у 2024 р. обсяги міжнародної допомоги знизились на 2 % — до 41,7 млрд дол. США порівняно із 42,5 млрд дол. США у 2023 р. [3].

Одночасно спостерігається зміна структури залучених коштів, що обумовлює динамічне зростання зовнішнього державного боргу. Зокрема, аналіз наведених у таблиці даних свідчить, що у 2024 р. сума грантової допомоги від основного надавача — США, скоротилася майже на чверть порівняно із попереднім роком і становила 8,3 млрд дол. США. Крім цього, збільшувалась частка боргового фінансування — на 18 % зросла заборгованість перед МВФ (із 4475 до 5278 млн дол.) та у 5 разів збільшився обсяг позик від Світового банку (із 655 до 3247 млн дол.). Відтак частка заборгованості перед МФО у структурі зовнішніх джерел фінансування зросла із 12 до 20 % протягом 2023–2024 рр.

Дані таблиці також свідчать про достатньо вузький потенціал здійснення позик на внутрішньому фінансовому ринку. Попри різке підвищення плану випуску ОВДП з вересня 2024 р. його не було виконано у повному обсязі. Протягом 2024 р. обсяги залучених від ОВДП коштів зросли лише на 2 % порівняно із попереднім роком, а їх частка у загальному обсязі джерел фінансування складала 27,5 %.

Тому на третьому році війни, у 2024 р., наявні проєкти відбудови фінансувалися переважно коштами міжнародних фінансових організацій (зокрема, Європейського інвестиційного банку та Світового банку) та фінансовою допомогою окремих держав. Слід зазначити, що дана тенденція не є суто національним феноменом — наявна практика повоєнного віднов-

лення багатьох країн підтверджує тезу про першочергове значення особливо у перші роки саме іноземної фінансової допомоги [4].

Таблиця 1

**ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ
У 2023–2024 рр. (млн дол. США)**

Джерела	2023 р.	2024 р.
Зовнішні двосторонні кредити та гранти у т.ч. надані	37349	33159
- ЄС	19530	17326
- США (грант)	10950	8314
Позики від МФО у т.ч. від	5130	8525
- МВФ	4475	5278
- СБ	655	3247
Сума зовнішнього фінансування	42479	41684
Внутрішні позики (у т.ч. військові ОВДП)	15482	15816
Сума всіх джерел фінансування	57961	57500

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України [3].

Разом з тим, з огляду на стрімке зростання державного боргу, що майже спів вимірний із ВВП країни, попри пільговий характер зовнішнього кредитного фінансування, для фінансування потреб повоєнного відновлення України слід орієнтуватися на активніше залучення грантових коштів, а також на використання російських заморожених активів. Це дозволить не допустити ситуації, коли боргове навантаження стане не підйомним для економіки, що загрожує борговою кризою та уповільненням економічного зростання. При цьому надважливою умовою ефективності та прозорості використання коштів є і буде визначення чітких пріоритетів з точки зору забезпечення національних інтересів та безпечних чинників [5].

Література

1. Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України. НІСД, 19 травня 2022 р. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf> (дата звернення: 14.01.25).
2. Держава і ринок в економічному розвитку та у повоєнному відновленні: зарубіжний досвід : колективна монографія / за ред. д.е.н. В.В. Небрат; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2024. 416 с.
3. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. Міністерство фінансів України. Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435 (дата звернення: 14.01.25).
4. Інклюзивні інститути забезпечення розвитку економіки України: колективна монографія / [Бобух І.М., Кіндзерський Ю.В., Фащевська О.М. та ін.]; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2023. 360 с. Режим доступу: <https://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Ukraine-inclusive-institutes-economy-development.pdf> (дата звернення: 14.01.25).
5. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України : наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2022. 305 с.

Солосіч О.С.
асистент кафедри економіки і підприємництва
Сінайко М. Д.
здобувачка вищої освіти,
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут ім. Ігоря Сікорського»

ВІЙНА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА: СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЛЯ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день, проблематика забезпечення енергетичної безпеки національної економіки є одним з пріоритетних напрямків технологічного розвитку економічних систем, визначаючи їх ресурсний потенціал до підтримки стійкого функціонування основних виробничих галузей та здійснення відповідних експортних операцій. Особливої актуальності, згадані питання набувають у контексті дії воєнного стану та активних бойових дій на території України, унаслідок яких відбулося істотне скорочення вітчизняного енергетичного потенціалу й постала проблема стабільного енергоживлення не лише основних промислових і побутових споживачів, а й об'єктів критичної інфраструктури. В означених умовах, одним з першочергових напрямків державної політики є розробка повноцінної енергетичної безпекової стратегії з метою обмеження негативних факторів воєнного характеру та підтримки стабільності системи, що в свою чергу вимагає належної ідентифікації стратегічних пріоритетів.

Енергетична безпека країни — це впевненість у наявності, доступності та можливості стабільно отримувати паливо та енергію належної якості як щодня за звичайних умов, так і у випадку за надзвичайних обставин [1].

В умовах війни, підтримка енергетичної безпеки постає як ще бкритичніше та пріоритетніше питання. Регулярні ракетно-авіаційні удари агресора по елементах енергетичної структури України, дефіцит специфічних комплектуючих для їх відновлення, питання безпеки ремонтних груп, окупація значної площі територій, політичні умови співпраці з сусідніми країнами погіршують безпекову ситуацію в енергетиці держави.

Важливим у ситуації, яка склалася, є визначення пріоритетів для подальшого відновлення та розвитку енергетичної системи України. Одним з першочергових напрямків її реформування є диверсифікація системи: як у питанні виробництва, так і в питаннях її розподілу та зберігання. Впровадження нових джерел вироблення енергії та розподіл системи з великих енергетичних вузлів на більшу кількість малих з одного боку ускладнює їх вивід з ладу з боку ворога та з іншого полегшує та пришвидшує їх відновлення.

Іншим важливим пріоритетом можна назвати створення та захист стратегічного запасу енергоресурсів. Їх наявність підвищить безпекову ситуацію в енергетиці та дозволить, у випадках критичного нестачі електроенергії, підтримувати стабільне та безперервне функціонування критичної та соціальної інфраструктури, адміністративних, побутових і промислових споживачів. Слід зазначити, що на сьогоднішній день, державою поступово імплементуються відповідні заходи у сфері енергетичної безпеки, що знайшли своє вираження у профільних законодавчих новаціях (Закон «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів» [2]), проте конструювання та повноцінне впровадження відповідних комплексних рішень потребує підтримки належного ресурсного забезпечення й обмежене часовими рамками.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна ідентифікувати такі стратегічні пріоритети розвитку вітчизняної енергосистеми у контексті цілей досягнення стану енергетичної безпеки:

– забезпечення технологічної та територіальної децентралізації джерел генерації енергетичних ресурсів, що передбачає побудову локальних когенераційних установок, розширеного побутового застосування альтернативних джерел генерації енергії тощо;

- забезпечення належної фінансової та організаційної підтримки територіальних громад у частині відповідних ініціатив у сфері енергоефективності та енергетичної автономності;
- організація та контроль своєчасності реалізації ремонтних і модернізаційних робіт на існуючих об'єктах енергогенерації з метою уникнення позаштатного припинення роботи обладнання;
- фінансування побудови оборонних фортифікацій і відповідних захисних споруд навколо основних об'єктів енергогенерації та розподілу електроенергії з метою обмеження руйнівного впливу масованих ракетних атак;
- налагодження науково-технічної та комерційної співпраці вітчизняних виробників електроенергії із закордонними партнерами у частині обміну сучасними альтернативними технологіями генерування та розподілу електроенергії;
- формування культури ощадливого енергоспоживання націленого на оптимізацію використання електроенергії промисловими та побутовими споживачами.

Отже, енергетична безпека є ключовим фактором національної стабільності України в умовах правового режиму воєнного стану, вимагаючи ефективної пріоритезації відповідних управлінських зусиль і напрямків ресурсного розподілу, які мають бути першочергово націлені на забезпечення внутрішньої стійкості енергосистеми, її децентралізованості та автономності з метою убезпечення масштабних дефіцитів енергоресурсів у межах національної економічної системи.

Література

1. Що таке енергетична безпека і чому це надважливо для України? USAID. 2022. URL: <https://energysecurityua.org/ua/u-fokusi/shcho-take-enerhetychna-bezpeka-i-chomu-tse-nadvazhlyvo-dlia-ukrainy/>
2. Система стратегічних запасів нафти та нафтопродуктів по-новому. Третяков М. 2024. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/225082_sistema-strategichnikh-zapasv-nafti-ta-naftoproduktv-po-novomu

Стець С.С.

здобувач PhD,

Національний університет

«Києво-Могилянська академія»

УПРАВЛІНСЬКІ ЗМІНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ ДО РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ

Найвідчутнішими соціально-економічними наслідками війни в Україні безсумнівно є кількісні та якісні втрати людського потенціалу. Від моменту повномасштабного вторгнення майже 27 % населення України були змушені покинути своє постійне місце проживання, також за різними даними від 6,5 до 8 млн українців емігрували за кордон. За даними Міністерства соціальної політики в Україні зареєстровано 4,7 млн ВПО, з яких 42,3 % є працездатного віку. З них станом на весну 2024 року 42 % були офіційно працевлаштованими та 7 % — самозайнятими. Загалом за даними дослідження агенції Info Sapiens наприкінці 2024 року рівень безробіття в Україні становив 14,2 %. [1]. Попри це за даними дослідження, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією, в кінці 2024 року 71 % підприємств потерпають від значного дефіциту кадрів [2].

На фоні вищезгаданих питань актуалізується проблематика адаптації підприємств до залучення ветеранів, що може суттєво знизити кадровий дефіцит. Сьогодні в Україні є близько 1,2 млн ветеранів. А відповідно до опитування, яке проводив Державний центр зайнятості, 65,9 % роботодавців готові працевлаштовувати ветеранів. [3] Важливо враховувати і те, що після завершення війни вони будуть становити ще більшу частку працездатного населення

України. Зрозуміло, що велика кількість ветеранів стануть підприємцями (згідно з результатами опитувань від ресурсу Work.ua 62,9 % військовослужбовців планують розпочати власну справу), але значна частина все ж вийде на ринок праці. Варто також зазначити що більшість учасників бойових дій це люди працездатного віку (68 %) — від 27 до 48 років [4]. Разом з цим ветерани мають низку конкурентних переваг: вміння брати на себе відповідальність, робота в команді, вміння швидко аналізувати ситуацію та приймати рішення, вміння швидко навчатися та справлятися із кризовими ситуаціями.

Саме тому надзвичайно важливим є питання управлінських змін на підприємствах, спрямованих на адаптацію до працевлаштування ветеранів. Сьогодні в Україні уже стартувала низка державних, приватних і волонтерських програм, які націлені на підготовку організації до роботи з ветеранами. Програми формуються на основі аналізу схожих програм адаптації з інших країн та у співпраці з ветеранами та фахівцями по роботі з людьми, психологами. Аналізуючи ці програми варто виокремити ключові пункти змін, які має здійснити організація в ході підготовки до роботи з ветеранами:

Перш за все необхідно сформувати команду змін з ініціативних працівників, для яких тема адаптації організації до роботи з ветеранами є найціннішою. Команда змін разом з керівництвом організації повинні розробити стратегію адаптації організації та план залучення якомога більшої кількості працівників до її впровадження. Команда змін проводить трансляцію стратегії адаптації організації серед працівників, відкриті обговорення, організовує зустрічі із ветеранами, які можуть поділитися власними переживаннями та очікуваннями.

Окрему увагу важливо приділити комплексному навчання працівників усіх рівнів. Навчання має включати теми про специфіку комунікації із людьми з військовим досвідом, про етапи адаптації ветерана до мирного життя, про травми які можуть отримати військові та які наслідки вони можуть мати у цивільному житті, опрацювання упереджень і стереотипів щодо військових, психологічні аспекти роботи з ветеранами.

У підготовці організації до змін ключовими мають бути зміни у корпоративній культурі. Вони мають в основному стосуватися впровадження культури адаптивності, відкритості, прийняття та інклюзивності у всіх підрозділах та на всіх рівнях організації. Важливо, щоб політики, процеси та правила організації відповідали критеріям відкритого інклюзивного середовища, різності досвідів і цінності розвитку та розкриття потенціалу усіх працівників. Не менш важливо також реалізовувати проекти волонтерської підтримки на рівні організації та працювати над залученням всіх працівників до таких проектів. Таким чином формується спільне бачення та соціально активне середовище.

Наступним кроком важливо впровадити зміни у процес найму. Оновленні політики та процеси, які враховують потреби ветеранів мають рівнозначно відображатися в рекрутингу. Весь процес найму має забезпечувати рівні можливості для всіх кандидатів та справедливий процес відбору. Для цього необхідно проводити окремі навчання для команди, яка займається підбором персоналу, щоб вони розуміли специфіку проведення співбесід із ветеранами, вміли аналізувати їхній військовий досвід і зіставляти із потребами на конкретній посаді, розуміли, що саме спілкування з ветеранами має бути таким же як і з усіма іншими кандидатами. Тільки після повноцінної підготовки фахівців з найму варто публічно анонсувати про готовність до найму ветеранів. Окрім розміщення інформації про це на спеціалізованих і власних ресурсах, важливо поширити інформацію через ветеранські спільноти та організації, такі як: Ветеран Хаб, Дім Ветерана, простір Плюс Плюс, Центр зайнятості вільних людей та інші.

Заздалегідь в організації має бути розроблена програма для перекваліфікації та професійного розвитку ветеранів, можливості для здобуття ними нових необхідних знань. Сюди відносяться внутрішні тренінги чи курси та компенсація зовнішніх навчань. Для забезпечення якісної адаптації ветерана в організації важливу роль відіграє цільово підготовлений ментор, який допоможе ветерану інтегруватися повною мірою.

Крім зазначеного вище в організації, адаптованій до роботи з ветеранами мають бути забезпечені такі пункти:

- постійні програми для підтримки ментального здоров'я та сприяння реабілітації ветеранів,
- програми сприяння фізичному здоров'ю та відновленню,
- налагоджена співпраця з ветеранськими спільнотами та організаціями, які займаються захистом інтересів ветеранів,
- підтримка діяльності організацій, які працюють з військовими та ветеранами,
- забезпечення правового захисту ветеранів та надання їм допомоги для захисту їхніх інтересів у правовому полі,
- постійна практика вшанування пам'яті загиблих героїв.

У підсумку зазначимо, що підготовка організації до роботи з ветеранами на сьогоднішній день має бути її ключовим завданням. Процес підготовки є тривалим і ресурсозатратним, тому його необхідно проводити терміново, оскільки з кожним днем питання реінтеграції ветеранів стає все актуальнішим.

Література

1. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни [Електронний ресурс] <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
2. Куницький О. Кадровий голод в Україні: кого бракує і що може допомогти [електронний ресурс] <https://www.dw.com/uk/kadrovij-golod-v-ukraini-kogo-brakue-i-so-moze-dopomogti/a-71284586>
3. Студеннікова І. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України [Електронний ресурс] <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html>
4. Як стати роботодавцем дружнім до ветеранів та ветеранок [Електронний ресурс] <https://howareu.com/materials/yak-staty-robotodavtsem-druzhnim-do-veteraniv-ta-veteranok>
5. Інноваційні підходи до працевлаштування та перекваліфікації ветеранів: світовий досвід і перспективи для України [електронний ресурс] <https://veteranfund.com.ua/innovative-approaches-to-employment-and-retraining-of-veterans/>
6. Рекрутинг ветеранів і ветеранок, частина 2: як підготуватися та як відмовляти [Електронний ресурс] <https://veteranhub.com.ua/rekrutynh-veteraniv-i-veteranok-chastyna-2-iak-pidhotuvatysia-ta-iak-vidmovliaty/>

Ткачова Н.П.

*кандидат економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри маркетингу*

Масалаб О.В.

*здобувач PhD,
Національний технічний університет «ХПІ»*

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Дослідження сучасних особливостей національної української економіки має в цей час пріоритетне значення для формування сучасної економічної теорії [1, 3, 8]. Повномасштабне воєнне вторгнення росії в нашу країну стали вагомою підставою для формування теоретико-методичних і методологічних засад нового для нас виду економічних відносин, до яких у повній мірі відноситься воєнна економіка.

Воєнна економіка — це система економічних відносин, яка формується у державі під час збройних конфліктів або загроз національній безпеці. Дослідження аналізує основні принципи функціонування економіки у військовий час, включаючи мобілізацію ресурсів, державне регулювання виробництва, перерозподіл фінансів та адаптацію господарських структур до

потреб оборони [2, 4, 9]. У роботі розглядаються ключові характеристики воєнної економіки та її вплив на соціально-економічний розвиток держави. Воєнна економіка, на нашу думку, характеризується глибокими трансформаціями економічних структур, ресурсів і соціальних процесів. Вона має вплив як на державну політику, так і на життя громадян, змінюючи пріоритети, методи управління та розподіл ресурсів [3, 5, 11].

До основних принципів воєнної економіки пропонуємо віднести: централізоване управління: держава бере під контроль виробництво, постачання стратегічних товарів і розподіл ресурсів; мобілізація ресурсів: перенаправлення трудових, матеріальних і фінансових ресурсів на військові потреби; пріоритизація оборонного виробництва: промисловість перепрофілюється на випуск військової продукції; фінансова політика: запровадження воєнних податків, облігацій, залучення зовнішніх кредитів; обмеження споживання: введення нормування товарів для цивільного населення [6, 9, 12].

Проведене дослідження дозволило виявити особливості воєнної економіки, до яких ми пропонуємо віднести такі, які у наглядному вигляді представлені на рис. 1.

Рис. 1. Формування особливостей воєнної економіки

Наявність особливостей воєнної економіки прямо впливає на її характеристики, до яких ми пропонуємо віднести такі положення.

1) мобілізація ресурсів: перерозподіл державного бюджету на оборону; пріоритет фінансування військової промисловості та забезпечення армії; введення систем контролю над виробництвом, цінами та споживанням;

2) зміна економічних структур: виробництво цивільних товарів скорочується на користь військової продукції; залучення технологічного потенціалу для розробки військових інновацій;

3) фінансова політика: зростання дефіциту бюджету через військові витрати; посилення інфляційного тиску; можливість випуску військових облігацій чи збільшення оподаткування;

4) зміна ринку праці: мобілізація призводить до зменшення цивільної робочої сили; поява дефіциту робочих рук у певних секторах, що може компенсуватись залученням жінок, молоді чи пенсіонерів;

5) соціальна нерівність: доступ до базових товарів стає нерівномірним; держави можуть вводити систему нормування (раціонування) ресурсів;

6) зниження якості життя: руйнування інфраструктури; зростання безробіття в цивільних галузях, які втрачають пріоритетність; міграція населення через бойові дії.

7) психологічний вплив: постійна небезпека і невизначеність впливають на моральний стан суспільства; формування «воєнного мислення», яке змінює звички, поведінку і очікування.

Війна має руйнівний вплив на економіку та суспільство, однак правильно спрямовані реформи, міжнародна співпраця та інноваційні підходи до відновлення можуть стати основою для стабілізації і довготривалого розвитку [7, 13]. Воєнна економіка є надзвичайно централізованою системою, орієнтованою на максимальне забезпечення оборонних потреб країни. Основними характеристиками є мобілізація ресурсів, державне регулювання та переорієнтація економіки на військові потреби. Незважаючи на стратегічні переваги, воєнна економіка може призводити до довгострокових негативних наслідків, зокрема економічного виснаження та зниження рівня життя населення. Для ефективного функціонування воєнної економіки необхідно збалансувати військові потреби та економічну стабільність держави.

Література

1. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // Навч. посібник для інж.-техн. вузів.- Харків : «Основа», 1993. — 288 с.
2. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л.-Х., ВІРОВЕЦЬ А.П. : Апостроф, 2012. — 703 с.
3. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
4. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
5. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // *MIND Journal*. №5. 10 p.
6. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
7. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
8. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
9. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // *Маркетинг: підручник* / За ред. О.А. Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
10. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191-198.
11. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорелова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
12. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
13. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорелова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.

Турчіна С.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
імені професора Л.І. Михайлової

Шпетний В.В.

здобувач PhD,

Сумський національний аграрний університет

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ І КАДРОВА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИКИ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасні реалії вимагають від бізнесу здатності швидко адаптуватися до несприятливих зовнішніх факторів, серед яких війна є одним із найбільших випробувань. У таких умовах наголос переміщується на інтелектуальний потенціал та ефективність кадрової політики.

Виживання та успішний розвиток підприємств залежать від того, наскільки швидко компанії зможуть переглянути свої підходи до управління людськими ресурсами, адаптувати їх до нових викликів і реалізувати прихований потенціал своїх співробітників [1]. Таким чином, можна стверджувати, що в центрі уваги сучасного управління бізнесом знаходиться персонал, який стає ключовим ресурсом для забезпечення стійкості підприємства. Співробітники відіграють критичну роль у подоланні кризових ситуацій, спричинених війною. Компанії, які усвідомлюють цю роль, формують кадрову політику, що забезпечує адаптацію до негативних факторів і створює середовище для реалізації інтелектуального потенціалу працівників.

Кадрова політика підприємства в умовах війни набуває особливої важливості. Вона формує стратегії залучення, утримання та розвитку співробітників, які здатні забезпечити стабільну діяльність компанії навіть у кризових ситуаціях. У цей період кадрова політика виступає інструментом не лише для вирішення короткострокових завдань, але й для закладення основи довгострокового розвитку.

Одним із ключових аспектів стійкості бізнесу є інтелектуальний потенціал компанії. Він включає професійні знання, навички, досвід і творчий підхід співробітників. У період війни цей потенціал стає основним джерелом конкурентних переваг, адже саме інтелектуальні ресурси дозволяють знаходити інноваційні рішення в умовах обмежених ресурсів.

Компанії, які інвестують у розвиток своїх працівників, не лише підвищують їхню мотивацію, але й створюють сприятливе середовище для інновацій та швидкої адаптації до змін. Зокрема, розвиток інтелектуального потенціалу сприяє підвищенню ефективності роботи під час кризи, що є ключовим чинником для збереження стабільності бізнесу.

До факторів впливу на кадрову політику в умовах війни належать:

- фінансова стабільність. Обмежені фінансові ресурси потребують ефективного розподілу коштів, спрямованого на підтримку критично важливих співробітників та залучення нових фахівців. Це включає гнучке управління витратами, перегляд системи оплати праці та створення програм нематеріальної мотивації;

- зміни у структурі ринку праці. Війна спричиняє міграцію кадрів, зміну їхніх пріоритетів і зростання попиту на певні професії. Це вимагає від бізнесу гнучкості у пошуку нових працівників та утриманні ключових фахівців;

- психологічний стан співробітників. Підвищений рівень стресу через невизначеність та небезпеку впливає на продуктивність роботи. Забезпечення психологічної підтримки, створення комфортних умов праці та проведення програм із розвитку стресостійкості є обов'язковими елементами кадрової політики;

- соціальна відповідальність бізнесу. Участь компанії в підтримці місцевих громад і співробітників, які опинилися в складних життєвих умовах, сприяє зміцненню репутації бізнесу, а також підвищенню згуртованості та лояльності працівників.

Виходячи з цих змінних факторів, кожен етап життєвого циклу компанії вимагає адаптованих підходів до управління персоналом, що дозволяють ефективно реагувати на специфічні виклики та забезпечувати стабільний розвиток. Розглянемо основні етапи життєвого циклу компанії та відповідні стратегії управління персоналом.

Етап стабілізації та адаптації. На цьому етапі основна увага зосереджується на підтримці існуючого персоналу. Компанія прагне оптимізувати витрати, мінімізувати плинність кадрів і забезпечити безперервність бізнес-процесів. Збереження стабільної команди стає ключовою умовою для запобігання ризикам і підготовки до подальшого розвитку.

Етап розвитку. Після стабілізації компанія переходить до активного зростання. Це потребує інвестицій у розвиток персоналу: навчання працівників, формування команд із високим рівнем довіри та створення умов для зростання інтелектуального потенціалу. Завдяки цьому організація не лише відповідає на поточні виклики, а й формує фундамент для інновацій.

Етап кризи або спаду. У періоди спаду особливу увагу приділяють збереженню ключових працівників, які забезпечують стійкість бізнесу. Використання нематеріальних стимулів для

підтримки мотивації та концентрація на мінімальному рівні продуктивності допомагають пережити кризу та зберегти основу для відновлення діяльності.

Перехід між етапами розвитку компанії в умовах війни вимагає не лише активного застосування інструментів для зміцнення її інтелектуального потенціалу, а й створення сприятливого середовища для адаптації до нових викликів. Важливим аспектом цього процесу є впровадження програм навчання та перекваліфікації, які дають працівникам можливість швидко оновлювати свої знання і навички, що є надзвичайно важливим в умовах нестабільності. Це формує культуру знань, сприяючи зростанню інтелектуального капіталу компанії та зміцненню її стійкості в умовах війни.

Застосування сучасних технологій, зокрема автоматизація рутинних процесів, є критично важливим для забезпечення продуктивності в кризових ситуаціях, оскільки дозволяє персоналу зосередитися на стратегічних завданнях. Це дозволяє оперативно реагувати на зміни в бізнес-середовищі та забезпечувати стабільність у періоди невизначеності [2, с. 144]. Підтримка лідерських ініціатив також є важливим чинником, оскільки вона підвищує мотивацію і залученість співробітників, що є необхідним для ефективного розвитку компанії в умовах складнощів.

Таким чином, комплексне застосування цих інструментів сприяє не лише підвищенню ефективності роботи персоналу, але й зміцненню стійкості та адаптивності компанії в умовах війни. Вони є невід'ємними складовими в управлінні інтелектуальним капіталом і кадровою політикою, що гарантують стабільне зростання і розвиток бізнесу в умовах постійних змін і викликів.

Література

1. Волківська А.М., Осовська Г.В., Аксьонова О.В., Вишнівська Т.О., Серт І.В. Удосконалення кадрової політики підприємства. *Ефективна економіка*. 2023. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_3_51 (дата звернення: 10.01.2025).

2. Зачосова Н.В., Коваленко А.О., Куценко Д.М. Кадрова політика у механізмі управління економічною безпекою в умовах четвертої промислової революції. *Академічний огляд*. 2022. № 2. С. 142–157.

Ущенко П.Г.
здобувач PhD,
Яворський В. В.
здобувач PhD,

Західноукраїнський національний університет

ВПЛИВ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ НА РОЗВИТОК «ЗЕЛЕНОЇ» ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасні воєнні конфлікти суттєво впливають на економічні та суспільні процеси, створюючи складні виклики для держав, бізнесу і громадян. В умовах повномасштабної військової агресії РФ проти України економіка країни зазнає масштабних трансформацій, які в наукових колах дедалі частіше називають «воєнною економікою». Вона характеризується переорієнтацією ресурсів на потреби оборони та безпеки, обмеженістю бюджетних можливостей, посиленням контролю з боку держави та зміною пріоритетів у фінансуванні.

Такі зміни зумовлюють суттєві соціально-економічні наслідки для всіх галузей, зокрема енергетики. З одного боку, зростають витрати на військові потреби, які витісняють інвестиції у «зелені» проекти [1]. З іншого боку, військові ризики та регулярні атаки на енергетичну інфраструктуру мотивують пошук нових рішень, здатних підвищити стійкість та автономність енергетичних систем. Це, у свою чергу, може стимулювати розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) та децентралізованих форматів енергозабезпечення.

З огляду на це, дослідження [1–4] впливу воєнних загроз на «зелену» енергетику є вкрай актуальним. Воно дає змогу оцінити, як негативні фактори (руйнування інфраструктури, дефіцит коштів, ризики для інвесторів) поєднуються з потенційно позитивними змінами (зростання уваги до мікрогридів, альтернативних джерел енергії, міжнародної фінансової підтримки). Подальше усвідомлення цих процесів сприятиме формуванню дієвих стратегій відбудови енергосектору України, який має шанс перетворитися на зразок для інших країн, що зазнають або можуть зазнати подібних викликів.

З початком повномасштабного вторгнення РФ українська енергетична інфраструктура потерпає від постійних обстрілів та руйнувань. Ці обставини справляють суперечливий вплив на впровадження «зелених» технологій і розвиток відновлюваної енергетики загалом. З одного боку, ризики та невизначеність гальмують інвестиційну активність і ускладнюють логістику. З іншого — криза стимулює появу нових рішень, пошук децентралізованих форматів і зміцнення енергетичної безпеки, зокрема:

1. Зростання ризиків для інвесторів та бізнесу:

- постійні обстріли, руйнація ліній електропередач і підстанцій, а також небезпека для персоналу збільшують загальний рівень невизначеності, що стримує великі інвестиції, зокрема й у «зелені» проєкти;

- багато компаній відкладають або згортають плани з будівництва сонячних, вітрових електростанцій чи біогазових установок у регіонах, близьких до зон бойових дій. Відсутність належних гарантій безпеки та страхових механізмів тільки посилює ці загрози.

2. Порушення ланцюгів постачання та нестача обладнання:

- обстріли критично важливих об'єктів (портів, логістичних хабів) ускладнюють імпорт спеціалізованого обладнання: сонячних панелей, вітрових турбін, високотехнологічних компонентів.

- через загальний дефіцит коштів і пріоритетне спрямування фінансів на військові та гуманітарні цілі державна підтримка «зелених» проєктів обмежена. Брак субсидій і податкових пільг уповільнює процес «зеленої» трансформації.

3. Децентралізація та розвиток локальних систем енергозабезпечення:

- масовані атаки на великі вузлові електростанції та високовольтні лінії підштовхують до пошуку більш стійких і автономних рішень;

- станції малої та середньої потужності (сонячні панелі на дахах, невеликі вітротурбіни, міні-ТЕЦ на біомасі, генератори тощо) у поєднанні з накопичувачами енергії (акумуляторними батареями) можуть забезпечити базові потреби в електроенергії для домогосподарств, невеликих підприємств або соціальних об'єктів;

- зростає зацікавленість у мікрогридах (локальних «острівцях» енергопостачання), які стійкіші до атак і перебоїв у центральній мережі, що має стратегічне значення в умовах воєнної загрози.

4. Переоцінка енергетичної безпеки як драйвер «зеленої» трансформації:

- енергонезалежність і диверсифікація джерел енергії набувають ще більшої ваги в умовах воєнних загроз. На перший план виходить стійкість системи [4] та здатність швидко відновлюватися;

- дедалі більшу увагу приділяють не лише традиційним ВДЕ (сонце, вітер), а й біоенергетиці (біогаз, біомаса) та водневим технологіям, які можуть зменшити залежність від централізованої інфраструктури, а також забезпечити зберігання та резервне живлення [3].

5. Активізація міжнародної допомоги та грантових програм:

- попри ризики, Україна отримує цільову підтримку від ЄС та інших донорів на відновлювальні й децентралізовані енергетичні рішення;

- міжнародні організації розглядають фінансування проєктів «зеленої» відбудови як ефективний спосіб підвищення стійкості енергосистеми країни, що дає змогу зменшити залежність від викопних джерел і підвищити «живучість» мережі;

- військова та післявоєнна підтримка супроводжується також експертною допомогою у формуванні нових стандартів «зеленої» політики та полегшенні умов для іноземних інвесторів.

Воєнна агресія РФ та пов'язані з нею постійні обстріли енергетичної інфраструктури України значно ускладнюють реалізацію «зелених» проєктів, зумовлюючи зростання ризиків, брак інвестицій і логістичні проблеми. Водночас криза виявляє критичну важливість енергонезалежності й відкриває нові можливості для розвитку відновлюваної енергетики та децентралізованих систем енергозабезпечення.

Незважаючи на негативні чинники, в умовах військової загрози саме потреба в підвищенні безпеки та автономності може стати рушієм структурної перебудови енергетичного сектору України. Залучення міжнародних грантів, розвиток мікрогридів і локальних систем, а також поступове формування сприятливого інвестиційного клімату створюють передумови для стрімкого зростання «зеленої» енергетики як у воєнний, так і в післявоєнний період. Формування політики «зеленої» відбудови стане важливим елементом загальної стратегії відновлення України, зважаючи на її масштабний сільськогосподарський потенціал і вигідне географічне розташування.

Таким чином, здатність держави й бізнесу перетворити короткострокові виклики воєнної економіки на довгострокову можливість для «зеленої» трансформації визначатиме майбутнє енергетичного комплексу України. Саме від цього залежатиме, чи стане країна лідером стійкої енергетики в регіоні та прикладом успішної післявоєнної відбудови.

Література

1. Зелене відновлення України: 2023, керівні принципи та інструменти для тих, хто ухвалює рішення. Київська школа економіки, 2024. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-green-recovery-ukr.pdf>
2. Кращі практики «зеленого» фінансування та повоєнного «зеленого» відновлення: можливості для України. ГО «ДІКСІ ГРУП», 2023. URL: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2023/08/debt4climate_q2_2023_dixi-group.pdf
3. Петруха Н. Інституційні умови забезпечення зеленої трансформації сільськогосподарських підприємств у контексті переходу до біоекономіки. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 3. С. 174–189. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.174>
4. Gorokhova T., Firstenko O., Chopyk Y., Voitsitska K., Petrukha N. Strategies for Ukraine's Post-War Economic Recovery within the Framework of Sustainable Development Goals. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*. 2024. 5(1), e03350. DOI: <https://doi.org/10.47172/2965-730X.SDGsReview.v5.n01.pe03350>

Хоменко І.О.

доктор економічних наук, професор

Бойко А.Д.

здобувач вищої освіти

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ЛОГІСТИКИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Тема дослідження впливу військового стану на маркетингову логістику наразі є дуже актуальною проблемою, оскільки від офіційно введеного військового стану економіка держави страждає вже майже три роки, а від військових дій — усі десять років.

Проблема потерпання економічного стану країни наразі не лишає по собі байдужими велику кількість науковців і фахівців, які щоденно досліджують проблеми ринку України, зокрема маркетингові аспекти. Так, Я. Єрмакова та К. Симоненко досліджували маркетингові комунікації під час воєнного стану. А.В. Зеркаль і К.Є. Балабуха вивчали побудову каналів комунікації та трансформацію бізнесу в умовах воєнного стану. І.О. Коростова аналізувала стан і перспективи маркетингу під час війни.

Маркетингова логістика — це економічний процес управління переміщенням товарів і послуг від виробника до споживача так, щоб товар був у потрібному місці, в потрібний час і

за оптимальною ціною. Це не тільки транспортування, але й планування, як краще доставити товар, де зберігати, як швидко доставити та як зробити це максимально вигідно для компанії та зручно для покупців.

Маркетингова логістика напряду є процесом економічним, у той же час як запровадження військового стану в державі має вплив далеко не лише на соціальні ланки життя. Перш за все, значного, саме негативного впливу під час перебування країни у режимі військового стану зазнає економічна галузь держави. Руїнування інфраструктури, великий рівень зростання безробіття, інфляція, міграція та переміщення населення — все це про вплив військового стану на економіку, та це лише мала доля усіх наслідків, як короткострокових, так і довгострокових.

Маркетингова логістика є невід'ємною економічною складовою, яка забезпечує процес постачання товарів і послуг до кінцевого споживача, і ось деякі основні аспекти впливу військового стану на неї:

- 1) порушення постачальних ланцюгів та каналів;
- 2) тизики перебування товару у гарантованій безпеці;
- 3) дефіцит товару;
- 4) значне коливання попиту на певні категорії товару ;
- 5) негативні зміни умов співпраці з постачальником сировини;
- 6) зростання цін на паливо, і через це — на транспортування;
- 7) зміни в митній політиці;
- 8) припинення співпраці з деякими міжнародними партнерами;
- 9) потреба в незручній адаптації маркетингових стратегій;
- 10) психологічний стан невизначеного споживача.

Таким чином, військовий стан серйозно впливає на маркетингову логістику. Це вимагає від компаній гнучкості, здатності швидко реагувати на зміни в попиті та пропозиції, адаптації до нових умов транспортування та поставок, а також швидкої зміни стратегій просування товарів. Ключовими факторами є стабільність ланцюгів поставок, безпека товарів і персоналу, а також здатність підтримувати довіру споживачів у складних умовах.

Література

1. Тараненко О. Логістика в Україні. Що змінила війна? : веб-сайт. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/dostavka-i-logistika-pid-chas-viyni-shcho-zminilosya-zaraz-ostanni-novini-50273044.html> (дата звернення: 24.12.2024).
2. Кусий С. В. Розвиток логістики в Україні. Молодий вчений. 2018. № 10(2). С. 835– 839. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10\(2\)_99](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10(2)_99).
3. Вовчанська, О., Іванова, Л. Особливості реалізації інструментів маркетингу в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. №38. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-32>.
4. Хоменко І. О., Горобінська І.В., Горобінський А.В. Методичні підходи до досліджень оцінки фінансової безпеки підприємства та її маркетингове забезпечення. Розвиток міста. 2024. № 3. С. 102–110. DOI 10.32782/city-development.2024.3-14
5. Хоменко І.О., Бабаченко Л.В. Взаємозв'язок маркетингової та логістичної діяльності на підприємстві. Інфраструктура ринку. 2018. № 23. С. 80–84.
6. Парсяк В.Н., Жукова О.Ю. Маркетингова логістика: сучасні тренди та корисний досвід організації. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2022. Випуск 2(106). DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2022-2-13>
7. Єрмакова Я., Симоненко К. Маркетинг під час воєнного стану: канали комунікації, трансформація бізнесу і стратегій. Режим доступу: https://rau.ua/novyni/marketing-strategij-rau-promodo/?utm_source=chatgpt.com
8. А.В. Зеркаль, К.Є. Балабуха Маркетинг під час воєнного стану: побудова каналів комунікації та трансформація бізнесу. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/368321819_Marketing_pid_cas_voennogo_stanu_pobudova_kanaliv_komunikacii_ta_transformacia_biznesu_Marketing_in_war_time_building_communication_channels_and_business_transformation

Шиманська О.П.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної теорії,
Барановський Ю.С.
здобувач вищої освіти,
Західноукраїнський національний університет

РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ОВДП В УМОВАХ ВІЙНИ

За умов повномасштабної війни в Україні особливо актуальною вбачається проблема пошуку додаткових джерел фінансування державного бюджету, які б слугували безперервним джерелом забезпечення потреб української армії та підтримки вітчизняної економіки. З огляду на це, саме військові облігації є одним із найдієвіших інструментів підтримки державного бюджету під час війни, який доступний як для фізичних осіб, бізнесу, так і іноземних інвесторів [1].

Чимало уваги вітчизняні науковці, зокрема О. Вірченко, Г. Воєводський, Т. Григораш, О. Грубляк, В. Козюк, А. Мазуренко, Т. Мещерякова та багато ін., у своїх працях приділяють проблемам функціонування та ролі боргових ринків. Однак, на нашу думку, недостатньо з'ясованими залишаються питання щодо ролі облігацій внутрішньої державної позики й, зокрема, військових облігацій, як інструменту підтримки економіки України під час повномасштабної війни.

Військові ОВДП мають до певної міри універсальний характер, оскільки, з одного боку, забезпечують можливість одержання доходу його власнику, а з іншого, — частково профінансувати дефіцит державного бюджету. Беззаперечними перевагами цих боргових інструментів є можливості щодо їх придбання, які криються у відсутності оподаткування доходу та додаткових брокерських комісій, а також не передбачають надання підтвердження щодо походження коштів (довідки про доходи) (рис. 1). Окрім цього, фізичні особи, які є повнолітніми громадянами України, з 03.10.2022 року отримали можливість придбати військові облігації через електронний застосунок «Дія», що популяризує, спрощує та робить доступнішою купівлю цих фінансових інструментів.

Не передбачає сплати податків фізичними особами з отриманих доходів за цінними паперами	Спрощений механізм верифікації інвесторів (відсутність довідки про доходи)	Мінімальний поріг входу на ринок в залежності від видової специфіки облігації (≤ 1000 грн, /1000 дол. США / 1000 євро)
Відсутність додаткових брокерських комісій	Для фізичних та юридичних осіб, а також нерезидентів	Дисконтні та купонні боргові інструменти

Рис. 1. Переваги придбання військових ОВДП [2, с. 52]

Військові облігації є привабливими з точки зору низького рівня інвестиційних ризиків, з огляду на те, що держава (в особі Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України) виступає в ролі гаранта, який забезпечує повернення повної суми вкладень і виплату доходу. Станом на 4 березня 2024 р. державі вдалося залучити до бюджету за розміщеними військо-

вими ОВДП понад 545 млрд грн [3], хоча динаміка обсягів їх купівлі й відрізнялась строка-тістю значень у розрізі місяців за період 2022-2024 років (рис. 2).

Придбання військових облігацій (які є безумовною альтернативою банківським депозитам) юридичними, фізичними особами та нерезидентами слугує також одним зі способів диверсифікації ризиків при інвестуванні коштів. Середньозважений рівень доходності за гривневими військовими облігаціями, зокрема у 2023 р., становив 17-18 %, що перевищувало ставки за депозитами в національній валюті у більшості українських банків [4]. Військові облігації володіють високим ступенем ліквідності, у порівнянні з депозитами, адже інвестори можуть продати їх на вторинному ринку ОВДП коли завгодно.

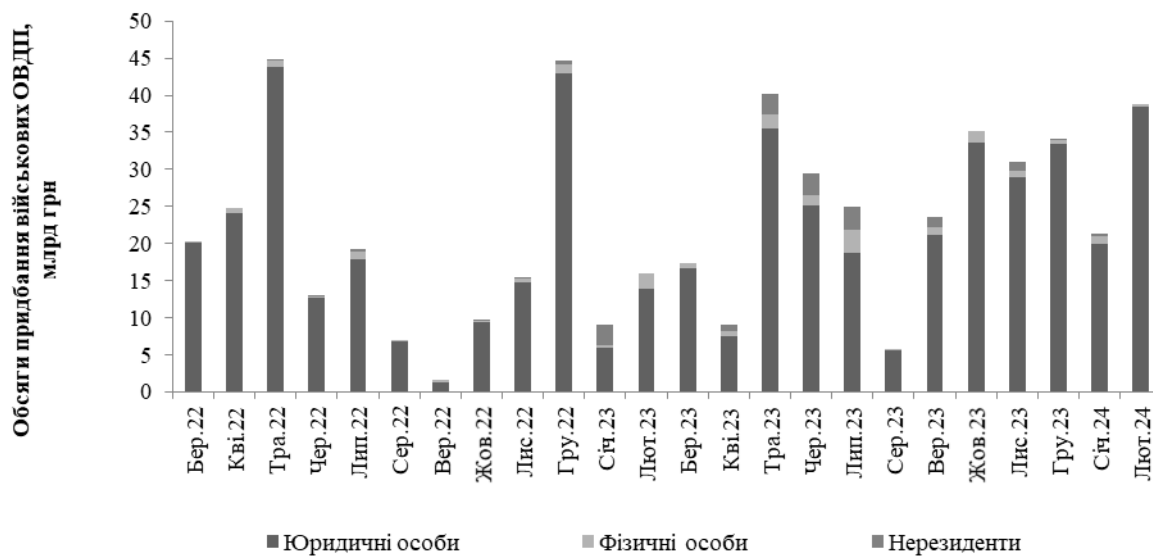

Рис. 2. Обсяги придбання військових ОВДП фізичними, юридичними особами та нерезидентами, 2022–лютий 2024 рр.

Джерело: побудовано за даними НБУ.

Довіра до військових ОВДП підкріплюється також довірою до банківських установ-первинних дилерів Міністерства фінансів України, якими є: «Укргазбанк», «Укрексімбанк», «Ощадбанк», «Райффайзен Банк», «ПУМБ», «Банк Південний», «ОТП Банк» та ін., а також — ліцензованих брокерів в особі ICU, Універ Капітал, Dragon Capital, Western Investment Group, БТС Брокер.

Таким чином, повномасштабна війна кардинально змінила позитивну тенденцію щодо зменшення частки державного боргу у ВВП України, змушуючи її нарощувати заборгованість для проведення бойових дій і вирішення соціальних питань, що в перспективі може мати деструктивний вплив на економіку. Сьогодні на вітчизняному борговому ринку домінуючим інструментом залишаються ОВДП, що обумовлено потребами уряду у фінансуванні державних видатків. У цьому контексті роль інструментів державного боргу, зокрема, військових ОВДП, надзвичайно важлива, оскільки доходність і терміни обігу ОВДП є не лише економічним орієнтиром параметрів монетарного ринку, а й чинником фінансової стійкості нашої країни в умовах війни.

Література

1. Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 09.01.2025).

2. Мединська Т. В., Боднарюк І. Л. (2023). Облігації внутрішньої державної позики як інструмент інвестування в економіку України в умовах війни. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. № 72. С. 49–59.

3. Степанович К. (2024). Як змінювалась динаміка обсягів купівлі військових облігацій з початку воєнного стану? *УкрІнформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3841462-ak-zminuvalas-dinamika-obsagiv-kupivli-vijskovih-obligacij-z-pocatku-voennogo-stanu.html> (дата звернення 09.01.2025).

4. Бодняк О. Інвестиції, доступні кожному. URL: https://zaxid.net/investitsiyi_dostupni_kozhnomu_pro_vijskovi_derzhavni_obligatsiyi_n1577776 (дата звернення 09.01.2025).

Яхно Т.П.

доктор економічних наук, професор

Кравець Л.В.

здобувач вищої освіти,

Львівський торговельно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ «КЕРНЕЛ» В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Досягнення балансу між задоволенням актуальних потреб людства та захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їхнє право на безпечне й здорове довкілля, є можливим завдяки реалізації цілей сталого розвитку. Важливе місце в діяльності сучасних компаній займає соціальна відповідальність, яка охоплює низку пріоритетних завдань. Дані завдання включають забезпечення базових потреб людей через підтримання трудової стабільності, досягнення рівності та соціальної справедливості, впровадження корпоративних стандартів, збереження природи шляхом мінімізації відходів, захист навколишнього середовища, сприяння соціальному самовизначенню та підтримку культурного різноманіття.

Соціальна відповідальність є важливим інструментом, що формує межі ефективної участі кожного суб'єкта у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства. Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) є відносно новим терміном для українського бізнес-середовища, але вже сьогодні вона виступає одним із ключових показників успішності бізнесу, критерієм його прогресивності та відданості європейським цінностям.

Кернел є світовим лідером і найбільшим в Україні виробником та експортером соняшникової олії, а також ключовим постачальником сільськогосподарської продукції з регіону Чорноморського басейну на міжнародні ринки. Продукція компанії експортується до понад 80 країн світу [2].

Свідомі компанії активно адаптуються до нових умов роботи в період воєнного часу. Незважаючи на спроби агресора паралізувати економіку країни та поставити більшість українців у скрутні умови, великий бізнес не лише продовжує реалізовувати соціальні програми, а й прагне досягти нового рівня розвитку через впровадження ESG-принципів: відповідального ставлення до довкілля (E — environment), високого рівня соціальної відповідальності (S — social) та ефективного корпоративного управління (G — governance).

У період військової агресії з боку росії компанія Кернел продемонструвала розуміння принципів ESG (екологічна відповідальність, соціальна відповідальність, якісне корпоративне управління) та високий рівень адаптивності до зовнішніх викликів. Це проявилось у впровадженні численних проєктів корпоративної соціальної відповідальності, серед яких:

– Open Agro University — унікальний освітній проєкт, спрямований на підготовку спеціалістів нового покоління для агро- та харчової промисловості. Він орієнтований на студентів 4–5 курсів профільних спеціальностей і випускників перших років після закінчення вишу. Основна мета проєкту — забезпечити учасників практичними навичками, унікальними знаннями від експертів компанії, а також розумінням внутрішніх процесів та технологій;

– *Open Agribusiness* — цей проєкт спрямований на підтримку аграріїв, допомагаючи їм вийти на новий рівень ведення бізнесу. Open Agribusiness забезпечує вчасне кредитування для поповнення обігових коштів, підвищення стабільності земельного банку, урожайності та прибутковості;

– *гуманітарна допомога* — Кернел надає гуманітарну допомогу мешканцям окупованих територій, людям із інвалідністю, військовим та волонтерам. Компанія щодня витрачає 1 мільйон гривень на продукти для найуразливіших категорій населення;

– *психологічна підтримка* — компанія організувала серію вебінарів, на яких фахівці надавали поради щодо роботи з собою під час війни, подолання тривожності та догляду за дітьми. Кожен із 11 тисяч працівників може звернутися за психологічною допомогою, незалежно від місця перебування в Україні [3];

– *допомога в зимовий період 2022 року* — Кернел очистив понад 11 тисяч кілометрів доріг від снігових заметів. Компанія задіяла 75 одиниць агротехніки, щоб забезпечити безпеку та комфорт громадян. Роботи проводилися і вночі, щоб із ранку дороги були доступними для пересування [1].

На рис. 1 представлено динаміку соціальних виплат компанії Кернел за період 2011–2022 років.

Рис. 1. Соціальні виплати компанії Кернел за період 2011–2022 рр., тис. \$

Джерело: сформовано на основі [2]

Як видно, компанія Кернел у найскладніші періоди історії України демонструвала високу активність у вирішенні соціальних проблем, поступово збільшуючи обсяги соціальних виплат зі свого бюджету. Це особливо помітно у 2014 році, коли країна зіткнулася з агресією з боку росії, у 2020 році, що ознаменувався початком пандемії коронавірусу, а також у 2022 році, коли росія здійснила повномасштабне вторгнення на територію України.

До початку повномасштабного вторгнення росії аграрні компанії України відігравали ключову роль у наповненні бюджету та забезпеченні надходжень валютної виручки. Однак військові дії спричинили втрату активів, знищення угідь, руйнування виробничих потужностей і серйозні проблеми з логістикою. Це, безумовно, негативно вплинуло на прибутковість їхньої діяльності та зменшило очікувані до війни доходи.

Підводячи підсумки, можна зазначити, що корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) є важливим елементом діяльності сучасних компаній, особливо в умовах воєнного часу, дозволяючи поєднувати економічну ефективність із соціальними зобов'язаннями. Компанія Кернел активно впроваджує принципи ESG (екологічна відповідальність, соціальна відповідальність, якісне корпоративне управління), демонструючи високу адаптивність до

викликів війни. Серед її успішних ініціатив — Open Agribusiness для підтримки аграріїв, Open Agro University для розвитку майбутніх спеціалістів, а також масштабні гуманітарні проекти та психологічна підтримка працівників. Попри значні втрати через військові дії, Кернел, зберігає високий рівень соціальних виплат, забезпечуючи стабільність і підтримку вразливих груп населення. Діяльність компанії є прикладом для інших бізнесів у впровадженні принципів сталого розвитку, підтримці суспільства та дотриманні глобальних цінностей. Це підкреслює, що навіть у складних умовах можливе досягнення балансу між економічною життєздатністю та соціальною відповідальністю.

Література

1. Кернел допоміг розчистити від снігових заметів більше 11 тис. км доріг : веб-сайт. URL: <https://razom.kernel.ua/pres-tsentr/novini/kernel-dopomih-rozhchystyty-vid-snihovykh-zametiv-bilshe> (дата звернення: 06.01.2025).
2. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду : веб-сайт. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD (дата звернення: 05.01.2025).
3. Теряхіна Н.О. Як змінилася компанія Kernel для продовження бізнесу та підтримки працівників та працівниць у війну : веб-сайт. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/evakuaciya-simey-i-dopomoga-pracivnikam-yak-providniy-agrobiznes-kernel-adaptuvavsya-do-viyni> (дата звернення: 04.01.2025).

Яценко В.О.
здобувач PhD,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ АКЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ АГРАРНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ТА РОЛЬ ВАЛЮТНОГО КУРСУ

Україна традиційно займає лідируюче місце з виробництва та експорту деяких видів сільськогосподарської продукції, зокрема соняшникової олії, насіння соняшнику та шроту, пшениці, кукурудзи, рапсу та ячменю, відіграючи критичне значення не лише для національної економіки, але і глобальної продовольчої безпеки. Проте, дана галузь зазнала значних прямих та опосередкованих збитків із початком повномасштабного вторгнення росії, що, в тому числі, зумовило падіння вартості акцій найбільших публічних аграрних компаній, які випускають акції на Варшавській (Kernel, Astarta, Agroliga, Agroton, IMC, KSG, Milkiland, Ovostar), Лондонській (MHP, Ukrproduct) та Паризькій (Agroneration) фондових біржах. Важливу роль також зіграли коливання гривні, зростання валютного курсу якої неоднозначно вплинуло на вартість акцій експортно-орієнтованих компаній, заохочуючи до дослідження динаміки цін акцій деномінованих як у USD, так і UAH. Цілком очікувано, період повномасштабної війни відрізняється суттєвим падінням вартості акцій деномінованих у USD, яке в середньому склало 44,4 % для 10 компаній, з найбільшим зниженням для Agrogenation на 80,95 % (–0,34), Kernel 66,09 % (–8,6), Milkiland 62,26 % (–0,33) та MHP 61,10 % (–5,89 USD)

Таблиця 1

ОПИСОВА СТАТИСТИКА ДИНАМІКИ ВАРТОСТІ АКЦІЙ ДЕНОМІНОВАНИХ В USD, 2014 — чер 2024 рр.

Компанія	Середня		Медіана		Стандартне відхилення		Розмах варіації		Міжквартильний розмах		Експес		Асиметрія	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Ovostar	23.20	13.10	22.60	11.50	3.80	3.47	16.50	11.10	5.75	6.59	2.41	1.56	0.43	0.40

MHP	9.64	3.75	9.54	3.50	2.61	0.75	13.20	3.81	3.14	0.40	2.85	9.83	0.22	2.60
Agroliga	5.87	4.82	4.50	4.44	3.75	1.64	15.70	9.86	2.01	0.70	4.87	16.10	1.77	3.58
Agroton	1.00	0.86	0.95	0.78	0.53	0.24	2.35	1.16	0.75	0.12	2.51	7.48	0.46	2.18
Ukrproduct	0.07	0.04	0.06	0.04	0.03	0.01	0.15	0.05	0.03	0.01	4.80	4.37	1.45	1.13
Agrogeneration	0.42	0.08	0.38	0.07	0.37	0.05	1.66	0.25	0.32	0.05	6.91	7.47	2.03	1.83
Kernel	12.80	4.34	13.10	3.92	2.68	2.71	13.10	13.30	3.80	1.84	2.67	8.64	0.05	2.31
IMC	3.29	3.54	3.04	3.54	1.67	1.10	7.58	6.37	1.80	1.29	4.80	7.74	1.42	1.71
Astarta	10.20	6.45	9.73	6.87	4.34	1.44	19.70	7.03	6.98	2.24	2.31	2.32	0.33	0.07
KSG	0.60	0.49	0.38	0.47	0.52	0.10	3.38	0.59	0.44	0.09	12.00	9.36	2.66	2.20
Milkiland	0.53	0.20	0.40	0.19	0.65	0.06	3.79	0.41	0.35	0.04	11.60	11.00	2.90	2.57

Джерело: розраховано автором на основі [1] в таблиці (1) — відповідає довосенному періоду, 2014-2021; (2) — відображає період повномасштабної війни, 2022 — червень 2024 рр.

Однак, не можна стверджувати, що такий спад був зумовлений тільки військовим діями і їхніми подальшими наслідками, але й суттєвим чином фінансово-економічним станом компаній та організацією операційної діяльності, що існували ще до лютого 2022 р., а також прийнятими управлінськими рішеннями та реакцією на виклики, що виникли після. Наприклад, падіння акцій Kernel, в тому числі, було викликано заявою про можливе виведення акцій з Варшавської біржі, яке, втім, постійно відкладається. Це припущення підтверджує і ІМС, який попри умови абсолютної невизначеності, є єдиним представником, що зміг підвищити вартість акцій в середньому на 7,6 % (0,25 USD), що в поточних умовах є неабияким здобутком, що стало наслідком прийняття ефективних антикризових рішень та адаптації до кон'юнктури, що склалась. З огляду економічної інтуїції, можна припустити зростання варіації та волатильності у зв'язку із підвищенням невизначеності та непередбачуваності, що, однак, не знаходить свого практичного підтвердження — практично для усіх компаній стандартне відхилення знизилось і лише для Kernel незначно зросло, на 1 %. Проте, такі результати можуть здаватись цілком логічними враховуючи очевидний спадний тренд вартості акцій більшості компаній з одного боку, та невизначеність, пов'язана із можливим делістингом виробника соняшникової олії, з іншого. Аналогічні висновки в цілому притаманні і для розмаху варіації та міжквартильного розмаху, які помітно знизились під час війни.

Примітно, що для другого періоду суттєво змінились показники ексцесу та асиметрії — якщо до війни 6 компаній з вибірки характеризувались надмірними коливаннями та позитивною асиметрією (ексцес > 3 та асиметрія > 0 [2, с. 32–34]), то протягом 2022–2024 рр. вже 9 компаній стикнулись із такими характеристиками, виключеннями стали лише Astarta та Ovostar, акції яких втримали свою наближеність до симетричного розподілу із пологими вершинами. Відповідно, переважна більшість компаній стикнулася із ймовірністю надлишкових, проте, поодиноких випадків зростання вартості акцій, які втім вірогідно були викликані одиничними позитивними шоками — такими як підписання зернової угоди та початок роботи Зернового коридору ООН або діями компаній націлених на пожвавлення торгівлі акціями, що можуть мати, втім, спекулятивний характер.

Проте, для експортоорієнтованих компаній або компаній, що конкурують з імпортом на внутрішньому ринку, девальвація національної валюти може зумовлювати позитивні ефекти, що в деяких випадках, здатні компенсувати падіння вартості акцій виражених в іноземній валюті. Так, при конвертації у гривні, спостерігається падіння вартості акцій 7 компаній, у середньому на 32,4 %, і навпаки, зростання акцій 4 суб'єктів господарювання — ІМС 50,2 % (+41,1), KSG 32,3 % (+4,2), Agroton 18,7 % (+4,7) та Agroliga на 15,9 % (+23,0 UAH) (табл. 2).

Показники варіації — стандартне відхилення, розмах варіації та міжквартильний розмах, в цілому повторюють попередні висновки: в усіх випадках дані показники суттєво знизились для періоду, що відповідає повномасштабному вторгненню, окрім Ukrproduct для якого вони залишились практично незмінними. Зауважимо, що часові ряди деноміновані в УАН характеризувались більшим тяжінням до нормального розподілу до початку повномасштабної війни — лише 3 компанії були схильні до надмірних коливань і 7 до асиметрії, втім, невеликих — ексцес для таких компаній коливався навколо 4, а асиметрія не перевищувала 2.

Таблиця 2

ОПИСОВА СТАТИСТИКА ДИНАМІКИ ВАРТОСТІ АКЦІЙ ДЕНОМІНОВАНИХ В УАН, січ 2014 р. — чер 2024 р.

Компанія	Середня		Медіана		Стандартне відхилення		Розмах варіації		Міжквартильний розмах		Ексцес		Асиметрія	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Ovostar	562	469	555	405	160	145	670	497	210	258	2.5	1.84	-0.252	0.592
MHP	226	132	218	129	64.1	15.5	287	86.6	99.7	13.5	2.4	7	0.534	1.58
Agroliga	145	168	112	161	108	40.3	463	257	50.4	21.1	4.99	13.4	1.81	3.01
Agroton	25.2	29.9	24.7	29.1	15.6	5.2	61.5	28.8	28.2	4.41	2.22	6.27	0.446	1.56
Ukrproduct	1.54	1.34	1.51	1.41	0.405	0.356	2.24	1.93	0.67	0.418	2.59	5.09	0.211	1.03
Agrogeneration	8.64	2.77	9.51	2.59	4.33	1.27	18.8	6.75	7.27	1.51	1.99	5.53	0.0268	1.25
Kernel	317	147	346	140	106	71.7	461	351	127	58.7	2.71	7.52	-0.625	1.93
IMC	81.9	123	78.6	126	49.8	27.8	208	150	59.3	36.6	4.05	4.83	1.22	0.959
Astarta	241	230	203	249	113	56.7	430	244	182	100	2.12	1.73	0.513	-0.222
KSG	13	17.2	9.4	16.8	8.02	2.38	35.6	13.4	11.1	3.11	2.94	5.12	0.971	1.19
Milkiland	10.1	7.12	9.04	6.86	6.64	1.63	31.6	9.82	8.09	1.6	4.19	9.85	1.13	2.32

Джерело: розраховано автором на основі [1]

Натомість у період повномасштабної війни акції 9 з 11 компаній зазнали надмірних коливань (ексцес >3), а 10 з 11 — відрізнялись правосторонньою асиметрією, в той час як тяжіння до нормального розподілу, з помірними та майже симетричними коливаннями, зберегла лише Astarta. Загалом показники ексцесу та асиметрії переважно зросли у 2022–2024 рр.

Повномасштабна війна суттєво вплинула на вартість акцій публічних аграрних компаній України, які випускають свої акції на закордонних біржах, і спричинила їхнє падіння у середньому на 44,4 % у доларовому еквіваленті із найбільшим зниженням для Agrogeneration (–80,95 %), Kernel (–66,09 %) та MHP (–61,10 %). Однак, девальвація гривні частково компенсувала втрати, так, акції IMC (+50,2 %), KSG (+32,3 %) та Agroton (+18,7 %) демонстрували зростання при конвертації у національну валюту. Зростання показників ексцесу та асиметрії для більшості компаній свідчить про підвищення ринкової волатильності та невизначеності, за винятком Astarta та Ovostar, які зберегли тенденцію до нормального розподілу з помірними коливаннями. Крім того, можна зробити висновок, що динаміка акцій обумовлена не лише воєнними чинниками, але й прийнятими управлінськими рішеннями та адаптації до нових економічних реалій.

Література

1. База даних DataStream URL: <https://workspace.refinitiv.com/>
2. Bandyopadhyay, A. (2022). *Description of data and summary statistics for measurement of risk. In Basic statistics for risk management in banks and financial institutions* (online ed.). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192849014.003.0002>

СЕКЦІЯ 3
ЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА У СТРАТЕГІЯХ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ
ТА КРИХКОСТІ ДЕРЖАВИ

Khubua M.

*Phd in Economics,
Associate Professor at the Faculty
of Business and Social Sciences,
Sokhumi State University*

Chokhonelidze E.

*Phd Student at the Faculty
of Business and Social Sciences,
Sokhumi State University,
Asistant Professor at the Faculty
of Business Administration,
International Black Sea University*

ASPECTS OF SUSTAINABILITY REPORTING AUDIT IN GEORGIA

Given the challenges of modern business sustainability in Georgia, it is necessary for business sector institutions to make their space as digital as possible to create a culture of business transparency, which will ensure the expansion of international cooperation and the application of sustainable development principles in business. This circumstance will facilitate the availability of high-quality sustainability reporting audit conclusions for investors and the development of the capital market. To strengthen the sustainability reporting audit, it is important to increase the quality of the business equipment culture. This is achieved through a strategic approach to current and future challenges, which is based on ESG environmental, social and governance reporting, international disclosure standards and EU initiatives aimed at analyzing investment opportunities and prospects. Based on the study of existing best practices in EU directives and regulations, it is possible to improve information disclosure indicators, review the importance of audit standards as a comprehensive basis for information disclosure, make effective decisions with investor companies using sustainability standards, and assess the quality of management and audit.

The importance of sustainability reporting audits in the business world has increased significantly. The public, investors and other stakeholders are increasingly paying attention to the sustainability reporting of organizations. The CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) developed by the European Union plays an important role, as it sets mandatory requirements for the audit process of sustainability reports, which aims to increase credibility and transparency in the business sector (European Parliament and Council, 2021). The adoption of the CSRD has brought significant changes that affect the professionalism and qualifications of auditors. Third-party verification of sustainability reports requires specific knowledge and skills, which may not be sufficient within the scope of auditors' education (KPMG, 2021). Accordingly, it is important to train specialists in this field, which includes developing relevant programs and increasing their experience (EFRAG, 2021).

In Georgia, as a partner country of the European Union, the implementation of CSRD creates new challenges. The country's economic and legal environment, the level of development of the industrial sector and the established culture towards regulations require that local companies work closely in accordance with European best practices. This, in turn, will contribute to increasing the credibility of sustainability reports and strengthening investor confidence (European Commission, 2020). Auditing sustainability reports under the CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) is a source of significant challenges, especially in Georgia. In a country where compliance and quality of regulations still remain a challenge, Georgian companies will have to take into account the requirements of the new directive.

The research method chosen was a desk study, questionnaires created using Google and Microsoft applications and sent to 25 auditors operating in Georgia. The research focused on identifying problems in the audit process of sustainability reports, defining strategies for adapting to the CSRD requirements, and developing recommendations to improve audit quality.

The results of the study show that improving the professional education of the audit sector and integrating sustainability issues into training programs are key factors for the successful implementation of CSRD in Georgia. The implementation of these strategies will help Georgian companies increase the reliability of reporting and investor confidence, which, in turn, will strengthen the country's economic development potential. The quality of audit transparency of corporate sustainability reporting can be increased by using modern technologies and appropriate finance. Auditors demonstrated a high level of ownership of environmental, social and governance (ESG) issues and a strong desire to develop in order to provide investors with quality financial information. Sustainability indicators are collected in companies in an unsystematic manner, which complicates the management of the audit process. There is a shortage of human resources to conduct sustainability audits, and a significant challenge is to ensure the professional education of those involved in the audit process.

References

1. European Commission. (2021). Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD): Proposal for a Directive. European Commission.
2. KPMG. (2021). The KPMG Survey of Sustainability Reporting 2021. KPMG International.
3. Adams, C.A., & Abhayawansa, S. (2022). Corporate Sustainability Reporting and its Impact on Firms' Strategic Planning: The CSRD Approach. *Journal of Corporate Sustainability*, 10(1), 1–15.
4. Sánchez, M., & Rodríguez, J. (2023). Sustainability Reporting Under CSRD: How Companies are Preparing for the Future of ESG Disclosures. *European Accounting Review*, 32(2), 56–79.
5. PwC. (2021). CSRD and Corporate Sustainability Reporting: A Comprehensive Overview. PricewaterhouseCoopers (PwC).
6. EFRAG. (2022). European Financial Reporting Advisory Group: CSRD Standards and Implementation. EFRAG Report.
7. Global Reporting Initiative. (2021). Global Trends in Corporate Sustainability Reporting. GRI Standards.
8. Müller, M., & Hoffman, F. (2023). Impact of CSRD on Audit Practices: The Changing Role of Auditors in ESG Reporting. *International Journal of Auditing and Assurance*, 29(3), 112–130.
9. Berthelot, S., & Robert, J. (2022). Challenges in Auditing Corporate Sustainability Reports under the CSRD: A Practitioner's Perspective. *Journal of Accounting and Sustainability*, 15(4), 204–218.
10. Duggan, J., & Fairclough, R. (2023). The CSRD and the Need for Specialized Auditing Skills: A Review of the Current Landscape. *International Journal of Sustainability Auditing*, 17(1), 45–62.

Dikhaminjia I.

*Phd in Economics, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Business
and Social Sciences,
Sokhumi State University*

Beridze T.

*Phd student at the faculty of
Business and Social Sciences,
Sokhumi State University*

THE GREEN AVIATION ERA: THE IMPACT OF SAF ON LOW-COST AIRLINES AND GLOBAL TOURISM

Sustainable Development Goals (SDGs) contribute to achieving global economic, social and environmental balance. This study is closely related on Goals 7 (Affordable and Clean Energy), 9

(Industry, Innovation and Infrastructure) and 13 (Climate Action) as the use of SAF leads to significant changes in these areas. [1]

Sustainable Aviation Fuel (SAF) — an environmentally sustainable aviation fuel derived from natural resources, is one of the most important innovations in modern aviation. The introduction of SAF aims to reduce greenhouse gases and develop greener technologies in the aviation sector. [2]

The RefuelEU aviation regulation, adopted as part of the EU's Fit for 55 package, obliges aviation fuel suppliers to provide selected airports with environmentally sustainable fuel and airlines to use this fuel on their flights. These regulations have a particularly significant impact on low-cost airlines, which are trying to keep operating costs low while adapting to environmental requirements. [3]

The paper discusses the main challenges of implementing SAF, the readiness of low-cost airlines and its economic prospects. The study also analyzes the impact of SAF on the development of tourism and economic activity, demonstrating that its widespread implementation not only contributes to environmental protection, but also stimulates economic growth in local and global markets.

Sustainable Aviation Fuel (SAF) is an innovative and environmentally friendly alternative to traditional aviation fuel. SAF is a new fuel produced from various renewable sources, such as fats obtained through chemical processes and fermented raw materials, which significantly reduces CO₂ emissions, which is a challenge for the aviation sector.

The aviation sector is one of the sectors that is heavily dependent on phosphorus and natural gas, and at the same time, theoretically and practically, significantly contributes to the global greenhouse effect. According to IATA (International Air Transport Association), the aviation sector contributes between 2.5 % and 3 % of global CO₂ emissions annually, which has implications for both natural and economic sustainability. The introduction of SAF is a potential way to address this problem by developing competitive and sustainable solutions.

In terms of economic and environmental benefits, the use of SAF provides positive results in several areas. First, its production contributes to the development of the local economy, as many industries are involved in the fuel production process, which creates new jobs, thus SAF contributes to the 8th Sustainable Development Goal — «Economic growth and decent work». Second, the tourism sector is one of the areas that is directly related to the growth of ecological flights. Consumer research shows that a significant part of tourists prefers environmentally friendly flights, which makes the use of SAF a competitive advantage for airlines.

In addition, regulatory structures operating in European and American markets provide tax breaks and financial incentives, which contribute to the wider spread of SAF.

There are several leading players in the process of implementing SAF for low-cost airlines. For example, Wizz Air plans to replace 10 % of its fuel with SAF by 2030 and integrate new technologies in cooperation with Airbus. [4] Ryanair is pursuing a strategy of achieving zero emissions by 2050 and is gradually increasing the supply of SAF. [5] EasyJet is also conducting research into the wider use of SAF and is trying to integrate new technological solutions into its operations. [6] Despite these positive steps, the large-scale implementation of SAF is still fraught with challenges, as the production and distribution of the fuel is associated with certain technical and financial difficulties.

Despite the existing challenges, the prospects for SAF are assessed quite positively. On the one hand, high fuel costs will gradually decrease, as technological innovations and large-scale production will help optimize costs. On the other hand, improving the supply chain and deepening international cooperation will increase fuel availability. In addition, the use of SAF in the tourism sector will not only contribute to strengthening environmental sustainability, but also to increasing tourist flows, which will ultimately lead to strengthening the local economy. All this directly relates to the 9th Sustainable Development Goal — «Innovation and Infrastructure Development», as well as the process of forming sustainable cities and communities (SDG 11).

References

1. <https://aviationbenefits.org/>
2. <https://www.icao.int/>
3. <https://www.iata.org/>
4. <https://wizzair.com/>
5. <https://corporate.ryanair.com/>
6. <https://www.easyjet.com/>
7. <https://www.neste.com/>
8. <https://centreforaviation.com/>
9. <https://wtcc.org/>

Dashutina L.O.

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Management Department
named after Professor L.I. Mykhailova,
Sumy National Agrarian University;*

Moses Ayobami Babalola

*bachelor's degree higher education student
of Management Department named after Professor L.I. Mykhailova,
Sumy National Agrarian University*

IMPROVEMENT OF THE MANAGEMENT SYSTEM AT ENTERPRISE

Management activity is one of the most important factors in the functioning and development of enterprises in a market economy. This activity is constantly being improved in accordance with the objective requirements of production and sales of products, the complexity of economic relations, the increasing role of the consumer in the formation of technical, economic and other parameters of goods. Modern management is a special form of economic relations that has its own logic of development, change and development of concepts. The basis of modern concepts of business management is the principle that a person is the main resource, along with his personal qualities, needs, values and beliefs [3].

A modern management system should be constantly aimed at ensuring optimal adaptation to the growing problems of functioning and development of the organization's production activities [1]. The enterprise management system should be flexible, take into account serious competition in the goods (services) market, take into account the requirements for the level of quality of consumer service, take into account the need to take into account the uncertainty of the external environment, and to implement these conditions there is an objective need for research and analysis of the existing situation [1].

The main areas of improving the management system at the Nigerian National Petroleum Corporation (NNPC) require addressing both operational efficiency and governance structures. Here are some strategies to consider [2,4]:

1. Enhanced Transparency and Accountability.

Implement Digital Systems for Monitoring and Reporting: NNPC can adopt digital platforms to track and report operational data in real-time, making it easier to detect inefficiencies, corruption, or mismanagement. Public access to these reports can increase transparency.

Independent Audits: Regular and independent audits by global firms will help ensure accountability. Auditors should assess not just financials but also operational processes and strategic projects.

2. Adopt Modern Management Practices.

Agile Project Management: Adopt agile management techniques for large projects, especially in exploration, drilling, and infrastructure. This allows for faster adaptation to changes, better risk management, and more efficient resource allocation.

Cross-Functional Teams: Encourage collaboration between different departments, such as exploration, production, and marketing. This can reduce silos, improve decision-making, and enhance the coordination of complex projects.

3. Talent Management and Capacity Building.

Staff Training and Development: Continuously invest in employee training, especially in emerging technologies like AI, data analytics, and renewable energy. This will ensure the workforce remains competitive and aligned with global industry standards.

Leadership Development: Strengthen leadership pipelines by focusing on long-term leadership development programs. A skilled leadership team is key to steering the corporation toward sustained growth.

4. Corporate Governance.

Board Diversity and Independence: Strengthen the independence and diversity of the NNPC board to reduce the risk of politically motivated decisions and ensure that the organization prioritizes long-term national interests.

Clear Separation of Powers: Clearly separate the roles of the Ministry of Petroleum and NNPC management to avoid conflicts of interest. A well-defined governance structure will ensure better strategic planning and execution.

5. Technology Integration.

Digitalization and Automation: Modernizing operational processes through automation, AI, and blockchain can streamline operations, reduce errors, and improve productivity across departments.

Data-Driven Decision Making: Investing in big data analytics can enhance decision-making, risk management, and forecasting accuracy.

6. Sustainability and Environmental Focus.

Green Energy Transition: Diversifying investments into cleaner energy alternatives, such as renewables (solar, wind, etc.), will prepare NNPC for the future energy landscape and enhance its reputation globally.

Environmental Impact Monitoring: Improving environmental management systems and compliance with international environmental standards will reduce the environmental footprint and help mitigate the impact of the oil and gas sector on local communities.

7. Strategic Partnerships.

Private Sector Collaboration: Foster partnerships with global and local private sector players to share risks and expand technological capabilities.

International Cooperation: Build stronger partnerships with international oil companies (IOCs) and other governments for knowledge exchange, joint ventures, and access to capital.

8. Customer and Stakeholder Engagement.

Community Relations: Build stronger relationships with local communities, especially in areas affected by oil exploration. Regular consultations and addressing grievances will reduce conflicts and enhance corporate social responsibility efforts.

Customer-Centric Approach: Improving service delivery, especially in the retail and distribution sectors of NNPC's operations, will boost customer satisfaction and increase the corporation's market share.

9. Risk Management and Crisis Preparedness.

Robust Risk Management Framework: Strengthening the framework for identifying, assessing, and mitigating risks in the areas of geopolitics, oil price volatility, security, and environmental impacts is critical for long-term sustainability.

Crisis Response Plans: Developing effective crisis management strategies, particularly for oil spills, supply disruptions, or market fluctuations, will help maintain operational stability during turbulent times.

10. Privatization and Restructuring (if necessary).

Restructuring NNPC: If NNPC continues to struggle with inefficiencies, consideration could be given to privatization or restructuring parts of the company. This would allow for greater operational independence and potentially attract better management expertise.

By focusing on these areas, NNPC can improve its operational effectiveness, enhance profitability, and align more closely with international best practices, ultimately supporting Nigeria's broader economic goals.

References

1. Dashutina L.O., Ajala Saidu Adewale. Enterprise management system: essence and characteristics of approaches to its definition. Збірник наукових статей молодих учених, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету. Суми, 2020. С. 23–26.
2. Ajala Saidu Adewale, Liudmyla Dashutina. Improving the management in organization. Сучасний менеджмент: тенденції, проблеми та перспективи розвитку : V Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених і студентів: тези доповідей, Дніпро, 23 квітня 2020 р. [Електронний ресурс]. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 7 — 9.
3. Liu Yibo, Dashutina L.O. Improvement of management in organizations. Збірник наукових статей молодих учених, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету. Суми, 2020. С. 66–69.
4. Dashutina L.O., Liu Yibo. Improvement of organizational management. Міжнародна науково-практична конференція «Теорія та практика менеджменту» матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13 травня 2020 р.) / Відп. ред. проф. Л. Черчик. Луцьк, 2020. С. 75–77.

Kucheriava M.V.

*PhD (In Economics), Senior Researcher
SESE «The Academy of Financial Management»*

ANALYTICAL SUPPORT FOR MONITORING THE IMPLEMENTATION OF CIRCULAR ECONOMY PRINCIPLES (THE CASE OF IT COMPANIES)

The intensification of digitalization processes helps to reduce the dependence of production of goods and services on physical resources, i.e., reduces resource intensity and carbon emissions. It is also important to note the relationship between the activities of IT companies and the implementation of circular economy principles as one of the main tools for achieving the SDGs, in particular SDG 12 «Responsible consumption and production».

At the same time, the IT industry also faces challenges in implementing the principles of the circular economy. For example, the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) 2024 Digital Economy Report emphasizes the «urgent need for environmentally sustainable and inclusive digitalization strategies» [1]. For example, the level of electricity consumption required for the production and use of digital devices, the operation of data centres and information and communication technology networks ranges from 6 % to 12 % of global electricity consumption [1]. UNCTAD experts also emphasize that introducing business models focused on sustainable development is a key prerequisite for the global transition to a circular economy and responsible consumption [1].

Scientists also support this point of view. Thus, in their study, a group of authors Matarneh S., Piprani A.S., Ellahi R.M., Nguyen D.N., Le T.M., Nazir S. proved a direct correlation between increasing the level of sustainable development of companies and the introduction of digital technologies in combination with the principles of the circular economy [2].

Thus, the IT industry and companies involved in it not only drive the implementation of circular economy principles to achieve sustainable development but are also subject to adaptation to the

requirements of today by creating integrated solutions to ensure responsible production and consumption.

In the context of the above, it is logical to raise the question of the need to strengthen information support for assessing the level of sustainable development of enterprises and their efforts to overcome the challenges of today related to the implementation of the SDGs. In the context of the European integration vector of development, the appropriate solution for Ukraine is to harmonize the domestic regulatory framework with the EU directive requirements, in particular, the provisions of Directive 2013/34/EU as amended by Directive 2014/95/EU and Directive 2022/2464 in terms of reporting on sustainable development by enterprises [3–5].

In addition to financial, tax, and statistical reporting, sustainability reporting is the source of analysis here. This allows stakeholders to draw conclusions about enterprises' contribution to the SDGs and IT companies' overall resilience. A promising area for further research is to study how to improve and enhance the information value of IT companies' reporting in terms of making management decisions at the macro and micro levels.

References

1. UNCTAD (2024). Digital Economy Report 2024. URL: <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2024> (дата звернення: 06.01.2025).
2. Matarneh S., Piprani A.S., Ellahi R.M., Nguyen D.N., Le T.M., Nazir S. (2024). Industry 4.0 technologies and circular economy synergies: Enhancing corporate sustainability through sustainable supply chain integration and flexibility. *ENVIRONMENTAL TECHNOLOGY & INNOVATION*, Volume 35. <https://doi.org/10.1016/j.eti.2024.103723> (дата звернення: 06.01.2025).
3. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/34/oj/eng> (дата звернення: 06.01.2025).
4. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj/eng> (дата звернення: 06.01.2025).
5. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng> (дата звернення: 06.01.2025).

Nizhnikov I.
PhD Student,
Bulatnikov S.
PhD Student,
Volodymyr Dahl East
Ukrainian National University

ENSURING SOCIAL INVESTMENT AS A FACTOR OF SUSTAINABLE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

The theoretical framework is the foundation in the process of understanding, studying and researching any phenomenon. Most people who use the concept of financing cannot accurately define the essence of this category, interpreting it as «supply», «funding», «investing», «lending» and/or «charity». The application of linguistic and logical approaches allows us to note the similarity of the defining concepts, which are essentially synonyms describing a process (action)

and are verbal nouns (verbal nouns are nouns that are formed from verb stems, denote a certain action (process, state) and represent it in an abstract sense). However, synonyms cannot always be interpreted unambiguously, which is the problem of this study. The application of the economic approach allows us to say that the basis of the studied categories is the movement of money, which is a cash flow, but other parameters (such as goals, objects, subjects, initiators of relations) are completely different. The distinction between these categories is important not only theoretically, but also practically, since these developments can be used by students, postgraduates, and researchers in their studies, and can form the basis for the development of legislation, and, therefore, contribute to the efficiency of economic relations.

The phrase «impact investing» does not yet have a clear translation, as this phenomenon has emerged recently and there is no stable expression in Ukrainian or other foreign languages. Traditionally, Impact Investing is translated as social investment or impact investment.

Before exploring the place, role, characteristics and peculiarities of impact investing, it is necessary to refer to theoretical interpretations of this category and correlate the studies conducted earlier with the available data. In recent years, one of the main trends in the global development of investment is Impact Investing — social investment. The definition of the term 'social investment' has no obvious boundaries and can be applied to different types of investments. Some of the most common examples are innovative solutions to society's problems, investments in regional development, and special intra-corporate investments. However, social investing should have distinctive features from classical investing, which was studied in detail in earlier works [3].

Let us consider different views on the interpretation of the term 'social investment' and its foreign analogue 'impact investing'.

Wikipedia defines social investing as «a general name for various practices of investing resources to achieve a positive social effect». It is worth noting that a detailed study of the types of financing has identified two subtypes aimed at obtaining a mandatory social effect: charity and sponsorship [2]. However, the term «impact investing» in both its English version and its Ukrainian translation (social investing) contains the word «investing». Investing, in turn, as a distinctive type of financing implies material benefit, i.e. economic effect, and is interpreted by the author as «the provision of financial resources by the owner to the recipient on a repayable basis in order to obtain a positive economic effect» [1]. It turns out that the name of the category — «social investment» and the above interpretation («a general name for various practices of investing resources in order to achieve a positive social effect») contradict each other, since the definition does not mention the return on investment, which is the basis of the investment process.

Let's analyze other interpretations of the term to understand the situation.

The very first mention of impact investing was made in 2007 by The Rockefeller Foundation, the largest foundation in the world. It was said that both private investors and business corporations should engage in investments aimed at solving certain social problems (environment, improving living standards, fighting unemployment, etc.). However, an important note: according to The Rockefeller Foundation, this type of investment is not charity. Despite the focus on social impact, the project must be profitable and bring material benefits to the investor.

Let's continue our earlier comparative analysis of the categories of «financing» and «social investment». As mentioned above, the main goal of the investor in this type of investment is to achieve a certain social effect, but this does not exclude the payback of the project, obtaining benefits and increasing the initially invested capital, and therefore implies the presence of an economic effect. Thus, «social investing» or «impact investing» is an innovative type of financing formed by merging two classic types of charity and investment. In this private case, the investor, as an owner, provides financial resources to the recipient (a certain social environment) on a paid basis in order to obtain a positive socio-economic effect.

Social investment is an innovative type of financing formed by merging two traditional processes — charity and investment. Such a formation is a product of financial engineering, where

two processes are combined into one. Social investing includes a combination of characteristics and properties that have not been previously found in other processes. Social investment as a type of financing is a process based on the provision of financial resources to solve social problems (social effect) and for the material benefit of the investor (economic effect). Accordingly, social investment is an innovative process of financial regulation aimed at improving the financial regulation of social and economic processes.

Based on the information received, as well as on the basis of the previously proposed definitions of the types of financing, we define impact investing as the provision of financial resources by the owner entity to the recipient entity on a repayable basis in order to obtain a positive socio-economic effect.

Thus, it can be concluded that the category of «social investment» is not included in the already existing proposed groups of financing types, but forms a new group that combines the ultimate goals of the processes — economic and social effects.

References

1. Bobko L.O., Mazyar A.V. (2019). Problems of corporate social responsibility in Ukraine. Efficient economy. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7043>.
2. Bondaruk T.G., Bondaruk I.S. (2020). The economic nature of the organizational and economic mechanism of social responsibility of business. Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing: Coll. Science, 57–64. doi: 10.31767 / nasoa.1-2.2020.06.
3. Yevtushenko V.A. (2013) Assessment of corporate social responsibility: methods, objects, indicators. Bulletin of NTU KhPI, 53–63.
4. Kusyk N.L., Kovalevskaya A.V. (2012) Methodical approach to assessing the effectiveness of socially responsible activities of the enterprise. Problems of the economy, 137–141.

Nizhnikov O.
PhD Student,
Volodymyr Dahl East
Ukrainian National University

ANALYTICAL STUDY OF THE STRUCTURE OF THE INNOVATION POTENTIAL OF AN ENTERPRISE

For the sustainable development of Ukraine's economy, the development of innovative activity of enterprises is of great importance. The priority direction of development of innovation activity can be seen as the relationship between the competitive position of an individual enterprise and its innovation potential.

The study of issues related to assessment of the innovation potential of enterprises occupies a significant place in the works of domestic [1, 2] and foreign [3] scholars. However, a common approach to the methods and criteria for its assessment has not yet been formed. The purpose of the study is to review existing approaches to solving this problem.

Innovation potential is a comprehensive characteristic of an enterprise's ability to innovate.

In our opinion, based on the analysis of economic literature, it is advisable to consider the internal structure of innovation potential (its resource part) as a set of the following components: personnel, production and technological, scientific and technical, financial, organizational and managerial, and information. According to this approach, innovation potential should be defined as a systemic set of production and technological, scientific, technical and information resources that are directed to the innovation sphere and function with the help of financial and human resources directed by the relevant organisational and managerial personnel in order to implement innovative activities to meet the needs of society.

Then the level of innovation potential of an enterprise can be represented as follows:

$$LIP = \phi(C_p, C_{pt}, C_{st}, C_f, C_{om}, C_i), \quad (1)$$

where C_p — is the level of the personnel component of the innovation potential;

C_{pt} — level of production and technological component of innovation potential;

C_{st} — level of the scientific and technical component of the innovation potential;

C_f — level of the financial component of the innovation potential;

Com — organisational and managerial component of the innovation potential;

C_i — level of the information component of the innovation potential.

The most common approaches to assessing innovation potential are diagnostic and detailed [2].

The scheme of the diagnostic assessment of the innovation potential of an enterprise is as follows: assessment of management influences; assessment of the state of the external environment; maintaining a catalogue of diagnostic parameters characterizing external manifestations (political, economic, social, technological); maintaining a catalogue of structural parameters characterizing the internal state of the organization; establishing the relationship between structural and diagnostic parameters of the system; observation of diagnostic parameters and processing of statistical data; assessment of structural parameters; determination of integral parameters.

The analysis is based on the methodology for assessing financial stability, which is widespread in economic theory and business practice, including the analysis of the availability and sufficiency of own and borrowed sources of inventory formation [1]. The information base for this analysis is the company's financial statements.

The methodology involves the calculation of the following indicators: Availability of own working capital, availability of own working capital and long-term borrowed sources for inventory and cost formation, total value of the main sources of funds for inventory and cost formation.

On the basis of these indicators, which characterize the availability of sources that form inventories and expenses for production and economic activities, values are calculated that allow assessing the size (sufficiency) of sources to cover inventories and expenses: excess (+) or shortage (–) of own working capital; excess (+) or shortage (–) of own working capital and long-term borrowed sources of inventories and expenses; excess (+) or shortage (–) of the total amount of the main sources of inventories and expenses. These indicators can be used as a basis for classifying the innovation and financial sustainability or innovation potential of an enterprise.

Based on the results of the calculation of the above indicators, four main types of innovation potential of an enterprise can be distinguished, which allow answering the question: whether the enterprise is able to introduce a new technology into economic turnover while meeting the financial needs of current production and economic activities: high innovation capabilities; medium innovation capabilities; low innovation capabilities; zero innovation capabilities.

Thus, determination of the type of innovation potential according to these approaches allows to assess the correctness of the chosen direction of innovation development from the point of view of economic sustainability of an enterprise.

References

1. Верба В.А., Новиков І.В. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства. Проблеми науки, 2019, № 3. С. 23.
2. Мартюшева Л.С., Калишенко В.О. Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження. Фінанси України, 2021, № 10. С. 61–65.
3. Darbelet M., Lauginie J.M. Economie d'enerprise. Les Editions FOUGER. Paris. 1993. P. 192.

Yurko I.
*PhD Student,
Cherkasy State
Technological University*

Liu Yang
*PhD Student,
Volodymyr Dahl East
Ukrainian National University*

TRANSFORMATION OF THE REGION'S INTELLECTUAL CAPITAL IN THE CONDITIONS OF FRAGILITY

In the most general terms, the intellectual capital of the macroeconomic level is the aggregate of the intellectual capital of regions; the intellectual capital of regions is the aggregate of the intellectual capital of enterprises; the intellectual capital of enterprises is the aggregate of the intellectual capital of individuals. Thus, the quality of the intellectual capital of the country as a whole and of regions in particular depends on the quality of the intellectual capital of each individual.

Intellectual capital at the individual level, which is most often called human capital, is formed throughout life: in the process of sensory and rational cognition of subjects, education, study and perception of culture, accumulation of knowledge, training and mastering educational programmers, gaining professional experience, advanced training, etc. A person endowed with certain knowledge and skills to reach the working age (in some cases earlier) and find employment becomes part of the intellectual capital of an enterprise.

Organizational level intellectual capital, in addition to human capital itself, includes its derivatives — intellectual property and various kinds of formalized knowledge that can be traded and exist independently. In addition, intellectual capital includes a company's business relationships, databases, brand, etc.

One of the characteristics of the intellectual capital of a regional or national economy is the created conditions for intellectual activity, which is referred to as the 'intellectual climate of the region'. Such conditions include the level of funding for education, research and development, information and communication technologies, digital economy, as well as the state of educational and innovation infrastructure, material and technical support for research and educational activities.

It should be noted that the state's attention to creating a favorable intellectual climate is constantly growing. Thus, among the strategic goals of the state are the following: socio-economic development of the educational sphere; accelerated introduction of digital technologies in the economy and social sphere; outstripping the increase in domestic spending on research and development from all sources compared to the country's GDP growth; creation of advanced infrastructure for research and development and innovation activities [1].

In the study of the intellectual climate of a region, an important place is occupied by the study of the regional innovation system actors whose activities are focused on the creation, exchange, transformation and implementation of new knowledge in the form of technological and other innovative products. Such entities include research organisations, universities, business incubators, technology parks, expert and consulting bureaus, patent offices, start-up financial support institutions, etc.

In addition, an important place is given to the formation of innovation clusters, the integration of universities and research organizations and their cooperation with organizations operating in the real sector of the economy.

The intellectual climate of the region is shaped mainly by the part of the population involved in research and development activities (researchers with academic degrees; staff engaged in research and development). The direct embodiment of the region's intellectual climate is research and development, scientific publications, patents and other intellectual property results that serve as the resource basis for innovation.

Intellectual capital at the macroeconomic level is essentially the same as intellectual capital at the mesoeconomic level, as it is divided only on a territorial basis. The difference is in the management entities, competences, and tasks for managing intellectual capital.

Taking measures at the national level to develop intellectual capital by increasing funding for research and education, developing state programmers in the field of science and innovation contributes to the creation of a favorable intellectual climate and the development of intellectual potential, which, in turn, affects the state of intellectual capital and facilitates its transition to a qualitatively new level, and also affects the intellectual capital of other levels of the economy.

References

1. Базилевич В.Д. Людиноцентричність парадигмальних зрушень в економічній теорії XXI ст. Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 2–3 листопада 2017 р. Київ : Київський університет, 2017. С. 15–20.

2. Вірченко В.В. Еволюція підходів до визначення сутності та структурування інтелектуального капіталу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». 2012. № 136. С. 25–30.

3. Воробей Ю.М. Сутність, структура та функції інтелектуального капіталу компанії. Молодий вчений. 2016. № 4(31). С. 39–43. 31 Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.

Андрєєва В.А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів,*

Соколовський А.В.

*здобувач вищої освіти,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ

Фінансова стабільність підприємств є однією з основних передумов їхнього довгострокового розвитку та конкурентоспроможності. У сучасних умовах економічної нестабільності, зокрема в Україні, питання розробки механізмів запобігання банкрутству набуває особливого значення. Для забезпечення стійкості підприємства необхідно застосовувати комплексний підхід, який охоплює фінансовий аналіз, управління ризиками та ефективну реалізацію антикризових стратегій.

Метою даного дослідження є аналіз фінансових механізмів, що сприяють запобіганню банкрутству, та розробка рекомендацій щодо їх застосування в практичній діяльності підприємств.

Одним із основних факторів, що впливають на фінансову стійкість, є ефективне управління борговими зобов'язаннями. Наприклад, проведення структуризації боргу або впровадження механізмів реструктуризації дозволяє зменшити фінансове навантаження на підприємство в період економічного спаду. Важливим елементом також є застосування інструментів раннього виявлення фінансових ризиків, таких як показники ліквідності, платоспроможності та оборотності активів [1].

Іншим аспектом, що потребує уваги, є оптимізація операційних витрат. Це досягається шляхом впровадження системи бюджетування, контролю витрат та аналізу ефективності бізнес-процесів. Окрім цього, залучення зовнішнього фінансування (наприклад, кредитів чи інвестицій) має базуватися на ретельному аналізі умов і ризиків, що супроводжують ці процеси [2].

На сьогоднішній день одним із перспективних напрямів є використання цифрових інструментів фінансового управління, зокрема програмних рішень для автоматизації фінансових процесів, моделювання сценаріїв розвитку та моніторингу ключових показників діяльності підприємства [3].

Фінансові механізми запобігання банкрутству є важливими для створення системи раннього реагування на кризові ситуації. Результати дослідження свідчать про необхідність

інтеграції новітніх підходів до фінансового управління з урахуванням специфіки українського ринку та міжнародного досвіду.

Отже, розглядаючи подальший розвиток політики запобігання банкрутству на підприємствах, варто відзначити, що її ефективність залежить від таких факторів:

- розробки та впровадження на державному рівні нормативно-правових актів, які спрямовані на регулювання процедур банкрутства, зокрема щодо забезпечення прозорості реструктуризації боргів, захисту прав кредиторів і боржників, а також створення сприятливих умов для відновлення платоспроможності підприємств;

- впровадження системи раннього попередження банкрутства, яка базується на використанні автоматизованих цифрових інструментів для моніторингу фінансового стану підприємств та ідентифікації ризиків на ранніх стадіях;

- забезпечення доступу підприємств до джерел фінансування під час кризових періодів, зокрема шляхом створення спеціалізованих фондів підтримки бізнесу або механізмів пільгового кредитування, спрямованих на подолання тимчасових фінансових труднощів;

- підвищення рівня фінансової грамотності керівників і фінансових спеціалістів, зокрема через запровадження освітніх програм, тренінгів і консультацій з питань фінансового аналізу, ризик-менеджменту та планування.

Таким чином, запобігання банкрутству підприємств є важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу, що враховує як внутрішні фінансово-економічні аспекти діяльності підприємств, так і зовнішні регуляторні, ринкові та соціально-економічні фактори. Реалізація ефективної політики запобігання банкрутству сприятиме не лише стабільності окремих підприємств, а й зміцненню економічної системи загалом, що особливо актуально для умов сучасної української економіки.

Література

1. Жуков, Є.Ф. (2022). Фінансовий менеджмент: підручник для ВНЗ. Київ: Вища школа.
2. Дейнега, Л.А. (2019). Методи оцінки платоспроможності підприємств. *Економіка та прогнозування*, (2), 18–25.
3. Євдокимова, В.В. (2020). Управління фінансовими потоками підприємства у кризових умовах. *Фінанси України*, (8), 55–61.
4. Ільченко, О.С., Низьков, О.П., & Хаустов, В.В. (2016). Математична модель фінансового стану на основі системи балансових рівнянь. *Економіст*, (1), 38–41.
5. Белінська, О.В. (2012). Сутність фінансового потенціалу підприємства. *Вісник ХНУ. Економічні науки*, (4), 267–274.
6. Єпіфанова, І.М. (2017). Банкрутство підприємств: спектр невирішених проблем. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*, 1 (29), 55–63.
7. Бутирська, І. (2016). Правовий статус учасників провадження у справі про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*, (12), 89–94.

Бабаченко Л.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу,
PR-технологій та логістики,

Макарьова Ю.В.

здобувачка вищої освіти,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»

АНАЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕТОДИ МАРКЕТИНГУ У ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

В умовах сучасності всі сфери людської діяльності зазнають значних змін, переважно зумовлених простішим розвитком і глобальною цифровізацією. Відповідно, економіка, та всі її

сфери також зазнали певних змін. В сучасному розумінні, поняття цифрової економіки здебільшого трактується як економічна діяльність, котра здійснюється за допомогою різних цифрових технологій, даних та Інтернету [1]. Натомість, маркетинг визначають як стратегічний підхід до розуміння потреб споживача, його задоволення та побудови з ним стійких довготривалих відносин [2].

Маркетинг у цифровій економіці є основним інструментом зв'язку між бізнесом і споживачами, котрий адаптується до нових умов існування. Цифрова економіка відкриває значні можливості в маркетингу, але при цьому вимагає швидкої адаптації, інноваційного мислення та орієнтації на споживача. В умовах сучасності, у цифровій економіці маркетинг значно трансформувався, відкривши нові інструменти та методи для виконання поставлених завдань.

Дослідивши етапи виникнення маркетингу у цифровому середовищі, можна стверджувати, що його розвиток відбувся в період розвитку цифрового бізнесу, у 90-х роках минулого сторіччя. Згодом, з розвитком сучасних технологій, і популяризацією цифровізації цей вид маркетингу трансформувався, і зосередився на використанні новітніх технологій, пов'язаних з Інтернетом. Таким чином, цифровий маркетинг здебільшого орієнтується на створенні, комунікації, доставці та обміні пропозиціями, котрі мають цінність для покупців, та суспільства в цілому. Основною метою цифрового маркетингу є привернення уваги цільової аудиторії, залучення її до взаємодії, збільшення продажів та забезпечення підтримки споживачів [2]. Станом на сьогодні, цифровий маркетинг налічує велику кількість різних інструментів та методів у цифровій економіці.

SMM є досить ефективним інструментом цифрового маркетингу, адже він забезпечує платформи не лише для просування товарів чи послуг, а й для активної комунікації з цільовою аудиторією [3]. Зрештою, соціальні мережі допомагають залучати цільову аудиторію за допомогою налаштування цільової реклами з урахуванням різних важливих критеріїв [4].

Контекстна реклама (PPC) є вагомим інструментом, основна перевага якого полягає у забезпеченні швидкого ефекту. У даний спосіб, рекламні оголошення демонструються користувачам одразу на сторінці з результатами пошуку. Отже, PPC-реклама забезпечує миттєвий трафік за допомогою реклами на пошукових сайтах [3].

Пошукова оптимізація (SEO) також відноситься до сучасних інструментів маркетингу. Здебільшого, вважається, що SEO має на меті вивчення та розробку привабливих вебсторінок для пошукових систем. Таким чином, основною метою пошукової оптимізації є покращення позицій сайту в результатах пошуку в Інтернеті та підвищення його популярності серед користувачів [3, 4].

Контент-маркетинг у свою чергу забезпечує просування продукту за допомогою різних видів контенту, та надає чудову можливість щодо інформування потенційних клієнтів про пропозиції та переваги продукту чи компанії. Окрім цього, контент-маркетинг допомагає підвищувати впізнаваність продукту чи бренду, й сприяє його популяризації. Зрештою, цей вид маркетингу дозволяє залучати цільову аудиторію, завдяки створенню та розробці інформаційного та цікавого контенту [4].

Інфлюенс-маркетинг також є досить ефективним та необхідним інструментом для просування продукту чи побудови бренду. Даний вид маркетингу насамперед має на меті співпрацю з відомими та впливовими людьми, котрі мають свою велику аудиторію в соціальних мережах. Особливої популярності інфлюенс-маркетинг набув за часів виникнення та розвитку соціальних мереж [4].

Протягом останніх років значного попиту набув і відео-маркетинг, на що значним чином посприяла висока популярність відеоконтенту, внаслідок стрімкого розвитку високошвидкісних мереж [3]. Наразі, саме відео контент є одним з найефективніших інструментів просування бренду чи продукту, адже він легко сприймається аудиторією та викликає досить широкий спектр різних емоцій.

На даний час аналітичні інструменти маркетингу, які активно використовуються бізнесом для визначення ефективності своєї діяльності, набувають все більшого значення. Опрацю-

вання, аналіз та використання інформації надає можливість компанії досконаліше зрозуміти свої клієнтів. Наприклад за допомогою Google Analytics можна виявити потреби, уподобання та поведінку клієнтів; здійснити аналіз демографії, географії та інтересів споживачів; побудувати персоналізований підхід до кожної аудиторії. Для оптимізації витрат компанії в соціальних мережах вдалим є використання Facebook Ads Manager, що дасть можливість визначити найефективніші маркетингові канали, скоротити витрати на неефективні стратегії та здійснити кращий розподіл бюджету між рекламними платформами. Аналіз дії конкурентів, їх сильних і слабких сторін; знаходження нових можливостей на ринку; визначення тенденцій і нових трендів у галузі можливо здійснити за допомогою ресурсу SimilarWeb, що є гарним інструментом для проведення конкурентного аналізу ринку. Моніторинг ефективності бізнесу з метою оцінки результатів рекламних компаній, відстеження ключових показників ефективності маркетингової діяльності можливий завдяки використанню CRM-систем. Аналізу користувацького досвіду та виявленню перешкод на шляху до покупки сприятиме використання інструменту типу Google Optimize.

Окрім інструментів також виділяють методи, котрі використовуються у цифровому маркетингу, основні з яких наведені в табл. 1

Таблиця 1

ОСНОВНІ МЕТОДИ МАРКЕТИНГУ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Основні методи маркетингу в цифровій економіці	
Оmnіканальний маркетинг	передбачає використання різних комунікаційних каналів для ефективної взаємодії з клієнтами
Персоналізація	передбачає збір важливих даних для створення індивідуальних, персоналізованих пропозицій
Ретаргетинг	дозволяє повертати користувачів, які вже відвідували чи взаємодіяли з сайтом раніше, за допомогою реклами
Мікротаргетинг	використовує персональні дані користувачів та створює рекламу для вузької цільової аудиторії з точними характеристиками
Вірусний маркетинг	передбачає створення контенту, котрий швидко поширюється серед аудиторії
Big Data та AI	передбачає використання штучного інтелекту та великих даних для автоматизації маркетингових процесів

Джерело: складено автором на основі джерел [5–7]

Отже, згідно вище викладеної інформації можна зробити висновок, що в умовах сучасності, суцільна цифровізація спричиняє розвиток і прогрес у різних сферах людської діяльності, зокрема в економіці. Зрештою, цифрова економіка відкриває нові широкі можливості для інновацій у маркетингу, сприяє його розвитку та трансформації, що безумовно є позитивним економічним явищем.

Література

1. Цифрова економіка України: основні фактори розвитку. URL: <https://voxukraine.org/tsyfrova-ekonomika-ukrayiny-osnovni-factory-rozvytku> (дата звернення: 18.12.2024)
2. Обіход С.В., Матвеев М.Е., Бойко В.Д. Digital-маркетинг в умовах цифровізації сучасних бізнес-процесів. Економіка та суспільство. 2023. № 50. С. 1–8. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2439/2359>
3. Digital-маркетинг: основні поняття та інструменти. URL: <https://elit-web.ua/ua/blog/digital-marketing-cto-hto> (дата звернення: 18.12.2024)
4. ТОП видів маркетингу 2023. URL: <https://vchasnik.ua/ua/pravozashchitnik/biznes/552109-top-vydiv-marketyngu-2023> (дата звернення: 19.12.2024)

5. Омнікальний маркетинг: що це таке? URL: <https://www.adindex.ua/uk/omnikanalnij-marketing-shho-ce-take/> (дата звернення: 20.12.2024)

6. Що таке ретаргетинг, як працює Піксель та чому вам це потрібно? URL: <https://www.fishdigital.agency/blog-shcho-take-retargeting-yak-pracyuie-piksel-ta-chomu-vam-ce-potribno> (дата звернення: 20.12.2024)

7. Що таке маркетинг і які види маркетингу існують. URL: <https://happymonday.ua/shho-take-marketyng> (дата звернення: 20.12.2024)

Багмет В.С.

здобувач PhD,

Запорізький національний університет

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ІНДУСТРІЇ 4.0

Впровадження Індустрії 4.0 у харчову промисловість є актуальним завданням, яке дозволяє підвищити ефективність виробничих процесів, якість продукції та конкурентоспроможність підприємств. Інтеграція технологій IoT та III відкриває нові можливості для створення партнерських екосистем і цифрових платформ, що відповідають сучасним викликам ринку. Це сприяє не лише інноваційному розвитку, але й адаптації до швидкозмінних умов споживчого попиту.

Побудуємо кореляційну SWOT-матрицю для визначення подальшого стратегічного розвитку харчових підприємств (табл. 1). Кореляційна SWOT-матриця розвитку харчових підприємств за допомогою технологій та інструментів Індустрії 4.0 представляє перелік можливостей і загроз зовнішнього середовища, сильні і слабкі сторони внутрішнього середовища, вплив яких визначає подальші стратегії пріоритетного розвитку та проекти реформування застарілих елементів бренду.

До першої стратегії пріоритетного розвитку слід виділити: формування єдиної оптово-роздрібної платформи, шляхом залучення локальних виробників харчової продукції для створення єдиної партнерської підприємницької екосистеми відповідно до тенденції Індустрії 4.0.

До другої та третьої стратегії невизначеності віднесемо: розробку гнучкої онлайн-моделі присутності бізнесу в інтернеті для виконання підприємницької діяльності; розробку сервісних клієнтських платформ відповідно до тенденції q-commerce.

Виділимо проекти реформування і невизначеності, які представляють синергетичну цінність в реалізації перелічених стратегій:

1. Проект 1. Створення тестової платформи для застосування технологій та інструментів Індустрії 4.0 між виробниками харчової продукції та основними національними вендорами;

2. Проект 2. Впровадження та автоматизація виробничих процесів шляхом застосування IoT пристроїв та III;

3. Проект 3. Створення зовнішньої та внутрішньої системи автоматизації ланцюга створення цінності між постачальником та виробником (замовником).

Отже, аналізуючи сформовані проекти шляхом застосування кореляційної SWOT-матриці розвитку, запропонуємо уніфіковану модель цифровізованого торгово-виробничого хабу відповідно до Індустрії 4.0, який визначені сильні сторони та можливості, а саме: залучення великої кількості товарного асортименту у рамках однієї платформи; надання високої якості продукції кінцевому споживачу; залучення місцевої ресурсної бази для виконання підприємницької діяльності; використання традиційних методів та технології при виробництві продукції; подальше застосування гнучких моделей масштабування бізнесу; впровадження технологій IoT та III для покращення виробничих процесів; створення ефективних сервісів онлайн-присутності для збуту продукції; створення цифрових і фізичних екосистем у сфері

партнерства з іншими підприємствами; формування єдиної оптово-роздрібної платформи, шляхом залучення локальних виробників харчової продукції для створення єдиної партнерської підприємницької екосистеми відповідно до тенденції Індустрії 4.0.

Таблиця 1

**КОРЕЛЯЦІЙНА SWOT-МАТРИЦЯ РОЗВИТКУ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ
ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ІНДУСТРІЇ 4.0**

		Фактори зовнішнього середовища	
		Можливості	Загрози
		1. Впровадження технологій IoT та ШІ для покращення виробничих процесів 2. Створення ефективних сервісів онлайн-присутності для збуту продукції 3. Створення цифрових та фізичних екосистем у сфері партнерства з іншими підприємствами	1. Конкуренція з великими підприємствами 2. Великі витрати на впровадження IoT та ШІ, які не дадуть очікуваних результатів 3. Нестабільність ресурсних ринків 4. Зміни споживчої поведінки 5. Технологічна залежність при можливому відказі систем
Фактори внутрішнього середовища	Сильні сторони	Об'єкти пріоритетного розвитку	Об'єкти невизначеності
	1. Велика кількість товарного асортименту 2. Висока якість продукції 3. Залучення місцевої ресурсної бази для виконання підприємницької діяльності 4. Традиційні методи та технології при виробництві продукції 5. Гнучкі моделі масштабування бізнесу 6. Визнання у Home — сегменті	Стратегія 1: Формування єдиної оптово-роздрібної платформи, шляхом залучення локальних виробників харчової продукції для створення єдиної партнерської підприємницької екосистеми відповідно до тенденції Індустрії 4.0	Стратегія 2: Розробка гнучкої онлайн-моделі присутності бізнесу в інтернеті для виконання підприємницької діяльності Стратегія 3: Розробка сервісних клієнтських платформ відповідно до тенденції q-commerce
	Слабкі сторони	Об'єкти невизначеності	Об'єкти реформування
	1. Недостача кваліфікованих кадрів 2. Складності при інтеграції нових технологій з існуючими системами керування 3. Обмежені фінансові ресурси 4. Недостатність наявних знань у IoT та ШІ	Проект 1. Створення тестової платформи для застосування технологій та інструментів Індустрії 4.0 між виробниками харчової продукції та основними національними вендорами	Проект 2. Впровадження та автоматизація виробничих процесів шляхом застосування IoT пристроїв та ШІ Проект 3. Створення зовнішньої та внутрішньої системи автоматизації ланцюга створення цінності між постачальником та виробником (замовником)

Література

1. Пустовгар С. Тенденції розвитку підприємництва в Україні в умовах індустрії 4.0. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39: С. 1–5.
2. Нікітін Ю.О.; Кульчицький О.І. Цифрова парадигма як основа визначень: цифровий бізнес, цифрове підприємство, цифрова трансформація. *Маркетинг і цифрові технології* URL: <https://mdt-opu.com.ua/index.php/mdt/article/view/86> (дата звернення: 05.01.2025).
3. Костянчук К.В., Зозульов О.В. Індустрія 4.0: технології new normality та їх вплив на маркетингову діяльність. *Економічний вісник Національного технічного університету України*. 2021. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/232359> (дата звернення: 05.01.2025).
4. Скоробогатова Н., Кравчук Ю. Готовність України до впровадження новітніх технологій індустрії 4.0. *Підприємництво та інновації*. 2019. URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/164> (дата звернення: 05.01.2025).

ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: НАСТАНОВИ ОЕСР

Настанови ОЕСР з трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній і податкових служб (далі — Настанови ОЕСР) відіграють ключову роль у формуванні глобальної системи податкового регулювання, встановлюючи єдині стандарти для операцій між пов'язаними особами [1–4].

Застосування Настанов ОЕСР спрямоване на гармонізацію національного законодавства із нормами міжнародного оподаткування. Застосування цих рекомендацій є частиною євроінтеграційних зобов'язань України, що має сприяти стійкості для національного бізнесу. Впровадження міжнародних документів спрямоване на удосконалення національного інституціонального середовища у сфері оподаткування, що сприятиме підвищенню рівня довіри інвесторів.

Податкові органи багатьох країн використовують Настанови ОЕСР як основу для розробки власних механізмів контролю за трансфертним ціноутворенням. Це стосується як підходів до перевірки операцій між пов'язаними особами, так і оцінки ризиків розмивання бази оподаткування податком на прибуток. Застосування Настанов ОЕСР уможливорює податковим органам не лише ефективніше ідентифікувати ризикові операції, але й мінімізувати ймовірність податкових спорів.

З іншого боку, платники податків також активно застосовують Настанови ОЕСР у своїй діяльності. Для міжнародних груп компаній (далі — МГК) врахування норм цього документу дає можливість мінімізувати ризики, пов'язані із недотриманням норм законодавства та понесенням штрафних санкцій.

Компанії змушені приділяти більше уваги дотриманню вимог щодо розкриття інформації про контрольовані операції, що включає підготовку обґрунтування відповідності операцій принципу «витягнутої руки».

Важливим аспектом застосування Настанов ОЕСР є їхня роль у боротьбі з ухиленням від оподаткування в рамках ініціативи BEPS (Base Erosion and Profit Shifting). Ця глобальна ініціатива спрямована на запобігання агресивному податковому плануванню, яке дає змогу МГК мінімізувати податкові зобов'язання шляхом штучного переміщення прибутків у юрисдикції з низькими податками.

Настанови ОЕСР містять низку рекомендацій щодо боротьби з такими схемами, включаючи вимоги до прозорості фінансової звітності, автоматичний обмін податковою інформацією між країнами, посилений контроль за діяльністю компаній у низькоподаткових юрисдикціях тощо. Для України впровадження цих заходів є одним із ключових напрямів подальшого реформування податкової системи.

Ще одним важливим напрямом застосування Настанов ОЕСР є врегулювання податкових спорів на міжнародному рівні. Оскільки вони є загальновизнаними рекомендаціями, їх положення часто використовуються як орієнтир у розгляді податкових конфліктів. Це особливо актуально для міжнародних арбітражних процесів, де необхідно довести відповідність застосованих цін ринковим умовам.

У цьому контексті Настанови ОЕСР забезпечують правову визначеність і прозорість, оскільки слугують базою для укладення міжнародних угод про уникнення подвійного оподаткування.

Таким чином, Настанови ОЕСР мають широкий спектр застосувань, що охоплює податкове регулювання, корпоративну фінансову політику, міжнародний арбітраж і боротьбу з ухиленням від оподаткування. Цей документ є важливим інструментом для гармонізації

податкового законодавства, підвищення транспарентності діяльності МГК і забезпечення справедливого розподілу прибутків між країнами. Для України ефективне використання цих ініціатив є важливим кроком до інтеграції у світову економічну систему та створення сприятливих умов для залучення інвестицій.

Література

1. OECD (2009). Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2009_tpg-2009-en.
2. OECD (2010). Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2010_tpg-2010-en.
3. OECD (2017). Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2017_tpg.
4. OECD (2022). Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2022_0e655865-en.

Галабурда М.К.

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної теорії*

Нейла А.С.

*здобувач вищої освіти
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У БІЗНЕС-ПРОГНОЗУВАННІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У сучасному світі, де економіка постійно перебуває в умовах нестабільності, бізнес-прогнозування стає важливим інструментом, що допомагає підприємствам передбачати майбутні тенденції та ризики. Прогнозна аналітика — це процес використання даних для прогнозування майбутніх результатів з використанням таких методів, як аналіз даних, машинне навчання, штучний інтелект і статистичні моделі, щоб знайти патерни, які можуть передбачити майбутню поведінку. Підприємства можуть використовувати історичні та поточні дані для прогнозування тенденцій і поведінки на секунди, дні або роки в майбутньому з високою точністю. Саме розвиток штучного інтелекту зробив значний внесок у підвищення рівня ефективності прогнозової аналітики, що дає змогу аналізувати великі об'єми даних та виявляти раніше непомітні закономірності [1, с. 523].

Економічна нестабільність, під якою слід розуміти стан відсутності у економічній системі внутрішніх стимулів для відновлення економічної рівноваги, не дозволяє економічним агентам адекватно реагувати на зміни екзогенних факторів. Основною проблемою є те, що економічна система формує економічні цикли у ендогенній формі високого рівня безробіття та інфляції, а також екзогенні форми валютної нестабільності у державі. Це все негативно відображається на реалізації першого фінансового інтересу підприємства, а саме на стійкому зростанні рівня рентабельності, порушення якого практично унеможливорює реалізацію інших пріоритетних інтересів. За даних умов бізнес-прогнозування на основі штучного інтелекту пропонує ряд інноваційних інструментів для передбачення та стабілізації можливих змін, що можуть значно знизити наслідки економічної нестабільності та навіть відкрити нові можливості для зростання. [2, с. 133].

Основними компонентами прогнозової аналітики на основі штучного інтелекту є дані, алгоритми та прогнози. Дані є основою, на якій навчається модель, тому вони мають бути вичерпними, точними та доречними. Дані можуть бути двох форм: структуровані (числа, категорії) та неструктуровані (текст, зображення). Алгоритми — це «мозок» моделі, що перетворюють дані на знання. Ці алгоритми можуть варіюватися від простої моделі лінійної регресії до складних нейронних мереж, здатні адаптуватися до нових патернів у даних. Прогнози — це кінцевий результат, отриманий у результаті аналізу та інтерпретації даних за допомогою вибраних алгоритмів. Прогнози можуть приймати різні форми: прогнозування майбутніх тенденцій, класифікації точок даних або виявлення потенційних аномалій. Кожен з компонентів відіграє вирішальну роль у перетворенні необробленої інформації в прогнозні бізнес-ідеї.

Прогнозна аналітика на основі штучного інтелекту є багатоступінчастим процесом, який охоплює ряд етапів для отримання точних і практичних прогнозів. Успішне впровадження цієї аналітики залежить від правильної організації алгоритму роботи, починаючи від збору даних і завершуючи моніторингом моделі в реальному часі. Етапи бізнес-прогнозування на основі штучного інтелекту включають:

- 1) збір даних — отримання релевантної та надійної інформації з різних джерел;
- 2) аналіз сирих даних (EDA) — розуміння структури даних, виявлення трендів і закономірностей;
- 3) обробка якості даних — усунення недоліків і забезпечення готовності даних для побудови моделі;
- 4) вибір алгоритму — підбір підходящої техніки машинного навчання залежно від типу даних і очікуваних результатів;
- 5) навчання моделі — побудова моделі з налаштуванням ключових параметрів;
- 6) перевірка ефективності — оцінювання точності моделі за допомогою тестових даних і статистичних метрик;
- 7) розгортання моделі — впровадження моделі в реальному бізнес-середовищі;
- 8) моніторинг моделі — спостереження за її роботою, аналіз результатів і корекція за потреби.

Впровадження компаніями прогнозової аналітики на основі штучного інтелекту може надати ряд переваг у порівнянні зі звичайним предикативним аналізом, особливо в умовах економічної невизначеності. По-перше, штучний інтелект покращує швидкість і точність прогнозів шляхом автоматизації аналізу даних і усунення людських упереджень. Штучний інтелект може аналізувати складні зв'язки між змінними, які людям важко виявити, що сприяє прийняттю більш обґрунтованих рішень. По-друге, штучний інтелект може обробляти дані в реальному часі, дозволяючи підприємствам швидко адаптуватися до мінливих умов. Ця здатність особливо цінна в таких галузях, як роздрібна торгівля та фінанси, де своєчасні рішення можуть значно змінити результати [3].

Здатність штучного інтелекту обробляти та аналізувати дані з безпрецедентною швидкістю гарантує, що особи, які приймають рішення, отримають точну інформацію в реальному часі. Під час економічного спаду компанії, які використовують штучний інтелект для прийняття рішень, можуть швидко коригувати моделі ціноутворення на основі ринкової динаміки, таким чином підтримуючи конкурентоспроможність і задоволеність клієнтів. У сфері роздрібною торгівлі, під час пандемії COVID-19, Walmart використовував прогнозування попиту штучним інтелектом, щоб точно передбачити стрибки та дефіцит товарів першої необхідності. У сфері виробництва компанія Caterpillar аналізувала дані датчиків IoT за допомогою машинного навчання, щоб оптимізувати потреби в плановому технічному обслуговуванні, коли їх доходи зазнали значного спаду. У сфері страхування Progressive використовує штучний інтелект для оцінки претензій, щоб прискорити прийняття рішень і виплати після стихійних лих [4].

Існує безліч способів застосування штучного інтелекту у прогнозній аналітиці, які можуть допомогти компаніям витримати бурхливі хвилі економічної нестабільності. Штучний інтелект пропонує важливу стратегічну підтримку в непередбачуваний час, від мінімізації витрат до прийняття рішень на основі даних. У відповідь на коливання попиту клієнтів,

операції оптимізуються за допомогою адаптивної автоматизації. За допомогою різноманітних знань систем штучного інтелекту прогресивні компанії можуть реалізувати значний потенціал для зростання, а сам штучний інтелект буде дедалі доступнішим і поширенішим.

Література

1. Pattayam, Sandeep Pushyamitra. «AI in Data Science for Predictive Analytics: Techniques for Model Development, Validation, and Deployment.» *Journal of Science & Technology* 1.1 (2020): 511-552.
2. Могиліна, Л. А.. Науково-теоретичні основи економічної нестабільності у контексті її впливу на фінансову безпеку підприємств. *Збірник наукових праць*. 2014. №39. С. 127-134.
3. Favour Olaoye, Kaledio Potter. AI-driven predictive analytics in business decision-making. *Journal of Artificial Intelligence*. 2024.
4. Andrew DeLanzo. Navigating the Storm: AI Strategies for Business Resilience in Economic Downturns. *AI Time Journal*. 2023.

Губанов В.Є.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

Плахотній Д. О.

здобувач PhD,

ВНЗ «Національна академія управління»

СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Збройні конфлікти та війни створюють безпрецедентні виклики для державних фінансів, зокрема для економіки України, яка зіткнулася з повномасштабною військовою агресією. Стійкість державних фінансів в умовах воєнного часу є ключовим чинником забезпечення економічної стабільності, фінансування обороноздатності та задоволення соціальних потреб населення. З огляду на масштаби економічних втрат та обмеженість ресурсів, дослідження механізмів зміцнення державних фінансів має першорядне значення.

Метою цього дослідження є аналіз чинників, що впливають на стійкість державних фінансів України в умовах воєнного часу, та розробка рекомендацій для їх стабілізації. Об'єктом дослідження є система державних фінансів України, зокрема механізми мобілізації доходів, управління видатками та забезпечення боргової стійкості в умовах війни. У роботі використано системний підхід, методи порівняльного аналізу, економетричного моделювання, а також методологію сценарного аналізу. Теоретичною базою дослідження слугували праці з теорії державних фінансів, воєнної економіки та фінансової політики в умовах кризових ситуацій. Дані для аналізу взято з відкритих джерел, включаючи звіти Міністерства фінансів України, Національного банку України (НБУ) та міжнародних фінансових організацій.

Стійкість державних фінансів в умовах воєнного часу залежить від ефективності мобілізації доходів бюджету. Аналіз показав, що у 2023 р. податкові надходження в Україні скоротилися на 25 % у порівнянні з довоєнним рівнем через зменшення економічної активності та втрати територій [2]. Водночас значна частина доходів бюджету формується за рахунок зовнішньої фінансової підтримки. Так, за даними Міністерства фінансів, міжнародна допомога становить понад 40 % загального обсягу доходів бюджету, що забезпечує критично важливе фінансування оборонних потреб [3].

Однією з ключових проблем є значне збільшення воєнних видатків, які становили понад 60 % загальних бюджетних витрат у 2023 році. Це призвело до зростання дефіциту державного бюджету до 27 % ВВП, що є найвищим показником за останні десятиліття [1]. Для фінансування дефіциту уряд використовує як внутрішні, так і зовнішні запозичення. Проте зростання боргового навантаження створює ризики для фінансової стійкості. У 2023 році державний борг України перевищив 100 % ВВП, що вимагає впровадження заходів з його реструктуризації та зниження вартості обслуговування [4].

Методологія сценарного аналізу дозволила змодельовати три основні сценарії розвитку подій: базовий, оптимістичний та песимістичний. Базовий сценарій передбачає збереження обсягів міжнародної фінансової підтримки на рівні 2023 року та поступове відновлення економіки після завершення бойових дій. Оптимістичний сценарій базується на суттєвому збільшенні зовнішньої допомоги та швидкому відновленні експорту, зокрема агропромислової продукції. Песимістичний сценарій враховує ризики затяжного конфлікту та обмеженого доступу до фінансових ресурсів. Результати моделювання показали, що лише за умов збалансованої фінансової політики та активної підтримки міжнародних партнерів можливо забезпечити стійкість державних фінансів у середньостроковій перспективі.

Окрім мобілізації доходів, важливим напрямом є оптимізація видатків бюджету. Умови воєнного часу вимагають посилення контролю за цільовим використанням коштів, зокрема у сфері оборони та соціального забезпечення. Запровадження цифрових технологій у сфері державних фінансів може підвищити прозорість бюджетних процесів і зменшити корупційні ризики. Досвід країн, які пережили воєнні конфлікти, свідчить про ефективність застосування цифрових платформ для моніторингу державних витрат.

Також значну роль відіграє координація дій із міжнародними фінансовими інституціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Європейський Союз. Ці організації надають не лише фінансову допомогу, але й експертну підтримку у розробці реформ, спрямованих на зміцнення державних фінансів. Зокрема, програми МВФ дозволяють стабілізувати макроекономічну ситуацію та уникнути дефолту за державними зобов'язаннями.

Стійкість державних фінансів в умовах воєнного часу є критично важливим чинником забезпечення економічної стабільності та відновлення країни. Результати дослідження свідчать про необхідність посилення мобілізації внутрішніх доходів, оптимізації бюджетних видатків та ефективного управління державним боргом. Важливим напрямом є також залучення міжнародної фінансової підтримки та запровадження інноваційних технологій у сфері державних фінансів. Перспективними напрямками подальших досліджень є аналіз довгострокового впливу воєнних дій на фінансову стійкість та розробка інструментів фінансового планування в умовах високої невизначеності.

Література

1. Данилишин Б. Обсяг видатків під час війни зріс удвічі. *Еспресо*. URL: <https://espresso.tv/poglyad-obsyag-vidatkiv-pid-chas-viyni-zris-udvichi>
2. Державна податкова служба України. Офіційний сайт. URL: <https://tax.gov.ua/>
3. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/>
4. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Українська незламність — стійкість державних фінансів в умовах війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 3. С. 56–72. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-56-72>

Галушка З.І.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії,
менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний
університет імені Ю. Федьковича*

МОДИФІКАЦІЯ КЛАСИЧНИХ МЕТОДІВ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ ПІД ВПЛИВОМ ЗМІН ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА БІЗНЕСУ

Як свідчить довгостроковий досвід стратегічного управління, ефективне використання економічної аналітики допомагає компаніям не лише виживати у кризові періоди, а й закласти фундамент для майбутнього успішного розвитку. В сучасних умовах нестабільності

актуальність економічного аналізу зовнішнього середовища для забезпечення стійкості бізнесу ще більше зростає.

Традиційні методи стратегічного аналізу (SWOT, PESTLE, Модель п'яти сил Портера) сьогодні зазнають якісних модифікацій, зумовлених швидким розвитком технологій, глобалізацією та зростаючою невизначеністю бізнес-середовища [1; 3]. Основні особливості зумовлені такими тенденціями.

1. Цифрова трансформація та використання великих даних. Сучасні організації активно впроваджують цифрові технології для збору та аналізу великих обсягів даних (Big Data). Це дозволяє більш точно прогнозувати ринкові тенденції, розуміти поведінку споживачів та приймати обґрунтовані стратегічні рішення. Використання штучного інтелекту та машинного навчання підвищує ефективність стратегічного аналізу.

2. Орієнтація на стійкий розвиток. Зростає увага до екологічних, соціальних та управлінських аспектів діяльності (ESG-фактори). Компанії інтегрують принципи стійкого розвитку у свої стратегії, враховуючи довгостроковий вплив на суспільство та навколишнє середовище. Цей підхід сприяє підвищенню репутації та конкурентоспроможності.

3. Гнучкість та адаптивність стратегій. У відповідь на швидкі зміни ринкових умов компанії переходять до гнучких методів управління, таких як Agile та Lean. Це дозволяє швидко адаптувати стратегії, реагувати на виклики та ефективно використовувати нові можливості.

4. Замість традиційної конкуренції компанії все частіше співпрацюють з конкурентами для досягнення спільних цілей, що отримало назву «коопетиція». Цей підхід дозволяє об'єднувати ресурси та знання для створення інноваційних продуктів та виходу на нові ринки.

5. Скорочення життєвого циклу організацій. Сучасні дослідження показують, що середня тривалість життя бізнес-організацій значно скоротилася: з 67 років у 1920-х роках до 15 років у 2020-х, а прогноз на середину XXI століття становить лише 5 років. Це вимагає від компаній постійного оновлення стратегій та швидкої адаптації до змін [4].

З огляду на такі зміни відбуваються зміни у методах та інструментах стратегічного аналізу. Якщо раніше SWOT-аналіз був статичним інструментом оцінки сильних і слабких сторін компанії, то тепер він інтегрується з великими даними (Big Data) і штучним інтелектом, що дозволяє створювати динамічні моделі прогнозування. PESTLE-аналіз крім стандартних факторів макроекономічного середовища (політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних і правових аспектів), тепер містить додаткові чинники, такі як цифровізація, кібербезпека та фактори екологічної стійкості. Модель п'яти сил Портера у сучасних умовах стосується не лише конкуренції між компаніями, а й орієнтується на вивчення впливу цифрових платформ, мережевих ефектів і нових бізнес-моделей.

Традиційні (класичні) методи та інструменти стратегічного аналізу сформувалися у другій половині XX ст. У XXI ст. вони пройшли декілька етапів еволюції:

1) у 2000–2010 роках відбувся перехід від статичних до інтегрованих аналітичних моделей дослідження. У цей час впроваджується цифровізація аналізу: використання ERP-систем (SAP, Oracle) для автоматизованого аналізу фінансових показників; застосування Excel та SQL-баз даних для фінансового моделювання та прогнозування; розвиток CRM-систем (Salesforce, Microsoft Dynamics) для аналізу поведінки клієнтів. Разом з тим, такий аналіз залишається ретроспективним, не враховуються великі дані (Big Data) та поведінкова аналітика, стратегії приймаються на основі статичних моделей, без динамічного оновлення інформації;

2) 2010–2020 роки характеризувалися зростанням ролі великих даних і штучного інтелекту. Відбувся прорив у стратегічному аналізі, спричинений розвитком цифрових технологій, глобалізацією та появою нових бізнес-моделей.

Крупні корпорації почали використовувати великі дані (Big Data) для стратегічного прогнозування. Почалося використання машинного навчання для аналізу ринкових трендів і поведінки споживачів. Для автоматизованого аналізу фінансових, ринкових і внутрішніх пока-

зників почали проваджувати нові інструменти бізнес-аналітики (Tableau, Power BI, QlikView), поєднувати операційні дані (ERP) із зовнішньою інформацією про ринкові тренди, конкурентів, макроекономічні тенденції. Інтеграція хмарних технологій (AWS, Google Cloud, Microsoft Azure) дозволила компаніям отримувати дані та оновлювати аналітику в режимі реального часу. Для аналізу трендів і вподобань споживачів почали широко використовувати соціальні мережі та цифровий маркетинг. У той час проблемами у використанні наведених інструментів була висока вартість впровадження аналітичних платформ і дефіцит кваліфікованих фахівців-аналітиків;

3) 2020–2025 роки характеризуються новим рівнем застосування методів та інструментів аналітики, до яких належать: автоматизоване прийняття рішень (Decision Intelligence), інтеграція стратегічного аналізу з ESG-факторами, розвиток платформ прогнозної аналітики. Одним із ключових напрямків є автоматизоване прийняття рішень, що базується на використанні штучного інтелекту для самонавчання стратегічних моделей. Це забезпечує аналіз великих обсягів даних у реальному часі, прогнозування ринкових змін і оптимізацію управлінських рішень без необхідності ручного втручання. Традиційне довгострокове стратегічне планування поступово поступається місцем гнучкому стратегічному управлінню, що передбачає ітераційний підхід із постійним моніторингом та адаптацією до змін ринку. У цьому контексті особливе значення набуває інтеграція стратегічного аналізу з ESG-факторами, що дозволяє оцінювати екологічний та соціальний вплив бізнесу. Використання ESG-аналітики та рейтингів допомагає компаніям не лише відповідати регуляторним вимогам, а й формувати сталу репутацію на ринку.

Розвиток прогнозної аналітики відіграє важливу роль у стратегічному управлінні, зокрема завдяки впровадженню цифрових двійників, які дозволяють моделювати та тестувати різні сценарії розвитку компанії без ризиків реальних втрат [2]. Використання симуляційних моделей значно покращує ефективність стратегічного планування, дозволяючи передбачати наслідки рішень задовго до їх впровадження. Крім того, все більшу роль у стратегічному аналізі відіграє блокчейн, який забезпечує прозорість і надійність управління ланцюгами постачання. Його застосування дозволяє усунути ризики шахрайства, спростити фінансові та логістичні операції, а також підвищити ефективність управління активами компаній. Таким чином, сучасний стратегічний аналіз дедалі більше орієнтується на цифрові технології, що дозволяють організаціям адаптивнішими, прогнозувати зміни ринку та приймати обґрунтовані рішення в режимі реального часу. Інтеграція інтелектуальних систем управління, прогнозної аналітики, ESG-факторів і блокчейн-технологій дає змогу компаніям не лише залишатися конкурентоспроможними, а й формувати довгострокові стратегії, здатні забезпечити стабільний розвиток навіть у нестабільних умовах.

Література

1. Вагнер І.М. Методичні основи організації стратегічного аналізу в управлінні підприємством Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. *Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір*, Вип. 1 (99). https://ird.gov.ua/sep/sep20131%2899%29/sep20131%2899%29_497_VagnerIV.pdf?utm_source=chatgpt.com
2. Онищенко В., Кононенко Д., Чупін М. Інструменти стратегічного аналізу в управлінні підприємством: огляд, класифікація, критерії вибору. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics* Volume 4. (2023) <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/115/126>
3. Красностанова Н. Сучасні технології та інструменти стратегічного аналізу. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск 3–4. С. 115-127. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-2-1>.
4. Як побудувати організацію майбутнього: нові тенденції в управлінні персоналом. URL: https://hub.kyivstar.ua/articles/yak-pobuduvati-organizacziyu-majbutnogo-novi-tendencziyi-v-upravlinni-personalom?utm_source=chatgpt.com

Гриценко Р.А.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи,
ДННУ «Академія фінансового управління»

РОЛЬ НЕЗАЛЕЖНОЇ АНАЛІТИКИ В РОЗБУДОВІ ЯКІСНОГО КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

У професійному середовищі та серед міжнародних фінансових установ у вересні 2021 року виникла хвиля емоцій, пов'язана з фактами політичного впливу на результати Doing Business Report 2018 року, коли, як виявилось, рейтингова позиція Китаю була суттєво завищена через маніпуляції з даними. Тоді, аналітична команда, яка готувала звіт, піддавалася суттєвому тиску з боку керівництва Світового Банку, який є власником цього звіту, для того щоб вони знайшли технічне рішення, яким чином можна опрацювати наявні дані, щоб отримати вищу позицію для Китаю, що було важливо для Світового банку з геополітичних міркувань. Ці події були проаналізовані розслідуванням, проведеним юридичною компанією WilmerHale, яка представила свої висновки у звіті «Investigation of Data Irregularities in Doing Business 2018 and 2020» [1], який став публічно доступним лише завдяки позиції нового керівництва Світового банку.

Як виявилось, у 2018 році керівництво Світового банку заборонило випускати вже роздрукований та підписаний звіт Doing Business, який був підготовлений аналітичною командою та розпочало низку внутрішніх зустрічей для пошуку рішення «цієї проблеми», а саме, необхідності штучного підняття рейтингової позиції Китаю. Під тиском керівництва аналітична команда почала опрацьовувати можливі варіанти зміни методології розрахунку показників, які б дали змогу покращити позицію Китаю. В результаті такої роботи, виходячи з висновків WilmerHale, замість того щоб опуститись на декілька позицій Китай, навпаки, отримав вищу позицію. У звіті WilmerHale робиться висновок, що тодішній виконавчий директор Всесвітнього банку і офіс президента банку, чинили тиск на їх співробітників, щоб вони змінили дані по Китаю, щоб підтримати рейтинг Китаю в звіті «Ведення бізнесу» [2].

Репутаційний вплив цього скандалу на міжнародну спільноту аналітиків був настільки приголомшливий, що відомий стратегічний радник Bluebay Asset Management Тімоті Еш, зазначив: *«Я сьогодні запитую себе, чи потрібно мені сьогодні надсилати листа усім колегам по роботі, з рекомендацією вилучити усі дані Світового банку з будь-яких моделей, які ми використовуємо, оскільки їм просто не можна довіряти. Просто сядьте і подумайте про це. Фінансова галузь не може довіряти даним Світового банку!»* (переклад з англ.) [3]

На думку світових аналітиків, це призвело до суттєвих репутаційних втрат, і не тільки репутаційних, як зазначив Тімоті Еш: *«Й не забуваймо, що це не був маневр без жертв. Рейтинг деяких країн був підвищений, а деяких понижений. Ймовірно, що в результаті цього, останні втратили мільярди доларів внутрішніх інвестицій»*.

Через такий скандал і репутаційні та фінансові наслідки ще раз варто приділити увагу тому, наскільки надійною та достовірною є інша аналітика, як міжнародна, так і локальна в окремих установах.

Аналітики завжди мають «під рукою» різні способи впливу на сприйняття даних, змінюючи негативне відображення на позитивне. Це може включати:

- вибір зручного базового періоду для порівняння, щоб поточні показники виглядали краще чи гірше;
- зміну компонентів окремого показника з поясненнями, які на перший погляд виглядають логічно, але приховують істинний зміст;
- вибір даних, що підкреслюють позитивні тренди, із виключенням інформації про негативні аспекти;
- порівняння з вигідними референтними групами;

– коригування монетарних показників або джерел прогнозних макроекономічних даних, що непомітно змінює прогнозовані результати.

Такі маніпуляції часто залишаються непомітними для користувачів аналітики без доступу до повного набору даних.

Аналітики, звичайно, мають «під рукою» доволі об’ємний набір даних, вибір компоновки яких може суттєво вплинути на відображення трендів і кінцевих результатів аналізу та можливих висновків. Крім цього, в разі необхідності, керівники можуть вдаватися до типових прийомів «косметичного управління» [4], зокрема, приховування збитків у майбутніх періодах і зміни структури розрахунку прибутку.

Аналітичні висновки, отримані в результаті маніпуляцій із даними, можуть залишатися формально достовірними, але представляти інформацію під найбільш вигідним кутом, що нівелює їхню реальну управлінську цінність. Це особливо актуально в банках, де процеси розрахунку КРІ керівників мають прямий вплив на значні фінансові виплати, створюючи ризик маніпулювання методологією розрахунків для досягнення бажаних результатів.

Коли члени правління самостійно представляють аналітику, підготовлену підпорядкованими їм підрозділами, це може викликати викривлення реальної ситуації через вибір найвигіднішої методології. Сподіватися, що керівники здатні вирішити внутрішній конфлікт інтересів між якісним управлінням та підлаштуванням звітності, не варто, особливо в умовах зовнішнього тиску.

Для побудови надійної системи управління необхідно системно усувати будь-які загрози незалежності аналітичної функції, адже її об’єктивність є критичною для ухвалення правильних рішень. При цьому, важливо визначити механізми забезпечення цієї незалежності, щоб унеможливити вплив особистих чи зовнішніх інтересів на результати аналізу.

«Людина є те, що вона вживає» — це Л. Фейербах сказав про їжу, разом з цим саме таке правило діє і щодо «вживання інформації». Те, який інформаційний контент людина вживає формує її світогляд і визначає які управлінські рішення керівник прийме спираючись на отриману інформацію. При цьому, інформація може бути так само «отруєна», або «зіпсована» як і їжа, навмисно або через некомпетентність кухаря-аналітика.

Якщо аналітика є одним з найвпливовіших факторів при прийнятті управлінських рішень, то чому її незалежності, якості та джерелам її підготовки не приділяється така ж значна увага, як питанням формування інших органів управління? Акціонери, як у державних, так і в приватних банках, повинні забезпечувати незалежність аналітичних підрозділів через прозорі процедури призначення, звільнення та підзвітності керівників, із залученням наглядових рад і дотриманням публічного контролю. Весь цей історичний досвід повинен дати поштовх власникам фінансових установ, органам державного управління переглянути власне ставлення до незалежності і компетентності аналітичної служби, джерел отримання інформації та процедур підготовки аналітичних звітів. Помилки та викривлення в процесі підготовки аналітичних звітів можуть вартувати дуже дорого, як з репутаційної точки зору, так і з точки зору державних чи приватних фінансів.

Література

1. Investigation of Data Irregularities in Doing Business 2018 and 2020. WilmerHale, 2021. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/84a922cc9273b7b120d49ad3b9e9d3f9-0090012021/original/DB-Investigation-Findings-and-Report-to-the-Board-of-Executive-Directors-September-15-2021.pdf> (дата звернення 30.01.2024).
2. Inquiry Puts Ex-World Bank Officials Under Scrutiny on China. USNews by Associated Press. 17 вересня 2021 року. URL: <https://www.usnews.com/news/business/articles/2021-09-17/world-bank-cancels-business-report-after-investigation> (дата звернення 30.01.2024).
3. Timoti Esh. Financial Times, 21 вересня 2021 року. Відкритий лист «World Bank probe raises troubling questions for IMF chief». URL: <https://www.ft.com/content/0b01fd3b-7c31-4630-8463-e644b8de9a52> (дата звернення 30.01.2024).

4. Аристобуло де Хуан. «Від хороших банкірів до поганих банкірів». Матеріали семінару «Інституту економічного розвитку Світового банку». WorldBank, 1992.

Грожин С.А.
здобувач PhD,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка

ЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА У СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Концепція інклюзивного підприємництва спрямована на формування рівних умов та можливостей для участі у підприємницькій діяльності всіх верств населення, незважаючи на їх вік, стать, походження, рівень освіти, доступ до капіталу тощо. Як елемент інклюзивної та соціальної економіки і загалом інклюзивного розвитку, ця концепція набуває популярності як в західних наукових виданнях, так і в Україні. У розвинених країнах, особливо в Європейському Союзі, державна підтримка інклюзивного підприємництва зростає щороку.

У формуванні ефективної стратегії розвитку інклюзивного підприємництва важливим інструментом є економічна аналітика, яка дозволяє здійснювати оцінку поточного стану, ідентифікувати наявні проблеми, виклики та можливості, а також сформулювати ефективні механізми підтримки підприємництва для всіх соціальних груп.

Аналіз соціально-економічного середовища допоможе оцінити поточний стан в контексті доступу до підприємницької діяльності різних соціальних груп. За допомогою соціологічних опитувань та інтерв'ю з представниками цільових груп, аналізу статистичних даних (рівень зайнятості, доходи, підприємницька активність) та геоекономічного аналізу (різниця між регіонами та містами) можна виокремити основні показники наявного розвитку інклюзивного підприємництва, а саме:

- рівень економічної активності вразливих груп (жінки, молодь, особи з обмеженими можливостями);
- нерівність у доступі до ресурсів (фінансів, освіти, ринків);
- існуючі бар'єри підприємницької діяльності (регуляторні, інфраструктурні, культурні).

Оцінка поточного стану інклюзивного підприємництва також включає вивчення специфічних потреб різних соціальних груп. За допомогою фокус-груп, опитування та SWOT-аналізу (оцінка сильних і слабких сторін, можливостей і загроз) можна виявити специфічні потреби у фінансових, освітніх або технологічних ресурсах для різних цільових груп, оцінити рівень підприємницьких навичок і знань у цих групах а також дослідити інноваційні можливості різних груп у створенні нових продуктів і послуг.

Формування нової стратегії розвитку інклюзивного підприємництва має спиратись на попередній досвід, запроваджуючи ті механізми, які довели свою ефективність (зважаючи на можливі економічні, соціальні та культурні особливості різних країн і регіонів). Економічна оцінка існуючих державних, приватних і міжнародних програм розвитку інклюзивного підприємництва включає оцінку ефективності субсидій, грантів і пільг, аналіз доступності програм мікрофінансування та їх впливу на розвиток підприємництва, виявлення можливих прогалин у підтримці.

Інструменти оцінки ефективності:

- кількісна оцінка впливу програм (наприклад, ROI — повернення інвестицій);
- benchmarking — порівняння з кращими практиками інших країн;
- порівняння результатів із запланованими цілями — для цього використовується інструменти моделювання економічного впливу, тобто прогнозування результатів від впровадження інклюзивного підприємництва для економіки країни чи регіону, серед яких:

- оцінка потенційного зростання ВВП завдяки створенню нових підприємств;
- моделювання ефекту від створення нових робочих місць;
- оцінка впливу на обсяг соціальних витрат;
- вплив на економічну диференціацію регіонів.

Економічний аналіз також допомагає знайти ефективні механізми фінансування інклюзивного підприємництва, включаючи пошук оптимальних джерел фінансування (державна, приватний бізнес, міжнародні організації), розрахунок оптимальних умов для надання мікрокредитів чи субсидій, аналіз ефективності податкових стимулів для інклюзивних підприємств.

В процесі розвитку інклюзивних підприємств виникає необхідність оцінки їх конкурентоспроможності, дослідженні можливостей інтеграції інклюзивного бізнесу у глобальні та локальні ринки. Визначення конкурентних переваг підприємств, орієнтованих на соціальні цілі, оцінка попиту на продукцію/послуги інклюзивного бізнесу, аналіз бар'єрів для виходу на зовнішні ринки допоможуть зрозуміти наскільки інтегроване інклюзивне підприємництво у економіку регіону, країни та світу. Також необхідно оцінити внесок інклюзивного підприємництва в загальний соціально-економічний розвиток — економічний ефект (зростання зайнятості, підвищення доходів), соціальний ефект (покращення якості життя, інтеграція вразливих груп, зменшення нерівності) та довгостроковий ефект у вигляді сталого розвитку.

Отже економічна аналітика у стратегії розвитку інклюзивного підприємництва забезпечує:

- відправну точку — через оцінку поточного стану інклюзивного підприємництва;
- обґрунтування рішень — допомагає створювати цільові програми підтримки та вибудовувати економічно доцільні механізми розвитку;
- ефективність розподілу ресурсів — дозволяє спрямовувати фінансові, людські та інші ресурси у найбільш перспективні напрями;
- контроль та оцінку результатів — забезпечує моніторинг впливу впроваджених заходів.

В результаті, економічна аналітика стає основою для успішного розвитку інклюзивного підприємництва, сприяючи економічному зростанню та соціальній стабільності.

Література

1. Економічний аналіз: теорія і практика. Рибчук А.В., Ковенська О.А., Антофій Н.М., 2020 р.

Губенко В.В.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РИНКУ НЕРУХОМОСТІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД

Ринок нерухомості є однією з ключових складових економіки, яка забезпечує не лише житлові потреби населення, але й стимулює інвестиційну активність, створює робочі місця та сприяє розвитку інфраструктури. В умовах воєнного стану, що зумовлений широкомасштабною агресією проти України, цей сектор зазнав суттєвих змін. Воєнні дії, масове переміщення населення, руйнування інфраструктури та економічна невизначеність створили нові виклики, які потребують глибокого аналізу та адаптаційних стратегій.

За даними аналітичної платформи LUN, ринок нерухомості в Україні демонструє значні регіональні відмінності. Західні області залишаються відносно активними завдяки переміщенню населення в безпечніші регіони, тоді як у прифронтових зонах попит практично зник. Дослідження, проведене ресурсом «Хмарочос», підкреслює зміну пріоритетів покупців, зокрема зростання інтересу до вторинного житла та оренди.

Роль економічної аналітики в цих умовах стає визначальною. Використання сучасних методів, таких як гедоністичний підхід до оцінки нерухомості, рекомендований МВФ [5, с. 14], дозволяє точніше розуміти структуру цін, оцінювати масштаби втрат і прогнозувати розвиток ринку. Додатково, звіти на кшталт аналізу третього кварталу 2024 року від «Оціночного порталу» надають глибоке розуміння поточних тенденцій.

Економічна аналітика стає інструментом, який допомагає не лише виявляти найуразливіші аспекти ринку, а й формувати сценарії його стабілізації та відновлення. Актуальність дослідження полягає у пошуку шляхів збереження функціональності ринку нерухомості як базового елемента економіки в умовах кризи та формуванні ефективних рішень, здатних забезпечити його майбутнє зростання.

Метою дослідження є розкриття ролі економічної аналітики у формуванні стратегій підтримки ринку нерухомості України в умовах воєнного стану. Це передбачає ідентифікацію ключових викликів, що впливають на функціонування ринку, аналіз ефективності сучасних аналітичних підходів і розробку рекомендацій для забезпечення його стійкості. У фокусі дослідження — оцінка впливу воєнних дій на житловий, комерційний та інфраструктурний сегменти ринку, а також аналіз регіональних відмінностей у попиті та пропозиції. Значна увага приділяється ефективності державних і приватних програм підтримки. Результати дослідження мають створити підґрунтя для формування управлінських рішень, здатних забезпечити стабільність ринку нерухомості в умовах кризи та сприяти його відновленню у післявоєнний період.

Методи. Синтезу, аналізу, узагальнення, порівняльний та евристичний.

Основні результати. Дослідження виявило низку ключових аспектів, що визначають сучасний стан і перспективи ринку нерухомості України в умовах воєнного стану. По-перше, суттєві регіональні відмінності у функціонуванні ринку стали очевидними. Західні області демонструють зростання попиту на оренду житла через переміщення населення, тоді як у прифронтових регіонах попит та пропозиція суттєво зменшилися [2]. Така тенденція вказує на необхідність регіонально орієнтованих стратегій розвитку.

Аналіз переміщення населення підтверджує, що зростання внутрішньої міграції спричинило зміну попиту: довгострокові інвестиції у купівлю житла замінили короткострокові орендні угоди, особливо в західних регіонах України [3]. Ця зміна у споживацьких пріоритетах створює виклики для забудовників і ріелторів, які мають адаптуватися до нових умов.

Оцінка наслідків руйнування інфраструктури, зокрема житлового та комерційного фонду, показала масштабні збитки. За даними спільної оцінки, проведеної урядом України, Світовим банком, Європейською комісією та Організацією Об'єднаних Націй, станом на 31 грудня 2023 року, загальна сума збитків від війни оцінюється в 152 мільярди доларів США, а потреби у відновленні та реконструкції – у 486 мільярдів доларів США [6, с. 21]. Руйнування у прифронтових і тимчасово окупованих зонах не лише створює економічні збитки, але й загострює соціальні проблеми, такі як нестача житла для переселенців.

Вивчення державних програм підтримки ринку нерухомості, таких як пільгове кредитування, субсидії та компенсації, показало, що вони мають позитивний вплив, однак їхній ефект обмежений через недостатнє фінансування та складні бюрократичні процедури [4]. Виявлено необхідність створення нових програм, які враховують регіональні особливості та сучасні виклики.

Результати дослідження підкреслили важливість економічної аналітики як інструменту для стабілізації ринку та прогнозування його розвитку. Дані, отримані за допомогою економічного прогнозування, дозволяють оцінити наслідки воєнних дій та формувати ефективні сценарії відновлення ринку [1]. Важливими елементами таких сценаріїв є відновлення інфраструктури, підтримка інвесторів через фінансові інструменти та збереження доступності житла для населення.

Загалом, результати підтвердили важливість інтеграції аналітичних даних у процес прийняття управлінських рішень. Це дозволить не лише мінімізувати наслідки кризи, але й

створити основу для подальшого відновлення та розвитку ринку нерухомості у післявоєнний період.

Висновки. Ринок нерухомості є важливим індикатором економічної стабільності та розвитку, особливо в умовах кризових ситуацій. Воєнний стан в Україні спричинив масштабні зміни у функціонуванні як житлового, так і комерційного сегментів ринку, що вимагають адаптації та впровадження нових стратегій. Основними викликами залишаються регіональні дисбаланси, руйнування нерухомого фонду та нестача ресурсів для відновлення інфраструктури.

Економічна аналітика виступає критичним інструментом для прийняття рішень, заснованих на даних і прогнозах. Виявлені регіональні відмінності та тенденції міграції дозволяють формувати диференційовані підходи до підтримки ринку. Аналіз ефективності існуючих програм підтримки свідчить про необхідність їх вдосконалення для адаптації до нових реалій.

Результати дослідження підкреслюють важливість інтеграції аналітичних підходів у відновлення ринку нерухомості. Це дозволить мінімізувати наслідки кризи, сприяти відновленню економічної активності та підвищити інвестиційну привабливість галузі. Відновлення та розвиток ринку нерухомості, включаючи житловий, комерційний і інфраструктурний сегменти, є важливими кроками для економічного відродження України в післявоєнний період.

Література

1. Аналіз ринку нерухомості України 3-й квартал 2024 року. *Оціночний Портал*. URL: <https://ocinka.in.ua/analiz-rynku-nerukhomosti-ukrayiny-3-y-kvartal-2024-roku/> (дата звернення: 02.01.2025).
2. Підсумки ринку нерухомості 2024 від ЛУН. *ЛУН*. URL: <https://lun.ua/misto/2024> (дата звернення: 02.01.2025).
3. Рибальська Н. Ринок житла активний на заході України. Що там купують?. *Хмарочос*. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2024/07/04/rynok-zhytla-aktyvnyj-na-zahodi-ukrayiny-shho-tam-kuuyut/> (дата звернення: 02.01.2025).
4. Тенденції ринку нерухомості України. *YC. Market*. URL: <https://blog.youcontrol.market/tiendientsiyi-rinku-nerukhomosti-ukrayini/> (дата звернення: 02.01.2025).
5. Casey B. Ukraine: Report on the Residential Property Price Index Mission (April 8–12, 2024). IMF, 2024. 15 p.
6. Third Rapid Damage and Needs Assessment. February 2022 — December 2023 / ed. by A. Himmelfarb. The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations, 2024. 191 p.

Гутарева Ю.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
менеджменту та інновацій*

Дідовець Ю.С.

*здобувачка вищої освіти,
Національний університет
«Одеська політехніка»*

УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

У сучасних умовах війни та геополітичної нестабільності управління міжнародними ризиками стає невід’ємною складовою успішної діяльності будь-якого підприємства. Міжнародні ризики, пов’язані з політичною, економічною, соціальною та правовою нестабільністю, а також змінами в міжнародній торгівлі, технологічному прогресі та валютних коливаннях, в

умовах конфліктів можуть суттєво впливати на безпеку та функціонування підприємств. Війна посилює ці загрози, створюючи додаткові бар'єри та невизначеності, зокрема в аспектах поставок, фінансів, ресурсів і партнерств.

Ефективне управління міжнародними ризиками в умовах війни вимагає не лише системного підходу, але й гнучкості та адаптивності до змінюваних реалій. На основі казаного можна дійти висновку, що управління ризиками для забезпечення життєздатності та ефективності діяльності підприємства є циклічним і безперервним процесом, який координує та спрямовує основні види діяльності.

Це доцільно здійснювати за допомогою виявлення, контролю та зниження впливу всіх видів ризиків, включаючи моніторинг, контакти та консультації, спрямовані на задоволення потреб населення, без шкоди можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Оцінка ризику сприяє стабільності діяльності підприємства, що забезпечує його сталий розвиток. Управління ризиками є важливим фактором у підтримці та підвищенні стабільності підприємства, роблячи внесок у його сталий розвиток [1].

Війна та пов'язані з нею ризики створюють додаткові бар'єри, що вимагають негайного реагування, адаптивності та впровадження ефективних механізмів ризик-менеджменту.

Планування та здійснення управління ризиками в умовах сучасних викликів передбачає такі основні етапи:

- ідентифікація ризиків. Виявлення та визначення всіх можливих загроз, які можуть вплинути на діяльність підприємства;
- аналіз та оцінка ризиків. Оцінювання ймовірності виникнення ризиків та їх можливого впливу на ключові процеси;
- розробка стратегії управління ризиками. Визначення методів і заходів для мінімізації, перенесення, уникнення чи прийняття ризиків;
- реалізація заходів. Впровадження запланованих рішень у практичну діяльність підприємства;
- моніторинг і контроль. Постійний нагляд за ситуацією для виявлення нових ризиків та оцінювання ефективності реалізованих заходів [2].

Послідовне виконання цих етапів дозволяє підприємству не лише ефективно управляти ризиками, а й адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Це сприяє збереженню стабільності, сталому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності навіть у складних умовах сучасного світу.

Управління міжнародними ризиками в умовах війни також передбачає вирішення комплексу задач, спрямованих на забезпечення стабільності, безпеки та ефективності діяльності підприємства в умовах нестабільності та високої невизначеності. До основних задач належать (рис. 1).

Управління міжнародними ризиками в умовах війни вимагає вирішення широкого спектра задач, спрямованих на забезпечення стабільності, безпеки та адаптивності підприємства в умовах невизначеності. Основою ефективного управління є своєчасне виявлення та оцінка ризиків. Це включає аналіз зовнішнього середовища для ідентифікації загроз, пов'язаних із військовими діями, політичною нестабільністю, економічними санкціями чи валютними коливаннями. Важливим кроком є визначення ймовірності виникнення кожного ризику та оцінка його впливу на фінансову, операційну й стратегічну діяльність підприємства.

На основі отриманих даних розробляються адаптивні стратегії управління. Це включає заходи для мінімізації негативних наслідків, такі як перебудова ланцюгів постачання, диверсифікація ринків збуту чи створення альтернативних планів дій. Такі стратегії допомагають підприємствам швидко реагувати на зміни в умовах війни.

Забезпечення безпеки бізнесу є ще одним ключовим напрямом. Підприємствам необхідно захищати свої критичні активи, включаючи фінансові ресурси, матеріальні запаси та інформаційні системи. У кризових умовах особливо важливим стає захист від перебоїв у логістиці, кібератак чи втрати партнерських зв'язків.

Рис. 1. Основні задачі управління міжнародними ризиками підприємства

Джерело: [3]

Отже, управління міжнародними ризиками в умовах воєнних конфліктів є критично важливим для збереження стабільності та ефективності підприємств. Безперервний процес оцінки та мінімізації ризиків дозволяє адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, знижувати вплив криз та забезпечувати безпеку ключових активів. Завдяки системному підходу, гнучкості та стратегічному плануванню підприємства можуть не лише витримати кризові періоди, а й сприяти своєму сталому розвитку і зміцненню позицій на ринку.

Література

1. Михайленко О.В., Ніколаєнко С.М., Насіканова О.О. Управління ризиками діяльності підприємства. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. Вип. 6. С. 144–147.
2. Діяльність вітчизняних підприємств під час війни в Україні: дослідження реального стану та потреб (липень 2022). — К.: Центр ресурсоефективного та чистого виробництва, 2022. — 23 с.
3. Дюгованець О.М. Підвищення ефективності управління ризиками фірми в умовах нестабільності / О.М. Дюгованець // Фірма в умовах глобальної нестабільності: виклики, можливості та ризики нової економіки: [кол. монографія]. — Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2015. — С. 193–310.

Дмитренко А.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Винярський А.М.

здобувач вищої освіти,
Навчально-науковий інститут
бізнес-освіти імені Анатолія ПОРУЧНИКА

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА КІБЕРБЕЗПЕКОЮ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Питання інформаційної безпеки (ІБ) та кібербезпеки (КБ) на сьогоднішній день стає надзвичайно актуальним у сучасному світі. Конфіденційні дані у фізичних і цифрових формах,

служать не тільки як інструмент забезпечення конкурентоздатності бізнесу, але й як мішень для шахраїв і кіберзлочинців для вчинення протиправних дій. Темпи цифрової трансформації, розвитку хмарних технологій та інших інноваційних рішень з одного боку надають величезні можливості для розвитку бізнесу, проте з іншого — створюють нові загрози та умови для проведення кібератак та вчинення злочинів. Формування ефективної системи управління інформаційною безпекою (СУІБ) є важливим завданням для всіх державних і приватних організацій, що прагнуть захистити свої конфіденційні дані та забезпечити стійкість і стабільність бізнес-процесів.

Проблематика цифрової трансформації та виклики в ІБ. Сучасні підходи до управління ІБ стикаються з низкою викликів, зокрема:

- еволюція кіберзагроз: цифрова трансформація створює нові можливості як для бізнесу, так і для кіберзлочинців (хакерських атак та шахрайства);
- зростання складності кібератак і злочинних схем: вдосконалення методів і засобів кіберзахисту робить прості атаки менш ефективними, тому хакери переходять до складніших методів, починають комбінувати різні техніки і тактики, розробляють довгострокові стратегії та навіть починають використовувати штучний інтелект, для автоматизації та пропрацювання різних кроків або етапів проведення кібератаки [1];
- необхідність відповідності вимогам державних органів та галузевим стандартам. Чинне за Законодавство акцентує увагу на впровадженні процесів СУІБ, але в контексті вимог часто зосереджується саме на КБ.

Все це створює прогалини в задачах класифікації активів, оцінки ризиків і впровадження сучасних рішень захисту інформації та засобів її обробки.

Аналіз стану нормативно-правового середовища в Україні. Останні роки в Україні активно переймаються та адаптуються вимоги західних стандартів і практик з питань забезпечення ІБ та КБ бізнесу, зокрема для захисту критичної інфраструктури, створюються державні центри моніторингу та команди реагування на загрози кібербезпеки та протидії кіберзлочинності. Органами державної влади видано низку законів, постанов і наказів спрямованих на підвищення рівня ІБ та КБ об'єктів критичної інфраструктури.

Утім, наявність цих вимог не спрощує завдання щодо впровадження СУІБ та не завжди забезпечує суттєве підвищення рівня захищеності інформації. Західний світ десятиліттями формував і відпрацьовував практики ІБ та КБ, відтворював можливі сценарії кібератак та інцидентів пов'язаних з ІБ та КБ, оцінював їх ефективність для різних систем у різних сферах економіки та промисловості, а головне визначав баланс між їх вартістю та ефективністю. В Україні ці процеси перебувають у стадії становлення, досвід часто набувається або шляхом «примусового» впровадження загальних вимог, що можуть не враховувати специфіку функціонування певних систем і технологій, або вже під час реальних інцидентів та подальшого відновлення після них.

Оцінка впровадження вимог ІБ та КБ в різних секторах.

Найкращі позиції в ІБ та КБ має банківський сектор, яким першим адаптував стандарти ISO/IEC 27001 та ISO/IEC 27002 для банківських інформаційних технологій і систем. Станом на 2025 рік більшість банків витрачає близько до 10 % свого річного ІТ-бюджету на заходи ІБ/КБ, що дозволяє сформувати досить ефективні та надійні процеси СУІБ. Ці інвестиції повертаються у вигляді зменшення можливих втрат від різних схем шахрайства та кібератак, які, в разі успіху зловмисників, можуть становити від десятків тисяч до мільйонів доларів.

Інша ситуація в енергетичному секторі, де вимоги КБ до захисту критичної інфраструктури [2], базуються на структурі стандартів NIST Cybersecurity Framework, а СУІБ має відповідати стандарту ISO 27001[3]. Операторам критичної інфраструктури доводиться створювати гібридну систему, що по факту має одночасно відповідати обом стандартам з КБ та ІБ. Втрати через успішну кібератаку в енергетичному секторі, можуть вимірюватись не тільки витратами на відновлення, але й вторинними збитками, що наступають для споживачів та клієнтів. Офіційно розміри фінансових втрат від кібератаки не оголошуються, проте вони

можуть сягати від десятків-сотень тис. до кількох мільйонів доларів. Тому вартість впровадження СУІБ та рішень КБ в довгостроковій перспективі обходиться значно нижчими витратами, ніж тими які можуть бути понесені у вигляді збитків, робіт з відновлення та штрафів.

Також на сьогоднішній день маємо ситуацію, коли національний стандарт ДСТУ ISO/IEC 27001:2015 втратив свою чинність, а діючий ДСТУ ISO/IEC 27001:2023 не має офіційного українського перекладу[4], і в цей же час законодавство вимагає впровадження СУІБ з підтвердженою відповідністю. В цій ситуації формується ризик невідповідності державним вимогам, який відображається в тому, що впроваджена або удосконалена СУІБ відповідно до англійської версії не буде відповідати у майбутньому офіційному українському перекладу, що може призвести до додаткових витрат бізнесу на адаптацію вимог.

Розмежування ІБ та КБ. Потрібно погодитись з проведеними дослідженнями щодо сфери застосування ІБ та КБ[5], які показують, що ІБ та КБ хоч і мають взаємозв'язок, але по факту все таки більше значення для захисту цифрових активів має саме КБ, тому що інформація та дані мають різні форми, але порушення їх конфіденційності, цілісності та доступності саме у цифровій формі матиме найбільші наслідки для бізнесу та бізнес-процесів.

Є перебільшенням визначення того, що роль СУІБ у підвищенні ефективності та захищеності критичної інфраструктури має ключову роль [6]. Потрібно уточнити, що ключову роль СУІБ має саме з організаційної точки зору, де захищається інформація як актив у фізичній формі (паперова, на знімних носіях, аудіо/відео записи), з позиції захисту інформації та процесів у цифровій формі ключове значення має саме провадження рішень та контролів КБ.

Інциденти ІБ зазвичай мають точковий характер (наприклад, втрата паперових документів, або копіювання інформації на флешку) та часто створюють локальні витрати, наприклад на розслідування, проте інциденти КБ (масштабні кібератаки, витік даних у мережу, блокування доступу до даних) здатні потягти за собою значні фінансові втрати — сотні тисяч чи мільйони доларів. Згідно з проведеного дослідження IBM та Ponemon Institute середня світова вартість витоку цифрових даних у 2024 році складає 4,88 млн доларів, і це найвищий показник за всю історію [7].

Таким чином, *СУІБ* дійсно має ключову роль з погляду організації та управління ризиками, тоді як практична протидія кібератакам є вирішальною в захисті цифрових активів.

Впровадження систем ІБ та КБ у сучасних умовах — це багатоетапний процес, що вимагає належної адаптації та узгодженості контролів міжнародних стандартів з державними вимогами з урахуванням особливостей систем та процесів бізнес-сегменту до якого вони в майбутньому мають застосовуватись.

У перспективі важливо розробляти та поширювати галузеві практики, налагоджувати обмін досвідом та формувати культуру ІБ та КБ, що охоплює як організаційні, так і технічні аспекти безпеки даних відповідно до середовища їх обробки та обігу. Наявність дієвих практик впровадження процесів і рішень ІБ та КБ забезпечить кіберстійкість як окремої галузі, так і економіки країни в цілому.

Література

1. Євген Паталяк, Атаки на основі штучного інтелекту: нові виклики для кібербезпеки, ІТ-компанія WEZOM, URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/>.
2. Про Вимоги з кібербезпеки паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури Мінеерго; Наказ, Вимоги від 15.12.2022 № 417.
3. Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури Постанова Кабінету Міністрів України; Вимоги, Перелік від 19.06.2019 № 518.
4. Наказ №210 від 17.08.2023 Національного органу стандартизації ДП «УкрНДНЦ».
5. von Solms R, van Niekerk J, From information security to cyber security, Computers & Security, Volume 38, October 2013, Pages 97–102.

6. Скіцько Олексій, Ширшов Роман. Система управління інформаційної безпеки як інструмент підвищення захищеності та ефективності об'єктів критичної інфраструктури. *International Science Journal of Engineering & Agriculture*. Vol. 2, No. 6, 2023, pp. 12–22.
7. Cost of a Data Breach Report 2024, IBM, URL: <https://www.ibm.com/reports/data-breach>.

Домбровська Н.Р.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних
та спеціальних дисциплін
Чортківський навчально-науковий
інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнський національний університет*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНДЕКСНОГО МЕТОДУ В ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНОМУ АНАЛІЗІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Індексний метод є одним із ключових інструментів у сучасному аналізі фінансово-господарської діяльності підприємств. Він дозволяє ефективно оцінювати динаміку змін, порівнювати показники за різні періоди та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Основною особливістю індексного методу є використання індексів для порівняння змін у величинах за певний період часу, що дозволяє виявити зміни в економічних або соціальних показниках. Індексний метод базується на побудові спеціальних показників (індексів), які можуть узагальнювати та аналізувати відносні зміни між економічними, соціальними або фінансовими показниками, що дозволяє оцінювати тенденції, визначати динаміку змін та порівнювати різні періоди.

Індексний метод вирішує наступні завдання: «характеристика загальної зміни рівня складного соціально-економічного явища; аналіз впливу кожного з факторів на зміну величини, що індексується, шляхом виключення впливу інших факторів; аналіз впливу структурних зрушень на зміну величини, що індексується» [1, с. 135].

Завдяки своїй універсальності індексний метод знаходить широке застосування в різних аспектах діяльності підприємства.

1. Аналіз обсягів виробництва та продажів. Однією з основних сфер використання індексного методу є оцінка змін у виробничих процесах та обсягах реалізації продукції. Підприємства аналізують індекси фізичного обсягу виробництва для визначення темпів зростання або скорочення випуску товарів. Це дозволяє виявити ефективність виробничих потужностей та оцінити результати маркетингових кампаній. У процесі проведення аналізу обсягів виробництва та продажів обчислюють такі показники: індекс фізичного обсягу виробництва — показує зміну кількості виготовленої продукції за певний період; індекс обсягу продажів — відображає зміни в обсягах реалізації товарів та послуг; індекс товарообігу — оцінює динаміку змін у загальному обсязі продажів за певний проміжок часу; індекс виконання плану — порівнює фактичні обсяги виробництва або продажів із запланованими.

2. Оцінка цінової динаміки. Індексний метод активно використовується для аналізу змін у рівнях цін на сировину, товари та послуги. Розрахунок цінових індексів дозволяє підприємствам відстежувати тенденції інфляції, аналізувати вплив ринкових факторів на собівартість продукції та адаптувати цінову політику відповідно до змін у середовищі.

Індекси, які застосовуються в оцінці цінової динаміки наступні: індекс споживчих цін — відображає зміну середнього рівня цін на товари та послуги, які споживає населення; індекс цін виробників — показує зміну цін на товари від виробників, що дозволяє оцінити динаміку витрат у виробництві; [2] індекс закупівельних цін — визначає зміну цін на матеріали та сировину, що закуповуються підприємством; індекс цін реалізації — відображає зміну цін на продукцію підприємства під час її продажу; індекс собівартості продукції — дозволяє

відстежити динаміку змін витрат на виробництво одиниці продукції; індекс контрактних цін — використовується для аналізу змін у цінах на товари та послуги в межах укладених контрактів [3].

3. *Дослідження фінансових результатів суб'єкта господарювання.* За допомогою індексів підприємства оцінюють динаміку доходів, витрат і прибутків. Аналіз індексів фінансових показників допомагає виявити фактори, що впливають на рентабельність, і визначити ефективність використання ресурсів. Наприклад, індексний аналіз дозволяє порівняти зміну витрат з темпами зростання прибутку, що є важливим для оцінки загальної економічної стійкості підприємства. Індексний аналіз включає розрахунок таких показників: індекс прибутку — відображає зміну рівня прибутковості підприємства за певний період; індекс рентабельності — оцінює динаміку рентабельності продукції або діяльності в цілому; індекс витрат на гривню доходу — дозволяє визначити ефективність використання витрат у співвідношенні до отриманих доходів; індекс фінансової стійкості — аналізує зміни в показниках ліквідності та платоспроможності підприємства; індекс валового доходу — показує зміну загального обсягу доходу від усіх видів діяльності.

4. *Аналіз продуктивності праці та ефективності персоналу.* Індексний метод використовується для оцінки змін у продуктивності праці та ефективності роботи персоналу. Розрахунок індексів продуктивності дозволяє визначити, наскільки зросла або зменшилася ефективність праці, що є важливим для оптимізації виробничих процесів і розробки стратегій підвищення мотивації співробітників. Аналіз продуктивності праці та ефективності персоналу включає алгоритм обчислення наступних показників: індекс продуктивності праці — дозволяє оцінити ефективність використання трудових ресурсів і рівень оптимізації виробничих процесів; індекс фондівдачі — показник, який характеризує ефективність використання основних засобів підприємства; індекс середньої заробітної плати — порівнює динаміку зростання зарплат з рівнем продуктивності праці; індекс витрат на персонал — показує зміну витрат на одного працівника; індекс інтенсивності праці — оцінює зміну кількості витрачених людино-годин на одиницю продукції.

5. *Визначення рівня витрат і собівартості.* Підприємства активно застосовують індексний метод для аналізу витрат і собівартості продукції. Це допомагає виявити тенденції у зростанні витрат, оцінити вплив зміни цін на ресурси та приймати рішення щодо оптимізації витратної частини бюджету. При проведенні економіко-статичного аналізу визначення рівня витрат і собівартості продукції (послуг, робіт), доцільно обчислювати такі показники: індекс собівартості продукції — показує зміну витрат на виробництво одиниці продукції; індекс витрат на матеріали — відображає динаміку витрат на закупівлю сировини та матеріалів; індекс загальних виробничих витрат — аналізує зміну сукупних витрат на виробництво продукції.

6. *Оцінка інвестиційних проектів.* Індексний метод дозволяє оцінювати ефективність інвестиційних проектів, порівнюючи динаміку вартості активів та доходів від вкладених коштів. Завдяки цьому інструменту підприємства можуть прогнозувати окупність проектів і визначати доцільність інвестицій. При цьому доцільно проаналізувати такі показники: індекс рентабельності інвестицій — показує співвідношення прибутку до вкладених інвестицій; індекс окупності інвестицій — відображає період, за який інвестиції повністю окупляться; індекс чистої приведеної вартості — оцінює різницю між теперішньою вартістю майбутніх доходів і витрат; індекс внутрішньої норми дохідності — показує максимальну допустиму ставку дисконту, при якій інвестиції залишаються прибутковими; індекс ефективності капіталовкладень — відображає ступінь прибутковості кожної вкладеної гривні.

Підсумовуючи, зазначимо, що індексний метод є незамінним інструментом для комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств. Його застосування сприяє точнішому моніторингу ключових показників, дозволяє адаптувати стратегію розвитку до змін ринкових умов та підвищує рівень обґрунтованості управлінських рішень. Завдяки індексному методу підприємства отримують можливість гнучко реагувати на виклики сучасної економіки та забезпечувати стабільне зростання і розвиток.

Література

1. Козирєва О.В. Федорова В.О. Статистика: навчальний посібник. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 187 с.
2. Купалова Г.І. Індексний метод. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/24838-111-ndeksniy-metod.html> (дата звернення: 3.01.2025).
3. Статистика: Індеси. URL: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:358310700eb8ebb95c49a6de7bd28ee9bd78ae3f/20170321104342/372864/index.html (дата звернення: 3.01.2025).

Євдокимова Н.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної теорії,*

Богославець Я. І.

*здобувач вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

АНАЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО ВИБОРУ ПІДПРИЄМСТВА

Виживання українського бізнесу та його розвиток за сучасних надскладних умов пов'язане з можливістю своєчасного та гнучкого реагування на мінливість, складність і невизначеність зовнішнього середовища господарювання. Важливою є активна позиція бізнес-організації з погляду формування нею зовнішніх умов власної діяльності на основі систематичного виявлення у зовнішньому середовищі різноманітних факторів і вивчення їхнього впливу.

Зазначене зумовлює доцільність використання в обґрунтуванні управлінських рішень інструментів стратегічного аналізу, за допомогою яких можна оцінити вплив зовнішнього середовища й розробити та оперативно відкоригувати стратегію розвитку компанії, яка б відображала її реакцію на зовнішні зміни в напрямі пристосування і зменшення негативного впливу загроз зовнішнього середовища та використання можливостей, які виникають унаслідок сприятливих змін, для подальшого зростання підприємства.

Основи стратегічного аналізу були закладені в наукових працях таких відомих учених, як І. Ансофф, П.Ф. Друкер, А.Дж. Стрікланд, А. Томпсон, М. Портер та ін. Теорія стратегії, моделі та інструменти стратегічного аналізу стали предметом наукового пошуку українських учених, з-поміж яких маємо особливо виділити науковців-викладачів, які започаткували і впродовж останніх трьох десятиліть разом зі своїми послідовниками формували вітчизняну школу стратегії підприємства: Гаращенко Н.М., Наливайка А.П., Прохорову Є.В., Шершньову З.Є. та ін. [1]. З-поміж сучасних публікацій виділяється предметний напрям, який присвячений прикладним аспектам використання інструментів стратегічного аналізу для економічних організацій різного масштабу, різної галузевої приналежності тощо. Незважаючи на доволі значну кількість запропонованих дослідниками розробок, все ж чимало проблем зазначеного наукового напрямку залишаються не розв'язаними. Ба більше, в період повномасштабної війни доступ більшості підприємств до консультативної допомоги й експертного супроводження процедур стратегічного аналізу став доволі ускладненим. В особливо скрутних умовах опинився малий і середній український бізнес, фінансові ресурси і людський капітал якого в контексті стратегічного управління є вкрай обмеженими. Зазначені обставини актуалізують наукові розробки методології вибору раціональних інструментів стратегічного аналізу та їх процедурної адаптації до конкретних умов господарювання.

Існує декілька інструментів стратегічного аналізу, котрі здатні тією чи іншою мірою показати, як впливає макросередовище на суб'єкт бізнесу. Доволі поширеним є використання

PEST-аналізу, який являє собою стратегічний аналіз політичних, економічних, соціальних і технологічних факторів зовнішнього середовища підприємства.

Відомо, що ідея проведення комплексного факторного аналізу макросередовища в стратегічному контексті належить Френсісу Джозефу Агілару (Francis J. Aguilar), американському досліднику в області стратегічного планування й загального менеджменту, який в 1967 році запровадив інструмент аналізу макросередовища під назвою ETPS (Economic, Technological, Political, Sociological). З плином часу неодноразово трансформувалось назва і склад основних областей (сегментів) макросередовища, що підлягали аналізу. З'явилися модифіковані формати PEST-аналізу (іноді його називають як STEP-аналіз): PESTLE-аналіз (вживається також як PESTEL-аналіз), що розширений факторами довкілля і правовими (Legal, Environmental), STEERPLE-аналіз, що включає також етнічні фактори (Ethnic). Дослідники також пропонують виокремлювати в аналізі макросередовища такі сегменти, як географічні й інституціональні.

Результати проведеного нами аналізу методичних особливостей різних варіантів PEST-аналізу доводять до висновку про те, що вибір формату залежить від ступеня важливості впливу тих чи тих груп факторів і загалом визначається такими ключовими обставинами:

- розробки стратегічного рішення компанії щодо її майбутньої поведінки на ринку свого продукту і зміни конкурентної позиції;
- обґрунтування управлінських рішень стосовно диверсифікації виробництва і виходу на інші національні ринки;
- пошуку можливостей виходу на закордонні ринки;
- галузевих особливостей виробництва й реалізації продукту, передовсім, агропромислової сфери.

Фахівцями запропоновано виконувати PEST-аналіз у такій послідовності:

- 1) формування розширеного переліку факторів для аналізу в межах кожної групи: виокремлення чинників, які чинитимуть істотний вплив на майбутні результати діяльності аналізованого підприємства;
- 2) визначення значущості, сили впливу кожного з виокремлених чинників, а також спрямованості впливу кожного фактору;
- 3) оцінювання ймовірності зміни фактору за бальною шкалою на основі експертного опитування; оцінювання реальної значущості факторів за розрахунком зваженої оцінки впливу факторів;
- 4) розподіл усіх факторів із розширеного переліку в порядку убутання реальної значущості факторів для зручності контролю змін;
- 5) складання зведеної таблиці PEST-аналізу, тобто формулювання висновків і приведення результатів у матричний вигляд [2, с. 72–73].

В процесі кваліфікаційного магістерського дослідження нами було розпочате аналітичне оцінювання макросередовища ТОВ «ОВОПРАЙМ» за допомогою PEST-аналізу. Основним напрямом діяльності ТОВ «ОВОПРАЙМ» є оптова торгівля, воно є офіційним дистриб'ютором курячого яйця птахофабрик: ТОВ «Ратібор», ТОВ «Яйце Райце», ПрАТ «Тернопільська Птахофабрика».

Підприємство було засноване у 2020 році та, незважаючи на свою коротку історію, нині досягло вагомих результатів відносно контролю частки ринку оптової торгівлі курячим яйцем, росту дохідності, чистого прибутку та масштабування, освоєння сучасного інноваційного обладнання задля приросту продуктивності та зменшення витрат. В структурі продажів вагома частка належить нефасованому курячому яйцю (більше 90 % усіх об'ємів продаж), решта — фасоване куряче яйце. Нам вбачається реалізація стратегічного вектору розвитку та нарощування продажів саме в частині фасованої продукції як перспективної.

Якісна оцінка такого вектору розвитку, в межах внутрішнього середовища України, за допомогою PEST-аналізу, дала змогу виявити ключові фактори впливу на господарську діяльність підприємства будь-то політичні рішення, економічні чинники, чи соціальні потреби,

та сфокусувати зусилля на найвпливовіших факторах, з-поміж яких особливо, на наш погляд, варто виділити:

- тривалість військових дій;
- підвищення податкового навантаження;
- продовження наявних програм підтримки малого та середнього бізнесу;
- дефіциту кваліфікованого персоналу;
- внутрішньої міграції.

Пошук нових каналів збуту та наявна нестабільність українського макросередовища дозволяють також розглянути варіант з переорієнтацію постачання частини продукції на внутрішні ринки країн Східної Європи, що, в свою чергу, зумовлює їх дослідження за допомогою PESTLE-аналізу. Використання цього формату аналітичного інструменту дозволяє провести поглиблений аналіз правових умов та екологічних вимог, які є пріоритетними для ринку Європейського Союзу, та врахувати міжринкові відмінності, які можуть впливати на стратегії адаптації ТОВ «ОВОПРАЙМ».

Загалом, інтеграція аналітичних інструментів PEST/ PESTLE-аналізу у процес дослідження макросередовища ТОВ «ОВОПРАЙМ» сприятиме підвищенню обґрунтованості його стратегічних рішень, відкриваючи нові можливості для глибшого розуміння аспектів (чинників), окреслених проведенням аналізом, та оцінки їхнього впливу на господарську діяльність.

Література

1. Духновський І.М. PEST-аналіз як інструмент формування стратегії розвитку підприємства. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2021. Вип. 2(63). С. 71–77.
2. Наливайко А.П. Стратегія підприємства: навч. посіб. / А.П. Наливайко, Н.М. Гарашенко, Є.В. Прохорова; за заг. та наук. ред. д.е.н., засл. діяча науки і техніки України А.П. Наливайка. — К.: КНЕУ, 2016. — 485 с.

Євсєєв А.С.
здобувач PhD,
Національний технічний університет «ХПІ»

АНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У науковій доповіді розглядаються особливості процесу комерціалізації інновацій в Україні в умовах воєнного стану [1, 4, 6]. Проаналізовано ключові проблеми, з якими стикається інноваційний сектор, зокрема обмежений доступ до фінансування, зниження рівня довіри інвесторів та міграція висококваліфікованих кадрів [2, 5, 9]. Запропоновано можливі рішення для стимулювання інноваційного розвитку та підтримки підприємництва.

Комерціалізація інновацій є важливим фактором економічного розвитку та конкурентоспроможності держави, що сприяє трансформації наукових ідей у конкурентоспроможні продукти та послуги [3, 7]. В умовах війни Україна зіткнулася з серйозними викликами, що обмежують інноваційну діяльність. Проте, криза також відкриває нові можливості для впровадження технологічних рішень у військовій і гуманітарній сферах. Метою дослідження є аналіз проблем і розробка стратегій для стимулювання комерціалізації інновацій в поточних умовах. В Україні цей процес залишається складним через низку викликів, пов'язаних з інституційним середовищем, фінансуванням, ринковими умовами та інтеграцією в міжнародні ланцюги створення вартості [8, 11].

Комерціалізація інновацій — це процес перетворення наукових розробок, технологій або ідей у ринковий продукт, що приносить дохід. Охоплює етапи: створення інновацій, оцінка потенціалу, розробка продукту, вихід на ринок, масштабування. Для нашої країни процеси

комерціалізації інтелектуально-інноваційних технологій мають надзвичайно важливе значення, так як забезпечують розвиток високотехнологічних галузей, сприяють підвищенню конкурентоспроможності економіки, надають реальні підстави для інтеграції в глобальні інноваційні мережі [10, 13].

Поточний стан комерціалізації інновацій в Україні в першу чергу характеризує її науково-дослідна база, яка характеризується значною кількістю академічних установ і університетів, нерівномірним розподілом наукових потужностей між регіонами, недостатнім рівнем взаємодії університетської науки та бізнесу. Інституційна підтримка здійснюється з допомогою програм державного фінансування (Державний фонд фундаментальних досліджень, гранти), але при цьому спостерігається недостатній рівень розвитку інноваційної інфраструктури (технопарки, бізнес-інкубатори, акселератори). Також слід відмітити низький рівень ефективності правової системи захисту інтелектуальної власності.

Значні проблеми мають в місце у сфері фінансування: низький рівень державних інвестицій у науку та технології (менше 1 % ВВП); слабкий розвиток венчурного капіталу; залежність від міжнародної фінансової допомоги. Потребує свого розвитку і ринкове середовище: недостатній попит на інноваційні продукти всередині країни, висока конкуренція на глобальних ринках., спостерігається відставання у впровадженні сучасних технологій, зокрема цифрових. Важливою проблемою для нашої країни є витік мозків: еміграція кваліфікованих кадрів через низький рівень оплати праці та обмежені можливості для розвитку

Наші рекомендації для підвищення ефективності комерціалізації інновацій включають три основні напрямки. По перше, рекомендації для держави по'язані в першу чергу з фінансовою підтримкою науки: збільшення інвестицій у дослідження та розробки запуск спеціальних програм кредитування та грантів для інноваційного бізнесу. Конче потрібна юридична реформа в сфері науки: необхідне посилення захисту інтелектуальної власності та створення механізмів прозорої співпраці науки та бізнесу., впровадження сучасних технологій у державне управління та бізнес. По-друге, рекомендації для бізнесу включають розвиток співпраці з наукою: інвестування у стартапи та наукові проекти, організація партнерств із університетами та дослідницькими центрами, відкриття власних дослідницьких лабораторій, підтримка інноваційних ініціатив через акселератори та бізнес-інкубатори, створення сприятливого середовища для підприємництва, інтеграція у світові ланцюги створення вартості, розширення співпраці з міжнародними організаціями. По-третє, рекомендації для наукових установ пов'язані з посиленням їх орієнтації на ринок: впровадження курсів підприємництва та інноваційного менеджменту., підтримка стартапів, створених студентами та викладачами. Розвиток міжнародної співпраці: участь у глобальних дослідницьких програмах і проектах.

Процес комерціалізації інновацій в Україні потребує системних змін, зокрема у фінансуванні, інфраструктурі та правовому забезпеченні. Завдяки інтеграції науки та бізнесу, розвитку інноваційної культури та підтримці міжнародних партнерів, Україна має всі шанси стати конкурентоспроможною на глобальному ринку. Попри складні умови, Україна має потенціал для розвитку інноваційної діяльності. Для цього необхідна координація зусиль держави, бізнесу та міжнародних партнерів. Стимулювання інновацій сприятиме не лише економічному відновленню, але й підвищенню обороноздатності та соціальної стійкості країни.

Література

1. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорелова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
2. Товажнянський В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / Товажнянський В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012.-703 с.
3. Kocziszký G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
4. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.

5. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // *MIND Journal*. №5. 10 p.
6. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
7. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
8. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с. — 401
9. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // *Маркетинг: підручник* / За ред. О.А.Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
10. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.
11. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорелова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
12. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
13. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // *Навч. посібник для інж.-техн. вузів*. — Харків : «Основа», 1993. — 288 с.

Єременко А.В.

кандидат економічних наук, докторант
ДННУ «Академія фінансового управління»

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Нематеріальні активи є драйверами зростання сучасної економіки. Одночасно з цифровою революцією зростає важливість нематеріальних активів, таких як дослідження та розробки, інтелектуальна власність, бренди, програмне забезпечення, бази даних, організаційні активи та навички. Зараз вони є основою будь-якої інноваційної компанії.

Нематеріальні активи — це ті активи на балансі компанії, які мають приховану грошову чи ділову вартість, але не присутні у фізичній формі. Нематеріальні активи допомагають компаніям, виконуючи операції в унікальний спосіб, що дає їм конкурентну перевагу. Усі компанії можуть отримати доступ до нематеріальних активів шляхом створення нематеріальних активів або придбання нематеріальних активів від інших компаній. Нематеріальна цінність бізнесу також може ховатися у вартості бренду компанії. Різні компанії демонструють різні унікальні переваги, які можна вважати частиною нематеріальної цінності бізнесу.

США виділяються як найбагатша на нематеріальні ресурси країна, за ними йдуть країни Центральної та Північної Європи, такі Німеччина, Ірландія, Швейцарія, Данія, Франція та Великобританія. Далі йдуть азійські країни, Корея, Японія та Тайвань, потім Австралія, Канада та решти Європи. Найменш нематеріальними є інші ринки, що розвиваються, такі як Саудівська Аравія, Китай і Бразилія [1].

Ключовим моментом звіту Global 500 2024 є значні успіхи компаній, які інвестували значні кошти в ІІ. Дослідження Brand Finance, провідної світової консалтингової компанії з оцінки брендів, виявили дуже значне зростання вартості бренду серед галузевих лідерів, таких як Microsoft і NVIDIA. Вартість бренду Microsoft зросла на 78 % до 340,4 млрд доларів США, підскачавши на дві сходинки в рейтингу до 2-го місця. NVIDIA, ключовий постачальник чіпів у сфері штучного інтелекту, досягла зростання вартості бренду на 163 % до 44,5 млрд доларів США, що зробило його брендом, що найшвидше зростає цього року. Інвестиції Microsoft в інтеграцію штучного інтелекту між платформами підвищують конкурентоспроможність на ринку, позиціонуючи її як провідного технологічного інноватора. Оригінальне дослідження ринку Brand Finance підкреслює міцну репутацію Microsoft у сфері інновацій, сучасності та надійності. Згідно з дослідженням Brand Finance, NVIDIA вважається

ся високоінноваційною компанією, а рівень знайомства, уваги та рекомендацій також зростає з року в рік. Ця загальна продуктивність твердо позиціонує NVIDIA як лідера на ринку чіпів штучного інтелекту, демонструючи, що їхні інноваційні продукти сприймаються ринком [2].

Порівняно з 2024 роком глобальна корпоративна нематеріальна вартість у 2023 році зросла на 8 % після різкого падіння у 2022 році. Крім вищезазначених економік США, Ірландії, Данії, Великобританії та Франції, які мають найбільшу частку нематеріальних активів, до першої двадцятки увійшли також Індія, Туреччина, Індонезія та Мексика [3].

Згідно з новим звітом Brand Finance у 2024 р. вартість нематеріальних активів, що належать найбільшим компаніям світу, досягла 79,4 трлн доларів США. Це суттєве зростання на 28 % порівняно з 2023 роком, коли глобальна нематеріальна вартість становила 61,9 трлн доларів США, досягнувши найвищого рівня з тих пір, як Brand Finance почав відстежувати її в 1996 році. За той же період вартість глобальних матеріальних чистих активів також зросла до 68,8 трлн доларів США. Методологія Brand Finance спирається на корпоративну вартість компаній для визначення приблизних нематеріальних активів, оскільки вартість більшості нематеріальних активів не повідомляється компаніями-власниками. Відсутність звітності є причиною того, що 79 % оціночної загальної вартості глобальних нематеріальних активів не враховано у фінансових звітах компаній [4].

Нематеріальні активи забезпечують конкурентні переваги, інновації та економічне зростання. Для компаній вони створюють довгострокову цінність шляхом створення ринкової ніші, збільшення доходу та прибутковості. Наприклад, впізнаваність бренду компанії може передати клієнтам якість і надійність. Як наслідок, ці нематеріальні активи сприяють збільшенню продажів і можуть викликати підвищення цін. Іноді внесок цих активів може бути навіть вищим, ніж внесок матеріальних активів, таких як виробниче обладнання.

Єдиної методики оцінювання нематеріальних активів не існує. Залежно від типу наявного активу, контексту та доступності даних часто використовується комбінація різних підходів. У більшості випадків вартість нематеріальних активів можна оцінити з урахуванням майбутніх економічних вигод, пов'язаних з активом, наприклад прогнозованих грошових потоків. Однак для багатьох нематеріальних активів на практиці це може бути складно зробити. Витрати на заміщення та відтворення активу або порівняння з операціями з подібними активами також є поширеними підходами визначення вартості. Процес оцінювання включає професійне судження та структурований підхід і може потребувати інформації з інших галузей, щоб отримати повну картину [5].

Рейтинг за 2024 рік показує, що вісім із 10 найкращих компаній світу з найвищою нематеріальною цінністю розташовані в США, причому технологічні та інтернет-гіганти значною мірою сприяють високій нематеріальній цінності країни. Apple і Microsoft продовжують утримувати свої позиції як дві провідні компанії з найвищою нематеріальною цінністю в усьому світі. У той же час медіа компанії Alphabet і Meta, а також роздрібний гігант Amazon також є ключовими учасниками [6].

Таким чином, цьогорічна рекордна вартість глобальних нематеріальних активів підкреслює зростаючу важливість нематеріальних активів у сучасній глобальній економіці. Оскільки компанії продовжують інвестувати в цифрову трансформацію, інновації, дослідження та розробки; нематеріальні активи стали ключовими рушійними силами довгострокового зростання та конкурентної переваги.

Література

1. International Intangible Value. URL: <https://caia.org/blog/2024/06/21/international-intangible-value>.
2. Global 500 2024. URL: <https://brandirectory.com/reports/global/2024>.
3. Corporate Intangible Assets Grew to USD 61.9 trillion in 2023. URL: <https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index/w/blogs/2024/corporate-intangible-assets>.
4. Value of global intangible assets reaches all-time \$79.4 trillion high. URL: <https://brandfinance.com/press-releases/value-of-global-intangible-assets-reaches-all-time-79-4-trillion-high>.

5. Intangible Assets and Intellectual Property. URL: <https://www.wipo.int/en/web/intangible-assets>.

6. Value of global intangible assets reaches all-time \$79.4 trillion high. URL: <https://www.webwire.com/ViewPressRel.asp?aId=328987>.

Зюзя О.В.

доктор філософії,

Інститут державного військового управління

Національного університету оборони України

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА ЗАВДАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

В ході російсько-українській війні РФ системно й методично застосовує технології боротьби з Українською державністю, кінцевим результатом застосування яких є руйнування системи національної стійкості України. Місією останньої є гарантування національної стійкості в умовах динамічного безпекового середовища, тобто забезпечення спроможностей та стратегічної готовності Української держави до своєчасного й адекватного реагування на загрози національній безпеці і оборони [1, с. 18].

У вітчизняному науковому дискурсі доведено, що в російських технологіях боротьби з Українською державністю одним із об'єктів деструктивного впливу є система державного управління [2; 3]. Порушення інституційної та організаційної стійкості вітчизняної системи державного управління здійснюється шляхом системного й методичного інспірування росією криз-процесів функціонування згаданої системи. Зокрема, в [4] представлено прогностичну модель розгортання кризи-процесу функціонування системи воєнної безпеки. Ця модель репрезентує етапи розгортання кризи-процесу функціонування системи воєнної безпеки, яке відбувається за принципом каскадного ефекту:

I етап. Криза воєнно-ідеологічна.

II етап. Кризи суспільно-владних відносин у сфері оборони: а) криза суспільно-політична, що зумовлена суперечностями між гілками влади з питань національної безпеки і оборони; б) криза суспільно-політична, що зумовлена суперечностями між державою та громадянським суспільством з питань зовнішньої та безпекової політики; в) криза воєнної політики.

III етап. Кризи державного військового управління: 1) кризи інститутів держави, війська, управління: а) структурно-динамічна криза системи воєнної безпеки; б) кризи публічно-політичного характеру: криза стратегічних комунікацій; криза публічної дипломатії; в) кризи політико-управлінського характеру: кризова ситуація у сфері військового управління; криза військового управління; криза державного військового управління; 2) кризи інфраструктур реалізації рішень: а) організаційно-управлінська криза системи воєнної безпеки, що може проявлятися у вигляді: а) організаційних провалів (ненавмисні помилки в управлінні сектором оборони); б) посадові провали (наслідки неправомірних наслідків ризиків керівництва сектору оборони); в) посадові злочини (злочинні дії керівництва сектору оборони); г) наслідки неефективного державного управління сектором оборони; б) інституційна криза органу військового управління.

IV етап. Кризи системи воєнної безпеки: 1) кризи, які пов'язані зі станом обороноздатності та військової могутності: а) кризи обороноздатності: криза обороноздатності у мирний час; криза обороноздатності в особливий період; криза обороноздатності в умовах воєнного стану; криза у сфері забезпечення воєнної безпеки; 2) кризи військово-інформаційного характеру: а) криза військово-кібернетична у сфері оборони; б) криза військово-інформаційна у сфері оборони; 3) військово-медичні кризи: а) кризова ситуація у сфері військової медицини; б) криза військово-медична; в) інституційна криза управління системою медичного забезпечення військ; 4) кризи оборонного співробітництва: а) криза військового співробітництва; б) криза міжнародного військового співробітництва; в) криза міждержавного військового

співробітництва; криза миротворчої діяльності; 5) криза воєнно-економічного характеру; 6) криза військово-технічного характеру; 7) криза військової кадрової політики; 8) криза у сфері військової освіти; 9) криза у сфері воєнної науки.

У етап. Кризи системи управління мотивацією до збройного захисту України: 1) кризи військово-соціального та військово-гуманітарного характеру: а) криза військово-соціальна; б) криза військово-гуманітарна; 2) кризи морально-психологічного характеру: а) криза морально-психологічна; б) криза військово-психологічна.

В умовах російсько-української війни, постає нагальна необхідність вжиття невідкладних заходів щодо забезпечення гомеостазу Української держави, що дозволить реалізувати аксіоми воєнної політики: 1) визначеність політичних цілей війни; 2) віра в перемогу та суспільна єдність «народ — армія — держава» з питань збройного захисту Батьківщини; 3) стійка мотиваційна готовність військовослужбовців національних військових формувань до збройного захисту Батьківщини; 4) віра військовослужбовців в силу своєї зброї; 5) оптимальний баланс між рівнем гарантованого забезпечення воєнної безпеки держави та її економічними можливостями; 6) оптимальний баланс між рівнем гарантованого забезпечення воєнної безпеки держави та її військово-технічними можливостями [5].

У вітчизняному науковому дискурсі представлено методику системних досліджень проблем національної безпеки і оборони. Цією методикою визначено такі кроки дослідження: 1) визначення меж гомеостазу держави; 2) визначення реакції системи національної безпеки на її відхилення від гомеостатичної межі [5].

Є сенс зауважити, що а суспільстві та державі межі гомеостазу визначаються спроможностями системи забезпечення національної безпеки. Саме тому знання гомеостатичних меж дозволяє визначити імперативи державної політики національної безпеки і воєнної політики, й відповідно цілі діяльності органів державної влади та сил сектору безпеки і оборони.

У вітчизняному науковому дискурсі визначено такі гомеостатичні межі, як-от [5, с. 78]: а) гранично-критичне значення мобілізаційного напруження держави, який характеризує частку населення країни, призваної до збройних сил — за умов мирного часу він не повинен перевищувати 1 %, а за воєнного — 10–12 %; б) гранично-критичне значення воєнно-економічного напруження держави — частка витрат на оборону від ВВП — для умов для мирного часу не повинен перевищувати 6 %, для воєнного часу — 40 %; в) гранично допустиме значення внутрішнього ринку для продукції оборонно-промислового комплексу має складати 30–35 % від загальної кількості замовлень. Оцінка згаданих гомеостатичних меж здійснюється за допомогою методологічного інструментарію економічної аналітики, який представлено в [6; 7].

В пункті 2 Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року зазначено, що «зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади» [8]. Саме тому до вказаного переліку гранично допустимих значень національної безпеки в умовах воєнного стану логічним є додавання: а) гранично-критичне значення рівня довіри населення країни до органів державної влади — 25 %; б) гранично-критичне значення частки громадян країни, що виступають за кардинальну зміну політичної системи — 40 % [5, с. 79].

На нашу думку, методологічний інструментарій економічної аналітики у сфері забезпечення національної стійкості України, який розроблено вітчизняними науковцями, має бути впроваджений у практику формування політики національної безпеки та воєнної політики України, що дозволить в подальшому реалізувати аксіоми воєнної політики в інтересах досягнення нашої перемоги у російсько-українській війні.

Література

1. Чигринський В.А., Шевченко М.М. Національна система стійкості України: місія, функції, завдання. *Стійкість особового складу Збройних Сил України: актуальні питання емпіричного виміру та розвитку*: Матеріали III науково-практичного семінару (Київ, 12 грудня 2024 р.) / За заг. ред. В.М. Мороза. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2024. С. 17–23.

2. Абрамов В. І., Зюзя О. В. Удосконалена базова модель міждержавного протиборства з урахуванням сучасних тенденцій російсько-української війни. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2679>

3. Зюзя О.В. Розвиток системи забезпечення державної безпеки України: організаційно-правовий аспект: дис. ... докт. філософії: спец. 281 / КНУ ім. Тараса Шевченка. К., 2023. 295 с.

4. Шевченко М.М., Кочерга Д.А. Кризи, що загрожують національній безпеці України у воєнній сфері та національна рамка реагування на них. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX — початку XXI ст.: тенденції та закономірності*: матеріали міжвузівського науково-практичного семінару (Київ, 25 травня 2023 р.). Київ: ЦП «Компринт», 2023. Вип. 12. С. 284–310.

5. Зюзя О.В. Аксиоми воєнної політики України в умовах російсько-української війни. *Воєнна історія України: історична ретроспектива* // 36. наук. пр. / Кол. авторів; за ред. О. Даценка. Київ: ЦП «Компринт», 2024. С. 77–79.

6. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: монографія. К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.

7. Богданович В.Ю., Єжєєв М.Ф., Свида І.Ю. Основи державного управління забезпеченням обороноздатності України: теорія і практика. Львів: ЛІСВ, 2008. 300 с.

8. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року від 11 серпня 2021 року № 347/2021 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2>.

Касперович Ю.В.

кандидат економічних наук, старша наукова співробітниця

Центру економічних і соціальних досліджень,

Національний інститут стратегічних досліджень

ЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ СМКОР ПДВ

Податок на додану вартість за своєю економічною природою є складним і бюджетоутворюючим податком. В Україні адміністрування ПДВ відбувається із застосуванням податковими органами автоматизованої системи моніторингу критеріїв оцінки ризику (СМКОР ПДВ). Складність адміністрування ПДВ є одним з основних застережень вітчизняного бізнесу від переходу із спрощеної на загальну систему оподаткування. Тобто складність ПДВ стримує масштабування малого бізнесу у середній і великий, що зрештою гальмує розвиток держави в цілому. Таким чином, існує нагальна потреба здійснення на постійній основі економічної аналітики функціонування СМКОР ПДВ.

У нинішньому вигляді чинна повністю безпаперова система електронного адміністрування ПДВ була запроваджена з липня 2015 р. й відтоді постійно удосконалюється. Нині до постанови КМУ «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних» від 11.12.2019 р. № 1165 зміни вносилися дев'ять разів. Зміни Постановою КМУ від 07.11.2023 р. № 1154 (набули чинності 09.12.2023 р.) зумовили пікове зростання кількості блокувань реєстрації податкових накладних наприкінці позаминулого 2023 р. [1]. Останні зміни поступово їх зменшують. Попри безперечно значний позитивний ефект від детінізації економіки, додаткових надходжень до бюджету та оперативності бюджетного відшкодування ПДВ, існуюча система все ще отримує численні нарікання від доброчесного бізнесу.

Впродовж 24.10.2022 р. по 10.01.2023 р. 25 344 громадян (з 25 000 необхідних) підписали петицію Президенту України щодо вад діючої системи реєстрації та блокування податкових накладних [2]. Інші петиції на цю ж тему також реєструвалися, але не набирали достатньої кількості голосів, зокрема:

- № 22/038230-еп від 06.07.2017 р. (3 926 голосів);
- № 22/072208-еп від 04.09.2019 р. (82 голосів);
- № 22/130328-еп від 24.12.2021 р. (1 859 голосів);

- № 22/145384-еп від 17.06.2022 р. (4 817 голосів);
- № 22/146572-еп від 04.07.2022 р. (198 голосів);
- № 22/184978-еп від 23.03.2023 р. (1 381 голосів) тощо.

Недоліки адміністрування ПДВ разом із бізнесом визнали експерти та навіть державні органи. У березні 2023 р. Рада бізнес-омбудсмена опублікувала власне розслідування, де визначила головні проблеми та виклики СМКОР. Дуже часто РБО фіксувала непропорційність негативних наслідків для бізнесу тим сумнівам, які стали причиною прийняття негативних рішень [3, с. 8].

Посадових осіб ДПС неодноразово виявляли на корупційних правопорушеннях із ПДВ. Найбільш суспільно резонансним став кейс екс-начальниці Головного управління ДПС у м. Києві. Його розгляду та проблемі блокування податкових накладних було присвячене окреме відкрите для журналістів засідання ТСК ВРУ у сфері економічної безпеки 09.02.2023 р. [4].

Пізніше наприкінці грудня 2023 р. НАЗК опублікувало результати комплексного дослідження, де ідентифікувало п'ять корупційних ризиків у процедурі зупинення/відновлення реєстрації податкових накладних/розрахунків коригування (ПН/РК) у Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН) [5].

Згодом Рішенням РНБОУ від 23.01.2024 р., введеного в дію Указом Президента України від 23.01.2024 р. № 21/2024, серед іншого Кабінетові Міністрів України невідкладно доручалося провести аудит системи моніторингу ризиків і критеріїв для блокування податкових накладних та процедур і критеріїв їх розблокування. Відповідне розпорядження КМУ від 24.05.2024 р. № 464-р передбачало шість місяців Мінфіну, Держаудитслужбі та ДПС для проведення такого аудиту та ще два місяці на повідомлення його результатів. Таким чином, «невідкладність» розтягнулася на понад рік. Проміжні результати аудиту широкій громадськості поки що не відомі.

Рахункова палата у жовтні 2024 р. у рамках аудиту ефективності дійшла висновку, що окремі рішення комісій центрального та регіонального рівнів з питань зупинення реєстрації ПН/РК в ЄРПН були недостатньо обґрунтовані [6].

Паралельно на вимогу громадськості ДПС розпочала з початку 2023 р. публікацію скорочених даних про роботу СМКОР ПДВ, які поступово впродовж 2023 р. розширювалися з 9 до 40 показників з 2024 р. Як свідчать публічні аналітичні дані ДПС [1], система вкрай повільно вдосконалюється.

Громадськість неодноразово наголошувала на необхідності розширення кількості показників оцінки СМКОР ПДВ. Наприклад, для цілей об'єктивного аналізу необхідний не лише показник *Кількість платників податку на додану вартість (станом на перше число наступного місяця)*, а *Кількість платників ПДВ, які реєстрували у звітному місяці податкові накладні / розрахунки коригування до Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН)*. Адже останні складають лише 60–65 % від загальної кількості платників ПДВ. Наприклад, розгорнуту відповідь ДПС на депутатський запит щомісячно публікує народна депутатка України Н.П. Южаніна [7]. Тому якщо аналізувати показники результативності роботи СМКОР ПДВ не від загальної кількості платників ПДВ, але лише від тих платників ПДВ, які реєстрували податкові накладні за звітний період, то результативність роботи системи виглядатиме гіршою.

Також громадськості бракує галузевого та регіонального зрізу щодо результатів роботи СМКОР ПДВ для надання об'єктивно співставної оцінки роботи регіональних комісій ДПС. Так, наприклад, за даними 8 місяців 2023 р. журналісти виявили, що динаміка блокування податкових накладних може мати залежність від того, чи має керівник регіональної податкової статус в.о. [8].

Таким чином, з метою удосконалення СМКОР ПДВ Міністерству фінансів України та Державній податковій службі України доцільно рекомендувати:

1. Залучити Рахункову палату до проведення аудиту системи моніторингу ризиків і критеріїв для блокування податкових накладних та процедур і критеріїв їх розблокування на

виконання Указу Президента від 23.01.2024 р. № 21/2024 та Розпорядження КМУ від 24.05.2024 р. № 464-р. Залучити до вище зазначеного аудиту СМКОР ПДВ експертів з фахової юридичної, бухгалтерської, аудиторської та ІТ-спільноти;

2. Врахувати раніше надані рекомендації Ради бізнес-омбудсмена, НАЗК та Рахункової палати для удосконалення СМКОР ПДВ, зокрема в частині автоматизації, ризикоорієнтованості та зменшення корупційних ризиків;

3. Збільшити кількість щомісячно публікованої на сайті ДПС статистичної інформації (абсолютні кількісні показники) про СМКОР ПДВ для незалежного громадського моніторингу та контролю. Узгодити з громадськістю перелік індикаторів оцінки (відносні розрахункові показники) ефективності СМКОР ПДВ і запровадити їх щомісячну публікацію.

Література

1. Показники за результатами проведення автоматизованого моніторингу відповідності податкових накладаних/розрахунків коригування критеріям оцінки ступеня ризиків. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-rezalt/677594.html>

2. Петиція № 22/167520-еп Знущання над бізнесом!!! 1. Відсутня можливість нормальної реєстрації податкових накладних, через відключення серверу з 18-00 та до 8-00 ранку і на вихідні! 2. Блокування податкових накладних розв'язує бізнес взагалі! 24.10.2022. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/167520>

3. Результати власного розслідування Ради бізнес-омбудсмена. *Рада бізнес-омбудсмена*. 10.03.2023. URL: <https://boi.org.ua/news-post/rezultaty-vlasnogo-rozsliduvannya-rady-biznes-ombudsmena/>

4. ТСК з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України посадовими особами Бюро економічної безпеки України, органів державної влади та інших державних органів розглянула резонансну ситуацію, пов'язану із можливими зловживаннями посадовими особами ГУ ДПС у м. Києві та загальні питання по адмініструванні і відшкодуванні ПДВ. 09.02.2023. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_tsk/233009.html

5. НАЗК запропонувало можливі шляхи мінімізації корупційних ризиків у блокуванні податкових накладних. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. 26.12.2023. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/nazk-zaproponovalo-mozhlyvi-shlyahy-minimizatsii-koruptsiynyh-ryzykiv-u-blokuванні-podatkovykh-nakladnyh/>

6. Звіт про результати аудиту ефективності на тему «Оскарження рішень ДПС: вплив на економічну активність платників податків» № 49–1 від 22.10.2024 р. *Рахункова палата*. https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/49-1_2024/Zvit_49-1_2024.pdf

7. Аналітичні дані СМКОР ПДВ. *Ніна Южаніна*. <https://t.me/ninayuzhanina/>

8. Коломиченко Т. Хто найактивніше блокує податкові накладні: Антирейтинг регіональних податкових служб. *Цензор.НЕТ*. 17.12.2023. URL: https://biz.censor.net/resonance/3461687/hto_nayaktyvnishe_blokuye_podatkovi_nakladni_antyreyityng_regionalnyh_podatkovykh_slujb

Каспрук О.В.

здобувач PhD,

Національний університет водного господарства та природокористування

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА ЦЕМЕНТУ

Капітальні інвестиції є важливим фактором діяльності підприємств з виготовлення цементу. Капітальні інвестиції — це кошти у формі грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, які підприємства спрямовують на придбання, виготовлення або модернізацію основних засобів, інших необоротних і нематеріальних активів [1]. Матеріальні інвестиції в сучасне обладнання та технології дозволяють підприємствам знижувати витрати виробництва, підвищувати продуктивність діяльності та забезпечувати високу якість продукції. Інвес-

тування у впровадження енергоефективних та енергоощадних технологій сприяють зниженню витрат на енергетичні ресурси, що особливо актуально в умовах постійних обстрілів енергетичної інфраструктури України та зростання їх вартості для юридичних осіб. Капітальні інвестиції у нематеріальні активи, зокрема у дослідження та інновації, сприяють створенню адаптивнішого та гнучкішого бізнесу в сфері виготовлення цементу. Це особливо важливо в умовах нестабільності ринків і змін у запитах споживачів.

Для дослідження впливу капітальних інвестицій на діяльність підприємств з виготовлення цементу використано показники виду економічної діяльності 23.51 «Виробництво цементу», а саме:

- капітальні інвестиції підприємств, тис. грн (Y);
- чистий прибуток (збиток) підприємств, тис. грн (X_1);
- рівень рентабельності операційної діяльності підприємств, % (X_2);
- обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) підприємств, тис. грн (X_3).

Значення показників за 2012–2023 рр. та розраховані значення коефіцієнтів кореляції з Y наведені в табл. 1.

Таблиця 1

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ КАПІТАЛЬНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ ТА ПОКАЗНИКАМИ ПІДПРИЄМСТВ ВИДУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 23.51 «ВИРОБНИЦТВО ЦЕМЕНТУ»

Рік	Y	X_1	X_2	X_3
2012	667359	–257007	4,308	7855959
2013	653637	–299302	3,245	7403038
2014	1149699	–4898973	–25,353	7802433
2015	630051	–5744458	–20,204	10202099
2016	796634	–1331855	2,709	12869712
2017	2565881	–1045420	13,085	14098910
2018	1743449	–579022	4,583	15269907
2019	1480069	4950839	21,192	18620401
2020	1457348	–1392753	25,812	19023507
2021	2834366	3702203	24,301	21375058
2022	1158333	–5128712	4,956	14495341
2023	2111314	1053709	21,718	24618389
Середнє значення	1437345	–914229	6,696	14469563
Мінімальне значення	630051	–5744458	–25,353	7403038
Максимальне значення	2834366	4950839	25,812	24618389
Коефіцієнт кореляції з Y		0,498	0,598	0,723

Джерело: розраховано автором за даними [2].

Аналізуючи дані табл. 1 варто зауважити поступове зростання обсягу капітальних інвестицій з середнім значенням 1437345 тис. грн впродовж досліджуваного періоду. Максимальне значення становило 2834366 тис. грн в 2021 році. З початком повномасштабної війни в Україні обсяг капітальних інвестицій зменшився. Негативна тенденція в 2022 році також характерна для показників $X_1...X_3$. Однак вже в 2023 році чистий прибуток становив 1053709 тис. грн, рентабельність сягнула 21,718 %, а обсяг виготовленої продукції зріс до 24618389 тис. грн. Така ситуація доводить адаптацію підприємств з виготовлення цементу до кризових умов бізнес-середовища, зумовлених повномасштабною війною в Україні.

Розраховані значення коефіцієнтів кореляції доводять наявність прямого тісного зв'язку між капітальними інвестиціями та обсягом виготовленої продукції підприємствами цементної галузі (коефіцієнт кореляції між Y та X_3 становить 0,723). Капітальні інвестиції дозволяють закуповувати нове або модернізувати вже існуюче обладнання, впроваджувати нові виробничі лінії, автоматизувати ручні операції тощо. Це підвищує ефективність виробничих процесів, зменшує витрати матеріалів та енергії, збільшуючи обсяги виробництва. Виявлено також вплив капітальних інвестицій на рентабельність операційної діяльності підприємств з виготовлення цементу — значення коефіцієнту кореляції між Y та X_2 становить 0,598. Капітальні інвестиції сприяють підвищенню рентабельності операційної діяльності шляхом зниження витрат, збільшенню доходів та мінімізації фінансових ризиків.

Таким чином, капітальні інвестиції є запорукою довгострокового розвитку підприємств цементної промисловості, їх конкурентоспроможності та адаптації до сучасних викликів. Сучасне обладнання, автоматизація виробничих процесів та підвищення якості продукції сприяють збільшенню частки ринку, зростанню обсягів виготовленої продукції та можливостям конкурувати на національному та міжнародному ринках.

Література

1. Мазур Н.А., Кушнір О.К. Капітальні інвестиції в економіці України: значення та вплив в умовах змін. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № 1(4). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-03-05>

2. Показники діяльності підприємств. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Кіржнер Д.Д.
здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

ЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ЗАКУПІВЛІ ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОГРАМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Україна, як країна, в якій відбуваються активні бойові дії, має з особливою вибірковістю й обережністю ставитися до проєктів, які змушена та починає фінансувати. Необхідно проводити глибокий аналіз впливу програм та ініціатив від інших країн, у яких, найчастіше, економічна та політична стабільність перебуває на значно вищому рівні.

Наразі, коли в Україні витрати оборонного сектору пріоритезуються [1], а грошей на інші сектори економіки не вистачає, що призводить до постійного накопичення і збільшення державного боргу [2], питання екологічної стійкості хоч і відходять на другий план, але можуть певною мірою нав'язуватися нам західними партнерами. За нинішніх умов, Україні, можливо, краще тимчасово вийти і, тим паче, не входити у різні екологічні програми, які ведуть до подорожчання виробництва електроенергії, теплової енергії, своєю чергою, і різних видів палива, товарів і послуг.

Можна простежити взаємозалежність між дотриманням екологічних норм при виробництві теплової та електричної енергії і їх впливом на вартість «споживчого кошика» звичайних громадян.

Екологічна складова, безумовно, впливає на здоров'я людей. На думку автора, замість суворих екологічних стандартів, на даний момент, мають бути введені жорсткіші вимоги до виробництва якісних продуктів харчування, стану питної води. Особливо необхідно ретельно контролювати якість харчування військових, від яких величезною мірою залежить майбутнє нашої держави, її незалежність та цілісність.

Потрібно працювати над рішеннями, які не збільшують податки зборами за викиди CO_2 [3], а шукати інші способи поповнення бюджету країни та мотивації бізнесу дотримуватися екологічних стандартів.

Необхідно запровадити максимально ефективні методи економічного управління всередині країни та створення фінансово-технологічних технопарків зі зниженим оподаткуванням

для роботи іноземних інвесторів, зокрема тих, які готові вкладати не тільки фінансові інвестиції, а й поставляти готові передові технологічні рішення, які, водночас, мають відповідати найвищим екологічним вимогам. Інакше може скластися ситуація, за якої у даний момент Україна і отримає певну вигоду, часто за рахунок кредитних коштів, але надалі буде зобов'язана знаходити кошти для «екологічної» модернізації закупленого (або поставленого партнерами) за кредитні кошти обладнання. Якщо обладнання буде застарілим і не відповідатиме актуальним екологічним вимогам, виникатиме необхідність виплати постійних екологічних штрафів. Або модернізація цього обладнання буде незрівнянною з економічною доцільністю продовження його експлуатації.

Так само має бути аудит фінансових витрат, спрямованих на виробництво продукції стратегічного значення. Крім цього, й аудит якості та кількості виробленої продукції.

Необхідно спростити механізм залучення грантових коштів на розвиток технічних і технологічних рішень, з одночасним посиленням контролю якості та доцільності реалізованих проєктів.

Зазначені вище питання потребують глибокого економічного і соціального аналізу. На їх підставі має бути розроблено, а потім і реалізовано загальний системний підхід щодо залучення та розподілу фінансових потоків і політики взаємодії з іншими країнами у галузі виконання екологічних норм [4] у період фази активних бойових дій.

Необхідно звернути увагу, що автор не нівелює значення екологічних питань, а підкреслює важливість ретельно і зважливо оцінювати об'єктивну необхідність в даний час дотримання певних екологічних норм та їх вплив на економічні та соціальні наслідки. Чи виправдані значні фінансові витрати на екологічні програми? Чи принесуть вони належний позитивний результат народу України, який буде відчутно у найближчі роки? Або ж ці витрати тільки погіршать загальну ситуацію в країні, яка і без того перебуває у стані крихкості.

Тому слід проводити зважливу економічну аналітику релевантності всіх рішень та їх наслідків, особливо під час підписання політично значущих і дорогих проєктів.

Література

1. Рішення РНБО України: Фінансування сектору безпеки і оборони у 2025 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/7007.html>.
2. Державний борг України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>.
3. Якими будуть податки на вуглець [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://pravda.com.ua/columns/2024/07/16/716667/>.
4. Чи вплине збільшення податку на CO₂ на екологічний стан в країні? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/statti/chy-vplyne-zbilshennia-podatku-na-so2-na-ekologichnyi-stand-v-kraini#:~:text=30%20листопада%202021p.,грн.%20Ft%20CO2>.

Клименко Т.В.

кандидат економічних наук, доцент

Шадура-Никипорець Н.Т.

кандидат економічних наук, доцент

Беляков С. В.

здобувач PhD,

Національний університет

«Чернігівська політехніка»

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Структура зайнятості населення відображає рівень економічного розвитку, в той час як зміни в цій структурі свідчать про тенденції в напрямку економічного розвитку. Хоча при

оцінці рівня розвитку необхідно враховувати географічні, політичні та інші аспекти функціонування країни, а також вплив її економіки на світову економіку, загалом розвиненіші країни орієнтовані на надання високотехнологічних послуг, країни середнього рівня розвитку — на розвиток промисловості, а слаборозвинені країни зосереджені на розвитку сільського господарства.

Україна наразі переживає один з найважчих періодів свого існування, що, безумовно, позначилося на змінах у структурі зайнятості населення як у розрізі видів економічної діяльності, так і в регіональному аспекті. Структурні зміни в зайнятості населення України за регіонами в 2021 та 2023 роках представлено в табл. 1.

Таблиця 1

ПОКАЗНИКИ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ ЗА РЕГІОНАМИ В 2021 ТА 2023 РОКАХ

Регіон	Показники				Відхилення	
	2021		2023		усього, %	у фізичних осіб-підприємців, %
	усього, осіб	з них у фізичних осіб-підприємців, осіб	усього, осіб	з них у фізичних осіб-підприємців, осіб		
Україна	8936128	2544468	7421758	2369484	−16,95	−6,88
Вінницька область	271730	98350	260138	102571	−4,27	+4,29
Волинська область	180513	66363	177437	70970	−1,70	+6,94
Дніпропетровська область	869757	203391	735314	202834	−15,46	−0,27
Донецька область	351306	87355	106117	32716	−69,79	−62,55
Житомирська область	210157	74065	186305	74480	−11,35	+0,56
Закарпатська область	159702	67518	149316	67414	−6,50	−0,15
Запорізька область	367822	103490	213663	60638	−41,91	−41,41
Івано-Франківська область	198538	88615	191832	93073	−3,38	+5,03
Київська область	478070	139893	434389	150188	−9,14	+7,36
Кіровоградська область	159763	48486	146102	50249	−8,55	+3,64
Луганська область	98125	29121	8098	3659	−91,75	−87,44
Львівська область	539702	183120	526134	198939	−2,51	+8,64
Миколаївська область	193453	61496	146907	54115	−24,06	−12,00
Одеська область	462650	158130	397437	147980	−14,10	−6,42
Полтавська область	303713	93561	282728	92481	−6,91	−1,15
Рівненська область	176209	72507	170756	76684	−3,09	+5,76
Сумська область	186052	63419	154301	58651	−17,07	−7,52
Тернопільська область	155442	61646	149189	61220	−4,02	−0,69
Харківська область	618231	218206	439788	171702	−28,86	−21,31
Херсонська область	146127	56005	37834	15655	−74,11	−72,05
Хмельницька область	215633	89353	207751	93698	−3,66	+4,86

Закінчення табл. 1

Регіон	Показники				Відхилення	
	2021		2023		усього, %	у фізичних осіб-підприємців, %
	усього, осіб	з них у фізичних осіб-підприємців, осіб	усього, осіб	з них у фізичних осіб-підприємців, осіб		
Черкаська область	221579	77986	208046	76430	-6,11	-2,00
Чернівецька область	119244	56371	111986	58918	-6,09	+4,52
Чернігівська область	171815	58597	151430	56619	-11,86	-3,38
м. Київ	2080795	287424	1828760	297600	-12,11	+3,54

Джерело: складено за даними Держстату України

Згідно з доступними статистичними даними [1], зайнятість у регіонах України у 2021 та 2023 роках суттєво змінилася в областях, де відбувалися бойові дії або які розташовані поблизу них. Зміни зумовлені, по-перше, внутрішньою та зовнішньою міграцією цивільного населення, по-друге, значними ускладненнями ведення економічної діяльності на територіях, наближених до місць бойових зіткнень. У 2023 році найбільші зміни в структурі зайнятості спостерігалися в Донецькій, Запорізькій, Луганській, Миколаївській, Херсонській і Дніпропетровській областях.

Динаміку кількості зайнятих в Україні за видами економічної діяльності в 2021 та 2023 роках представлено в табл. 2.

Таблиця 2

**КІЛЬКІСТЬ ЗАЙНЯТИХ ПРАЦІВНИКІВ У СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В 2021 ТА 2023 РОКАХ**

Вид економічної діяльності	Показники				Відхилення	
	2021		2023		усього, %	у фізичних осіб-підприємців, %
	усього, осіб	з них у фізичних осіб-підприємців, осіб	усього, осіб	з них у фізичних осіб-підприємців, осіб		
Україна	8936128	2544468	7421758	2369484	-16,95	-6,88
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	576093	40378	456909	34874	-20,69	-13,63
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	214749	258	146806	151	-31,64	-41,47
Переробна промисловість	1517994	163957	1148995	141755	-24,31	-13,54
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	300760	466	286025	267	-4,90	-42,70
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	133663	3754	107632	3261	-19,48	-13,13
Будівництво	349775	41910	241800	38049	-30,87	-9,21
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	2337383	1204455	1958655	1038125	-16,20	-13,81

Закінчення табл. 2

Вид економічної діяльності	Показники				Відхилення	
	2021		2023		усього, %	у фізичних осіб-підприємців, %
	усього, осіб	з них у фізичних осіб-підприємців, осіб	усього, осіб	з них у фізичних осіб-підприємців, осіб		
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	853646	143661	714105	150622	-16,35	+4,85
Тимчасове розміщення й організація харчування	250489	164245	206738	148310	-17,47	-9,70
Інформація та телекомунікації	437117	279118	428902	301546	-1,88	+8,04
Фінансова та страхова діяльність	85511	6865	68203	7035	-20,24	+2,48
Операції з нерухомим майном	225418	70945	190705	65031	-15,40	-8,34
Професійна, наукова та технічна діяльність	336704	136568	311200	155857	-7,57	+14,12
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	301962	56030	239235	52154	-20,77	-6,92
Освіта	42763	21946	46842	29060	+9,54	+32,42
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	772976	57038	688419	60458	-10,94	+6,00
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	50821	22122	45280	20926	-10,90	-5,41
Надання інших видів послуг	148304	130752	135307	122003	-8,76	-6,69

Джерело: складено за даними Держстату України

Згідно з даними [1], наведеними в табл. 2, можна зробити висновок, що найсуттєвіших змін зазнали такі види економічної діяльності, як добувна та переробна промисловість, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, а також сільське, лісове та рибне господарство. Добувна промисловість зазнала майже 32 % зменшення кількості працівників, що є найбільшим показником. Це пов'язано з тим, що в регіонах, де відбувалися особливо активні бойові дії, була добре розвинена ця діяльність, однак зупинка працюючих підприємств і міграція населення призвели до цих структурних змін. Подібні зміни відбулися і в будівництві. Враховуючи ці параметри та з огляду на втрати матеріальної і технічної бази національної економіки, вже зараз необхідно задумуватися над тим, яким чином і за рахунок яких ресурсів буде відновлюватися економіка країни. Потрібно розглянути питання, де брати необхідний кадровий потенціал і в яких сферах діяльності шукати імпульс для розвитку після закінчення війни.

Враховуючи масштаб руйнувань у країні та зміни в структурі трудових ресурсів, важливим є створення ефективної стратегії відновлення кадрового потенціалу. Передусім, держава має вжити заходи для забезпечення належних умов для повернення із-за кордону кваліфікованих фахівців, які були вимушені покинути країну через війну. Це має включати соціальні гарантії, стимулювання підприємництва та розширення можливостей для працевлаштування. Особливу увагу необхідно приділити перепідготовці та підвищенню кваліфікації, адже в умовах післявоєнної відбудови багато галузей потребуватимуть нових спеціалістів із сучасними знаннями в

технологіях, інфраструктурі, енергетиці, аграрному секторі та інших пріоритетних напрямках. Не менш важливим є стимулювання внутрішньої трудової міграції, оскільки значна частина працездатного населення була змушена переїхати в західні регіони України. Таким чином, кадровий потенціал стане ключовим фактором не лише для відновлення інфраструктури, але й для стабільного розвитку економіки на довгострокову перспективу.

Література

1. Державна служба статистики. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Климентова М.В.

здобувачка PhD,

Національний технічний університет «ХПІ»

АНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА НАУКОВО-ТЕХНІЧНУ ПРОДУКЦІЮ

Ціноутворення на науково-технічну продукцію є складним процесом, оскільки цей вид продукції має унікальні властивості, такі як інноваційність, висока вартість розробки та вплив на довгостроковий економічний розвиток [1, 7, 11]. Ефективне ціноутворення сприяє окупності інвестицій, конкурентоспроможності та стимулює розвиток нових технологій [2, 5, 9].

В процесі дослідження виявлено та обґрунтовано особливості ціноутворення на науково-технічну продукцію, до яких запропоновано віднести [3, 6, 12]:

- інноваційний характер науково-технічної продукції: продукт часто не має аналогів, що ускладнює ринкову оцінку, висока невизначеність щодо комерційного успіху;
- високі витрати на розробку: значні розміри вкладення у дослідження та розробки (R&D); потреба у довгострокових інвестиціях;
- обмежений обсяг технологічного ринку: науково-технічна продукція орієнтована на досить вузьку аудиторію сегменту ринку (підприємства, державні установи), має місце значна залежність від контрактних і держзамовлень;
- цінність у використанні: вартість науково-технічної продукції визначається її економічним, соціальним або технологічним ефектом.

До основних методів ціноутворення на науково-технічну продукцію пропонуємо віднести наступні методи з аналізом їх методичної сутності та особливостей використання [10, 13].

Затратні методи. Сутність: вартість визначається на основі суми витрат на розробку, виробництво та прибутку. Особливості: підходить для унікальних розробок з обмеженим доступом до ринкової інформації, простота розрахунків, але ігнорується попит і ринкова конкуренція.

Ринкові методи. Сутність: орієнтація на аналогічну продукцію конкурентів. Особливості: підходить для ринку, де є схожі рішення, враховує конкуренцію, але може недооцінювати унікальні властивості науково-технічної продукції.

Метод споживчої цінності. Сутність: ціна визначається на основі вигоди, яку отримує споживач. Особливості: орієнтований на кінцевий результат використання НТП, враховує економічний або соціальний ефект.

Ліцензійне ціноутворення. Сутність: ціна формується у вигляді роялті чи паушального платежу за право використання технології. Особливості: підходить для передачі прав на інтелектуальну власність у процесі ліцензування інтелектуально-інноваційних технологій, базується на оцінці патенту чи ноу-хау.

Метод розрахунку економічної вигоди. Сутність: оцінка вартості на основі вигоди, яку продукт приносить у довгостроковій перспективі. Особливості: використовується у високо-технологічних галузях (енергетика, медицина).

На рівень ціни науково-технічної продукції суттєвий вплив роблять наступні фактори: витрати на дослідження та розробку (вартість технологій, обладнання, зарплат і тестувань, розмір яких часто складає до 60–80 % загальної ціни); ринковий попит: готовність споживачів платити за інноваційний продукт, так як науково-технічна продукція з високою економічною вигодою має більшу цінність; технологічний рівень: чим вищий рівень інноваційності, тим складніше визначити ринкову вартість, складнощі посилює і необхідність врахування ризиків невдачі; рівень ринкової конкуренції: присутність схожих продуктів на ринку, доступність альтернатив (субституцій). Складнощі в аналітичному дослідженні ціни на науково-технічну продукцію можемо пояснити наступними положеннями: високий рівень невизначеності та непередбачуваності попиту на нові технології; практично повною відсутністю ринкових аналогів, що значно утруднює і ускладнює використання ринкових методів; довгий цикл розробки: високі витрати накопичуються до моменту виходу на ринок, має місце залежність від державної підтримки, так як далеко не всі науково-технічні розробки знаходять комерційне застосування без державних субсидій.

Наші рекомендації для ефективного ціноутворення знаходять своє відтворення в таких заходах.

1. Інтеграція методів ціноутворення на науково-технічну продукцію: комбінування затратного, ринкового та ціннісного підходів надає, на наш погляд, найточніші результати.
2. Розрахунок комерційних, технологічних і фінансових ризиків практичного використання розрахункових значень цін: врахування сценаріїв невдачі та низького попиту.
3. Залучення до процесу ціноутворення кваліфікованих експертів у сфері розробки та використання інновацій: співпраця з консультантами для оцінки технологій.
4. Моніторинг цільового технологічного ринку, на якому передбачається позиціонувати та реалізувати інноваційну продукцію: регулярний аналіз ринкових трендів і змін у законодавстві.
5. Гнучка стратегія ціноутворення: можливість змінювати ціну залежно від результатів тестових продажів.

Ціноутворення на науково-технічну продукцію є критично важливим для її комерційного успіху. Воно вимагає глибокого розуміння ринкових умов, технологічних особливостей продукту та витрат на його розробку. Інтеграція різних методів та адаптація до змін на ринку дозволяє розробникам і виробникам формувати конкурентоспроможну ціну.

Література

1. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорелова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
2. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорелова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
3. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. У 703 с.
4. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program : [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
5. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
6. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // Навч. посібник для інж.-техн. вузів.- Харків : «Основа», 1993. — 288с.
7. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
8. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // MIND Journal. № 5. 10 p.
9. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
10. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.

11. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
12. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // Маркетинг: підручник / За ред. О.А.Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461-518.
13. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2012. № 2. С. 191–198.

Клюс Ю.І.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування*

Гуменюк В. В.

*здобувач PhD,
Східноукраїнський Національний
Університет імені Володимира Даля*

МОЖЛИВОСТІ ШІ В ЕКОНОМІЧНІЙ АНАЛІТИЦІ БІЗНЕСУ ТА ДЕРЖАВИ

Останні декілька років наша країна живе в перманентній кризі — пандемія коронавірусної хвороби з 2020 року, повномасштабне воєнне вторгнення з 2022 року, що спричинило такі наслідки, як падіння економіки, доходів бюджету, масова міграція населення — внутрішня і зовнішня, мобілізація більше мільйону осіб, тягар воєнних витрат для держави, зменшення доходів громадян. Усі ці фактори негативно впливають на бізнес-середовище, функціонування підприємств, розвиток держави, на економіку країни в цілому. Тому обговорення стратегій стійкості бізнесу та крихкості держави є вкрай важливим та актуальним. Стратегія стійкості бізнесу — це сукупність підходів, методів і рішень, які підприємство реалізовує для підтримання належного рівня розвитку, утримання позицій на ринку, стабільності, підвищення конкурентоздатності в умовах криз та невизначеності [1].

Розглянемо один з напрямів розвитку і стійкості функціонування сучасного підприємства — економічну аналітику. Це отримання, накопичення, обробка та аналіз економічних і фінансових показників підприємства (галузі, сектору економіки тощо) за допомогою прийомів, методик та інструментів, з подальшим використанням їх для обґрунтування та прийняття відповідних оптимальних управлінських рішень [2].

Суб'єктам національної економіки в кризових умовах, що склалися, вкрай необхідно шукати нові технології та інструменти свого функціонування та розвитку. Зокрема, в економічній аналітиці. В цьому відношенні штучний інтелект є тим самим інноваційним технологічним рішенням, можливості якого можуть забезпечити аналіз, обробку, прогнозування і прийняття найкращих рішень. Це, в свою чергу, надасть більше можливостей бізнесу адаптуватись в несприятливому економічному середовищі. За рахунок масової цифровізації великої частини інформації останні п'ять–десять років, перехід на застосування алгоритмів AI в економічній аналітиці не потребуватиме великих трудовитрат та ресурсів. До переходу на більш технологічні методи аналітики спонукають такі фактори, як кратне зростання даних, які потребують аналізу, необхідність гнучкого та миттєвого реагування на зміни в економічній обстановці, підвищення конкурентної боротьби за позиції на ринку, яка потребує нових інструментів прогнозування та планування діяльності. Розглянемо детально які інструменти AI і як саме застосовуються в економічній аналітиці суб'єктів господарювання. Такі сервіси на базі алгоритмів ШІ як Tableau, Power BI забезпечують візуалізацію даних. Обробляючи та аналізуючи великі масиви цифрової інформації, дані рішення генерують зрозумілі графіки і діаграми замість об'ємних таблиць і рядків даних. Причому цей процес відбувається без участі людини і за короткий проміжок часу.

Машинне навчання, як основний інструмент для прогнозування багатьох економічних показників, має ключове значення в сучасній аналітиці. Здійснюючи обробку великого

об'єму історичних даних, технології машинного навчання здатні виявляти приховані взаємозалежності і патерни між різними показниками. Це дозволяє прогнозувати динаміку попиту, продажів, доходів, витрат, прибутків, ринкових трендів, інфляцію та багато інших економічних показників як у межах підприємства, так і в межах економіки держави. Однак, для якісної прогностики потрібні актуальні та релевантні матеріали [3].

Роботизовані процеси автоматизують відносно прості рутинні завдання, як то ведення бухгалтерії, управління складськими залишками та витратами, обробка рахунків, автоматичні регулярні платежі, створення звітності. Це дає змогу вивільнити час персоналу, зменшити кількість кадрів і фонд оплати праці.

За допомогою технології обробки природної мови на базі комп'ютерного інтелекту можна аналізувати різну економічну інформацію — бухгалтерські проводки, звітність, показники рентабельності, дебіторську та кредиторську заборгованість у режимі реального часу. Це дозволяє компаніям в будь-яку одиницю часу бачити і оцінювати економічні показники, виявляти прогалини і небезпеки в їх діяльності, або ж навпаки, відмічати позитивні результати і користуватись можливостями, що є в даний момент на ринку. Таким чином, підвищується якість і швидкість прийняття якісних управлінських рішень[4].

Щодо можливостей штучного інтелекту в аналітиці економіки держави, то тут незамінним буде технологія аналізу великих даних. Дані інструменти обробляють і досліджують статистичні реєстри по сферам і галузям економіки, по зовнішнім та внутрішнім інвестиціям, боргам, резервам тощо. На основі всієї отриманої інформації є можливість з високою долею імовірності спрогнозувати доходи та видатки бюджету на майбутні періоди, проектувати стратегії та плани розвитку держави і різних галузей промисловості на наступні роки та десятиліття. Крім того, аналіз великих даних дозволяє вчасно виявляти ризики та аномалії економіки, вбачати певні закономірності та тенденції.

Використання алгоритмів комп'ютерного інтелекту в економічній аналітиці має ряд беззаперечних переваг над традиційними методами аналізу. По-перше, це значно більша точність прогнозів завдяки алгоритмам машинного навчання, таким як градієнтний бустинг або нейронні мережі. Ці технології дають можливість адаптуватися до змін вхідних даних автоматично в режимі реального часу. По-друге, це самоадаптивність системи, яка з часом у процесі роботи вдосконалюється, самонавчається, все більше покращуючи свої результати. По-третє, аналітика на базі AI має значно більшу швидкість і масштабованість генерації даних завдяки можливості обробки мільйонів записів за одиницю часу.

Також варто згадати про такий важливий елемент, як кібербезпека при роботі з інформаційними системами. Під час обробки даних, можливі прогалини в мережевій безпеці і витік чутливих даних. Штучний інтелект дає найкращі рішення у виявленні кіберзагроз і захисту інформаційним систем. Це є критично як для комерційних підприємств, так і для держави, яка стикається з викликами національної безпеки, стійкості критичної та соціальної інфраструктури.

Для енерговитратних виробничих підприємств сьогодні як ніколи актуальним є аудит та скорочення витрат енергоресурсів. Проаналізувати, оптимізувати і виробити нову стратегію використання енергії, включно з енергозберігаючими технологіями, допоможуть алгоритми комп'ютерного інтелекту. Це допоможе скоротити витрати, зробити виробництво енергоефективним та стабільним в умовах дефіциту в енергомережі країни. Ряд рішень на основі ШІ можуть контролювати викиди вуглекислого газу в атмосферу та зменшити забруднення навколишнього середовища [5].

Отже, розглянувши та проаналізувавши можливості технологій штучного інтелекту в економічній аналітиці, можна з впевненістю сказати, що це однозначно крок вперед у порівнянні з традиційними методами аналізу. Компанії, які їх впроваджують і застосовують, мають актуальну інформацію про свій економічний поточний стан у режимі реального часу та можливість якісного прогнозування і планування. На основі цих спроможностей простіше приймати успішні стратегічні управлінські рішення і в перспективі отримати перевагу над

конкурентами, покращивши свої позиції на ринку. Також широкий потенціал економічної аналітики має AI в масштабі держави — кібербезпека чутливої інформації, підвищення якості адміністрування обмеженими ресурсами, управління економічними і соціальними ризиками, боротьба з корупцією.

Література

1. Пригара О., Ярош-Дмитренко Л. Стратегії адаптації бізнесу в турбулентному ринковому середовищі під час війни в Україні. Економіка. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2023. № 2 (223). С. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2023/223-2/14>
2. Струк Н.П. Інструменти економічної аналітики в професійній діяльності публічних службовців. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2022. № 2.
3. Здір В.А., Ткаченко А.А., Бразілій Н.М. Роль цифрових технологій для ефективного фінансово-облікового управління суб'єктів господарювання. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2024. № 11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-09-02>
4. Randa Abd Elhamied Mohammed Hamza, Nasareldeen Hamed Ahmedalnor, Ebrahim Mohammed Al-Matari. The Impact of Artificial Intelligence (AI) on the Accounting System of Saudi Companies. Wseas transactions on business and economics. 2024. Volume 21. Pg. № 499–511. DOI: <https://doi.org/10.37394/23207.2024.21.42>
5. Завражний К., Кулик А., Вороненко В., Соколов М. Формування стратегічних напрямів використання штучного інтелекту на підприємстві для досягнення цілей сталого розвитку. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2024. Том 5(58). С. 470–483.

Кондратенко Т.В.

*кандидат педагогічних наук,
заступник директора з навчально-
виховної роботи, вчитель
Кременчуцький ліцей № 11 «Гарант»*

ПРОГНОЗУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ РІШЕНЬ У МІЖНАРОДНІЙ ЛОГІСТИЦІ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ З ВИКОРИСТАННЯМ SWOT-АНАЛІЗУ

Штучний інтелект (ШІ) детермінує радикальні зміни у міжнародній логістиці, надаючи можливість оптимізувати логістичні процеси, підвищити ефективність і адаптуватися до мінливих умов глобального ринку. Розглянемо основні тенденції підвищення ефективності міжнародної логістики на основі ШІ в умовах сьогодення (рис. 1).

Означені напрями практичного застосування ШІ здатні забезпечувати прогнозування розвитку міжнародної логістики, а саме:

- ШІ виступає ідентифікатором нових видів технологій, визначаючи їх потенційний вплив на логістичні процеси між країнами та очікуваний результат;
- уможливорюється використання алгоритмів машинного навчання для аналізу великих даних з урахуванням майбутніх потреб ринку;
- стає доступним створення інтерактивних моделей для симуляції різних сценаріїв впровадження логістичних систем між країнами в історичних періодах [1; 2].

За цих умов SWOT-аналіз виступає інструментом оцінки потенціалу інноваційних рішень:

- ідентифікація сильних і слабких сторін технологій на основі ШІ в контексті запитів міжнародної логістики;
- оцінка застосування потенціалу можливостей і загроз, ризиків, пов'язаних з впровадженням інновацій;
- розробка стратегій мінімізації ризиків та максимізації переваг на шляху зростання прибутковості [1; 3].

Рис. 1. Основні тенденції підвищення ефективності міжнародної логістики на основі ІІІ

Розглянемо SWOT-аналіз та виокремимо компоненти для оцінки сильних і слабких сторін, потенціальних можливостей і загроз впровадження інноваційних рішень на основі ІІІ в міжнародній логістиці (рис. 2).

Сильні сторони (Strengths)	Можливості (Opportunities)
Покращена ефективність	Нові бізнес-моделі
Підвищена точність	Покращення взаємодії з клієнтами
Автоматизація рутинних задач	Збільшення прозорості ланцюгів поставок
Персоналізація послуг	Інтеграція з іншими технологіями
Можливість масштабування	
Слабкі сторони (Weaknesses)	Загрози (Threats)
Висока вартість впровадження	Конкуренція
Потреба у висококваліфікованих фахівцях	Регуляторні обмеження
Залежність від даних	
Ризик кіберзагроз	Етичні питання
Складність інтеграції	

Рис. 2. SWOT-аналіз впровадження інноваційних рішень на основі ІІІ в міжнародній логістиці

Проведення стратегічного планування на основі використання ресурсів концентрується на внутрішніх ресурсах у досягненні конкурентних переваг. SWOT-аналіз дозволяє бізнесу ідентифікувати та систематизувати унікальні цінності проєктів, всебічно оцінити внутрішнє та зовнішнє середовище на шляху ухвалення рішень. При цьому зростає питома вага практи-

чного застосування ІІІ в міжнародній логістиці для пошуку шляхів оптимізації маршрутів доставки та управління транспортними засобами, в автоматизації складських операцій та управлінні запасами, в персоналізації логістичних послуг для кожного клієнта, прогнозуванні попиту та управлінні ланцюгами поставок.

Штучний інтелект відкриває широкі можливості оптимізації міжнародних логістичних ланцюгів, але його впровадження супроводжується низкою викликів. Зокрема, блокчейн може значно підвищити прозорість та безпеку міжнародних поставок, але його широке застосування стримується через відсутність єдиних стандартів та високі витрати на інтеграцію. Роботизовані склади дозволяють підвищити ефективність обробки замовлень, але їх впровадження потребує значних інвестицій та навчання персоналу. Прогнозування попиту на основі ІІІ може допомогти компаніям зменшити витрати на зберігання та транспортування, але, з іншого боку, точність прогнозів залежить від якості даних і складності застосованих моделей.

Застосований SWOT-аналіз дозволяє комплексно оцінити бізнесу потенціал інноваційних рішень у міжнародній логістиці та розробити ефективні стратегії їх впровадження. В умовах сьогодення штучний інтелект активізує розвиток міжнародної логістики. Завдяки можливостям аналізу великих даних, прогнозування та автоматизації, штучний інтелект детермінує нарощування ефективності ланцюгів поставок, зниження витрат і підвищення рівня якості обслуговування клієнтів.

Література

1. Македон В.В. Інтеграція цифрових інструментів у міжнародну логістичну діяльність. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-109>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4486> (дата звернення: 30.12.2024).
2. Павлов К.В., Павлова О.М., Бортнік А.В., Гупало В.В. Особливості розвитку міжнародних логістичних систем за умов глобалізації. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2023. № 1 — 2. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2023-1-5>. URL: <http://apie.org.ua/uk/%d0%be%d1%81%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%b2%d0%be%d1%81%d1%82%d1%96-%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%b2%d0%b8%d1%82%d0%ba%d1%83-%d0%bc%d1%96%d0%b6%d0%bd%d0%b0%d1%80%d0%be%d0%b4%d0%bd%d0%b8%d1%85-%d0%bb%d0%be/> (дата звернення: 30.12.2024).
3. Копчак Ю.С., Лобунець Т.В., Луковський Р.І. SWOT-аналіз як важливий інструмент у розробці стратегії бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-146>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/61> (дата звернення: 30.12.2024).

Коневич С.П.

асистент кафедри підприємництва
та маркетингу

Шпак Б.Я.

здобувачка вищої освіти
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ НА ЦІЛЬОВИХ СЕГМЕНТАХ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ ТА ВИКЛИКІВ ДЛЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасна економічна та геополітична ситуація висуває нові виклики для бізнесу, зокрема у сфері маркетингу. Ефективне просування продукції на цільових сегментах стає ключовим фактором збереження економічної стійкості підприємств. Додатковий тиск створюють ризики для державної безпеки, які змінюють умови функціонування ринків. У таких умовах підпри-

ємства потребують адаптації своїх стратегій просування, орієнтуючись на інноваційні інструменти та стійкість бізнес-процесів.

Система просування продукції охоплює комплекс заходів, спрямованих на залучення уваги споживачів, формування попиту та стимулювання продажів. Основними складовими є реклама, PR-кампанії, прямий маркетинг, діджитал-інструменти та побудова лояльності клієнтів.

В умовах викликів для державної безпеки змінюються пріоритети споживачів, які більше орієнтуються на надійність, соціальну відповідальність і локальне виробництво. Тому підприємства мають враховувати ці аспекти при розробці маркетингових кампаній [2].

Виклики для державної безпеки, такі як воєнні конфлікти, кібератаки, економічні санкції, суттєво впливають на бізнес-середовище. Основними наслідками є:

- нестабільність попиту через зміну пріоритетів споживачів;
- обмежений доступ до міжнародних ринків;
- посилення конкуренції за локальні сегменти.

Крім того, пандемія COVID-19 та її наслідки стали додатковим фактором, що прискорив діджиталізацію бізнес-процесів і змінив способи комунікації зі споживачами.

Рекомендації щодо вдосконалення системи просування

1. Орієнтація на локальні ринки. Враховуючи виклики глобалізації, підприємства повинні зосереджуватись на потребах місцевих споживачів. Локалізація маркетингових кампаній дозволяє забезпечити більшу довіру та лояльність.

2. Використання діджитал-інструментів. Сучасні технології, такі як контекстна реклама, соціальні мережі та email-маркетинг, дають змогу ефективно досягати цільової аудиторії за мінімальних витрат. Використання аналітики та CRM-систем дозволяє персоналізувати пропозиції та оптимізувати витрати на рекламу.

3. Підвищення соціальної відповідальності. У кризових умовах споживачі віддають перевагу компаніям, які демонструють підтримку суспільству. Інтеграція елементів корпоративної соціальної відповідальності в маркетингові стратегії сприяє зміцненню репутації.

4. Гнучкість стратегій. Постійний моніторинг ринкових умов і швидка адаптація маркетингових заходів дозволяють оперативно реагувати на зміни попиту та конкуренції. Впровадження Agile-підходів у маркетингові команди сприяє швидшій адаптації до нових умов.

5. Партнерство з державними структурами. Співпраця з урядовими та громадськими організаціями може стати ефективним інструментом підтримки бізнесу та просування продукції. Наприклад, участь у державних програмах сприяння експорту або проєктах соціального спрямування.

6. Розвиток омніканального підходу. Поєднання офлайн та онлайн-каналів дозволяє забезпечити максимально широкий доступ до цільової аудиторії. Інтеграція e-commerce платформ із традиційними каналами продажу підвищує зручність для клієнтів [1].

З огляду на швидкоплинність сучасних змін, важливим фактором є впровадження систем прогнозування споживчої поведінки. Використання штучного інтелекту та аналітичних платформ дозволяє точніше визначати запити клієнтів і реагувати на них.

Також важливо приділити увагу побудові омніканальної стратегії. Вона передбачає інтеграцію фізичних і цифрових каналів продажів, що забезпечує безперебійний досвід для споживачів [1].

Ефективність системи просування значною мірою залежить від готовності підприємств до кризових ситуацій. Важливим інструментом є створення планів антикризового реагування, які включають сценарії для різних типів викликів, від економічної рецесії до природних катаклізмів.

Ефективне просування продукції на цільових сегментах в умовах економічної нестабільності та викликів для державної безпеки потребує комплексного підходу. Інтеграція сучасних технологій, орієнтація на локальні ринки та підвищення соціальної відповідальності сприяють збереженню стійкості бізнесу та конкурентних позицій. Подальші дослідження

мають бути спрямовані на розробку моделей адаптивного маркетингу, що враховують специфіку різних галузей економіки. Розвиток партнерств та використання діджитал-інструментів є ключовими аспектами майбутнього успіху підприємств.

Література

1. Гаєвська, Л.С. Вдосконалення маркетингових стратегій в умовах економічної нестабільності / Л.С. Гаєвська // Економіка і прогнозування. — 2023. — № 2. — С. 45–57.
2. Котлер, Ф. Основи маркетингу: пер. з англ. / Ф. Котлер, Г. Армстронг. — 14-те вид. — К. : Кондор, 2022. — 768 с.

Корчак Н.В.

*ст. викладач кафедри
економіки та підприємництва*

Костецький М.В.

*здобувач вищої освіти
Львівська філія ПВНЗ
«Європейський університет»*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ

Сьогодні на ринку особистого страхування в Україні активно працюють понад 30 страховиків. Однак, його розвиток забезпечують насамперед провідні страхові компанії, які багато років ефективно працюють і здобули відповідну репутацію у страхувальників. Чільне місце серед них посідають СК: «УНІКА», «ІНГО-Україна», «ARX», «UNIVERSALNA», «ВУСО», «УСГ», «ПЗУ Україна», Страхова група «ТАС», «Княжа», «Арсенал Страхування» [1].

Станом на перше півріччя 2024 року частка особистого страхування (без страхування життя) склала 19,3 %. Дещо вищою є частка особистого страхування в структурі страхових виплат.

Серед видів особистого страхування найбільша частка щодо обсягів страхових премій належить добровільному медичному страхуванню — 22,7 %, яке посідає друге місце після автострахування. У 2023 році за цим видом страхування було отримано 5,7 млрд грн страхових премій.

Лідерами на ринку добровільного медичного страхування є страхові компанії: «УНІКА», «ІНГО», «UNIVERSALNA», «ARX», «ВУСО», «ТАС СГ».

Найбільшу частку добровільного медичного страхування в портфелі мають такі страхові компанії як: «Арсенал Страхування» — 40,92 %, «УНІКА» — 33,28 %, «UNIVERSALNA» — 28,53 % та «ІНГО» — 24,62 % [1].

Найбільший обсяг страхових виплат відзначається в компаніях: «УНІКА», «ІНГО», «ВУСО», «UNIVERSALNA» та «ARX».

У добровільному медичному страхуванні спостерігається найвищий рівень виплат. Так, у СК «ІНГО» він становить 68,44 %, у СК «УСГ» — 63,31 %, у СК «Арсенал Страхування» — 62,96 % [1].

До видів особистого страхування належить добровільне страхування від нещасних випадків. У цьому сегменті ринку у 2024 році надавали послуги 25 страхових компаній. Лідерами тут є СК «УНІКА», «UNIVERSALNA», «ВУСО», «ІНГО», «Княжа» [5].

Слід відзначити, що частка добровільного страхування від нещасних випадків в страховому портфелі компаній є значно нижча, ніж частка добровільного медичного страхування і переважно становить до 6 %. Виняток становить СК «Європейське Туристичне Страхування»,

у портфелі якої частка добровільного страхування від нещасних випадків складає 15,78 % [4; 5].

Найбільший обсяг страхових виплат мав місце в СК «UNIVERSALNA», «ІНГО», «УНІКА» та «Княжа», найвищий рівень виплат — в страхових компаніях: «ІНГО» — 56,5 %; «Княжа» — 49,9 %; «ВУСО» — 39,8 % та «UNIVERSALNA» — 33,6 % [5].

На ринку страхування життя, як і на страховому ринку в цілому, чітко простежується тенденція до скорочення кількості страхових компаній. У І півріччі 2024 року працювало лише 11 страхових компаній [2]. Проте ті страховики, які залишилися на ринку, мають потужні страхові резерви, вагомий статутний капітал та сформовану клієнтську базу. На вітчизняному ринку страхування життя сьогодні працюють вітчизняні та іноземні страховики.

Рівень розвитку страхового ринку характеризує частка страхування життя в загальному обсязі премій. Відомо, що у загальносвітовому масштабі майже 3/5 загального обсягу зібраних страхових премій припадає на страхування життя. В Україні цей показник значно нижчий, однак ринок страхування життя зростає майже у шість разів швидше, ніж non-life страхування, що відповідає загальносвітовим тенденціям [3].

Слід відзначити, що частка страхування життя в загальному обсязі валових страхових премій протягом 2018–2023 рр. мала стійку тенденцію до зростання. Якщо в 2018 році вона становила 6,7 %, то у 2023 році вже 12,1 %.

Стабільне зростання страхових платежів відбувалося до 2022 року.

У структурі валових страхових премій переважає частка платежів, які надійшли від фізичних осіб, зокрема у першому півріччі 2024 року 94,4 % становили платежі, які надійшли від фізичних осіб, а 5,6 % — платежі від юридичних осіб.

У 2023 році від накопичувального страхування життя було отримано 3,94 млрд грн страхових премій, а від банківського страхування життя — 987 млн грн.

Кількість укладених договорів стабільно зростала протягом 2018–2020 рр. Максимальна їх кількість була укладена в 2020 році і склала 5033 тис. од. У 2021 році кількість укладених договорів різко скоротилася та становила лише 1599 тис. од. У подальшому цей показник суттєво не змінювався.

У 2023 році в структурі валових страхових премій зі страхування життя найбільшу питому вагу мали договори накопичувального страхування (73,4 %) та інші договори страхування життя (21,6 %), а найменшу — договори страхування життя виключно на випадок смерті (2,8 %) та договори страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку (2,3 %) [2].

У структурі валових страхових виплат із страхування життя частка основних типів договорів майже не відрізняється від їх частки у структурі страхових платежів.

Рівень страхових виплат із страхування життя протягом останніх років залишався невисоким.

На відміну від ринку ризикового страхування, для ринку страхування життя характерна помірна монополізація. Починаючи з 2021 року на ринку страхування життя 100 % валових страхових премій акумулюють 10 страхових компаній «Life». При цьому 76,0 % валових страхових премій припадає на TOP 3 страхових компаній «Life» [1].

Страхові компанії сьогодні приймають активну участь у системі недержавного пенсійного забезпечення, пропонуючи поліси пенсійного страхування. На ринку пенсійного страхування сьогодні працюють п'ять страхових компаній: «ТАС», «ПЗУ Україна Страхування Життя», «Форте Лайф», «АСКА–Життя», «Княжа Лайф Вієнна Іншуранс Груп» [5].

Слід відзначити, що попит у цьому сегменті в основному формує корпоративний сектор.

У сучасних умовах важливого значення набуває розробка та впровадження програм страхування військовослужбовців з урахуванням існуючого світового досвіду.

1. Статистика страхового ринку України. Forinsurer (Форіншурер) — онлайн-журнал про технології страхування, insurtech (іншуртех) та fintech (фінтех). URL: <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення 20.10.2024 р.).

2. Страхування життя: Ліга страхових організацій України. URL: <http://uainsur.com/stats/life> (дата звернення 22.10.2024 р.).

3. Татаріна Т.В. Страхування життя в Україні: проблеми та нові можливості розвитку. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 1(7). С. 91–105. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/issue/view/111/233>. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)) (дата звернення 07.10.2024 р.).

4. Insurance TOP — журнал про страхування та іншуртех. 2024. № 1(97). URL: https://forinsurer.com/insurancetop_97 (дата звернення 17.10.2024 р.).

5. Insurance TOP — журнал про страхування та іншуртех. 2024. № 3(99). URL: https://forinsurer.com/insurancetop_99 (дата звернення 17.10.2024 р.).

Косенко О.П.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу*

Косенко С.А.,

здобувач вищої освіти

Національний технічний університет «ХПІ»

ЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ

У доповіді розглядається роль економічної аналітики у формуванні стратегій стійкості бізнесу в умовах нестабільності та високої конкуренції. Окреслюються основні підходи до використання аналітичних інструментів для прогнозування ризиків, оптимізації ресурсів та підвищення конкурентоспроможності [1, 6, 9]. Особливу увагу приділено методам збору, обробки та інтерпретації даних для прийняття обґрунтованих управлінських рішень [2, 5, 10].

Економічна аналітика — це процес збору, обробки та інтерпретації економічних даних з метою прийняття стратегічних рішень у бізнесі. Вона включає використання кількісних методів, статистичних моделей і сучасних технологій аналізу даних для прогнозування динаміки ринку, поведінки споживачів і потенційних ризиків [3, 7, 12].

Економічна аналітика відіграє ключову роль у розробці стратегій, що забезпечують стійкість бізнесу та сприяють подоланню крихкості державних систем. У сучасних умовах, коли бізнес і держави стикаються з численними викликами (економічні кризи, війни, зміна клімату, глобалізація), аналітичні інструменти стають незамінними для прийняття ефективних рішень.

До основних компонентів економічної аналітики пропонуємо віднести: збір інформаційно-аналітичних даних: фінансові показники, макроекономічні індикатори, ринкові тенденції; обробка даних: використання програмних продуктів (Power BI, Tableau, Excel) для аналізу великих масивів інформації; прогнозування: моделі прогнозування попиту, ризиків, руху капіталу; візуалізація: створення інтерактивних звітів і діаграм для прийняття рішень [4, 8, 13].

Вплив економічної аналітики на стратегії стійкості бізнесу:

- забезпечення адаптивності: аналітика дозволяє бізнесу швидко реагувати на зміни ринкових умов;
- підвищення ефективності прийняття рішень: використання аналітичних даних для обґрунтування стратегічних кроків;
- мінімізація ризиків: ідентифікація потенційних загроз і розробка сценаріїв для їхньої нейтралізації;
- довгострокова конкурентоспроможність: виявлення нових можливостей для розвитку через аналітику.

Особливості використання економічної аналітики у формуванні стратегій стійкості бізнесу проявляються в різних напрямках діяльності (рис. 1).

Рис. 1. Особливості використання економічної аналітики у формуванні стратегій стійкості бізнесу

Економічна аналітика є фундаментом для створення ефективних стратегій стійкості бізнесу та зміцнення державних інституцій. Використання сучасних аналітичних інструментів допомагає адаптуватися до викликів, мінімізувати ризики і забезпечити стабільність у довгостроковій перспективі. Економічна аналітика є важливим інструментом для формування стратегій стійкості бізнесу. Вона дозволяє знижувати ризики, приймати обґрунтовані рішення та підвищувати ефективність управління ресурсами. У сучасних умовах нестабільності використання економічної аналітики стає ключовим фактором успішності бізнесу.

Література

1. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // MIND Journal. № 5. 10 p.
2. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Антикризисний механізм сталого розвитку підприємства / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. — 703 с.
3. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
4. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
5. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
6. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
7. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
8. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // *Маркетинг: підручник* / За ред. О.А.Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
9. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
10. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // *Навч.посібник для інж.-техн.вузів*. — Харків : «Основа», 1993. — 288 с.
11. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорелова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
12. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.

13. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорєлова. Харків: НТУ «ХП», 2008. 1080 с.

Котенок Д.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,*

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

АНАЛІТИКА СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Стійкість економічної системи є однією з ключових характеристик, що визначає її здатність функціонувати в умовах постійних викликів і кризових ситуацій. У сучасному світі глобальні виклики, такі як-от пандемії, фінансові кризи, воєнні конфлікти та екологічні проблеми, створюють значний тиск на економічні системи всіх розмірів і рівнів розвитку. Зазначене актуалізує дослідження, спрямовані на формування системи інструментів і методів оцінювання стійкості та підходів щодо її забезпечення, із залученням аналітичного потенціалу штучного інтелекту (далі — AI) та Big Data .

Стійкість макроекономічної системи залежить від її здатності підтримувати збалансованість розвитку, резильєнтності та емерджентності. Дослідники відзначають, що зазначена стійкість за часту є результатом взаємодії макроекономічних, фінансових, соціальних та інституційних чинників і, в свою чергу, визначає здатність системи знизити негативні наслідки криз, забезпечити власний довгостроковий розвиток [1].

Сучасна аналітика стійкості економічних систем поєднує традиційні (класичні) логічні й економетричні моделі та сучасний інструментарій, що дозволяє давати більш точну оцінку ризикам, розробляти реалістичні сценарії та чітко визначати атрактори подальшого розвитку подій.

Аналіз стійкості економічної системи вимагає застосування комплексних підходів, які дозволяють оцінювати поточний стан економіки, ідентифікувати потенційні загрози та прогнозувати можливі сценарії розвитку. Індекси та показники стійкості є важливими елементами при оцінці та порівнянні ефективності економічних систем у глобальному масштабі. Наприклад, за результатами індексу глобальної конкурентоспроможності, країни з високим рівнем інституційного розвитку демонструють кращу здатність адаптуватися до глобальних криз та підтримувати стабільність у кризові періоди [2].

До ключових методів, що найчастіше використовуються для такої аналітики належать варіації SWOT-аналізу, аналіз чутливості, сценарне моделювання, індексний аналіз і комплексний підхід до оцінки ризиків.

SWOT-аналіз дозволяє комплексно систематизувати внутрішні та зовнішні фактори, впорядкувати їх залежно від цілей дослідження, що дозволяє підвищити рівень адаптивності розроблених моделей до глобальних викликів, а отже забезпечити стійкість економічної системи. Аналіз чутливості дозволяє визначити ключові змінні, які мають (можуть мати) найбільший вплив. Під час пандемії COVID-19 аналіз чутливості допоміг багатьом країнам оцінити, як карантинні обмеження вплинуть на ВВП і рівень безробіття, що дозволило урядам своєчасно коригувати політику для мінімізації негативних наслідків.

Комплексний підхід до аналізу ризиків поєднує кілька методів дослідження стійкості економічної системи. У 2022 році Європейський центральний банк застосував комплексний підхід для оцінки потенційних ризиків для банківської системи в умовах можливої ескалації енергетичної кризи.

Таким чином, традиційні методичні підходи до аналізу стійкості економічної системи поєднують різноманітні методи. Їх використання дозволяє надавати детальний кількісний та якісний опис особливостей впливу факторів на стійкість економічної системи, та розробляти ефективні стратегії для забезпечення її стабільності.

Найшироковживанішими сучасними аналітичними інструментами останніх років стали Big Data та AI. Про позитивні наслідки такого удосконалення засвідчують узагальнені нами результати оцінки точності прогнозів, отриманих за допомогою різних методів (рис. 1).

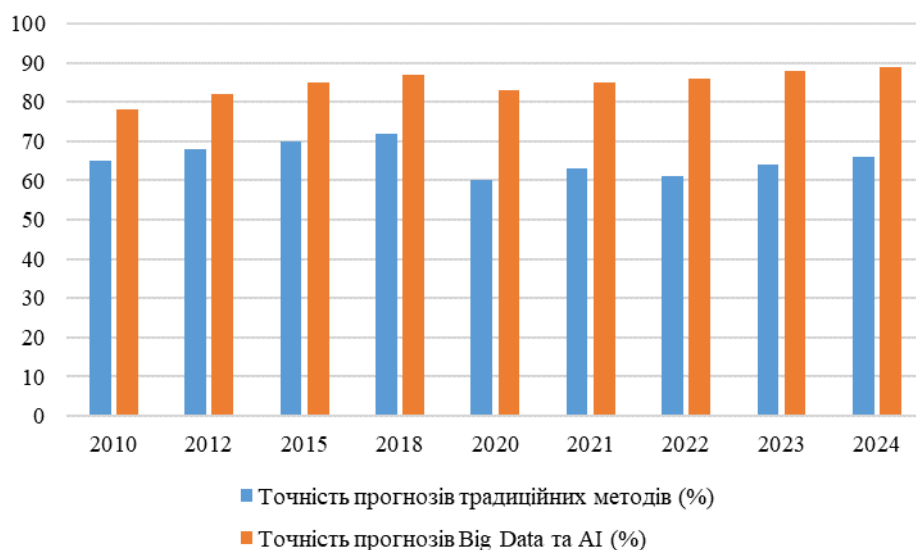

Рис. 1. Точність прогнозів традиційних методів vs Big Data та AI

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Важливим висновком даного порівняння є те, що під час глобальних потрясінь, таких як пандемія COVID-19 та енергетична криза 2022 року, точність традиційних моделей значно знижується, тоді як методи Big Data та AI демонстрували більшу швидку адаптацію прогнозних моделей до нових екзогенних умов. Точність прогнозів, як видно на рис. 1, розроблених за допомогою традиційних методів демонструє значні відхилення від фактичних даних під час кризових періодів (2010, 2020, 2022 рр.) — середній показник точності — 66 %. Натомість методи на основі Big Data та AI забезпечують більш високу точність — 85 %.

Класичні макроекономічні моделі залишаються важливим інструментом для аналізу та прогнозування економічних процесів. Сценарний аналіз та моделювання ризиків і до нині залишаються ключовими інструментами для оцінки можливих наслідків різних економічних подій. Поєднання класичних макроекономічних моделей із сучасними інструментами, такими як Big Data, AI та сценарний аналіз, дозволяє глибше розуміти динаміку економічних процесів і забезпечувати стійкість економічних систем в умовах нестабільності. Водночас таке доповнення сприяли підвищенню рівня їх доступності та якості кінцевих результатів [4].

Отже, стійкість економічної системи залежить від низки взаємопов'язаних факторів. Макроекономічна стабільність досягається через контроль багатьох процесів та явищ, які не завжди мають внутрішньосистемний характер. Фінансова стійкість ґрунтується на стабільності банківської системи, збалансованому регулюванні фінансових ринків, ефективному контролі фінансових ризиків тощо. Соціальна стабільність забезпечується завдяки ефективній системі соціального забезпечення, високому рівню зайнятості та доступу до якісної соціальної інфраструктури. Інституційна стійкість потребує прозорості публічного управління, верховенства права та надійних механізмів корпоративного управління. Використання сучасних інструментів аналітики, таких як Big Data, AI для аналітики стійкості економічної підвищує точність прогнозування та ефективність заходів упередження та реагування на кризові явища. Водночас виклики, пов'язані з інституційними обмеженнями, дефіцитом достовірних даних, нестачею кваліфікованих кадрів і технологічними бар'єрами, залишаються актуальними та вимагають системного й комплексного підходу до їх вирішення. Таким чином, поєднання

традиційних макроекономічних підходів із сучасними технологіями та інноваційними методами аналізу є необхідною передумовою забезпечення стійкості економічних систем у сучасному світі. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити синергію аналітичних і технічних компетентностей, та урядами, бізнесом, академічними колами та міжнародними організаціями.

Література

1. Іванюк У., Гальків Л., Сенишин С. Є. Детермінологічний аналіз впливу війни на поточну резильєнтність соціально-економічної системи України. *Науковий вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2023. Т. 7, № 1. С. 1–9. URL: <https://doi.org/10.23939/semi2023.01.001>.
2. Миколайчук М. Актуальні завдання щодо формування національної системи стійкості України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2023. № 29. С. 294–297. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb292023289699> (дата звернення: 04.01.2025).
3. Хрущ Н., Нянько Л. Забезпечення стійкості публічних фінансів в умовах соціально-економічної нестабільності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 2. С. 59–64. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-316-2-9>.
4. Atashbar T., Aruhan Shi R. AI and macroeconomic modeling: deep reinforcement learning in an RBC model. *IMF working papers*. 2023. Vol. 2023, no. 040. P. 1. URL: <https://doi.org/10.5089/9798400235252.001> (date of access: 04.01.2025).
5. Lazebnik T. Evaluating supply chain resilience during pandemic using agent-based simulation. *ArXiv preprint arXiv*. 2024. No. 2. P. 1–29. URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2405.08830>.

Котенок А.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної теорії,

Оніщенко Б. В.

здобувач вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ДЕРЖАВНІ РЕЄСТРИ НЕРУХОМОСТІ

Дослідження є комплексним аналізом наслідків кібератаки на державні реєстри нерухомості в Україні, що дозволяє оцінити її вплив на ринок, фінансову стабільність та довіру інвесторів. Здійснено порівняльний аналіз міжнародного досвіду та розроблено рекомендації щодо використання блокчейн-технологій, штучного інтелекту та удосконалення законодавчого регулювання для підвищення кіберстійкості реєстраційних систем.

У грудні 2024 року ринок нерухомості в Україні зіткнувся з безпрецедентною кризою через хакерську атаку на державні реєстри. Атака спричинила закриття Єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно (ЄДРРП) та інших критично важливих платформ. Наслідки цього інциденту мали глибокий вплив на всі аспекти ринку, від купівлі-продажу до оцінки та реєстрації прав власності. Хакерська атака, ймовірно, мала на меті дестабілізацію державних інститутів і створення хаосу у важливих сферах економіки. Після вторгнення в інформаційні системи, зловмисники змогли порушити роботу реєстрів, що унеможливило доступ до даних про власність, історію об'єктів та їхніх власників. Це призвело до необхідності тимчасово зупинити роботу реєстрів для відновлення їхньої безпеки та цілісності.

Закриття реєстрів фактично заморозило ринок купівлі-продажу нерухомості. Неможливість перевірити юридичну чистоту об'єкта, підтвердити право власності чи зареєструвати угоду змусила учасників ринку припинити будь-які операції. Це створило значний тиск на ріелторів, нотаріусів та інвесторів, які залежали від активності ринку. Банки зупинили видачу іпотечних кредитів через неможливість перевірити об'єкти застави. Це знизило попит на

житлову нерухомість, особливо серед молодих сімей і середнього класу, які залежать від кредитних інструментів. Інвестори, особливо іноземні, почали уникати угод із нерухомістю через побоювання юридичних ризиків та втрати активів. Це позначилося на ринках комерційної та житлової нерухомості, а також на масштабних забудовах.

Уряд оперативно працював над усуненням наслідків хакерської атаки. Були впроваджені посилені заходи кібербезпеки, а також створено резервні системи для забезпечення доступу до даних у разі нових атак. Для зниження паніки серед населення уряд організував інформаційну кампанію, спрямовану на пояснення ситуації, роз'яснення планів щодо відновлення роботи реєстрів та впровадження нових технологій захисту даних. Парламент прискорив прийняття законів, що передбачають посилення відповідальності за кібератаки та маніпуляції з реєстрами. Також розглядалися ініціативи щодо створення страхових механізмів для захисту учасників ринку нерухомості.

Нотаріуси отримали рекомендації щодо використання паперових архівів та інших альтернативних джерел інформації для перевірки прав власності. Це дозволило частково відновити укладення угод, хоча й у повільнішому темпі. Агенства нерухомості та приватні рієлтори переключились на активну роботу у сфері аренди, яка не потребує задіяння реєстрів. У сфері купівлі-продажу, агенти з нерухомості сфокусувались на укладенні задатків, не припиняючи роботу у формуванні умов для угод.

Хоча ринок нерухомості зазнав значних збитків, очікується, що він відновиться після повного відновлення роботи реєстрів. Проте довіра до системи залишатиметься крихкою, і для її відновлення потрібні як технологічні інновації, так і прозора комунікація з боку держави. Криза також стимулювала розвиток нових рішень у сфері безпеки та диджиталізації. Наприклад, використання блокчейн-технологій для реєстрації прав власності може стати перспективним напрямком, що підвищить стійкість ринку до подібних інцидентів у майбутньому.

Один із ключових викликів — забезпечення стійкості реєстрів до можливих повторних атак. Важливо врахувати досвід інших країн, які вже стикалися з подібними загрозами, та адаптувати їхні найкращі практики. Державні органи мають інвестувати в постійний моніторинг систем та регулярні перевірки на уразливості. Перехід до використання децентралізованих технологій, таких як блокчейн, може значно підвищити рівень довіри до реєстрів, що проілюстровано у табл. 1, де наведено дані запровадження технології блокчейн у різних країнах.

Таблиця 1

ПОРІВНЯННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ БЛОКЧЕЙН-РІШЕНЬ У РІЗНИХ КРАЇНАХ

Країна	Проект	Рік запуску	Мета впровадження	Результати
Швеція	Lantmäteriet Blockchain Pilot	2016	Оцифрування реєстрації угод із нерухомістю	Скорочення часу реєстрації угод на 80 %
Грузія	Blockchain Land Registry	2017	Запобігання корупції у сфері нерухомості	100 % прозорість реєстрації угод
ОАЕ	Dubai Blockchain Strategy	2018	Повна цифровізація державних реєстрів	Планують перевести всі операції на блокчейн до 2030 року
Україна	Експериментальні ініціативи	2021-2023	Підвищення довіри до реєстрів нерухомості	Тестові проекти, немає широкого впровадження

Джерело: сформовано на основі [3]

Такий підхід дозволить зберігати дані в незмінному вигляді та мінімізувати ризики маніпуляцій. Крім того, автоматизація процесів перевірки даних за допомогою штучного інтелекту може прискорити роботу з реєстрами.

Для відновлення активності на ринку нерухомості уряд має розробити програми підтримки для постраждалих учасників. Це можуть бути податкові пільги, державні гарантії для угод або компенсації втрат. Особливу увагу слід приділити малому та середньому бізнесу, який значною мірою залежить від стабільності ринку. Щоб знизити ризики шахрайства та підвищити обізнаність громадян, необхідно впровадити освітні програми щодо безпеки угод із нерухомістю. Це може бути як онлайн-курси, так і консультації в державних установах.

Хакерська атака на реєстри у грудні 2024 року стала серйозним викликом для ринку нерухомості в Україні. Цей інцидент висвітлив уразливість існуючої інфраструктури та необхідність її модернізації. Водночас, криза може стати каталізатором для впровадження нових технологій, посилення законодавства та підвищення рівня кібербезпеки, що сприятиме довгостроковому розвитку ринку нерухомості. Відновлення стабільності потребує комплексного підходу, включно з технологічними інноваціями, законодавчими змінами та підтримкою учасників ринку.

Підсумовуючи зазначимо, забезпечення стійкості ринку нерухомості в умовах кіберзагроз потребує комплексного підходу, що включає технологічні, правові та організаційні рішення. Для цього необхідно:

- на державному рівні — впровадити резервні реєстри, посилити кібербезпеку та розробити законодавчі механізми захисту;
- на ринку нерухомості — розширити використання цифрових технологій, блокчейн-рішень та альтернативних методів перевірки власності;
- для громадян — забезпечити підвищення рівня кіберграмотності та прозоре інформування щодо дій у разі атак на державні реєстри.

Література

1. Кваша, О.В., Яковлева, М.С. (2024). Вплив кібербезпеки на ринок нерухомості України в умовах криз. *Наука і техніка*, (34).
2. Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. Кібератаки на державні реєстри та заходи щодо їх відновлення. URL: <https://mincyber.gov.ua>
3. Сіденко, С.О., Котляр, О.М. (2024). Застосування блокчейн-технологій у державних реєстрах. *Інформаційні технології та кібербезпека*, (6). URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.6.8>

Краснюк М.Т.

*кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри Інформаційних
систем в економіці
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

Краснюк І.М.

*здобувач вищої освіти,
Київський національний університет
технологій та дизайну*

ДЕСКРИПТИВНИЙ ТА ПРЕДИКАТИВНИЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ДАНИХ В УМОВАХ КРИЗИ

Антикризове управління зокрема передбачає виявлення, оцінку та реагування на значні збої/зриви/невдачі/неуспіхи/крахи/недостачі, які можуть загрожувати діяльності, репутації або загальній стійкості/стабільності організації або підприємства [1, 2]. У сучасному світі

комплексність, тривалість, мультимодальність і детермінованість криз (від локальних галузевих економічних спадів до стихійних лих і кібератак, мілітарних загроз) — значно ускладнилася [3, 4]. Організації та підприємства «завалені» величезними обсягами структурованих, напівструктурованих та Неструктурованих даних, отриманих у результаті внутрішніх процесів, зовнішніх подій і цифрових комунікацій. Саме тому, ефективний мультирежимний інтелектуальний аналіз цих великих обсягів даних стає критично важливим інструментом антикризового управління.

Інтелектуальний аналіз даних дає змогу виявляти/детектувати Нові, Нетривіальні і Значущі шаблони, закономірності, ідеї та практичні знання з накопичених великих наборів даних. Це дозволяє організаціям прогнозувати потенційні кризи, оцінювати ризики, відповідно оптимізувати стратегії реагування, забезпечувати свою сталість/стабільність та ефективно відновлюватися. Крім того, ефективне використання інтелектуального аналізу даних у кризовому управлінні підтримує ефективний, якісний та оперативний менеджмент саме міждисциплінарних сценаріях і проектах, яким притаманні значні ризики.

Кризове управління в економіці передбачає вирішення проблем, які загрожують фінансовій стабільності, бізнес-операціям і соціально-економічним системам. Щоб ефективно долати ці виклики, особам, які приймають рішення, потрібне вчасне та якісне уявлення про минуле, теперішнє та майбутнє економічних тенденцій — саме описовий (аналіз тенденцій, аналіз настроїв, прогнозне моделювання) і предикативний (прогнозний) інтелектуальний аналіз економічних даних забезпечують доречні методологію та інструментарій. Автори наголошують, що саме синергія цих двох підходів утворює надійну основу для розуміння економічної динаміки, пом'якшення ризиків і підвищення стабільності/стійкості під час криз.

Автори виокремлюють наступні перспективні напрямки застосування інтелектуального аналізу даних в антикризовому управлінні: раннє виявлення та прогнозування криз (аналіз тенденцій, аналіз настроїв, прогнозне моделювання); оцінка ризику (аналіз сценаріїв, виявлення аномалій, кластеризація та класифікація); оптимізація кризового реагування (розподіл ресурсів, моніторинг у режимі реального часу, аналіз комунікацій); посткризове відновлення та навчання (оцінка впливу, детекція/виявлення знань, відновлення настроїв).

Автори виділяють наступні переваги інтелектуального аналізу даних у кризовому управлінні: проактивне прийняття рішень (дозволяє раннє виявлення потенційних криз і підтримує попереджувальні дії); ефективність (автоматизує аналіз великих наборів даних, скорочуючи час реагування під час криз); підвищена точність (зменшує людську упередженість, покладаючись на дані, що підходять для прийняття рішень); масштабованість (може обробляти різноманітні та великі набори даних із багатьох джерел, забезпечуючи комплексне управління кризою); адаптивність (машинне навчання на історичних даних, щоб покращити реагування на нові кризи, що розвиваються).

Автори виявили наступні проблеми впровадження інтелектуального аналізу даних для управління кризовими ситуаціями: якість даних (неузгоджені, неповні або неточні дані можуть перешкоджати ефективності методів ІАД); обробка в реальному часі (кризи часто вимагають швидкого аналізу, що може бути складним для традиційних систем аналізу даних); конфіденційність і безпека (робота з конфіденційними даними, як-от особиста або фінансова інформація, викликає етичні та юридичні проблеми); складність інтеграції (інтеграція інструментів інтелектуального аналізу даних із існуючими системами та робочими процесами управління кризами може потребувати ресурсів); інтерпретація результатів (інсайти/ідеї/відкриття, отримані в результаті інтелектуального аналізу даних, потребують експертної інтерпретації, щоб перевести їх у дієві стратегії [5]).

Описовий (аналіз тенденцій, аналіз настроїв, прогнозне моделювання) і предикативний (прогнозний, прогностичний) інтелектуальний аналіз бізнесових даних відіграють важливу роль в проактивному та стратегічному кризовому менеджменті. Автори окремо висувають тезу про перспективність гібридного використання НЕ тільки синергії описового і предикативного моделювання, але і доєднання

прескриптивного моделювання [6] для подальшої підвищення ефективності кризового менеджменту.

В епоху зростаючої економічної невизначеності та нечіткості [7] саме синергетичне використання згаданої вище методології та методів/алгоритмів дескриптивного та предикативного ІАД є не лише корисним, але й необхідним для урядів, підприємств і організацій, які прагнуть успішно подолати кризи та забезпечити довгострокову стабільність.

Література

1. Tuhaienko V., Krasniuk S. Effective application of knowledge management in current crisis conditions // International scientific journal «Grail of Science». 2022. № 16. С. 348–358.
2. Науменко, М. Методологія факторів-детермінантів ефективності діяльності та конкурентної позиції підприємства на ринку в кризових умовах // *Наукові інновації та передові технології*, № 7(35) (2024).
3. Krasnyuk M., Kulynych Yu., Hrashchenko I., Krasniuk S., Goncharenko S., Chernysh T. Innovative management information system in post-crisis economic conditions on emerging markets // *Moderní aspekty vědy* — Modern aspects of science: svazek XXXVII mezinárodní kolektivní monografie. — Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. С. 185–203.
4. Hrashchenko Iryna, Krasnyuk Maxim, Krasniuk Svitlana. Iterative methodology of bankruptcy forecast of logistic companies in emerging markets, taking into account global/regional crisis // *Collection of scientific works Problems of the systemic approach in economics*, vol. 1 (75) / 2020. — С. 138–147.
5. Krasnyuk, M., i S. Krasniuk. Association rules in finance management // *Збірник наукових праць ЛОГОС*, Березень 2021, doi:10.36074/logos-26.02.2021.v1.01.
6. Krasnyuk M., Goncharenko S., Krasniuk S. Intelligent technologies in hybrid corporate DSS. *Інноваційно-інвестиційний механізм забезпечення конкурентоспроможності країни*: колективна монографія / за заг. ред. О.Л. Гальцової. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2022. С. 194–211.
7. Науменко М., Гращенко І. Сучасний штучний інтелект в антикризовому управлінні конкурентними підприємствами та компаніями // *Grail of Science*, (42), С. 120–137. doi: 10.36074/grail-of-science.02.08.2024.015.

Кроль В.В.

PhD, доцент

Національний університет водного господарства та природокористування

ПРЕДИКТИВНА HR-АНАЛІТИКА: СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ В УПРАВЛІННІ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

У сучасному бізнес-середовищі управління людськими ресурсами (HR) зазнає значних трансформацій під впливом технологічних інновацій. Оскільки HR відіграє важливу роль у трансформації підприємства, ухвалення ефективних управлінських рішень стає необхідною умовою для успішного ведення бізнесу. Це, у свою чергу, вимагає від HR-фахівців використання інструментів, здатних у режимі реального часу обробляти великі масиви даних і виділяти з них цінну прогностичну інформацію. Такий підхід підтверджує важливість застосування технологій HR-аналітики в управлінні персоналом [1].

HR-аналітика — це процес збору, аналізу та інтерпретації даних, пов'язаних з персоналом, для прийняття стратегічних та оперативних рішень у сфері управління людськими ресурсами [3].

Предиктивна HR-аналітика є потужним інструментом, який дозволяє HR-фахівцям приймати обґрунтовані рішення на основі даних та прогнозувати майбутні тенденції в управлінні персоналом. В умовах зростаючої конкуренції серед роботодавців на ринку праці та необхідності оптимізації HR-процесів, значення предиктивної аналітики зростає.

Предиктивна HR-аналітика — це комплекс методів і технологій, які використовують історичні та поточні дані для прогнозування майбутніх подій та тенденцій у сфері управління персоналом. Ця технологія базується на використанні складних алгоритмів машинного навчання, статистичного аналізу та моделювання задля виявлення прихованих закономірностей у даних та формування прогнозів. Варто відмітити, що предиктивна аналітика не обмежується простим аналізом історичних даних, адже включає складні методи обробки як структурованої, так і неструктурованої інформації, а також текстової аналітики та поведінкового аналізу.

Значення предиктивної HR-аналітики важко переоцінити, адже її впровадження в операційну діяльність підприємств надає можливість попереджати потенційні проблеми та максимально ефективно використовувати людський капітал. Завдяки предиктивній аналітиці підприємства можуть значно знизити ризики, пов'язані з одним з ключових стейкхолдерів — персоналом, а також оптимізувати відповідні витрати. Окрім того, використання предиктивної аналітики дозволяє створювати персоналізовані стратегії управління талантами та підвищувати залученість співробітників завдяки чіткішому розумінню їх потреб та очікувань.

Напрями застосування предиктивної HR-аналітики охоплюють широкий спектр завдань. В першу чергу — це прогнозування плинності кадрів, що дозволяє виявляти працівників з високим ризиком звільнення та вживати превентивних заходів. При цьому в процесі аналізу враховуються не лише такі очевидні фактори, як рівень заробітної плати та умови праці, але й приховані індикатори: патерни комунікації, активність у корпоративній комунікації, зміни у продуктивності праці тощо.

Наступним важливим напрямом є оптимізація процесу рекрутингу шляхом прогнозування успішності кандидатів на конкретних посадах. Вірно побудовані алгоритми здатні аналізувати великі масиви даних про кандидатів, включаючи їх професійний досвід, освіту, soft skills іта відповідність внутрішнім корпоративним цінностям підприємства. Це дозволяє не лише прискорити процес відбору, але й значно підвищити якість найму через точніше прогнозування майбутньої ефективності кандидатів.

Предиктивна аналітика також активно використовується для виявлення потенційних лідерів та планування кар'єрного розвитку співробітників. Аналізуючи комбінацію показників продуктивності, компетенцій, поведінкових патернів іта результатів оцінки, можна з високою точністю прогнозувати лідерський потенціал працівників та розробляти індивідуалізовані програми розвитку.

Окремої уваги заслуговує застосування предиктивної HR-аналітики для оцінки ефективності навчання та розвитку персоналу. Аналізуючи дані про результативність різних навчальних програм, можна прогнозувати їх вплив на продуктивність праці та розробляти індивідуалізовані плани розвитку компетенцій. Це включає аналіз не тільки прямих показників ефективності навчання, але й довгострокового впливу на кар'єрний розвиток та залученість співробітників.

Важливим напрямом застосування предиктивної HR-аналітики є прогнозування організаційних змін та їх впливу на персонал. Аналітичні моделі дозволяють оцінювати готовність підприємства до змін, прогнозувати потенційні зони опору та розробляти ефективні стратегії управління змінами. Це особливо важливо в контексті цифрової трансформації та необхідності швидкої адаптації до постійних змін в умовах ведення бізнесу [2].

Ефективне впровадження предиктивної аналітики в HR-процеси вимагає системного підходу та відповідної технологічної інфраструктури. Для цього надзвичайно важливим є забезпечення якості та повноти даних, а також наявність кваліфікованих фахівців, здатних працювати з аналітичними інструментами та інтерпретувати результати аналізу. Особлива увага також має приділятися інтеграції різних джерел даних і забезпеченню їх безперервного оновлення для підтримки актуальності прогнозів.

Важливо зазначити, що використання предиктивної аналітики має відбуватися з урахуванням етичних аспектів та вимог щодо захисту персональних даних. Чіткі політики щодо збору та використання даних, а також забезпечення належного рівня інформування співро-

бітників про застосування аналітичних інструментів є важливою основою в процесі реалізації предиктивної аналітики [5].

Варто відмітити, що значну роль в оптимізації процесів управління персоналом відіграє також інтеграція предиктивної аналітики з іншими HR-технологіями. Так, поєднання предиктивної аналітики з системами управління навчанням (LMS), платформами для оцінки персоналу тощо дозволяє створювати комплексні рішення для ефективного управління та розвитку персоналу.

У перспективі роль предиктивної HR-аналітики продовжуватиме зростати. Розвиток технологій штучного інтелекту та збільшення обсягів доступних даних створюватимуть нові можливості для точнішого прогнозування та прийняття рішень у сфері управління персоналом [4].

Отже, предиктивна HR-аналітика є невід'ємною складовою сучасного HR-менеджменту, адже виступає для підприємств потужним інструментарієм для прийняття обґрунтованих рішень та проактивного управління персоналом. Подальший розвиток технологій і методів аналізу даних відкриватиме все більше перспектив для вдосконалення HR-процесів і підвищення ефективності управління людськими ресурсами в цілому. Підприємства, що зможуть ефективно впроваджувати та використовувати предиктивну HR-аналітику, отримають значну конкурентну перевагу через можливість точнішого прогнозування та оптимізації різноманітних аспектів управління персоналом.

Література

1. Балуєва О.В., Снопенко Г.В. Предиктивна HR-аналітика як інструмент управління ефективністю персоналу в умовах віддаленого робочого середовища. Менеджер. Вісник ДонДУУ. Серія «Економіка». 2021. № 1 (90). С. 23–30. DOI: 10.35340/2308-104X.2021.90-1-02
2. Костишина Т., Тужилкіна О., Костишина А. Прийняття ефективних управлінських рішень на підставі HR-аналітики. *Grail of Science*. 2024. 39 (May 2024), 147–155. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.05.2024.018>.
3. Островерх П., Кубіцький С. Використання HR-аналітики для підвищення ефективності управління персоналом. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (September 20, 2024; Bern, Switzerland). 2024.C. 59–63.
4. Danylevych N., Boiko N. Artificial intelligence in the process of personnel management. Інформаційно-комунікаційні технології управління сталим розвитком економіки України : колективна монографія / за ред. А.В. Череп, І.М. Дашко, Ю.О. Огренич, О.Г. Череп. Запоріжжя : видавець ФОП Мокшанов В. В., 2024. С. 227–244.
5. Kotsur A., Ostroverkhov V., Prokhorovska S., Barska J. HR analytics in the management system of a modern enterprise. Regional aspects of productive forces development of Ukraine, [S.l.]. № 26. P. 93–103. ISSN 2707-8744.

Кучерявий А.О.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ

Економічна трансформація, зумовлена розвитком технології блокчейну та цифрових активів, створює нові виклики для бухгалтерського обліку. Віртуальні активи, які є цифровими засобами обміну чи збереження вартості, усе частіше інтегруються в діяльність підприємств, але їх облік потребує уточнення у відповідності до міжнародних та національних стандартів. Тож, існує необхідність подальшого удосконалення методологічних засад формування належного інформаційного забезпечення аналізу операцій із віртуальними активами.

Визнання такого виду активів (зокрема, криптоактивів) у бухгалтерському обліку залежить від їхньої економічної сутності та функціональної ролі. Як зазначається дослідниками Dragomir V.D. та Dumitru V.F., криптоактиви є цифровими активами, створеними на основі технології розподіленого реєстру для верифікації та захисту транзакцій [1]. Вони можуть виконувати три основні економічні функції: слугувати засобом обміну, забезпечувати інвестиційну цінність та надавати економічні вигоди, пов'язані з участю в мережевих угодах та споживанні продуктів і послуг [2].

Незважаючи на те, що наразі не існує загальноприйнятих стандартів для визнання та оцінки криптоактивів, найбільш всеосяжним законодавчим актом у цій сфері виступає Регламент ЄС 2023/1114 щодо ринків криптоактивів (MiCa). Однак даний документ не врегульовує питання визнання та оцінки криптоактивів, а розкриття інформації має здійснюватись відповідно до положень міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності (далі — МСФЗ).

Згідно з визначеннями MiCA (Markets in Crypto-Assets), бухгалтерський облік криптоактивів повинен враховувати їх економічну сутність, правовий статус, а також функціональну роль у фінансово-господарській діяльності [3]. Положеннями MiCA акцентується увага на класифікації криптоактивів залежно від їх природи та використання, що безпосередньо впливає на принципи їх оцінки, обліку та оподаткування. Основний наголос робиться на ідентифікації криптоактивів як таких, що можуть бути віднесені до грошових еквівалентів, фінансових інструментів, нематеріальних активів або запасів, залежно від їх використання та юридичних характеристик [3].

Криптоактиви, забезпечені матеріальними чи фінансовими активами, розглядаються як фінансові інструменти, що відображаються на основі справедливої вартості [4]. Для криптовалют, які використовуються для інвестицій або зберігання вартості, MiCA допускає їх облік як нематеріальних активів, з оцінкою за початковою вартістю та врахуванням потенційного знецінення [3]. У випадку, коли криптоактиви використовуються для перепродажу, вони можуть обліковуватися як запаси, з оцінкою за мінімальною історичною собівартістю або чистою вартістю реалізації [5].

Усі операції з криптоактивами, включаючи купівлю, продаж, обмін та утримання, повинні бути підкріплені відповідною первинною документацією, що забезпечує прозорість і достовірність даних для цілей фінансової звітності та оподаткування. Особлива увага приділяється розкриттю інформації щодо ризиків, пов'язаних із волатильністю ринкової вартості криптоактивів, ліквідністю та нормативним регулюванням [6]. Таким чином, MiCA закладає комплексний підхід до обліку криптоактивів, що враховує їх багатогранний характер і національну й галузеву специфіку регуляторних вимог.

У межах МСФЗ визнання криптоактивів в бухгалтерському обліку та розкриття у фінансовій звітності базується на їх економічній сутності, що має відповідати критеріям активу, визначеного МСФЗ. Криптоактиви розглядаються через призму існуючих стандартів, таких як МСБО 2 «Запаси», МСБО 38 «Нематеріальні активи», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» та МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів», залежно від їх функціональної ролі в діяльності суб'єкта господарювання.

Формування інституціонального середовища розкриття високоякісної інформації щодо операцій з криптоактивами в Україні перебуває на стадії становлення. Разом із тим, подальше застосування положень МСФЗ та імплементація положень MiCA є передумовою підвищення прозорості та якості даних, що слугують джерелом аналізу операцій із віртуальними активами та прийняття управлінських рішень.

Література

1. Dragomir V.D., Dumitru V.F. (2023). Recognition and Measurement of Crypto-Assets from the Perspective of Retail Holders. *FinTech*, 2(3), 543–559. <https://doi.org/10.3390/fintech2030031> (дата звернення: 17.01.2025).

2. OECD (2022). Crypto-Asset Reporting Framework and Amendments to the Common Reporting Standard, OECD, Paris, <https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/crypto-asset-reporting-framework-and-amendments-to-the-common-reporting-standard.htm> (дата звернення: 17.01.2025).

3. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1114&qid=1730149482439> (дата звернення: 17.01.2025).

4. EY (2022). EY Technical Line: Accounting for Digital Assets, Including Crypto Assets; Technical Line; EY: London, UK. URL: <https://www.ey.com/content/dam/ey-unified-site/ey-com/en-us/technical/accountinglink/documents/ey-tl16494-221us-06-30-2022.pdf> (дата звернення: 17.01.2025).

5. Ramassa P., Leoni G. (2022). Standard Setting in Times of Technological Change: Accounting for Cryptocurrency Holdings. AAAJ, 35, 1598–1624. URL: https://www.researchgate.net/publication/356876741_Standard_setting_in_times_of_technological_change_accounting_for_cryptocurrency_holdings (дата звернення: 17.01.2025).

6. Luo M., Yu S. (2023). Financial Reporting for Cryptocurrency. Rev. Account. Stud. 2022, 32, 1662. FinTech, 2 557. URL: https://www.researchgate.net/publication/366309194_Financial_reporting_for_cryptocurrency (дата звернення: 17.01.2025).

Лісовий С.М.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ІТ-ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Галузь інформаційних технологій виступає драйвером інноваційних змін, оскільки зосереджується на розробці передових технологій. Компанії, що працюють у цій сфері, демонструють високу здатність до адаптації, що обумовлено конкурентним середовищем. Сегмент ринку ІТ-послуг стрімко зростає, і, згідно з прогнозами аналітиків Statista, до 2034 року його масштаб може збільшитися майже вдвічі (рис. 1).

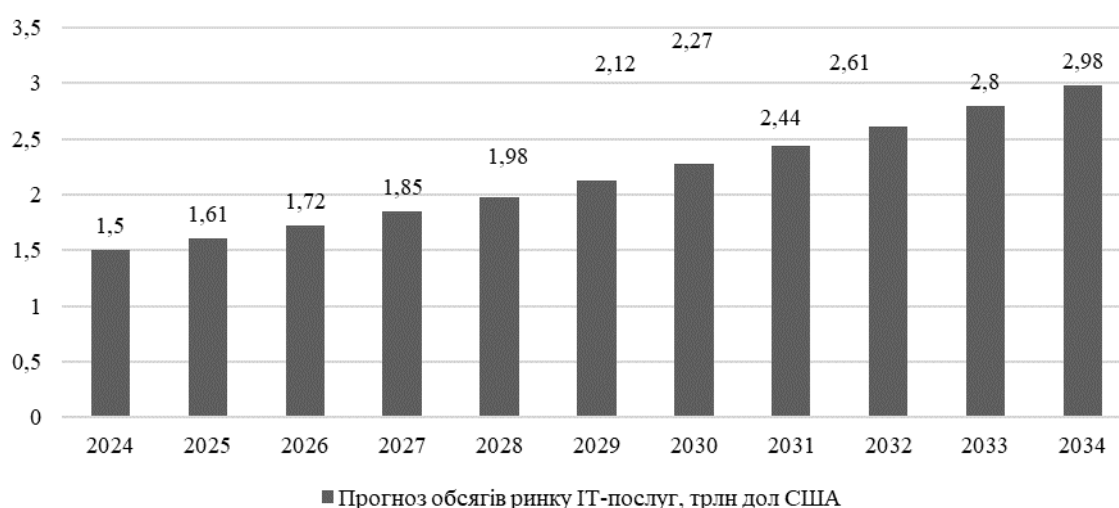

Рис. 1. Прогнозна динаміка обсягів ринку ІТ-послуг, трлн дол. США

Джерело: [1].

ІТ-галузь України на сьогоднішній день залишається однією з найбільш експортоорієнтованих. Так, у 2023 році її частка становила 41,00 % від загального обсягу експорту послуг і 13,20 % у структурі національного експорту в цілому [2]. В умовах невизначеності, викликаній

війною та економічною нестабільністю, темпи розвитку ІТ-сектору у 2023 році сповільнилися, що призвело до зниження його частки в експорті послуг на 3,20 % [2].

Також одним із ключових викликів, що стоять перед регуляторами ІТ-галузі в Україні, є забезпечення дотримання комплаєнсу та прозорості діяльності підприємств. У структурі експорту ІТ-послуг у розрізі країн присутні низькоподаткові юрисдикції, операції з резидентами яких підпадають під контроль згідно з пп. 39.2.1.2 пп. 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 Податкового кодексу України [3], а також включені до переліку держав (територій), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 №1045 (далі — Постанова № 1045) [4]. Зокрема, у 2023 році експортні операції вітчизняної ІТ-галузі з резидентами Республіки Кіпр, зазначеної у Постанові № 1045, зросли на 15,29 % — із 314 млн дол. США до 362 млн дол. США [2].

Запровадження ефективного контролю за діяльністю підприємств ІТ-сфери сприятиме збільшенню надходжень до державного бюджету та підвищенню ефективності програм підтримки вітчизняних компаній, зокрема в межах ініціативи «Дія Сіті». Зазначене потребує створення якісного інформаційного забезпечення, яке слугуватиме джерелом оцінки ризиків, пов'язаних із діяльністю ІТ-підприємств, включно із внеском у сталий розвиток країни.

У контексті останнього важливо враховувати галузеву специфіку при розбудові системи звітування із сталого розвитку в умовах імплементації директивних вимог ЄС до законодавства України у сфері бухгалтерського обліку та звітності. Реалізація зазначеного сприятиме створенню надійної інформаційної основи для ухвалення рішень як на державному рівні — для формування галузевої політики, так і на рівні компаній — для оцінки ефективності заходів із забезпечення стійкості в умовах невизначеності.

Література

1. Precedence Research (2024). IT services Market Size, Share, and Trends 2024 to 2034. URL: <https://www.precedenceresearch.com/it-services-market> (дата звернення: 03.01.2025).
2. Сабадишина Ю. (2023). Річний обсяг ІТ-експорту України вперше знизився. Це плато чи погіршення ситуації. DOU. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/it-export-2023/> (дата звернення: 03.01.2025).
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n10886> (дата звернення: 03.01.2025).
4. Про затвердження переліку держав (територій), які відповідають критеріям, установленим підпунктом 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 пункту 39.2 статті 39 Податкового кодексу України, та визнання таким, що втратило чинність розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2015 р. № 977: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1045. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.01.2025).

Лисенко І.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу,
PR-технологій та логістики*

Садченко О.М.

*здобувач вищої освіти,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»*

АНАЛІТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сучасне економічне середовище в Україні постійно зазнає викликів, пов'язаних із частими змінами податкової політики, що зумовлено як внутрішніми чинниками, так і світовими кризовими явищами. Відсутність сталості в регуляторних механізмах ускладнює процеси

стратегічного планування, оскільки бізнес не може точно спрогнозувати обсяги податкових зобов'язань чи перспективи іноземних інвестицій. Така непередбачуваність підсилюється крихкістю державних інституцій, які не завжди здатні забезпечити прозорість та стабільність економічних відносин. У подібних умовах аналітичне моделювання набуває особливої актуальності, бо воно дає змогу поєднати оцінку ризиків з розрахунком потенційних вигод і прийняти виважені управлінські рішення навіть за наявності значної кількості невідомих змінних.

Застосування економічної аналітики в цій сфері охоплює аналіз податкових ставок, виявлення найуразливіших напрямів діяльності, а також побудову прогнозних сценаріїв, що враховують імовірність введення нових зборів чи перегляду існуючих пільг [3]. Такий систематичний підхід дозволяє великим корпораціям і малим підприємствам сформулювати кілька варіантів розвитку, де кожен сценарій спирається на ретельно зібрані дані, математичні обчислення та досвід минулих криз. Аналітичне моделювання відкриває можливість реалізовувати механізми «стрес-тестування», коли компанія перевіряє свою стійкість за умов різкого зростання акцизів чи зміни правил ПДВ. Завдяки цьому бізнес розуміє, на якому етапі запланований проєкт може стати збитковим, і вживає превентивних заходів: знижує витрати, підвищує ефективність використання ресурсів або переорієнтовує діяльність на інший ринок [2]. Додатково впровадження методів фінансового прогнозування допомагає визначити критичні точки, коли мінімальна зміна податкових ставок ускладнить отримання позик, оскільки банки ретельніше перевірятимуть ліквідність та надійність позичальника.

Ще одним вагомим чинником є рівень регіональних особливостей, адже в Україні спостерігається певна фіскальна децентралізація, що передбачає різні підходи місцевої влади до оподаткування. Аналізуючи специфіку податкових преференцій або пільг у конкретному регіоні, компанії можуть обирати оптимальні локації для розширення виробництва чи релокації бізнес-процесів. Аналітичні методи, такі як SWOT-аналіз у поєднанні з матрицями ринкової привабливості, дають змогу оцінити, де найкраще залучати інвестиції та яких регуляторних обмежень слід остерігатися [1]. Особлива увага приділяється валютним коливанням, які прямо впливають на експортно-імпорتنі операції та вартість капіталу. Обрахунок можливих сценаріїв руху курсу національної валюти і його кореляція із фіскальними змінами дає змогу заздалегідь врахувати витрати на хеджування валютних ризиків чи пошук альтернативних джерел закупівель і фінансування. Таким чином, аналітичне моделювання постає як дієвий інструмент, що допомагає не лише визначити ймовірні ризики, а й знайти способи їх перетворення на конкурентні переваги.

Особливе місце серед факторів впливу на інвестиційну діяльність посідає крихкість державних інституцій, яка може виявлятися у відсутності довгострокових економічних програм, затримках у прийнятті бюджетів чи недостатній правовій захищеності суб'єктів господарювання [4]. У таких умовах аналітичні моделі вимагають урахування правових і політичних факторів, адже навіть перспективні проєкти можуть зазнавати збитків унаслідок неконсолідованих державних рішень. Бізнес, озброєний ретельним аналізом, матиме змогу мінімізувати втрати завдяки грамотному плануванню «податкового портфеля», використовувати доступні легальні інструменти оптимізації та шукати партнерства, що здатні пом'якшити вплив регуляторних коливань. Важливим завданням є також формування внутрішньої системи контролю, яка забезпечує облік змін у законодавстві й адаптацію корпоративної політики під нові вимоги, щоб уникнути штрафних санкцій і репутаційних ризиків.

Підсумовуючи, слід зазначити, що саме аналітичне моделювання інвестиційних ризиків у середовищі нестабільного податкового законодавства та крихкості державних інституцій дозволяє компаніям упевнено орієнтуватися у непростих економічних реаліях. Такий підхід створює підґрунтя для розумного планування, формування альтернативних сценаріїв розвитку і раціональної оцінки потенційних прибутків, що робить бізнес стійкішим і більш привабливим для внутрішніх і зовнішніх інвесторів.

Література

1. Базиліук А.В., Дерій Ж.В., Концева В.В., Хоменко І.О. Економічна теорія. Практикум: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2022. 312 с.
2. Бондаренко М.О. Податкові реформи та інвестиційний клімат в Україні: аналітичні аспекти. *Фінанси України*. 2023. № 2. С. 15–23.
3. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. Київ, 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H2.pdf?v=11 (дата звернення: 30.12.2024)
4. Хоменко І.О., Волинець Л.М., Шамкало А.О. Особливості надходження прямих іноземних інвестицій та їхній вплив на економіку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 1 (25). С. 15–26.

Макаренко І.О.

*доктор економічних наук, професор,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
і оподаткування
Сумський державний університет*

ДОСВІД ЄС-УКРАЇНА У ПЕРЕВІРЦІ ЗВІТНОСТІ ПРО СТАЛИЙ РОЗВИТОК

Прийняття революційної Директиви про корпоративну звітність зі сталого розвитку (Directive (EU) 2022/2464) на теренах Європейського Союзу (ЄС) [3] відкрило шлях не лише до усебічного розкриття компаніями різних розмірів екологічної, соціальної та управлінської інформації (ESG), прогресу у досягненні Цілей сталого розвитку (ЦСР), але й обумовило необхідність пошуку шляхів до перевірки точності та надійності такої інформації в інтересах стейкхолдерів. Інвестори, постачальники, клієнти та працівники хочуть розуміти мету та цінності компаній, з якими вони співпрацюють, що можуть відрізнятися залежно від сектора, розміру та складності бізнесу. При цьому, стейкхолдерам також важливо розуміти чи надійною є звітність зі сталого розвитку, що розкривається компаніями, відтак, вона потребує незалежного надання впевненості з боку аудиторських фірм.

Серед основних переваг незалежного надання впевненості щодо звітності зі сталого розвитку можна назвати:

- забезпечення точності, надійності і співставності звітності про сталий розвиток відповідно до концептуальної основи її складання і подання;
- допомагає зміцнити довіру зацікавлених сторін до зобов'язань організації щодо пом'якшення екологічних ризиків, сприяння соціальній справедливості та дотримання етичних принципів управління;
- зміцнення репутації компанії як соціально та екологічно відповідальної;
- підвищення ESG рейтингів компанії та її інвестиційної привабливості;
- нівелювання ризиків так званого «зеленого камуфляжу» або «грінвошингу», які стосуються викривлення інформації зі сталого розвитку.

Директиву про корпоративну звітність зі сталого розвитку вводить поступовий підхід від лімітованих вимог до перевірки звітності зі сталого розвитку компаній, що підпадають під її дію, до 2026 року з обмеженим рівнем надання впевненості щодо такої звітності до її обґрунтованого рівня перевірки до 2028 року [3].

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Україною взято зобов'язання в частині гармонізації національного законодавства з європейськими вимогами, зокрема у сферах бухгалтерського обліку та аудиту. Заразом, прозорість та орієнтири ESG і ЦСР є ключовими для інтеграції України до ЄС.

Європейською Комісією у 2023 році було оцінено прогрес України у впровадженні таких європейських підходів, зокрема й до розкриття і перевірки інформації зі сталого розвитку [1].

При цьому було відзначено, що щодо звітності компаній, національне законодавство частково узгоджене з правом ЄС щодо основних правових вимог, включаючи річні фінансові звіти, звіти керівництва, правила для аудиторів, зобов'язання щодо розкриття інформації та санкції. Однак в частині вимог щодо звітності зі сталого розвитку та її перевірки робляться лише перші кроки.

Зокрема, у жовтні 2024 року, не зважаючи на військовий стан, Уряд України схвалив Стратегію запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку. Документ визначає основні завдання щодо забезпечення формування та перевірки компаніями України інформації про сталий розвиток на єдиних методологічних засадах країн ЄС, відповідно до вимог Директиви про корпоративну звітність зі сталого розвитку та Європейських стандартів звітності зі сталого розвитку [2]. Реалізація Стратегії є важливою умовою в контексті набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС [4].

Специфічною для надання впевненості щодо звітності зі сталого розвитку в межах означеної стратегії є ціль 2, яка стосується запровадження в Україні процедур проведення аудиту звітності підприємств із сталого розвитку та ефективного механізму здійснення контролю за якістю надання аудиторських послуг [4].

Ключовими таргетами цілі визначено:

- підготовку щонайменше 100 аудиторів для надання аудиторських послуг щодо звітності із сталого розвитку;
- допущення до надання аудиторських послуг із звітності із сталого розвитку щонайменше 20 суб'єктів аудиторської діяльності;
- надання до 2030 року аудиторських послуг із звітності із сталого розвитку 100 відсоткам підприємств, які подають відповідно до законодавства звітність із сталого розвитку [4].

Таким чином, розвиток національного законодавства з європейськими вимогами, зокрема у сфері бухгалтерського обліку та аудиту ознаменовано інтенсифікацією зусиль щодо складання і перевірки звітності зі сталого розвитку. Це потребує консолідованих зусиль регуляторів та компаній під час транспонування європейського досвіду звітування за Директивою про корпоративну звітність зі сталого розвитку та Європейськими стандартами звітності зі сталого розвитку.

Література

1. European Commission. (2023). *Commission staff working document: Ukraine 2023 report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699_Ukraine_report.pdf
2. European Financial Reporting Advisory Group. (2022). *European sustainability reporting standards (ESRS)*. URL: <https://www.efrag.org/Activities/1809041116363077/European-sustainability-reporting-standards>
3. European Parliament and Council. (2022). *Directive (EU) 2022/2464 on corporate sustainability reporting*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2464>
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України. (2024). Про схвалення Стратегії запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку № 1015-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2024-%D1%80#Text>

Мехович Є.С.
здобувачка PhD,

Національний технічний університет «ХПІ»

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ

Український ринок криптовалют активно розвивається, демонструючи високий інтерес серед населення та бізнесу до блокчейн-технологій, цифрових активів і децентралізованих

фінансів (DeFi) [1, 5, 8]. Україна входить до топ-10 країн за рівнем впровадження криптовалют, згідно з дослідженнями Chainalysis, що свідчить про значний потенціал цієї сфери [2, 7, 10].

Нами проведено аналітичне дослідження ринку криптовалют в Україні. Визначено демографічний профіль користувачів криптовалют: основна аудиторія ринка криптовалют це молодь (18–35 років). Географічний розподіл ринкових сегментів в основному спрямований на великі міста (Київ, Львів, Одеса, Харків), хоча попит спостерігається і в регіонах. На основі проведеного дослідження сформовано основні причини, фактори і передумови постійного зростання українського ринку криптовалют [3, 9, 12].

Популярність криптовалют. Українці активно використовують Bitcoin, Ethereum, Tether та інші цифрові активи як засіб збереження вартості, інвестиційний інструмент та механізм розрахунків.

Роль криптовалют у війні. Під час війни зросло використання криптовалют для благодійності, фінансування гуманітарної допомоги та підтримки армії через міжнародні пожертви.

Рівень регуляції. У 2022 році було прийнято закон «Про віртуальні активи», що визначає офіційний статус криптовалют в Україні та встановлює регуляторні основи.

До переваг криптовалют, які в більшій мірі характерні для нашої країни, пропонуємо віднести такі положення [4, 13].

1. Високий рівень цифрової грамотності населення, який значно виріс в останній час. Українці швидко адаптуються до нових технологій, включаючи технології блокчейн.

2. Доступ до глобальних світових ринків. Криптовалюти дозволяють брати участь у міжнародних фінансових операціях без обмежень, що надає додаткові переваги для прихильників цього виду валюти.

3. Активний розвиток блокчейн-стартапів. В Україні з'являються інноваційні проекти, такі як криптогаманці, біржі та NFT-платформи.

Не дивлячись на наявність певних переваг та позитивних моментів, розвиток вітчизняного ринку криптовалют стикається і з певними обмеженнями та викликами. По-перше, це регуляторна невизначеність. Хоча законодавча база формується, ще існують проблеми з імплементацією законів. По-друге, значні ризики шизики шахрайства в фінансовій сфері України. Відсутність повного і надійного державного контролю призводить до появи схем обману користувачів криптовалют. По-третє, дуже великі енергетичні витрати. Майнінг криптовалют викликає занепокоєння щодо споживання електроенергії.

По результатам проведеного дослідження можемо сформувати основні сегменти українського ринку криптовалют:

- криптобіржі. Популярні міжнародні платформи, такі як Binance, а також локальні сервіси, як Kuna;
- криптогаманці. Українські розробники пропонують безпечні гаманці для зберігання активів (Trust Wallet, Atomic Wallet);
- NFT і GameFi. Зростає популярність NFT-артів та ігрових платформ, що використовують блокчейн-технології;
- DeFi-сервіси. Децентралізовані фінанси стають альтернативою традиційним банківським послугам.

До тенденцій розвитку вітчизняного ринку криптовалют, на нашу думку, слід віднести зростання інтересу до NFT та метавсесвітів (мережа віртуальних світів, зосереджена на соціальній взаємодії). Українські художники та розробники активно беруть участь у створенні цифрових активів; розширення регулювання ринкових механізмів у сфері криптовалют — очікується вдосконалення законодавства, яке сприятиме залученню іноземних інвесторів; криптовалюти становиться засобом платежу, так як суттєво зростає кількість компаній, що приймають криптовалюту як платіжний засіб; освітні ініціативи, які тісно пов'язані з підвищення обізнаності про криптовалюти через курси, семінари та онлайн-матеріали.

На основі проведеного дослідження можемо зробити певний прогноз щодо зростання ринку: Україна продовжить інтегрувати криптовалюти в економіку, залучаючи іноземний

капітал; щодо підвищення регуляції: законодавчі ініціативи покращать довіру до ринку; щодо інноваційних продуктів: збільшиться кількість стартапів у сфері DeFi, Web3 та NFT.

Український ринок криптовалют на сьогоднішній день є динамічним і перспективним, з великим потенціалом для залучення інвестицій та розвитку інновацій. Водночас важливо нашій державі приділяти увагу регуляторним аспектам, освітнім ініціативам і запобіганню шахрайству, щоб забезпечити його сталий розвиток.

Література

1. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // *MIND Journal*. № 5. 10 p.
2. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
3. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
4. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
5. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // *Маркетинг: підручник* / За ред. О.А.Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
6. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.
7. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А.Меховича, М.І. Погорелова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
8. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
9. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
10. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
11. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // *Навч. посібник для інж.-техн. вузів.* - Харків : «Основа», 1993. — 288 с.
12. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорелова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
13. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. — 703 с.

Мехович К.С.

здобувачка PhD,

Національний технічний університет «ХПІ»

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ФОРСАЙТ-ТЕХНОЛОГІЙ В ІННОВАЦІЙНОМУ МАРКЕТИНГУ

Форсайт-технології (від англ. *foresight* — передбачення) є методологією довгострокового прогнозування, яка використовується для аналізу майбутніх тенденцій і формування стратегічних рішень [1, 3, 9]. В інноваційному маркетингу ці технології набувають особливого значення, оскільки дозволяють передбачити зміни у споживчих перевагах, технологічному розвитку та ринкових умовах [2, 4]. Форсайт-методи — це інструменти стратегічного прогнозування, які використовуються для аналізу майбутніх тенденцій, створення сценаріїв розвитку та прийняття обґрунтованих рішень в умовах невизначеності. В інноваційному маркетингу та ІТ-сфері форсайт допомагає визначати перспективні напрями розвитку технологій, поведінки споживачів та ринку.

Нами визначено основні принципи формування та використання форсайт-технологій у сфері інноваційного маркетингу та інформаційних технологій [5, 7, 10]. До них пропонуємо віднести:

аналіз майбутніх трендів. Виявлення глобальних і локальних трендів, які можуть вплинути на споживчий попит та конкурентне середовище.

колективний інтелект. Форсайт часто базується на експертних опитуваннях, панельних дискусіях та креативних сесіях, що залучають різні точки зору;

довгострокове прогнозування. Орієнтація на майбутнє від 5 до 20 років, що дозволяє планувати стратегічний розвиток компанії;

сценарний аналіз. Моделювання можливих сценаріїв розвитку ринку для адаптації маркетингових стратегій;

Досягнення даних принципів, на наш погляд, є можливим при використанні сучасних інструментів форсайт-технологій, до яких ми пропонуємо віднести:

- метод Делфі: залучення експертів для отримання узгоджених прогнозів, що дозволяє отримати надійний прогноз майбутнього на основі неупереджених думок кваліфікованих експертів [6];

- сценарне планування: дозволяє створити декілька альтернативних сценаріїв майбутнього ринку [8];

- SWOT- та PEST-аналіз: якісна оцінка зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на прогнозний період [11];

- морфологічний аналіз: дозволяє проводити оперативне визначення нових в основному інноваційних можливостей підприємства шляхом комбінування різних параметрів [13].

Можливості форсайт-технологій в інноваційному маркетингу пропонуємо визначати в таких пропозиціях.

1. *Виявлення нових ніш:* ця задача досягається завдяки прогнозуванню змін у поведінці споживачів продукції, що виробляється, та прогнозуванню змін її властивостей в майбутньому.

2. *Оптимізація маркетингових стратегій:* створення персоналізованих пропозицій та продуктів. Персоналізація представляє собою інноваційний метод прогнозування майбутніх змін.

3. *Управління ризиками:* завчасне виявлення загроз для бізнесу, що в деяких випадках є надійним запобіжником для безкризового розвитку, забезпечення сталості і ефективності виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства.

4. *Підвищення конкурентоспроможності:* інноваційні підходи до просування продуктів, що для інноваційного маркетингу є однією з найбільш важливих ринкових стратегій.

5. *Прогнозування поведінки споживачів:* використання даних про тренди, соціальні мережі та штучний інтелект для передбачення змін у запитах клієнтів.

6. *Розробка продуктів майбутнього:* аналіз перспективних технологій для створення інноваційних товарів чи послуг.

7. *Побудова маркетингових стратегій:* використання сценарного планування для визначення найбільш ефективних рекламних інструментів та каналів.

8. *Тренд-вотчинг (Trend Watching):* моніторинг нових тенденцій, таких як екологічність, персоналізація, віртуальна реальність.

До найважливіших переваг форсайт-методів, на наш погляд, слід віднести зниження ризиків: прогнозування змін дозволяє уникнути несподіваних втрат; інноваційний розвиток, що сприяє створенню унікальних рішень; гнучкість яка допомагає адаптувати стратегії до змінних умов.

Форсайт-технології є ефективним інструментом для прогнозування ринкових змін і розробки стратегічних маркетингових рішень. Їх застосування дозволяє компаніям бути адаптивними до динамічного ринкового середовища, виявляти нові можливості для зростання та знижувати рівень бізнес-ризиків. Форсайт-методи є ключовим інструментом для створення довгострокових стратегій в умовах невизначеності, що особливо актуально для маркетингу та ІТ-сфери. Використання цих методів дозволяє компаніям займати провідні позиції на ринку та швидше адаптуватися до змін.

Література

1. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
2. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорелова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
3. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. — 703 с.
4. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
5. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
6. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2012. № 2. С. 191–198.
7. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорелова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
8. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
9. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // Навч.посібник для інж.-техн.вузів. — Харків : «Основа», 1993. — 288 с.
10. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // MIND Journal. № 5. 10 p.
11. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
12. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
13. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // Маркетинг: підручник / За ред. О.А. Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.

Могильна Л.М.

кандидат економічних наук, доцент,

Кривокоритов П.М.

здобувач вищої освіти,

Сумський національний аграрний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЕВООБРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасна деревообробна промисловість є однією з ключових галузей економіки, яка має вагомий потенціал для інноваційного розвитку. У світі, де технології розвиваються зі швидкістю, яку складно уявити, успішне функціонування підприємств у цій сфері залежить від здатності ефективно впроваджувати інноваційні рішення. Здійснення інноваційної діяльності забезпечує підприємствам значні переваги та підвищує їх прибутковість. Тому одним з основних завдань інноваційного менеджменту є виявлення проблем здійснення та розробка заходів щодо підвищення ефективності. Проте, сам процес управління інноваційною діяльністю часто стикається з низкою викликів, що потребують обдуманих заходів для їх подолання.

Передусім, варто зазначити, що інноваційна діяльність у деревообробній промисловості охоплює як технологічні, так і організаційні аспекти. Це можуть бути нові методи переробки деревини, автоматизація виробництва, створення екологічно чистих матеріалів чи оптимізація логістичних процесів. Управління цією діяльністю вимагає стратегічного підходу, що включає чітке планування, ефективне використання ресурсів і залучення кваліфікованих фахівців.

Одним із ключових заходів для підвищення ефективності управління є впровадження сучасних інформаційних технологій. Наприклад, системи управління виробництвом (ERP-

системи) дозволяють аналізувати дані в реальному часі, прогнозувати попит і керувати запасами більш ефективно. Це не лише скорочує витрати, але й підвищує якість продукції.

Наголосимо, що системи класу ERP дають змогу інтегрувати всі відділи та функції підприємства в єдину систему, водночас вони працюють з єдиною базою даних і їм простіше обмінюватися між собою різного роду інформацією. Впровадження такої системи на підприємстві дає змогу замінити застарілі розрізнені інформаційні системи з управління логістикою, фінансами, складом, проєктами тощо. Необхідно зазначити, що впровадження системи класу ERP є складним і тривалим процесом, але воно дає підприємству такі переваги: планування потреб у ресурсах і строків поставок; регулювання обсягів готової продукції та матеріалів, зниження витрат на зберігання; оперативне реагування на зміни попиту; оптимізація бізнес-процесів через скорочення матеріальних і часових витрат; контроль поставання та якості продукції. ERP дозволяє знизити рівень страхових запасів, підвищити оборотність коштів, оптимізувати запаси, покращити ефективність виробництва та контролювати витрати.

Особливого значення для розвитку інноваційної діяльності підприємства набуває організація інформаційної освіти та підвищення інформаційної культури персоналу. Знання в галузі інформаційних технологій застарівають протягом 3–5 років. Кваліфікованих фахівців у кілька разів менше, ніж робочих місць. Тому на підприємствах необхідно розробляти і впроваджувати систему навчання, яка включає набір курсів, що дають знання різної повноти і глибини, вимоги до співробітників. Для підвищення ефективності інформаційного забезпечення інноваційної діяльності рекомендовано: підвищувати інформаційну культуру персоналу, покращувати якість роботи з інформацією та забезпечувати її безпеку. Важливим є розвиток інформаційної освіти: знання у сфері технологій швидко застарівають, а кваліфікованих фахівців недостатньо. Тому слід впроваджувати системи навчання, які забезпечують глибокі й актуальні знання для персоналу.

Ще одним важливим напрямом є інвестиції у навчання персоналу. Працівники, які володіють сучасними знаннями про інноваційні технології, можуть генерувати нові ідеї та вдосконалювати виробничі процеси. Для цього необхідно створити корпоративну культуру, яка заохочує творчість і професійний розвиток. Наголосимо, що в останні роки існує втрата кваліфікованих працівників. Деревообробна галузь не є виключенням. «Кадровий дефіцит ставить під загрозу здатність деревообробної промисловості України підтримувати високі стандарти якості продукції та ефективності виробництва» [1].

Важливо також наголосити на необхідності державної підтримки. Зниження податкового навантаження для підприємств, що впроваджують інновації, грантові програми чи кредити на вигідних умовах можуть значно прискорити трансформаційні процеси.

Впровадження зазначених заходів є складним і багатограним процесом. Однак деревообробна галузь України має всі передумови для того, щоб стати одним із лідерів інноваційного виробництва, якщо управлінці зосередяться на сучасних підходах до організації інноваційної діяльності. Адже лише той, хто готовий змінюватися і вдосконалюватися, може гідно відповідати на виклики часу.

Таким чином, ефективне управління інноваційними процесами у деревообробній промисловості — це ключ до стійкого розвитку галузі, створення конкурентоспроможної продукції та збереження екологічного балансу. Тільки комплексний підхід і чітке бачення майбутнього допоможуть підприємствам досягти успіху в умовах сучасної економіки.

Література

1 Павліха Н., Барський Ю., Уніга О. (2024). Конкурентоспроможність деревообробної промисловості України за умов високої міграційної активності населення. *Економіка та суспільство*. № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-82>.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сталий розвиток став однією з найважливіших сучасних концепцій, що об'єднує економічний, соціальний та екологічний виміри людської діяльності. Запропонована ще в 1987 році в звіті «Наше спільне майбутнє» Комісією ООН [1], ця концепція ґрунтується на принципі, що задоволення потреб нинішніх поколінь не повинно відбуватися за рахунок майбутніх. Саме в цьому контексті сталий розвиток розглядається як ключовий інструмент для досягнення суспільного добробуту у трьох основних вимірах (рис. 1).

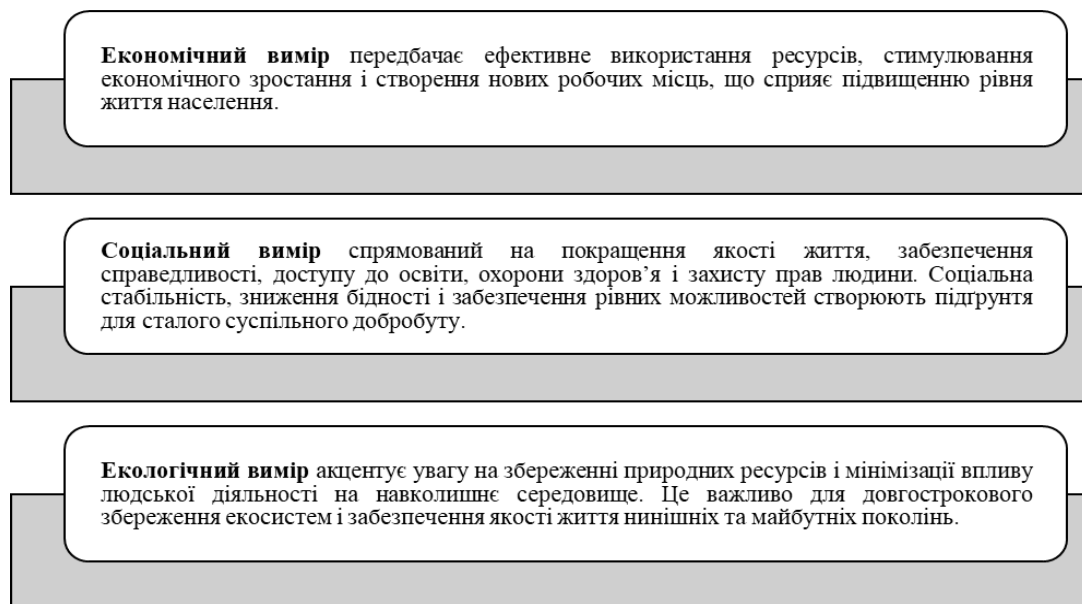

Рис. 1. Виміри концепції сталого розвитку

Джерело: складено автором.

Інвестори та кредитори все частіше звертають увагу на нефінансові показники, такі як екологічні та соціальні ризики, які можуть вплинути на фінансові результати підприємства в майбутньому. Наприклад, компанія, яка активно знижує свій вуглецевий слід і переходить на відновлювані джерела енергії, має кращі шанси на отримання фінансування під вигідніші умови. Такі практики знижують екологічні ризики, які можуть стати серйозними проблемами в майбутньому через нові регуляторні обмеження та зміни в суспільних очікуваннях.

Діяльність підприємств в умовах переходу до нових економічних моделей має базуватись на припущенні, що економічне зростання вже не становить єдиний індикатор розвитку, а натомість важливо враховувати також інші чинники, які характеризують їх стійкість [2, 3]. Саме звітність про сталий розвиток забезпечує інформацію, яка дозволяє оцінювати ризики підприємства з точки зору стійкості до змін в економіці, екології та соціальній сфері.

Література

1. Світовий центр даних. URL: <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development/conception> (дата звернення: 17.01.2025).
2. Кучерява М.В., Бичихін Є.В. (2024). Запровадження циркулярної та зеленої економіки в контексті досягнення Цілей сталого розвитку та забезпечення економічної безпеки держави: огляд

сучасних концепцій. *Фінанси України*, (10), 86–106. <https://doi.org/10.33763/finukr2024.10.086> (дата звернення: 17.01.2025).

3. Кучерява М.В., Лісовий С.М. (2024). Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю ІТ-підприємств у контексті сталого розвитку: сучасні підходи та перспективи. *Фінанси України*, (12), 114–128. вилучено із <https://finukr.com.ua/index.php/journal/article/view/93> (дата звернення: 17.01.2025).

Олійник М.О.

здобувач PhD,

Запорізький національний університет

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Цифрова трансформація у сфері державного управління стикається з численними викликами, які ускладнюють її реалізацію. Серед них — технологічні обмеження, недосконалість інфраструктури, кіберзагрози, питання конфіденційності даних, низький рівень цифрової грамотності персоналу та керівників, бюрократичні бар'єри та нестабільність управлінських процесів. Для подолання цих проблем необхідний стратегічний підхід і комплексний аналіз. Тому важливо дослідити не лише поточний стан цифрових ініціатив, а й визначити пріоритети, напрямки та рекомендації для подальшого розвитку цифрових технологій у державному управлінні, що підкреслює актуальність цієї теми.

Розвиток і застосування цифрових технологій в Україні має велике значення для покращення процесу доступу до інформації та послуг, оптимізації державних процесів і спрощення бюрократичних процедур. Це сприяє підвищенню прозорості діяльності державних та громадських організацій, зменшенню рівня корупційних ризиків, ефективнішому використанню персоналу та обробці великих обсягів інформації. Розвиток цих аспектів відкриває нові можливості для підвищення ефективності державного управління та покращення якості життя громадян надаючи зручні послуги в режимі онлайн.

Недоліки представляють собою реальні виклики, які перешкоджають ефективній цифровій трансформації процесів управління в державних і громадських організаціях. Труднощі в реалізації комплексних цифрових рішень міждержавними секторами свідчать про необхідність покращення комунікації та співпраці між ними для досягнення спільних цілей. Низький рівень довіри суспільства до цифрових систем і процесів говорить про потребу у підвищенні прозорості, відкритості та впевненості громадян у цифрових ініціативах.

Визначимо перспективні напрямки подальшого розвитку цифрової трансформації процесів управління в державних та громадських організаціях, які представлено на рис 1.

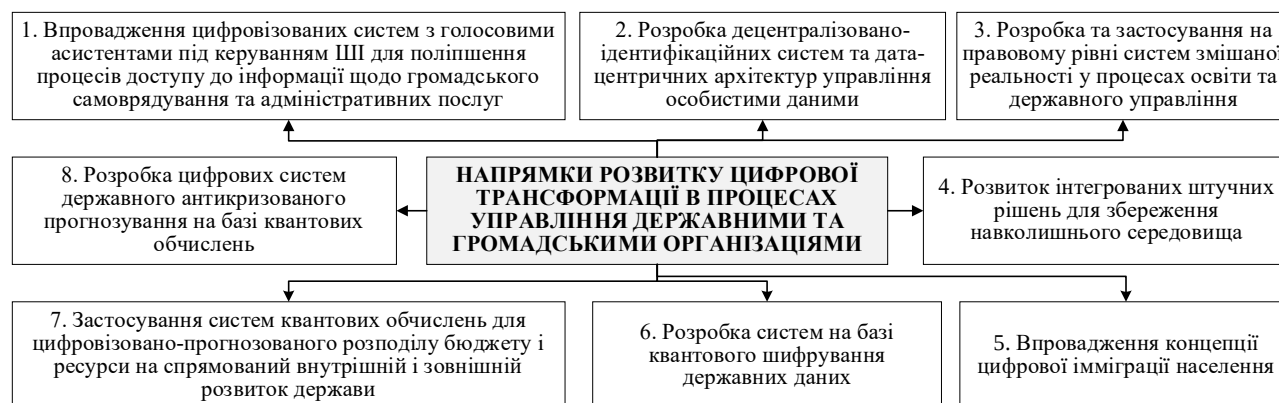

Рис. 1. Перспективні напрямки розвитку цифрової трансформації процесів управління в державних та громадських організаціях України

Визначені напрямки подальшого розвитку цифрової трансформації процесів управління в державних і громадських організаціях мають велике значення для модернізації, оптимізації адміністративних і громадських процесів. Впровадження цифрових систем з голосовими асистентами з штучним інтелектом допомагає поліпшити доступ до інформації та послуг громадського самоврядування. Розробка децентралізованих систем управління особистими даними сприяє збереженню конфіденційності та безпеки особистісної інформації громадян. Застосування систем змішаної реальності у правовій сфері відкриває нові можливості для навчання та ефективного управління державними процесами. Використання квантових технологій управління бюджетом та прогнозування допоможе у майбутньому забезпечити ефективний розподіл ресурсів і зменшити ризики економічних криз.

Розробка цифрових систем антикризового прогнозування та впровадження цифрової імміграції створюють нові можливості для адаптації до змін у суспільстві та глобальних викликів. Усі ці ініціативи відображають не лише технологічний прогрес, але й відкривають перспективи для створення ефективнішої, справедливішої та стійкішої системи управління, яка відповідає потребам сучасного світу.

Успішна цифрова трансформація в Україні вимагає відповідної стратегії та дотримання ключових принципів. Чітке формулювання стратегічних цілей цифрової трансформації є першим кроком, оскільки це визначає напрямок дій та визначає покладені очікування. Активна роль лідерів у впровадженні проєктів цифрової трансформації є критичною, оскільки вона стимулює відданість та підтримку з боку персоналу. Ретельне стратегічне планування, включаючи визначення етапів та послідовну реалізацію, дозволяє керувати процесом трансформації ефективно та зменшує ризики.

Література

1. Nadzhafli E. (2022). Tsyfrova derzhava v konteksti pravovoi reformy v Ukraini: teoretyko-pravovyi aspekt [The digital state in the context of legal reforms in Ukraine: the theoretical and legal aspect]. *Zakon i bezpeka*. vol 85 (2). p. 202–217. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.19>. (accessed 06 January 2025)
2. Iakushko I. (2022). Sutnist ta osoblyvosti tsyfrovoy transformatsii [The essence and features of digital transformation]. *Problemy ta perspektvy ekonomiky ta upravlinnia*. vol. 4 (28). p. 75–82. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-4\(28\)-75-82](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-4(28)-75-82) (accessed 06 January 2025)
3. Skoryk O.O., Riabokon N.P. (2020). Tsyfrova transformatsiia modeli publichnoho upravlinnia: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani realii [Digital transformation of the public management model: foreign experience and domestic realities]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. vol. 7. p. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.7.50> (accessed 05 January 2025)
4. Ostrovska, H.Y. (2022). Vprovadzhenia tekhnolohii peredovoho tsyfrovoho vyrobnytstva v ramkakh kontseptsii staloho rozvytku: problemy ta perspektvy [Implementation of Advanced Digital Production Technologies within the Framework of Sustainable Development Concept: Problems and Prospects]. *EKONOMICHNYI VISNYK DONBASU*. vol. 1 (67). p. 59–68. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1\(67\)-59-68](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1(67)-59-68) (accessed 05 January 2025)

Олійник О.М.

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри бізнес-адміністрування
і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Запорізький національний університет

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНЖИНІРИНГУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Розвиток харчової промисловості сьогодні є критичним фактором забезпечення продовольчої безпеки та економічної стабільності країни. В умовах глобалізації, підвищення вимог до якості продукції та зростаючої конкуренції на міжнародних ринках актуалізується роль

економічного підходу у державному регулюванні підприємств цієї галузі. Забезпечення стійкого розвитку, залучення інвестицій, стимулювання інновацій та адаптація до змінних ринкових умов вимагають нових підходів у регулюванні, які здатні забезпечити баланс між економічною ефективністю, екологічними стандартами та соціальними потребами. Тому дослідження ключових аспектів та механізмів, які сприяють реалізації економічного підходу в регуляторних практиках стає важливим питанням особливо в контексті розвитку цифрової трансформації харчової галузі.

Економічний підхід до цифрової трансформації є стратегічним інструментом, який стимулює бізнес-активність і сприяє модернізації підприємств харчової галузі через інвестиції в інновації та цифрові технології. Використання економічних стимулів, серед яких налічуються податкові пільги, субсидії, гранти, пільгові кредити, створює сприятливі умови для особливо малих і середніх підприємств, допомагаючи їм адаптуватися до нових викликів ринку. Це насамперед сприяє швидшому впровадженню новітніх технологій, які впливають на підвищення ефективності виробництва і дозволяє компаніям бути більш конкурентоспроможними як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку. Особливу увагу при цьому слід звернути на детальніше опрацювання видів пільг (ставок податку на прибуток, ПДВ на обладнання для цифрової трансформації, податок на майно тощо), умови їх отримання та потенційний вплив на інвестиційну активність підприємств. Крім того, слід проаналізувати наявні та розглянути перспективні для впровадження програми державної підтримки, спрямовані на цифровізацію харчової галузі (наприклад, програми часткової компенсації витрат на впровадження цифрових технологій, грантові конкурси на розробку інноваційних рішень). Окремим напрямком є формування та реалізація програм пільгового кредитування (знижені процентні ставки, довгострокові кредити, державні гарантії), а також роль державних банків та фондів у фінансуванні цифрової трансформації.

Особливо важливим є розвиток державно-приватного партнерства, яке дозволяє об'єднувати ресурси та процеси державної експертизи приватного сектору для досягнення спільних цілей у сфері цифровізації (спільне фінансування науково-дослідних робіт, створення інноваційних кластерів, розробка галузевих цифрових платформ). Така співпраця підсилює економічний ефект від інвестицій та зменшує фінансове навантаження на окремі підприємства, забезпечуючи ефективніший перехід до цифрової економіки.

Перевагами впровадження державно-приватного партнерства є об'єднання ресурсів, можливість якіснішої експертизи та зниження потенційних ризиків, однак треба враховувати ризики корупції, непрозорості рішень, а також потенційних конфліктів інтересів.

Проте, існують певні ризики нерівномірного розподілу ресурсів, серед деяких підприємств, які отримають більшу підтримку, тоді як інші залишаться без належної уваги. Також, надмірна залежність від державних стимулів спровокує зниження підприємницької ініціативи, коли компанії очікують зовнішню підтримку, замість того щоб самостійно шукати можливості для свого розвитку. Тож, для успішної реалізації економічного підходу необхідна чітка стратегія розподілу ресурсів та стимулювання самостійних інвестиційних ініціатив з боку бізнесу.

Отже, економічний підхід до цифрової трансформації харчової промисловості є ключовим фактором її успішного розвитку. Використання економічних стимулів, таких як податкові пільги, субсидії та гранти, сприяє залученню інвестицій та впровадженню інновацій. Державно-приватне партнерство виступає ефективним механізмом об'єднання ресурсів та експертизи. Важливо враховувати ризики нерівномірного розподілу ресурсів та надмірної залежності від державної підтримки. Необхідна чітка стратегія, яка балансує стимулювання інновацій та підтримку підприємницької ініціативи.

Література

1. Чумак О.В. Державне регулювання й управління економічною діяльністю державних підприємств. *Економічний простір*. 2019. № 145. С. 182–194.

2. Шапоренко О.І., Фарзалієв Е.Е. Вплив державного управління на економіку: аналіз поглядів та роль знань. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 1 (53). С. 75–83.

3. Бойчук Р.П. Державне управління та державне регулювання економічної діяльності в Україні: проблеми правового регулювання. *Право та інноваційне суспільство. Сучасні дослідження господарського та інноваційного права*. 2020. № 2 (15). С. 86–96.

Олійник О.О.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри трудових ресурсів та
підприємництва
Хомич Н.О.
здобувач вищої освіти,
Національний університет водного
господарства та природокористування

ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Роздрібна торгівля в Україні переживає важливий етап розвитку, який зумовлений як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Кількісні та якісні зміни в роздрібній торгівлі України зумовлені впливом низки чинників, серед яких війна, нестабільна політична ситуація, коливання купівельної спроможності населення, дефіцит певних товарів, розвиток матеріально-технічної бази, концентрація населення в окремих регіонах і зростання конкуренції [1]. Однак, галузь роздрібної торгівлі демонструє ознаки відновлення, що свідчить про її здатність адаптуватися до нових умов.

Прогнозування розвитку роздрібної торгівлі в Україні авторами здійснено з використанням показників, які характеризують діяльність підприємств виду економічної діяльності 47 «Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами»:

- капітальні інвестиції, тис. грн;
- кількість діючих суб'єктів господарювання, од.;
- кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання, осіб;
- чистий прибуток (збиток), тис. грн;
- рентабельність операційної діяльності, %;
- обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), тис. грн.

Для розрахунку прогнозних значень використано функцію TREND в програмному продукті Excel. Вихідні дані для розрахунку та прогнозні значення на 2024–2026 рр. наведені в табл. 1.

Таблиця 1

ПРОГНОЗНІ ЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ВИДУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 47 «РОЗДРІБНА ТОРГІВЛЯ, КРИМ ТОРГІВЛІ АВТОТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ТА МОТОЦИКЛАМИ»

Рік	Капітальні інвестиції, тис. грн	Кількість діючих суб'єктів господарювання, од.	Кількість зайнятих працівників, осіб	Чистий прибуток (збиток), тис. грн	Рентабельність операційної діяльності, %	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), тис. грн
2010	5150318	934998	1949590	–1178501	6,7	239347864,4
2011	6485538	707314	1742697	–1111881	7,262	267821423,3
2012	5912555	637280	1632741	–1535246	7,276	291194558,5
2013	5973938	668900	1632136	–991874,3	5,451	331169882,4
2014	6509005	745206	1553293	–6642124	–5,91	358783952,2
2015	5658199	736287	1429772	–4482569	9,467	413322976

Закінчення табл. 1

Рік	Капітальні інвестиції, тис. грн	Кількість діючих суб'єктів господарювання, од.	Кількість зайнятих працівників, осіб	Чистий прибуток (збиток), тис. грн	Рентабельність операційної діяльності, %	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), тис. грн
2016	9941040	674551	1423653	1221117,4	13,93	486611145,7
2017	8742203	609974	1409163	3418445,6	14	539656695,2
2018	19874474	588379	1506020	3408939,4	13,16	686366302,1
2019	18279037	591829	1509252	7944964,2	16,81	778593885,5
2020	19981827	593264	1507192	625813,9	12,91	854726138,1
2021	31688133	557446	1490051	11041117	14,57	1051471203
2022	16989687	474454	1203154	-3515157	11,04	1002466865
2023	25338596	503726	1255227	8842230,2	13,22	1278059271
2024	26647283	468316	1235120	6610132,6	16,07	1190788840
2025	28423830	469034	1230447	7729600,7	17,23	1267850284
2026	30200377	445310	1211616	8923862,2	18,51	1344911728

Джерело: розраховано авторами за даними [2].

Аналізуючи розраховані прогностні значення показників можна стверджувати, що обсяг капітальних інвестицій підприємств даного виду економічної діяльності буде зростати впродовж найближчих трьох років. Водночас кількість суб'єктів господарювання буде поступово скорочуватись, досягаючи прогностного значення у 445310 одиниць в 2026 році. Скорочення буде характерним також для кількості працівників, які зайняті в сфері роздрібної торгівлі.

Варто зауважити, що для показників, які характеризують обсяги діяльності та її ефективність очікується поступове зростання в 2024–2026 рр. Так, чистий прибуток зросте до 8923862,2 тис. грн, рентабельність — до 18,51 %, а обсяг реалізованої продукції — до 1344911728 тис. грн у прогностному 2026 році. Все це дозволяє зробити висновок, що підприємства роздрібної торгівлі провадитимуть свою діяльність ефективніше. Цьому сприятиме зокрема широке впровадження цифрових технологій у діяльність підприємств роздрібної торгівлі, адже технологічні зміни кардинально змінили спосіб здійснення споживачами покупок. Зростання популярності онлайн-торгівлі ставить перед традиційними магазинами нові виклики. Бренди, які швидко інтегрують цифрові технології у свій бізнес, отримують конкурентні переваги [3]. Варто також зазначити зростання конкуренції зі сторони міжнародних суб'єктів на ринку роздрібної торгівлі. Це створює суттєвий тиск на українських ритейлерів, тим самим змушуючи їх до покращення якості не лише продукції, а й обслуговування та розширення асортименту. Це, в свою чергу, створює можливості для інновацій.

Література

1. Косар Н.С., Вінтоняк А.А. Вплив факторів маркетингового середовища на розвиток роздрібної торгівлі в Україні. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2023. № 1 (9). С. 50–59.
2. Економічна статистика. Економічна діяльність. Діяльність підприємств. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.12.2024)
3. Грінько А.П., Грінько П.Л., Ушакова Н.Г., Андросова Т.В., Кулініч О.А., Помінова І.І. Методологія керування бізнесом в умовах цифровізації : монографія. Х. : *МОНОГРАФ*, 2022. 199 с.

АНАЛІТИЧНИЙ АЛГОРИТМ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО СТАНУ

Інноваційний розвиток аграрного сектору є одним з ключових факторів відновлення економіки України в умовах повоєнного стану. Війна створила нові виклики для аграрного бізнесу, такі як втрата посівних площ, руйнування інфраструктури, дефіцит кадрів і фінансові труднощі.

Тому аналітичний підхід відіграє ключову роль у забезпеченні стійкості аграрного бізнесу та визначенні інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємства [1]. Аналітичний підхід в інноваційному розвитку дозволяє:

- оцінити фінансовий стан підприємства та виявити потенційні ризики;
- проаналізувати ефективність використання ресурсів та оптимізувати виробничі процеси;
- розробити стратегії розвитку підприємства з урахуванням макроекономічних викликів;
- залучити інвестиції та забезпечити фінансову стабільність.

Інноваційно-інвестиційний розвиток підприємства є складним та багатогранним процесом, що вимагає системного підходу та врахування багатьох факторів. Ефективний алгоритм дозволяє оптимізувати цей процес і підвищити його результативність.

Доцільним включити в алгоритм процесу інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислових підприємств такі етапи.

1. Аналіз сучасного стану

Перший крок полягає в ретельному аналізі поточного стану підприємства. Це включає оцінку його фінансового стану, визначення основних проблемних аспектів, що впливають на фінансову та економічну стабільність, а також аналіз ринкової позиції та конкурентного середовища.

2. Розробка стратегії виживання та розвитку

На основі проведеного аналізу формуються стратегії для забезпечення виживання та подальшого розвитку підприємства в умовах кризи. Визначаються пріоритетні напрямки інновацій та інвестицій, що спрямовані на підвищення ефективності виробництва, збільшення конкурентоспроможності тощо.

3. Пошук і залучення ресурсів

На цьому етапі здійснюється пошук можливих джерел інвестицій та фінансування для реалізації обраних стратегій. Вивчаються можливості залучення підтримки від державних програм, міжнародних організацій, гуманітарних фондів та інших потенційних донорів.

4. Впровадження інновацій та адаптація

Організовується процес впровадження інноваційних технологій та методів, придатних до умов військового конфлікту. Адаптуються інновації до специфіки сільськогосподарського сектору в умовах війни.

5. Моніторинг та оцінка результатів:

Впроваджується систематичний моніторинг ефективності впроваджених інновацій та інвестиційних проектів. Оцінюється вплив інновацій на фінансову та економічну стабільність підприємства.

6. Адаптація стратегій та корекція дій

На основі отриманих результатів та змін у внутрішніх чи зовнішніх умовах, впроваджуються необхідні зміни у стратегіях і діях.

7. Співпраця та комунікації

Встановлюються ефективні комунікації з усіма зацікавленими сторонами, включаючи державні органи, міжнародні організації, громадські організації, бізнес спільноту та інші стейкхолдери.

Цей алгоритм є гнучким інструментом, який дозволяє підприємствам адаптуватися до мінливих умов та забезпечувати стійкість в кризових ситуаціях.

Застосування аналітичного підходу та ефективного алгоритму інноваційно-інвестиційного розвитку дозволить аграрним підприємствам не тільки вижити, а й досягти успіху в складних умовах.

Література

1. Рижикова, Н., Бірченко, Н., & Богомолов, О. (2024). Роль обліково-аналітичних систем у забезпеченні інвестиційної безпеки в аграрному секторі України. *Економіка та суспільство*, (68). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-121>

Пазинич В.О.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Економічна безпека підприємств є надзвичайно важливою складовою їх життєздатності і стабільності, особливо в умовах непередбачуваних і кризових ситуацій. В умовах військового стану, який був оголошений в Україні у зв'язку з повномасштабним вторгненням, підприємства зазнають значних ризиків і загроз, що можуть призвести до їх деградації або навіть повної зупинки діяльності. Руйнування інфраструктури, зміни в логістичних ланцюгах, зниження попиту на продукцію — це лише деякі з аспектів, що становлять загрози для бізнесу. Враховуючи ці обставини, особливо важливим є комплексне управління економічною безпекою підприємств для забезпечення їх функціонування в умовах війни.

Економічна безпека підприємства визначається як здатність підприємства зберігати та ефективно використовувати свої ресурси, забезпечуючи свою фінансову стабільність і конкурентоспроможність, а також захищаючи свої економічні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз. У мирні часи економічна безпека включає заходи для мінімізації фінансових і бізнес-ризиків. Однак у період військового стану ці заходи повинні бути доповнені специфічними стратегіями, спрямованими на адаптацію до нових викликів і забезпечення виживання бізнесу.

Зокрема, складовими економічної безпеки підприємства є:

- **фінансова безпека** — забезпечення стабільності фінансових потоків підприємства, здатність ефективно управляти капіталом і мінімізувати фінансові ризики;
- **організаційна безпека** — управління бізнес-процесами, забезпечення безперервності виробничих ліній та ефективного використання ресурсів;
- **інформаційна безпека** — захист інформаційних систем підприємства від кіберзагроз, контроль за інформаційними потоками і конфіденційністю даних;
- **кадрова безпека** — забезпечення стабільності трудових ресурсів, розвиток персоналу і захист від зовнішніх і внутрішніх ризиків, пов'язаних з людським фактором.

Військовий стан створює нові виклики для підприємств, що вимагає від них швидкої адаптації та застосування ефективних стратегій для мінімізації ризиків. Одним із ключових документів, який регулює заходи забезпечення національної безпеки в умовах військового стану, є Указ Президента України № 347/2021. Цей указ акцентує увагу на необхідності державної підтримки підприємств та створенні умов для мінімізації негативного впливу військових дій на економіку.

Перш за все, це пов'язано з фізичними і економічними руйнуваннями. Одним з найочевидніших наслідків є різке зниження попиту на продукцію, особливо для тих підприємств, які працюють на експортних ринках або на внутрішніх ринках, що сильно залежать від стабільності економіки. Зниження попиту може призвести до скорочення виробничих потужностей або повного призупинення діяльності підприємства [1, с. 23].

Через обмеження доступу до фінансових ресурсів і зниження платоспроможності споживачів підприємства можуть зіткнутися з серйозними фінансовими проблемами. Високі ризики дефолту, неплатежів і коливань валютних курсів створюють невизначеність у фінансовому секторі. У цей період важливою є роль держави в стабілізації фінансової системи, а також співпраця з міжнародними організаціями [2, с. 45].

Військові дії часто призводять до руйнування критично важливих інфраструктурних об'єктів, що значно ускладнює діяльність підприємств. Це включає порушення транспортних і логістичних зв'язків, знищення складів, відсутність постачання сировини і матеріалів, що веде до зупинки виробництва [3, с. 56].

В умовах війни підприємства можуть втратити частину своїх працівників через мобілізацію або переміщення людей до більш безпечних регіонів. Підприємствам важливо вживати заходів для підтримки мотивації та забезпечення стабільності кадрового складу [4, с. 78].

Для ефективного управління економічною безпекою в умовах війни необхідно враховувати специфіку кожної з складових безпеки та адаптувати їх до нових реалій.

Фінансова безпека підприємства. В умовах військового стану фінансова безпека підприємства стає першочерговим завданням. Одним із важливих кроків є створення фінансових резервів, використання інструментів хеджування валютних ризиків і страхування від можливих фінансових втрат. Для збереження ліквідності підприємства повинні переглянути свої кредитні зобов'язання та обмежити непотрібні витрати [1, с. 60].

Організаційна безпека. Для забезпечення організаційної безпеки підприємства мають реалізовувати стратегії, які дозволяють продовжувати виробництво навіть у випадку серйозних пошкоджень інфраструктури. Це включає створення резервних виробничих ліній, використання альтернативних постачальників та диверсифікацію ринків збуту [2, с. 95].

Інформаційна безпека. В умовах війни особливо важливим є захист інформаційних систем підприємства від кіберзагроз. Це передбачає встановлення систем шифрування даних, підвищення рівня безпеки комунікацій, а також моніторинг і реагування на можливі кібернапади [3, с. 72].

Кадрова безпека. Підприємства повинні вживати заходів для збереження своїх працівників, включаючи психологічну підтримку, оптимізацію робочих процесів та організацію дистанційної роботи, де це можливо. Також важливим є розвиток стратегій для залучення нових кадрів у випадку втрати основної частини персоналу [4, с. 101].

Для забезпечення економічної безпеки в умовах військового стану підприємства можуть впроваджувати такі заходи: диверсифікацію ресурсів і постачальників, резервування фінансових ресурсів, психологічну підтримку та збереження кадрів. Для диверсифікації ресурсів і постачальників підприємства повинні забезпечити себе альтернативними джерелами постачання сировини і матеріалів, а також шукати нові ринки збуту для своєї продукції. Для резервування фінансових ресурсів необхідно створення резервних фондів і застосування страхування є важливими інструментами для захисту від можливих фінансових втрат. Забезпечення психологічної підтримки працівників та збереження їх мотивації в умовах стресу, безперечно, є важливими елементами кадрової безпеки.

У період військового стану економічна безпека підприємств стає ще важливішою для забезпечення їх життєздатності. Підприємства повинні розробити адаптовані стратегії для мінімізації ризиків, що виникають через військові дії, зруйновану інфраструктуру та нестабільну фінансову ситуацію. Тільки шляхом комплексного підходу до забезпечення економічної безпеки можна зберегти підприємства та допомогти відновленню економіки.

Література

1. Петрів, І.В. Економічна безпека підприємств в умовах війни: проблеми та перспективи : монографія. Київ: НТУ, 2022. 200 с.
2. Шевченко, О.М. (2023). Управління економічною безпекою в умовах кризових ситуацій : монографія. Львів: Наука, 2023. 250 с.
3. Коваленко, М.С. (2021). Аналіз та оцінка економічної безпеки підприємства : монографія. Харків: Бізнес-Інформ, 2021. 180 с.
4. Дорошенко, А.В. (2022). Фінансова стабільність підприємств під час війни : монографія. Одеса: Видавництво ОДУ, 2022. 150 с.
5. Президент України. (2021). Указ № 347/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>

Пилип'як О.В.

*ст. викладач кафедри
економіки та підприємництва*

Костецький М. В.

*здобувач вищої освіти,
Львівська філія ПВНЗ
«Європейський університет»*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ДОБРОВІЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

В умовах сучасних викликів у державі склалися негативні тенденції щодо стану здоров'я населення, пов'язані зі зростанням смертності, зниженням тривалості майбутнього життя, високим розповсюдженням побутового травматизму, низки інфекційних та соціально зумовлених захворювань. У країні також відбувається старіння населення, пов'язане із збільшенням частки старших вікових груп. У таких умовах зростають потреби населення в медичній допомозі та в конкретних медичних послугах. Одним з основних чинників подолання кризи в цій ситуації повинно стати медичне страхування.

Станом на 30.06.2024 р. в Україні мають ліцензію на проведення страхової діяльності 77 страхових компаній, з них 66 СК, які здійснюють ризикові види страхування та 11 СК зі страхування життя [3]. Слід відзначити, що з усіх страхових компаній, які отримали ліцензію на право займатися добровільним медичним страхуванням, тільки близько третини з них реально працюють на цьому ринку. Чільне місце серед них посідають страхові компанії «УНІКА», «UNIVERSALNA», «ІНГО», «ARX», «УСГ», «ВУСО», «РЗУ Україна».

З метою отримання повнішої інформації про тенденції розвитку вітчизняного ринку медичного страхування для дослідження ми обрали період з 2018 року до 2024 року, тобто до початку пандемії COVID-19, під час неї, а також період воєнного стану. Так, до 2019 року (початку пандемії COVID-19) відбувалося відновлення вітчизняного страхового ринку після періоду кризи. У 2020 році ринок страхування України функціонував в умовах пандемії COVID-19.

Слід відзначити, що епідемія коронавірусу суттєво вплинула на поведінку клієнтів страхових компаній. Це проявилось у зростанні на ринку попиту на медичне страхування та страхування життя та збільшенні частки страхових премій з цих видів страхування у 2020 році порівняно з 2019 р. [1].

Низка вітчизняних страхових компаній, серед яких «ІНГО», «ARX», «Провідна», «ТАС», «USI» та «Країна», створили окремі програми по захисту населення від коронавірусу, за кожною з яких передбачена виплата страхової суми застрахованій особі у випадку розладу здоров'я через зараження вірусом COVID-19 чи смерті внаслідок інфікування цим вірусом. Через пандемію важливого значення набув розвиток нових методик надання страхових послуг,

використання технологічних розробок і впровадження технологій у страховий бізнес. Таким чином, можна зробити висновок, що пандемія COVID-19 мала певною мірою позитивні наслідки для діяльності вітчизняних страховиків, оскільки вона надала новий поштовх для розвитку в українських громадян культури страхування, розуміння важливості таких послуг, насамперед щодо страхування життя та здоров'я [4].

У 2021 році страховий ринок України поступово відновлювався після складних умов, спричинених пандемією COVID-19. Обсяги страхових премій з медичного страхування у цьому році були одними з найбільших серед усіх видів страхування.

З початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну у кінці лютого 2022 року відзначається суттєве ускладнення умов роботи страховиків, які сьогодні потерпають від військових дій на території нашої країни. Аналіз динаміки показників діяльності страховиків виявив, що найбільший спад її обсягів відбувався у кінці I кварталу 2022 року. І хоча у II кварталі падіння продовжувалось, але воно було менш стрімким.

У 2023–2024 роках ринок медичного страхування, як і вітчизняний страховий ринок загалом поступово відновлював свою роботу, зумівши пристосуватись до нових для себе викликів, однак у ряді випадків ще не досягнув довоєнного рівня [2].

Сьогодні в Україні набули поширення такі види добровільного медичного страхування, як: безперервне страхування здоров'я; страхування здоров'я на випадок хвороби та страхування медичних витрат.

Аналіз динаміки операцій з добровільного медичного страхування протягом 2018–2024 рр. показав, що страхові платежі за цей період зросли в 1,9 разу. При цьому у 2022 році їх обсяг порівняно з 2021 роком скоротився до 4383,1 млн грн. Дана тенденція відзначається і щодо страхових виплат, які протягом даного періоду зросли в 1,6. У 2022 році теж мало місце зниження даного показника до 2387,0 млн грн. Рівень страхових виплат протягом даного періоду залишався високим і перебував у межах від 54,0 % до 63,7 %. Лідерами у цьому сегменті виступають страхові компанії «УНІКА», «ІНГО», «UNIVERSALNA», «ВУСО» [5].

Аналіз динаміки показників з добровільного страхування на випадок хвороби показав, що обсяг страхових платежів за досліджуваний період зріс в 1,5 разу. Ще більше зріс обсяг страхових виплат — у 7,2 разу. При цьому суттєве скорочення цих показників відзначалося не в 2022 році, а в 2023 р. Рівень виплат був найвищим у 2021 році (30,8 %), а найнижчим — у 2018 році — 4,4 %.

У даному сегменті провідні позиції займають страхові компанії «УНІКА», «ВУСО», «UNIVERSALNA», «ТАС СГ», «УЛЬТРА АЛЬЯНС». Слід відзначити, що частка цього виду страхування в портфелі страховиків є значно меншою, ніж частка добровільного медичного страхування і не перевищує 6 %. Рівень виплат також суттєво нижчий (максимально — 26,9 %).

Динаміка показників діяльності страховиків на ринку добровільного страхування медичних витрат засвідчила про їх скорочення. Так, обсяги страхових платежів за даний період скоротилися в 0,7 разу, а обсяги страхових виплат — у 0,8 разу. При цьому найвищими вони були в 2019 році, а найнижчими — у 2023 році. Рівень виплат був найнижчим у 2019 році (лише 12,1 %), а найвищим — у 2023 р. — 31,2 % [5].

У сегменті добровільного страхування медичних витрат слід відзначити страхові компанії «Європейське Туристичне Страхування», «ВУСО», «PZU УКРАЇНА», «ARX», «ГАРДІАН». Особливо слід виділити СК «Європейське Туристичне Страхування», у якої частка добровільного страхування медичних витрат становить 78,9 % [5].

У першому півріччі 2024 року сума премій з добровільного медичного страхування складала 5,7 млрд. грн [3]. За оцінками експертів, обсяг платежів за цим видом страхування зростає щороку в 1,5–1,6 разу і в найближчі роки ця тенденція буде збережена. Причиною цього є впровадження нових дорого вартісних методик лікування, підвищення вартості медичних послуг, зростання цін на медикаменти тощо.

Для медичного страхування характерний високий рівень страхових виплат. У 2023 році цей показник був найвищим серед усіх видів страхування та становив 48 % [5].

Програми, які пропонують страхові компанії з ДМС, можна поділити на чотири основні категорії: поліклінічне обслуговування, у т.ч. аптечне; стаціонарне обслуговування; послуги невідкладної швидкої медичної допомоги; стоматологія. Найчастіше страховий захист і укладання договорів добровільного медичного страхування стосується стоматологічних послуг (39 %), поліклінічного обслуговування і витрат на купівлю медикаментів. Окремі страхові компанії пропонують різноманітний додатковий сервіс, як от: медичне обслуговування на дому, закріплення довіреного лікаря, безоплатна видача полісів зі страхування медичних витрат при поїздках за кордон, пільгове страхування для членів сім'ї, спеціальні програми для дітей і вагітних. Широкий спектр страхових програм, різних за ціною і набором послуг, їх комбінація, знижки для постійних клієнтів дають можливість вибрати поліс, виходячи із потреб і фінансових можливостей страхувальників.

Література

1. Боднар О., Хоренженко В., Татаренкова Ю. Функціонування страхового ринку України в умовах пандемії COVID-19. *Ефективна економіка*. 2020. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8268> (дата звернення 27.10.2024 р.)
2. Василевська Н. С. Медичне страхування під час воєнного стану в Україні: практичний нарис. *Правова держава*. 2023. № 50. С. 120–127. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280281> (дата звернення 25.10.2024 р.).
3. Департамент нагляду за ринком небанківських фінансових послуг Управління нагляду за страховим ринком. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2024 року. URL: <http://bank.gov.ua> (дата звернення 17.11.2024 р.)
4. Лука П. В. Модернізація ринку страхування України в умовах пандемії. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. № 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/271> (дата звернення 26.10.2024 р.).
5. Статистика страхового ринку України. Forinsurer (Форіншурер) — онлайн-журнал. URL: <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення 20.11.2024 р.).

Пономарьов В.Д.

здобувач PhD,

Національний технічний університет «ХПІ»

АНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ефективність виробничої діяльності є ключовим показником, що визначає конкурентоспроможність підприємств, їх здатність адаптуватися до змін ринку та забезпечувати економічне зростання [1, 6, 12]. В умовах економічної нестабільності в Україні, викликаній війною, глобальними кризами та економічними змінами, аналіз ефективності виробництва стає особливо актуальним [2, 5].

Проведене дослідження дозволило виявити основні показники, які формують основні показники ефективності виробничої діяльності вітчизняних промислових підприємств [3, 8, 13].

1. *Продуктивність* виробничо-комерційної діяльності. Цей показник ефективності визначається шляхом відношення обсягів випущеної продукції до витрачених ресурсів (праці, капіталу, матеріалів) і вимірюється у фізичних або грошових одиницях.

2. *Рентабельність* виробничо-комерційної діяльності підприємства. Даний показник характеризує прибутковість промислового виробництва відносно зроблених витрат. Надзвичайно важливий для визначення економічної доцільності діяльності.

3. *Якість продукції*. Характеризує відповідність виробленої даним підприємством продукції стандартам, очікуванням споживачів і вимогам цільового ринку. Має значний вплив на рівень ринкового попиту і конкурентоспроможність підприємства.

4. *Інноваційність*. Характеризується рівнем і ступенем впровадження нових прогресивних технологій та оптимізацією виробничих і управлінських процесів. Зростання ефективності досягається за рахунок цифровізації та автоматизації виробничих процесів.

Для проведення аналітичних досліджень ефективності виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства нами рекомендуються для практичного використання наступні апробовані в практичній діяльності вітчизняних і зарубіжних підприємств методи [4, 7, 9, 10].

1. Метод фінансового аналізу: передбачає проведення детального аналізу фінансових звітів даного підприємства для оцінки його прибутковості, зроблених витрат і вкладених інвестицій.

2. Метод бенчмаркінгу: при його використанні здійснюється характеристичне порівняння різного роду показників даного підприємства з галузевими стандартами або конкурентами.

3. Метод SWOT-аналізу: дозволяє визначити сильні і слабкі сторони підприємства, можливості і загрози.

4. Метод економетричного моделювання: дозволяє зробити надійне прогнозування впливу різних факторів виробничої та ринкової діяльності підприємства на ефективність його виробничо-комерційної діяльності.

5. Метод аналізу ланцюга створення вартості: передбачає оцінювання ефективності кожного етапу виробничого процесу.

Поточний стан ефективності виробничої діяльності українських промислових підприємств відчуває на собі вплив війни та кризи через значне руйнування виробничої інфраструктури та зниження виробничих потужностей через перебої в постачанні сировини та енергоресурсів для свого виробничого процесу. Також має місце значний рівень регіональної нерівності підприємств, так як підприємства західних регіонів в умовах воєнного стану демонструють суттєво вищу стійкість до викликів завдяки меншій залежності від зон воєнного конфлікту. Змінюється і галузева структура, що проявляється в зростання ролі агропромислового комплексу, сфери інформаційних технологій і виробництва оборонної продукції. Скорочуються обсяги промислового виробництва у металургії, хімічній промисловості. Суттєвий розвиток отримують процеси цифровізації виробничих процесів, особливо в галузі впровадження ERP-систем і автоматизації для підвищення контролю над процесами.

Основні проблеми, з якими в цей час стикаються українські промислові підприємства пропонуємо звести до таких положень:

- наявність енергетичної залежності, так як значним чином зростають витрати на енергоресурси, а впровадження енергоефективних технологій є недостатнім;

- кадрові проблеми, так як має місце значний рівень міграції кваліфікованих працівників за межі нашої країни, ведення активних військових дій, що породжує нестачу кваліфікованих фахівців на підприємствах, особливо у технічних галузях;

- фінансова нестабільність зумовлена дефіцитом обігових коштів та обмеженим доступом до кредитів і інвестицій;

- зношеність технологічного обладнання, так як більшість промислових підприємств в нашій країні вже давно працює на застарілих виробничих потужностях.

Наші рекомендації для підвищення ефективності виробничо-комерційної діяльності вітчизняних промислових підприємств в умовах активних воєнних дій передбачають проведення таких дій:

- оптимізація виробничих процесів: впровадження Lean Production для усунення втрат, автоматизація та цифровізація технологічних процесів;

- вкладення інвестицій у модернізацію технологічного обладнання: замінити застаріле обладнання на сучасне з більшою енергоефективністю, розширити джерела фінансування через партнерство з інвесторами;

- управління персоналом: підвищення кваліфікації працівників через навчальні програми, створення програм мотивації для збереження персоналу;

– зменшення витрат: використання альтернативних джерел енергії (сонячна, вітрова), оптимізація логістики та закупівель.

– підтримка інновацій: створення R&D-відділів для розробки нових продуктів і технологій, співпраця з університетами та науковими центрами.

Підвищення ефективності виробничої діяльності українських підприємств потребує комплексного підходу, що включає технологічну модернізацію, розвиток кадрів, оптимізацію витрат та адаптацію до сучасних умов. Систематичні аналітичні дослідження допоможуть визначити слабкі місця та знайти шляхи для покращення.

Література

1. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // Маркетинг: підручник / За ред. О.А. Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
2. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорєлова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
3. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
4. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. — Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. — 703 с.
5. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
6. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
7. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // MIND Journal. № 5. 10 p.
8. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
9. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
10. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
11. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.
12. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорєлова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
13. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // Навч. посібник для інж.-техн.вузів. — Харків : «Основа», 1993. — 288 с.

Прокопів Д.О.
здобувач PhD,

Державний торговельно-економічний університет

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ КРИЗ: АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ТА МЕТОДІВ

Стійкість бізнесу визначається його здатністю адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, зберігати свої функції та досягати цілей, незважаючи на наявність кризових ситуацій. Важливою складовою цього процесу є економічна аналітика, яка включає збір, обробку та інтерпретацію даних, що дозволяє зрозуміти внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на діяльність підприємства. В умовах сучасних криз, таких як пандемії, війни, соціально-політична нестабільність, важливість економічної аналітики стає ще більш явно вираженою. Вона сприяє формуванню адаптивних стратегій, дозволяє передбачати ризики і розробляти механізми їх подолання.

В умовах високої турбулентності сучасного економіко-політичного середовища підприємства зобов'язані застосовувати різноманітні інструменти та методи для всебічної оцінки свого стану та стану зовнішнього середовища. Серед основних методів внутрішньої оцінки стабільності діяльності підприємства виділяється класичний SWOT-аналіз, який є стандартною практикою для ідентифікації сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз для бізнесу. Аббревіатура SWOT походить від англійських слів strengths (сильні сторони), weaknesses (слабкі сторони), opportunities (можливості), threats (загрози). SWOT-аналіз діяльності підприємства застосовують з метою визначення конкурентних переваг і перспективних шляхів розвитку підприємства [1]. Регулярне проведення SWOT-аналізу дозволяє не лише виявити вразливі місця, але і оцінити матеріальні та нематеріальні активи підприємства, що є ключовими для розробки ефективних стратегій управління. Іншим важливим елементом є аналіз фінансових показників, який передбачає вивчення фінансових звітів для оцінки рентабельності, прибутковості та ліквідності підприємства. Додатковими методами оцінки є опитування клієнтів, яке дозволяє отримати зворотний зв'язок щодо якості товарів чи послуг, рівня обслуговування та цінової політики. Бенчмаркінг, або порівняння показників підприємства з показниками лідерів галузі, також слугує важливим інструментом для виявлення областей, які потребують покращення.

Серед інструментів оцінки зовнішніх факторів, що впливають на кон'юнктуру діяльності підприємства, особливе місце займає PEST-аналіз. PEST-аналіз являє собою стратегічний аналіз політичних (P — political), економічних (E — economic), соціальних (S — social) та технологічних (T — technological) факторів зовнішнього середовища підприємства. Результати PEST-аналізу дають змогу оцінити зовнішню політичну, економічну, соціальну та технологічну ситуацію, яка склалася, та спрогнозувати її вплив на виробничу та комерційну діяльність підприємства [2]. Додатково, підприємства можуть розробляти можливі сценарії розвитку зовнішнього середовища, використовуючи комбінації різних факторів. Це дозволяє організаціям бути готовими до можливих змін. Ще одним важливим інструментом є імітаційне моделювання, яке передбачає застосування математичних моделей для симуляції різних сценаріїв розвитку подій і оцінки ймовірності виникнення ризиків. В рамках інструментів імітаційного моделювання варто виділити систему Монте-Карло. Це метод, що використовує випадкові числа і статистичні моделі для оцінки ймовірності різних сценаріїв. Система Монте-Карло дозволяє моделювати невизначеність у фінансових прогнозах, оцінювати ризики проектів і проводити аналіз чутливості. Доцільним є також використання економіко-статистичних методів, що використовують статистичні дані про минулі події для прогнозування ймовірності та потенційних наслідків ризиків. Зібрані дані про минулі події сприяють сценарному плануванню — розробці декількох можливих сценаріїв розвитку подій. Це, у свою чергу, дає змогу оцінити ризики та відпрацювати стратегії реагування на різні ситуації. Одним із найпоширеніших методів з категорії економіко-статистичних є метод аналізу часових рядів. Цей метод дозволяє аналізувати дані, зібрані протягом визначеного періоду, що сприяє виявленню тенденцій і патернів, пов'язаних з економічними та соціальними змінами, які можуть впливати на діяльність підприємства. Так, часовим рядом можна представити динаміку курсу валюти чи курсу акцій, зміну температури навколишнього середовища, динаміку захворювання певною хворобою та багато іншого. Основною метою аналізу часового ряду є побудова прогнозу його значень на майбутній період. У сучасному світі все більшу перевагу набувають прогнозні методи. Прогнозування політичної ситуації, результатів виборів, появи та популярності технологій, врожаю на аграрному секторі, погодних умов, поточної ситуації з видобутком корисних копалин, вартості різноманітних активів та валют дає можливість реально впливати на ситуацію і змінювати її на свою користь, зводити до мінімуму ймовірність настання несприятливих наслідків [3].

Після ідентифікації внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на діяльність підприємства, важливо визначити й оцінити ймовірність настання окремих ризиків, а також їх потенційний вплив на організацію. Це дозволяє розробити пріоритети серед ризиків, що ґрунтуються на їхньому впливі на стратегію, цілі та ресурси підприємства. Для цієї мети можна застосовувати матрицю ризиків. Ця методика передбачає візуалізацію ризиків за їхньою

ймовірністю та потенційним впливом, що спрощує процес прийняття рішень щодо пріоритизації ризиків.

Після ідентифікації ризиків управлінцю важливо обрати оптимальну стратегію реагування на них, враховуючи кон'юнктуру як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Це дозволяє адаптувати підходи до управління ризиками відповідно до специфічних умов, що склалися, і забезпечити ефективність управлінських рішень. Управлінець може обрати стратегію уникнення ризику, яка полягає в уникненні діяльності або ситуацій, які можуть призвести до ризику. Це може включати зміну бізнес-моделі, вихід з ризикових ринків або відмову від певних проєктів. Розглядається також стратегія зменшення ризику, яка має на меті зменшити ймовірність його настання або ж знизити наслідки, якщо ризик реалізується. Це може бути здійснено шляхом впровадження систем контролю, поліпшення внутрішніх процесів, навчання персоналу та впровадження нових технологій. Також важливо згадати про стратегію передачі ризику на інші особи чи організації, зазвичай через укладання контрактів або страхування. Це дозволяє підприємству зменшити фінансовий тягар у разі реалізації ризикових ситуацій, наприклад, шляхом страхування майна або відповідальності, що робить фінансові наслідки менш загрозливими. В окремих випадках управлінець може вирішити застосувати стратегію прийняття ризику. Ця стратегія полягає в тому, щоб прийняти ризик, залишаючи його в межах доступних ресурсів підприємства, що може бути доцільно у випадках, коли ймовірність негативного впливу є незначною або коли потенційні вигоди перевищують можливі збитки. У контексті загрози кризових явищ, таких як війна, пандемія чи негативна політично-економічна кон'юнктура, управлінцю слід розробити детальні плани дій на випадок реалізації ризиків. Цей підхід включає підготовку до надзвичайних ситуацій, що передбачає створення планів відновлення після катастроф. Важливо також організувати навчання персоналу щодо дій у кризових ситуаціях та забезпечити наявність необхідних ресурсів для швидкого та ефективного реагування. Систематичне планування та підготовка до можливих кризових сценаріїв можуть суттєво знизити вплив негативних подій на підприємство.

Отже, аналітичні дані безпосередньо сприяють прийняттю обґрунтованих рішень, надаючи керівництву можливість своєчасно реагувати на зміни у ринковій ситуації. Економічна аналітика дозволяє бізнесу виявляти ризики раніше, ніж вони стануть катастрофічними, проводити сценарне прогнозування та стежити за ефективністю реалізованих стратегій. Такі дані стають основою для стратегічного планування, яке передбачає не лише миттєве реагування на кризу, а й довгострокові зміни у стратегії компанії. Наприклад, підприємства, що використовують аналітичні інструменти для моніторингу фінансових показників і детального аналізу ринкових трендів, можуть швидше адаптувати свої стратегії під нові реалії.

Література

1. Дунда, Світлана Петрівна, and Анастасія Віталіївна Тарануха. «Формування альтернативних стратегій підприємства методом динамічного SWOT-аналізу.» (2021).
2. Духновський, І.М. «PEST-аналіз як інструмент формування стратегії розвитку підприємства.» Бізнес-навігатор 2 (2021): 71–76.
3. Андрусенко, Ю.О. «Аналіз основних моделей прогнозування часових рядів.» Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил 3 (65) (2020): 91–96.

Проценко В.О.

здобувач PhD,

Запорізький національний університет

ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ВПРОВАДЖЕННІ МОДЕЛІ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

Поняття «екосистема» вперше було введено в біологію британської екології А.Г. Танслі в 1935 році в його науковій роботі «Використання та зловживання рослинними поняттями і

термінами». Однак, розглядаючи дане визначення в контексті менеджменту та економіки, термін «бізнес-екосистема» був введений Дж. Муром у його впливовій статті «Хижак та здобич: нова екологія конкуренції», яка була опублікована у журналі *Harvard Business Review* [1]. У 1993 році він продовжив розвивати концепцію бізнес-екосистем у своїй роботі «Смерть конкуренції: Лідерство та стратегія в епоху бізнес-екосистем» (1996), де він детально розглянув, як саме компанії взаємодіють у складних мережевих взаємозв'язках, подібних до біологічних екосистем [2].

Розрізняють різноманітні моделі екосистемного підходу, надамо сутність основних з них.

Модель бізнес-екосистеми — визначається як економічна спільнота взаємодіючих організацій та індивідів, що розвиваються через конкуренцію та співробітництво. Учасники бізнес-екосистеми, включаючи постачальників, виробників, дистриб'юторів і споживачів, співпрацюють для створення спільної цінності [1, 2].

Модель платформних екосистем — орієнтована на створенні та підтримці платформи, яка об'єднує різних учасників (споживачів і виробників) для обміну послугами та товарами. Вони підтримують інновації через мережеві ефекти та взаємодії між учасниками [11].

Модель стійких екосистем — зосереджена на балансі економічних, соціальних та екологічних аспектів для забезпечення довготривалого розвитку та стабільності. Вона передбачає інтеграцію екологічно чистих технологій і практик, що зменшують негативний вплив на довкілля [12].

Модель індустріальних кластерів — визначається, як географічні концентрації взаємозалежних компаній, постачальників, сервісних провайдерів та інших інституцій в певній галузі, що сприяють інноваціям і підвищують продуктивність через взаємодію та співпрацю [13].

Модель корпоративних екосистем — складається з великих компаній та її партнерів, постачальників, дистриб'юторів, клієнтів, що працюють разом для досягнення спільних цілей. Така модель дозволяє великим корпораціям ефективніше управляти своїми взаємодіями та інноваціями [14].

Модель регіональних інноваційних екосистем — охоплює сукупність взаємодіючих організацій, включаючи університети, дослідницькі центри, підприємства і урядові організації, що сприяють інноваціям та економічному розвитку в певному регіоні [15].

В цілому, незважаючи на значні переваги, впровадження екосистемних моделей вимагає готовності компаній до значних інвестицій, змін у корпоративній культурі та складному управлінню.

Розглянемо перспективи впровадження моделі індустріальних кластерів комерційними підприємствами України (рис. 1).

Впровадження моделі індустріальних кластерів комерційними підприємствами України має безліч переваг. По-перше, кластери допомагають компаніям спільно виходити на міжнародні ринки, пропонуючи конкурентоспроможні продукти та послуги. Це посилює експортний потенціал і сприяє інтернаціоналізації бізнесу. По-друге, кластери покращують взаємодію з державними органами, що допомагає швидше отримувати необхідні дозволи та ліцензії, покращуючи регуляторне середовище. Вони також створюють інноваційні екосистеми, об'єднуючи компанії, університети та стартапи для спільної роботи над новими проектами. Кластери полегшують доступ до фінансування, залучаючи інвесторів та підвищуючи шанси на отримання державних грантів та субсидій. Вони також сприяють стійкому зростанню, підтримуючи впровадження екологічно чистих технологій і практик. Індустріальні кластери допомагають компаніям встановлювати міжнародні зв'язки та брати участь у глобальних ланцюжках поставок, що розширює їхній ринок та підвищує конкурентоспроможність. Вони також стимулюють розвиток суміжних галузей, таких як логістика та ІТ, що сприяє диверсифікації економіки регіону. Крім того, кластери підвищують якість продукції та послуг за рахунок стандартизації процесів та обміну технологіями та знаннями між учасниками. Розвиток місцевих постачальників знижує залежність від зовнішніх джерел і підвищує надійність ланцюжків поставок. Спільні закупівлі та використання спільних послуг допомагають змен-

шити операційні витрати за рахунок ефекту масштабу. Таким чином, дана «екосистема» допоможе українським підприємствам стати більш конкурентоспроможними, стійкими до зовнішніх і внутрішніх ризиків, сприяють розвитку інновацій, зміцненню міжнародних зв'язків. У цілому нині, використання екосистеми індустріальних кластерів може значно поліпшити економічну ситуацію у регіоні та країні загалом.

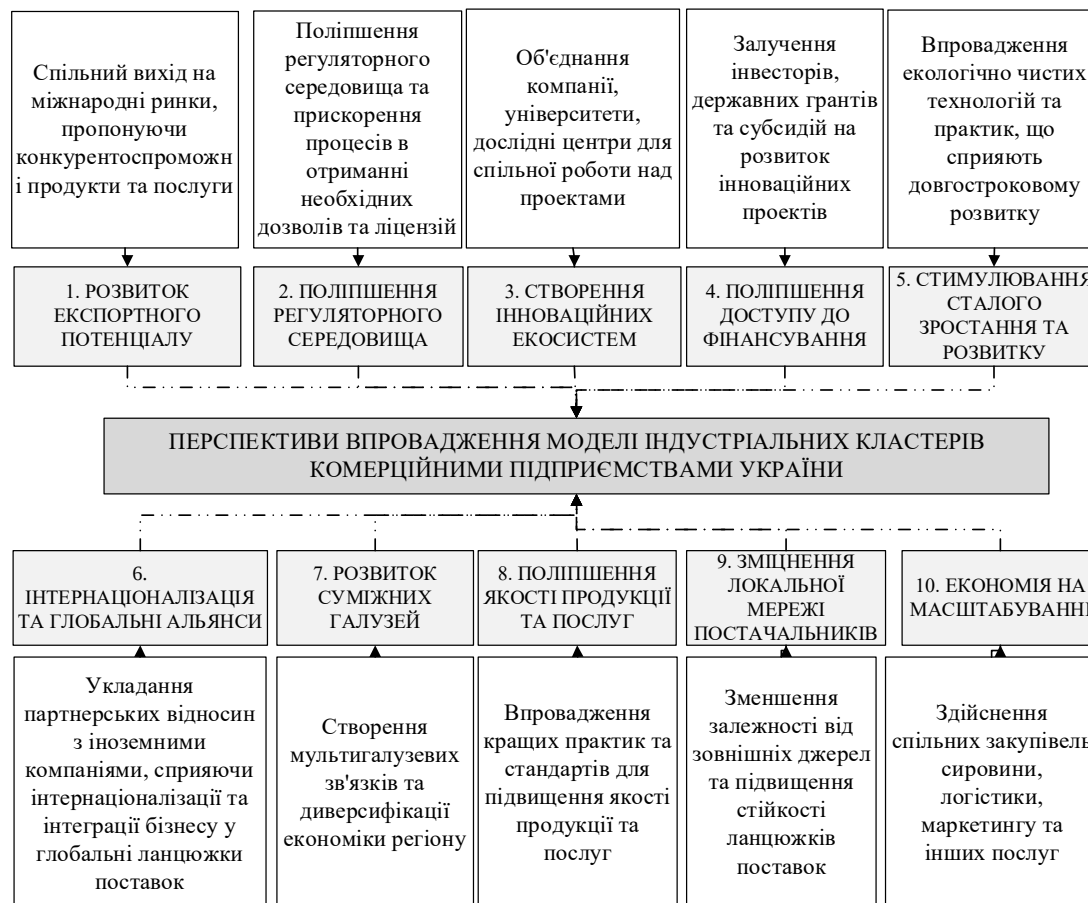

Рис. 1. Перспективи впровадження моделі індустріальних кластерів комерційними підприємствами України

Отже, екосистемний підхід до формування та впровадження індустріальних кластерів дозволяє українським підприємствам інтегруватися у глобальні ринки, підвищуючи їхню конкурентоспроможність та інноваційність. Кластери сприяють кооперації бізнесу, науки та держави, полегшують доступ до фінансування, знижують витрати завдяки масштабу, і підтримують стійкий розвиток через екологічні технології, створюючи нові можливості для економічного зростання.

Література

1. Moore J.F. (1993). Predators and Prey: A New Ecology of Competition. Harvard Business Review, T. 71 № 3, pp. 75–86. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-540-26616-9_8
2. Moore J.F. (1996). The Death of Competition: Leadership and Strategy in the Age of Business Ecosystems. Wiley.
3. Gawer A., Cusumano M.A. (2002). Platform Leadership: How Intel, Microsoft, and Cisco Drive Industry Innovation. Harvard Business Review Press
4. Folke C. (2002). Resilience and Sustainable Development: Building Adaptive Capacity in a World of Transformations. AMBIO: A Journal of the Human Environment, T. 31, № 5, pp. 437–440. DOI: <https://doi.org/10.1579/0044-7447-31.5.437>

5. Porter M.E. (1998). Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review.
6. Adner R (2012). The Wide Lens: A New Strategy for Innovation. Portfolio Penguin
7. Cooke P. (1992). Regional Innovation Systems: Competitive Regulation in the New Europe. Geoforum, T. 23, № 3, pp. 365–382. DOI: [https://doi.org/10.1016/0016-7185\(92\)90048-9](https://doi.org/10.1016/0016-7185(92)90048-9)

Радченко О.Д.

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
п.н.с. відділу фінансово-кредитної та податкової політики
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Фінансові ресурси аграрних підприємств є основою здійснення виробництва, збуту, іншої діяльності і як наслідок — забезпечення продовольчої безпеки. Важливість аграрного сектору для економіки країни, особливо в умовах воєнного стану, потребує детального аналізу формування його фінансових ресурсів, до яких відносяться власні та залучені джерела фінансування господарської та іншої діяльності.

Вплив воєнного стану проявляється насамперед у руйнуванні об'єктів виробництва, втраті територій, вимушеній релокації бізнесу, зниження рівня кадрового забезпечення, проблеми зі збутом через логістику, інфляцію, зубожіння населення і зниження купівельної спроможності, проблемами з експортом та ін. Так, за узагальненнями аналітиків [1], факторами впливу на український агросектор на початок 2024 року стали скорочення посівних площ (майже на $\frac{1}{4}$ порівняно з 2021 роком), мінно-вибухове забруднення земель, пошкодження виробничих будівель, споруд й обладнання, зростання цін на добриво та дизельне паливо, електроенергію, порушення логістики.

Аграрний сектор за період воєнного стану попри величезні втрати набув досвіду протидії викликам. Отримані висновки щодо стійкості фінансового і ресурсного потенціалу агросектору у макроекономічній динаміці підтверджуються дослідниками, зокрема що «аграрний сектор ... розбудовується у парадигмі сталого розвитку навіть за умов впливу воєнного чинника» [4]. За сукупністю фінансові ресурси агропідприємств на кінець 2023 р. сягали 1521 млрд грн (40,66 млрд дол.), що більше на 13,8 % проти 2021 року і на 56,7 % середнього значення за період 2013–2022 рр. У 2023 році в порівнянні з 2021 роком валовий випуск склав 88 %, валова продукція — 84 %. Одночасне зниження кількості активних підприємств за цей же період на 12 % свідчить про втрату фінансового потенціалу внаслідок припинення діяльності та впливу інших воєнних факторів [2]. Разом з тим, «адаптовані до умов нестабільності стратегії фінансування дали підприємствам України змогу частково пом'якшити негативні наслідки війни для свого фінансового стану [3]. Динаміка структури фінансових ресурсів агропідприємств за 2013–2022 рр. приведена на рис. 1.

Структура власних і залучених фінансових ресурсів агросектору свідчить про переважне самофінансування агропідприємств. На власні ресурси припадає понад 50 %, за винятком 2016 р, коли позичкові ресурси сягнули 72 %. Тренд довгострокових позичок, що набув сили з 2020 року, у 2023 році проявив зниження. Динаміка структури фінансування показує переважання власних ресурсів. Споживання капіталу із 36 % у 2018 році зросло до 41 % у 2023 році. Значно знизились інвестиції, практично не мали розвитку інструменти державної підтримки.

Обсяги фінансування за цей період зросли на 56 %, а валова продукція — лише на 34 %. Проте, виклики війни дають змогу перезавантажити фінансову політику. Фінансові ресурси у розрахунку на одне господарство демонструють зростання. У 2023 році в порівнянні з 2021 роком найбільше зростали ресурси середніх підприємств — на 63 %, тоді як інші підприємства — синхронно на 32 %. Вартість фінансових ресурсів, задіяних на створення

одиниці доданої вартості галузі (відношення фінансових ресурсів до ВВП галузі) у 2023 році складає 3,05 грн, тоді як у 2021 році був 2,33 грн (ріст 41 %).

Агropідприємства змогли зберегти потенціал для розвитку і зростання, середні та великі підприємства виявились гнучкішими, маючи певний запас міцності фінансових ресурсів.

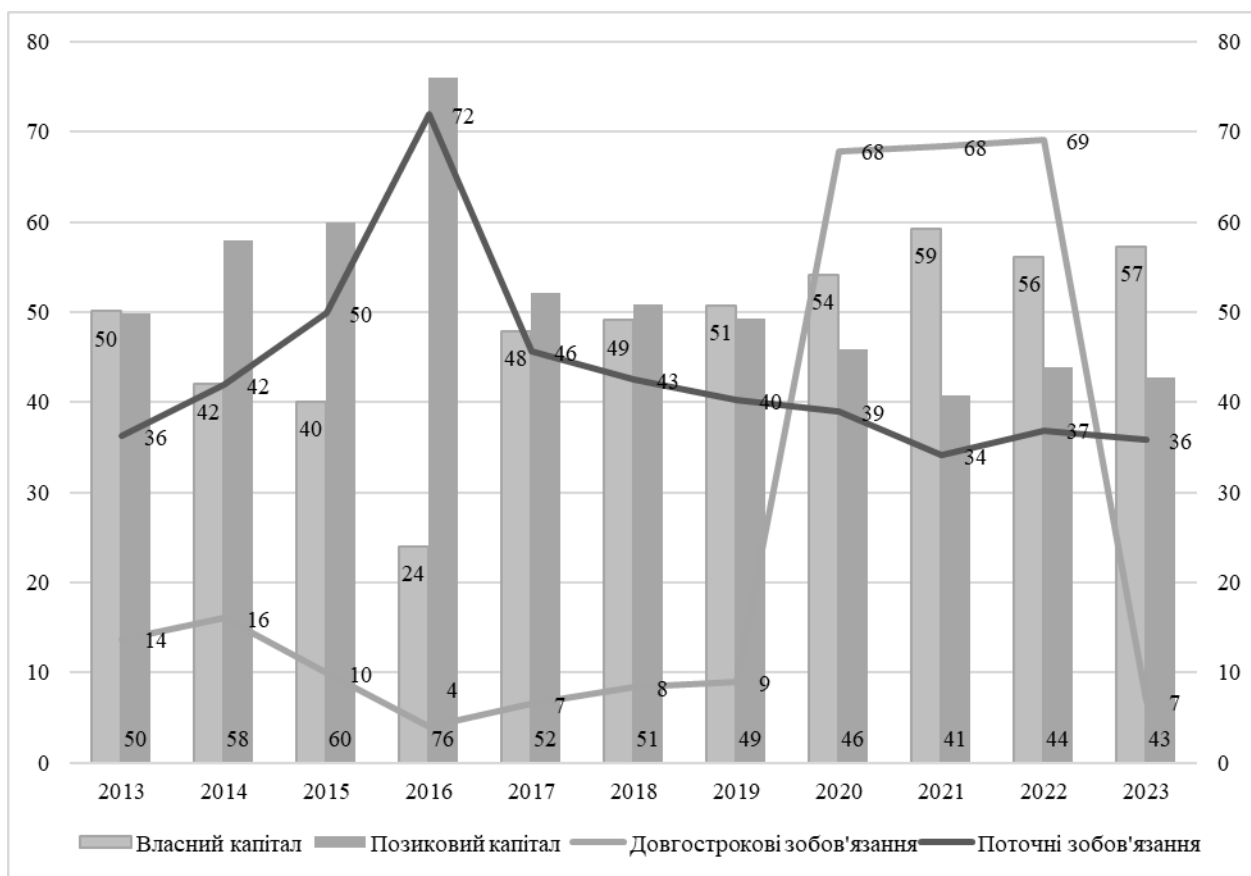

Рис. 1. Динаміка структури фінансових ресурсів аграрних підприємств за 2013-2022 рр., %

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України

Загалом, фінансування агropідприємств в умовах воєнного стану залежить від результатів діяльності, рівня витрат виробництва, вартості фінансування, прибутковості та рентабельності. Прямий вплив спостерігається від цінової динаміки, співвідношення власних і позикових джерел.

Значний вплив справляють фактори кон'юнктури фінансового ринку, макроекономічного фінансового балансу, процентних ставок, обсягів і напрямів державної підтримки, системи оподаткування, привабливості галузі для інвестування. Пропорційність поєднання джерел фінансування, їх вартості та доступності впливає та характеризує фінансову стабільність.

Література

1. Агросектор України: вплив війни та перспективи відновлення <https://dlf.ua/ua/agrosector-ukrayini-vpliv-vijni-ta-perspektivi-vidnovlennya/>
2. Радченко О.Д. Фінансовий та ресурсний потенціал агросектора України: роль у макроекономічній динаміці в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. *Другі Гальчинські читання : Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції* (31 жовтня 2024 р., м. Київ). С. 146–149. <https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2025-01/tezi>
3. Фінанси підприємств України під час війни та завдання їх повоєнного відновлення : наукова доповідь / за ред. д.е.н. В.В. Зимовця ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України».

Київ, 2023. 54 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/8/Finansy-pidpriemstv-Ukrainy-pidchas-vijny.pdf>

4. Шпикуляк О., Ксенофонтова К., Грищенко О. Макроекономічна динаміка розвитку аграрного сектору економіки України: аспекти ролі підприємництва. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 8 (08). С. 248-255. <https://doi.org/10.32782/dees.8-41>

Рєпін М.С.

здобувач PhD,

Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

АНАЛІТИКА РИНКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Бізнес-аналітика як аналіз і тлумачення даних, що належать до світового ринку транспортно-логістичних послуг, допомагає знайти рішення; планувати розширення бізнесу; аналізувати ризики та прогнозувати тенденції з метою розвитку потенціалу підприємницької діяльності. Найважливішим аспектом є прогнозний аналіз ринку транспортно-логістичних послуг, який допомагає інтерпретувати дані та ухвалити обґрунтовані рішення на основі висновків бізнес-аналітиків, які оцінюють тенденції та можливості розвивати галузь у світовій економіці для підвищення ефективності бізнесу; аналізують інформацію щодо конкурентів і споживачів; динаміку попиту та пропозицій; цінову політику; новітні технології; законодавчі зміни. Метою бізнес-аналізу є надання ринковим гравцям даних, інтерв'ю для прийняття тактичних та стратегічних рішень та ефективного контролю бізнесу на світовому транспортно-логістичному ринку.

За останні роки світовий ринок логістики демонструє стійке зростання [1]. Згідно з даними Allied Market Research, у 2020 році обсяг глобального ринку логістики становив приблизно \$7,6 трлн, а прогнозується, що до 2027 року він досягне \$12,9 трлн, що відповідає середньорічному темпу зростання (CAGR) близько 6,5 %. Основними факторами такого зростання є розвиток електронної комерції, глобалізація ланцюгів постачання та впровадження інноваційних технологій, таких як автоматизація, диджиталізація та використання великих даних для оптимізації логістичних процесів [2].

Український ринок логістики також зазнає суттєвих змін, демонструючи позитивну динаміку [3]. У 2024 році обсяг вантажних перевезень досяг 146,9 млн тонн, що на 22 % більше, ніж у 2023 році. Основним видом транспорту залишається залізничний, на який припадає близько 60 % загального обсягу перевезень. Водночас зростає частка автомобільного транспорту, що зумовлено розвитком внутрішньої торгівлі та потребою в гнучкіших логістичних рішеннях.

Позитивний вплив на сектор також має поступове відновлення морських перевезень. Попри затримки та зростання страхових витрат, контейнеровози міжнародних компаній знову заходять в українські порти, що сприяє стабілізації вантажопотоків і розширенню торговельних можливостей. Хоча великі водні маршрути мають значний потенціал, ключову роль у перевезеннях відіграє Дунайський напрямок. Його значення суттєво зросло з початку 2022 року і залишалося високим до середини осені 2023-го. За даними ЦТС, у 2023 році через дунайські порти було перевантажено близько 52 % усіх морських вантажів. Згодом попит на цей маршрут частково знизився через відновлення перевезень у Чорному морі. Втім, нині він залишається стабільним: щомісяця через порти Рені, Ізмаїл та Орлівка транспортується від 250 до 300 тис. тонн вантажів, використовуючи всі доступні локальні можливості.

Отже, українська логістика адаптувалася до нових викликів і продовжує ефективно працювати навіть в умовах воєнного стану. Сектор поступово відновлюється, інтегруючись у європейську та світову транспортно-логістичну систему. Значну роль у його розвитку відіграють агропромислові холдинги, торговельно-виробничі підприємства та девелоперські

компанії. Попри складні умови, в країні будуються нові перевалочні термінали, модернізуються складські комплекси та оновлюється автопарк. Деякі компанії активно інвестують у створення власних флотилій, спрямовуючи мільярди гривень у розвиток інфраструктури. Для подальшого зростання галузі критично важливими є ефективне державно-приватне партнерство та продовження євроінтеграційних реформ [4]. Саме ці кроки можуть сприяти залученню іноземних інвестицій та виведенню української логістики на якісно новий рівень.

Література

1. TRANS.INFO (2025) *Світовий ринок логістики знову зростає в усіх сегментах*. <https://trans.info/ua/svitovyy-rynok-lohistryky-znovu-zrostaе-398468> (дата звернення: 12.01.2025)
2. Репін М.С. (2023) *Сучасні виклики розвитку транспортно-логістичних послуг у контексті глобальних економічних змін*. Вчені записки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. — Київ : КНЕУ. — Вип. 32. — С. 161–171.
3. Global Ocean Link (2024) *Галузеві тренди. Стан логістичної галузі в Україні: тренди та особливості*. <https://gol.ua/galuzevi-trendy-stan-logistychnoyi-galuzi-v-ukrayini-trendy-ta-osoblyvosti/> (дата звернення: 20.12.2024)
4. Машканцева С.О. (2019) *Розвиток транспортно-логістичних кластерів в транспортній системі регіону*. Актуальні проблеми інноваційної економіки. — № 4. — С. 5–9. — Режим доступу: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/3542/1/3.pdf> (дата звернення: 14.12.2024)

Репін К.С.

здобувач PhD,

Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

РЕЙТИНГУВАННЯ ОРГАНІЧНИХ БРЕНДІВ В УКРАЇНІ

Протягом останніх кількох років Україна стабільно входить до п'ятірки найбільших експортерів органічної продукції до країн Європейського Союзу. Станом на сьогодні понад 60 найменувань української органічної продукції імпортуються до 40 держав світу. Паралельно спостерігається зміцнення позицій вітчизняних виробників органічної продукції на внутрішньому ринку: зростає впізнаваність органічних брендів, а споживачі все частіше віддають перевагу їхній продукції [1].

З метою визначення найбільш впізнаваних українських органічних брендів, медіа-платформа Brand Story Ukraine у співпраці з органом сертифікації «Органік Стандарт» четвертий рік поспіль формує рейтинги виробників органічної продукції [2]. Рейтинги охоплюють різні категорії, зокрема виробників бакалійної продукції, свіжих продуктів, молочної продукції та експортерів органічних товарів з доданою вартістю. Оцінювання проводиться на основі даних про обсяги виробництва, присутність у торговельних мережах, а також активність у медіа та соціальних мережах, що забезпечує об'єктивність результатів.

Для визначення обсягів реалізації продукції використовувалися дані операторів органічного ринку, сертифікованих «Органік Стандартом». Оскільки понад 95 % суб'єктів органічного сектору в Україні проходять сертифікацію цього органу, отримані результати є репрезентативними.

У 2024 році було представлено п'ять рейтингів:

- ТОП-10 найбільш впізнаваних органічних брендів України;
- ТОП-3 виробників органічних бакалійних продуктів;
- ТОП-3 українських брендів органічної свіжої продукції;
- ТОП органічних виробників молочної продукції;
- ТОП-5 експортерів органічної продукції з доданою вартістю.

До рейтингу увійшли підприємства, що демонструють лідерські позиції за обсягами продажів та впливом на ринок у своїх категоріях.

Рейтинг брендів органічного походження в Україні в 2024 році очолили торгові марки «Organic Milk», «Дунайський аграрій», «Старий Порицьк», «Сквирянка», «Organic Chicken», «Екород», «BigBlue», «Spring Drops». «Gama Organica», «Агро Стариця» [2] (рис. 1).

Рис. 1. Рейтинг українських брендів у сфері органічного виробництва у 2024 році

Джерело: Складено на основі [2]

Рейтингування органічних брендів має значний позитивний вплив на стійкість бізнесу в Україні, сприяючи розвитку органічного сектору та зміцненню позицій виробників на ринку [3]. Рейтинги, створені на основі прозорих і зрозумілих критеріїв, допомагають споживачам ідентифікувати надійні бренди. Це підвищує довіру до продукції та формує лояльність клієнтів, що особливо важливо на ринку органічної продукції, де якість і прозорість виробництва є ключовими факторами успіху.

Попадання до рейтингу найкращих органічних виробників автоматично підвищує видимість бренду серед споживачів і партнерів. Це дає виробникам змогу зайняти кращі позиції на полицях супермаркетів, розширити присутність у торговельних мережах і залучити нових клієнтів. Рейтингування створює здорову конкуренцію між виробниками, мотивуючи їх інвестувати у якість продукції, інновації, маркетингові стратегії та екологічні ініціативи. Це сприяє підвищенню загального рівня органічного ринку в Україні.

Бренди, які входять до ТОП-списків, частіше стають об'єктами уваги міжнародних грантових програм у сфері розвитку сталого сільського господарства. Це, також, стимулює розробку державних програм підтримки органічного виробництва, полегшує доступ до фінансування та сприяє розвитку галузі в цілому.

Популяризація органічних брендів поширює знання про екологічно чисту продукцію серед населення. Це не лише змінює споживчі звички, але й підвищує рівень екологічної свідомості, сприяючи сталому розвитку як бізнесу, так і суспільства загалом.

Отже, рейтингування органічних брендів не лише стимулює розвиток компаній, але й сприяє формуванню екологічно орієнтованої економіки в Україні. Воно допомагає виробникам конкурувати на світовому рівні, одночасно забезпечуючи сталий розвиток галузі та підтримуючи довіру споживачів.

Література

1. Шергіна Л.А., Рєпін К.С. (2022) *Потенціал еко-підприємництва України на ринку органічного виробництва ЄС*. Економіка та підприємництво : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. — Київ : КНЕУ. — Вип. 49. — С. 110–123.
2. Brand Story (2024) *ORGANIC'24: ТОП-10 найвпізнаваніших органічних брендів України*. <https://brandstory.com.ua/rejtingi/organic-24-top-10-najvpiznavanisih-organichnih-brendiv-ukraini> (дата звернення: 11.01.2025)
3. Купалова Г.І. (2011) *Екологічне підприємництво як невід'ємна складова сталого розвитку України*. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. № 26. С. 35–39.
4. Зайчук Т.О. (2009) *Виробництво екологічно чистих продуктів харчування як стратегічний напрямок розвитку України*. Економіка і регіон. — № 1 (20). — С. 100–105.

Сафронська І.М.

кандидат економічних наук, доцент,

Бойченко О.В.

здобувач PhD,

Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ ПРИ ФОРМУВАННІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМАХ

Економічна аналітика відіграє важливу роль у стратегічному управлінні ризиками в логістичних системах, забезпечуючи можливість ідентифікувати ризики, оцінювати їхній вплив на бізнес-процеси та розробляти ефективні стратегії їх мінімізації.

Серед ключових шляхів зниження ризиків виокремлюються системний аналіз ризиків, розробку та впровадження стратегій їх запобігання, а також постійний моніторинг і корекцію стратегій управління ризиками [1].

Основні аспекти використання економічної аналітики при формуванні стратегії управління ризиками в логістичних системах, полягають в:

- ідентифікації ризиків;
- оцінці ризиків;
- розробці стратегій управління ризиками;
- прогнозуванні та моделюванні;
- моніторингу і контролю;
- технологічній підтримці.

Ідентифікація ризиків при використанні економічної аналітики у стратегії управління ризиками в логістичних системах передбачає систематичний підхід до виявлення потенційних загроз, які можуть вплинути на ефективність і безперебійність логістичних процесів. Цей процес включає збір та аналіз історичних даних для визначення слабких місць у логістичному ланцюгу, таких як затримки поставок, зриви у роботі транспорту чи коливання витрат на паливо.

Для оцінки сильних і слабких сторін системи, можливостей і загроз, що впливають із зовнішнього середовища, зокрема економічних, політичних, соціальних і технологічних факторів, використовуються інструменти SWOT-аналізу. Особлива увага приділяється аналізу залежності від постачальників, логістичних маршрутів і ключових показників ефективності, таких як точність прогнозів попиту або час доставки. Завдяки економічній аналітиці можна ідентифікувати ризики, які раніше могли залишатися непоміченими, і створити основу для ефективного планування та управління ризиками у логістичній системі.

Оцінка ризиків включає комплексний аналіз ймовірності виникнення ризиків та їхнього потенційного впливу на логістичні процеси. Цей процес потребує застосування кількісних методів, таких як ймовірнісний аналіз, моделювання варіантів розвитку подій та побудова математичних моделей для визначення масштабу ризиків. Паралельно використовуються якісні методи, зокрема експертні оцінки, які забезпечують глибше розуміння контексту ризиків. Важливим елементом є аналіз ключових показників ефективності, наприклад, рівня запасів, точності прогнозування попиту або часу доставки, що дозволяє визначити критичні зони. Економічна аналітика також дає змогу оцінювати взаємозв'язки між різними типами ризиків та їхнім кумулятивним впливом, що сприяє упорядкуванню за важливістю ризиків і розробці ефективних заходів реагування.

Розробка стратегій управління ризиками передбачає комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію впливу ризиків і забезпечення стійкості логістичних процесів. Цей процес включає диверсифікацію ресурсів, маршрутів і постачальників для зменшення залежності від одного джерела ризику. Доцільно розробити резервні плани, які передбачають створення страхових запасів, альтернативних логістичних шляхів і механізмів реагування на непередбачувані події. Значну увагу приділяють впровадженню інформаційних систем, які дозволяють відстежувати ризики в режимі реального часу, а також використанню методів прогнозування, таких як моделювання сценаріїв та аналіз можливих змін у зовнішньому середовищі. Крім того, застосовуються інструменти аутсорсингу для передачі частини ризиків спеціалізованим компаніям. Усі ці дії спрямовані на формування гнучкої та адаптивної стратегії, яка дозволяє оперативно реагувати на зміни і забезпечувати безперебійність логістичних операцій.

Прогнозування та моделювання при використанні економічної аналітики в логістичних системах включають комплекс дій, спрямованих на передбачення можливих ризиків, аналіз їхнього впливу та пошук оптимальних рішень для підвищення ефективності логістичних процесів. Це передбачає створення сценаріїв розвитку подій, таких як зміни попиту, перебої в постачанні чи коливання ринкових умов, із застосуванням математичних моделей і аналітичних інструментів. Використовується прогнозування попиту на основі аналізу історичних даних та ринкових трендів, що допомагає оптимізувати запаси та зменшити витрати. Моделювання різних варіантів розвитку подій дозволяє оцінити потенційні наслідки ризиків і визначити найкращі стратегії реагування. Також застосовуються сучасні технології, такі як штучний інтелект і машинне навчання, які забезпечують автоматизацію процесів прогнозування, виявлення ризиків і пропонування рішень. Ці дії спрямовані на підвищення стійкості логістичної системи та забезпечення її адаптації до динамічних змін зовнішнього середовища.

Моніторинг і контроль включають постійне спостереження за станом логістичних процесів, оцінку ключових показників ефективності та своєчасне виявлення відхилень для запобігання ризикам. Це передбачає використання інформаційних систем і сучасних технологій, які дозволяють відстежувати процеси в режимі реального часу, зокрема, переміщення товарів, стан запасів і дотримання графіків доставки.

У процесі контролювання ризиків особливо важливу роль відіграють діагностичні системи, зокрема моніторингові, які призначені для постійного відстеження стану підприємства та виявлення загроз, пов'язаних з різноманітними ризиками, як у потенційному, так і в реальному планах [2].

Регулярно проводиться аудит і перевірки логістичних операцій для виявлення потенційних проблем та оцінки ефективності впроваджених стратегій управління ризиками. Застосування аналітичних інструментів дозволяє прогнозувати можливі ризики на основі поточних даних і трендів, а також розробляти рекомендації для їх усунення. Крім того, проводиться аналіз відгуків клієнтів і партнерів для оцінки якості логістичного обслуговування. Усі ці дії спрямовані на забезпечення стійкості та безперебійності логістичної системи, оперативне реагування на зміни та підвищення її ефективності.

Технологічна підтримка представляє собою впровадження сучасних цифрових інструментів і технологій для збору, обробки та аналізу даних, що забезпечують ефективне управління ризиками та оптимізацію логістичних процесів. Вона включає використання інформаційних систем, таких як ERP і TMS, для автоматизації процесів управління ланцюгами постачань, відстеження вантажів у реальному часі та моніторингу ключових показників ефективності. Технології Big Data дозволяють обробляти великі обсяги даних для виявлення трендів, прогнозування попиту та оцінки ризиків. Штучний інтелект і машинне навчання використовуються для автоматизації прийняття рішень, моделювання сценаріїв і пошуку оптимальних рішень у разі виникнення непередбачуваних ситуацій. Крім того, застосовуються ІоТ-технології для моніторингу стану товарів, транспорту та обладнання, а також блокчейн для забезпечення прозорості та безпеки транзакцій у ланцюгах постачання. Технологічна підтримка дозволяє значно підвищити точність прогнозування, ефективність управління ресурсами та адаптивність логістичних систем до змін зовнішнього середовища.

Ефективне застосування економічної аналітики дозволяє логістичним компаніям не лише мінімізувати вплив ризиків, але й підвищити їхню конкурентоспроможність на ринку. Гнучкість, заснована на чітких даних і прогнозах, є ключем до довгострокового успіху в управлінні ризиками в логістичних системах.

Література

1. Балдинюк В.М. Управління ризиками господарської діяльності підприємства та шляхи їх зниження. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-1>
2. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Мукач О.В., Сиротинська Н.М. Управління ризиками в системі процесно-структурованого менеджменту. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=530>

Сегеда С.А.

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри маркетингу
та бізнес-аналітики*

Лахай К.В.

*здобувач вищої освіти
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Для ефективного управління підприємством потрібна інформація не тільки про фінансові результати компанії, а й про здійснювані бізнес-процеси, наявні ресурси (фінансові, матеріальні, трудові), їх кількість і характер. Основним джерелом цієї інформації є поточні облікові дані, як правило, кодифіковані в бухгалтерських документах і звітах. Бухгалтерська звітність є дуже важливою, оскільки вона не тільки допомагає проаналізувати фінансовий стан підприємства, а й узагальнює результати на рівні галузей економіки та національної економіки в цілому. Бухгалтерський облік є важливою частиною ринкового середовища, оскільки забезпечує підприємства системою фінансово-господарської діяльності. Все вище свідчить про актуальність обраного дослідження.

Розгляд і обґрунтування важливості бухгалтерського обліку та контролю в управлінні підприємством в умовах ринкової економіки, зокрема в контексті сучасних умов економіки України.

Ринкова економіка вимагає підготовки менеджерів, які досконало розуміють закономірності ринкових відносин, швидко в них орієнтуються, вміють робити обґрунтовані рекомендації щодо прийняття управлінських рішень.

Тому в сучасних умовах економіки України все більше зростає необхідність активного використання бухгалтерського обліку та контролю в управлінні виробничим процесом.

Бухгалтерський облік є найважливішим елементом економічної системи, без знань якого неможливе ефективне управління підприємством. Бухгалтерський облік є одним із основних джерел інформації про виробничу та фінансово-господарську діяльність підприємств і об'єднань, необхідної для прийняття та реалізації управлінських рішень. Тільки налагоджена система бухгалтерського обліку дозволяє отримати необхідну інформацію для забезпечення управління господарською діяльністю підприємства [1].

Функції бухгалтерського обліку охоплюють різні аспекти управління фінансовими ресурсами підприємства та забезпечення його стабільної діяльності [2]. Основні функції бухгалтерського обліку описано в табл. 1.

Отримана з бухгалтерського обліку інформація аналізується для прийняття оперативних, тактичних і стратегічних рішень, а тому неналежна якість бухгалтерської інформації може призвести до неправильних висновків і рішень.

Таблиця 1

ФУНКЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Функція	Опис
Інформаційна функція	Збирання, обробка та надання точної і своєчасної інформації про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому положенні підприємства. Забезпечення керівництва та інших зацікавлених осіб (інвесторів, кредиторів, податкових органів) достовірною фінансовою інформацією.
Контрольна функція	Забезпечення контролю за збереженням і ефективним використанням активів підприємства. Виявлення і попередження фінансових зловживань та помилок, забезпечення законності та правильності фінансових операцій.
Аналітична функція	Аналіз фінансових показників і результатів діяльності підприємства. Оцінка фінансового стану, виявлення тенденцій та можливих проблем, що дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення.
Планова функція	Допомога в розробці фінансових планів та бюджетів, прогнозування майбутніх фінансових результатів. Порівняння фактичних результатів з плановими показниками для оцінки досягнень і коригування планів.
Регулююча функція	Участь у розробці та впровадженні політики управління витратами і доходами підприємства. Вплив на процеси прийняття рішень через надання релевантної інформації та аналітичних даних.
Звітна функція	Складання і подання фінансової звітності відповідно до нормативних вимог та стандартів бухгалтерського обліку. Підготовка внутрішньої звітності для потреб управління підприємством.
Фіскальна функція	Забезпечення правильності нарахування і сплати податків, дотримання податкового законодавства. Взаємодія з податковими органами, складання податкової звітності.
Правова функція	Дотримання чинного законодавства у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Встановлення внутрішніх правил і процедур, які забезпечують правову відповідність фінансових операцій.
Прогнозна функція	Оцінка майбутніх фінансових результатів на основі аналізу поточних даних і тенденцій. Розробка сценаріїв розвитку підприємства в різних економічних умовах.

Крім того, бухгалтерська інформація забезпечує контроль за збереженням активів підприємства, у зв'язку з чим є важливим засобом поліпшення фінансового стану підприємства.

На підприємстві облік є основою для реалізації функції контролю та аналізу господарської діяльності. Облік повинен забезпечувати повсякденний контроль за правильним і цілю-

вим використанням коштів, матеріальних, енергетичних і трудових ресурсів, їх збереженням, а також, на основі аналізу, сприяти поліпшенню фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій.

Засобом досягнення ефективної фінансово-господарської діяльності підприємств є реалізація комплексу заходів, спрямованих на поліпшення управління, підвищення результативності виробництва, зростання продуктивності праці, автоматизацію інформаційного забезпечення ухвалення управлінських рішень.

Поради підприємцям для ефективного ведення бухгалтерського обліку:

- підтримання порядку у документах — регулярне оновлення бухгалтерських записів; зберігання всіх квитанцій, рахунків та інших фінансових документів в організованому вигляді;
- контроль касових операцій — ведення детального обліку всіх готівкових операцій; використання касових книг або спеціалізованого програмного забезпечення для обліку касових операцій;
- планування бюджету та контроль витрат — регулярне складання бюджету та контроль фактичних витрат; аналіз відхилення від плану та вчасне вживання коригуючих засобів;
- проведення регулярних аудитів — організація внутрішніх і зовнішніх аудитів для перевірки точності та законності облікових записів;
- дотримання законодавства — стеження за змінами в податковому та бухгалтерському законодавстві; вчасне подання всіх необхідних звітів до податкових органів.

Рекомендується також впроваджувати та використовувати інтегровані інформаційні системи, такі як ERP-системи (Enterprise Resource Planning), які об'єднують функції бухгалтерського та управлінського обліку. Це дозволить підприємствам ефективніше управляти ресурсами, покращити аналіз і прийняття рішень. Такі системи забезпечують автоматизацію збору та обробки даних, підвищують точність і своєчасність фінансової інформації, що критично важливо для сучасних умов ринкової економіки.

Бухгалтерський облік виступає ключовим джерелом інформації про фінансово-господарську діяльність підприємств, необхідною для прийняття управлінських рішень. Зокрема, він забезпечує точну і своєчасну інформацію про фінансовий стан підприємства, його результати діяльності, а також контроль за збереженням та ефективним використанням активів. Важливим аспектом є також те, що недостовірна бухгалтерська інформація може призвести до неправильних висновків і рішень управлінців. Запропоновано засоби ефективного ведення бухгалтерського обліку.

Література

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. З 996-XIV зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 27.11.2024)
2. Есманова Л.І. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. 2023р. URL: http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/11339/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9C%D0%9D%D0%9F%D0%9A_%D0%A1%D0%9D%D0%90%D0%A3%2016.11.2023%D0%B0.pdf#page=38 (дата звернення 27.11.2024)

Середа О.О.

*кандидат економічних наук, доцент
Східноукраїнський національний
університет імені В. Даля*

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ РИНКОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Здатність підприємств швидко адаптуватися до нових умов, передбачити ринкові тенденції та прийняти обґрунтовані управлінські рішення є основою для досягнення конкурентних

переваг і довгострокового успіху. Реалізація стратегій підвищення ринкової активності є вирішальним чинником для сталого економічного розвитку підприємств, Використання сучасних методів аналітики дозволяє підприємствам покращити процеси прийняття управлінських рішень. Побудова сучасного аналітичного забезпечення стратегії підвищення ринкової активності підприємств дасть змогу підприємствам ідентифікувати сильні та слабкі сторони своєї діяльності, прогнозувати поведінку споживачів, аналізувати конкурентів та оцінювати перспективи розвитку галузі.

Стратегія підвищення ринкової активності — це комплекс дій, рішень і заходів щодо вдосконалення діяльності підприємства, спрямований на підвищення його присутності та ефективності функціонування на ринках. Вона забезпечує роль інструменту координації інших функціональних стратегій, забезпечуючи придатність дій на різних рівнях управління.

Метою стратегії підвищення ринкової активності підприємств є забезпечення сталого зростання підприємства через підвищення його іміджу, покращення репутації, розширення ринкової частки, залучення фінансових ресурсів та покращення фінансових результатів.

Ринкова активність підприємств є комплексним поняттям, що характеризує інтенсивність та ефективність його діяльності на різних ринках. Для отримання надійних аналітичних висновків важливо систематизувати її основні види та форми. За результатами дослідження наукових праць пропонується класифікація [1, 2]: на певному ринку: на ринку товарів і послуг, на фінансовому ринку (кредитному, фондовому, грошовому), на внутрішньому ринку товарів і послуг, на зовнішньому ринку товарів і послуг; за видами діяльності: основної, інвестиційною, фінансовою, інноваційною; за рівнем управління: стратегічна, операційна; за рівнем: достатня, задовільна, низька.

Аналітичне забезпечення стратегії підвищення ринкової активності підприємств повинно базуватися на певних принципах: наукової обґрунтованості — використання перевірених методів аналізу, актуальних даних та економіко-математичних моделей для формування стратегічних рішень; цілісності — забезпечення взаємозв'язку між усіма аспектами ринкової активності підприємств; релевантності — орієнтація аналітичного забезпечення на актуальні потреби підприємств та динамічні зміни в ринковому середовищі; адаптивності — здатність аналітичної системи швидко реагувати на зміни зовнішніх та внутрішніх умов і коригування стратегії відповідно до нових умов; результативності — спрямованості аналітичного забезпечення на досягнення конкретних цілей підвищення ринкової діяльності підприємства; інноваційності — впровадження сучасних підходів, технологій та інструментів аналізу, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємства; безперервності — створення системи аналітичного моніторингу, яка дозволяє відстежувати зміни в ринковій ситуації та швидко коригувати стратегічні рішення; економічної доцільності — забезпечення оптимального співвідношення витрат на аналітичне забезпечення та отриманих результатів.

Утримання цих принципів створює основу для формування та реалізації стратегії підвищення ринкової активності підприємств.

Оцінювання ринкової активності підприємств за видами ринків дозволяє більш детально проаналізувати різні сегменти, на яких вони працюють. Цей підхід важливий, тому що кожен тип ринку має свої особливості, які впливають на діяльність підприємств. Розглянемо основні локальні підсистеми ринкової активності, визначивши основні групи показників:

1) ринкова активність на ринку товарів і послуг: показники, що характеризують обсяги реалізації продукції (динаміка виробництва та реалізації продукції, показники рентабельності реалізації, продукції, активів, оборотності оборотних активів); показники, що характеризують внутрішній ринок (ринкова частка, рівень цін, конкурентоспроможність продукції, клієнтська база і лояльність); показники, що характеризують зовнішній ринок (динаміка експорту, експортна частка, рентабельність експортних операцій);

2) ринкова активність на фінансовому ринку: показники, що характеризують взаємодію з фінансовими установами та здатність отримувати кредити (фінансова стійкість та платоспроможність, вартість кредитних ресурсів, кредитна заборгованість, відношення боргу до

власного капіталу, своєчасність погашення боргу); показники, що характеризують відносини з фондовим ринком (динаміка ринкової вартості акцій, розмір дивідендів на 1 акцію, рівень ліквідності акцій, дохідність облігацій, ринкова ціна облігацій); показники, що характеризують управління грошовими потоками та ліквідністю (показники ліквідності, частка короткострокових зобов'язань, Погашення боргів за короткостроковими зобов'язаннями, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості).

Отже, аналітичне забезпечення є ключовим інструментом для ефективного прийняття управлінських щодо формування та реалізації стратегій підвищення активності підприємств. Воно базується на комплексному аналізі показників підприємства за видами ринків, видами діяльності, рівнями управління. Завдяки цьому підприємству можна адаптувати свою стратегію до динамічних умов ринку та забезпечити сталий розвиток.

Література

1. Багацька К.В. Підходи до оцінки ринкової активності підприємств реального сектора економіки. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 1. С. 50–56.
2. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Система показників оцінювання ринкової активності підприємств. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 969–974. https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/138.pdf

Сидор Г.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку
та оподаткування імені С. Юрія*

*Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»*

Савків У.С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і маркетингу
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

У зв'язку зі змінами, що відбуваються в економічній системі України, необхідне оперативне оновлення всіх складових системи фінансового менеджменту підприємств для посилення їхнього інвестиційно-інноваційного потенціалу, відновлення втрачених виробничих потужностей або фінансового оздоровлення компаній. Відповідно, актуальним напрямком є розробка та впровадження антикризових програм, спрямованих на підтримку діяльності підприємств в умовах сучасних викликів.

У сучасному економічному середовищі виникають значні труднощі, які впливають на ведення бізнесу в Україні. Більшість підприємств змушена переглядати свої підходи до управління фінансами. Під впливом негативних факторів знижується прибутковість діяльності, що призводить до зростання проблем із фінансовим забезпеченням.

Фінансовий менеджмент традиційно охоплює управління активами, капіталом, грошовими потоками, прибутком та інвестиціями. Проте в сучасних реаліях необхідна трансформація підходів до прийняття управлінських рішень фінансового характеру. Зокрема, в умовах кризи фінансовий менеджмент має бути більш гнучкий, інноваційний і спрямований на ефективні стратегії розвитку, що сприятиме попередженню поглиблення кризи, підтримці стабільності та забезпеченню фінансової стійкості підприємств.

З початку воєнних дій та впродовж 2022 р. кількість нових зареєстрованих підприємств скоротилася більш ніж на 50 %, досягнувши найнижчого рівня за останнє десятиріччя [1].

У перші місяці війни працювали лише 17 % найбільших підприємств країни, 30 % компаній змогли перейти на роботу в режимі онлайн, інші призупинили свою діяльність [2]. Проте в наступні місяці поступово відновилася позитивна динаміка в результаті адаптації бізнесу до умов воєнного стану, фінансової підтримки з боку міжнародних партнерів, впровадженню державних програм допомоги, а також відновленню логістичних зв'язків.

Сучасне економічне середовище динамічно змінюється, трансформуються ринкові відносини та виникає невизначеність щодо отримання очікуваного фінансового результату, а військові дії на території України зумовили скорочення торговельних операцій та зменшення обсягу виробництва в секторах економіки [3].

Для багатьох суб'єктів господарювання особливо гострою виявилась проблема залучення додаткових фінансових ресурсів, оскільки власних коштів для продовження діяльності часто не вистачає. У зв'язку з цим зростає актуальність адаптації фінансового менеджменту до умов підвищеного ризику та забезпечення оперативної реакції на зміни під час ухвалення управлінських рішень.

Управління фінансовим станом передбачає процес прийняття управлінських рішень, спрямованих на досягнення запланованих результатів і встановлених фінансових показників, що вимагає комплексного аналізу фінансово-економічних чинників, що впливають на діяльність підприємства, зокрема активів, ліквідності, рентабельності тощо. З огляду на постійну динаміку та мінливість соціально-економічного середовища науково обґрунтовані нормативи фінансової стійкості потрібно регулярно адаптувати до актуальних умов ведення бізнесу.

Однак надмірна увага до покращення показників фінансової стійкості, особливо в умовах кризи та невизначеності, може призвести до зниження ділової активності через значне скорочення обсягів позикового капіталу. У результаті показник фінансової стійкості може покращитися за рахунок зменшення залучених коштів, але водночас можуть скоротитися масштаби діяльності підприємства.

Крім того, багато українських підприємств змушені впроваджувати агресивну політику фінансування для покриття поточних витрат. Такий підхід, хоча й забезпечує короткострокову стабільність, зазвичай веде до зниження фінансової стійкості (якщо порівняти з помірними чи консервативними фінансовими стратегіями).

Внаслідок війни фінансовий менеджмент зазнав суттєвих змін, які можна узагальнити так:

- *фінансова підтримка реорганізації бізнес-процесів* (адаптація підприємств до нових умов через врахування змін у попиті населення, демографічних процесах і специфіки діяльності під впливом воєнного стану);
- *пріоритетне врахування підвищених ризиків* (прийняття управлінських рішень на основі детального аналізу ситуації, оцінювання доцільності операцій та розробки механізмів управління ризиками);
- *перегляд фінансової стратегії* (формування нових підходів до залучення, розподілу та використання фінансових ресурсів з урахуванням невизначеності);
- *гнучкість оперативного планування* (забезпечення швидкого коригування планів відповідно до змінюваних умов, створення кількох варіантів розвитку подій);
- *пошук альтернативних джерел фінансування* (залучення ресурсів через державні програми підтримки, міжнародну фінансову допомогу тощо);
- *використання пільгових умов* (оптимізація податкових і страхових механізмів для зниження навантаження на бізнес);
- *зміцнення фінансової стійкості та платоспроможності* через підтримку достатнього рівня фінансової рівноваги підприємства;
- *оптимізація витрат* (усунення необґрунтованих витрат за одночасного врахування витрат на безпеку персоналу та захист майна);
- *управління заборгованістю* (розробка стратегії ліквідації боргів, у т. ч. взаємодія з боржниками, узгодження графіків платежів і контроль їхнього виконання);

– управління запасами підприємства, що передбачає їхнє коригування відповідно до умов діяльності, налагодження нових логістичних маршрутів, а також аналіз ефективності та доцільності формування запасів;

– *оптимізація грошових потоків* (підтримка платоспроможності підприємства через ефективне управління фінансовими потоками).

Отже, фінансовий менеджмент відіграє вирішальну роль у системі антикризового управління, забезпечуючи стабільність і стійкість підприємства в умовах економічної нестабільності та ризиків. Він спрямований на оптимізацію фінансових ресурсів, управління ліквідністю, зменшення витрат, розробку ефективних стратегій залучення капіталу та підтримку платоспроможності. Завдяки антикризовим інструментам фінансового менеджменту підприємство може швидко реагувати на зміни, мінімізувати втрати та відновлювати ефективність своєї діяльності.

Література

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Савків У.С., Лещук Г.В., Сидор Г.В. Державне управління соціально-економічною стабільністю країни та особливості застосування антикризових заходів в умовах воєнного часу. *Актуальні питання у сучасній науці. (Серія : Економіка)*, 2024. Вип 20. Т. 1. С. 390–403.
3. Савків У.С., Сидор Г.В., Тимків А.О. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності в умовах війни. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. (Серія : Економіка та управління в нафтогазовій промисловості)*, 2022. 2(26). С. 79–87.

Синявський В.В.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВИЛ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Трансфертне ціноутворення є важливою складовою міжнародного оподаткування. В умовах глобалізації міжнародні групи компаній (МГК) дедалі активніше розширюють свою присутність в юрисдикціях по всьому світу. Використовуючи відмінності у податкових системах та наявність пільгових режимів оподаткування, МГК в межах транскордонних операцій своїх компаній мінімізують податкові зобов'язання, зокрема, за рахунок трансфертного ціноутворення.

Усвідомлюючи зростання ризиків розмивання податкової бази та виведення прибутку з-під оподаткування, різні країни світу запроваджують до національного податкового законодавства правила трансфертного ціноутворення [1], а також укладають міжнародні договори про уникнення подвійного оподаткування з положеннями щодо коригування прибутку асоційованих (пов'язаних) підприємств, якщо умови операцій таких підприємств не відповідають ринковим умовам, які склалися в операціях між непов'язаними особами (принцип «втягнутої руки») [2].

Водночас міжнародні організації (зокрема, Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та ін.) займаються розробкою документів в частині трансфертного ціноутворення, які містять рекомендації щодо аналізу операцій МГК на предмет відповідності принципу «втягнутої руки». Такими документами є Практичний посібник ООН з трансфертного ціноутворення для країн, що розвиваються (у редакції 2021 року) [3], та Настанови ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб (у редакції 2022 року) [4].

Правила трансфертного ціноутворення запроваджено в Україні з 01 вересня 2013 року. Впродовж 2013-2024 рр. положення Податкового кодексу України [5] у сфері трансфертного ціноутворення суттєво еволюціонували, зокрема:

– Законом України від 28 грудня 2014 року №72-VIII до податкового законодавства України було імplementовано принцип «витягнутої руки» — загальноприйнятий міжнародний стандарт трансфертного ціноутворення, що є основоположним елементом Настанов ОЕСР і передбачає врахування не лише ціни операції, але й інших фінансових комерційних умов, які впливають на обсяг оподатковуваного прибутку платника податків;

– Законом України від 07 грудня 2017 року № 2245-VIII передбачено контроль за господарськими операціями, що здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні, а також оновлено критерії визнання осіб пов'язаними та критерії формування переліку держав (територій), операції із резидентами яких визнаються контрольованими операціями;

– Законом України від 23 листопада 2018 року № 2628-VIII закріплено використання принципу превалювання економічної сутності над правовою формою, а також уточнено складові аналізу зіставності операцій;

– Законом України від 16 січня 2020 року № 466-IX та Законом України від 17 грудня 2020 року № 1117-IX запроваджено трирівневу структуру документації з трансфертного ціноутворення для МГК, уточнено особливості встановлення відповідності умов контрольованих операцій з сировинними товарами принципу «витягнутої руки», передбачено застосування концепції розумної економічної причини (ділової мети) для цілей трансфертного ціноутворення;

– Законом України від 18 червня 2024 року № 3813-IX удосконалено критерії визнання осіб пов'язаними, а саме доповнено економічними критеріями суттєвості обсягів доходів та витрат від зовнішньоекономічних операцій, отриманих від однієї особи, а також удосконалено критерії формування Переліку держав (територій) та Переліку організаційно-правових форм нерезидентів для цілей контролю за трансфертним ціноутворенням.

Таким чином, правила трансфертного ціноутворення в Україні характеризуються постійними змінами та удосконаленнями, зокрема, в частині приведення у відповідність до Настанов ОЕСР, які є загальноприйнятим методичним документом у сфері трансфертного ціноутворення.

Оскільки наразі Україна не є членом ОЕСР [6], застосування Настанов ОЕСР має рекомендаційний характер, а отже, існує необхідність у постійному удосконаленні правил трансфертного ціноутворення в Україні та приведенні їх у відповідність до останньої версії положень Настанов ОЕСР. Водночас чинна редакція статті 39 Податкового кодексу України [5] переважно базується на положеннях Настанов ОЕСР у редакції 2010 року [7] та містить лише деякі уточнення з Настанов ОЕСР у редакції 2017 року [8].

Варто зазначити, що Настанови ОЕСР у редакції 2022 року [4] містять суттєві доповнення та уточнення у порівнянні з Настановами ОЕСР 2010 та 2017 року, зокрема, в частині особливостей застосування методу розподілення прибутку, аналізу відповідності умов фінансових операцій і операцій між нерезидентами та їх постійними представництвами принципу «витягнутої руки», а також аналізу операцій з нематеріальними активами, які важко оцінити (Hard-to-Value Intangibles).

Водночас країни-члени ОЕСР не мають потреби у постійному оновленні своїх правил трансфертного ціноутворення, оскільки безпосередньо закріплюють посилання на Настанови ОЕСР у своєму податковому законодавстві або внутрішніх керівництвах та настановах (наприклад, Великобританія [9]).

Враховуючи вищезазначене, існує потреба у подальшому удосконаленні правил трансфертного ціноутворення в Україні та приведенні їх у відповідність до положень Настанов ОЕСР у редакції 2022 року і кращих податкових практик.

Серед напрямів подальшого удосконалення правил трансфертного ціноутворення в Україні варто виокремити такі:

– перегляд вартісних критеріїв визнання операцій контрольованими операціями (зокрема, застосування принципу «витягнутої руки» до всіх операцій між пов'язаними особами-

членами МГК незалежно від їх обсягу) та використання таких критеріїв з метою визначення обов'язку подання повної чи спрощеної звітності з трансфертного ціноутворення;

- уточнення етапів ідентифікації та точного визначення умов операцій для цілей їх подальшого аналізу на предмет відповідності принципу «вितягнутої руки»;

- запровадження концепції послуг з низькою доданою вартістю та спрощеної документації з трансфертного ціноутворення для таких операцій;

- запровадження концепції DEMPE-аналізу (аналіз операцій з нематеріальними активами з урахуванням функцій розвитку, вдосконалення, обслуговування, захисту та експлуатації нематеріальних активів та розподіл прибутку у відповідності до їх виконання);

- створення спрощених форм звітності (звіту про контрольовані операції та документації з трансфертного ціноутворення) залежно від обсягу та типу контрольованих операцій;

- запровадження оновленої моделі штрафів, яка стимулює платників податків до здійснення самостійного коригування.

Приведення правил трансфертного ціноутворення в Україні у відповідність до Настанов ОЕСР та кращих податкових практик з урахуванням зазначених напрямів сприятиме підвищенню рівня дотримання платниками податків принципу «вितягнутої руки» та збільшенню податкових надходжень до бюджету.

Література

1. Transfer Pricing Country Profiles. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/transfer-pricing/transfer-pricing-country-profiles.html>

2. Model Tax Convention on Income and on Capital (Full Version). URL: https://www.oecd.org/en/publications/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-full-version_9a5b369e-en.html

3. United Nations Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries (2021). URL: <https://financing.desa.un.org/document/un-practical-manual-transfer-pricing-developing-countries-2021>

4. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2022. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2022_0e655865-en.html

5. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

6. OECD Members and partners. URL: <https://www.oecd.org/en/about/members-partners.html>

7. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2010. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2010_tpg-2010-en.html

8. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2017. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2017_tpg-2017-en.html

9. Taxation (International and Other Provisions) Act 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/8/section/164>

Скрипник Г.О.

кандидат економічних наук, доцент

Римар А.В.

здобувач вищої освіти

Державний податковий університет

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В сучасних умовах національної економіки слід враховувати будь-які трансформації сектору підприємництва. В процесі розвитку підприємства потребують певних ресурсів для покращення свого функціонування. Також важливим є те, що розвиток підприємництва являється чинником у сфері створення конкурентного середовища, та сприяє підвищенню рівня

зайнятості серед населення. Відповідно наявність підтримки з боку держави є максимально важливим фактором для виживання підприємництва в теперішній час, особливо в період війни, та періоду пандемії, який був до цього. На даний час військовий стан у країні має значний вплив на розвиток малого та середнього бізнесу.

Державна підтримка підприємництва — це свідоме формування економічних пріоритетів і правових умов, стимулювання розвитку підприємництва, інвестування матеріально-фінансових ресурсів на вигідних умовах [1]. Впродовж останнього часу держава створює дієві програми для підтримки бізнесу. А саме пільгове кредитування та надання грантів на власну справу. При цьому держава усіма методами сприяє для формування привабливого інвестиційного середовища для залучення внутрішніх і зовнішніх інвесторів. Також пропонує для інвесторів готові рішення, а саме від підключення до мереж до створення концесійних проектів. При цьому в процесі розвитку відбувається системна дерегуляція. Інструменти регулювання постійно розглядаються, а потім скасовуються, спрощуються, доопрацьовуються або діджиталізуються [2].

З початку повномасштабного вторгнення наша країна зазнала величезних економічних втрат, у результаті чого з'явилися негативні тенденції у структурі функціонування підприємництва в Україні. Відповідно до рисунка 1 лише 14 % підприємств станом на 2022 рік продовжували свою діяльність без змін, незважаючи на фактори впливу пов'язані з війною. При цьому більшість зазнали негативних змін у своїй роботі: 32 % почали працювати лише частково, 27 % бізнесу призупинили своє функціонування тимчасово до кращих часів, 18 % майже не працює, а 6 % взагалі втратили свою активність.

Рис. 1. Робота підприємництва в умовах військового стану, 2022 р.

Джерело: [3]

Фінансова підтримка підприємництва в умовах війни потребує кардинальної зміни підходів до управління ліквідністю та фінансовою незалежністю. Запровадження нових фінансових моделей дозволяє мінімізувати ризики неплатоспроможності, зберегти кадровий потенціал і забезпечити стабільність діяльності підприємств. Водночас підприємства стикаються із численними викликами, пов'язаними з обмеженістю власних ресурсів, що у довгостроковій перспективі вимагає підтримки з боку держави та міжнародних партнерів.

Війна створює численні виклики для бізнесу, змушуючи підприємства пристосовуватися до нових реалій. Одним із найуразливіших аспектів функціонування компаній є оборотність, що визначає швидкість перетворення активів у грошові кошти. Аналіз оборотності підприємств у воєнний час дозволяє оцінити їхню здатність до виживання і розвитку в умовах кризи.

Найбільшими програмами підтримки стали «Доступні кредити 5–7–9 %», грантові ініціативи Українського фонду стартапів і програми компенсації відсоткових ставок. Програма «Доступні кредити 5–7–9 %» має на меті відновлення, підтримання та стимулювання розвитку підприємництва, що особливо актуально в умовах військового стану. У таблиці 1 варто розглянути структуру та вагу основних напрямків даної програми.

На початку війни всі підприємства без винятку зіткнулися зі значним падінням оборотності. Найбільше це торкнулося непродовольчих галузей: продаж побутової техніки, меблів, будівельної техніки значно зменшився. Це пов'язано з переорієнтацією споживачів на витрати виключно на товари першої необхідності, що було зумовлено панічним станом у перші місяці війни. Однак така ситуація мала короткостроковий характер: поступово економічна активність стабілізувалася, а потреби споживачів розширилися.

Таблиця 1

**ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДТРИМАННЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ
ЗА ПРОГРАМОЮ «ДОСТУПНІ КРЕДИТИ 5–7–9 %» У 2022 РОЦІ**

Напрямки	Кредитні угоди, млн грн	Питома вага, %
Інвестиційний напрямок	574,6	1,1
Антиковідний напрямок	4042,98	7,5
Рефінансування	5453,7	10,1
Підтримання ФОП	19,35	0,0
Підтримання посівної компанії	21245,65	39,4
Підтримання бізнесу у воєнний час	22609,33	41,9
Усього	53945,61	100

Джерело: [4]

Удосконалення фінансової підтримки підприємництва має бути одним із пріоритетних завдань для України. Важливим кроком є оптимізація існуючих механізмів підтримки, зокрема шляхом цифровізації процесів подачі заявок на фінансування. Використання сучасних технологій дозволить скоротити бюрократичні перепони, прискорити процес отримання допомоги та зробити його прозорішим і доступнішим для підприємців. Розвиток онлайн-платформ для подачі заявок та моніторингу надання фінансів дозволить знизити адміністративні витрати та зручніше орієнтувати підприємців у різноманітні фінансових інструментів.

Одним з ефективних напрямків удосконалення фінансової підтримки є залучення приватного капіталу через механізми державно-приватного партнерства. Це дозволяє не лише розширити джерела фінансування, але й знизити ризики для держави, адже приватний сектор може взяти на себе частину фінансових зобов'язань. Тому розвиток таких партнерств є важливим для стимулювання підприємництва в Україні, особливо у сферах, що потребують великих інвестицій, таких як інноваційні та технологічні проекти.

З метою покращення ефективності фінансової підтримки підприємництва в Україні необхідно впровадити низку реформ. По-перше, слід створити єдину цифрову платформу для подання заявок, відстеження їхнього статусу та оцінки результатів підтримуваних проектів. Такий підхід дозволить підвищити прозорість процедур і знизити адміністративне навантаження на підприємців.

По-друге, доцільно запровадити регулярний аудит та моніторинг використання державних коштів із залученням незалежних експертів і громадських організацій. Це дозволить забезпечити цільове використання фінансових ресурсів та підвищити рівень підзвітності отримувачів підтримки.

По-третє, необхідно розробити та запровадити чіткі критерії оцінки ефективності підтримуваних проєктів. Вони повинні враховувати не лише фінансові показники, але й соціальний ефект, зокрема створення нових робочих місць, впровадження інновацій та розвиток експортного потенціалу.

Отже, для України необхідно створити ефективнішу, доступнішу і прозорішу систему фінансової підтримки підприємництва. Це дозволить не лише підвищити конкурентоспроможність малих та середніх підприємств, але й сприятиме створенню інноваційних екосистем, розвитку зеленої економіки та інтеграції країни в глобальні економічні процеси. Вдосконалення фінансових інструментів, оптимізація процесів і запозичення кращих міжнародних практик можуть стати основою для забезпечення сталого економічного розвитку в Україні.

Література

1. Кміть В.М. Державна підтримка суб'єктів малого підприємництва / В.М. Кміть, А.В. Падура. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. №7. С.14–17.
2. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/derzhavna-pidtrymka-biznesu>
3. Український бізнес відновлює виплати працівникам та підрядникам — опитування. Gradus Research: веб-сайт. URL: <https://goo.su/hwMq0>
4. Інформація про результати Державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %». URL: <https://bdf.gov.ua/uk/informaciya-pro-rezultati-derzhavnoji-programidostupni-krediti-5-7-9>
5. Міністерство фінансів України — офіційний сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/>

Соколов В.А.

*кандидат наук з державного управління, полковник,
Служба безпеки України*

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У вітчизняному науковому дискурсі [1–3] представлено сценарії руйнування росією економічного потенціалу України в ході воєнних дій. Ці сценарії передбачають здійснення системи заходів:

- 1) «гарячої» війни, що спрямовані на:
 - а) знищення виробничих, матеріальних, трудових, природних, фінансових, науково-технічних, інформаційних ресурсів;
 - б) фізичне руйнування: об'єктів критичної та транспортної інфраструктури; підприємств народно-господарського комплексу; об'єктів енергетичної інфраструктури України;
- 2) геоекономічної війни, що структурно включає спеціальні операції у фінансовій та енергетичній сферах та інших сферах економічної діяльності;
- 3) інформаційної війни, які спрямовані на:
 - а) руйнування суспільної єдності в Україні з питань економічного і соціального розвитку України;
 - б) консервування уявлень про Україну як «державу, що не відбулася»;
 - в) спотворення уявлень про можливості та перспективи відбудови Української держави після виходу з війни;
- 4) кібервійни, які спрямовані на об'єкти критичної інформаційної інфраструктури з метою виведення їх з ладу, отримання прихованого доступу і контролю;

5) розвідувальної та розвідувально-підривної діяльності на об'єктах критичної та транспортної інфраструктури, підприємствах народно-господарського комплексу, об'єктах енергетичної інфраструктури України.

Негативними наслідками такого перебігу подій російсько-української війни можуть бути — енергетична, економічна та суспільно-політична кризи, що насамкінець можуть призвести насамкінець до гуманітарної катастрофи в Україні [4; 5].

Заумов, що склалися, існує нагальна необхідність удосконалення інформаційно-аналітичного механізму забезпечення стійкості функціонування національної економіки України в умовах воєнного стану шляхом вжиття заходів щодо:

розробки та впровадження у державно-управлінську практику паспортів загроз економічній безпеці України [6; 7];

впровадження в Україні національного стандарту ДСТУ ISO 22316:2022 Безпека та адаптивність. Адаптивність організації. Принципи та ознаки (ISO 22316:2017, IDT) [8];

уточнення переліку викликів і загроз економічній безпеці України, які визначені в чинній Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року [9] з урахуванням трансформацій безпекового середовища в умовах воєнного стану;

перегляду системи індикаторів економічної безпеки та їх характеристичних значень [10] у зв'язку зі змінами в національній економіці в умовах воєнного стану;

використання в державно-управлінській практиці забезпечення економічної безпеки України поряд з офіційно визначеними індикаторами стану економічної безпеки та їх критичних меж системи гранично допустимих значень національної безпеки в умовах воєнного стану [11];

розробки та затвердження на загальнонаціональному рівні номенклатури кризових ситуацій / криз, що загрожують економічній безпеці України в умовах воєнного стану та національної рамки реагування на вказані кризові ситуації / кризи [5].

Література

1. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (вересень 2022 р.) / кол. авт.: керівник авторського колективу В. Залужний. К.: МОУ, ГШЗСУ, 2022. 169 с.
2. Шевченко М.М., Чигринський В.А. Особливості реалізації настанов стратегічної культури Росії в ході російсько-української війни. *Міжнародна безпека у світлі глобальних викликів. Країни Балтії — Україна: єдність, підтримка, перемога*: зб. наук. пр [Електронний ресурс]. К.: КНЕУ, 2023. С. 66–70 https://lib.kneu.edu.ua/ua/e_resours_bibl/elek_bibl_lit/
3. Давиденко О.Г., Соколов В.А. Реалізація стратегічного задуму керівництва рф щодо встановлення геополітичного панування над Україною: історичний аналіз. *Міжнародна безпека у світлі глобальних викликів. Країни Балтії — Україна: єдність, підтримка, перемога*: зб. наук. пр [Електронний ресурс]. К.: КНЕУ, 2023. С. 34–37. URL: https://lib.kneu.edu.ua/ua/e_resours_bibl/elek_bibl_lit/
4. Абрамов В.І., Зюзя О.В. Удосконалена базова модель міждержавного протидержавного з урахуванням сучасних тенденцій російсько-української війни. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2679>
5. Шевченко М.М., Кочерга Д.А. Кризи, що загрожують національній безпеці України у воєнній сфері та національна рамка реагування на них. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX — початку XXI ст.: тенденції та закономірності*: матеріали міжвузівського науково-практичного семінару (Київ, 25 травня 2023 р.). Київ: ЦП «Компринт», 2023. Вип. 12. С. 284–310.
6. Соколов В.А. Інституалізація аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки: зарубіжний та вітчизняний досвід: монографія. К.: НАДУ, 2021. 375 с.
7. Іванова В.М. Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в системі публічного управління: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 336 с.
8. ДСТУ ISO 22316:2022 URL: https://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page.html?id_doc=99546
9. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року від 11 серпня 2021 року № 347/2021 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2>.

10. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

11. Давиденко О.Г., Соколов В.А., Шевченко М.М. Концептуальні засади забезпечення динамічної стійкості Української держави в умовах російсько-української війни // *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX — початку XXI ст.: тенденції та закономірності* : зб. наук. пр. / кол. авторів. За ред. І.І Фурмана. К.: «Компринт», 2024. Вип. 13. С. 196–200.

Солос М.М.
здобувач PhD,
Запорізький національний університет

СТРАТЕГІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

В умовах глобалізації та цифрової революції, успішність бізнесу все більше залежить від здатності адаптуватися до нових реалій, використовуючи цифрові інструменти та платформи. Однак, розробка ефективних стратегій цифрової трансформації є непростим завданням, що потребує глибокого аналізу та всебічного підходу. Питання сутності, проблематики та перспектив розвитку стратегій цифрової трансформації у своїх роботах досліджувались багатьма науковцями, проте єдиного підходу досі не сформовано.

Цифрова трансформація комерційних підприємств відкриває безліч можливостей для підвищення ефективності та конкурентоспроможності. Впровадження цих стратегій допомагає комерційним підприємствам ефективно адаптуватися до швидких змін ринку, оптимізуючи процеси та покращуючи взаємодію з клієнтами.

На рис. 1 наведемо особливості стратегій цифрової трансформації для комерційних підприємств.

Рис. 1. Особливості стратегій цифрової трансформації
для комерційних підприємств

Отже, особливості стратегій цифрової трансформації для комерційних підприємств полягають у їхній здатності адаптуватися до швидко змінюваного ринку за допомогою сучасних технологій. Тож, стратегія інтеграції цифрових технологій допомагає оптимізувати бізнес-процеси, впроваджуючи CRM та ERP системи для кращої координації між відділами та підвищення продуктивності. Використання аналітики даних дозволяє підприємствам збирати, обробляти та аналізувати великі обсяги даних, що сприяє прийняттю обґрунтованих рішень і точному прогнозуванню. Орієнтація на клієнта та його цінності стає основою для персоналізації обслуговування, що підвищує лояльність клієнтів та збільшує доходи підприємства. Інтернет речей (IoT) дає змогу підприємствам здійснювати моніторинг та управління виробничими процесами в реальному часі, що оптимізує операційні процеси та знижує витрати. Хмарні обчислення забезпечують гнучкість і масштабованість IT-інфраструктури, полегшуючи зберігання, обробку та аналіз даних. Роботизація бізнес-процесів (RPA) автоматизує рутинні завдання, зменшуючи кількість помилок, знижує навантаження на людські ресурси, щоб забезпечити їх іншої більш важливою стратегічною роботою. Визначені стратегії не лише покращують загальну ефективність і продуктивність, але й дозволяють підприємствам краще реагувати поточні на зміни ринку, ризики та забезпечувати стійкий розвиток своєї комерційної діяльності.

Перевагами стратегій цифрової трансформації для комерційних підприємств стають очевидними при аналізі їх впливу на різні аспекти бізнесу. Інтеграція цифрових технологій сприяє не лише підвищенню ефективності та точності бізнес-процесів, а й покращенню взаємодії з клієнтами та зниженню операційних витрат. Аналітика даних дозволяє підприємствам робити точніші прогнози і планування, оптимізувати маркетингові та продажні стратегії, а також швидко виявляти та знижувати ризики. Орієнтація на клієнта підвищує їх задоволеність, сприяє лояльності та повторним покупкам, що оптимізує загальний клієнтський досвід. Технології інтернету речей (IoT) допомагають підвищити ефективність виробничих процесів, знизити витрати на обслуговування та покращити контроль і управління ресурсами. Хмарні обчислення надають бізнесу можливість знижувати витрати на IT-інфраструктуру, забезпечують гнучкість і масштабованість ресурсів, підвищуючи доступність і надійність даних. Роботизація бізнес-процесів (RPA) дозволяє автоматизувати рутинні завдання, зменшуючи витрати та кількість помилок, що сприяє швидкому впровадженню та масштабуванню нових процесів. У підсумку, визначені стратегії не тільки покращують окремі аспекти бізнесу, але й формують більш адаптивну, ефективну та клієнтоорієнтовану бізнес-модель, що є ключовою для успіху в сучасному бізнес-середовищі.

Цифрова трансформація комерційних підприємств, незважаючи на свої численні переваги, має також певні недоліки. Інтеграція цифрових технологій часто супроводжується високими витратами на впровадження і навчання персоналу, а також потребує постійної підтримки і оновлення систем. Використання технологій аналітики даних вимагає значних інвестицій в інфраструктуру та залучення висококваліфікованих фахівців для роботи з даними. Орієнтація на клієнта потребує постійного моніторингу і аналізу їх поведінки, що ставить високі вимоги до швидкості адаптації бізнес-процесів. Впровадження технологій інтернету речей (IoT) пов'язане з високими початковими витратами і викликає питання безпеки та конфіденційності даних. Хмарні обчислення, хоча і забезпечують гнучкість, роблять підприємства залежними від постачальників хмарних послуг і несуть потенційні ризики для безпеки даних. Нарешті, роботизація бізнес-процесів (RPA) обмежена в здатності виконувати складні завдання і вимагає постійних витрат на підтримку і оновлення роботів. Визначені недоліки вимагають ретельного планування і управління для мінімізації ризиків і забезпечення успішної цифрової трансформації.

Література

1. David R. (2016). *The Digital Transformation Playbook: Rethink Your Business for the Digital Age*. Columbia Business School Publishing

2. Davenport T.H., Harris J.G. (2007). *Competing on Analytics: The New Science of Winning*. Harvard Business School Publishing Corporation
3. Don P., Rogers M. (1993). *The One to One Future: Building Relationships One Customer at a Time*. Crown Business
4. Greengard S. (2015). *The Internet of Things*. The MIT Press
5. Erl T., Puttini R., Mahmood Z. (2013). *Cloud Computing: Concepts, Technology & Architecture*. Pearson
6. Willcocks L., Hindle J., Lacity M. (2016). *Service Automation: Robots and the Future of Work*. Steve Brookes Publishing

Тимчак В.С.

кандидат економічних наук,
асистент кафедри економічної теорії,
менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В НЕСТАБІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному світі, де темпи змін прискорюються, а рівень невизначеності зростає, ефективний тайм-менеджмент стає критично важливим елементом управління як на індивідуальному, так і на організаційному рівні. Нестабільне середовище, спричинене економічними кризами, політичною турбулентністю, технологічними проривами та іншими факторами, створює численні виклики для менеджерів.

Управлінці стикаються з ситуацією, де стратегічні плани не виконуються через непередбачувані обставини, що призводить до постійних змін у пріоритетах. Часто ці зміни супроводжуються скороченням фінансових ресурсів і персоналу, що впливає на ефективне управління часом. Також постійний тиск через невизначеність у період військових дій супроводжується високим рівнем стресу та професійного вигорання у працівників через що неможливо раціонально розподіляти час на різному етапі діяльності та виконанні завдань.

Традиційні методи ефективного розподілу часу, наприклад метод списку завдань, що передбачає створення списку завдань для виконання впродовж дня, дуже часто не враховують необхідності швидкого реагування на зовнішні фактори, що знижує темпи реалізації поставлених цілей. Отже, необхідно адаптувати процеси планування до умов змін, які відбуваються в сучасних реаліях сьогодення та підбирати ефективні методи управління часом.

Ефективний тайм-менеджмент на думку О. Євтушевської є виявом світогляду сучасної людини, для якої планування часу стає засобом досягнення успіху в конкурентній боротьбі» [1, с. 15]. Грамотне планування часових показників сприятиме економії часового ресурсу і витрачання мінімальних зусиль для реалізації завдань.

Впровадження системи тайм-менеджменту в організаціях передбачає формування у працівників часової компетентності, пов'язаної з питаннями усвідомлення часу, емоційного переживання часу і організації часу професійної діяльності, що в комплексі забезпечує емоційну стабільність, стресостійкість, самоорганізацію. Часова компетентність передбачає уміння раціонально планувати та використовувати час, адекватно оцінювати необхідні затрати часу, розробляти програму досягнення мети у певному часовому просторі. Крім того, це важлива умова ціннісного ставлення людини до часового бюджету та інтеграції до соціальних груп [2, с. 239; 3, с. 50].

Основними стратегічними методами подолання викликів для менеджерів є застосування гнучких підходів до ефективного управління часом. Від правильного планування та контролю на ранніх етапах, а також впровадження відповідних інструментів і методів управління

часом залежить успішне досягнення мети та цілей діяльності. Управлінцям необхідно застосовувати такі методи, як:

- цифрові інструменти, які дозволяють ефективно організовувати завдання, автоматизувати нагадування та забезпечувати прозорість у роботі команди;
- розвивати навички управління часом серед працівників;
- проводити тренінги та майстер-класи для співробітників, спрямовані на вдосконалення особистих навичок тайм-менеджменту;
- забезпечувати рівномірний розподіл завдань між працівниками, щоб уникнути перевантаження та вигоряння;
- створювати резервний час для вирішення критичних завдань;
- моніторити стан команди та виявляти зовнішні та внутрішні ризики щодо неефективного управління часом тощо.

У нестабільному середовищі ефективний тайм-менеджмент стає складним завданням, яке потребує адаптації до змін та використання сучасних інструментів і підходів. Гнучкість, технологічна підтримка та розвиток навичок управління часом серед працівників є ключовими факторами успіху. Реалізація цих стратегій дозволяє організаціям зберігати продуктивність і конкурентоспроможність навіть у найскладніших умовах.

Література

1. Євтушевська О.В. Тайм-менеджмент як вияв світогляду сучасної людини. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Економіка». 2017. № 3(192). С. 15–18.
2. Острячко Т.С. Критерії, показники та рівні сформованості часової компетентності майбутніх соціальних працівників. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Серія «Педагогічні науки». 2017. Вип. 80(1). С. 235–239.
3. Підручна І.Б. Психологічні особливості часової компетентності особистості. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2012. № 1009. Вип. 49. С. 49–52.

Устенко А.О.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва
та маркетингу*

Лаврентович Н. В.

*здобувач вищої освіти,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу*

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ В УДОСКОНАЛЕННІ СИСТЕМИ ПРОДАЖІВ

Мотивація та стимулювання персоналу є ключовими елементами, що визначають ефективність функціонування системи продажів. У сучасних умовах високої конкуренції на ринку роль персоналу, особливо у відділах продажів, значно зросла. Компетентність, активність і лояльність працівників безпосередньо впливають на досягнення стратегічних цілей підприємства. Тому питання впровадження ефективних систем мотивації та стимулювання є особливо актуальними.

Мотивація персоналу визначається як процес, що спонукає працівників до досягнення цілей організації через задоволення їхніх індивідуальних потреб. Основними теоріями мотивації є:

- 1) теорія потреб Маслоу. Виділяє п'ять рівнів потреб: фізіологічні, потреби у безпеці, соціальні, потреби у визнанні та самореалізації [3];

2) теорія двох факторів Герцберга. Згідно з нею, фактори, що впливають на мотивацію, поділяються на гігієнічні (умови праці, зарплата) та мотиватори (визнання, розвиток, відповідальність) [2];

3) теорія очікувань Врума. Стверджує, що мотивація залежить від очікування результатів та їхньої цінності для працівника [1].

Стимулювання персоналу є практичним механізмом реалізації мотивації і передбачає використання матеріальних і нематеріальних інструментів для підвищення продуктивності праці.

Мотивація є фундаментальним чинником успішності системи продажів, оскільки забезпечує активну участь працівників у досягненні корпоративних цілей. Основними аспектами її впливу є:

1) підвищення ефективності роботи. Мотивовані працівники демонструють вищу продуктивність, швидше реагують на запити клієнтів і активніше виконують поставлені завдання;

2) зменшення плинності кадрів. Справедлива система стимулювання сприяє зниженню рівня звільнень, що дозволяє зберігати досвідчені кадри;

3) покращення взаємовідносин із клієнтами. Задоволений персонал краще взаємодіє з клієнтами, що сприяє підвищенню рівня задоволеності споживачів.

Ефективна система мотивації повинна враховувати специфіку відділу продажів і бути спрямованою на досягнення конкретних цілей. Основними елементами такої системи є:

1. Матеріальні стимули:

- гнучка система оплати праці (ставка + бонуси за виконання KPI);
- премії за перевиконання планів;
- компенсаційні пакети (медичне страхування, корпоративний транспорт).

2. Нематеріальні стимули:

- визнання досягнень працівників (нагороди, публічне схвалення);
- можливості для професійного розвитку (тренінги, участь у конференціях);
- кар'єрне зростання.

3. Соціальні стимули:

- забезпечення комфортних умов праці;
- підтримка балансу між роботою та особистим життям;
- організація корпоративних заходів.
- виклики у впровадженні системи мотивації [4].

Підприємства стикаються з рядом викликів при впровадженні мотиваційних програм. Основними з них є:

1) обмеженість бюджету. Не всі компанії можуть дозволити собі дорогі програми стимулювання, особливо у кризових умовах;

2) індивідуальні відмінності. Не всі працівники однаково реагують на одні й ті ж стимули, тому необхідно враховувати особисті потреби;

3) недостатність аналітики. Без чіткого розуміння потреб персоналу та ефективності застосованих методів, мотивація може не досягати бажаних результатів.

Практичні рекомендації щодо удосконалення мотивації у продажах:

1) проведення регулярного аналізу потреб персоналу. Використання опитувань та інтерв'ю дозволяє визначити, які стимули є найефективнішими для працівників;

2) впровадження KPI. Встановлення чітких показників ефективності допомагає працівникам розуміти свої завдання та оцінювати власний внесок у досягнення цілей;

3) інтеграція сучасних технологій. CRM-системи можуть бути використані для моніторингу роботи працівників, визначення їхнього прогресу та автоматизації процесів стимулювання;

4) підтримка прозорості. Працівники повинні чітко розуміти, які дії приводять до отримання винагороди, що сприяє підвищенню довіри до компанії.

Мотивація та стимулювання персоналу відіграють ключову роль у забезпеченні ефективної роботи системи продажів. Правильно розроблена мотиваційна програма сприяє підви-

щенню продуктивності, збереженню кваліфікованих кадрів і покращенню якості обслуговування клієнтів. Успішне впровадження таких програм вимагає врахування потреб персоналу, постійного аналізу їхньої ефективності та адаптації до змінних умов ринку. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на розробку інноваційних підходів до мотивації, що враховують сучасні технологічні та соціальні тенденції.

Література

1. Врум В. Очікування як основа мотивації: теорія і практика // Психологія праці. — 2020. — № 3. — С. 45–53.
2. Герцберг Ф. Мотивація до праці: двофакторна теорія. — Київ: Центр учбової літератури, 2021. — 256 с.
3. Маслоу А.Г. Мотивація і особистість. — Київ: АСТ, 2020. — 280 с.
4. Василенко В.О. Управління персоналом: сучасні підходи та інструменти. — Київ: Центр навчальної літератури, 2020. — 356 с.

Федоренко Т.О.

*доктор філософії з економіки,
старший викладач кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

Федоренко Р.М.

*кандидат економічних наук, старший дослідник,
завідувач відділу,
Інститут програмних систем НАН України*

УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ ПІД ЧАС НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: РОЛЬ АНАЛІТИКИ У ВИЯВЛЕННІ ТА МІНІМІЗАЦІЇ ПОМИЛОК

Сьогодні вже очевидно, що технологічний розвиток змінив багато сфер суспільної діяльності: підходи до освіти, управління проєктами, державне управління, міждержавну взаємодію тощо. Аналітики та управлінці часто спираються на історичний досвід, щоб інтерпретувати поточні події і приймати стратегічні рішення, що базуються на вивчених уроках минулого. Однак, в умовах невизначеності майбутнього, такі підходи потребують доповнення гнучкістю для ефективного реагування на нові виклики.

Перевагою гнучкого планування в умовах невизначеності є мінімізація ризиків. Завдяки коротким частинам роботи і регулярному перегляду пріоритетів, ризики оцінюються та зменшуються на ранніх етапах, а не накопичуються до кінця проєкту. Гнучкість також уможливорює тестування гіпотез та міні експериментів, у межах ітерацій, без шкоди для загального плану. Водночас за умов відсутності чітких цілей і низької залученості учасників або замовника гнучкий метод планування не працюватиме. Отже, ефективність залежить від правильного застосування принципів управління і готовності команди та замовника співпрацювати.

Гнучке управління хоча й зародилося у сфері розробки програмного забезпечення, наразі активно використовується в багатьох інших галузях. Його універсальні принципи — гнучкість, співпраця та адаптація — роблять його корисним у різних сферах: маркетинг і реклама, освіта і навчання, управління персоналом, управління продуктами, дизайн і творчі проєкти, фінанси та банківська справа, охорона здоров'я, державне управління та соціальні проєкти.

При спробах застосувати методи гнучкого управління у сфері державного управління можуть виникнути складнощі, пов'язані з тим, що державні та освітні установи зазвичай функціонують у межах суворих регуляцій та процедур, мають складну ієрархічну структуру. Формальні вимоги та ієрархії ускладнюють швидке прийняття рішень і взаємодію між

командами. Тому бажано адаптувати принципи гнучкості до конкретних процедур, поєднуючи гнучкість з дотриманням законодавства та регламентів.

Особливості планування проєктів у воєнний час обумовлені тим, що невизначеність значно вища, ситуація змінюється швидко, необхідні гнучкість і швидкі рішення, тому має бути зосередженість на поступовому вдосконаленні продукту через ітерації. Пріоритети в інвестуванні, як правило, зосереджуються на виживанні, на відміну від довгострокового планування мирного часу, на забезпеченні базових потреб і швидкому реагуванні на зміни. Серед проблем у комунікації можуть бути складнощі, пов'язані з асинхронним обговоренням через месенджери в умовах перебоїв зі зв'язком. До того ж, якщо у мирний час робота ведеться стабільно, з чітким плануванням темпів, то у воєнний час темп прискорений, ітерації скорочуються до кількох днів, або навіть годин, залежно від критичності завдання.

Особливої уваги потребує психологічний стан команди. Стрес, воєнний стан і невизначеність впливають на мотивацію та продуктивність. Технології, процеси й ресурси важливі, але саме люди є серцем будь-якого проєкту. Сильна, згуртована команда, яка володіє необхідними знаннями, мотивацією та бажанням працювати разом, — це найважливіший елемент успіху. Умови можуть змінюватися, але цінність соціального капіталу залишається незмінною.

У великих командах аналізуються аспекти кроскультурної взаємодії. У менших за розмірами колективах цьому зазвичай не приділяють достатньої уваги. Але навіть у межах однієї команди можуть бути люди з різними цінностями, і це може створити певні ризики виконання проєкту. Наприклад, якщо частина команди цінує швидкість виконання завдань, а інша орієнтується на досконалість результату, це може призвести до конфліктів у прийнятті рішень і порушення темпу роботи. Різні пріоритети, як-от фокус на індивідуальній відповідальності проти колективної взаємодії, також можуть спричинити непорозуміння під час планування ітерацій або ретроспектив [1]. Один із основних ризиків — це низький рівень довіри або бажання співпрацювати. Люди з різними цінностями можуть сприймати гнучкі принципи по-різному, наприклад, хтось може розглядати регулярний зворотний зв'язок як критику, а хтось — як можливість покращення. Відсутність узгодженого бачення може уповільнити прийняття рішень або спричинити саботаж з боку окремих учасників, які не поділяють колективних цілей.

Ще одним ризиком є складність у формуванні командної ідентичності, адже цінності впливають на те, як люди сприймають спільні завдання, роль лідера чи навіть сам формат нарад, зустрічей. Наприклад, якщо частина команди вважає відкриту критику неприпустимою, а інша — нормальною практикою, це може зруйнувати атмосферу довіри. Для мінімізації цих ризиків важливо проводити роботу з узгодження спільних цінностей та очікувань, використовуючи такі практики, як створення командного договору або ціннісних сесій, де обговорюються загальні принципи співпраці, це може спрямувати команду до спільної мети, незважаючи на розбіжності у поглядах.

Українське суспільство має високий відсоток недовіри до інших людей за межами свого кола та державних установ. Особливостями нашого менталітету є звичка довіряти лише «своїм». Така специфіка не є виключно українським надбанням, вона характерна для багатьох постколоніальних країн, що мають складну історію. Тому це залишається просто фактом, який треба враховувати у сфері управління проєктами в мультикультурних колективах.

Що складніші умови, то більшою є роль довіри, в тому числі до лідера, яка становить міцну основу для швидких рішень і ефективної співпраці навіть у критичних ситуаціях, які безпосередньо впливають на стабільність і безпеку. Делегування повноважень, простір для автономії дають змогу членам команди не тільки швидше адаптуватися до обставин, але й приймати відповідальність за рішення без надмірного контролю.

Помилки у прийнятті рішень можуть виникати внаслідок сенсорного перевантаження та когнітивних упереджень. Величезний потік інформації, новин, даних змушує людей швидко реагувати, не маючи часу на критичний аналіз. Люди починають приймати необґрунтовані

рішення через недостовірну або неактуальну інформацію, що призводить до неправильного сприйняття реальності. Заздалегідь сформовані упередження посилюються, що змушує людей шукати підтвердження своїх хибних переконань.

Внаслідок перевантаження інформацією програмісти, аналітики, економісти та інші спеціалісти можуть стикатися з помилками раціональності, які впливають на їх роботу [2]. Наприклад, підтверджувальна упередженість (confirmation bias), яка проявляється як схильність шукати та інтерпретувати дані, які підтверджують попередньо прийняті рішення чи гіпотези, або тенденція звертати увагу лише на ті дані, які підтримують їхні очікування, ігноруючи супротивні дані. Ефект прив'язки (anchoring effect) — використання першої отриманої інформації як базиса для прийняття подальших рішень. Наприклад, початкова оцінка часу, необхідного для завершення проекту, може впливати на всі наступні розрахунки, навіть якщо нові дані свідчать про те, що початкова оцінка була неточною.

Прокляття знань (curse of knowledge) — припущення, що інші люди мають таку саму теоретичну і аналітичну базу знань, що ускладнює створення документації або пояснення коду або результатів економічного аналізу колегам. Помилки логіки (logical fallacies) — використання некоректних логічних умов, аргументів в аналізі даних, кодів, що може призвести до помилок у документі. Вплив помилок раціональності на якість роботи та прийняття рішень в умовах невизначеності та воєнного часу посилюється через перевантаженість інформації. Важливо бути обізнаними про ці упередження і працювати над їх мінімізацією для досягнення кращих результатів.

Література

1. Maryna Starodubska. Лідерство у мультикультурних командах — що варто врахувати українцям. *TLFRD.com's Newsletter*. URL: <https://tlfrd.substack.com/p/5a7> (дата звернення: 29.12.2024).
2. Schwartz, A. (2015). Regulating for Rationality. *Stanford Law Review*, 67(6), 1373–1410. <http://www.jstor.org/stable/43920986>.

Федько І.В.
здобувач PhD,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ВНЕСОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

Проблема зростання рівня оплати праці органічною вбудована в цілу низку завдань (цілей) сталого розвитку, що відповідно формують і критерії оцінки досягнень українського суспільства щодо наближення до траєкторії стійкого розвитку.

Ми враховуватимемо, що однією з вагомих рушійних сил поліпшення умов оплати праці виступають зміни характеристик «суспільного договору», що підтримується та відтворюється, за провідної ролі державної політики. Адже наближення до повноти використання економічних можливостей підвищення рівня оплати праці далеко не завжди сприймається бізнесом, як привабливий варіант політики управління доходами [1; 4; 5], що веде до застосування урядом права примусу: виражаючи інтереси суспільства уряд вдається до спеціальних програм, що сприяють повному використанню наявних економічних можливостей підвищення рівня оплати праці [6].

Іншою детермінантою зростання загального рівня оплати праці в економіці вступає підвищення значущості людського потенціалу в системі ресурсного забезпечення діяльності бізнесу [1–4], що, в свою чергу, традиційно тлумачиться як прояв руху національного господарського комплексу по «сходах технологічної драбини» [6].

Базове вихідне положення нашого аналізу, досить класичне та застосовне як щодо рядів динаміки, так і панельних порівнянь: ми виходимо з того, що фундаментальною основою соціально-економічного розвитку, як загальної, агрегованої, усередненої характеристики національної економіки є зростання продуктивності праці. Відповідно і досягнення щодо підвищення агрегованого рівня оплати праці, не просто обмежуються показниками досягнутої продуктивності (численні емпіричні дослідження доводять, що цей зв'язок не варто трактувати механістично й тривалі періоди перевищення темпів зростання оплати праці над темпами зростання продуктивності — не рідкість та не лише у вітчизняній практиці) а перебувають з ними у складному взаємозв'язку, що описується в сучасній науці моделями теорії людського капіталу та неокласичними моделями врівноваження ресурсних, недосконало конкурентних ринків.

За усередненими даними по усіх групах підприємств протягом ретроспективного періоду не спостерігається поліпшення економічних передумов підвищення рівня оплати праці. Адже помітне зростання (на 24,9 % порівняно з базовим 2012 р.) у 2014 р. одразу компенсується скороченням до рівня близько 103 % базового року у 2015 р., а надалі усереднена продуктивність по усіх групах підприємств коливається від 109,8 % рівня базового року (у 2018 р.) до 123,5 % у 2021 р., переважно, в межах 110 % — 118 % рівня базового року (рис. 1).

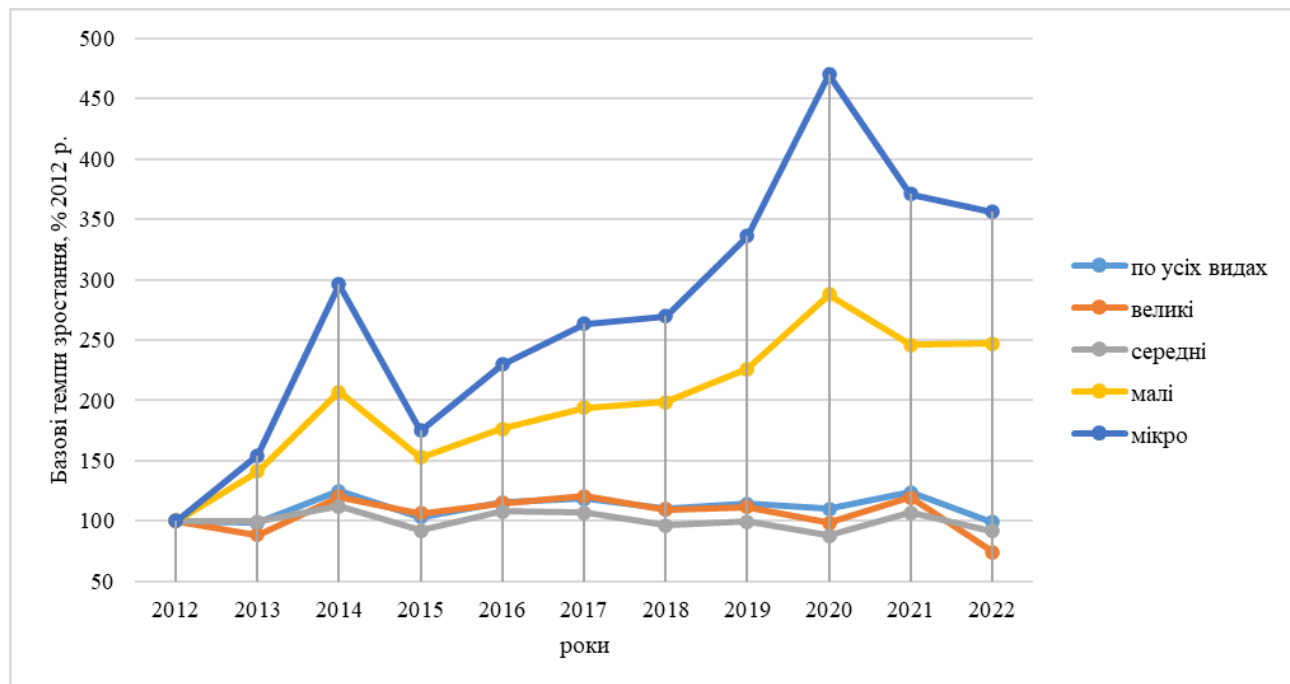

Рис. 1. Базисні темпи зростання продуктивності по видах підприємств протягом ретроспективного періоду (розраховано авторами за даними [7])

Як свідчать дані за ретроспективний період, задані тенденціями продуктивності очікування щодо рівня оплати праці виявились далекими від дійсності (рис. 2).

Як бачимо, порівняльна характеристика динаміки продуктивності праці та реальної зарплати по підприємствах з різними масштабами господарської діяльності свідчить, що потенціал малих підприємств і, зокрема, мікропідприємств щодо підвищення абсолютних розмірів оплати праці й частки витрат на оплату праці у доданій вартості майже не був використаний протягом ретроспективного періоду.

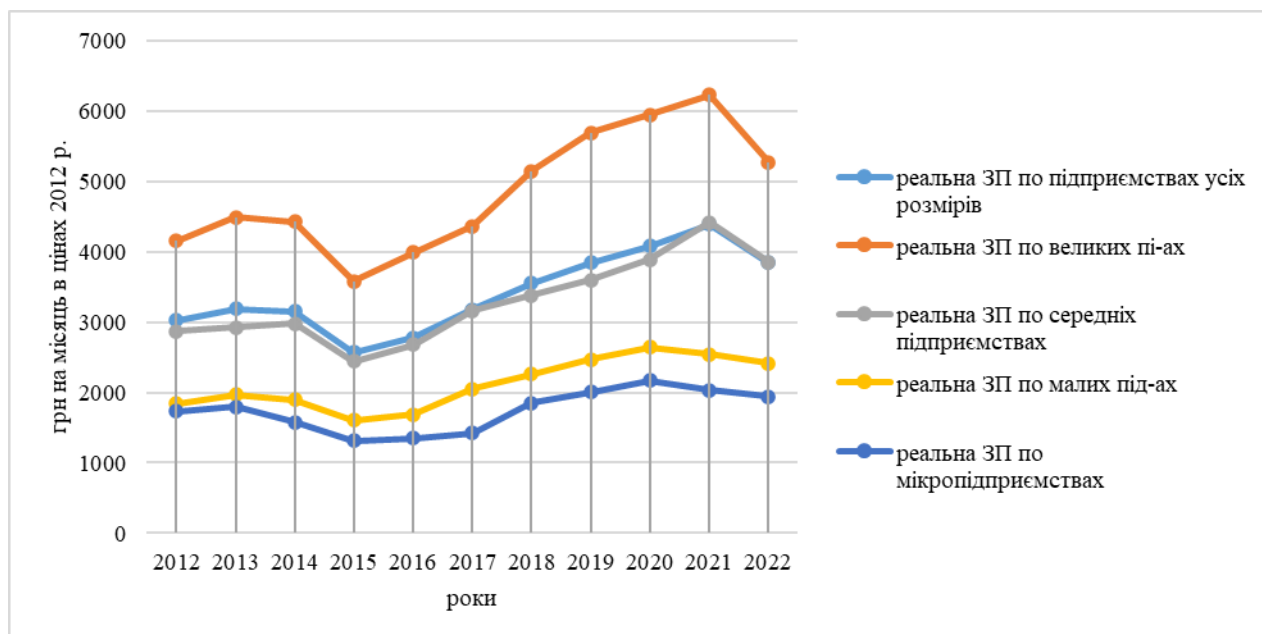

Рис. 2. Реальна заробітна плата по групах підприємств з різними масштабами господарської діяльності (розраховано авторами за даними [7])

Відставання темпів зростання реальної зарплати від темпів зростання продуктивності (тим більше настільки вагоме), яке спостерігається по групі малих підприємств не узгоджується з гіпотезою про вагомий внесок малого бізнесу в набуття економічним зростанням ознак стійкості та активне залучення найманих працівників до розподілу вигід від поліпшення економічних результатів бізнесу. На користь саме такої трактовки свідчить і співвідношення динаміки зарплати і продуктивності праці по великих і середніх підприємствах, по яких відставання темпів зростання зарплати від продуктивності спостерігалось лише до 2017 р, а після, реальна заробітна плата зростає швидше за продуктивність праці, оцінена за доданою вартістю.

Література

1. Kolot A.M., Herasymenko O.O. Demografichni, tekhnologichni ta sotsialno-trudovi imperatyvy ekonomichnoho rozvytku: novi mozhlyvosti i vyklyky postindustrialnoi doby. Rozvytok sotsialno-trudovykh vidnosyn: problemy nauky ta praktyky: monohrafiia / S.I. Bandur, T.A. Kostyshyna, O.O. Nestulia ta in.; za red. T.A. Kostyshynoi. Poltava, 2020. S. 7–41. URL: <http://surl.li/ibqoi> [in Ukrainian]
2. Resursy ta modeli hlobalnoho ekonomichnoho rozvytku : monohrafiia / Luk'ianenko D.H., Poruchnyk A.M., Kolot A.M., Stoliarchuk Ya.M. ; za zah. red. doktoriv ekon. nauk, profesoriv D.H. Luk'ianenka ta A.M. Poruchnyka. Kyiv : KNEU, 2011. 703 s. [in Ukrainian]
3. Drucker P.F. Post-Capitalist Society. New York, 1993. 486 p. URL: <http://pinguet.free.fr/drucker93.pdf>
4. Blyzniuk V.V., Yatsenko L.D. Osoblyvosti rozvytku rynku pratsi v umovakh stanovlennia «novoi ekonomiky». Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ser. Ekonomichni nauky. 2021. № 1 (102). S. 74–81. [in Ukrainian].
5. Kudinova A.V., Verba D.V. 15 rokiv zrostannia bez rozvytku: shcho blokuie sotsialno-ekonomichni prohres Ukrainy? Ukraina: aspekty pratsi, vyp. 3, 2015r. S. 3–10. [in Ukrainian].
6. Kolot, A., Kozmenko, S., Herasymenko, O., & Štreimikienė, D. (2020). Development of a decent work institute as a social quality imperative: Lessons for Ukraine. *Economics and Sociology*, 13(2), 70–85. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2020/13-2/5>.
7. Ofitsiyni sait Derzhavnogo komitetu statystyky Ukrainy, <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Фімяр С.В.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, фінансів, обліку,
математичних та інформаційних дисциплін
Черкаська філія ПВНЗ Європейський університет*
Нємчиков Ю.М.
*здобувач PhD,
ПВНЗ Європейський університет*

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНИХ СТРАТЕГІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Запорукою досягнення поставленої мети кожного підприємства, в тому числі і аграрного, можуть бути і повинні стати сучасні конкурентні стратегії, що на перший погляд, не представляють яку-небудь проблему для практичного застосування. На сьогодні є багато науковців і наукової літератури, яка присвячена питанням конкурентоспроможності, в тому числі і розробці конкурентних стратегій. Проте варто зазначити, що переважна більшість з них орієнтоване на промислове виробництво або сферу торгівлі. Сільське ж господарство, вже в силу своєї специфіки, обумовленої різними причинами, вимагає адаптованого підходу до розробці конкурентних стратегій.

На наш погляд, конкурентні стратегії несуть практичну користь, вони мають сприяти, прийняттю вірного рішення серед двох взаємопов'язаних завдань: реалізації наявних на даний момент у підприємства конкурентних переваг, а також створенню умов для формування додаткових конкурентних переваг. Також не останнє місце повинно відводитися, підвищенню темпів економічного зростання підприємства та нівелювання негативного впливу факторів зовнішньої маркетингової середовища, що особливо актуально в даний час, коли все сільськогосподарські виробники зазнають негативних наслідків глобальної фінансово-економічної кризи та поточної рецесії, що завершилася. Реалізація цих двох завдань розкриває основне значення конкурентної стратегії (рис. 1).

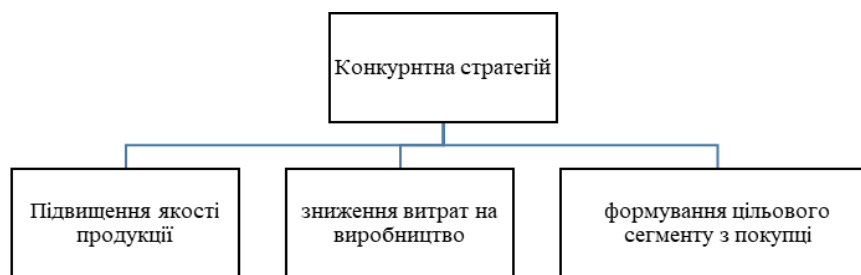

Рис. 1. Основні значення конкурентної стратегії [2, с. 353]

Ефективна конкурентна стратегія, на нашу думку, повинна відповідати трьом основним вимогам:

1) незважаючи на те, що вона орієнтована на відносно довгий проміжок часу (зазвичай 5–7 років), конкурентна стратегія повинна відрізнятися гнучкістю, щоб у підприємства була можливість внесення в її певних коректив у залежності від тих або інших змін на ринку;

2) конкурентна стратегія, за своєю економічною сутністю, спрямована на досягнення певних результатів, не повинна в той же час відрізнятися зайвою агресивністю, так як в подібному випадку це може привести до непередбачуваним у відповідь діям економічно сильніших підприємств на ринку;

3) підприємство може розраховувати на отримання максимального позитивного ефекту від впровадження стратегій, тільки в том випадку, якщо воно використовує як мінімум дві конкурентні стратегії [1, с. 19].

На сьогоднішній день спостерігається відчутні відмінності між теоретичними основами формування конкурентних стратегій і їх реалізацією у практичних умовах. У цілях подолання сформованого положення, ми пропонуємо сільськогосподарським підприємствам використовувати такий алгоритм формування конкурентних стратегій.

На *першому етапі* сільськогосподарському підприємству слід визначитися з характером свого конкурентного поведінки. Це може бути або наступальна поведінка, або захисна поведінка, що, в свою чергу, має вплив на вибір маркетингової стратегії та місії підприємства. Основна маркетингова місія вітчизняних виробників зерна полягає в забезпеченні населення країни продуктами харчування першої необхідності і збереження високого рівня продовольчої безпеки, що стає все більше і більше актуальним.

На *другому етапі* підприємству необхідно провести дослідження зовнішньої і внутрішньої маркетингової середовища. І, з нашої точки зору, в сучасних умовах найбільшу важливість представляє вивчення факторів зовнішньої середовища. Ми вважаємо, що будь-яке перевага підприємства, будь вона технологічною або економічним, не зможе забезпечити конкурентоспроможне становище підприємства на ринку в умовах несприятливих факторів зовнішньої середовища, у зв'язку з цим, ми пропонуємо розглянути основні показники господарсько-економічної діяльності сільськогосподарських товаровиробників

Третій етап — це визначення внутрішніх і зовнішніх конкурентних переваг сільськогосподарського підприємства. Раніше при становленні економіки України, зазвичай сільське господарство мало три головні конкурентних переваги перед західними країнами: дешеві енергетичні та матеріальні ресурси, безкоштовне землекористування, великі розміри сільськогосподарських підприємств. На сьогоднішній день з цих конкурентні переваги збереглися тільки частково у вигляді дешеві енергетичні та матеріальні ресурси порівняно з Європою. Дані зовнішні конкурентні переваги для виробників зерна регулярно дорожчають, ще більше знижуючи конкурентоспроможність українського сільськогосподарського товаровиробника. Крім цього, існує ще одна проблема, яка суттєво знижує конкурентні переваги сільськогосподарських виробників, основна маса сільськогосподарських товаровиробників не конкурує між собою і не є монополістами, але функціонує в монополізованому середовищі переробників і торгівлі.

На *четвертому етапі* формування конкурентною стратегії, підприємству слід перейти безпосередньо до вибору найприйнятнішою для нього конкурентною стратегії, яка найповнішим образом відповідала б його маркетинговий місії і конкурентним перевагам.

П'ятий етап формування конкурентних стратегій — це реалізація конкурентною стратегії. На даному етапі сільськогосподарському підприємству необхідно прийняти до уваги таке:

а) у випадку відповідності результатів аналізу конкурентної стратегії з поставленими цілями, здійснити реалізацію даної стратегії в відповідно зі сформованим конкурентним планом;

б) вивчати одержувану в процесі реалізації конкурентною стратегії маркетингову інформацію;

в) скоригувати вибраний комплекс конкурентних стратегій залежно від ринкової ситуації та поведінки основних конкурентів.

На цьому етапі важливо добитися, щоб розроблена конкурентна стратегія була зрозумілою для кожного працівника сільськогосподарського підприємства, прямо або опосередковано бере участь в реалізації такої конкурентної стратегії. Більше того, ми вважаємо, що на протязі процесу реалізації конкурентної стратегії, має бути налагоджена стабільна зворотна зв'язок. Керуючий на сільськогосподарському підприємстві, що відповідає за реалізацію конкурентної стратегії, повинен мати можливість своєчасно вносити в залежності від ринкової кон'юнктури зміни в окремі компоненти конкурентною стратегії.

Література

1. Голік В.В. Стратегічний набір як ефективний інструмент забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 2(164). С. 15–24.

2. Гонтарук Я.В. Стратегічні напрями розвитку переробних підприємств агропромислового комплексу на інвестиційно-інноваційній основі. Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Капіталізація аграрних підприємств та їх інвестиційне забезпечення». м. Київ, 8 вересня 2022 р. С. 352–362

3. Фурман І.В. Стратегічні напрями розвитку підприємств зернового напрямку. Економіка та суспільство. 2023 № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-61>

Фролов А.Ю.

*кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри економічної теорії
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕЛЕНИХ ОБЛІГАЦІЙ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Тенденції розвитку ринку зелених облігацій усе частіше стають об'єктом економічного аналізу, враховуючи цінність цього фінансового інструменту в реалізації стратегій сталого розвитку і вирішенні кліматичних проблем. Ринок зелених облігацій демонструє перманентне зростання у світовому масштабі, хоча існують «диспропорції розподілу» між країнами. Розвинені країни є домінуючими над країнами, що розвиваються в доступі до зеленого фінансування. І геополітичні виклики, такі як військові конфлікти, енергетична нестабільність, економічні санкції та зміни в міжнародній політиці можуть суттєво поглибити нерівності на цьому ринку.

За статистичними даними Climate Bonds Initiative, сукупний випуск зелених облігацій у світі перевищив суму в 3,5 трлн дол. США. Ці кошти були спрямовані в проекти, що мають позитивний вплив на клімат та екологію [1]. Але на глобальному рівні потреби в зеленому фінансуванні значно більші. За прогнозами G20, впродовж наступних 15 років знадобляться інвестиції в розмірі 90 трлн дол. США для досягнення цілей сталого розвитку та протидії змінам клімату. А за оцінками Міжнародного енергетичного агентства, 53 трлн дол. США сукупного інвестування потребуватиме лише енергетичний перехід до 2035 року [2]. А це означає, що з кожним роком все більша частина цього фінансування буде залучатись на ринку зелених облігацій.

Інфраструктура глобального ринку зелених облігацій може стати плацдармом в сприянні сталому майбутньому багатьох країн, забезпечуючи при цьому справедливий енергетичний перехід. Але попри зростаючу свідомість суспільства щодо екологічних проблем, розвиток кліматично орієнтованих технологій та інновацій, поглиблення співпраці між країнами для створення спільних стандартів і механізмів сертифікації зелених облігацій, глобальні шоки і геополітичні виклики можуть нівелювати цей прогрес і сповільнити подальший розвиток ринку зелених облігацій.

У статті під назвою «Геополітичний ризик: можливість чи загроза для ринку зелених облігацій?» автори, серед яких Ліу Фаньїнг, Цін Чуан, Цін Менг, Стефа Петру та Норена-Чавес Дієго, аналізують як геополітична нестабільність може вплинути на інвестиції в екологічні проекти та фінансування сталого розвитку. Автори у тому числі оцінюють, як зміни в міжнародній політиці та економічних умовах можуть змінити попит на зелені облігації, змістити їх роль у забезпеченні фінансування енергетичного переходу. Глибокий аналіз взаємозв'язку між геополітичними ризиками та ринком зелених облігацій дозволив їм зробити низку висновків, які можуть бути корисними не тільки для інвесторів, а й аналітиків, політиків.

По-перше, вчені відмічають дуалістичний вплив геополітичних ризиків. Ці ризики можуть як загрожувати розвитку ринку зелених облігацій, так і відкривати нові можливості для

інвестицій в екологічні проєкти. При чому, на їх думку, геополітична нестабільність може збільшити інтерес до «зелених» фінансових інструментів. По-друге, розвиток ринку залежатиме від спроможності політики адаптації. Для підтримки розвитку ринку зелених облігацій державна політика повинна адаптуватись до нових геополітичних реалій, включаючи створення сприятливого регуляторного середовища. По-третє, вагомим є ризик невизначеності. Геополітичні ризики можуть посилити волатильність на ринку, що ускладнить прогнозування дохідності зелених облігацій. І інвестори будуть усвідомлювати ці фактори при прийнятті рішень. [3].

Утім, вчені переконані, що в умовах глобальних викликів, таких як зміна клімату та енергетична нестабільність, попит на зелені облігації продовжуватиме зростати оскільки інвестори шукають шляхи підтримки сталого розвитку. А це означає, що попри наявність геополітичних ризиків ринок зелених облігацій має величезний потенціал для залучення інвестицій у відновлювальну енергетику та інші екологічно чисті проєкти, які можуть позитивно вплинути на економічний розвиток. Аргументом, зокрема, може стати шлях до енергетичної незалежності. Більшість країн прагне зменшити залежність від імпортованих енергоресурсів і це стимулює інвестиції в проєкти відновлюваної енергетики. А постійно зростаюча потреба в застосуванні екологічних стандартів та кліматичні зобов'язання щодо скорочення шкідливих викидів змушують країни виходити на ринок зелених облігацій. Тим більше перманентно зростає увага до цього ринку з боку соціально-відповідальних інвесторів, які орієнтуються на екологічні і соціальні фактори. А збільшення кількості таких інвесторів посилює попит на зелені облігації.

Але і тут ринок може бути вразливий до нових геополітичних потрясінь. Як повідомляє Wall Street Journal, нещодавно компанія BlackRock, яка управляє портфелем в понад 1 трлн дол. інвестицій, пов'язаних зі сталим розвитком та зеленим переходом, оголосила про вихід з кліматичної коаліції, що фінансується ООН. Колись BlackRock була візиром екологічного, соціального та управлінського інвестиційного руху, а тепер відступила від своєї ESG-риторики. На початку 2025 року найбільший у світі менеджер активів з Уолл-стріт надіслав лист своїм клієнтам, в якому повідомив, що офіційно вийшов з міжнародної групи керуючих активами (ініціатива Net Zero Asset Managers), яка прагне підтримати мету досягнення нульового рівня викидів парникових газів до 2050 року. Компанія Vanguard Group, що є найбільшим конкурентом BlackRock, вийшла з цієї ж ініціативи наприкінці 2022 року, а зі схожого альянсу впродовж останнього місяця також вийшла низка великих американських банків [4].

Схоже, що глобальний бізнес, який в останні роки був екологічно свідомим і сприяв «озелененню» виробництва, перед приходом до влади в США другої адміністрації новообраного президента Дональда Трампа відмовляється від ініціатив, пов'язаних зі зміною клімату. Дональд Трамп наполягав, що зміна клімату — це «обман» і, інвестори очікують, що він скасує пов'язані з цим принципи. Зокрема, він заявляв, що зніме обмеження на буріння нафтових скважин в морі, і пообіцяв заблокувати заплановані в США проєкти з вітрової енергетики.

А отже, ринок зелених облігацій може бути доволі чутливим і крихким на фоні глобальних шоків і подій, у тому числі анонсів змін у підходах до міжнародної політики. Геополітичні виклики і далі визначатимуть можливості залучення «зелених» інвестицій. Тож прогнозування розвитку ринку зелених облігацій буде нерозривно пов'язане з розумінням геополітичних ризиків.

Сьогодні для прогнозування розвитку ринку зелених облігацій здебільшого використовують статистичні методи аналізу даних. Зокрема, кореляційно-регресійний аналіз продемонстрував зворотній зв'язок між рівнем вуглецевих викидів та обсягом емітованих зелених облігацій, що підтвердило ефективність цих цінних паперів у підтримці сталого розвитку. Але одночасно цей аналіз показав, що державна політика та економічні стимули можуть також суттєво впливати на розвиток ринку, і для точнішого прогнозування потребується врахування цих додаткових факторів [5].

Для підвищення точності прогнозів розвитку ринку зелених облігацій з урахуванням впливу на нього різних факторів, у тому числі геополітичних, доцільно застосувати алгоритми машинного навчання. Ці алгоритми дозволять не тільки одночасно аналізувати великі об'єми історичних даних, розпізнавати економічні умови, політичні зміни та екологічні показники, вони здатні виявляти складні залежності великої кількості факторів, таких як енергетична нестабільність, економічні санкції, військові конфлікти, зміни в міжнародній політиці тощо, будувати моделі у великих наборах даних — патерни, що можуть спрогнозувати попит на зелені облігації. Симбіоз машинного навчання та нейромереж допоможе швидко і точно готувати прогнози, що передвіщатимуть тенденції на ринку зелених облігацій, які можуть бути непомітними для людей, із врахуванням потенційних ризиків, що можуть виникнути в процесі розвитку.

Література

1. Climate Bonds Initiative. URL: <https://www.climatebonds.net>
2. KPMG. Зелені фінанси — поява нових «зелених» продуктів для фінансування декарбонізації. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2020/02/zeleni-finansy.html>
3. Fangying Liu, Chuan Qin, Meng Qin, Petru Stefea, Diego Norena-Chavez. (2024). Geopolitical risk: An opportunity or a threat to the green bond market? *Energy Economics*, Vol. 131, <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2024.107391>
4. BlackRock Withdraws From Climate Coalition, Backpedaling Again on ESG. *Wall Street Journal*. URL: <https://www.wsj.com/business/blackrock-withdraws-from-climate-coalition-backpedaling-again-on-esg-0e9ad0f8>
5. Карнаушенко, А.С. (2024). Розвиток ринку зелених облігацій у контексті глобальної стратегії сталого розвитку та переходу до циркулярної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (16). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-06-01>

Хаустова В.В.

здобувачка PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Глобальний зсув до розвитку відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) набрав обертів в останні роки, викликаний гострою необхідністю вирішення проблеми зміни клімату та підвищення енергетичної безпеки. Однак цей перехід стикається з унікальними викликами в регіонах постраждалих від війни. Проблеми функціонування енергетичної інфраструктури під час війни і після неї, піднімають критичні питання щодо життєздатності та потенціалу ВДЕ в цей час.

Знищення критичної інфраструктури, окупація ряду регіонів України, енергетичний тероризм внесли суттєві негативні зміни у сферу енергетики країни, в тому числі і в галузь відновлюваної енергетики.

Можливим вирішенням даної проблеми може стати прийняття Законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо подовження строку введення в експлуатацію об'єктів відновлюваної енергетики за договорами купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом, укладеними до 31 грудня 2019 року», який розроблений Міністерством енергетики України і передбачає подовження строку дії технічних умов, виданих об'єктам ВДЕ (крім об'єктів, що виробляють електричну енергію з енергії сонця) до 31 грудня 2024 року. Проте, наразі даний Законопроект знаходиться на етапі громадських обговорень, а термін його реєстрації у Верховній Раді України, на даний момент, залишається невідомим [1].

Усі позитивні рішення, направлені на розвиток ВДЕ, прийняті чи напрацьовані під час війни, свідчать про розуміння державними органами влади важливої ролі відновлюваних енергетики для післявоєнної відбудови енергетичного сектору країни. Володіючи великим потенціалом вітрової та сонячної енергії; будучи аграрною країною з необмеженими водними та біоресурсами, яка до того ж визначається Європою як можливий майбутній центр виробництва відновлюваного водню, Україна не може дозволити собі втратити можливості побудувати стабільну, сталу, вуглецево-нейтральну і безпечну енергосистему [1].

Запропонована модель післявоєнного відновлення України, яка полягає в структурних реформах енергетичної галузі з метою забезпечення національної економіки в паливно-енергетичних ресурсах у технічно надійний, безпечний, економічно ефективний та екологічно прийнятний спосіб в інтересах споживачів і та суспільства в цілому [2].

Оцінка енергетичних потреб і ступеня пошкодження інфраструктури має вирішальне значення в регіонах, які постраждали від війни, особливо в таких країнах, як Україна, де енергетичний сектор зазнав значних втрат через триваючий конфлікт [3]. Знищення енергетичної інфраструктури в Україні оцінюється приблизно в 16 мільярдів доларів, що підкреслює серйозність ситуації [3]. Комплексна оцінка перспектив розвитку економіки повинна включати оцінку існуючих потреб в енергії, стан поточної інфраструктури та визначення територій, які найбільше потребують відновлення. Цей процес має життєво важливе значення для планування ефективної стратегії відновлення, яка не лише відповідає на миттєві потреби в енергії, але й включає стійкі практики, такі як збільшення частки ВДЕ [4]. Крім того, завдяки децентралізації енергетичної системи регіони можуть стати більш стійкими до майбутніх збоїв, забезпечуючи збереження енергопостачання навіть за складних обставин.

Роль міжнародної допомоги та інвестицій є ключовою для розвитку відновлюваної енергетики в регіонах, які постраждали від війни [5]. Після руйнування енергетичної інфраструктури зовнішня підтримка може забезпечити необхідні фінансові ресурси та досвід для відновлення та модернізації енергетичних систем. Інвестиції у ВДЕ енергії не лише вирішують нагальні енергетичні проблеми, але й сприяють довгостроковій стабільності та безпеці [6]. Крім того, такі ініціативи, як Національний енергетичний і кліматичний план (NECP), служать стратегічними рамками для залучення інвестицій, спрямованих на посилення використання відновлюваної енергетики [7]. Однак успіху цих інвестицій часто заважає нестабільність і непослідовність енергетичної політики, що може відлякати потенційних інвесторів [5]. Таким чином, стабільне та сприятливе політичне середовище має важливе значення для максимізації впливу міжнародної допомоги та інвестицій у сектор ВДЕ.

Інновації та технології, розроблені для відновлення післявоєнних регіонів, створюють можливість для розвитку ВДЕ [8]. Оскільки такі країни, як Україна, починають відбудовуватися, з'являється унікальний шанс інтегрувати передові технології, які сприяють запровадженню малих і розподілених систем відновлюваної енергії. Ці системи можуть забезпечити локальні енергетичні рішення, які є не тільки економічно ефективними, але й підвищують стійкість до майбутніх конфліктів або криз [9]. Крім того, акцент на ВДЕ перемістився від виключно екологічної проблеми до критичного фактора безпеки та економічної стабільності [5]. Використовуючи інноваційні підходи та технології, постраждали від війни регіони можуть перейти до більш сталого енергетичного майбутнього, зрештою зменшивши свою залежність від імпортованих енергетичних ресурсів і покращивши загальну енергетичну безпеку [6].

У міру повоєнного відновлення можна застосувати декілька стратегій для ефективного сприяння розвитку відновлюваної енергетики. Створення надійних політичних рамок, які підтримують інвестиції у відновлювану енергію, має вирішальне значення; це включає створення стимулів для залучення приватного сектору та послаблення регуляторних бар'єрів, які можуть перешкоджати впровадженню технологій відновлюваної енергетики.

Розвиток ВДЕ у постраждалих від війни регіонах представляє як виклики, так і можливості, які можуть значно вплинути на зусилля післявоєнного відновлення. Оцінюючи поточний стан інфраструктури відновлюваної енергетики, визнаючи потенціал децентралізованих

рішень під час конфліктів і формулюючи ефективні стратегії післявоєнного відновлення, стає очевидним, що відновлювана енергетика може відігравати трансформаційну роль у відбудові суспільства. Вона не тільки пропонує шлях до енергетичної безпеки та стійкості, але й сприяє економічному зростанню та розширенню можливостей громади. Оскільки світова спільнота продовжує боротися з наслідками війни, використання відновлюваної енергії як наріжного каменю відновлення буде важливим для створення сталого, мирного та процвітаючого майбутнього в регіонах, які виходять із тіні конфлікту.

Література

1. Тімашов В.О., Губій С.В. Правове регулювання відновлювальної енергетики в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 4. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.73>
2. Білявський М. Новий профіль енергетики в контексті декарбонізації та післявоєнного відновлення України. Разумков центр. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/novyi-profil-energetyky-v-konteksti-dekarbonizatsii-ta-pisliavoiennogo-vidnovlennia-ukrainy> (дата звернення: 15.01.2025)
3. Губарева В. Перспектива відновлювальних джерел енергії під час війни: Як за рахунок зеленої генерації Україна планує забезпечити собі енергоне залежність? Ukraine War Environmental Consequences Working Group. URL: <https://uwecworkgroup.info/uk/prospect-for-renewable-energy-in-wartime-how-ukraine-plans-to-ensure-energy-independence-using-green-generation/> (дата звернення: 15.01.2025)
4. Вишницька А. Чому відновлювана енергетика — це запорука безпеки для України під час та після війни. Енергетичний перехід. URL: <https://energytransition.in.ua/chomu-vidnovlyuvana-enerhetyka-tse-zaporuka-bezpeky-dlia-ukrainy-pid-chas-ta-pislia-viyny/> (дата звернення: 15.01.2025)
5. Омельченко В. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. Разумков центр. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/sektor-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny> (дата звернення: 16.01.2025)
6. Войтович Л., Федик М. Стратегія повоєнного відновлення економіки України в умовах Євроінтеграції. Економіка та суспільство. 2024. № 65. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-112>
7. Ukrainian Energy Security Dialogue 2024: головні виклики, рішення та перспективи енергетичної безпеки України. DiXi Group. URL: <https://dixigroup.org/ukrainian-energy-security-dialogue-2024-golovni-vyklyky-rishennya-ta-perspektyvy-energetychnoyi-bezpeky-ukrayiny/> (дата звернення: 16.01.2025)
8. Дослідницька служба Верховної Ради України: Наукова концепція законодавчого стимулювання розвитку малої генерації з відновлюваних джерел енергії в Україні у повоєнний період. 2024. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33289.pdf> (дата звернення: 16.01.2025)
9. Верховна Рада України: В умовах війни відновлювальні джерела енергії допомагають стабілізувати роботу енергосистеми — Голова Комітету з питань енергетики та житлово-комунальних послуг Андрій Герус від 02.11.2022. URL: www.rada.gov.ua/news/news_kom/229706.html (дата звернення: 16.01.2025)

Хоменко І.О.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки,
обліку і оподаткування,*

Мельниченко Д.В.

*здобувач вищої освіти,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»*

СТІЙКІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ КРИЗИ: ФАКТОРИ УСПІХУ ТА ПРИКЛАДИ З УКРАЇНИ

Сучасні глобальні виклики, включно з пандемією COVID-19, економічними кризами та воєнними конфліктами, висвітлили необхідність підвищення стійкості бізнесу як важливого елемента економічної стабільності. В Україні ця проблема набула особливої актуальності

через вплив військових дій та економічної нестабільності, що вимагає адаптивного підходу до управління бізнес-процесами. Дослідження факторів, що впливають на стійкість підприємств, є важливим для забезпечення їхньої конкурентоспроможності та сталого розвитку в умовах невизначеності.

Проблематику стійкості бізнесу аналізували провідні науковці. Дослідники, такі як Н. Бондаренко, акцентували увагу на впливі цифровізації на бізнес [1], а О. Ткаченко вивчав логістичні інновації та їхню роль у кризових умовах [2]. Українські дослідники зробили вагомий внесок у розуміння антикризових підходів та адаптаційних стратегій, які забезпечують стабільність і розвиток бізнесу в умовах сучасних викликів.

Дослідження діяльності українських підприємств дозволило виділити такі основні чинники, що забезпечують їхню стійкість у кризових умовах:

1. Цифровізація бізнес-процесів.

Сучасні цифрові технології, такі як CRM (Customer Relationship Management) та ERP (Enterprise Resource Planning), дозволяють оптимізувати операційну діяльність, зменшувати витрати та підвищувати продуктивність. Наприклад, понад 80 % опитаних компаній в Україні перейшли на хмарні сервіси, що дало змогу знизити витрати на технічне забезпечення на 15–20 % [3]. Платформи електронної комерції стали важливими для підприємств малого і середнього бізнесу, забезпечуючи швидкий доступ до нових ринків та інтеграцію з логістичними сервісами.

2. Гнучкість маркетингових стратегій.

Здатність швидко адаптувати маркетингові стратегії стала критичним фактором успіху. Перехід на цифрові платформи, такі як соціальні мережі та інструменти онлайн-реклами, дозволив близько 60 % підприємств зберегти клієнтську базу та залучити нових споживачів. Для прикладу, компанії, що впроваджували таргетовану рекламу, повідомляють про збільшення продажів на 25 % у порівнянні з традиційними підходами [3, 4].

3. Диверсифікація ланцюгів постачання та ринків збуту.

Українські компанії активно працюють над зменшенням залежності від одного ринку або постачальника. Аграрний сектор демонструє зростання експорту до ЄС на 25 % завдяки новим логістичним рішенням та державній підтримці [5]. Виробничі підприємства також диверсифікують канали постачання, інтегруючи локальних і міжнародних постачальників.

4. Підтримка персоналу.

Корпоративна культура, орієнтована на турботу про працівників, є важливим елементом стійкості бізнесу. Програми психологічної допомоги, гнучкі умови праці та навчання дозволили зменшити плинність кадрів на 10–15 % [3]. ІТ-компанії впроваджують регулярні онлайн-заняття для співробітників, спрямовані на зменшення стресу, що позитивно впливає на їхню продуктивність.

Отже, стійкість бізнесу в умовах кризи є результатом стратегічного управління, інноваційного підходу та орієнтації на потреби працівників і клієнтів. Український досвід демонструє, що підприємства здатні забезпечувати ефективну адаптацію навіть у складних умовах, сприяючи стабільності економіки.

Література

1. Бондаренко Н.Д. Вплив цифровізації на стійкість бізнесу. // Журнал економічних досліджень. — 2023. — № 5. — С. 45–52.
2. Ткаченко О.П. Логістика в умовах кризи: сучасні виклики та можливості. // Науковий вісник КНЕУ. — 2022. — № 2. — С. 34–40.
3. Державна служба статистики України. Офіційний вебсайт. — <https://ukrstat.gov.ua>.
4. Асоціація ІТ України. Звіт про стан галузі за 2023 рік. — <https://itukraine.org.ua>.
5. Світовий банк. Економічний огляд України за 2022 рік. — <https://www.worldbank.org>.
6. Хоменко І.О., Вербицька А.В., Бабаченко Л.В., Лисенко І.В. Стратегія цифрового маркетингу для ІТ-стартапів: ключові етапи розробки та впровадження. Київський економічний науковий журнал. 2024. № 7. С. 36–43.

7. Волинець, Л.М., Горобінська, І.В., Наконечна, С.А., Петунін, А.В., Романюк, С.О., Хоменко, І.О., Зачосова, Н.В. (2022) Принцип оцінки готовності автотранспортних підприємств до економічного розвитку на основі двокомпонентного методичного підходу. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 4(13(118)), 12–21. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.263041>

Чжоу Муяо
здобувач PhD,
Східноукраїнський національний
університет імені В. Даля

АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах ефективність функціонування підприємств визначається їх здатністю до інноваційного розвитку. При цьому впливовим фактором розвитку підприємств на основі інноваційної діяльності є інституційне середовище. Інноваційний розвиток підприємств є багатограним, що охоплює різні аспекти діяльності — від економічних і технологічних до соціальних та екологічних. Аналіз підходів до визначення інноваційного розвитку підприємств дозволяє виокремити кілька підходів: 1) економічний, де інноваційний розвиток розглядається як процес створення, впровадження та використання нових продуктів, послуг, технологій чи методів управління, які забезпечують підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємства [1]; 2) технологічний — інноваційний розвиток підприємств орієнтований на впровадження нових технологій та технічних рішень, які забезпечують модернізацію виробництва, зниження витрат і якості продукції [2]; 3) соціальний, прихильники якого звертають увагу на розвиток людського капіталу, корпоративної культури та покращення соціальних умов у процесі впровадження інновацій [3]. На нашу думку, найповніше характеризує системний підхід, при якому інноваційний розвиток розглядається як комплексний процес, що охоплює економічні, технологічні, організаційні, екологічні та соціальні аспекти. У межах цього підходу підприємство функціонує як відкрита система, яка взаємодіє з інституційним середовищем.

Інституційне середовище формує умови для діяльності. Ефективна інституційна база містить правові норми, регуляторну політику, економічні стимули та механізми підтримки інновацій, сприяння створенню сприятливого клімату для інвестицій в інновації. Інституційне середовище інноваційного розвитку розглядається як сукупність державних і недержавних інституцій, що забезпечують правові, організаційні, фінансові та соціальні умови для розподілу, обміну та споживання інноваційними продуктами.

Регулювання інноваційної діяльності в країні здійснюється як на законодавчому, так і на виконавчому рівнях. Особливу роль у формуванні інституційної інфраструктури середовища грає законодавче забезпечення, яке створює правові основи для інноваційного розвитку підприємств. Основними державними органами, які відповідають за регулювання інноваційної діяльності в Україні, є: Верховна Рада, кабінет Міністрів, Державна податкова служба, Державна митна служба, Міністерство Фінансів, Національний банк України, Міністерство аграрної політики та продовольства країни, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості, Міністерство розвитку торгівлі та сільського господарства України, Міністерство економіки. Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється наступним чином: «визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; формування і реалізації інноваційних програм; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності; захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності; фінансової підтримки виконання інноваційних проєктів; стимулювання фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проєктів; встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури» [4].

До інституцій, що забезпечують підтримку інноваційної діяльності в Україні відносять: Фонд розвитку інновацій (сприяє створенню стартапів), Державна інноваційна фінансово-кредитна установа (фінансова підтримка інноваційної діяльності підприємств), Національний фонд досліджень України, Центри підтримки технологій та інновацій (надання консультацій та підтримки у сфері права інтелектуальної власності).

Недержавні інститути щодо інноваційної діяльності підприємств сприяють розвитку та реалізації інноваційного потенціалу компаній. Вони є доповненням до державного регулювання. Відповідно до стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року в Україні можуть функціонувати: індустриальні парки, наукові парки, технопарки, центри інновацій та технологічного трансферу, інноваційні центри, центри комерціалізації, інноваційні бізнес-інкубатори, інвестиційно-технологічний кластер, інноваційно-виробничі об'єднання, інкубаційні програми, центри інтелектуальної власності, венчурні та інвестиційні фонди.

Отже, інституційне середовище має бути спрямоване на стимулювання інноваційної діяльності, забезпечення ресурсної підтримки та створення сприятливих умов для впровадження інновацій. Державні інституції мають ключову роль у формуванні законодавчої бази, фінансуванні інноваційних програм та розвитку інфраструктури. Проте, лише за активну участь недержавних інституцій, таких як венчурні фонди, бізнес-інкубатори, інноваційні кластери та консалтингові компанії, можна забезпечити гнучкість і динамічність інноваційного процесу. Для посилення інноваційного потенціалу підприємств необхідно: вдосконалити правове забезпечення інноваційної діяльності; сприяти створенню партнерських мереж між підприємствами, науковими установами та фінансовими організаціями; підвищити доступність фінансових ресурсів; стимулювати розвиток інноваційної культури.

Література

1. Мороз О.С. Формування системи показників для оцінювання інноваційного розвитку підприємства. Економіка Крима. 2012. № 3(40). С. 263–266.
2. Рогоза М.Є., Вергал К.Ю. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми: монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 136 с.
3. Діденко Є.О. Процес інноваційного розвитку підприємства та його особливості. Ефективна економіка. 2019. №1. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.1.52
4. Про інноваційну діяльність. Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

Чернишенко О.І.

здобувачка PhD,

Національний технічний університет «ХПІ»

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Аналітичне дослідження методів формування собівартості промислової продукції є важливим інструментом для оцінки ефективності виробничих процесів, оптимізації витрат і підвищення конкурентоспроможності підприємства [1, 3, 9]. Нижче представлений науково-метричний огляд основних методів дослідження процесів формування собівартості промислової продукції та їх аналітичних аспектів [2, 5, 11].

1. *Калькуляційний метод*. Цей метод передбачає розрахунок собівартості продукції шляхом підсумовування всіх витрат на її виробництво та реалізацію. Основні етапи: облік прямих витрат (сировина, матеріали, заробітна плата робітників), розподіл непрямих витрат (амортизація, адміністративні витрати).

2. *Нормативний метод*. В основі цього методу лежить процес використання заздалегідь встановлених норм витрат виробничих ресурсів. Основна його перевага проявляється в наявності можливостей оперативного виявлення відхилень та аналізу їх причин.

3. *Попроцесний метод (або попередільний) метод*. Широко використовується у масовому виробництві промислових підприємств, де собівартість виготовленої продукції визначається для кожного етапу технологічного процесу. Застосовується, наприклад, у хімічній чи металургійній промисловості.

4. *Попередній метод*. Застосовується для прогнозування собівартості продукції ще до початку її виробництва. Основу складають історичні дані та нормативи.

5. *Метод «ABC» (Activity-Based Costing)*. Цей метод дозволяє розподілити витрати залежно від конкретних видів діяльності, що сприяє більш точному обліку непрямих витрат.

Процес аналітичного дослідження методів формування собівартості промислової продукції рекомендуємо розділити на декілька взаємопов'язаних між собою етапів [4, 7, 12].

Етап аналітичного дослідження. Включає збір даних, а також інформацію про всі види витрат, нормативні та фактичні дані про виробничі процеси на підприємстві.

Етап аналізу структури собівартості. Передбачає визначення частки прямих і непрямих витрат, здійснюється аналіз впливу змінних і постійних витрат.

Етап оцінювання відхилень. Тут виявляються розриви між плановими та фактичними показниками собівартості, а також визначаються причини виявлених відхилень.

Етап оптимізації. На цьому етапі проводиться упровадження заходів для зменшення виробничих витрат, таких як автоматизація, зміна постачальників або реструктуризація виробництва. Зауважимо, що при цьому часто спостерігаються ситуації, коли процеси оптимізації негативно впливають на якість виготовленої продукції, що може призвести до ще гірших наслідків.

На всіх етапах аналітичного дослідження процесів формування собівартості промислової продукції рекомендуємо використовувати аналітичні методи оцінки, до яких ми відносимо [8, 13]:

- порівняльний аналіз — порівняння собівартості між різними періодами, підрозділами або конкурентами;
- факторний аналіз — визначення впливу окремих факторів на зміну собівартості (ціни на матеріали, рівень зарплат);
- економіко-математичне моделювання — використання математичних моделей для прогнозування впливу змін у виробничому процесі.

Результати аналітичного дослідження дозволяють промислому підприємству поліпшити контроль за витратами, оптимізувати використання ресурсів, підвищити ефективність управління підприємством.

Застосування сучасних методів обліку та аналізу собівартості сприяє не лише зниженню витрат, але й загальному підвищенню конкурентоспроможності промислової продукції.

Література

1. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г.Перерви, С.А.Меховича, М.І.Погорєлова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
2. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорєлова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
3. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. –703 с.
4. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
5. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
6. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.

7. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // Маркетинг: підручник / За ред. О.А.Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
8. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
9. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // Навч. посібник для інж.-техн. вузів.- Харків : «Основа», 1993. — 288с.
10. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // *MIND Journal*. №5. 10 p.
11. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
12. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
13. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.

Чигринський В.А.

здобувач PhD,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

АНАЛІТИЧНА Й ПРОГНОСТИЧНА ФУНКЦІЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ: МЕТОДИКО-ПРОЦЕДУРНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ

В умовах російсько-української війни, перед системою публічного управління національною безпекою постає загальна проблема розробки і невідкладного впровадження в публічно-управлінську практику нової парадигми політики національної безпеки, яка давала б надійні методологічні орієнтири для своєчасного й адекватного реагування на загрози національним інтересам України.

Ця обставина й визначає зв'язок загальної проблеми розбудови національної системи стійкості з найважливішими науково-практичними завданнями забезпечення організаційної стійкості механізмів реагування на кризи, що загрожують національній безпеці, на загрози національним інтересам України в умовах динамічного безпекового середовища.

В офіційному дискурсі національної стійкості України поняття «організаційна стійкість» трактується як «здатність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій ідентифікувати, готуватися, реагувати на загрози, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування до, під час і після настання кризової ситуації задля збереження функціонування і подальшого розвитку» [1].

В науковому дискурсі в рамках системної парадигми проектувальної діяльності визначено місію, функції та завдання системи національної стійкості [2].

У пропонованій публікації розглянемо методико-процедурний аспект реалізації аналітичної й прогностичної функцій системи забезпечення національної стійкості.

Попередньо зауважимо, що під поняттям «система забезпечення національної стійкості» пропонуємо розуміти сукупність вже існуючих і спеціально створюваних органів, формальних і неформальних державних і громадських структур, суспільних об'єднань, а також правових, політичних, економічних, інформаційних зв'язків між ними, механізмів, інструментів, технологій реагування на надзвичайні ситуації, кризові ситуації у сфері національної безпеки, загрози національній безпеці, застосування яких гарантує безпеку і безперервність функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави.

Аналіз результатів наукових досліджень [3–7] дозволило нам визначити місію системи забезпечення національної стійкості — це своєчасне виявлення та ідентифікація кризових та надзвичайних ситуацій, що загрожують національній безпеці, загроз національним інтересам та адекватне реактивне й проактивне реагування на них задля гарантування сталого функціонування держави з питань протистояння загрозам будь-якого походження і характеру.

Місія системи забезпечення національної стійкості досягається реалізацією низки функцій цієї системи, як-от:

1) аналітичної функції, що забезпечує управлінською інформацією суб'єкти забезпечення національної стійкості;

2) прогностичної функції, що забезпечує прогностичною інформацією суб'єкти забезпечення національної стійкості щодо тенденцій розвитку загроз національній безпеці, кризових ситуацій у цій сфері та надзвичайних ситуацій;

3) організаційно-управлінської функції, що забезпечує організацію та управління процесами забезпечення національної стійкості;

4) функції реагування, що забезпечує здійснення заходів проактивного і реактивного реагування на загрози національній безпеці, кризові ситуації у сфері національної безпеки, надзвичайні ситуації різного характеру;

5) функції організаційної взаємодії, що забезпечує взаємодію суб'єктів забезпечення національної стійкості на основі оцінки рівня реалізації загроз національній безпеці, оцінки рівня розгортання кризових ситуацій у цій сфері та надзвичайних ситуацій;

6) функції кризових комунікацій у сфері національної стійкості, що передбачає збирання та опрацювання інформації щодо проблем забезпечення національної стійкості, розповсюдження цієї інформації серед суспільства.

Акцентуємо увагу на методико-процедурному аспекті реалізації аналітичної та прогностичної функцій системи забезпечення національної стійкості.

Аналітична функція передбачає послідовне виконання завдань:

створення банку даних щодо загроз національній безпеці, кризових ситуацій у сфері національної безпеки, надзвичайних ситуацій;

своєчасне виявлення та оцінка рівня реалізації загроз національній безпеці, оцінка рівня розгортання кризових ситуацій у цій сфері та надзвичайних ситуацій;

розробка рекомендацій відповідним суб'єктам забезпечення національної стійкості стосовно заходів реактивного реагування на загрози національній безпеці, кризові та надзвичайні ситуації.

Прогностична функція, що передбачає послідовне виконання завдань:

прогнозування тенденцій розвитку загроз національній безпеці, кризових ситуацій у сфері національної безпеки, надзвичайних ситуацій в інтересах забезпечення динамічної стійкості держави;

прогнозування тенденцій розвитку внутрішньо-політичної ситуації та безпекової ситуації в інтересах забезпечення суспільно-політичної стабільності;

розробка рекомендацій відповідним суб'єктам забезпечення національної стійкості стосовно заходів проактивного реагування на загрози національній безпеці, кризові та надзвичайні ситуації.

Отже, успішна реалізація аналітичної та прогностичної функцій системи забезпечення національної стійкості має здійснюватися відповідно до запропонованої нами інформаційно-логічної моделі виконання завдань згаданих функцій. Ця модель поєднує в собі принцип врахування всезагальних зв'язків, і елементи інших принципів функціонування систем управління.

Література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України від 20 серпня 2021 року № 479/2021 «Про запровадження національної системи стійкості». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>;

2. Чигринський В.А., Шевченко М.М. Національна система стійкості України: місія, функції, завдання. *Стійкість особового складу Збройних Сил України: актуальні питання емпіричного виміру та розвитку*: Матеріали III науково-практичного семінару (Київ, 12 грудня 2024 р.) / За заг. ред. В.М. Мороза. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2024. С. 17–23.

3. Галушко С.О., Шевченко М.М., Шерстюк Є.І. Розвиток системи забезпечення реагування на кризові ситуації у воєнній сфері України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX — початку XXI ст.: тенденції та закономірності*: зб. наук. пр. / Кол. авторів; за ред. І.І. Фурмана. К.: ЦП «Компринт», 2023. Вип. 12. С. 271–283.

4. Гута С.С. Державне управління в умовах кризових ситуацій, зумовлених воєнно-політичними чинниками: дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / НАДУ. К., 2020, 224 с.;

5. Соколов В.А. Інституалізація аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки: зарубіжний та вітчизняний досвід: монографія. К. : НАДУ, 2021. 375 с.

6. Іванова В.М., Шевченко М.М. Розвиток системи кризового менеджменту у сфері національної безпеки і оборони України: теоретико-методологічні проблеми та шляхи їх розв'язання. *Інтернаука*. «Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/8/10188>

7. Андреев С.С., Шевченко М.М. Організаційна стійкість системи реагування на кризові ситуації у сфері воєнної безпеки України: проблеми функціонування та шляхи їх розв'язання. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX — початку XXI ст.: тенденції та закономірності*: зб. наук. пр. / Кол. авторів; за ред. І.І. Фурмана. К.: ЦП «Компринт», 2024. Вип. 13. С. 171–192.

Чумак В.П.
здобувач PhD,
ДННУ «Академія фінансового управління»

МЕТОДИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ

Використання трансфертного ціноутворення у межах великих транснаціональних структур і ланцюжків виробництва доданої вартості значно впливає на багато соціально-економічних процесів як у приймаючих країнах, так і в країнах розташування материнських компаній ТНК і МНК. Застосування різних інструментів трансферного ціноутворення дозволяє великим міжнародним корпораціям сформулювати додаткові конкурентні переваги та уникати багатьох інструментів державного регулювання у сферах: оподаткування, залучення іноземних інвестицій, репатріації прибутку, відтоку капіталів, монополізації ринків тощо.

Система трансфертного ціноутворення застосовується в міжнародних корпораціях з метою економії на транзакційних витратах, з одного боку, і з іншого боку як спосіб скорочення податкового навантаження. І перше, і друге створює конкурентні переваги та умови для монополізації ринків. У межах національних ринків за умови загострення конкуренції та зниження цін це може мати позитивні наслідки для суспільства. Водночас міжнародні корпорації через систему трансфертного ціноутворення мають можливість монопольної експансії на національні ринки завдяки маневруванню значними ресурсами між підконтрольними центрами витрат, доходів та прибутку.

Протягом останніх десятиліть неодноразово робилися спроби формування єдиних правил контролю над трансфертним ціноутворенням. Використання таких правил може мати суперечливі наслідки. З одного боку, наявність єдиних прийнятних правил створює сприятливі умови для компаній для розширення бізнесу за кордоном та дозволяє знизити ризики подвійного оподаткування. З іншого боку, використання єдиних правил відкриває внутрішні ринки для монополізації із боку найбільших корпорацій. Така ситуація, безумовно, неприємна для урядів багатьох країн, що приймають.

У податковій сфері країни взаємодіють на основі укладених двосторонніх договорів (Конвенцій про запобігання подвійному оподаткуванню), більшість з яких ґрунтується на Модельній конвенції ОЕСР (організації, яка проводить політику щодо трансфертного ціноутворення). Аналіз статті Модельної конвенції про пов'язаних осіб (стаття 9) свідчить, що у ній визначається лише загальний принцип розподілу податкової бази, але не встановлюється

певний метод віднесення прибутку певній стороні. Цей документ містить опис рекомендованих методів встановлення трансфертної ціни, що базуються на так званому принципі «втягнутої руки». Принцип «втягнутої руки» полягає в тому, що при здійсненні комерційних або фінансових операцій між пов'язаними особами на умовах, що відрізняються від умов здійснення аналогічних операцій між непов'язаними особами, прибуток, який внаслідок таких операцій міг з'явитися, але не з'явився, має бути оподаткований.

В рамках ОЕСР прийнято декларацію про встановлення рівних умов як для платників податків, так і для податкових органів тих країн, національне законодавство яких базується на його положеннях. Керівництво ОЕСР забезпечує дотримання паритету інтересів як компаній, так і держав. На даний момент ОЕСР рекомендовано до застосування п'ять методів трансфертного ціноутворення, які діляться дві групи, зокрема перша група — традиційні, що базуються на аналізі ціни (порівняльної неконтрольованої ціни (CUP), ціни перепродажу (Resale price), витрати плюс (Cost plus)), а друга група — на аналізі розподілу прибутку (чистої прибутковості операції (TNMM), розподілу прибутку (Profit split)). Аналіз показав, що всі запропоновані методи мають як свої переваги, так і недоліки, тому ОЕСР надає можливість використання інших методів, які дозволять вірогідніше визначати трансфертну ціну.

Слід зазначити, що використання традиційних методів є найефективнішим за умов проведення операцій із матеріальними об'єктами. Якщо в операції використовується нематеріальний об'єкт і тим більше, якщо він є унікальним, то застосування традиційних методів є недоцільним.

У випадку якщо традиційні методи неспроможні точно відобразити особливості здійснюваної операції, то підприємства можуть застосовувати методи, що базуються на прибутку, якщо це не заборонено національним законодавством. Найчастіше такі методи застосовуються у випадках, коли одній із сторін надаються унікальні умови, або у випадку, коли інформація про аналогічні операції є обмеженою [1].

Жоден із зазначених методів не є універсальним і не може використовуватися в будь-якій ситуації, так само як і жодний із цих методів не може бути заборонений для використання. Більше того, можливе застосування інших методів за умови, якщо вони будуть відповідати принципу «втягнутої руки».

При вивченні специфіки застосування методів слід звернути увагу на ієрархію їх використання. ОЕСР наголошує, що метод трансфертного ціноутворення кожної окремої операції має найбільшою мірою відповідати її сутності у конкретних умовах. Дотримуючись рекомендацій ОЕСР, більшість країн відмовилися від суворого порядку застосування методів трансфертного ціноутворення, однак у світі і надалі існує практика ієрархічного підходу [2–5].

Щодо України, то, згідно з національним законодавством, існує практика встановлення ієрархії застосування методів трансфертного ціноутворення, де першочерговим методом є метод CUP. У разі неможливості його використання перевага надається іншим двом традиційним методам (Resale price та Cost plus). Лише наявність об'єктивних причин, через які компанія не може визначати трансфертну ціну за допомогою традиційних методів, надає їй право застосовувати методи TNMM та Profit Split.

Одним із найпоширеніших методів незаконного витоку капіталу є маніпуляція з цінами у міжнародній торгівлі між дочірніми компаніями, які полягають у заниженні чи завищенні цін на продукцію при міждержавній торгівлі. У трансфертному ціноутворенні немає нічого протизаконного, доки дочірні компанії використовують ринкові ціни. Трансферне ціноутворення стає незаконним лише тоді, коли товари чи послуги починають продаватися між зв'язаними компаніями за штучно завищеними чи заниженими цінами. У цих умовах одним із ключових завдань економічної науки, національних урядів та провідних міжнародних організацій стає пошук та впровадження на практиці ефективних методів та інструментів моніторингу, контролю та регулювання діяльності міжнародних корпорацій у частині використання механізмів трансфертного ціноутворення.

Література

1. Трансфертне ціноутворення: сучасний стан та проблеми правозастосування : монографія / [А.М. Котенко, М.О. Мішин, С.В. Брояков та ін.] ; за ред. А.М. Котенка ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ прав. забезп. інновац. розвитку. Харків : Право, 2021. 162 с.
2. *ITR World Tax*. 2023. URL: <https://www.itrworldtax.com/NewsAndAnalysis/ITR-World-Tax-2025-is-now-live/Index/1620>. (date of the application: 15.01.2025).
3. Global Transfer Pricing Review. KPMG. 2023. URL: <https://kpmg.com/kpmg-us/content/dam/kpmg/pdf/2023/kpmg-global-transfer-pricing-review.pdf>. (date of the application: 15.01.2025).
4. Worldwide Transfer Pricing Reference Guide 2022-23. EY Global. URL: https://www.ey.com/en_gl/technical/tax-guides/worldwide-transfer-pricing-reference-guide. (date of the application: 16.01.2025).
5. Transfer pricing requirements around the world. PwC. 2023. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications.html>. (date of the application: 16.01.2025).

Швагер А.В.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

АУДИТ ЗВІТНОСТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ТА ДОСТОВІРНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сталий розвиток і прозорість корпоративної звітності є ключовими аспектами сучасного управління, що знайшло своє відображення в Директиві 2022/2464 від 14 грудня 2022 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 537/2014, Директиви 2004/109/ЄС, Директиви 2006/43/ЄС та Директиви 2013/34/ЄС щодо корпоративної звітності зі сталого розвитку (далі — Директива 2022/2464) [1]. Ця директива встановлює нові стандарти щодо складання звітності зі сталого розвитку та зобов'язує компанії проводити її аудит. Основна мета цих змін — підвищення довіри до нефінансової інформації, боротьба із «зеленим відмиванням» (greenwashing) та забезпечення гармонізації стандартів аудиту.

Директива 2022/2464 запроваджує обов'язковий аудит звітності зі сталого розвитку, що передбачає поступовий перехід від завдань з обмеженою впевненістю до завдань із розумною впевненістю. Це вимагає від аудиторів глибоких знань екологічних, соціальних та управлінських аспектів (ESG-показників), детального аналізу процесів формування звітності та оцінки її відповідності стандартам ESRS (European Sustainability Reporting Standards). Особливий акцент зроблено на перевірці прогностної інформації, а також оцінці подвійної суттєвості, яка враховує як вплив бізнесу на довкілля та суспільство, так і зворотний вплив зовнішніх факторів на бізнес.

Аудит звітності зі сталого розвитку відіграє ключову роль у забезпеченні прозорості, достовірності та надійності інформації, що використовується в економічному аналізі.

Аудитори стикаються з викликами, такими як відсутність уніфікованих стандартів до їхньої повної імплементації, технічна складність завдань і зростання вимог до кваліфікації. Це створює потребу в спеціалізованому навчанні, сертифікації та адаптації до нових технологій — аналізу великих даних, штучного інтелекту та автоматизації процесів

Значущою подією є розробка та затвердження Міжнародного стандарту забезпечення сталого розвитку 5000: Загальні вимоги до завдань із забезпечення сталого розвитку, розробленого IAASB (далі — ISSA 5000) [2]. ISSA 5000 забезпечує уніфікований підхід до аудиту інформації зі сталого розвитку, встановлюючи чіткі критерії для аудиторів. Він охоплює різні рівні впевненості, включаючи обмежену й розумну впевненість, що дозволяє адаптувати завдання залежно від масштабу та специфіки організацій. Основні аспекти стандарту включають оцінку суттєвості, критерії звітності, управління ризиками, етику, незалежність, а також оцінку внутрішнього контролю компаній.

Дана ініціатива підтримується також з боку міжнародних організацій, зокрема у заяві Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO) йдеться про те, що новий стандарт

ISSA 5000 сприятиме підвищенню якості забезпечення інформації, пов'язаної зі сталим розвитком, та може покращити її узгодженість, порівнянність і надійність для ринків. IOSCO також відзначає своєчасність розробки стандарту, наголошуючи на важливості створення глобального регуляторного інструментарію, що сприятиме забезпеченню прозорості й довіри до звітності у сфері сталого розвитку [3].

Цей стандарт відкриває нові можливості для аудиторів, сприяючи підвищенню прозорості звітності, гармонізації стандартів і розвитку ринку аудиторських послуг. Водночас аудитори мають враховувати складність визначення суттєвості, необхідність використання експертів для оцінки ESG-показників та забезпечення незалежності на кожному етапі аудиту.

Запровадження нових вимог позитивно впливає на прозорість звітності та розвиток економіки в контексті підвищення інвестиційної привабливості. Уніфікація стандартів звітування зі сталого розвитку та аудиту сприятиме подальшій інтеграції принципів сталого розвитку до бізнес-моделей підприємств.

Для України впровадження Директиви 2022/2464 та ISSA 5000 є стратегічним кроком у контексті євроінтеграційних процесів, який характеризується схваленням розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.10.2024 № 1015-р Стратегії запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку. Це потребує удосконалення інституціонального середовища, координації, створення умов для навчання аудиторів і розробки стандартів, адаптованих до національного нормативно-правового поля [4].

Реалізація наведених пропозицій створить передумови посилення якості інформаційних джерел економічного аналізу через забезпечення порівнянності та достовірності даних звітності зі сталого розвитку в умовах залучення інвестицій для повоєнного відновлення економіки України та прийняття управлінських рішень на різних рівнях (глобальному, національному, галузевому).

Література

1. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj> (дата звернення: 04.01.2025).
2. International Standard on Sustainability Assurance 5000, General Requirements for Sustainability Assurance Engagements. URL: <https://www.iaasb.org/publications/international-standard-sustainability-assurance-5000-general-requirements-sustainability-assurance> (дата звернення: 04.01.2025).
3. IOSCO Issues Statement of Support on the IAASB's International Standard on Sustainability Assurance (ISSA) 5000. URL: <https://www.iosco.org/news/pdf/IOSCONEWS746.pdf> (дата звернення: 31.12.2024).
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку» від 18.10.2024 № 1015-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.01.2025).

Швець Н.Р.

*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів*

Козловський Є.В.

*здобувач PhD,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ОЦІНКА ВУГЛЕЦЕВИХ КРЕДИТІВ ЯК ФІНАНСОВОГО ІНСТРУМЕНТУ ДЕКАРБОНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

У зв'язку з посиленням глобальних кліматичних викликів і зобов'язаннями країн щодо скорочення викидів парникових газів роль вуглецевих кредитів стає дедалі важливішою.

Бізнес-структури активно інтегрують вуглецеві кредити у свою діяльність як інструмент компенсації викидів CO₂ та стимулювання заходів із декарбонізації. Важливим фактором є їхній потенціал щодо підвищення ефективності процесів скорочення викидів у порівнянні з традиційними механізмами зниження забруднення. Нові дослідження демонструють, що компанії, які активно використовують вуглецеві кредити, швидше декарбонізують свою діяльність та інвестують більше ресурсів у скорочення викидів на всіх рівнях виробничого ланцюга [1, 2].

Використання вуглецевих кредитів сприяє зниженню викидів, оскільки компанії, які їх застосовують, частіше впроваджують енергоефективні рішення та переходять на відновлювані джерела енергії. Дослідження підтверджують, що такі підприємства демонструють швидші темпи скорочення парникових газів у порівнянні з тими, що не беруть участі у ринках вуглецевих кредитів [1].

Крім того, компанії, що купують вуглецеві кредити, зазвичай активніше взаємодіють зі своїми постачальниками, партнерами та споживачами, сприяючи загальному зниженню викидів у всьому ланцюгу поставок. Вони частіше інтегрують кліматичні цілі в свою корпоративну стратегію та приймають рішення, які спрямовані на довготривалий екологічний ефект [2].

Ринок вуглецевих кредитів продовжує зростати, що підтверджує готовність бізнесу вкладати кошти у проекти зменшення викидів та підтримку відновлюваної енергетики [3]. Водночас, відсутність єдиних стандартів і ризики недостатньої прозорості можуть стримувати цей процес. Регуляторні механізми мають бути вдосконалені для підвищення довіри до цього інструменту та забезпечення його ефективності в контексті глобальної боротьби зі змінами клімату [4].

Додаткові аспекти включають розвиток добровільних вуглецевих ринків у сільському господарстві, що описано у звітах FAO за 2023 рік [7]. Ці ринки можуть підтримувати фермерів у впровадженні сталих практик, таких як захист ґрунтів і відновлення екосистем. Крім того, аналіз PwC за 2023 рік [6] підкреслює необхідність стандартизації заявок на отримання вуглецевих кредитів, що сприятиме підвищенню прозорості й довіри до цього інструменту. Європейський парламент у своєму звіті за 2022 рік [5] також наголошує на важливості адаптації механізмів вуглецевих ринків для досягнення кліматичних цілей ЄС.

Варто зазначити, що дослідники USDA у звіті за 2023 рік [8] виділяють ключові принципи стандартизації застосувань вуглецевих кредитів у бізнесі, що є необхідним для інтеграції цього механізму у глобальні кліматичні стратегії. Також вказується, що прозорість і аудит у процесі реалізації вуглецевих кредитів сприяють підвищенню довіри до цього ринку. Це підтверджує й дослідження FAO за 2023 рік [7], яке підкреслює потенціал сільськогосподарського сектору у зниженні парникових газів завдяки використанню добровільних вуглецевих ринків. У цьому контексті фермери можуть отримувати додатковий дохід, одночасно сприяючи декарбонізації [3].

У своєму звіті аналітики Time за 2023 рік [3] також акцентують увагу на необхідності масштабування добровільних ринків вуглецевих кредитів, зокрема шляхом розвитку високоякісних проектів зі зменшення викидів. Крім того, зазначається важливість підвищення участі підприємств у цих ринках для досягнення більшого впливу на кліматичні ініціативи.

На думку багатьох дослідників, включаючи аналітиків Європейського парламенту в своєму звіті за 2022 рік [5] наголошують на взаємозв'язку між механізмами вуглецевих ринків і загальною кліматичною політикою ЄС. Цей взаємозв'язок сприяє адаптації національних стратегій декарбонізації, що є ключовим фактором для досягнення кліматичних цілей Паризької угоди.

Отже, вуглецеві кредити є дієвим механізмом прискорення декарбонізації бізнесу, стимулюючи підприємства до активних екологічних заходів. Проте для забезпечення ефективності цього інструменту необхідне чітке регулювання, стандартизація та підвищення прозорості ринку вуглецевих кредитів. Водночас, їхнє використання має доповнюватися інноваційними технологіями скорочення викидів та перехідними механізмами для секторів з високим рівнем викидів. Очікується, що ринок вуглецевих кредитів суттєво зросте до 2030 року, сприяючи більшій інтеграції бізнесу у глобальні кліматичні ініціативи.

Література

1. Conservation International. Carbon credits are associated with businesses decarbonizing faster. URL: <https://www.conservation.org/press-releases/2023/10/11/new-research-carbon-credits-are-associated-with-businesses-decarbonizing-faster> (дата звернення: 03.01.2025).
2. Reuters. Comment: How companies can accelerate climate action even as governments falter. URL: <https://www.reuters.com/sustainability/boards-policy-regulation/comment-how-companies-can-accelerate-climate-action-even-governments-falter-2025-01-06> (дата звернення: 06.01.2025).
3. Time. It's time to scale a credible, high-impact voluntary carbon market. URL: <https://time.com/7022709/time-to-scale-credible-high-impact-voluntary-carbon-market> (дата звернення: 07.01.2025).
4. The Australian. UN carbon markets breakthrough attracts fire. URL: <https://www.theaustralian.com.au/business/un-carbon-markets-breakthrough-attracts-fire/news-story/a5ed52c4d64f4be377717d5112143528> (дата звернення: 09.01.2025).
5. European Parliament. EU Carbon Border Adjustment Mechanism: Implications for Climate and Competitiveness. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI_%282022_%29698889 (дата звернення: 09.01.2025).
6. PwC. Global carbon credit market analysis. URL: <https://www.pwc.com/vn/en/insights-hub/perspective-blog/unlock-carbon-exchange-market.html> (дата звернення: 08.01.2025).
7. FAO. Voluntary Carbon Markets in Agriculture. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/IND227223.pdf> (дата звернення: 09.01.2025).
8. A General Assessment of the Role of Agriculture and Forestry in U.S. Carbon Markets. URL: <https://www.usda.gov/sites/default/files/documents/USDA-General-Assessment-of-the-Role-of-Agriculture-and-Forestry-in-US-Carbon-Markets.pdf> (дата звернення: 06.01.2025).

Шевченко М.М.

*кандидат філософських наук, доцент, головний спеціаліст,
Головне управління реагування
на кризові ситуації*

РОЛЬ ІДЕЙ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ, ЕКОНОМІЧНОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ АНАЛІТИКИ В ЕМПІРИЧНИХ УЗАГАЛЬНЕННЯХ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

У західній та вітчизняній науці [1–4] представлено низку теорій прийняття рішень у сфері національної безпеки, які ґрунтуються на моделях політичної комунікації й національної стійкості. В останніх зосереджується увага на ідеалах, настановах, уявленнях про політику й економіку, безпеку й розвиток, національну стійкість, процесах політичної комунікації й управління.

Отримані результати вивчення наукового дискурсу «політичної комунікації й національної стійкості» дають можливість зробити висновки та надати відповідні рекомендації щодо удосконалення механізму інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки України.

Професор Гарвардського університету Карл Дойч запропонував модель політичної комунікації й управління в рамках кібернетичного підходу. Політика і уряд представлено ним як процес управління й координації зусиль по досягненню визначених цілей на основі використання від'ємного зворотного зв'язку у цій сфері [1, с. 166–174].

Розглядаючи політичну систему як кібернетичну систему, Карл Дойч акцентує увагу на взаємовідношенні чотирьох чинників, що забезпечує уточнення цілей діяльності системи в умовах динамічного зовнішнього середовища: а) інформаційне навантаження на систему. Вказане навантаження репрезентує величину й швидкість зміни цілей діяльності системи по відношенню до пошукової підсистеми даної системи. В політиці інформаційне навантаження

на політичну систему відповідає розміру й масштабам й частоті змін, з яким повинно справитися уряд; б) аперіодичність (запізнення) реакції системи на зміни. Під цим зазвичай розуміють проміжок часу між отриманням інформації відносно стану досягнення визначених цілей діяльності системи і виконанням відповідних дій щодо їх досягнення в умовах динамічного зовнішнього середовища. В політиці це може бути запізнення реагування уряду на нову кризову ситуацію або нове завдання, яке виникло в ході реалізації політики; в) прирощення, тобто сума змін відповідних параметрів функціонування системи в результаті заходів щодо корекції визначених цілей діяльності згаданої системи. В політиці прирощення означає швидкість й суттєвість реагування політичної системи на нові факти, про які стали відомі політичному керівництву. Прикладом може слугувати широкомасштабне й запекле чинення національного спротиву державою у випадку повномасштабної агресії проти неї; г) випередження або запобігання негативним наслідкам недосягнення визначених цілей діяльності системи. Для цього управлінська ланка повинна мати у своєму розпорядженні прогнози щодо можливих тенденцій розвитку кризової ситуації та можливих наслідків прийняття відповідних варіантів управлінських рішень у сфері кризового менеджменту.

Карл Дойч робить такі висновки щодо ефективності політичних систем: а) у ході досягнення визначених цілей діяльності політичної системи успіх завжди зворотно пропорційний інформаційному навантаженню системи й аперіодичності цієї системи; б) до певного моменту шанси на успіх можуть бути пов'язані з величиною прирощення, проте коли рівень прирощень занадто великий, співвідношення стає зворотнім; в) шанси на успіх завжди співвідносяться із «випередженням». Тобто, результативність кризового менеджменту є набагато вищою на початкових етапах розгортання кризових явищ ніж на етапі повномасштабного розгортання кризи або переростання останньої у катастрофу.

Таким чином, уряд діє як кібернетична система: він самостійно приймає рішення на основі інформації про зовнішнє середовище і про свій реальний стан.

На думку дослідника Карла Дойча, задля ефективного функціонування політичної системи мають бути забезпечені такі умови: а) інформація повинна циркулювати по всій політичній системі й водночас повинен бути забезпечений рух інформації від громадян до влади й від влади до громадян (функція політичної комунікації на основі соціального діалогу й соціального партнерства, що притаманне демократичним політичним режимам); б) якість політичних та державно-управлінських рішень, передбачення й проактивне реагування на кризи залежить від релевантності, якості й повноти інформації, від даних, яким володіє відповідна політична система.

2. У вітчизняному науковому дискурсі репрезентовано результати аналізу існуючих і дослідження нових складних систем, у тому числі й систем безпеки: а) забезпечення системної та структурної стійкості складних соціальних систем та їхніх систем безпеки, їх гармонії досягається за допомогою співвідношення між основними показниками, заснованому на правилі «золотої пропорції». Це правило, в свою чергу, передбачає компліментарне поєднання економіка і політика, функцій безпеки і розвитку соціальних систем. Саме за таких умов складні соціальні системи й системи їх безпеки є найбільш ефективними і стійкими, забезпечують максимальну вигоду і безпеку тріади «людина — суспільство — держава» [2, с. 532]; б) життєвий рівень народу, його добробут і безпека на 60–70 % залежить від ефективності управління, а не від наявних у нього природних ресурсів. Водночас, приблизно 2/3 досягнутих результатів й успіхів залежать від системного підходу до управління, що передбачає належний рівень інформаційно-аналітичного забезпечення управління і тільки на 1/3 від інших чинників [2, с. 532]; в) у слабкоструктуризованій та неструктуризованій передкризовій / кризових ситуаціях / кризі у сфері національної безпеки особа, котра приймає рішення, як правило використовує як формальні і неформальні методи, так й досвід та інтуїцію. За таких умов, ефективність прийняття рішень оцінюється з точки зору їх корисності для активізації і підтримки мислення суб'єкта, здатного на підставі аналізу безпекової ситуації, що склалася, інтуїції й досвіду, в умовах дефіциту часу та інформації запропонувати

власну формальну модель, яка б пояснювала структурно-функціональну організацію безпекової ситуації, поточну й перспективну динаміку її розвитку. Саме тому, в рамках дескриптивної та перспективної парадигм аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки повинні розроблятися діагностична та прогностична моделі криз, що загрожують національній безпеці, моделі загроз національній безпеці. Це дозволяє розробити систему заходів реактивного та проактивного реагування на кризи різного характеру, що загрожують національній безпеці та загрози національній безпеці [3]; г) у вітчизняному науковому дискурсі представлено модель інституціональної матриці аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки [4, с. 76]. Наразі ціннісно-нормативна, технологічна та організаційна складові інституту моніторингу загроз національній безпеці України частково сформовані. В офіційному дискурсі державного управління національною безпекою України представлено лише методики оцінки рівня загроз економічній та військовій безпеці. Водночас, організаційна складова інституту моніторингу загроз національній безпеці України структурно представлена інформаційно-аналітичними службами міністерств та відомств, що опікуються питаннями забезпечення національної безпеки, а також системою взаємодіючих ситуаційних центрів органів державної влади, яка перебуває на стадії свого формування [4, с. 198]. Є сенс зауважити, що методика оцінки рівня загроз економічній безпеці потребує удосконалення з урахуванням новітніх макроекономічних викликів, реальних і потенційних загроз національній економічній безпеці та динамічній стійкості України, джерелом яких є трансформації безпекового середовища в ході геополітичного протиборства та геоекономічних війн сучасних центрів сили, а також в ході російсько-української війни.

4. Наразі перед вищим керівництвом України стоїть нагальна необхідність удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки на основі використання моделей політичної комунікації й стійкості управління національною безпекою, які досить широко використовуються в практиці державного управління національною безпекою у державах-членах НАТО та ЄС [4].

5. З метою удосконалення механізму інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки України пропонуємо впровадити у практику прийняття державно-управлінського рішення: модель політичної комунікації, яку запропонував Карл Дойч; модель динамічної стійкості держави; модель інституціональної матриці аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки, діагностичну та прогностичну парадигми аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки. Це, на нашу думку, дозволить гарантувати якість управлінської інформації, й у такий спосіб знизити ймовірність ризиків ухвалення помилкових політичних і державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки України.

Література

1. Шварценберг Роже-Жерар. Политическая социология. Часть 1. М., 1992. 180 с.
2. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: монографія. К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.
3. Андреев С.С., Шевченко М.М. Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного забезпечення кризового реагування у сфері воєнної безпеки України. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX — початку XXI ст.: тенденції та закономірності*: зб. наук. пр. / Кол. авторів; за ред. І.І. Фурмана. К.: ЦП «Компринт», 2023. Вип. 12. С. 309–316.
4. Соколов В.А. Інституалізація аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки: зарубіжний та вітчизняний досвід: монографія. К.: НАДУ, 2021. 375 с.

Шевчук Н.В.

*кандидат економічних наук, професор,
професорка кафедри
бізнес-економіки та підприємництва*

Гордін М.О.

*здобувач вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

КРИТЕРІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗРОСТАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

У наукових публікаціях, які присвячені різним питанням зростання підприємства, спостерігається певна неоднозначність з точки зору того, за яким критерієм ідентифікується та, як наслідок, оцінюється зростання. Залежно від наукового напрямку дослідження зростання критерії його визначення є різними. А практичне використання значної кількості критеріїв зумовлює різноспрямованість висновків щодо зростання підприємства. Це зумовлює здійснення наукового впорядкування існуючих критеріїв ідентифікації та оцінювання зростання, а також встановлення їх взаємозв'язку та взаємозумовленості.

Серед науковців, які системно досліджували питання оцінювання зростання підприємства, варто виділити праці А. Gibrat, Е. Mansfield, J.L. Calvo, G. Fagiolo, A. Luzzi, M.S. Kumar, P.L. Liu, W.C. Chen, C.H. Tsai, P.A. Geroski, S.Toker, ін. Серед українських дослідників, які зробили вагомий внесок у розвиток теорії оцінювання зростання підприємства, слід відмітити результати досліджень В. Гейця, А. Гриценка, О. Амоші, О. Гребешкової та В. Верби, Є.Є. Смирнова, О. Мельник, О. Дерев'янка, К. Бойченко, В. Гмирі, Н. Касьянкової, ін.

Результати вивчення наукових підходів до дослідження зростання (каузальний, стратегічно-орієнтований, ціннісно-орієнтований, ін.) дозволяють зробити висновок, що ключовим критерієм, який визначає зростання підприємства незалежно від тематичного контексту є обсяги продажу продукції [1–3]. Проте використання даного критерію ізольовано від контексту не дозволяє ідентифікувати зростання та його тип, що зумовлює розширення змістового простору дослідження. Так, у теорії розвитку, фінансового та стратегічного менеджменту зростання підприємства ідентифікується, оцінюється, аналізується та характеризується на основі таких критеріїв як масштаби та розмір компанії. Визначаючи зростання в категоріях масштабів і розмірів, мова йде про співвідношення якісно-кількісних параметрів позитивної динаміки цільових результатів, яка відбувається у ході функціонування та/або розвитку підприємства.

Якщо характеризувати змістовий контекст використання поняття «*розміри компанії*» у наукових та академічних джерелах, то йдеться про певні метрики, на основі яких порівняння в динаміці або з іншими суб'єктами господарювання здійснюються за кількісними характеристиками, такими як доходи (виручка від продажу продукції (послуг), обсяги виробництва та продажу), виробничі потужності, активи, кількість працюючих, продуктивність, прибутковість, капіталізація, цінність, ін. [2, 4, 5].

У ході визначення зростання за критерієм *масштабів* компанії, відбувається зміщення фокусу з кількісних характеристик (розмірів) на якісні, які описують зміни в категоріях географічного охоплення, диверсифікації продуктів або послуг, частки ринку, рівня інтеграції, ін. Тобто зростання визначається з точки зору збільшення можливостей у таких аспектах, як розширення продуктового портфелю, ринків та/або ринкових часток, залучення нових клієнтів або розширення аудиторії, ін.

Результати аналізу спектру кількісних критеріїв ідентифікації та оцінювання зростання дозволяє зробити висновок про їх змістове ускладнення, взаємозумовленість і взаємопов'язаність з якісними характеристиками, що визначають зростання. Так, визначаючи зростання компанії за критерієм капіталізації мова йде про вартісну конструкцію оцінювання та аналізу зростання, в межах якої багатofакторна інтерпретація ватості є певним органічним

зв'язком традиційних критеріїв зростання, таких як чистий дохід, продуктивність і прибутковість [1].

Характеризуючи ціннісно-орієнтований підхід до ідентифікації та оцінювання зростання компанії [4, 5] варто звернути увагу на те, що його основою є концептуальні засади теорії аксіології, економіки та управління підприємством, капіталу та вартості. Міждисциплінарність дослідження цінності як критерію ідентифікації та визначення зростання по перше, спрямовує дослідницький фокус в антропоцентричну логіку, що значно розширює простір характеристик зростання; по-друге зміщує процес досліджень в стратегічну логіку, яка передбачає формулювання не просто цілей, а складніших контекстів майбутнього компанії та формулювання відповідної результатно-критеріальної бази, яку важко описувати конкретними метриками. По-третє, ціннісна проблематика дослідження зростання зміщує акцент з визначення того що зростає на дослідження стійкості зростання, що зумовлює формування критеріїв ідентифікації та оцінювання, які можливо формалізувати лише в площині якісних характеристик.

Література

1. Смирнов Є.Є., Катрич Д.Ю. Наукові підходи до визначення економічного зростання підприємства. *Стратегія економічного розвитку України*. 2023 №6, Том 52. С. 111–121.
2. Coad A. *The Growth of Firms: a Survey of Theories and Empirical Evidence*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. 2009. 208 p.
3. Davidsson P., Kirchhoff B., Hatemij A., Gustavsson H. Empirical analysis of business growth factors using Swedish data. *Journal of small business management*. 2002. № 40(4). P. 332–349.
4. Мельник О.В. Капіталізація підприємств: теорія та практика: монографія. Кам'янець-Подільський: Видавець Панькова А.С., 2020. 428 с.
5. Kutsenko I., Smyrnov Ie. Evaluation of efficiency of enterprise management by value criteria. *Modern Science — Moderní věda*. 2019. № 4. P. 5–13.

СЕКЦІЯ 4
РОЗВИТОК АНАЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ
З НОВИМИ КОМПЕТЕНЦІЯМИ

Moskalenko O.M.
Doctor of Economics, Professor,
Department of Economics,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

**THE GAP IN ECONOMIC EDUCATION: WHY UKRAINE'S UNIVERSITIES STRUGGLE
TO TEACH ECONOMICS AND HOW TO ADDRESS IT**

In today's rapidly evolving economic landscape, the importance of economics and the application of quantitative methods cannot be overstated. As a visiting professor during two years at the Centre for Macroeconomics at the London School of Economics in 2023–2025 [1], I was curious about how education is organised at all levels of higher education—undergraduate, master's, and PhD Economics programs. I observed the dominance of deep theoretical knowledge in neoclassical economics, quantitative methods in economics, macroeconomics, microeconomics, econometrics, and microeconomic foundations, integrated into advanced courses and research programs each year. Additionally, strong programming skills and a deep knowledge of mathematics were expected from students. Therefore, I concluded that universities in Ukraine do not teach economics as a field of study properly. What they teach is business economics, but it is not economics. This is a substitution of terms—business economics is not the same as economics.

In the context of Ukrainian higher education, the issues surrounding economic education are multifaceted. Many Ukrainian universities still face challenges in aligning their programs with the current demands of the global labor market. While top-tier institutions, such as the London School of Economics, continue to prioritize core subjects like macroeconomics, microeconomics, and econometrics across all levels of study, Ukrainian universities often offer them in a simplified version as part of a single-semester course. In more advanced programs, these subjects may be taught at a rudimentary level, focusing on the essentials rather than offering the depth necessary for students to develop a comprehensive understanding.

The global and domestic labor markets, particularly after the Covid-19 pandemic, have undergone a significant transformation, with many employers now preferring to teach skills in-house rather than relying on formal academic training. This shift has led to an increased demand for economists who can use sophisticated data-driven tools and models to address real-world challenges. However, many Ukrainian economists still face an educational gap, possessing broad economic knowledge without the specific technical skills—such as proficiency in quantitative methods, econometrics, and programming—that are critical in today's data-driven environment. While broad economic knowledge is valuable, it must be complemented by solid technical skills, which students could gain through workshops, additional courses, or hands-on experiences such as internships and public talks from distinguished professionals. This approach would better equip students to meet both domestic and global labor market demands.

The world of economic policy and financial analysis has shifted towards a data-driven approach, where the ability to apply quantitative models and interpret large datasets is increasingly essential. Employers today are not simply looking for economists who understand economic theory—though this remains an essential embedded skill. Instead, they seek professionals who can use data and advanced models to address complex economic issues. This growing demand for technical expertise has exposed a significant gap in the training provided by many Ukrainian universities, where the focus on both quantitative methods and theoretical knowledge is often insufficient. Many courses

still lean toward simplified material, leaving students underprepared for the complexities they will face in their careers.

Political economy, traditionally more theoretical, has shifted towards quantitative methods globally. Alen Drazen's book *Political Economy in Macroeconomics* (2000) [2] illustrates this transition, showing that even the most theoretical areas of economics are now increasingly using quantitative models to understand and address macroeconomic challenges. Additionally, macroeconomic models, such as those discussed by Silvana Tenreyro (2018) [3], are indispensable tools for understanding complex economic dynamics and improving economic forecasting. These models, particularly the Dynamic Stochastic General Equilibrium (DSGE) models, have become central in research institutions like central banks, the World Bank, and the IMF. These models provide essential frameworks for policymakers, allowing them to evaluate how monetary policy, fiscal interventions, and external shocks interact within the economy. However, models are simplifications and carry inherent limitations due to the complexity of real-world economies. Despite these limitations, the importance of macroeconomic models in informing policy decisions is undeniable, as they act as a universal language among economists and help shape the future of global economic policies.

Ukrainian universities often face logistical challenges that limit their ability to offer high-quality education in these areas. Too many teaching hours, underestimated labor costs for professors, strong competition for teaching hours, and inadequate funding for software can result in a lack of motivation to develop courses that focus on solid quantitative methods. Additionally, many students enter economics programs with insufficient mathematical backgrounds, which hinders their ability to engage with advanced economic analysis. This issue is compounded by a lack of desire among some students to invest the time and effort needed to acquire these skills. In the face of these challenges, Ukrainian universities risk producing graduates who are not equipped with the technical and analytical tools necessary to succeed in a rapidly evolving global economy.

This is not a unique situation for Ukraine. Even prestigious institutions like Harvard Business School are now facing challenges related to the labor market skills of their graduates. Recent reports highlight that 23 % of MBA graduates from Harvard Business School were unable to secure jobs shortly after graduation, signaling a growing gap between academic training and the skills employers are seeking [4]. Harvard's response to this issue includes the introduction of an AI tool that helps job seekers identify skill gaps by comparing their resumes with preferred job roles and recommending relevant online courses. This situation underscores the importance of aligning academic programs with the real-world demands of the labor market. Ukrainian universities must learn from such examples, recognizing that a broad, generalist education is not enough to meet the competitive demands of both local and global markets.

To address these gaps, Ukrainian universities must overhaul their approach to economics education, integrating more specialized courses for economic modeling, econometrics, and programming. By offering a robust education in both theory and quantitative methods, universities can better prepare students to navigate the complexities of modern economic analysis. Workshops, additional courses, and public talks from leading experts can supplement formal education, offering students the opportunity to gain hands-on experience and learn from practitioners. By improving the technical skills of their graduates, Ukrainian universities can enhance their competitiveness in the domestic job market and prepare them for global opportunities.

In conclusion, the challenges facing Ukrainian economic education today are significant but not insurmountable. By prioritizing economic modeling, strengthening the teaching of quantitative methods, and integrating programming skills into the curriculum, universities can produce economists who are well-prepared to meet the demands of a rapidly changing global economy. It should be mentioned that models in economics are essential tools for understanding and managing the complexities of modern economies. The rise of AI tools in the labor market places additional demands on graduates, requiring them not only to possess strong technical and analytical skills but also to be proficient in using AI-driven technologies to enhance their productivity and decision-

making processes. Ukrainian universities must adapt their curricula to reflect these needs, ensuring that their graduates have the skills required to thrive in both domestic and international labor markets.

References

1. Department of Economics. London School of Economics and Political Science. Study. <https://www.lse.ac.uk/economics/study>
2. Drazen, A. (2000). *Political Economy in Macroeconomics*. Princeton University Press.
3. Tenreyro, S. (2018). *Models in Macroeconomics*. Speech at the University of Surrey.
4. Singh, A. (2025, January 16). Crisis In Harvard As 23 % MBA Students Remain Jobless After Graduation. *NDTV*. Retrieved from <https://www.ndtv.com/world-news/harvard-mbas-in-crisis-23-jobless-is-the-prestigious-degree-losing-its-sheen-7487220>

Андрєсв С.С.

начальник відділу

Деркач О.О.

начальник управління

Шевченко М.М.

кандидат філософських наук, доцент, головний спеціаліст,

Головне управління реагування на кризові ситуації

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦІВ-УПРАВЛІНЦІВ ТА АНАЛІТИКІВ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕАГУВАННЯ НА КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Зважаючи на необхідність кадрового забезпечення виконання завдань Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Концепції забезпечення національної системи стійкості постала необхідність сформулювати для системи підготовки фахівців-управлінців та аналітиків МОУ завдання адаптації професійних компетенцій до провідних трендів розвитку глобалізованого світу, глобальних трансформацій безпекового середовища, національної моделі входження України у світовий безпековий простір, моделі «партисипаторного» управління національною безпекою, трансформацій війни.

Аналіз результатів наукових досліджень [1–4] дозволяє визначити завдання адаптації професійних компетенцій фахівців-управлінців та аналітиків Міністерства оборони України у сфері реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці.

До групи професійних компетенцій фахівців-управлінців Міністерства оборони України щодо реагування на кризові ситуації пропонується включити такі компетенції:

I. Організаційно-управлінські компетенції: 1) бути здатним до аналізу, планування та організації публічного управління національною безпекою; 2) володіти технологіями управління персоналом і кадрового аудиту; 3) вміти знаходити та приймати організаційні управлінські рішення щодо виконання завдань політики національної безпеки, воєнної політики; 4) бути здатним здійснювати управлінські функції в умовах кризових та надзвичайних ситуацій; 5) вміти здійснювати планування заходів органу державної влади щодо забезпечення національної безпеки згідно чинного законодавства, зокрема заходів, спрямованих на виконання основних завдань, передбачених Стратегією національної безпеки, Стратегією воєнної безпеки України та інших нормативно-правових актів з ключових питань національної безпеки і оборони; 6) володіти вміннями та бути готовим формувати команди для вирішення завдань забезпечення національної безпеки і оборони; 7) бути здатним розробляти організаційну структуру, адекватну цілям і завданням, визначених Стратегією воєнної безпеки України, зовнішнім і внутрішнім умовам діяльності та, відповідно, здійснювати розподіл функцій, повноважень і відповідальності між виконавцями.

II. Адміністративні компетенції: 1) володіти навиками використання сучасних інструментів розробки та реалізації політики національної безпеки; 2) вміти готувати управлінські рішення щодо виконання завдань політики національної безпеки, з урахуванням вимог чинного законодавства; 3) розуміти зміст та спрямованість основних тенденцій розвитку процесів, які мають місце у сучасному світі, зокрема, процесів глобалізації, й, на цій основі, визначати основні виклики та загрози міжнародній безпеці, їх вплив на національну безпеку; 4) розуміти зміст та спрямованість основних тенденцій розвитку соціально-економічних та політичних процесів, які мають місце у сучасному суспільстві, й, на цій основі, визначати основні виклики та загрози національній безпеці; 5) володіти сучасними методами діагностики, аналізу і розв'язання проблем розробки та реалізації політики національної безпеки; 6) володіти сучасними методами державного реагування на виклики та загрози національним інтересам, на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці; 7) вміти розробляти системи стратегічного, поточного та оперативного контролю виконання законодавства про національну безпеку України; 8) володіти сучасними методами управління національною безпекою у різних сферах життєдіяльності суспільства та держави, готувати пропозиції щодо їх оптимізації.

III. Проектні компетенції: 1) вміти систематизувати та узагальнювати інформацію, готувати пропозиції щодо удосконалення державного управління національною безпекою; 2) висувати інноваційні ідеї з питань удосконалення публічного управління національною безпекою і нестандартні підходи до реалізації вказаних ідей; 3) бути здатним до кооперації зусиль управлінців, експертів та аналітиків при розробці та реалізації міждисциплінарних проектів, спрямованих на підвищення ефективності та результативності діяльності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства щодо забезпечення національної безпеки, а також до творчої роботи в суміжних галузях, стан справ у яких здійснює безпосередній вплив на реалізацію національних інтересів; 4) бути здатним застосовувати знання методів і теорій гуманітарних, соціальних та економічних наук, воєнної науки при здійсненні експертних та наукових досліджень.

IV. Комунікативні компетенції: 1) бути здатними та готовим до соціального діалогу з питань національної безпеки і оборони з громадянами та інститутами громадянського суспільства, іншими організаціями на основі цінностей громадянського демократичного суспільства; 2) бути здатним застосовувати для вирішення комунікативних задач сучасні технічні засоби та інформаційні технології; 3) бути здатним до ділового спілкування, професійної комунікації на одній із іноземних мов.

До групи професійних компетенцій аналітиків Міністерства оборони України пропонується включити такі компетенції:

I. Інформаційно-аналітичні компетенції: 1) бути здатним здійснювати верифікацію та структурування інформації щодо змісту, структури, спрямованості, пріоритетності, тенденцій розвитку та впливу викликів і загроз національним інтересам, яка отримується з різних джерел; 2) бути здатним проводити комплексний аналіз загроз національним інтересам при плануванні та здійсненні інноваційних проектів; 3) бути здатним проводити комплексний аналіз стану та перспектив розвитку зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних зв'язків, воєнно-політичної обстановки та їх вплив на міжнародну та національну безпеку й оборону України; 4) здійснювати критичну оцінку інформації щодо процесу та наслідків реалізації політики національної безпеки і конструктивно, на основі застосування методів аналізу та синтезу, готувати пропозиції щодо прийняття керівництвом необхідних державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки і оборони; 5) вміти використовувати паспорти загроз національній безпеці у різних сферах для вирішення професійних задач; 6) вміти використовувати інформаційні технології для вирішення різноманітних дослідницьких та адміністративних задач.

II. Експертно-консультативні компетенції: 1) бути здатним творчо використовувати основні наукові положення науки державного управління, воєнної науки, теорії глобалістики,

загальної теорії національної безпеки, а також наукові методи гуманітарних, соціальних та економічних наук при виконанні експертно-аналітичних робіт, обумовлених цілями та завданнями забезпечення національної безпеки і оборони України; 2) володіти сучасними методами експертних досліджень в професійній діяльності; 3) бути здатним здійснювати соціальну експертизу нормативно-правових актів з метою виявлення потенційних загроз національним інтересам; 4) бути здатним здійснювати експертну оцінку чинників ризику, здатних створювати соціально-економічну, воєнно-політичну, зовнішньополітичну та внутрішньополітичну ситуації критичного характеру.

III. Науково-дослідні компетенції: 1) володіти методами і спеціальними засобами для аналітичної роботи і наукових досліджень проблем у сфері національної безпеки і оборони; 2) володіти методикою аналізу політики національної безпеки, воєнної політики, підходами науки державного управління та загальної теорії національної безпеки для обґрунтування (уточнення) функцій та основних завдань щодо державно-управлінської діяльності у сфері забезпечення національної безпеки і оборони; 3) вміти готувати за результатами наукових та аналітичних досліджень звіти, статті, доповіді.

Література

1. Соколов В.А. Інституалізація аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки: зарубіжний та вітчизняний досвід: монографія. К. : НАДУ, 2021. 375 с.
2. Шевченко М.М. Соціально-філософська концепція науково-освітнього забезпечення публічного управління у сфері національної безпеки України. *Гілея: науковий вісник*: зб. наук. пр. / Гол. ред. В.М. Вашкевич. К. : «Видавництво «Гілея», 2018. Вип. 134. С. 320–325.
3. Андреев С.С., Шевченко М.М. Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного забезпечення кризового реагування у сфері воєнної безпеки України. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX — початку XXI ст.: тенденції та закономірності*: зб. наук. пр. / Кол. авторів; за ред. І.І. Фурмана. К.: ЦП «Компринт», 2023. Вип. 12. С. 309–316.
4. Шевченко М.М. Досвід упровадження та перспективи розвитку навчальних програм підготовки магістрів державного управління у сфері національної безпеки на основі компетентнісного підходу. *Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie*. 2015. № 3. С. 30–34.

Бортнікова О.Г.

*доктор філософських наук, доцент,
провідний науковий співробітник,
Воєнна академія імені Євгенія Березняка*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Зважаючи на важливість інформації як засобу і ресурсу забезпечення національної безпеки й суспільного розвитку, зазначене поняття безпосередньо пов'язане із змістовними й функціональними характеристиками системи національної безпеки, — формування знань, умінь і навичок, пошуку, добору, аналізу інформації, тобто всього того, що формує систему інформаційно-аналітичної діяльності у згаданій сфері. Місія останньої — це задоволення інформаційних та аналітичних потреб у сфері забезпечення національної безпеки.

Зауважимо, що складовими інформаційно-аналітичної діяльності є:

1) функціональна компонента — це аналітична культура, яка визначається як сукупність цінностей і норм аналітичної діяльності й являє собою науково-прикладну галузь. Розвинена аналітична культура характеризується відповідним рівнем володіння аналітичними методами. Будучи багатфункціональним явищем, аналітична культура виконує регулятивну, пізнавальну, проєктну, комунікативну і виховну функції;

- 2) галузева компонента — це знання предметної галузі;
- 3) особиста компонента аналітика — це обдарованість структури особистості аналітика [1, с. 43].

Рівень аналітичної культури здатен об'єктивно відобразити рівень організаційної стійкості системи забезпечення національної безпеки — здатність до своєчасної й адекватної оцінки викликів і загроз національним інтересам у динамічному безпековому середовищі.

Вітчизняна система національної безпеки, постаючи на порозі зміни парадигми національної безпеки, парадигми аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки, формує й відповідно нову аналітичну культуру, яка має складати базовий елемент загальної культури національної безпеки [2; 3]. У зв'язку з цим аналітичну культуру в нових формах її становлення, утвердження і розвитку можна розуміти як систему, що складається з чотирьох основних компонентів:

організаційно-управлінської культури, що слугує програмою організації моніторингу інформації у сфері національної безпеки, формування інформаційних баз спостереження для прийняття рішень на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях державного управління національною безпекою;

аналітичної та прогностичної культури, що слугує програмою аналітичної та прогностичної діяльності у сфері національної безпеки;

інформаційної культури, що слугує програмою комунікації між суб'єктами забезпечення національної безпеки та використання нових інформаційно-аналітичних технологій;

проектної культури, що слугує програмою підготовки варіантів державно-управлінських рішень у сфері забезпечення національної безпеки.

Формування аналітичної культури можна вважати одним із основних завдань системи державного управління та національної системи освіти, зважаючи на їх важливість як засобів забезпечення національної безпеки, а саме:

визначення соціально необхідного рівня ситуаційної обізнаності особи, що відповідає рівню, стандартам національної безпеки в умовах інформаційного суспільства та динамічного безпекового середовища;

формування системи ціннісних орієнтацій, що проявляється в доборі циркулюючої інформації з питань національної безпеки, її оцінці, критичному осмисленні тощо;

сприянні засвоєнню індивідом знань і цінностей аналітичної діяльності у формі домінуючих стереотипів професійної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки.

Основою, своєрідними підвалинами процесу формування аналітичної культури можна вважати:

формування і розвиток індустрії інформаційних, аналітичних і комунікативних послуг, зорієнтованої на фахівців у сфері національної безпеки та масового споживача;

інформатизацією всієї системи загальної і фахової, наступних форм підготовки і перепідготовки фахівців у сфері національної безпеки;

підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму, здатності до креативності як найважливіших характеристик потенціалу фахівців-аналітиків та фахівців у сфері національної безпеки;

формування системи ціннісних орієнтацій, що проявляються в доборі циркулюючої інформації з питань національної безпеки, її оцінці, критичному осмисленні;

сприяння засвоєнню індивідом знань і цінностей аналітичної діяльності у формі домінуючих стереотипів професійної діяльності у сфері забезпечення національної діяльності;

забезпечення сфери інформаційно-аналітичних послуг безпекознавчим змістом, що відповідає вимогам до системи забезпечення національної безпеки з боку динамічного безпекового середовища.

Формування аналітичної культури передбачає чотири етапи.

1 етап. Визначення місії держави та інститутів аналітики у сфері забезпечення національної безпеки. Визначення основних цінностей аналітичної культури: ціннісних імперативів аналітичної діяльності; інструментальних цінностей аналітичної діяльності.

2 етап. Формування стандартів поведінки суб'єктів аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки.

Поведінка суб'єктів аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки може оцінюватися в системі трьох вимірів, а саме: реальна поведінка; оптимальна поведінка; ідеальна поведінка.

Система регулювання поведінки суб'єктів аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки спрямована на зближення вказаних рівнів поведінки: наближення реального виміру поведінки — до оптимального виміру, останнього — до ідеального виміру, який є еталонним взірцем для наслідування.

3 етап. Формування традицій аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки.

4 етап. Розробка символіки аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки.

Розв'язання зазначених достатньо масштабних завдань означає, на нашу думку, реальне перетворення інформації і знань у справжній ресурс забезпечення національної безпеки і суспільного розвитку України. Воно буде також означати зміцнення інститутів національної безпеки, аналітичної діяльності в згаданій сфері, реальне гарантування національної безпеки України.

Література

1. Баронін А.С. Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі. К. : Видавець Паливода А.В., 2005. 128 с.
2. Соколов В.А., Шевченко М.М. Парадигма аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13–14. С. 110–117.
3. Соколов В.А. Інституалізація аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки: зарубіжний та вітчизняний досвід: монографія. К. : НАДУ, 2021. 375 с.

Брановицький В.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

РОЛЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Науково-дослідні установи відіграють ключову роль у формуванні та реалізації наукових підходів у забезпеченні цілей сталого розвитку. Їхня основна діяльність і функція сфокусована саме на проведенні наукових досліджень.

Вищі навчальні заклади, в свою чергу, мають унікальне значення для забезпечення цілей сталого розвитку, оскільки їхня діяльність поєднує як освітню, так і дослідницьку складову, що сприяє розвитку науки та впровадженню її досягнень у практику та підготовку фахівців з новими компетенціями.

Водночас, у контексті розвитку аналітичної освіти та адміністративно-правового забезпечення реалізації права громадян на охорону навколишнього середовища та природокористування, досягнення цілей сталого розвитку через науково-дослідницьку діяльність таких установ є визначальною.

Фактично можна поєднати їх до однієї групи, оскільки зазвичай науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади виконують функції як із проведення науково-дослідної діяльності, так і з надання освітніх послуг.

Однією з провідних науково-дослідних установ у цій сфері є державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», яка була створена постановою Президії НАН України № 309 від 03.11.2010 р. та підпорядковується Національній академії наук України, входячи до складу Відділення економіки НАН України. Вона діє з метою проведення наукових досліджень, спрямованих на отримання та використання нових знань у галузі економіки природокористування та сталого розвитку, доведення наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання, забезпечення економічного обґрунтування формування і реалізації державної політики у сфері використання та охорони природних ресурсів і сталого розвитку України, провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти та підготовки висококваліфікованих наукових кадрів, задоволення соціальних, економічних і культурних потреб та інноваційного розвитку держави [1].

Ще одним важливим науково-дослідним центром є Український науково-дослідний інститут екологічних проблем, який був створений ще в радянський період і нині підпорядковується Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України. Основні напрями діяльності цього інституту включають розроблення правових, нормативних, економічних і організаційних основ управління природоохоронною діяльністю; розвиток наукових засад екологічного моніторингу та управління станом водних ресурсів; вирішення питань екологічної експертизи та екологічного аудиту; створення комплексних природоохоронних заходів на регіональному та галузевому рівнях. Крім того, інститут займається аналізом стану атмосферного повітря, розробкою заходів щодо його охорони, а також створенням систем і методів управління промисловими відходами [2].

До числа науково-дослідних установ, що здійснюють значний внесок у формування екологічної політики, також належать інші організації, визначені у «Переліку державних підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міндовкілля та суб'єктів господарювання, повноваження з управління корпоративними правами держави щодо яких здійснює Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України» [3].

Окрім науково-дослідних установ, важливу роль відіграють окремі підрозділи вищих навчальних закладів, а саме: інститути, факультети, кафедри, які спеціалізуються на економічній теорії, економіці природокористування, державному управлінні, юриспруденції (насамперед конституційному, адміністративному, екологічному та земельному праві) та інших суміжних сферах. Вони активно займаються підготовкою кадрів, що сприяє розвитку аналітичної освіти та її ефективній імплементації у різних секторах економіки та управління природними ресурсами.

Таким чином, науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади є ключовими суб'єктами у сфері наукового забезпечення цілей сталого розвитку. Їхня діяльність сприяє розробці та впровадженню стратегій сталого розвитку та як результат забезпеченню економічної безпеки держави.

Література

1. Про інститут / Офіційний сайт державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». URL: <http://ecos.kiev.ua/about/>
2. Український науково-дослідний інститут екологічних проблем (УКРНДІЕП) / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів; Науково-дослідна установа «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем» (УКРНДІЕП). URL: <http://www.niiep.kharkov.ua/laskavo-prosimo-nasayt-ndu-ukrndiep.html>

3. Перелік державних підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. 2021 / Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennya-pereliku-naukovo-doslidnyh-ustanov-pidpriyemstv-ta-organizatsij-upovnovazhenykh-na-provedennya-derzhavnykh-vyprobuvan-pestytsydiv-ta-agrohimikativ/>

Великоіваненко Г.І.

*кандидат фізико-математичних наук, професор,
завідувач кафедри математичного
моделювання та статистики*

Коляда Ю.В.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри математичного
моделювання та статистики
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

АДАПТИВНЕ КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ — ІНСТРУМЕНТ ГЛИБОКОЇ ТА СВОЄЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ

Розвиток сучасної гетерархічної економіки зумовлений як взаємодією та обопільними впливами внутрішніх чинників, так і зовнішніми діями — глобалізації, біфуркації шляхів розвитку, калейдоскопічним перебігом подій тощо [1].

Цифрову економіку часто трактують як середовище, що базується на цифрових технологіях, таких як хмарні обчислення, штучний інтелект, блокчейн, великі дані тощо, а це — практично можливий спосіб докорінного поліпшення управління життєздатністю економічної системи, бо ґрунтується він на трьох «китах»: моделі — засоби їхнього вивчення — комп'ютерна реалізація моделей з якісним та кількісним аналізом результатів, і сприяє системному (глибокому й всебічному) аналізу діяльності господарювання [4].

Аналітики й покликані успішно долати проблеми комп'ютерного дослідження траєкторій економічної еволюції з метою сприяння виваженим управлінським рішенням.

В цьому контексті економічна аналітика являє собою, на нашу думку, аналіз об'єкта господарювання, як цілого, шляхом його абстрактного розбиття на органічно пов'язані між собою складові частини та їхнє вивчення наявними засобами.

Скоріш за все, з огляду на велику складність і ступінь відповідальності економічної аналітики, на практиці мова йде про групу або колектив таких фахівців. Задля організації їхньої успішної діяльності, відповідних аналітичних досліджень (належним чином) цих викликів сьогодення неможливо обійтися без використання методів моделювання динаміки розвитку нелінійної економічної системи, якою є сучасний об'єкт (великий і малий) господарювання. Важливо відмітити, що зараз це вже сприймається, як аксіома.

На кафедрі «Математичне моделювання та статистика» від початку ХХІ ст.

розробляється [2, 3] теза про наскрізний характер адаптивного комп'ютерного моделювання економіки, акцентуючи увагу на дослідженні нелінійної економічної динаміки — аналізі віртуальних сценаріїв можливого розвитку процесів та явищ для широкого спектру початкових умов.

Наскрізна адаптація за своїм змістом означає:

✓ по-перше, створення альтернативної множини динамічних математичних моделей, яка покликана відтворювати характерні особливості економічної еволюції.

По суті, для практики комп'ютерного економіко-моделювання розробляється аналог закону Ешбі з теорії систем: потужність банку моделей економічної динаміки має бути не

меншою розмаїття труднощів економічного розвитку. В такий спосіб з'являються підстави для розроблення гнучких, проблемно-орієнтованих процедур моделювання, оскільки наявний досвід відкидає жорсткі алгоритми моделювання;

✓ по-друге, рівняння нелінійної динамічної моделі піддаються математичному якісному аналізу на предмет існування різних шляхів розвитку подій, доповнюючи вербальні уявлення про надскладний характер економіки.

Так, використання параметричного портрету адаптивної динамічної моделі є доречним у виявленні адаптивної природи й механізму нелінійної економічної динаміки, що дозволяє отримати нові знання, наприклад [3]:

– існування так званих порогових значень числових коефіцієнтів ММ, перехід через які принципово змінює динамічний режим функціонування економічної системи,

– розмаїття фазових портретів та особливий характер їхньої поведінки поблизу меж стійкості,

– як інтенсивність зовнішнього впливу, так і внутрішні механізми (стани) є визначальними для режиму функціонування економічної системи;

✓ по-третє, для кожної з областей — фазових портретів параметричного портрету адаптивної динамічної моделі досліджуються кількісні траєкторії, що не просто описують механізм перебігу економічних процесів та явищ, а й різні види бифуркацій — м'який або жорсткий зрив рівноваги.

Саме на цьому етапі спостерігається методологічна відмінність від економетричного моделювання, підґрунтям якого є статистична інформація. Цілком доречно говорити про адаптивне або взаємодоповнюче застосування обох підходів пізнання закономірностей еволюції нелінійних економічних систем;

✓ заключний, четвертий етап адаптивного моделювання нелінійної економіки передбачає утворення траєкторій оптимістичного і песимістичного розвитку (оцінювання згори та знизу), що сприяє апостеріорному обчисленню покоординатного економічного ризику.

Слід зауважити, що будь-яке моделювання є не тільки пізнанням природи досліджуваного об'єкта, а й способом уявити його найближче майбутнє із плином часу. Повсталі виклики, поточне завдання і майбуття реальної економіки сьогодення (у сенсі прогнозування траєкторії її розвитку) складають загалом проблему, наукове дослідження якої є прерогативою економіко-математичного моделювання.

Здобувачі економічних спеціальностей вивчають навчальну дисципліну «Прикладне моделювання», що слід розцінювати як належну данину рівноважній економіці. Але сучасна економіка характеризується як нелінійна, нерівноважна та необоротної дії. Тому логічним є пропонувати студентському загалу курс «Прикладне моделювання — динаміка», який відповідає запитам реальної економіки сьогодення, появи фахівців з новими компетенціями та навичками адаптивного моделювання.

Література

1. Кривцун Л.А. Структурні зрушення в нерівноважних економічних системах: монографія. — Харків: НТУ «ХПІ», 2007. — 428 с.

2. Великоіваненко Г.І., Коляда Ю.В., Шатарська І.Ф. «Цифрова економіка як повеління епохи глобалізації»/ Матеріали Науково-практичної конференції «Економіка, облік, фінанси та право в умовах глобалізації: тенденції та перспективи», м. Полтава 12.09. 2019, ст. 52–53.

3. Коляда Ю.В. Адаптивна парадигма моделювання економічної динаміки: монографія. Вид. 2-е, переробл. і доповн. / К: КНЕУ, 2019. — 367 с.

4. Комп'ютерне дослідження динамічних моделей економіки: Навч. посіб./ Ю.В. Коляда, Т.В. Кравченко, В.І. Трохановський / За загал. ред. Г.І. Великоіваненко. — К: КНЕУ, 2021. — 262 с.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ЕКОНОМІКО-ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНУ

Сучасна філософія науки засвідчує, що різні історичні етапи розвитку науки, у тому числі економічної, характеризуються *різними історичними типами наукової раціональності* із властивими їм визначальними філософсько-методологічними ознаками — онтологією, гносеологією, аксіологією, а також сукупністю провідних методів дослідження.

Перехід на рубежі ХХ–ХХІ ст. до сучасної епохи постмодерну суттєво вплинув на всі сфери суспільного розвитку та людської діяльності, у тому числі на економічну науку та економіко-теоретичне знання як її концептуально-методологічне ядро. Йдеться про відповідні модифікації його функціонування і розвитку, зміну об'єкт-предметних характеристик, суб'єкт-об'єктних зв'язків, методологічних особливостей, аналітичних практик тощо. З огляду на це, поглиблене інтелектуальне опанування методологічного дискурсу економіко-теоретичного аналізу в умовах постмодерну становить безумовну актуальність, пізнавальний інтерес та науково-практичну значимість.

Епоха постмодерну ознаменувала формування нового історичного типу наукової раціональності, що характеризується такими рисами, як фрагментація знання, зростаючий науковий плюралізм, релятивізм, наголошення на множинності перспектив, важливості контексту відхід від незаперечності універсальних істин, піддавання сумніву традиційних дослідних підходів, переінтерпретація їхніх наукових результатів, а також деконструкція та довільна реконструкція науково-методологічних дискурсів і практик тощо [1; 2]. Проте триваюча *модифікація та модернізація* методологічного дискурсу економіко-теоретичного аналізу потребує свого подальшого дослідження.

Слід зауважити, що сутність економіко-теоретичного аналізу нами розуміється у шумпетеріанському трактуванні, втіленому у змісті й назві *tagnum opus* видатного австрійського економіста-теоретика, історика та методолога економічної науки Й.А. Шумпетера — «Історія економічного аналізу». Вчений універсалізував економічний аналіз як «інтелектуальні зусилля, здійснені людьми для того, щоб зрозуміти економічні явища», проводячи знак рівності між «аналітичними та науковими аспектами економічної думки», тобто між «аналітичною та науковою економічною теорією» [3, с. 1]. У такому розумінні економічний аналіз є фаховою *дослідницькою технікою*, сукупністю *аналітичних інструментів* дослідження, що складають методологічну основу функціонування і розвитку економічної теорії, продукування нового наукового знання.

Нові *онтологічні аспекти науково-теоретичного аналізу* в умовах постмодерну полягають у визнанні:

- *надскладності сучасної економічної реальності* як об'єкта дослідження як на глобальному, так і на макро-, мезо- та мікроекономічних рівнях у множині її системних поліструктурних утворень;
- високого ступеня *невизначеності* економічних явищ, процесів, часових і просторових трендів, що ускладнює пізнавальну, практичну та прогностичну функції економічної теорії, зокрема побудову реалістичних теоретичних моделей і точних економічних прогнозів;
- *нелінійності та непередбачуваності* економічних процесів і траєкторій розвитку;
- *кумулятивної причинності* у реалізації економічних явищ, трансформаційних процесів, економічного розвитку, зростання тощо;
- *суб'єктності та суб'єкт-об'єктності наукового знання*, тобто його постмодерного трактування як суб'єктно-детермінованого дослідницькою позицією вченого, що є втіленням принципу «без суб'єкта немає об'єкта».

Постмодерний тип наукової раціональності обумовлює такі ключові *гносеологічні методологічні особливості* економіко-теоретичного аналізу, як:

1) *відмова від універсальних істин та великих наративів*: постмодерн піддає сумніву можливість застосування універсальних підходів та засобів для аналітичного відтворення наукової картини економічної реальності, роблячи акцент на множинності інтерпретацій та відносності знання. Це означає відмову від уніфікації, відкидає ідею генерування єдиної, універсальної економічної теорії. Натомість наголошується на важливості контексту, різноманітності теоретичних систем і дослідних практик;

2) *постмодерна критика раціоналізму*: спростування на цій основі неокласичних припущень економічного мейнстріму щодо повної раціональності виборів та поведінки економічних суб'єктів, а також прийняття рішень на основі повноти інформації. Обстоювання неповної раціональності, впливу емоцій, соціальних норм, культурних чинників у прийнятті економічних рішень;

3) *методологічний плюралізм*: розширення спектру та урізноманітнення методологічних підходів набуває глибшого і стійкішого характеру, доходячи у своїх найрадикальніших проявах до «методологічного анархізму». Виразними проявами методологічного плюралізму є парадигмально-концептуальна та аналітична диференціація методологічних засад не тільки економічної гетеродоксії, але й економічного мейнстріму; розмивання жорсткості нормативних критеріїв наукової методології; інтеграція різних методологій для отримання економічною теорією реалістичнішої та адекватнішої наукової картини економічної реальності;

4) *розширення аналітичного інструментарію*: поєднання традиційних методів дослідження із сучасною економіко-математичною аналітикою, статистичними методами, інформаційними технологіями, інструментами штучного інтелекту, інституційними, еволюційними, поведінковими, етичними, соціально-психологічними та множиною інших методів дослідження;

5) *міждисциплінарність економічних досліджень*: поглиблення співпраці економістів із представниками точних, соціальних і природничих наук для більш глибокого розуміння економічних процесів (ширше використання математичних методів; синтез економічної теорії, політології, права, психології, соціальної психології, соціології, державного управління; застосування еволюційного підходу в економічних дослідженнях).;

6) *заперечення об'єктивності економічного знання*: прихильники постмодернізму в економічній теорії кидають виклик ідеї об'єктивності економічного знання, стверджуючи, що воно завжди формується соціальними, культурними та політичними чинниками;

7) *контекстуальність наукового знання*: контекстуальність наукових результатів і теоретичних висновків, що приходить на зміну фундаменталізму та есенціалізму науки класичного типу; замість глобальних теорій фіксування уваги на конкретних історичних, культурних та соціальних контекстах, в яких відбуваються економічні процеси; розробка моделей, які враховують цю контекстуальну специфіку; трактування економіки як соціально-культурного конструкту, що постійно змінюється;

8) *розвиток холістичних економічних підходів*: врахування цілісності різнорівневих економічних системи у процесі їх дослідження;

9) *дискурсивний економічний аналіз*: частіше використання для вивчення економічних явищ таких якісних методів дослідження, як аналіз та інтерпретація текстів, аналіз дискурсу, аналіз того, як економічні дискурси формують розуміння економічних процесів та впливають на економічну політику, як економічні ідеї формуються і поширюються у суспільстві, використовуються для підтримки інтересів певних соціальних груп.

Також слід зазначити подальшу актуалізацію *аксіологічних основ* економічної науки, посилення таких соціально-гуманістичних ціннісних, ідейних та світоглядних підвалин економіко-теоретичної аналітики, як:

- *антропоцентризм* економічної теорії — врахування людиновимірності економічного буття, поведінкового підґрунтя економічної діяльності; холістичне поєднання економічної

теорії з напрацюваннями інших наук про людину (соціологією, психологією, антропологією, історією, когнітивістикою);

- проблематика *соціально-економічної нерівності* та несправедливості, шляхи і чинники підвищення економічного добробуту;

- врахування *гендерно-феміністичних* вимірів економіки — йдеться про вагомість тенденцій відмінностей трудового життя, ринку праці, зайнятості, соціально-економічної емансипованості та рівності тощо;

- зростання значущості *екологічних* аспектів сучасного глобального і національного економічного розвитку тощо.

На цьому оновленому концептуальному та методологічно-аналітичному ґрунті постмодерн привів до динамічного розвитку в економічній теорії нових перспективних дослідних галузей і підходів, таких як поведінкова економіка, нова інституційна економіка, когнітивна економіка, етична економіка, екологічна економіка, феміністична економіка тощо.

Отже, постмодерний методологічний дискурс економічної теорії на рубежі XX–XXI ст. в онтологічному аспекті ознаменований надзвичайним ускладненням та динамізацією реалій економічного розвитку, а в гносеологічному — модернізацією аналітичних практик та інструментарію економіко-теоретичних досліджень. Одночасно епоха постмодерну ставить перед економістами численні складні виклики, змушуючи шукати і знаходити оптимальний баланс між традиційними та новими постмодерними аналітичними підходами для глибшого розуміння складної і динамічної економічної реальності, забезпечення на цій основі подальшого розвитку економічної теорії та плідної імплементації її напрацювань у господарській практиці.

Література

1. Amariglio J., Ruccio D.F. Postmodern Moments in Modern Economics. Princeton University Press, 2004. 384 p.
2. Ruccio D. An Introduction to Postmodernism, for Economics. Princeton University Press, 2021. URL: <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s7609.pdf>
3. Schumpeter J.A. History of economic analysis. Copyright 1954. Reprinted by Routledge, 1997. 1308 p. URL: <http://digamo.free.fr/schumphea.pdf>

Горохова О.М.

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри інженерії програмного
забезпечення та кібербезпеки*

Державний торговельно-економічний університет

Данилюк Н.М.

*доктор філософії,
старший викладач кафедри економічної теорії,
менеджменту і маркетингу*

Національний університет «Острозька академія»

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ В СИСТЕМІ АНАЛІТИЧНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Традиційно оцінювання у закладах вищої освіти складається з поточного та підсумкового контролю знань, що знаходить відображення у формі контрольних робіт, заліків та екзаменів. Крім цього, значного поширення набувають тестові завдання як форма перевірки рівня засвоєних знань у процесі навчання. Ці форми контролю знань є важливою частиною методичного інструментарію викладача, однак в умовах змішаного навчання особливо значущим стає створення циклу зворотного зв'язку між учасниками навчального процесу.

В умовах активного використання таких форм навчання, як онлайн, офлайн і змішане навчання, важливого значення набуває питання ефективного застосування сучасних підходів до оцінювання знань здобувачів вищої освіти з урахуванням їхніх індивідуальних освітніх потреб, навчального поступу, а також розвитку таких компетентностей, як здатність до самонавчання, саморозвитку, самореалізації та самоконтролю. У зв'язку з цим, доцільно звернути увагу на можливість формування оцінювання як «оцінювання для навчання», що здатне забезпечувати визначення навчальних потреб здобувачів вищої освіти та адаптувати відповідно до цього навчальний процес.

Формувальне оцінювання як безперервний процес взаємодії учасників освітнього процесу щодо засвоєння навчального матеріалу, його коригування та адаптації відповідно до потреб навчальної аудиторії створює одну з передумов для успішного розвитку професійних компетентностей в здобувачів вищої освіти, для їх самоаналізу та мотивації до активнішої навчально-пізнавальної та науково-дослідної діяльності [1]. З огляду на значне різноманіття технік формування оцінювання, можна стверджувати, що кожна категорія технік має на меті сприяти в тій чи іншій мірі формуванню позитивного ставлення здобувачів вищої освіти до процесу пізнання та навчання (табл. 1).

Таблиця 1

**ЦІЛІ ТА ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ КАТЕГОРІЙ ТЕХНІК ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ
З ТОЧКИ ЗОРУ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Назва категорії технік	Ціль категорії технік	Переваги застосування категорії технік
Усні	Формування в здобувачів вищої освіти позитивної самооцінки. Визначення емоційної атмосфери в групі	Розвивають здатність до аналізу та синтезу інформації. Спонукають до критичного та аналітичного мислення. Покращують метакогнітивні навички. Пришвидшують зворотній зв'язок
Візуальні	Формування в здобувачів вищої освіти позитивної самооцінки. Визначення рівня індивідуального та групового поступу в навчанні. Діагностика зон росту. Ідентифікація слабких місць в навчально-науковій діяльності. Визначення емоційної атмосфери в групі	Сприяють формуванню навичок синтезу та оцінювання інформації. Допомагають налагоджувати комунікаційну взаємодію та зворотній зв'язок. Полегшують розуміння помилок під час самооцінювання
Письмові	Мотивація здобувачів вищої освіти до подальшої навчально-наукової діяльності. Визначення рівня індивідуального та групового поступу в процесі навчання. Діагностика зон росту. Ідентифікація слабких місць в навчально-науковій діяльності	Сприяють розвитку критичного мислення, комунікації, креативності, мобільності, здатності до самоосвіти, толерантності, відповідальності за результати своєї діяльності. Формують вміння самостійно приймати рішення
Командна робота (робота в малих групах)	Мотивація здобувачів вищої освіти до подальшої навчально-наукової діяльності. Формування в здобувачів вищої освіти позитивної самооцінки. Визначення рівня індивідуального та групового поступу в навчанні. Діагностика зон росту. Ідентифікація слабких місць в навчально-науковій діяльності. Визначення емоційної атмосфери в групі	Забезпечують розвиток творчого потенціалу. Підвищують згуртованість учасників командної роботи. Дають можливість заощаджувати загальний час на виконання командних завдань. Сприяють ініціативності, обміну думками та спільному пошуку вирішення дискусійних питань

Джерело: формалізовано авторами на основі [2; 3]

Інформація, наведена в табл. 1, дає можливість стверджувати, що цілі основних категорій технік формувального оцінювання забезпечують виконання таких принципів формувального оцінювання, як:

- центрованість на здобувача освіти: пошук шляхів покращення та розвитку навчання;
- спрямовуюча роль викладача: наявність автономії та академічної свободи;
- оцінка роботи здобувача освіти, а не його особистості;
- наявність чітко визначених критеріїв оцінювання, що сформовані відповідно до цілей навчання;
- різностороння результативність, що стимулює здійснення самооцінювання здобувачами освіти;
- неперервність завдяки наявності швидкого зворотного зв'язку між здобувачами освіти та викладачем;
- опора на якісне викладання та високий професіоналізм викладача [4].

Таким чином, характер здійснення формувального оцінювання спонукає розвиток критичного мислення, конструктивної критики, відповідальності за результат навчання, самостійної роботи, а також стимулює ініціативність, креативність, творчий розвиток, навчально-пізнавальну активність здобувачів вищої освіти. Все це у комплексі створює підґрунтя для інтеграції різних характеристик особистості, як індивідуальних, так і професійних, у єдину систему компетентностей.

Література

1. Мілорадова Н.Е., Шевченко В.В. (2020). Компетентнісний підхід як методологічна основа дослідження професійної компетентності особистості. *Габітус*, 16, 233–237. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.16.38>
2. Daniel Asamoah, Masitah Shahrill, Siti Norhedayah Abdul Latif (2022). A Review of Formative Assessment Techniques in Higher Education During COVID-19. *The Qualitative Report*, 27, 475–487, <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2022.5145>
3. Kathleen R. Brazeal, Tanya L. Brown, and Brian A. Couch (2016). Characterizing Student Perceptions of and Buy-In toward Common Formative Assessment Techniques. *CBE-Life Sciences Education* 15:ar73, 1–14, DOI: 10.1187/cbe.16-03-0133
4. Бажміна Е.А. (2020). Формувальне оцінювання: цілі, умови, принципи та структура. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*, 4, 130–137. DOI 10.31651/2524-2660-2020-4-130-137

Іванова В.М.

*доктор наук з державного управління, к.е.н., професор кафедри
фінансово-економічної безпеки,
Національна академія
Служба безпеки України*

МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ В СИСТЕМІ ЗНАНЬ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На даний час перед вітчизняною системою державного управління постала проблема створення інноваційної теорії і практики державного управління національною безпекою, а отже, формування фахівців у сфері національної безпеки нової генерації, здатних мислити і діяти в умовах кризового стану суспільства та війни. Розв'язання цієї актуальної проблеми передбачає підготовку і перепідготовку фахівців у сфері забезпечення національної безпеки на основі реалізації концепції випереджальної освіти [1; 2]. Ця концепція спирається на прогностичну природу освіти й особливістю її реалізації є тривале визрівання освітніх процесів та довгостроковість їх дії на усі сфери суспільства, включаючи національну безпеку.

В Національній академії Служби безпеки України на кафедрі фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового гуманітарного інституту здійснюється підготовка фахівців у сфері національної безпеки, в ході якої викладається комплекс навчальних дисциплін: «Інформаційна економіка», «Міжнародні економічні відносини», «Забезпечення фінансово-економічної безпеки України в умовах війни» та інші. Згадані навчальні дисципліни формують у курсантів знання, уміння і навички з економічної аналітики, які потрібні для забезпечення фінансово-економічної безпеки національної держави в умовах динамічного безпечового середовища та глобальних трансформацій економіки.

Вивчення навчальної дисципліни «Забезпечення фінансово-економічної безпеки України в умовах війни» забезпечує формування у здобувача вищої освіти наступних компетентностей та спрямована на досягнення таких результатів навчання:

I. Знання базової специфіки реагування на загрози фінансово-економічній безпеці, а саме:

1) термінології: національні інтереси в економічній сфері; економічна аналітика; економічна безпека; фінансово-економічна безпека; загроза фінансово-економічній безпеці; кризова ситуація, що загрожує фінансово-економічній безпеці; війна; надзвичайні ситуації воєнного характеру; методи державного реагування на загрози фінансово-економічній безпеці; технології державного реагування на загрози фінансово-економічній безпеці; особливі правові режими; управління ризиками;

2) специфічних фактів зі сфери, що вивчається: сутність, причинно-наслідкові та функціональні зв'язки між явищами і процесами, врахування цих зв'язків при розробленні і реалізації заходів забезпечення фінансово-економічної безпеки; сутність та специфіка державного управління фінансово-економічною безпекою в умовах війни; сутність та специфіка внутрішніх, зовнішніх та гібридних загроз фінансово-економічній безпеці.

II. Знання способів та методів оперування базовою специфікою забезпечення фінансово-економічної безпеки, а саме:

1) конвенції (правила): логіка та методологія розробки управлінських рішень щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки відповідно до вимог чинного законодавства України; концептуальні підходи та методи державного реагування на загрози фінансово-економічній безпеці;

2) закони і закономірності: закон ефективності; закон інтеграції управління; закон необхідного різноманіття; закон пріоритетності соціальних цілей; закони соціального управління; закони суспільного розвитку; закономірність ефективності управлінських рішень та дій; закономірність ієрархічності; закономірність історичності; закономірність стабільності організації; закономірність цілеутворення; закономірність цілісності системи; закономірності державного управління; закономірності політичні; закономірності економічні; закономірності соціальні; закономірності цілепокладання; закономірності функціонування соціально-економічних системи в умовах дії викликів, ризиків, загроз, небезпек;

3) моделі: моделі загроз фінансово-економічній безпеці; моделі прийняття рішень; модель технології державного реагування на загрози фінансово-економічній безпеці;

4) процеси: розроблення сценаріїв реагування на загрози фінансово-економічній безпеці; підготовки управлінського рішення; прийняття управлінського рішення; реалізації управлінського рішення; оцінка ефективності управлінського рішення;

5) процедури: процедура SWOT-аналізу; процедура багатофакторного аналізу нормативно-правових баз; процедура державного реагування на загрози фінансово-економічній безпеці;

6) алгоритми: узагальнений алгоритм функціонування системи забезпечення фінансово-економічної безпеки щодо мінімізації рівня загрози згаданих безпеці: формулювання проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки (виявлення проблеми, оцінка проблеми) → моніторинг небезпек і загроз фінансово-економічній безпеці → ідентифікація та оцінка рівня загроз фінансово-економічній безпеці → розробка варіантів нейтралізації загрози фінансово-економічній безпеці → оцінка варіантів нейтралізації загрози фінансово-економічній безпеці → вибір оптимального варіанту за обраним критерієм → прийняття рішення про нейтраліза-

цію загрози фінансово-економічній безпеці → підготовка та всебічне забезпечення реалізації державно-управлінського рішення щодо реагування на загрозу фінансово-економічній безпеці → вплив на загрозу (нейтралізація загрози) → оцінка рівня загрози після впливу на неї системи забезпечення фінансово-економічної безпеки → вибір оптимального варіанту за обраним критерієм → досягнення запланованого результату.

II. Знання теоретичних основ щодо базової специфіки реагування на загрози фінансово-економічній безпеці, а саме: наукові підходи, теорії, принципи, методи реагування на загрози фінансово-економічній безпеці.

III. Уміння приймати управлінські рішення в умовах змін у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України, що потребує застосування нових підходів та методів реагування на загрози фінансово-економічній безпеці, а також ефективної комунікації між різними соціальними групами, складовими сектору безпеки та гілками влади, зокрема курсант/студент здатний продемонструвати: уміння ідентифікувати загрози фінансово-економічній безпеці; уміння аналізувати розвиток процесів у сферах міжнародної та національної економічної безпеки, ідентифікувати проблеми та обґрунтовувати необхідність їх вирішення, добирати для цього необхідну та релевантну кількісну і якісну інформацію, робити обґрунтовані та неупереджені висновки на основі аналізу даних; уміння використовувати основні методи прогнозування для формування гіпотез і припущень про майбутні тенденції розвитку загроз фінансово-економічній безпеці в умовах війни; уміння використовувати основні методи державного реагування на загрози фінансово-економічній безпеці; уміння розробляти Паспорти загроз фінансово-економічній безпеці; уміння здійснювати оцінку ефективності системи забезпечення фінансово-економічної безпеки; уміння готувати пропозиції щодо оптимізації структури та функцій системи забезпечення фінансово-економічної безпеки; уміння використовувати основні методи прогнозування для формування гіпотез і припущень про майбутні тенденції розвитку загроз фінансово-економічній безпеці; уміння конструювати технології державного реагування на загрози фінансово-економічній безпеці; уміння визначати концептуальні підходи та методи державного реагування на загрози фінансово-економічній безпеці; уміння розробляти сценарії реагування на загрози фінансово-економічній безпеці, з урахуванням результатів комплексного аналізу прогнозних оцінок викликів і загроз безпеці; уміння обґрунтовувати альтернативні варіанти проектів державно-управлінських рішень, виходячи з прогнозної моделі загроз фінансово-економічній безпеці; уміння розробляти аналітичні документи, проводити експертизу проектів управлінських рішень, надавати консультативну допомогу органам державної влади щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки; уміння готувати пропозиції щодо визначення пріоритетів та основних завдань державної політики України з питань реагування на загрози фінансово-економічній безпеці та забезпечення економічної стійкості України.

Що стосується конкретних механізмів і можливостей економічної аналітики в системі підготовки фахівців у сфері національної безпеки, то можна виокремити такі аспекти: по-перше, економічна аналітика надає можливість системного пізнання практичних проблем забезпечення фінансово-економічної безпеки; по-друге, мобілізувати ресурси вітчизняної освіти для вирішення поточних завдань забезпечення фінансово-економічної безпеки України в умовах війни та виходу з війни, що на сьогоднішній день набуває особливого значення.

Література

1. Іванова В.М. Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в системі публічного управління: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 336 с.
2. Шевченко М.М. Досвід упровадження та перспективи розвитку навчальних програм підготовки магістрів державного управління у сфері національної безпеки на основі компетентнісного підходу. *Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja; doświadczenie*. 2015. № 3. С. 30–34.

АНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Ринок освітніх послуг в Україні є динамічним і відображає соціально-економічні, демографічні та політичні зміни [1, 5, 8]. Аналіз цього сектору дозволяє визначити основні тенденції, виклики та можливості для його подальшого розвитку [2, 7].

Розглянемо загальну характеристику ринку освітніх послуг в Україні. Структура українського ринку освітніх послуг включає три відносно самостійних сектори [3, 9, 11]:

- державний сектор: дошкільна, загальна середня, професійно-технічна та вища освіта;
- приватний сектор: приватні школи, вищі навчальні заклади, мовні курси, ІТ-академії та онлайн-освіта;
- неформальна освіта: курси підвищення кваліфікації, майстер-класи, вебінари.

У результаті проведеного дослідження визначено особливості регіонального розвитку українського ринку освітніх послуг. По-перше, це висока концентрація якісних освітніх послуг у великих містах (Київ, Львів, Харків) [4]. По-друге, нерівномірний доступ до освіти у сільській місцевості [6]. По третє, це зростаючий попит на нові формати освіти: онлайн-освіта та гібридні форми навчання (особливо після COVID-19 і через військові дії); підвищення попиту на професійно-орієнтовані програми (ІТ, бізнес-адміністрування, медицина) [10, 13].

Розглянемо виявлені та обґрунтовані нами ключові тренди на українському ринку освітніх послуг.

1. *Цифровізація освіти.* Передбачає швидке зростання онлайн-платформ (Prometheus, EdEra, Coursera), інтеграцію технологій доповненої та віртуальної реальності у навчальний процес, використання штучного інтелекту для адаптивного навчання.

2. *Інтернаціоналізація освіти.* Проявляється у зростанні кількості іноземних студентів (переважно з Індії, Китаю, Марокко, Туреччини, Туркменістану) у технічних університетах. Розширюються міжнародні партнерства університетів (програми обміну, подвійні дипломи). Збільшується попит на практичну освіту з використанням програм стажувань, дуальної освіти, навчання з фокусом на soft skills. Зростають також запити на короткострокові міжнародні програми, які забезпечують швидке та ефективне працевлаштування.

3. *Зміна демографії студентів.* Нами виявлені тенденції скорочення кількості студентів через демографічну кризу та міграцію молоді. З початком війни появилась нова аудиторія абітурієнтів — дорослих людей, які хочуть перекваліфікуватися.

Нами сформовано рекомендації для учасників ринку, які включають три напрямки. По перше, це рекомендації для держави. Вони включають розширення інвестицій в інфраструктуру навчальних закладів: відновлення зруйнованих навчальних закладів; стимулювання цифровізації: забезпечення рівного доступу до технологій у навчанні; підтримка викладачів: програми підвищення кваліфікації, фінансова допомога. Рекомендації для навчальних закладів передбачають диверсифікацію навчальних програм: впровадження курсів з нових спеціальностей (технології, медицина, екологія); розвиток партнерства: співпраця з бізнесом для забезпечення практичного навчання; акцент на онлайн-навчанні: створення якісних дистанційних програм. Рекомендації для бізнесу передбачають суттєве посилення інвестицій в освіту; розробка корпоративних навчальних програм; розширення системи стипендій та грантів з метою підтримки талановитих студентів; впровадження інноваційних освітніх технологій: інтеграція рішень на основі штучного інтелекту та аналізу даних.

Ринок освітніх послуг в Україні має значний потенціал розвитку за умови подолання викликів, викликаних війною та економічними труднощами. Інновації, інвестування в цифровізацію та міжнародна інтеграція стануть ключовими факторами успіху.

Література

1. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
2. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо–підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гаврись О.М., Погорєлова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
3. Товажнянський В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / Товажнянський В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. –703 с.
4. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // *MIND Journal*. №5. 10 p.
5. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
6. Перерва П.Г., Кобелєва Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
7. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // *Маркетинг: підручник* / За ред. О.А.Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
8. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.
9. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорєлова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.
10. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
11. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // *Навч.посібник для інж.-техн.вузів.* — Харків : «Основа», 1993. — 288 с.
12. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
13. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелєва Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.

Кобелєв В.М.

кандидат економічних наук, доцент

Кобелєв І.В.

здобувач вищої освіти,

Національний технічний університет «ХПІ»

ФОРМУВАННЯ НОВИХ ПІДХОДІВ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З АНАЛІТИКИ

Сучасна епоха цифрової трансформації, глобалізації та постійних економічних змін вимагає нових підходів до підготовки фахівців з аналітики [1, 5]. Освіта у цій сфері має враховувати як технологічні новації, так і зміну попиту на ринку праці [2, 6, 10].

Актуальність та важливість поставленої проблеми, на нашу думку, можна пояснити чотирма актуальними викликами аналітичної освіти. По-перше, це технологічні зміни: провадження штучного інтелекту (ШІ), машинного навчання (ML), аналізу великих даних (Big Data); потреба у знаннях сучасних аналітичних платформ (Python, R, Tableau тощо) [3]. По-друге, це міждисциплінарний характер і наповнення знань: необхідність розуміння економіки, соціології, екології, комп'ютерних наук та бізнесу; інтеграція знань для комплексного аналізу [5, 12]. По-третє, це дефіцит кадрів: нестача фахівців, які можуть ефективно працювати з великими обсягами даних та інтерпретувати їх для стратегічного прийняття рішень [7, 13]. По-четверте, це зміна вимог до компетенцій: зростання попиту на soft skills (критичне мислення, комунікація, адаптивність) поруч із технічними знаннями [4, 11].

В рамках проведеного дослідження нами сформовано ключові напрями розвитку аналітичної освіти. Розглянемо більш детально їх зміст.

1. *Актуалізація навчальних програм.* Включає інтеграцію технологій: навчання роботі з інструментами аналізу великих даних (Hadoop, Spark) та викладання алгоритмів машинного навчання та ШІ. Робить особливий акцент на практичну підготовку: реальні кейси з бізнесу, фінансів, соціальної політики; проекти у партнерстві з компаніями чи державними органами.

2. *Впровадження міждисциплінарних курсів.* Передбачає комбінацію різних дисциплін: поєднання економіки, бізнес-аналітики, програмування, екології; додаткові напрямки: психологія даних, тобто як люди сприймають статистику та прогнози; етична аналітика, тобто як уникнути упередженості при отриманні та використанні інформаційних даних.

3. *Розвиток soft skills.* Передбачається розвиток курсів з критичного мислення, ефективної комунікації, роботи в командах, а також вміння презентувати результати аналізу у зрозумілому форматі.

4. *Нове наповнення сучасних компетенцій фахівця з аналітики.* По-перше, змінюються технічні навички: програмування (Python, R, SQL); використання візуалізаційних інструментів (Tableau, Power BI); розуміння алгоритмів машинного навчання та статистичних моделей. По-друге, змінюється аналітичне мислення: вміння структурувати проблеми та знаходити рішення; розуміння економічних і соціальних взаємозв'язків. По-третє, розширюються комунікаційні навички: переклад складних даних у прості, практичні рекомендації; вміння працювати з різними стейкхолдерами (бізнес, уряд, громадськість). По-четверте, з'являється етична відповідальність: забезпечення прозорості у використанні даних; усвідомлення наслідків рішень, прийнятих на основі аналізу.

5. *Формування інноваційних підходів у навчанні:* онлайн-освіта та мікродипломи (курси на платформах Coursera, EdX, DataCamp); можливість швидко здобувати спеціалізовані навички; стажування та партнерства (програми співпраці університетів із бізнесом); практичні проекти для підготовки до реальних викликів; використання симуляцій та імітацій (створення умов реального часу для прийняття рішень на основі даних).

6. *Підвищення ролі держави та бізнесу у розвитку аналітичної освіти.* Передбачає збільшення реальних інвестицій у навчальні програми: фінансування оновлення університетських лабораторій і курсів; створення грантів для студентів; державні програми для підготовки фахівців у критичних галузях (енергетика, медицина, екологія); залучення бізнесу для створення реальних кейсів і вакансій; безкоштовний доступ до освітніх ресурсів для підвищення кваліфікації.

Підготовка аналітиків майбутнього вимагає змішаного підходу, який об'єднує технічні, міждисциплінарні знання та навички роботи з даними. Інноваційні освітні моделі, партнерства з бізнесом і державна підтримка сприятимуть формуванню фахівців, здатних адаптуватися до викликів сучасності.

Література

1. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
2. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
3. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорелова М.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
4. Тovaжнянський В.Л. Антикризисний механізм сталого розвитку підприємства / Тovaжнянський В.Л.-Х.: Віровець А.П. : Апостроф, 2012. — 703 с.
5. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
6. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // *MIND Journal*. № 5. 10 p.
7. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.

8. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
9. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // Маркетинг: підручник / За ред. О.А. Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
10. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
11. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // Навч. посібник для інж.-техн. вузів. — Харків : «Основа», 1993. — 288 с.
12. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.
13. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорелова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.

Козиряцький А.П.

здобувач PhD,

ДННУ «Академія фінансового управління»

ІНТЕГРАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ BIG DATA ТА МАШИННОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стрімкий розвиток цифрової економіки та експоненціальне зростання обсягів даних (Big Data) вимагають від сучасних економістів володіння новими аналітичними інструментами. Традиційні методи економічного аналізу часто виявляються недостатніми для обробки та інтерпретації великих масивів даних. Впровадження інструментів машинного навчання (ML) дозволяє виявляти складні залежності, прогнозувати економічні показники та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Водночас, існує потреба у модернізації освітніх програм, аби забезпечити студентів необхідними знаннями та навичками роботи з інструментарієм Big Data й технологіями машинного навчання в контексті економічних досліджень і практики.

Метою даного дослідження є аналіз можливостей і перспектив інтеграції інструментів Big Data та ML в освітні програми економічних спеціальностей з метою підвищення якості підготовки фахівців, здатних ефективно працювати в умовах цифрової економіки. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- виявлення ключових компетенцій, якими повинні володіти сучасні економісти в контексті використання Big Data та ML;
- аналіз існуючих освітніх програм та визначення можливостей їх адаптації для інтеграції інструментів Big Data та ML;
- розробка рекомендацій щодо впровадження інноваційних методів навчання, що базуються на використанні реальних даних та сучасних технологій;
- оцінка потенційного впливу інтеграції Big Data та ML на якість підготовки випускників економічних спеціальностей.

Для досягнення поставленої мети буде використано комплекс методів дослідження, зокрема:

- аналіз та синтез наукових джерел і нормативних документів, що регулюють освітній процес у закладах вищої освіти;
- порівняльний аналіз програм провідних університетів світу з метою виявлення найкращих практик інтеграції Big Data та машинного навчання в економічну освіту;
- аналіз навчальних планів та програм економічних спеціальностей;
- порівняльний аналіз міжнародних практик впровадження Big Data та ML в економічну освіту;
- методи системного підходу для розробки комплексної моделі впровадження нових дисциплін і практичних кейсів у навчальні програми.

Дослідження дозволило визначити ключові компетенції, якими повинен володіти сучасний економіст в умовах цифрової економіки. Серед них особливе значення мають знання основ статистики, володіння мовами програмування, такими, як Python та R, розуміння методів машинного навчання, вміння працювати з базами даних, навички візуалізації даних та усвідомлення етичних аспектів використання великих даних. Аналіз існуючих навчальних програм економічних спеціальностей виявив недостатню кількість дисциплін, які б повноцінно охоплювали тематику Big Data та машинного навчання. У зв'язку з цим було запропоновано низку рекомендацій щодо інтеграції цих інструментів у навчальний процес. Зокрема, пропонується введення нових навчальних дисциплін, активне використання практичних кейсів, що базуються на реальних даних, застосування хмарних платформ для обробки великих обсягів інформації, а також залучення до викладання практикуючих фахівців з Data Science та Big Data. Основи Data Science для бізнесу детально описані в роботі Provost & Fawcett¹. Вплив Big Data на різні сфери життя, включаючи бізнес та освіту, досліджується в праці Mayer-Schönberger & Cukier². Звіти ОЕСР³, надають аналіз потреб ринку праці в цифровій економіці, що підтверджує необхідність розвитку відповідних компетенцій у випускників економічних спеціальностей. Для оцінки потенційного впливу інтеграції Big Data та ML на якість підготовки випускників було розроблено спеціальну модель. Ця модель враховує такі фактори, як рівень засвоєння студентами необхідних компетенцій, показники працевлаштування випускників після закінчення навчання та рівень їхньої задоволеності отриманою освітою. Результати дослідження підкреслюють необхідність оновлення навчальних планів та програм з метою включення до них дисциплін з Big Data та ML, забезпечення належної матеріально-технічної бази для практичних занять, підвищення кваліфікації викладацького складу у цій сфері та налагодження тісної співпраці з бізнес-середовищем для забезпечення практичної спрямованості навчального процесу.

Інтеграція інструментів Big Data та машинного навчання в освітні програми економічних спеціальностей є необхідним кроком для формування сучасного фахівця, здатного ефективно працювати з великими обсягами даних і робити обґрунтовані прогнози на основі аналітики. Застосування розроблених методологічних підходів і запропонованих рекомендацій у навчальний процес підвищить якість економічної освіти, сприятиме адаптації студентів до вимог сучасного ринку праці та стимулюватиме інноваційний розвиток як університетів, так і суспільства в цілому.

Література

1. Provost, F., & Fawcett, T. (2013). Data science for business: What you need to know about data mining and data-analytic thinking. «O'Reilly Media, Inc.».
2. Mayer-Schönberger, V., & Cukier, K. (2013). Big data: A revolution that will transform how we live, work, and think. Houghton Mifflin Harcourt.
3. OECD. (2019). OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World. OECD Publishing.

Козловська Л.С.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри бізнес-лінгвістики
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ЕКОНОМІСТА

Особистісно орієнтований напрямок сучасної мовної освіти уможливорює на основі зміни традиційних методичних пріоритетів виховання вправного мовця, такого, що вільно володіє різностильовими мовними засобами і в ситуаціях різноформатного спілкування доречно використовує ці засоби. Сучасний студент є учасником освітньо-наукового, а згодом —

професійного дискурсу, засвоює відповідні мовні стратегії й тактики поведінки, формуючи стійкі мовні навички. Очевидним, на думку дослідників (Ф. Бацевич, В. Кононенко та ін.), є те, що доцільність використання засвоєних лінгвальних одиниць офіційно-ділового, наукового та розмовного кодифікованого стилів літературної мови перетворюється на необхідну умову досягнення майбутнього професійного успіху. Досконала мова як чинник досконалої комунікативної компетентності здобувача вищої освіти стає запорукою вільного усного чи писемного спілкування, структуруючи навколишній комунікативний простір.

Комунікативна культура є важливим складником професійної компетентності майбутніх фахівців економічної галузі суспільного життя. Вона охоплює здатність ефективно спілкуватися, розуміти та інтерпретувати інформацію, а також адаптуватися до різних комунікативних ситуацій. Розвинена комунікативна культура сприяє успішній взаємодії як з учасниками освітнього процесу, так і з майбутніми колегами, клієнтами та партнерами, що є ключовим у професійній діяльності економіста.

Варто згадати, що цьому питанню приділено достатньо уваги представниками різних наукових дискурсів ще наприкінці минулого століття. Наприклад, Юрген Габермас, німецький філософ і соціолог, у своїй праці «Теорія комунікативної дії» (1981) досліджував роль комунікації в суспільстві, розробивши концепцію комунікативної раціональності, яка підкреслює важливість раціонального спілкування для досягнення взаєморозуміння. Поняття мовної (у широкому розумінні — комунікативної) тактики як одне з базових понять використовували творці теорії мовленнєвих актів (Дж. Серль, П. Стросон, Дж. Остін). Мова — це не просто інструмент комунікації, це засіб самовираження мовної особистості, який віддзеркалює і національну приналежність, і світоглядну детермінованість, і індивідуальний життєвий досвід комуніканта. Для формування комунікативної компетенції (за всієї визнаної універсальності цього концепту) неабияке значення має врахування національних особливостей мови, джерелом яких є національна картина світу, національна система цінностей, традицій тощо.

Ефективність будь-якої діяльності загалом визначає взаєморозуміння, власне встановлення певного комунікативного контакту за допомогою засвоєного репертуару мовних стратегій і тактик. Учасники комунікації мають володіти прагматичними кліше, відповідними сценаріями власної поведінки, які корелюють з певними ситуаціями спілкування, підтримувати на високому рівні мовну культуру ділового і професійного спілкування (О. Сербенська, Н. Бабич, Л. Мацько, Л. Струганець, Г. Сюта та ін.).

В економічному університеті для підготовки майбутніх фахівців використана мовна траєкторія навчання, яка поєднує дисципліни обов'язкові (на зразок мови ділової комунікації чи мовної культури сучасної бізнес-комунікації), що підтримують та вдосконалюють уже набуті навички, та вибіркові (копірайтинг, мистецтво презентації), які уможливають розвиток комунікативних умінь, м'яких навичок здобувачів вищої освіти. Тут потрібно зважати на професійні вимоги, які роботодавці висувають до компетенції майбутнього працівника, з-поміж них здатність сприймати та обробляти фахову інформацію, працювати в команді, вирішувати поставлені завдання, а отже, комунікувати. Загальновідомо, що аналітики досліджують фінансові та економічні дані, щоб прогнозувати ринкові тенденції, аналізують макро- та мікроекономічні фактори, щоб розробити відповідні стратегії підвищення ефективності бізнесу, допомогти підприємствам приймати обґрунтовані рішення. Сучасні аналітики використовують великі обсяги даних, штучний інтелект та спеціалізовані програмні інструменти для більш точного прогнозування. Тож для набуття конкурентоспроможної професійної компетентності в рамках дисциплін професійного циклу підготовки студенти опановують матеріал, що уможливає отримання сучасних економічних знань, формування відповідного рівня економічної та інформаційної культури. Паралельно відбувається оволодіння мовою фаху, системою комунікативних тактик, які формують мовну культуру професіонала. На заняттях з мовних дисциплін студенти вчать моделювати комунікацію (кейси, тренінги, симуляції), готують індивідуальні творчі проекти, розробляють у командах можливі сценарії мовної поведінки (монолог, діалог, полілог).

Попит на кваліфікованих економічних аналітиків у рамках орієнтованої на людину індустрії 5.0 зростає через складність сучасних національних і глобальних ринків, необхідність оперативного реагування на зміни. Випрацювані в університеті вміння проєктувати успішну професійну комунікацію становлять ефективну базу не лише для особистого кар'єрного зростання сьогодишнього студента, забезпечуючи надалі здатність ефективно взаємодіяти в професійному середовищі, але й безпосередньо впливають на якісний рівень економіки держави.

Література

1. Бабич Н. Культура фахового мовлення: навчальний посібник. Чернівці, 2006.
2. Струганець Л. Поняття «мовна особистість» в україністиці. Культура слова. Вип. 77. 2012. С. 127–133.
3. Семенов О.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів. Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. Кривий Ріг, 2013. С. 266–270.
4. Austin, J.L. How to Do Things with Words: The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955. Oxford: Clarendon Press, 1962.
5. Searle, John R. Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts. Cambridge University Press, 1979.

Корицька О. І.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту організації*

Колещук О. Я.

*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки підприємства та інвестицій,*

Степура Т. М.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства та інвестицій,
Національний університет «Львівська політехніка»*

ВІДКРИТА НАУКА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: КЛЮЧОВІ РУШІІ ТА ІНІЦІАТИВИ

Відкрита наука (Open Science) є сучасним підходом до наукового процесу, особливістю якого є поширення знань одразу після їх отримання за допомогою цифрових і колаборативних технологій. Ці технології дають змогу реалізовувати наукові дослідження та освітні процеси через спільне вирішення наукових і навчальних завдань із одночасним взаємообміном знаннями. У Європейському Союзі (ЄС) відкрита наука займає центральне місце в науково-дослідній політиці, спрямованій на підвищення ефективності, прозорості та відповідності науки потребам суспільства. ЄС розробив та впровадив низку політик та ініціатив для підтримки відкритої науки, зокрема:

– Горизонт Європа (Horizon Europe) [1] (це поточна найбільша рамкова програма ЄС із досліджень та інновацій, яка включає положення щодо відкритої науки, роблячи її обов'язковою для бенефіціарів програми);

– Європейська хмара відкритої науки (European Open Science Cloud) (EOSC) [2] (це хмарна інфраструктура, що надає дослідникам послуги для обміну та аналізу даних, сприяючи впровадженню принципів FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable. Термін FAIR запропоновано на воркшопі в Лоренці [3] (університет Лейдена, Нідерланди) у 2014 році, а ці принципи опубліковано у 2016 році));

– План S (Plan S) [4] (це ініціатива, міжнародного консорціуму організацій cOAlition S, яка вимагає, щоб результати досліджень, фінансованих державними або приватними грантами, були опубліковані у відкритому доступі. Почала діяти з 2021 року).

Для успішного впровадження відкритої науки в ЄС нами визначено кілька ключових рушіїв, а саме:

1) формування технічної та цифрової інфраструктури (розвиток та підтримка технічних цифрових платформ, таких як EOSC, що забезпечують доступ до наукових даних та послуг);

2) мотиваційна зумовленість політичної волі (впровадження законодавчих ініціатив, які стимулюють відкритий доступ до наукових публікацій та даних, зокрема через програму «Горизонт Європа»);

3) належне фінансування (забезпечення фінансової підтримки для розвитку відкритої науки, у т. ч. покриття витрат на публікацію у відкритому доступі та розвиток необхідної технічної та цифрової інфраструктури);

4) підвищення рівня освіти та навичок (зростання обізнаності та компетентності дослідників у сфері відкритої науки через освітні програми та тренінги);

5) належне визнання та винагороди (створення системи стимулів та винагород для дослідників, які активно впроваджують практики відкритої науки).

У табл. 1 подано основні ініціативи та інструменти відкритої науки в ЄС.

Таблиця 1

ОСНОВНІ ІНІЦІАТИВИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ВІДКРИТОЇ НАУКИ В ЄС

Ініціатива/Інструмент	Опис
European Open Science Cloud	Інфраструктура для обміну та аналізу наукових даних
Plan S	Ініціатива для забезпечення відкритого доступу до результатів досліджень
Horizon Europe	Рамкова програма ЄС з досліджень та інновацій, що підтримує відкриту науку
Open AIRE	Платформа для підтримки відкритого доступу до наукових публікацій та даних
Open Research Europe	Платформа ЄС для публікації результатів досліджень у відкритому доступі

Джерело: систематизовано авторами за [1, 2, 4, 5].

ЄС активно впроваджує політики та ініціативи, спрямовані на підтримку та розвиток відкритої науки. Завдяки розвитку інфраструктури, юридичному затвердженню відповідних законодавчих політик, фінансуванню освіти та системам винагород, ЄС створює сприятливі умови для відкритого доступу до наукових знань, що сприяє підвищенню якості та впливу наукових досліджень. Для України та вітчизняної освіти і науки це позитивний і пізнавальний досвід, який потрібно активно вивчати, удосконалювати, доповнювати та імплементувати.

Література

1. Open science in Horizon Europe. European Commission. URL: https://rea.ec.europa.eu/open-science_en? (дата звернення: 29.12.2024).

2. EC policies and mandates. Open Access to publications and research data, FAIR. Horizon Europe moves beyond Open Access to Open Science. Data. <https://www.openaire.eu/open-science-europe/> (дата звернення: 29.12.2024).

3. The FAIR Data Principles. The Lorentz Center. Leiden University. Netherland. URL: <https://force11.org/info/the-fair-data-principles/> (дата звернення: 28.12.2024).

4. Plan S. Making full and immediate Open Access a reality. URL: <https://www.coalition-s.org/> (дата звернення: 29.12.2024).

5. Open Science. The EU's open science policy. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/our-digital-future/open-science_en (дата звернення: 28.12.2024).

Котова Л.В.

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри публічного
та приватного права,*

Севост'янова К.А.

*здобувачка PhD,
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля*

ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОФЕСІЙ У СФЕРІ ПРАВА

Останні 10 років характеризуються стрімким зростанням цифрових технологій. Практично все населення має доступ до інтернету (99 % — у віці 12–24 роки, 94 % — у віці 25–44 роки, 54 % — у віці 45+). Середній користувач володіє 2–3 цифровими пристроями і проводить понад 4 години онлайн щодня. Мобільні додатки забезпечують постійний доступ до різноманітних послуг [1, с. 113]. Однак, сучасний динамічний світ, з його швидким розвитком технологій підкреслює і те, що людина і надалі є найціннішим ресурсом і рушійною силою прогресу, тому питання професійного розвитку працівників, у тому числі через призму професій у сфері права набувають особливої актуальності.

«Зі збільшенням темпів розвитку цифрових технологій, впровадженням інноваційних рішень у всіх сферах суспільного життя виникає потреба в підвищенні якості підготовки працівників для створення можливості модернізації економіки країни відповідно до сучасних вимог», — зазначено в Концепції розвитку цифрових компетентностей [2]. Основні засади та напрями державної політики у сфері професійного розвитку працівників, у тому числі щодо підвищення кваліфікації, — вказані у Законі України «Про професійний розвиток працівників» [3].

Дослідники мають різні думки щодо поняття та концепції професійного розвитку працівників, вивчаючи різні його аспекти. Так, Н. Том пропонує комплексний погляд на розвиток персоналу, визначаючи його як цілеспрямований процес, що включає не лише формальні освітні заходи, але й індивідуальні програми, розроблені з урахуванням специфіки робочих місць та потенціалу кожного співробітника. Такий підхід передбачає тісний зв'язок між розвитком персоналу та стратегічними цілями організації [4]. Аналіз позицій вчених (А.Ю. Донцової [5, с. 73], О.В. Крушельницької [6], Т.П. Збрицької, Г.О. Савченко, М.С. Татарецької [7, с. 87]) щодо професійного розвитку дозволяє зробити висновок, що вчені мають єдність думки щодо багатогранності цього процесу, який охоплює як індивідуальні, так і організаційні аспекти. Цей процес є необхідною умовою успішного функціонування сучасних підприємств і забезпечення їх конкурентоспроможності. Професійний розвиток працівників не обмежується лише набуттям нових знань, а передбачає також розвиток особистих якостей, навичок та здібностей.

Поняття «професіоналізм» також не має однозначного визначення та є багатогранним. Існують різні інтерпретації цього поняття. Наприклад, Dyson та Brice (2016) акцентують увагу на розвитку компетенцій та навичок як ключових складових професіоналізму, особливо в контексті соціально-культурної специфіки [8]. Farr і Riordan (2015) розглядають професіоналізм крізь призму формування професійної ідентичності та розробки індивідуальних практичних теорій [9]. З іншого боку, Fisher та співавтори (2015) підкреслюють важливість адаптації до різноманітних професійних ролей [10].

Підсумовуючи, зазначимо, що професіоналізм є комплексним феноменом, який включає глибоке розуміння своєї професійної сфери та потребує від працівника постійного розвитку та самовдосконалення. Для досягнення високого рівня професіоналізму, зокрема, у сфері права, сьогодні недостатньо тільки поєднувати теоретичні знання з практичними навичками,

ще необхідно володіти цифровими навичками, розвивати критичне мислення та бути готовими до змін.

Саме розвиток цифрових технологій радикально змінює ландшафт професій, у тому числі у сфері права. Від юристів вимагається не лише глибоке знання законодавства, а й володіння цифровими інструментами, аналітичними навичками та вміння працювати з великими обсягами даних. В умовах постійного розвитку технологій, поняття «професійний розвиток працівників в юридичній сфері» набуває нового значення, і визначається як безперервний процес удосконалення набору компетенцій, що включає не тільки традиційні юридичні знання, але й цифрові навички, необхідні для ефективного виконання професійних обов'язків в умовах постійних змін.

Підкреслимо, декілька важливих тенденцій у сфері професійного розвитку працівників. Одна з них, — перехід від навчання протягом життя до навчання протягом кар'єри. Раніше працівники здобували освіту на початку своєї кар'єри і потім протягом багатьох років працювали за однією спеціальністю. Сьогодні ж знання і навички, отримані навіть кілька років тому, дуже швидко застарівають, тому сучасні працівники повинні бути готовими до постійного навчання протягом усього свого професійного життя. Це передбачає не лише формальне навчання, а й самоосвіту, участь у онлайн-курсах, вебінарах та інших формах неформальної освіти. Друга важлива тенденція — індивідуалізація навчання. З розвитком технологій з'явилася можливість створювати персоналізовані навчальні програми, які враховують індивідуальні потреби і цілі кожного працівника. Це дозволяє зробити навчання ефективнішим і мотиваційнішим.

Третя тенденція пов'язана з розвитком soft skills. Якщо раніше основний акцент робився на розвитку hard skills (технічних знань і навичок), то сьогодні все більшої ваги набувають soft skills (комунікація, креативність, лідерство, емоційний інтелект тощо). Саме ці навички дозволяють працівникам ефективно працювати в команді, вирішувати складні завдання і адаптуватися до змін.

Одним із ключових аспектів цифрової трансформації юридичної професії є широке впровадження нових технологій. Штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн та інші інноваційні рішення знаходять все більше застосування в юридичній практиці та відкривають нові можливості для автоматизації рутинних завдань, підвищення ефективності роботи та прийняття більш обґрунтованих рішень. Тому і нові професійні стандарти таких професій як «суддя» та «прокурор» [11, 12] передбачають не лише глибоке знання законодавства, але й високий рівень цифрової компетентності. В Стандартах зазначено, що ці правники «повинні вміло використовувати різноманітні цифрові інструменти для збору, аналізу та обробки доказової бази, ефективної комунікації з колегами та учасниками судового процесу, а також для забезпечення безпеки інформації. Зокрема, вони мають володіти навичками роботи з юридичними базами даних, електронними архівами, системами електронного документообігу, а також розуміти принципи кібербезпеки. Такий підхід дозволяє забезпечити ефективне розслідування злочинів, підвищити якість судових рішень і сприяти розвитку правової системи в цілому». Навіть, у новій редакції Кодексу суддівської етики вказано, що «використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність і неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства» [13], що відкриває нові горизонти юридичної професії.

Підсумовуючи, зазначимо, що найближча перспектива розвитку юридичних професій включає як спеціалізацію в нішевих областях права, так і тісну співпрацю з ІТ-фахівцями, появу нових професій на стику права та технологій, а також зміну характеру роботи правників, де фокус переміститься з рутинних задач на аналітику, стратегічне планування та взаємодію з клієнтами. Однак, така трансформація буде і надалі потребувати постійного навчання юристів, розвитку їх цифрових компетенцій та адаптації до нових умов роботи.

Література

1. Волянська-Савчук Л.В., Кошонько О.В., Горбатюк О.В., Глушко Т.В. Розвиток трендів використання digital-технологій в управлінні персоналом. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2023. № 68. С. 112–113.
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження КМУ від 03.03.2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
3. Про професійний розвиток працівників: Закон України № 4312-VI від 12.01.2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>
4. Thomas N. Garavan, Pat Costine, and Noreen Heraty (1995). «Training and Development: Concepts, Attitudes, and Issues». *Training and Development in Ireland*. Cengage Learning EMEA.
5. Донцова А.Ю. Професійний розвиток як умова зростання конкурентоспроможності персоналу. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер.: Економічна*. 2014. № 5. С. 71–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_ekon_2014_5_13
6. Крушельницька О.В. Суть професійного розвитку персоналу та завдання управління ним. URL: <https://library.if.ua/book/45/3084.html>
7. Збрицька Т.П., Савченко Г.О., Татаревська М.С. Управління розвитком персоналу: навч. посібник. За заг. ред. М.С. Татаревської. Одеса : Атлант, 2013. 427 с: URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/467>
8. Dyson & Brice, 2016; Dyson, Y.D., & Brice, T. (2016). Embracing the village and tribe: Critical thinking for social workers from an African-centred approach. *Journal of Social Work Education*, 52(1), 108–117. URL: <https://doi.org/10.1080/10437797.2016.1112648>
9. Farr, F., & Riordan, E. (2015). Tracing the reflective practices of student teachers in online modes. *ReCALL*, 27(1), 104-123. URL: <https://doi.org/10.1017/S0958344014000299>
10. Fisher, P., Chew, K., & Leow, Y. J. (2015). Clinical psychologists' use of reflection and reflective practice within clinical work. *Reflective Practice*, 16, 731–743. URL: <https://doi.org/10.1080/14623943.2015.1095724>
11. Професійний стандарт «Суддя». URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/694-proekt_sudda_1.pdf
12. Професійний стандарт «Прокурор». URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/695-ps_prokuror_1.pdf
13. Кодекс суддівської етики (нова редакція) URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/kodeks-suddivskoi-etiki>

Кулага І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,

Ткаченко О.В.

кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

РОЗВИТОК АНАЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З НОВИМИ КОМПЕТЕНЦІЯМИ ДЛЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку економіки характеризується швидким впровадженням цифрових технологій, що неминуче призводить до змін на ринку праці та створює запит на висококваліфікованих фахівців, які володіють методами збору, аналізу та інтерпретації даних. В цьому контексті аналітична освіта є важливим елементом підготовки фахівців для цифрової економіки, оскільки технології, такі як Big Data, штучний інтелект (AI) і машинне навчання, будуть відігравати вирішальну роль у розвитку бізнесу й державного управління в найближчому майбутньому. Прогнозується, що у 2025 році організації дедалі частіше прийматимуть

стратегічні рішення на основі аналізу даних [1]. Це робить розвиток аналітичної освіти важливою складовою підготовки фахівців, здатних адаптуватися до вимог цифрового світу.

Українські заклади вищої освіти відповідають на ці виклики, запроваджуючи спеціалізовані освітні програми з аналітики, серед яких:

- Освітня програма «Економічна аналітика» в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана — націлена на підготовку фахівців із розробки програм, планів і стратегій розвитку економіки на різних рівнях її функціонування [2].

- Освітня програма «Економічна аналітика та статистика» в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна — сфокусована на аналізі великих даних у державному управлінні та бізнесі [3].

- Освітня програма «Економічна аналітика та бізнес-статистика» у Львівському національному університеті імені Івана Франка — акцентує увагу на наданні знань з бізнес-аналізу, економічного планування та візуалізації даних [4].

- Освітня програма «Бізнес-економіка та аналітика» в Одеському національному економічному університеті — спрямована на підготовку фахівців, здатних вирішувати завдання економічного розвитку на основі аналітики та бізнес-планування в умовах цифрових трансформацій [5].

- Освітня програма «Економічна аналітика» в Харківському національному університеті міського господарства імені О.М. Бекетова — направлена на формування навичок роботи з економічними моделями, статистикою та аналізом даних для розвитку міст та інфраструктури [6].

- Освітня програма «Економіка і аналітика бізнесу» в Хмельницькому національному університеті — зосереджена на підготовці фахівців у галузі бізнес-аналітики, зокрема для малого та середнього бізнесу [7].

- Освітня програма «Економічна аналітика та захист економіки» в Дніпровському державному університеті внутрішніх справ — має на меті використання аналітики для забезпечення економічної безпеки та ефективного управління підприємствами в умовах цифровізації [8].

- Освітня програма «Інформаційні технології та бізнес-аналітика (Data Science)» в Державному торговельно-економічному університеті — передбачає підготовку фахівців з навчання сучасним технологіям обробки даних для бізнесу та розвитку інновацій [9].

- Освітня програма «Аналітика фінансових ринків» у Київському політехнічному інституті — фокусується на підготовці фахівців з фінансового аналізу та прогнозування [10].

Сучасні аналітичні програми українських університетів інтегрують знання з різних дисциплін, таких як економіка, математика, комп'ютерні науки, інженерія та статистика. Це дозволяє студентам здобувати універсальні навички для роботи з даними в умовах, що потребують комплексного аналізу. Важливими складовими аналітичної освіти є курси з машинного навчання та аналітики великих даних, що відповідають сучасним технологічним трендам і сприяють підготовці фахівців для роботи в цифровій економіці.

Українські університети активно впроваджують інноваційні методи навчання, спрямовані на ефективну підготовку студентів до роботи в умовах цифрової економіки. Зокрема, серед основних методик навчання можна виокремити проєктно-орієнтоване, колаборативне, адаптивне та змішане навчання (*blended learning*). У навчальний процес також інтегруються ігрові симуляції, гейміфікація, кейс-методи, хакатони, воркшопи та менторинги. Це дозволяє студентам не лише отримати теоретичні знання, а й практично застосовувати їх у реальних бізнес-процесах, що є важливим для ефективної адаптації до цифрових трансформацій.

Інноваційні підходи реалізуються також через новітні інструменти навчання, такі як пошукові системи штучного інтелекту (*AI search engines*) та засоби для розвитку комунікацій і співпраці (*Communication & Collaboration*), що знаходяться серед 100 найкращих інструментів для навчання за рейтингом 2024 року [11]. Вони є важливою складовою професійної підготовки аналітиків, адже сприяють комплексному формуванню та розвитку навичок: як тех-

нічних «жорстких» (*Hard Skills*), так і «м'яких» (*Soft Skills*). Технічні компетенції охоплюють вміння працювати з мовами програмування, базами даних, інструментами для візуалізації даних та алгоритмами машинного навчання. М'які навички, зокрема критичне мислення, комунікація та здатність працювати в команді є не менш важливими в роботі аналітика. Поєднання технічних і м'яких навичок, а також використання сучасних технологій формує умови для підготовки фахівців, які здатні ефективно працювати в умовах цифрової економіки та швидко адаптуватися до змін на ринку праці.

Інтеграція когнітивних технологій (*Cognitive Technologies*), великих даних і штучного інтелекту, що є частиною глобальних тенденцій у розвитку аналітичної освіти, вимагає від університетів постійного вдосконалення навчальних програм для підготовки фахівців до нових викликів, які виникають на перехресті науки, технологій і бізнесу. Водночас важливу роль у цьому процесі відіграє підтримка держави, яка включає фінансування програм цифрової трансформації, запровадження грантів для наукових досліджень і розвиток ініціатив, спрямованих на вдосконалення цифрових навичок.

Особливої уваги заслуговує співпраця між українськими університетами та міжнародними навчальними закладами, що дозволяє студентам отримувати доступ до передових знань, технологій і брати участь у міжнародних наукових проєктах і стажуваннях. Така взаємодія сприяє підвищенню якості освіти та створює перспективи для студентів на глобальному рівні. З огляду на стрімкий розвиток технологій, українські заклади вищої освіти мають формувати програми, які не лише відповідають сучасним стандартам, але й здатні оперативно адаптуватися до нових викликів. Ключовим елементом цих програм є впровадження методик, що розвивають адаптивні компетенції, зокрема здатність студентів прогнозувати зміни та відповідно коригувати свої стратегії. Такі підходи забезпечують підготовку фахівців, готових не лише пристосовуватися до змін, а й активно впливати на їх перебіг.

Отже, розвиток аналітичної освіти в Україні має значний потенціал для формування професіоналів, які зможуть успішно працювати в умовах цифрової економіки. Для реалізації цього потенціалу необхідно зосередити зусилля на вдосконаленні освітніх програм, інтеграції глобальних інновацій та розширенні доступу до передових технологій і методик, що відповідають вимогам сучасного ринку праці.

Література

1. Ганна Сухорукова. Цифрова трансформація бізнесу: 5 тенденцій 2025 року — URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/czifrova-transformacziya-biznesu-5-tendenczij-2025-roku> (дата звернення 09.01.2025)
2. Освітня програма «Економічна аналітика». Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана — URL: https://kneu.edu.ua/ua/feu_abiturients/051economicanalytics_bachelor/ (дата звернення: 06.01.2025).
3. Освітня програма «Економічна аналітика та статистика». Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна — URL: <http://statistics.karazin.ua/index.php/ea-bachelors-degree/> (дата звернення: 06.01.2025).
4. Освітня програма «Економічна аналітика та бізнес-статистика». Львівський національний університет імені Івана Франка — URL: <https://econom.lnu.edu.ua/academics/bachelor/curriculum-economic-analytics-and-business-statistics> (дата звернення: 06.01.2025).
5. Освітня програма «Бізнес-економіка та аналітика». Одеський національний економічний університет — URL: <http://oneu.edu.ua/osvitnya-programa-biznes-ekonomika-ta-analitika/> (дата звернення: 06.01.2025).
6. Освітня програма «Економічна аналітика». Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова — URL: <https://epmg.kname.edu.ua/studentu/vilnyi-vybir/op-ekonomika-mahistr> (дата звернення: 06.01.2025).
7. Освітня програма «Економіка і аналітика бізнесу». Хмельницький національний університет — URL: <https://eamitb.khmnu.edu.ua/bakalavr-eab/> (дата звернення: 06.01.2025).

8. Освітня програма «Економічна аналітика та захист економіки» . Дніпровський державний університет внутрішніх справ — URL: <https://dduvs.edu.ua/2024/03/01/osvitno-profesijna-programa-ekonomichna-analatyka-ta-zahyst-ekonomiky-dlya-pershogo-bakalavrskogo-rivnya-vyshhoyi-osvity-spetsialnosti-051-ekonomika/> (дата звернення: 06.01.2025).

9. Освітня програма «Інформаційні технології та бізнес-аналітика (Data Science)». Державний торговельно-економічний університет — URL: <https://knute.edu.ua/blog/read/?pid=32144&uk> (дата звернення: 06.01.2025).

10. Освітня програма «Аналітика фінансових ринків». Київський політехнічний інститут — URL: <https://ecocyber.fmm.kpi.ua/wp-content/uploads/2024/09/vd-analatyka-finansovyh-rynkyv-zaliko-va-zaochna.pdf> (дата звернення: 06.01.2025).

11. Top 100 Tools for Learning 2023. Results of the 17th Annual Survey (2023). — URL: <https://toptools4learning.com/top-tools-by-category> (date of assess: 09.01.2025).

Мирошник Т.О.

здобувачка PhD,

Національний технічний університет «ХПІ»

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ БРЕНД-СТРАТЕГІЙ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У сучасних умовах глобалізації та інтенсивної конкуренції вищих навчальних закладів формування сильного бренду університету є ключовим фактором для залучення абітурієнтів, утримання талановитих викладачів, залучення партнерів та зміцнення міжнародної репутації [1, 4, 8]. Університет із потужним брендом створює довіру серед громадськості, формує позитивний імідж у медіапросторі та сприяє розвитку академічної культури. В освітньому просторі бренд навчального закладу відіграє ключову роль у формуванні позитивного іміджу, залученні абітурієнтів, зміцненні довіри серед батьків та громадськості [2, 5, 11]. Потужний бренд сприяє підвищенню конкурентоспроможності закладу, залученню партнерів і покращенню освітніх стандартів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації навчальних закладів до сучасних комунікаційних трендів і посилення їх репутації у цифровому середовищі [3, 12].

Формування бренду університету базується на системному підході, що включає [6, 9, 13]:

- місію, візію та цінності: чітке формулювання стратегічних цілей, соціальної відповідальності та унікальності освітніх послуг;
- візуальну ідентичність: логотип, кольорова гама, стиль інформаційних матеріалів, рекламні кампанії;
- комунікаційні стратегії: використання офіційного сайту, соціальних мереж, участь у рейтингах, проведення публічних заходів;
- позиціонування на ринку: визначення унікальних переваг у порівнянні з конкурентами (напрямки підготовки, міжнародні програми, дослідницька база);
- робота з цільовими аудиторіями: співпраця з абітурієнтами, батьками, випускниками, роботодавцями та партнерами.

Дослідження охопило аналіз ключових елементів бренд-політики, включаючи: візуальну ідентифікацію (логотип, кольорова гама, стиль комунікаційних матеріалів); місію, цінності та візію закладу; комунікаційні канали та стратегії (соціальні мережі, офіційний сайт, інформаційні кампанії); роботу з внутрішньою аудиторією (корпоративна культура, залучення персоналу до підтримки бренду).

Аналітичне дослідження бренд-політики навчального закладу передбачає комплексний аналіз стратегій, які використовує заклад для створення, просування та підтримки свого іміджу [7]. В доповіді розглянуто основні складові такого роду дослідження. Пропонується така структура аналітичного дослідження бренд-стратегії навчального закладу.

1. *Вступна частина*. Включає визначення мети та завдань дослідження, огляд теоретичних основ бренд-політики у сфері освіти, актуальність формування позитивного бренду для навчального закладу.

2. *Аналіз місії, цінностей та візії закладу*. Включає вивчення місії та стратегічних цілей навчального закладу, аналіз сформульованих цінностей (орієнтація на якість освіти, інновації, соціальну відповідальність тощо), оцінку відповідності місії реальним діям.

3. *Візуальна ідентифікація бренду*. Включає логотип, корпоративні кольори, шрифти, стиль комунікаційних матеріалів (буклети, сайти, афіші), узгодженість візуального стилю у всіх інформаційних матеріалах.

4. *Комунікаційні стратегії*. Включають оцінку каналів комунікації: офіційний сайт, соціальні мережі, презентації, публічні заходи, частоту та якість інформаційних повідомлень, реакцію на критику та зворотний зв'язок.

5. *Репутаційний аналіз та сприйняття бренду*. Включає оцінку думки цільової аудиторії (учні, батьки, викладачі, роботодавці), опитування та інтерв'ю щодо рівня довіри до закладу, порівняння з конкурентами (swot-аналіз).

6. *Управління внутрішнім брендом*. Включає залучення персоналу до підтримки бренду (тренінги, корпоративна культура), внутрішня комунікація та залученість працівників.

7. *Висновки та рекомендації*. Включають узагальнення сильних і слабких сторін бренд-політики, пропозиції щодо покращення стратегії: оновлення місії, покращення візуального стилю, активізація соціальних мереж.

Практичні інструменти для посилення бренд-політики пов'язані частіше всього з запуском інформаційних кампаній, організацією заходів (дні відкритих дверей, олімпіади, конкурси), співпрацею із партнерами та медіа.

Проведення аналітичного дослідження бренд-стратегії дозволить визначити ефективність бренд-політики та внести корективи для підвищення довіри й популярності навчального закладу.

Для оцінки ефективності бренду застосовуються кількісні та якісні методи: рівень впізнаності університету серед цільової аудиторії, дані про кількість вступників, зростання міжнародної співпраці, моніторинг активності у соціальних мережах і результатів інформаційних кампаній, опитування студентів, випускників та роботодавців.

На основі проведеного дослідження визначено, що формування бренду університету є безперервним процесом, що потребує стратегічного підходу. Ефективний бренд сприяє підвищенню довіри до закладу, залученню нових партнерів та зростанню кількості студентів. Необхідна постійна комунікація з цільовими аудиторіями через сучасні інформаційні платформи. Для посилення бренду варто регулярно оновлювати маркетингові стратегії та аналізувати конкурентне середовище. Доведено, що сильний бренд університету є важливим елементом його довгострокового розвитку та конкурентоспроможності на освітньому ринку.

Дослідження довело важливість системного підходу до бренд-політики навчального закладу для підвищення його популярності, репутації та конкурентоспроможності.

Література

1. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // Навч. посібник для інж.-техн.вузів. — Харків : «Основа», 1993. — 288 с.
2. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. — Х., Віровець А.П. : Апостроф, 2012. — 703 с.
3. Перерва П.Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорєлова. Харків: НТУ «ХП», 2008. 1080 с.
4. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. Перерви П.Г., Гавриш О.М., Погорєлова М.І. Харків: НТУ «ХП», 2004. 640 с.
5. Kocziszký G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.

6. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелєва Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.
7. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // *MIND Journal*. № 5. 10 p.
8. Kocziszky G., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
9. Перерва П.Г., Кобелєва Т.О. Визначення ризику оцінки стану кон'юнктури вітчизняного ринку асинхронних двигунів // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 79–88.
10. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
11. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // *Маркетинг: підручник* / За ред. О.А. Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461–518.
12. Побережна Н.М., Перерва П.Г. Визначення ефективності використання виробничого потенціалу машинобудівного підприємства // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 2. С. 191–198.
13. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.

Могиляк С.Р.
здобувач PhD,
Національний університет
«Львівська політехніка»

ЕВОЛЮЦІЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ІНТЕГРАЦІЯ АНАЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

У сучасних умовах глобальних викликів і невизначеності лідерство є визначальним чинником ефективного публічного управління. За даними досліджень OECD (2021), 72 % державних установ визнали критично важливим розвиток стратегічних лідерських компетенцій для адаптації до цифрової епохи [1]. Розвиток аналітичних інструментів і освіти створює нові можливості для формування стратегічного мислення у лідерів, що дозволяє їм приймати обґрунтовані рішення, адаптуватися до змін і забезпечувати стійкість державних інституцій. Особливої ваги набуває інтеграція аналітичної освіти у систему підготовки публічних управлінців, що сприяє поєднанню класичних лідерських компетенцій із сучасними підходами до роботи з даними.

Лідерство у публічному секторі включає здатність розробляти стратегічне бачення, мотивувати команди, ефективно організовувати робочі процеси і забезпечувати досягнення суспільно значущих цілей. Наприклад, у країнах Північної Європи, зокрема у Фінляндії, впроваджуються ефективні управлінські практики, що сприяють високому рівню конкурентоспроможності. Згідно з глобальним рейтингом конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD) 2023 року, Фінляндія посіла 11-те місце, що підтверджує ефективність стратегічного управління у публічному секторі [2]. Ключовими компетенціями є стратегічне мислення, адаптивність, емоційний інтелект і комунікативні навички. Ці якості дозволяють лідерам формувати підтримувальну культуру, що сприяє ефективній роботі навіть у складних умовах. У США, наприклад, ініціатива «Open Government» також продемонструвала, як відкриті дані допомагають лідерам створювати прозорі та підзвітні управлінські системи [3].

Аналітична освіта виступає важливим елементом у формуванні компетенцій сучасного лідера. Використання даних для прогнозування, планування та прийняття рішень стає необхідною умовою для ефективного управління. Рекомендації OECD наголошують на необхідності розвитку аналітичної грамотності серед державних службовців через запровадження курсів з аналізу даних, цифрової грамотності та використання штучного інтелекту [1]. Наприклад, програма «Digital Academy» в Канаді націлена на підвищення рівня цифрової

компетентності державних службовців, зокрема у використанні аналітичних інструментів для прийняття рішень [4].

Глобалізація, цифровізація та зростання обсягів даних ставлять нові вимоги перед управлінням. За даними Міжнародного економічного форуму (2023), близько 44 % ключових навичок, необхідних для роботи, змінилися за останні роки [5]. Це підкреслює важливість оновлення освітніх програм для публічних управлінців із акцентом на аналітичні інструменти та їх інтеграцію в лідерські моделі. Наприклад, робота з великими даними вимагає від лідерів здатності аналізувати складні набори інформації та приймати стратегічні рішення на основі прогнозів. Використання штучного інтелекту у процесах управління дозволяє оптимізувати ресурси та покращувати якість прийнятих рішень [4]. Водночас, викликом залишається необхідність забезпечення балансу між традиційними лідерськими підходами та новими вимогами до роботи з даними.

Інтеграція аналітичної освіти у розвиток лідерських компетенцій є важливим кроком для модернізації публічного управління. Лідери, які володіють аналітичними навичками, здатні ефективніше приймати рішення, адаптуватися до змін і забезпечувати стійкий розвиток своїх організацій. Важливо фокусуватись на спеціалізованих навчальних програмах для державних службовців, які включають курси з аналізу даних, використання прогнозних моделей і цифрових інструментів. А також стимулювати міжнародну співпрацю в освітніх проєктах, зокрема через обмін досвідом між країнами, що вже впровадили успішні моделі цифрової освіти для управлінців. Подальші дослідження та впровадження таких ініціатив сприятимуть формуванню інноваційного та адаптивного державного управління, здатного відповідати на сучасні виклики.

Література

1. Skills for a High Performing Civil Service [Електронний ресурс] // OECD Public Governance Reviews. 2017. URL: https://www.oecd.org/en/publications/skills-for-a-high-performing-civil-service_9789264280724-en.html.
2. Фінляндія — на 11 місці в рейтингу міжнародної конкурентоспроможності [Електронний ресурс] // Yle.fi. 2023. URL: <https://yle.fi/a/74-20039750>.
3. U.S. OPEN DATA ACTION PLAN [Електронний ресурс] // The White House President Barack Obama. 2014. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/us_open_data_action_plan.pdf.
4. Canada School of Public Service 2022–23 Departmental Results Report [Електронний ресурс] // Government of Canada. 2023. URL: <https://www.csp-s-efpc.gc.ca/about-us/currentreport/drr-rrm2022-23/index-eng.aspx>.
5. Future of Jobs Report 2023 [Електронний ресурс] // World Economic Forum. 2023. URL : https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf.

Петренко Л.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інформатики та системології,*

Красюк Ю.М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри інформатики та системології,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ЦИФРОВІ АНАЛІТИКИ: ЗНАННЯ ТА НАВИЧКИ

Сучасне високотехнологічне середовище ставить перед фахівцями завдання, пов'язані з моделюванням та ухваленням рішень на основі аналітики, в тому числі з використанням великих даних. В усіх секторах економіки зростає попит на фахівців із навичками проєктуван-

ня та знанням предметних областей, методів і технологій менеджменту, здатних розробляти та впроваджувати інформаційні системи, що застосовуються для автоматизації процесів управління. Удосконалення існуючих та поява нових програмних продуктів різноманітної спрямованості спричиняє попит на фахівців, які мають не лише управлінські навички, але й компетенції розробника в галузі інформаційних технологій.

Цифровий аналітик відіграє ключову роль у сучасних бізнес-структурах і технологічних компаніях. Його завдання полягає у збиранні, аналізі та інтерпретації даних для виявлення тенденцій, прогнозування результатів та прийняття обґрунтованих рішень. У сучасному світі, де дані є одним із основних активів компаній, цифрові аналітики відіграють важливу роль в оптимізації бізнес-процесів, покращенні продуктів і послуг, а також підвищенні конкурентоспроможності компаній на ринку.

Цифровий аналітик — це фахівець, який збирає, опрацьовує та аналізує дані. Він використовує різні методи та інструменти для того, щоб знайти закономірності, зробити висновки й отримати з них максимальну користь.

Завдання цифрового аналітика можуть відрізнятися в різних компаніях і сферах [1]:

- в інтернет-магазині аналітик даних допомагає визначити перспективні товари, оптимізувати логістику, утримати клієнтів і мінімізувати кількість «загублених кошиків»;
- у банку він потрібен для підвищення рівня кібербезпеки, ухвалення інвестиційних рішень і оцінки платоспроможності позичальників;
- у лікарні — для зниження витрат і поліпшення якості медичної допомоги;
- у маркетингу аналітик сегментує ринок, оцінює ефективність рекламних кампаній і визначає найкращі майданчики для просування;
- в ІТ такий фахівець бере участь у створенні продуктів, які приносять прибуток і задовольняють потреби користувачів.

Основним завданням цифрового аналітика є перетворення даних в корисну інформацію, яка може бути використана для покращення бізнес-стратегій і процесів:

- збір даних: цифрові аналітики збирають дані з різних джерел за допомогою аналітичних інструментів та платформ;
- обробка даних: аналітики очищають та структурують дані для подальшого аналізу, усуваючи помилки;
- аналіз даних: застосування статистичних методів та алгоритмів машинного навчання для виявлення тенденцій розвитку даних;
- візуалізація даних: подання результатів аналізу у вигляді звітів, графіків і дашбордів для зручного сприйняття та прийняття рішень.

Успішний цифровий аналітик повинен мати низку навичок і знань, які допоможуть йому ефективно виконувати свої обов'язки:

- технічні навички: володіння інструментами аналізу даних, такими як Google Analytics, Adobe Analytics, SQL, Python та R;
- аналітичні можливості: вміння працювати з великими обсягами даних, проводити статистичний аналіз;
- комунікативні навички: здатність ясно та переконливо представляти результати аналізу для різних аудиторій;
- знання бізнесу: розуміння основних бізнес-процесів і галузевих особливостей, що дозволяє краще інтерпретувати дані та пропонувати цінні рекомендації.

Цифрові аналітики використовують широкий спектр методів та інструментів аналізу даних, включаючи статистичні методи, машинне навчання, аналіз часових рядів, дослідження кореляцій та багато іншого. Вони також працюють з різними інструментами візуалізації даних, такими як Power BI, для створення наочних звітів та дашбордів.

Методи та інструменти аналізу інформації, що використовуються цифровими аналітиками, включають різноманітні технології та підходи для обробки та інтерпретації даних. Вони охоплюють такі методики:

- статистичний аналіз даних: цифрові аналітики застосовують статистичні методи вивчення розподілу даних, виявлення взаємозв'язків і тенденцій перевірки гіпотез;
- машинне навчання та штучний інтелект: з використанням алгоритмів машинного навчання цифрові аналітики створюють моделі, здатні автоматично навчатися на основі даних та робити прогнози або виявляти приховані закономірності;
- аналіз часових рядів: для прогнозування та аналізу динаміки змін цифрові аналітики використовують методи аналізу часових рядів, які дозволяють виявити сезонні коливання, тренди та циклічність;
- візуалізація даних: для наочного подання інформації цифрові аналітики часто використовують візуалізацію даних за допомогою графіків, діаграм та інфографіки;
- обробка природної мови: аналіз текстової інформації здійснюється за допомогою методів обробки природної мови, які дозволяють отримувати смислову інформацію, класифікувати тексти та виявляти ключові слова та теми;
- кластерний аналіз: за допомогою методів кластерного аналізу цифрові аналітики виявляють групи схожих об'єктів чи користувачів з урахуванням характеристик чи поведінки.

Ці методи та інструменти дозволяють цифровим аналітикам ефективно обробляти великі обсяги даних, виявляти приховані закономірності та передбачати майбутні події, що робить їх важливими фахівцями у різних сферах бізнесу та технологій.

Цифровий аналітик — це професія, яка потребує поєднання технічних, аналітичних та комунікаційних навичок. Постійне навчання та розвиток є ключовими аспектами успішної кар'єри у цій галузі.

Література

1. Хто такий дата-аналітик і чим він займається. URL: <https://goit.global/ua/articles/khto-takyy-data-analytik-i-chym-vin-zaymaetsia/> (дата звернення: 17.01.2025).

Погорелова К.А.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри публічного адміністрування,

менеджменту та маркетингу

Східноукраїнський Національний

Університет імені Володимира Даля

ІНТЕГРАЦІЯ НЕЙРОМЕРЕЖ І КОНЦЕПЦІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ НОВОГО ПОКОЛІННЯ

Сучасні глобальні тенденції цифрової трансформації та прагнення до сталого розвитку визначають необхідність оновлення підходів до підготовки фахівців у різних сферах. Штучний інтелект (ШІ), зокрема нейромережі, дедалі частіше стає невід'ємним інструментом у розв'язанні складних економічних, екологічних та соціальних завдань. Водночас концепції сталого розвитку (зокрема екологічна, соціальна та управлінська складові) мають бути інтегровані в освітні програми для забезпечення формування компетенцій нового покоління спеціалістів [1; 2].

У сучасному світі, де цифрові технології стрімко змінюють вимоги до працівників, освітні системи стикаються з низкою системних проблем, які гальмують процес підготовки фахівців, здатних адаптуватися до глобальних викликів. Першою значною проблемою є технологічний розрив між освітніми програмами та реаліями ринку праці. Стрімкий розвиток технологій, таких як штучний інтелект і машинне навчання, змінює структуру попиту на компетенції. За даними *The Future of Jobs Report 2020* (World Economic Forum), автоматизація може замінити 85 мільйонів робочих місць до 2025 року, але водночас створить 97 міль-

йонів нових, які потребуватимуть знань у галузі ШІ, великих даних і сталого розвитку [1]. Освітні програми часто відстають від цих змін і не забезпечують достатньої підготовки для використання технологій, таких як нейромережі, у реальних умовах [2].

Другою важливою проблемою є недостатня інтеграція концепцій сталого розвитку у навчальні програми. Попри те, що в 2015 році ООН затвердила Цілі сталого розвитку (United Nations), принципи ESG (екологічна, соціальна та управлінська відповідальність) в освітніх програмах представлені фрагментарно [3]. Більшість курсів фокусуються на екологічному аспекті, ігноруючи важливість соціальної та управлінської складової, що є критичним для сучасного бізнесу та суспільства [4].

Відсутність міждисциплінарного підходу також обмежує підготовку фахівців. Для вирішення сучасних викликів, як-от зміни клімату чи соціальні кризи, потрібне поєднання знань із різних сфер: технологій, економіки, екології та соціології. Наприклад, фахівці, які займаються політиками сталого розвитку, повинні мати навички прогнозування наслідків своїх рішень за допомогою інструментів машинного навчання [5].

Низький рівень практичного компонента у навчальних програмах посилює проблему. Як зазначається у *Global AI Index* (Tortoise Media), лише невелика кількість освітніх установ залучає студентів до роботи над реальними проєктами, де ШІ використовується для оцінки кліматичних ризиків або впливу державних політик [6].

Сформовані вище недоліки існуючих освітніх систем відкривають широкі можливості для вдосконалення освітніх підходів. Інтеграція принципів сталого розвитку та сучасних технологій, таких як штучний інтелект, дозволить формувати покоління фахівців, здатних не лише адаптуватися до змін, а й активно впливати на їхній напрям.

Наступним кроком має стати впровадження чіткої системи інноваційних змін в освітніх програмах, що забезпечить підготовку кадрів, здатних вирішувати міждисциплінарні завдання. Вирішення цих проблем потребує впровадження інновацій у навчальні програми. Одним із ключових напрямів є інтеграція технологій ШІ, таких як нейромережі, в підготовку студентів із різних дисциплін. Наприклад, вивчення методів машинного навчання дозволить студентам створювати прогностичні моделі для оцінки економічних і екологічних наслідків. Такі підходи, описані в роботах Goodfellow et al., демонструють високу ефективність нейромереж у складному аналізі [2].

Інтеграція ESG-принципів (Environmental, Social, Governance) у навчальні курси є наступним кроком. Викладання концепцій сталого розвитку в поєднанні з технологіями ШІ дозволить студентам аналізувати ефективність державних і корпоративних стратегій. Наприклад, використання підходів, викладених у роботі Едварда Фрімена, допомагає формувати управлінські стратегії, що базуються на принципах сталості [4].

Практичний компонент навчання також потребує суттєвого посилення. Лише через участь у реальних кейсах студенти можуть набути навичок аналізу великих даних чи моделювання сценаріїв сталого розвитку. Як зазначає Деніел Гоулман у своїй роботі, екологічна інтелектуальність є ключовим фактором для прийняття свідомих рішень у сучасному світі [7].

Нарешті, важливим напрямом є створення партнерств між університетами, бізнесом і державними структурами. Це дозволить не лише підвищити якість підготовки, але й сприятиме впровадженню реальних інновацій для досягнення глобальних цілей сталого розвитку [6].

У підсумку, ефективна інтеграція нейромереж і концепцій сталого розвитку в освітні програми стане важливим кроком у формуванні компетенцій, необхідних для вирішення сучасних викликів. Застосування технологій штучного інтелекту у навчальному процесі дозволить студентам опанувати новітні інструменти для аналізу даних, прогнозування тенденцій і прийняття рішень у складних умовах невизначеності. Ці компетенції особливо цінуються на глобальному ринку праці, адже здатність працювати з великими обсягами інформації, оцінювати ризики та розробляти стратегії сталого розвитку є фундаментальними для фахівців у будь-якій галузі.

Системні зміни в освітньому процесі забезпечать підготовку кадрів, здатних відповідати не лише на сучасні, але й на майбутні виклики, серед яких екологічна криза, соціальна нерівність і нестабільність економік. Разом із бізнесом і державою, університети можуть стати осередками генерації інновацій, створюючи навчальні програми, які відповідають реальним потребам ринку, але водночас спрямовані на досягнення глобальних цілей сталого розвитку. Наприклад, бізнес може виступати джерелом прикладних кейсів і ресурсів для впровадження інноваційних навчальних рішень, у той час як держава — забезпечувати нормативно-правову підтримку модернізації освітнього процесу. Такий тристоронній підхід дозволить створити умови, за яких освіта перетворюється на двигун сталого розвитку, а її випускники стають ключовими агентами позитивних змін.

Література

1. Freeman, E., Harrison, J., & Wicks, A. Managing for Stakeholders: Survival, Reputation, and Success. Yale University Press, 2007. 240 p.
2. Global AI Index. Measuring AI's Global Impact. Tortoise Media, 2022. Available at: <https://www.tortoisemedia.com/intelligence/ai/> (accessed: 11.12.2024).
3. Goleman, D. Ecological Intelligence: How Knowing the Hidden Impacts of What We Buy Can Change Everything. Crown Business, 2009. 288 p.
4. Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. Deep Learning. MIT Press, 2016. 775 p.
5. Russell, S & Norvig, P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. Pearson, 2021. 1152 p.
6. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. UN General Assembly, 2015. Available at: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (accessed: 15.12.2024).
7. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2020. WEF, 2020. Available at: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020> (accessed: 12.12.2024).

Притоманова О.М.

*доктор фізико-математичних наук, професор,
професор кафедри математичного
моделювання та статистики,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ БАКАЛАВРАТУ

У сучасних наукових дослідженнях імітаційне моделювання стало ефективним інструментарієм вирішення проблем, які виникають у складних системах, де проведення експериментів із реальними об'єктами практично неможливе. Імітаційне моделювання як окремий клас економіко-математичних моделей охоплює досить широкий спектр методичних підходів і способів комп'ютерної симуляції, одним з яких є економічна динаміка.

Класичні економічні моделі, що викладаються в рамках бакалаврських освітніх компонентів, таких як мікроекономіка та макроекономіка, здебільшого зосереджені на роз'ясненні моделей статичної рівноваги. Порівняльний статичний аналіз заважає студентам зрозуміти, як досягається положення рівноваги з початкового нерівноважного положення, і обмежує їхнє розуміння динаміки, яке лежить в основі такого аналізу.

Метою дослідження є формулювання концептуальних засад імітаційного моделювання економічної динаміки та особливості їх вивчення студентами бакалаврату.

Сучасна економіка — це складна система, що складається з різномірних агентів таких як фізичні особи, фірми та уряди, що взаємодіють один з одним безпосередньо та опосередковано на ринку. Основною метою вивчення економіки, як предметної області в соціальних та поведінкових науках, є розуміння роботи економіки та пояснення основних механізмів економіки, які керують такими складними системами.

Економічна теорія намагається зрозуміти механізми, що лежать в основі функціонування сучасної економіки, за допомогою моделей. Економічна модель — це абстрактний опис певної економічної реальності, оскільки складність досліджуваної реальності неможливо досягнути у всій її повноті. Наприклад, існує велике розмаїття економічних моделей, що досліджують питання безробіття, інфляції, економічного зростання та ін. Фундаментальною метою розроблення теоретичних моделей є виявлення особливостей базових, або генеративних, механізмів, які породжують ці конкретні явища.

На відміну від теоретичних, емпіричні імітаційні моделі спрямовані на перевірку теоретичних припущень (гіпотез) щодо генеративних механізмів досліджуваного явища. Отже, термін «моделювання» в економіці означає виведення змістовних гіпотез про економічне явище або реальність, що нас цікавить. Змістова гіпотеза пропонує правдоподібне пояснення конкретного досліджуваного явища і піддається перевірці, коли її можна підтвердити або спростувати. Однак те, що є значущим, залежить від конкретної концептуальної основи, яка використовується для розгляду системи.

Основною концепцією економічної динаміки є урахування впливу часу на спосіб аналізу, наприклад, якщо економічне явище буде досліджуватися в статичному чи динамічному режимі. У статичному режимі поняття часу призупиняється, наче ми аналізуємо моментальний знімок системи, і аналіз зосереджується на взаємозв'язках між змінними в цьому позачасовому контексті. Якщо аналіз, з іншого боку, стосується еволюції взаємозв'язків у часі, то час необхідно явно вводити. Цей спосіб аналізу здійснюється через визначення системно-динамічних моделей досліджуваного явища.

Розглянемо, наприклад, класичну модель попиту та пропозиції, де рівноважна ціна (і кількість) визначається тим, на що є попит і що є пропозиція, або де крива попиту перетинає криву пропозиції. При визначенні рівноважної ціни (і кількості) в статичному режимі єдиним фактором, що враховується, є рівність між попитом і пропозицією, і немає ніяких посилань на вплив часу. Коли ми порівнюємо дві позиції статичної рівноваги, аналіз називається порівняльною статикою.

На відміну від статичного, динамічний аналіз займається описом руху від довільного нерівноважного положення до рівноваги, а також від однієї рівноваги до іншої. У багатьох випадках практикам потрібно розуміння того, як ринок досягне своєї рівноваги, а також скільки часу знадобиться для досягнення рівноваги.

Пол Самуельсон, лауреат Нобелівської премії з економіки, так відзначав важливість динамічного аналізу: «Для того, щоб порівняльно-статистичний аналіз дав плідні результати, ми повинні спочатку розробити теорію динаміки.» [1, с. 262]. У порівняльному статичному аналізі існує припущення, що екілібріум (рівновага) моделі — це стан, в якому система заспокоюється і до якого вона повернеться після невеликого збурення. Однак це припущення не завжди справедливе. У моделі попиту та пропозиції, встановлення системи в точці рівноваги залежить від відносних нахилів функцій попиту та пропозиції. Якщо відносні нахили є несприятливими, система може ніколи не наблизитись до рівноважної ціни. Тому нам потрібно визначити природу рівноваги. В економічній науці прийнято використовувати поняття рівноваги без будь-яких застережень, незалежно від того, чи є вона стабільною, чи ні. Тому в динамічному аналізі нам спочатку потрібно визначити стабільність рівноваги, а потім кількісно оцінити рівень стабільності або нестабільності. Саме з цього починається вивчення економічної динаміки [2].

Аналіз стабільності рівноваги виявить її характерні риси: як система наближається до певного значення, тобто до точки рівноваги? Чи вона сходиться монотонно, чи демонструє коливальну збіжність? Чи коливається вона навколо значення рівноваги? Характеристика природи коливань є важливою при вивченні аперіодичних коливань, наприклад, волатильності на фондовому ринку, та періодичних коливань, наприклад, бізнес-циклів, які часто демонструють економічні дані. Наприклад, у моделі попиту та пропозиції нас цікавить, чи ринок монотонно рухається до певної ціни, чи демонструє коливання перед тим, як зійтися на одному рівні. Ці питання важливі для нашого розуміння того, як система, наприклад, економіка, поводитиметься, якщо її збурити шоком, і як вона повернеться до положення рівноваги.

Ці два питання, а саме, характерні риси рівноваги та природа руху між положеннями рівноваги, є досить фундаментальними для розуміння економічної системи і складають основні концептуальні засади імітаційного моделювання економічної динаміки. Вступ до цих концепцій здійснюється на основі вивчення загальноприйнятих макроекономічних моделей, включаючи кейнсіанські мультиплікаторні моделі, мультиплікатор Самуельсона, модель зростання Солоу, моделі попиту і пропозиції та інші добре відомі моделі в економіці [3]. Більшість з цих моделей вводяться на першому та другому курсах бакалаврату, а деякі — на старших курсах. Застосування методів імітаційного моделювання дозволяє дослідити динаміку, яка лежить в основі цих моделей, і допомагає студентам краще зрозуміти економічний зміст цих моделей.

Сучасні інструменти імітаційного моделювання передбачають комп'ютерну реалізацію моделі з використанням систем, що підтримують методи системної динаміки, зокрема Powersim Studio, VenSim PLE, Simulink/Matlab, а також мов програмування R і Python, які стали галузевими стандартами і широко використовуються в банківській, фінансовій і фінтех сферах. Більшість сучасних програмних засобів суттєво спрощує процес симуляції та надає широкі можливості для візуалізації, анімації та оптимізації процесів, що моделюються. Опанування сучасних програмних засобів ще й суттєво підвищує рівень комп'ютерної підготовки студентів бакалаврату. Ця важлива навичка допомагає їм підготуватися до так званої п'ятої промислової революції.

Отже, імітаційне моделювання економічної динаміки надає студентам потужний інструментарій для того, щоб оцінити та зрозуміти основну гіпотезу, що є підґрунтям конкретної економічної моделі, що вивчається, та експериментувати з цією моделлю за допомогою сучасного програмного забезпечення для моделювання та візуалізації результатів.

Література

1. Samuelson, P.A. Foundations of Economic Analysis. Harvard University Press, 1947. 634 p.
2. Shone R. Economic Dynamics: Phase Diagrams and their Economic Application. Cambridge University Press, 2012. 708 p.
3. Raghavendra S., Piironen P. An Introduction to Economic Dynamics: Modelling, Analysis and Simulation. London: Routledge, 2023. 256 p. URL: <http://doi.org/10.4324/9780429324406>

Романюк О.Н.

*доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри програмного забезпечення
Вінницький національний технічний університет*

Ціхановська О.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький навчально-науковий інститут
економіки Західноукраїнського
національного університету*

Панечко Т.С.

*здобувач вищої освіти,
Вінницький навчально-науковий інститут
економіки Західноукраїнського
національного університету*

СЕРТИФІКАЦІЯ ФАХІВЦІВ УКРАЇНИ В ЕКОНОМІЧНІЙ ГАЛУЗІ

Впровадження програм сертифікації [1–7] в Україні в сфері економіки є важливим кроком для розвитку професійної компетентності фахівців, підвищення ефективності організацій і покращення інвестиційної привабливості країни. Зростаюча конкуренція на світовому ринку праці вимагає висококваліфікованих фахівців з новими компетенціями.

Сертифікація дозволяє економістам, фінансистам, бухгалтерам і менеджерам отримати підтвердження своєї кваліфікації та відповідності міжнародним стандартам. Це важливо для покращення рівня обслуговування клієнтів, ефективного управління фінансами та бізнес-процесами в компаніях. Вона дозволяє фахівцям у галузі економіки набувати нових знань.

Сертифікація допомагає забезпечити відповідність українських фахівців міжнародним стандартам, що відкриває можливості для працевлаштування в міжнародних організаціях та компаніях, а також для роботи з іноземними партнерами. Вона сприяє підвищенню рівня довіри до українських спеціалістів і дозволяє їм бути конкурентоспроможними в умовах глобалізації економіки.

Впровадження сертифікаційних програм стимулює навчальні заклади до оновлення своїх навчальних програм, інтеграції новітніх технологій і методик. Це дозволяє студентам одразу здобувати знання, що відповідають вимогам сучасного ринку праці. Поглиблене вивчення аналітики, фінансових інструментів, ризик-менеджменту та інших ключових дисциплін сприятиме кращій підготовці економістів та фінансистів.

Сертифікація дозволяє підприємствам підвищити кваліфікацію своїх працівників, що безпосередньо впливає на ефективність управління, зниження витрат, збільшення прибутковості та покращення економічних показників. Впровадження стандартів сертифікації в різних сферах економіки допомагає впорядкувати бізнес-процеси, мінімізувати ризики, оптимізувати витрати та ефективно планувати фінанси. Сертифікація може також сприяти підвищенню рівня довіри до економічної системи України з боку міжнародних інвесторів, що важливо для залучення інвестицій.

Сертифікація в таких галузях може стати важливим сигналом для іноземних інвесторів про високий рівень підготовки кадрів.

Розглянемо програми сертифікації для економістів та фінансистів.

Сертифікація Certified Management Accountant орієнтована на фахівців у галузі управлінського обліку та фінансів. Це одна з найпопулярніших сертифікацій у світі для фінансових директорів, бухгалтерів та аналітиків.

Престижна сертифікація Chartered Financial Analyst створена для фахівців у сфері інвестиційного аналізу та управління активами, що підтверджує глибокі знання в фінансовому аналізі, стратегії інвестування та управлінні портфелем.

Сертифікація Certified Public Accountant орієнтована на фахівців у галузі бухгалтерії, аудиту та фінансової звітності. Вона широко визнана в міжнародних фінансових організаціях і є необхідною для тих, хто працює в державному або приватному аудиті.

Сертифікація Certified Business Analysis Professional створена для бізнес-аналітиків, яка підтверджує їхні навички у розробці рішень для бізнесу, управлінні проектами, аналізі даних і використанні інструментів для покращення ефективності бізнес-процесів.

Сертифікація Financial Risk Manager орієнтована на фахівців в управлінні фінансовими ризиками, яка охоплює аналіз та оцінку фінансових ризиків, а також розробку стратегій для їх мінімізації.

Для сертифікації необхідно створення сприятливого законодавчого середовища. Це передбачає впровадження законодавчих актів, що регулюють процес сертифікації та підвищують його авторитет серед підприємств і фахівців. Важливою є підтримка державних ініціатив щодо спрощення процесу сертифікації та зниження витрат для компаній та працівників. Важливо забезпечити доступність сертифікаційних програм через онлайн-платформи та партнерство з міжнародними освітніми установами. Проведення інформаційних кампаній і тренінгів для підприємств, що підвищить усвідомлення важливості сертифікації та її впливу на розвиток організацій.

Впровадження програм сертифікації в Україні має величезний потенціал для розвитку економіки, покращення якості праці фахівців, підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні та залучення інвестицій.

В Україні сертифікація Certified Management Accountant активно використовується на підприємствах великих корпорацій і фінансових установ, що дає можливість підвищити рівень кваліфікації працівників та полегшує міжнародне співробітництво. Компанії, які займаються впровадженням систем управління підприємствами (ERP), вимагають від своїх бізнес-аналітиків сертифікацію Certified Business Analysis Professional. Це підвищує ефективність робочих процесів, дозволяє бізнесу бути гнучким у відповіді на зміни ринку та забезпечує чітке розуміння потреб клієнтів. Багато фінансових установ в Україні та інвестиційних компаній вимагають від своїх аналітиків сертифікацію Chartered Financial Analyst, щоб забезпечити високий рівень професіоналізму та мінімізувати фінансові ризики для компаній. Банки та фінансові установи в Україні, що працюють з великими фінансовими потоками та інвестиціями, потребують сертифікованих фахівців з Financial Risk Manager для забезпечення надійного управління фінансовими ризиками та підвищення стабільності своїх операцій.

В Україні сертифікація Project Management Professional активно використовується у великих будівельних компаніях, державних проектах і в міжнародних компаніях, що працюють у галузі IT, фінансів та інженерії.

В Україні компанії у сфері телекомунікацій, фінансів і ритейлу використовують сертифікацію Certified Analytics Professional для підвищення якості аналітики, яка допомагає у прогнозуванні споживчого попиту, оптимізації ціноутворення та покращенні бізнес-стратегій.

Компанії, що працюють у сфері виробництва, дистрибуції та логістики, використовують сертифікацію Certified Supply Chain Professional для покращення координації ланцюгів постачання, що дозволяє зменшити витрати та підвищити ефективність бізнес-процесів.

В Україні існують кілька організацій, які пропонують сертифікацію для економістів та фахівців у галузі фінансів. Українська Асоціація Сертифікованих Бухгалтерів та Аудиторів (УАСБА) пропонує незалежну, добровільну сертифікацію випускників економічних спеціальностей вищих навчальних закладів України, надаючи конкурентну перевагу на ринку праці для молодих фахівців. Федерація аудиторів, бухгалтерів та фінансових менеджерів України здійснює професійну сертифікацію та підвищення кваліфікації бухгалтерів та аудиторів за програмами CAP, CIPA, CAPA та CAPS, орієнтуючись на міжнародні стандарти та практики.

Універсальна екзаменаційна мережа UEnet пропонує допомогу в створенні сертифікаційних та ліцензійних продуктів для професійних асоціацій та державних регуляторів, а також вдосконалення технологій екзаменування.

Література

1. Чернов В.М. Сертифікація професійних фахівців в Україні: теоретичні основи та практика. Київ: Кондор, 2018. — 256 с.
2. Євгенова, І.А. Система сертифікації та атестації фахівців в Україні: теорія та практика. Харків: ХНУ, 2020. — 312 с.
3. Гуменюк, Т.С. Міжнародні стандарти сертифікації фінансових фахівців. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. — 280 с.
4. Ромаш, С.В. Професійна сертифікація як інструмент підвищення кваліфікації економістів. Київ: Видавництво «Книжковий клуб», 2021. — 224 с.
5. Тарасенко І.П. Сертифікація персоналу у сфері фінансів: теорія та практика. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2020. — 320 с.
6. Федерація аудиторів, бухгалтерів та фінансових менеджерів України. Посібник з сертифікації для фахівців у галузі фінансів та бухгалтерії. Київ: ФАБФ, 2019. — 180 с.
7. Національний стандарт сертифікації професіоналів у фінансах. Документ стандартів сертифікації професіоналів в Україні. Київ: Держстандарт України, 2018. — 150 с.

Зайцев О.В.
*доктор технічних наук, доцент
начальник кафедри
Воєнна академія імені Євгенія Березняка*

Попов М.О.
*член-кореспондент НАН України
доктор технічних наук, професор
директор
ДУ «Науковий центр аерокосмічних досліджень
Землі Інституту геологічних наук
Національної академії наук України»*

Стефанцев С.С.
*кандидат технічних наук
старший викладач кафедри
Воєнна академія імені Євгенія Березняка*

РОЗВИТОК АНАЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ АГРЕГУВАННЯ ІНТЕРВАЛЬНИХ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК З УРАХУВАННЯМ ЇХ НАДІЙНОСТІ

Аналітична освіта є важливою складовою підготовки фахівців у сфері національної безпеки і оборони. Сучасні виклики, такі як великий обсяг інформації, її неоднозначність і неповнота, вимагають від аналітиків володіння новітніми методами роботи з даними. Особливо важливим є вміння приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності та часових обмежень. У цьому контексті існує потреба у використанні дієвих інструментів для забезпечення достовірності аналітичних висновків. Авторами запропонований підхід, спрямований на підвищення ефективності навчання аналітиків та їх підготовки до вирішення завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони.

Аналітичне опрацювання інформації у сфері національної безпеки і оборони включає процес оцінки, інтерпретації та подання даних, що підтримують прийняття рішень в умовах національної безпеки та оборони. Ключові проблеми, що виникають у цьому процесі, включають:

- обробку великого обсягу даних, що зібрані з різних джерел та можуть мати різний рівень надійності [7];

- розробку та застосування методів агрегації інтервальних експертних оцінок для подолання неповноти та неоднозначності інформації [4, 5];

- часові обмеження, що ускладнює процес підготовки аналітичних висновків [6];

- невідповідність наявного апаратного та програмного забезпечення вимогам для виконання складних аналітичних завдань з використанням методів агрегації інтервальних оцінок;

- когнітивні помилки під час аналізу та інтерпретації даних, що можуть вплинути на надійність експертних оцінок та потребують особливої уваги при агрегації [3, 8].

Ці виклики вимагають впровадження сучасних технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання, а також спеціальних методів для підвищення точності аналітичних висновків.

У складних умовах аналітики часто уникають точних оцінок і застосовують числові інтервальні або словесні (вербальні) оцінки. Наприклад, у стандарті ICD 203 [1] для оцінки достовірності інформації використовується множина з семи лексикографічно упорядкованих номінальних суджень (табл. 1):

Кожне з цих суджень має відповідний ранг і моделює певну ситуацію щодо достовірності даних. Однак агрегування таких оцінок залишається проблемним питанням, особливо при необхідності забезпечення високої достовірності результатів.

Таблиця 1

ОЦІНКА ДОСТОВІРНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ЗА СТАНДАРТОМ ICD

Судження	Майже немає шанс	Дуже малоймовірно	Малоймовірно	Приблизно рівний шанс	Ймовірно	Дуже ймовірно	Майже напевно
Ранг	1	2	3	4	5	6	7
Достовірність	[0,01, 0,05]	(0,05, 0,20]	(0,20, 0,45]	(0,45, 0,55]	(0,55, 0,80]	(0,80, 0,95]	(0,95, 0,99]

Для вирішення цього питання авторами розроблено метод агрегування інтервальних експертних оцінок з урахуванням їхньої надійності [2].

Метод включає такі етапи:

1. Розрахунок рівня невизначеності кожного експерта.
2. Обчислення показника ступеня кожного експерта.
3. Розрахунок агрегованої експертної оцінки.
4. Розрахунок надійності агрегованої експертної оцінки та отримання градації.

Коли всі експертні оцінки, включаючи бажану результуючу, є вербальними, виконуються всі чотири етапи. Поєднання оцінок формує числове інтервальне значення, яке дозволяє обчислювати відстань між інтервальними числами, де:

перше число — результат агрегування оцінок за етапами 1–4;

друге число — числовий проксі обраного експертом значення лінгвістичної змінної.

Це дає можливість отримати словесну (вербальну) оцінку, що відповідає результатам аналізу.

Застосування методу агрегування інтервальних експертних оцінок з урахуванням їхньої надійності дозволяє:

- зменшити рівень когнітивних помилок;
- підвищити точність і достовірність результатів аналізу;
- забезпечити більшу гнучкість в інтерпретації даних.

Таким чином, використання запропонованого підходу сприяє розвитку аналітичної освіти та підготовці фахівців із новими компетенціями, необхідними для вирішення сучасних завдань у сфері національної безпеки і оборони.

Література

1. Office of the Director of National Intelligence. Analytic standards: Intelligence community directive 203. Washington, D.C.: ODNI, 2015. 6 p.
2. Popov M., Zaitsev O., Stefantsev S. A method to aggregate interval-valued expert estimates taking into account their reliability. In: Stream on Environmental Risk Assessment: The Third International Workshop on Reliability Engineering and Computational Intelligence (RECI 2024). Žilina, Slovakia, 6–8.11.2024. Žilina, 2024. P. 99–102.
3. Зайцев О.В., Попов М.О., Стефанцев С.С. Особливості підготовки аналітиків розвідувальної інформації: когнітивний аспект. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану* : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Хмельницький, 23 лист. 2023 р. / НА ДПСУ ім. Б. Хмельницького, 2023. С. 1131–1132.
4. Зайцев О.В., Попов М.О., Стефанцев С.С. Щодо ймовірнісної оцінки загрози в умовах невизначеності. *Актуальні питання протидії загрозам застосування вибухонебезпечних предметів в*

умовах гібридної війни : матеріали науково-практичного семінару, м. Київ, 22 серп. 2023 р. / НУОУ, 2023. С. 30–37.

5. Зайцев О.В., Попов М.О., Стефанцев С.С. Щодо отримання інформаційних оцінок в умовах неповноти і неоднозначності розвідувальних даних. Тези доповідей (за матеріалами XIX міжнародної наукової конференції Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Новітні технології — для захисту повітряного простору»: тези доповідей, 12–13 квітня 2023 року). — Х.: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2023. С. 360.

6. Збір та аналіз даних. LibreTexts Ukrayinska. URL: [https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Соціологія/Кар'єра_в_соціології_\(Kennedy\)/01_%3A_Кар'єра_в_соціології/1.04_%3A_Збір_та_аналіз_даних](https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Соціологія/Кар'єра_в_соціології_(Kennedy)/01_%3A_Кар'єра_в_соціології/1.04_%3A_Збір_та_аналіз_даних) (дата звернення: 07.01.2025).

7. Ланде Д.В., Субач І.Ю., Гладун А.Я. Оброблення надвеликих масивів даних (Big Data) : навчальний посібник. Київ: ТОВ «Інжиніринг», 2021. 168 с.

8. Попов М.О., Стефанцев С.С., Зайцев О.В. Когнітивний підхід до калібрування номінальних суджень аналітика розвідувальної інформації. *Наука і оборона*. 2022. № 2. С. 37–42.

Наукове видання

**II МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ**

**ЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА:
СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПРОГНОСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ**

24 січня 2025

Збірник наукових праць

Видано в авторській редакції

Коректор *В. Македон*
Верстка *С. Лозова*

Підп. до друку 00.00.2025. Формат 60×84/8.
Друк. арк. 24,65. Зам. 25-5903.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
03680, м. Київ, проспект Берестейський, 54/1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)

E-mail: litera@kneu.edu.ua